

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**SELANİKLİ TEVFİK'İN MİR'ÂT-I VUKU'ÂT-I HARBİYE
İSİMLİ ESERİNİN TRANSKRİPSİYON VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Murat Derin
20901003

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Sungur DOĞANÇAY

Diyarbakır 2023

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı

Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**SELANİKLİ TEVFİK'İN MİR'ÂT-I VUKU'ÂT-I HARBİYE
İSİMLİ ESERİNİN TRANSKRİPSİYON VE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Murat Derin
20901003

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Sungur DOĞANÇAY

Diyarbakır 2023

TAAHHÜTNAME
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Selanikli Tevfik’in Mir’ât-ı Vuku’ât-ı Harbiye İsimli Eserinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

21/06/2023

Murat DERİN

ÖN SÖZ

Ege Denizi'nin iki tarafında bulunan Türkiye ve Yunanistan arasındaki genellikle gergin olan ilişkiler Türkiye ve Yunanistan kamuoyunun, araştırmacıların ve tarihçilerin ilgi odağı olmuştur. Bu sebeple birbirine komşu olan bu iki devletin ilişkileri hakkında geçmişten günümüze birçok eser yazılmıştır. Bu eserleri yazarlar kimi zaman bir tarihçi, kimi zaman bir öğretmen, kimi zaman bir asker kimi zamansa bir gazeteci olmuştur.

Gazeteci, öğretmen, çevirmen ve tarihçi olan Selanikli Tevfik, Osmanlı Devleti'nin son döneminde yaşamış bir münevverdir. Uzun yıllar gazetecilik yapan Selanikli Tevfik yaşadığı dönemde meşhur olan Tercüman-ı Hakikat, Ceride-i Askeriyye, Teâvün-i Aklâm, Mecmua-i Edebiyye, Osmanlı, Saadet, Tarik, Sabah, İkdâm ve Tanin gibi gazetelerde başmuharrir ve muharrir olarak çalışmıştır. “Geçmiş olayları sadece anlatmak ve hikâye etmekle tarih yazılmaz. Bir doktorun hastalığın kaynağını ve etkilerini tam anlamıyla anlaması için vücudu açması gerektiği gibi bir tarihçinin de anlattığı olayları detaylı bir şekilde değerlendirerek sonuçlarıyla ilgili bir fayda sağlamalı ve herkes için bir ders niteliğinde sonuç çıkararak okuyucularına sunmalıdır.” Bu sözlerin sahibi ve Osmanlı Devleti'nin son dönemde kazandığı tek savaş olan 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'na şahitlik yapan yazar, bu savaş hakkında bir eser hazırlayarak okuyucular için faydalı olmasını temenni etmiştir.

“Mirât-ı Vukû'ât-ı Harbiye” eseri “İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı”nı yaşamış bir Osmanlı bilgininin Osmanlı-Yunan Savaşı hakkında gözlemlerini, düşüncelerini ve yorumlarını içeren özgün bir eserdir. Bu eserde Yunanistan'ın “Megali İdea”sından ve bunun yansıması olarak Girit Adasında çıkan isyanlardan bahseden yazar, daha sonra 1897 Osmanlı-Yunan savaşının öncesini, gelişimini ve sonrasını detaylarıyla ele almıştır. Bir gazeteci olarak da Osmanlı ve Avrupa kamuoyunun nabzını sık sık yoklayan yazar, olayların basına nasıl yansıdığını ve nasıl tepkiler oluşturduğunu okuyucularına aktarmayı hedeflemiştir.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın Osmanlı ordusunun kazandığı son zafer olması nedeniyle günümüzde birçok çalışmaya konu olduğu bilinmektedir. Fakat bu çalışmaların kaynakları arasında bu eserin ayrı bir yer tutması bizleri böyle bir esere okuyucuların daha rahat ulaşabilmeleri için transkripsiyonunu çalışmaya sevk etmiştir. Nitekim 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı hakkındaki pek çok detaylı bilgiyi içeren bu eser savaşın önemli müşahitlerindendir. Bu savaş hakkında yazılan sayılı birinci el kaynaklar arasındadır.

Eserin orijinal nüshasına bir sahafçının tozlu raflarından ulaştık. Eserin fiziksel kondisyonu iyi olup bazı yerlerinde ufak yıpranmalar mevcuttur. Bu yıpranmalar eserin muhteviyatını etkilememektedir.

Bu tez iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye* eserinin yazarı Selanikli Tevfik'in hayatı, eserleri ve çalışmaları hakkında bilgi verildikten sonra eserin değerlendirmesi yapılmıştır. İkinci bölümde ise eserin transkripsiyonu verilmiştir.

Tez çalışmasının konusunu bu eserin transkripsiyon ve değerlendirmesi oluşturmaktadır. Değerlendirmede Selanikli Tevfik'in savaşla alakalı yaşanan hadiseleri okuyucularına nasıl aktardığı, hangi ifadeleri kullandığı ve savaş-kamuoyu-basın ilişkisini ele alış metodu incelenerek bilim dünyasına katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Eserde geçen ve o zaman için Avrupa devletlerinin en büyüklerini ifade eden “Düvel-i Muazzama” kelimesi bazı çalışmalarda “Büyük Devletler”, “Büyük Avrupa Devletleri” gibi ifadelerle tercüme edilmiştir. Fakat manasının daha iyi anlaşılabilmesi için değişiklik yapılmadan aynı ifadeye değerlendirmede yer verilmiştir. Bununla beraber transkripsiyondan eserin orijinaline dönmek isteyen okuyuculara kolaylık sağlaması için sayfanın bittiği yerlerin transkripsiyondaki karşılığına parantez içerisinde sayfa numarası eklenmiştir. Aynı amaç doğrultusunda eserde metinlerinin arasında yer alan görseller numaralandırarak “Ekler” kısmında gösterilmiştir. Eserde yer alan bazı yer isimlerinin diğer kaynaklarda veya günümüzde kullanıldığı başka ismi varsa bu da o kelimenin yanında parantez içinde ya da dipnotta izah edilmiştir. Eserin kendi dipnotları ile karışmaması için de zeyiller italik olarak işaretlenmiştir.

Tez çalışması yapılan “Mirât-ı Vukû‘ât-ı Harbiye” eserinin Rumi 1313 tarihli mevcut matbu baskısının 240-265 sayfaları arasında 25 sayfalık bir eksiklik mevcuttur. Bu eksik kısımda Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi’nde bulunan ve aynı baskı tarihine sahip nüsha kullanılmıştır.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı hakkında hazırlanan başka eserler de vardır. Bu eserler arasında başlıca Prof. Dr. Metin HÜLAGÜ’nün “*Osmanlı-Yunan Savaşı Abdülhamid’in Zaferi*”, H. Hikmet SÜER’in “*1897 Türk-Yunan Harbi*”, Osman Senâî’nin kaleme aldığı ve Prof. Dr. Necdet Aysal ve Dr. Cemal Tepe’nin transkripsiyonunu yapıp yayına hazırladığı “*Osmanlı-Yunan Seferi Dömeke Meydan Muharebesi*” zikredilebilir.

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında danışmanlığımı yürüten değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Sungur DOĞANÇAY’a teşekkürlerimi sunarım. Çalışmalarım sırasında kendilerine yeteri kadar vakit ayıramadığım ama maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen aileme teşekkür ederim.

Murat Derin
Diyarbakır-2023

ÖZET

Mir'ât-ı Vuku'ât-ı Harbiye, Selanikli Tevfik'in 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı üzerine yazdığı bir eseridir. Osmanlı Devleti ve Yunanistan arasında 1897 yılında gerçekleşen savaşın araştırmaları için bu eser oldukça önemlidir. Eserde savaşın öncesi, nedenleri, Girit Adasının durumu, Avrupa devletlerinin rolü, Osmanlı Devleti'nin savaşa karşı yaklaşımı, savaşın seyri ve savaştan sonra yapılan barış müzakereleri konu edinilmiştir.

Eserin giriş kısmında Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında savaşı tetikleyen ve anlaşmazlıkların konu edildiği Girit Adası'ndaki isyanlar ve Osmanlı Devleti'yle beraber Avrupa devletlerinin tutumu anlatılmıştır. Birinci kısımda savaş için yapılan askeri hazırlıklar, sevkiyatlar ve savaşın nasıl cereyan ettiği anlatılmaktadır. İkinci kısımda savaştan sonraki mütareke ve ön barış anlaşmaları konu edinilmiştir. Yazar, metin aralarına eklediği resimler ile konu ile alakalı olan şahıslar veya mekânlar hakkında görseller paylaşmıştır.

Bu eserin transkripsiyon ve değerlendirilmesi yapılarak araştırmacıların bu eserden daha çok istifade etmesi amaçlanmıştır. Ayrıca 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın daha iyi anlaşılması hedeflenmiştir. Değerlendirme kısmında Selanikli Tevfik'in savaşa alakalı yaşanan hadiseleri okuyuculara nasıl aktardığı ve bu hadiseler hakkında yorumları ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler

Selanikli Tevfik, Mirât-ı Vukû'ât-ı Harbiye, 1897 Osmanlı-Yunan Harbi, Girit Adası

ABSTRACT

Mir'ât-ı Vuku'ât-ı Harbiye is a work written by Selanikli Tevfik, which focuses on the 1897 Ottoman-Greek War. This piece is of great importance for research on the war that took place in 1897 between the Ottoman Empire and Greece. This scholarly opus delves into various facets of the conflict, the previous history of war, its causes, the state of affairs in the Island of Crete, the involvement of European powers, the Ottoman Empire's approach towards the war, the course of the hostilities, and the subsequent peace negotiations.

Within the introductory section of the work, attention is directed towards the uprisings on the Island of Crete, which acted as a catalyst for the war between the Ottoman Empire and Greece, shedding light on the disputes that precipitated the conflict. The first section delineates the military preparations made in anticipation of the war, the logistical arrangements involved, and a comprehensive narration of the unfolding of the conflict. The second section comprehensively addresses the subsequent armistice and preliminary peace agreements reached in the aftermath of the war. Notably, the author supplements the text with strategically placed illustrations that visually contextualize the individuals and locations pertinent to the subject matter.

The aim of transcribing and evaluating this work is to enable researchers to benefit more from it. Furthermore, it is targeted to better understand the 1897 Ottoman-Greek War. In the evaluation section, how Selanikli Tevfik relayed the events related to the war to his readers and his commentary on these events have been addressed.

Keywords

Selanikli Tevfik, Mir'ât-ı Vukû'ât-ı Harbiye, 1897 Ottoman-Greek War, The Island of Crete."

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ.....	I
ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. MİRÂT-I VUKÂ'AT-I HARBİYE İSİMLİ ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ .	5
1.1. Selanikli Tevfik'in Hayatı	5
1.2. Mirât-ı Vukû'ât-ı Harbiye Eseri Hakkında Genel Değerlendirme	8
1.3. Medhal (Giriş).....	9
1.4. Kısım-ı Evvel (Birinci Kısım)	24
1.5. Kısım-ı Sâni (İkinci Kısım)	32
İKİNCİ BÖLÜM	36
2. ESERİN TRANSKRİPSİYONU	36
2.1. Medhal	36
2.1.1. İ'lân-ı Harb ve Mes'ûliyet-i Yunâniye.....	168
2.2. Birinci Kısım.....	174
2.2.1. Milona Muharebe-i 'Azîmesi.....	208
2.2.2. Yenişehir Muvasalet.....	233
2.2.3. İkinci Dehşet ve Firar.....	234
2.2.4. Gölös'un ahvâli	234
2.2.5. Birinci Velestin Muhârebesi	242
2.2.6. Yanya Ciheti Dâr'ül-Harbi Vukû'âtı	264
2.2.7. Preveze'nin Birinci Muhâsarası	272
2.2.8. Yunanlıların Yanya Cihetine İkinci Tecâvüzü.....	287
2.2.9. İkinci Loros Muhârebesi	287
2.2.10. Preveze'nin İkinci Muhâsarası	290
2.2.11. Dömeke Meydan Muhârebesi	293
2.2.12. İ'lân-ı Resmî.....	313
2.2.13. Sûret-i Mütârekenâme	314
2.3. Kısım-ı Sâni	317
2.3.1. Muhâkeme-i Ahvâl-i 'Umûmiye.....	326
SONUÇ.....	335
KAYNAKÇA	338
EKLER.....	340

KISALTMALAR

C.	Cilt
s.	sayfa
vb.	ve benzeri
vs.	vesâire
Bkz.	Bakınız

GİRİŞ

Birbirlerine uzun yıllar boyunca komşu olan Türkler ile Yunanların ilişkilerinin başlangıç tarihi hakkında farklı değerlendirmeler vardır. Yunanistan'ın Bizans Devleti'nin varisi olduğu iddiasına göre Malazgirt Savaşı'nın gerçekleştiği 1071 yılı bu ilişkinin başlangıç tarihi olarak kabul edilmektedir. Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olduğu iddiasına göre ise bu ilişkinin başlangıç tarihi 1830 yılı yani Yunanistan'ın bağımsızlığını kazandığı yıl kabul edilir.¹

Osmanlı Devleti, başta Yunanistan halkını oluşturan Rumlar olmak üzere çeşitli milletleri uzun süre bünyesinde barındırmış çok uluslu bir yapıya sahipti. Osmanlı topraklarındaki azınlıklar arasında nüfus bakımından en kalabalık olan millet de Rumlardı.² Mora, Teselya ve Ege Adalarında yoğun olarak yaşayan Rumların, diğer gayrimüslimlere kıyasla birtakım ayrıcalıkları vardı. Gayrimüslimlere devlet hizmetleri kapalı olmasına rağmen Rumlar divan tercümanlığı, Eflak-Boğdan Beylikleri gibi önemli ve gizli görevlere tayin edilebilmekteydi. Sahip olduğu ayrıcalıklar nedeniyle Balkanlardaki neredeyse bütün piskoposluklar Rumların kontrolüne geçmişti. Rum köylüsüne toprak mülkiyeti hakkı da verilmişti. Rum tüccara ticarette kolaylıklar sağlanmıştı. Bu gibi ayrıcalıklarla diğer gayrimüslimlere nispeten daha üstün konumda olan Rumlar gayet ferah bir hayat sürmekteydiler. Fakat bütün bu imkânlarla rağmen Rumlar, zamanla Osmanlı Devleti'ne karşı isyan faaliyetlerine giriştiler.³

1789 yılında yaşanan Fransız ihtilali Osmanlı topraklarındaki azınlık topluluklara milliyetçilik ideolojisi üzerinden bağımsızlık duygusu aşılamıştı. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin iki büyük düşmanı olan Rusya ve Avusturya'da fırsat buldukça azınlıklar arasında bağımsızlık düşüncelerini yaymaktaydı. Bu durumdan etkilenen en büyük azınlık millet ise Rumlardı. Bununla beraber Avrupa'nın bazı kesimlerinde

¹ Oğuz Kalelioğlu, "Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea", **Ankara Üniversitesi Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Mayıs 2008, s. 107

² Meral Bayrak, "1821 Mora İsyanı ve Yunanistan'ın Bağımsızlığı", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 1999), s. 3

³ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2007, C. 5, s. 107-108

başlayan Yunan kültürüne hayranlık, Rumların milliyetçilik duygularının körüklenmesine neden olmuştu. 1814 yılında kurulan Etniki Eterya Cemiyeti de Rumların geleceğinin şekillenmesinde büyük pay sahibidir. Üç kişilik bir tüccar grubu tarafından kurulan ve kâğıt üzerinde Osmanlı Devleti'ndeki Hristiyan tebaa arasında eğitim ve öğretimi yaygınlaştırmayı hedefleyen cemiyetin asıl gayesi eski Bizans İmparatorluğunu İstanbul'daki Yunan Patriği'nin önderliğinde kurmaktır. Cemiyet Osmanlı Devleti'nin farklı noktalarında şubeler açarak Rum kültürünün ön plana çıkarıldığı büyük etnik çalışmalar yapmıştır.⁴

XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Rumların artan milliyetçilik duygusu isyan hareketlerine dönüşmeye başlamıştı. 12 Şubat 1821'de Patras Başpiskoposu Germanos, 10 bin kişilik bir kuvvetle Patras Kalesi'ni kuşatarak isyanın ilk ateşini yaktı. Osmanlı Devleti isyanı bastıramayınca 13 Ocak 1822 tarihinde isyancılar tarafından Yunanistan'da bağımsızlık ilan edildi. Osmanlı Hükümeti, düzenli ordusunun olmaması ve Yeniçeri Ocağı'nın iş görmez halde bulunmasından dolayı Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan isyanı bastırması için yardım talep etti. İsyanın bastırılması karşılığında Mora ve Girit Valiliklerinin kendisine verilmesini talep eden Mehmet Ali Paşa, isteğinin kabul edilmesi üzerine oğlu İbrahim Paşa'yı düzenli ve eğitilmiş bir ordu ile Mora'ya gönderdi ve isyanı bastırdı. Yunanistan'a özerklik verilmesini talep eden İngiltere, Fransa ve Rusya Hükümetleri Osmanlı Devleti'ni bu isteklerini kabul etmeye zorladı. Osmanlı Hükümeti tarafından söz konusu talep karşılanmayınca 20 Ekim 1827 tarihinde İngiliz, Fransız ve Rus gemilerinden oluşan müttefik bir donanma Navarin'de bulunan Osmanlı ve Mısır donanmasını yaktı. Osmanlı ordusunun zayıflamasını fırsat bilen Rusya bu durumdan istifade etmek için Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Osmanlı ordusunun Rusya ile savaşından mağlup ayrılması da Rumların işini kolaylaştırdı ve Avrupa devletlerinin girişimleri sonucunda 20 Nisan 1830 tarihinde Yunanistan'da resmen bağımsızlık ilan edildi. Fakat Megali İdea'nın kapsadığı Girit Adası Yunanistan'a bırakılmamıştı. Ülkenin

⁴ Karal, **Osmanlı Tarihi**, C. 5, s.108-110

kim tarafından yönetileceği hususunda buhranlar yaşayan Yunanistan, Osmanlı Devleti ile Girit Meselesine kadar büyük bir problem yaşamadı.⁵

Jeopolitik olarak büyük bir stratejik öneme sahip olan Girit Adası, Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'ne hâkim olmak isteyen toplumların kontrol etmesi gereken bir adadır. Girit Adası, Ege Denizi ile Akdeniz'in kesiştiği noktada bir tarafı Mora'ya, diğer tarafı Anadolu'nun batı ve güneybatı sahillerine ve Afrika'nın kuzeyine bakar. Coğrafi olarak doğudan batıya 260 kilometre uzunluğa, kuzeyden güneye 15-50 kilometre arasında genişliğe sahip olmakla beraber toplamda 8.259 kilometrekarelik alanı kapsar ve arazisi oldukça dağlıktır.⁶ Girit Adası 6 Eylül 1669 tarihinde 25 yıl süren kuşatma sonucunda Osmanlı egemenliğine girmişti. Adanın en büyük yerleşim yerlerinden olan Kandiye'nin de bilahare fethedilmesiyle merkezi Kandiye olmak üzere eyalet statüsü verilen Girit Adası; Kandiye, Hanya ve Resmo sancaklarına ayrılmıştı. Fetihten sonra ada halkı Osmanlı Devleti'nin hususi muamelelerine mazhar olmuş ve uzun yıllar huzur ve sükûnet içerisinde yaşamıştır.⁷

18 Şubat 1856'da ilan edilen Islahat fermanı gayrimüslimlere tanıdığı haklara rağmen Girit Adasındaki Rumları memnun etmedi. Bunun yanında gelişen milliyetçilik ve Megali İdea düşüncesi Rumları yönetime karşı isyana teşvik ediyordu. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşının nedenlerinden biri olan Girit Adasındaki isyanlar savaşa kadar bitmeksizin ardı ardına devam etti.⁸

Yunanistan'ın en büyük hayali şüphesiz Megali İdea'dır. Yunanca "büyük fikir", "büyük ülkü" anlamına gelen Megali İdea, eski Bizans İmparatorluğunun Yunan kültürü ışığında tekrar kurulması hedefidir. Bu hedef doğrultusunda Yunan milletine tam bağımsızlıkla beraber başta İstanbul olmak üzere Batı Trakya, Selanik, Ege Adaları, Girit Adası, Oniki Ada, Batı Anadolu, Kıbrıs Adası, İmroz Adası ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhak edilmesi amaçlanıyordu. Bu amaç doğrultusunda

⁵ Selim Sun, **1897 Osmanlı-Yunan Harbi**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1965, s. 4-10; Bilal Niyâzi Şimşir, **Ege Sorunu Belgeler**, Ankara 1976, C. I, s. XXXIX-XL

⁶ Cemal Tükin, "Girit", **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1996, C. 14, s.85; Ayşe N. Adıyeke uzunluğu 240 km, genişliği 15-50 km, yüzölçümünü ise 8.261 km² olarak verir. Bkz: Ayşe Nükhet Adıyeke, **Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)**, Ankara 2000, s.7

⁷ Cemal Tükin, "Osmanlı İmparatorluğunda Girit İsyanları", **Belleten**, C. 9, Sayı: 34, s. 194-196

⁸ İsyanların detayları ve süreçleri için bkz: Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, C. 7 s.18-39

ilerleyen Yunanistan gözünü Girit Adasına dikmiş adayı ele geçirmek silahlı tedhiş hareketlerine dahi girişmekten geri durmamıştır.⁹

Yunanistan'ın yıllardır Megali İdea politikası doğrultusunda sergilediği yayılmacı yaklaşımın en büyük örneği Girit Adası'nda görülmektedir. 1897 Osmanlı-Yunan Savaşının sebepleri araştırıldığında sadece Girit Adasındaki olaylar değerlendirilmemelidir. Fakat Yunanistan'ın Megali İdea politikasını anlamak için 1897 Savaşını ve buna sebep olan Girit olaylarını detaylıca incelemek gerekir. Nitekim tarih kitaplarına bakıldığında Yunanistan'ın görünürdeki politikalarının arkasında saklanan gerçeğin Megali İdea olduğu görülecektir.

Nitekim Selanikli Tevfik, eserinin giriş kısmında Girit Adasındaki olaylara yer vermiştir. Diğer kısımlarda ise bu olayların ortaya çıkmasının sebebini Yunanistan'ın Megali İdea politikası olarak yorumlamıştır. “Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye” ismi “Harp Olaylarının Aynası” anlamına gelmektedir. Yazar, 1897 Osmanlı-Yunan Harbi hakkında böylesine külliyatlı bir kitap telif ederek eserinin ismiyle bağdaştığını göstermiştir.

⁹ Kalelioğlu, “Türk-Yunan İlişkileri ve Megali İdea”, s. 108-112

BİRİNCİ BÖLÜM

1.MİRÂT-I VUKÂ'AT-I HARBİYE İSİMLİ ESERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1. Selanikli Tevfik'in Hayatı

1857 yılında Selanik'te doğan Mehmet Tevfik Bey, ilköğretimini doğduğu yerde tamamladıktan sonra 1870 yılında İstanbul'a geldi ve Mahrec-i Aklâm'da¹⁰ tedris gördü. Gazetecilik hayatına “Hakikat” gazetesinde yazdığı çeviri yazılar ile başlayan Tevfik; Ceride-i Askeriyye, Teâvün-i Aklâm, Mecmua-i Edebiyye, Osmanlı, Saadet, Tarik, Sabah, İkdâm, Tanin ve basın hayatının önde gelen birçok gazetesinde yazar ve başyazar görevlerini üstlendi. Yaşadığı dönemin önemli simalarından olan Tevfik Bey, gazetecilik camiasına katkılarından dolayı “şeyhulmuhammadî” olarak da bilinmektedir. Okullarda uzun süre Fransızca ve tarih muallimliği de yapan Selanikli Tevfik'in, seyahatnameden tarihe, edebiyattan eğitime, kültürden nevsale(salname) kadar birçok eseri bulunmaktadır. Osmanlı dönemi yazarları arasında çalışkan bir isim olan Tevfik, yaklaşık otuz yıl boyunca yazarlık yapmıştır.¹¹

Fransızca 'ya son derece hâkim olan Selanikli Tevfik'in tercüme ettiği başlıca romanlar arasında “Serseri Yahudi”, “Korkunç Sefine”, “Müthiş Korsanlar” gibi eserler yer alır.¹² Shakespeare, Xavier de Montepin, Duy de Maupassant, François Coppee ve Jules Marie gibi önemli isimlerin eserlerinin tercümelerinin yapıldığı Tarık

¹⁰ 1862 Yılında Maarif Nazırı Kemal Efendi'nin girişimleriyle Mekteb-i Aklâm adıyla kurulan ve daha sonra adı Mahrec-i Aklâm'a dönüştürülen bu kurum ile devlet dairelerine alınan memurların hat, imlâ ve ifadede zayıflıklarının gelişimi esası üzerine kuruldu. Bir yıllık eğitim metodunun hedeflendiği bu kurum ile istenilen seviye yakalanamayarak buradaki eğitim üç sınıfa çıkarıldı. Rüşdiyeyi üstün seviye ile bitiren öğrencilerin alındığı bu okulda Arapça, Farsça ve Fransızca dillerinde hat, tarih, coğrafya, fizik, kimya, mühendislik, matematik ve resim dersleri verilmekteydi. Detaylı bilgi için bkz: Mehmet İpşirli, “Mahreç”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, TDV, Ankara 2003, XXVII, s. 387-388

¹¹ “Tevfik, Selânikli” **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, Sabah yayınları, XIX, s. 241; Mustafa Oğuz, “Bir Osmanlı Aydınının Portresi II. Abdülhamid Dönemi: Selanikli Tevfik”, **Tarih Alanında Seçme Yazılar-1**, (s.257-287), Özgür Yayınları, Gaziantep 2023; Necdet Öztürk, **İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları Osmanlı Tarihçileri**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2018, s.258

¹² Bursalı Mehmed Tâhir Bey, **Osmanlı Müellifleri**, Meral Yayınevi, İstanbul 1972, II, s. 371

Gazetesinde Selanikli Tevfik de tercüme çalışmalarında bulunmuştur. Hatta gazetenin muharrirliğini Kemalpaşazâde'den sonra uzun bir süre kendisi üstlenmiştir.¹³

Selanikli Tevfik'in Türkçeye olan vukufiyeti ve tercüme konusundaki başarısı aynı dönemde yaşayan diğer yazarların dikkatini çekti. Bu yazarlardan biri de son dönem Osmanlı şair ve yazarlarından Mehmed Celal'dir. 1899-1904 yılları arasında yayınlanan İrtika Gazetesi yazarlarından Mehmed Celal, “*Tercüme Numûneleri*” başlıklı yazı dizisinin ikinci bölümünde tercüme çalışmaları yapan bazı yazarların Türkçeye yeteri kadar hâkim olamamasını eleştirirken, çeviri yazıları ve Selanikli Tevfik'in bu husustaki mahareti hakkında şunları ifade eder: “*Geçen haftaki makâlemin nihâyetinde «Türkçe bilmeden eser tercümesine kalkışmak gülünç olduğu kadar müellifin şöhretine nâkısâ îrâs itmek mazarratını da tevlîd ider.» demiştim. Pek doğrudur! Bir kere Xavier de Montepin'i göz önüne getirelim: Meşhûr bir muharrir değil mi? Şimdi bu zât Türkçe bilse de, eserinin sûret-i tercümesini okusa «Hayır! Ben böyle eser tercümesi yazmadım!» dimesi mi? Yâhûd Xavier de Montepin'i tanıyan Türkler böyle tercüme münâsebetliliklerini gördükçe «Ne âdî şey! Ne bayağı eser!...» tezyîfinde bulunmazlar mı?*

*Bu gibi mütercimliğe heves idenler, bari tercümelerini iyi Türkçe bilenlere tashîh ittirseler !.. Mesela Mustafa Refik Bey, yâhûd Selânikli Tevfik Bey gibi muktedir zevâtâ müracaat olunsa, onlar bu müracaatı reddetmezler. Eser de seville seville okunur.”*¹⁴

3 Temmuz 1302 (15 Temmuz 1886) yılında Muallim Nâci ile birlikte Teâvün-i Aklâm adıyla bir “şirket-i tahririye” kurarak bir mecmua çıkardı. “Kalemlerin yardımlaşması” anlamındaki bu mecmua ile Selanikli Tevfik ve Muallim Nâci birlikte yazılar neşretmeyi hedefledi. Mecmuanın her sayısındaki değişmez sütunları olan “Mütenevvîa” ve “Letâif” bölümlerini Selanikli Tevfik kaleme almaktadır. Bu bölümlerde okuyucularına birçok kültürel ve faydalı içerikler sunmaktadır. Şeyh Vasfî, Selanikli Cudi Efendi ve Hüdayi Efendi'nin birkaç yazısı dışında mecmuanın bütün tercüme ve telif yazıları Selanikli Tevfik ve Muallim Nâci tarafından kaleme

¹³ Nesimi Yazıcı, “Tarîk”, TDV İslam Ansiklopedisi, TDV, İstanbul 2011, XXXX, s. 94-95

¹⁴ Mehmed Celâl, “Tercüme Numûneleri”, İrtikâ, nr.91, 8 Kanun-i Evvel, s.1

alınmaktadır. Ayrıca Selanikli Tefvik'in edebi mahiyette "Kurûn-ı Vustâyâ Mûteallık Bir Hikâye" ve "Küçük Romanlar" başlıklı iki adet tefrikası mevcuttur. Tercümelerin büyük bir kısmı Selanikli Tefvik tarafından Fransız edebiyatından ve pek tanınmayan şairlerin eserlerinden yapıldı. Teavûn-i Aklam'ın bu yirmi bir sayılık ilk yayın hayatında hem halkı eğitici hem de şiirler ve hikayeler yoluyla sanata değer veren bir mecmua çizgisinde olduğu ifade edilir.¹⁵ Muallim Nâci 22. sayıda dergiden ayrılır ve bu süre zarfında iki yüz ile üç yüz kadar yazı telif edilir.¹⁶ 4 Mayıs 1303 (16 Mayıs 1887) yılında mecmua Selanikli Tefvik'in imtiyazına geçerek tekrar yayın hayatına başlar ve 22 Mart 1304 (3 Nisan 1888) yılına kadar 45 sayı daha neşredilir. Mecmua Rûmî 3 Temmuz 1302 (15 Temmuz 1886) yılında çıkarılan ilk sayısında belirtildiği üzere haftalık olarak neşredilmesi planlanmakta ve siyasetten başka her konudan yazıların yer alması hedeflenmekteydi.¹⁷ Nitekim Teavûn-i Aklâm'da yüzlerce dini, felsefi, savaş ve askeri meseleler, eğitim ve çocuk yetiştiriciliği, fen-sağlık ve bilimsel buluşlar, tarihi ve sosyal meseleler, muharebe ve silah teknolojileri ve muhtelif konularda makale, hikâye, şiir, roman ve fıkra yayınlandı.¹⁸

Dergi 4 Mayıs 1303 tarihinde Selanikli Tefvik'in öncülüğünde tekrar neşredilmeye başlandığında nüshalar yeniden bir numaradan başlatıldı. Ayrıca önceden 4 sayfa olarak basılırken artık 8 sayfa olarak neşredilmeye başlandı. Dergi yeniden baskıyla içerik bakımından da zenginleştirildi.

1908 yılında kurulan ve günümüzdeki adıyla Türk Basın Cemiyeti olan Cemiyet-i Matbûât-ı Osmâniye, basın tarihimizdeki ilk mesleki örgütlenmedir. Cemiyet genel olarak basındaki sansür politikasına karşı çıkmayı ve basının daha özgür olmasını hedeflemekteydi. Bu cemiyetin kurucuları arasında da yer alan Selanikli Tefvik, II. Meşrutiyet ilan edilmeden önce İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tahlif heyeti içinde yer aldığı da bilinmektedir. Buna rağmen "Muhtasar Târîh-i

¹⁵ Cemşems Tümer, "İki Kişilik Bir Şirket Dergisi Teavûn-i Aklam", **Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1999, sayı:2, s.46-49

¹⁶ Selânikli Tefvik, "İlân", **Teâvûn-i Aklâm**, nr.1, 4 Mayıs 1303, s.8; Fevziye Abdullah, "Muallim Naci ile Recaizâde Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebi Hâdiseler", **Journal of Turkology**, X, s. 176

¹⁷ Selânikli Tefvik, "İbtida", **Teâvûn-i Aklâm**, nr.1, 3 Temmuz 1302, s.1

¹⁸ Bkz: Selânikli Tefvik, Muallim Nâci, **Teâvûn-i Aklâm**, nr.1-45; Abdullah, "Muallim Naci ile" s.176

Osmânî” eseri sansür döneminde Rüşdiye düzeyinde bir ders kitabı olarak okullarda işlenmiştir.¹⁹

Fransızca’yı çok iyi bilen ve birçok roman, hikaye tercümesi bulunan Selanikli Tevfik’in bunlardan başka telif ettiği başlıca eserleri şunlardır; *Mirât-ı Vukû’ât-ı Harbiye*, *Musavver Islâhât-ı Osmâniye Tarihi*, *Muhtasar Târîh-i Osmânî*, *Nevsâl-i Askerî*, *Musavver Hindistan Seyehatnâmesi*, *Kânun-ı Esâsî ve Meclis-i Meb’ûsân Târîhi*, *Yâdigâr-ı Seyehat*, *Midhat Paşa’nın Son Seneleri*.²⁰

Hayatının son dönemlerinde maddi sıkıntılar çeken ve yokluk içinde yaşayan Selanikli Tevfik, 1910 yılında beynindeki rahatsızlığın tedavisi için bulunduğu Viyana’da vefat etmiş ve cenazesi Selanik’e getirilerek burada defnedilmiştir.²¹

1.2. Mirât-ı Vukû’ât-ı Harbiye Eseri Hakkında Genel Değerlendirme

1315 (1897) yılında Selanikli Tevfik tarafından kaleme alınan eser 304 sayfa olarak Tercümân-ı Hakîkât Matbaası’nda basılmıştır. Kitabın ilk sayfasında eserin içeriğinden şu ifadeler ile bahsedilmektedir: “İşbu târîhçe muhârebe-i hâzıra-i Yunâniyenin mukaddemâtını teşkil iden Girit vukû’âtından bed’i ile i’lân-ı harbe kadar cereyân itmiş vekâyi’-i siyâsiyeye ve i’lân-ı harbi müte’âkib ‘asâkir-i mansûre-i hazret-i pâdişâhî tarafından icrâ idilmiş olan muhârebâta dâir her türlü tafsîlât ve ma’lûmâtı câmi‘ bulunup tahmînen yirmi, yirmi beş forma kadar olacak ve resimleri ve haritaları muhtevî bulunacaktır. Resimler ve haritalar derdest tertîb ve i’lân olub beşinci numaradan i’tibâren mükemmelen konulacaktır.”

Selanikli Tevfik giriş kısmından itibaren eseri yazmasının gerekçelerini belirtmeye başlar. 1897 senesinde Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında gerçekleşen savaşın nedenlerini olayların gerçekleşme sırasıyla ele alarak Yunanların harbin meydana gelmesine nasıl sebep olduklarını kaleme almayı hedeflemektedir.

¹⁹ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Partiler*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988, 2.baskı, cilt.1, s. 486-489; Arzu M. Nurdoğan, “II. Abdulhamid Döneminde İlköğretim Okullarındaki Ders Kitapları ve Tarih Öğretimi”, *Türk Tarih Eğitimi Dergisi*, Cilt No:3, Sayı: 2, s.98-99

²⁰ Oğuz, *Tarih Alanında Seçme Yazılar-1*, s.257-258

²¹ “Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi”, c.19, s. 241; Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, s.371; Oğuz, *Tarih Alanında Seçme Yazılar-1*, s.257-258

Eser her sayfada iki sütun ve 27 satır olmak üzere kaleme alınmıştır. Ayrıca sağ sayfaların üstünde “mir’âtı-ı vukû’ât-ı harbiye” yazarken, sol sayfaların medhal bölümünde yine “mir’âtı-ı vukû’ât-ı harbiye”, diğer bölümlerde ise “birinci kısım” ve “ikinci kısım” yazmaktadır. Eserin elimizdeki nüshası metin ile beraber sayfa 304’te biter iken, Türk Tarih Kurumu’nun kütüphanesinde bulunan nüshada ise kitabın sonunda ek olarak 64 kadar resim mevcuttur. Metnin sonuna da Sultan Abdülhamid’in savaşta yaralanıp İstanbul’da tedavi gören gazileri madalya ile ödüllendirmesi ve savaşta başarı gösteren komutan ve askere olan hitabı verilmektedir.

Kitap, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında 17 Nisan-19 Mayıs 1897 tarihleri arasında cereyan eden savaşı öncesi ve sonrasıyla anlatmaktadır. Kaynaklarda 1897 Osmanlı-Yunan Harbi olarak geçen bu harp için aynı zamanda savaşın yapıldığı yerlere nispetle Dömeke Muharebesi ve Teselya Muharebesi de denilmektedir. Kitap giriş ve iki kısımdan oluşmaktadır. Selanikli Tevfik, eserin giriş kısmında Girit Adasının iki yüz yıllık geçmişine ve adanın Yunanlar tarafından işgaliyle beraber yerli halkın gördüğü eziyet ve zulümlere yer verir. Avrupa’nın o zamanki siyasi ve askeri olarak en büyükleri olan ve “Düvel-i Muazzama” olarak isimlendirilen İngiltere, Almanya, Fransa, Rusya, İtalya ve Avusturya’nın bu işgale karşı tutum ve tavırlarını detaylarıyla anlatır. Birinci kısımda ise; Osmanlı Devleti’nin Yunanistan ve diğer Düvel-i Muazzama ile gerçekleştirdiği diplomasi trafiği, savaş için şartların olgunlaşması ve yapılan askeri hazırlıklar, savaş ilanından sonra ortaya çıkan siyasi krizler, savaşın başlamasından bir ay sürede neticelenmesine kadar yapılan askeri harekâtlar, iki tarafın askeri imkanları ve istatistikleri, muharebenin detayları resimler ve haritalarla desteklenerek ayrıntılı bir şekilde ele alınır. İkinci kısımda ise savaşın ardından yapılan barış müzakerelerinden bahsedilir.

1.3. Medhal (Giriş)

Eserin ilk bölümü olan ve başlıkta “Medhal” olarak geçen giriş kısmı eserin 2-136 arası sayfalarını içermektedir. 1897 yılında gerçekleşen Osmanlı-Yunan Harbi (Dömeke Muharebesi-Teselya Muharebesi) temeli Girit Adasında yaşanan krizler olduğu için Selanikli Tevfik ilk olarak Girit Adasının tarihinden söz eder. 1645 yılında Sultan İbrahim döneminde Girit Adasının kuşatılmaya başlandığını ifade eden

Selanikli Tevfik, adanın ancak Sultan IV. Mehmet zamanında fethedilebildiğini belirtir (1669). Adadaki yerli halkın haşin ve hırçın olmasından dolayı zaman zaman adada huzursuzluk ve isyan hareketleri baş gösterdiğini belirten yazar, 1828 yılından itibaren taşkınlıkların daha da arttığını ifade eder. 1866 yılında Sultan Abdülaziz döneminde başlayan isyan hareketinin Düvel-i Muazzama'nın müdahalesiyle son bulduğunu ve bu durumun adanın ilerleyen zamanlarda gerçekleşecek işgaline bir başlangıç adımı olduğunu belirtir. Zaman zaman Yunanların sevk ettiği mühimmat ve gönüllü birliklerin Osmanlı Devleti tarafından bertaraf edildiğini belirten müellif, bir süre sonra diğer devletlerin müdahalesiyle adada “Girit Usul İdaresi” adıyla yerel bir idare kurulduğunu söyler. 93 Harbinde Osmanlı Devleti'nin Ruslara yenilip güç kaybetmesinden istifade eden yerli halkın tekrar isyan girişiminde bulunduğunu bilgisini aktaran Selanikli Tevfik, Rumların adanın idari düzeninde değişiklik talep ettiklerini ifade eder. Bunun üzerine Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın adanın ileri gelenleri ile müzakerelerde bulunması için gönderildiğini, görüşmeler sonucunda “Halpa Mukâvelenâmesi”nin imzalandığını (1876) ve artık isyanların son bulup adaya sükûnet geleceğinin ümit edildiğini belirtmektedir. Fakat beklenildiği gibi olmamış ve yerli halkın Müslümanlara ve Osmanlı Devleti'ne saldırıları devam etmiştir. Bunun üzerine ada komutanlığına Abdullah Paşa'nın tayin edildiğini belirten Selanikli Tevfik, Paşa'nın başarılı harekâtları sonucu Rum çetelerinin dağlara sürüldüğü ve isyanın bastırıldığı bilgisini verir. Fakat devam eden sorunlara kesin çözüm olması için Hariciye Nazırı Tevfik Paşa ile Düvel-i Muazzama elçileri arasında 25 Ağustos 1312 (6 Eylül 1896) tarihinde bir Layiha (Rapor) imzalandığını belirtmektedir. Bu anlaşmaya göre Hristiyan bir devlet adamı olan Sisam Beyi Beroviç Paşa adaya vali olarak atanacaktır. Adanın adliye ve emniyet işleri ²²de Osmanlı Devleti ve Düvel-i

²² Adanın idare ve belediye işlerinde bir değişiklik yapılmayıp, önceden olduğu gibi kadı'nın sorumluluğundaki yerel yönetime bırakılmıştır. Şehrin içme suyu altyapısı, kanalizasyon ve yol işleri, vakıf kurumlarının bakım ve onarımı, şehrin temizliği, çarşı ve pazarlarda satılan ürünlere narh vermek ve şehre ekonomik olarak canlılık veren teşkilatları denetlemek gibi birçok görevi kadının nezaretinde bir yönetim üstlenmekteydi. Günümüzdeki gibi bir belediye teşkilatı olmadığı için bu yönetimde kadılar, nâibler, muhtesibler ve ihtisab nâzırları bulunmaktaydı. (202). Kadı'nın belediye işlerindeki bizzat yardımcı ise şehir kethüdasıdır. Devlet ile halk arasında mali konularda aracılık yapan şehir kethüdasının başlıca görevleri vardır. Bu görevler arasında şehre gelen mübaşir ve ulak gibi resmi görevlilerin ulaşım, konaklama ve beslenme ihtiyaçlarını karşılamak, vali, mutasarrıf ve mütesellim gibi üst düzey yöneticilerin yol masraflarını karşılamak, bir yerden başka bir yere intikal eden askerin gıda ihtiyacını karşılamayı sayabiliriz. (Bkz: Rifat Özdemir, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara**, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara 1986, s.157-158; 202; Mehmet Ali Ünal, **Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2013, 3.baskı, s.8-9

Muazzama arasında oluşturulan iki adet komisyon tarafından idare edilecektir. Sonuç olarak adadaki Rumların Halepa Fermanına kıyasla daha fazla imtiyazlar elde ettiğini belirten Selanikli Tevfik, Düvel-i Muazzama'nın Girit'in idaresinde söz sahibi olmasından da Yunanların ne kadar çok rahatsız olduklarını ifade eder. Yazar, bunun sonucunda Yunanların bir taraftan Osmanlı sınırlarına tecavüzde bulunup, bazı noktalarda ordugahlar kurmak için hazırlıklara giriştiğini, bir taraftan da Girit Adasına gönderdiği casuslar ile Rum halkını Osmanlı Devleti aleyhine kışkırttığını belirtmektedir. Kısa bir süre sonra Yunanlar adaya asker ve savaş gemileri sevk ederken, Düvel-i Muazzama de adada bulunan savaş gemilerinin sayılarını arttırmıştır.

1897 yılının Şubat ayında meydana gelen isyanın ikinci devresi daha sert olup Osmanlı-Yunan harbinin alt yapısını oluşturduğu söylenebilir. İsyan sırasında Halpa Köyünde toplanan Rum çete liderlerinin, adanın Osmanlı idaresinden çıktığını ve Yunan Kralının gelip adayı işgal etmesinden başka çare olmadığını ilan ettiklerini belirten Selanikli Tevfik, böyle bir beyan verilmesinin tamamen Yunanistan'daki Girit komitesinin bir politikası olduğunu düşünmektedir. Neticede adadaki Rumların çağrılarına kulak verilerek Yunan Prensi George'un altı kıta torpil gemisi ile adaya gelişini aktaran müellif, Miralay (Albay) Vassos'un da beraberinde bir alay piyade, bir tabur istihkâm askeri ve bir batarya top ile işgale geldiğini belirtir. Selanikli Tevfik'in aktardıklarına göre; Düvel-i Muazzama, Girit Adasının olası bir Yunan işgaline uğraması sonucunda itibarlarının zarar göreceğini ve adadaki karışıklıkların ziyadesiyle artacağını düşünmektedir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nden izin alınarak Hanya'ya Rus, Fransız, İngiliz, İtalyan ve Avusturyalı olmak üzere yüzlerce asker çıkarılarak adanın hala Düvel-i Muazzama'nın gözetiminde olduğu mesajı verilmektedir.²³ Bu sırada Osmanlı Devleti de Alasonya

1867 Vilâyet Nizâmnâmesi ile şehirlerin belediye hizmetleri mülki amirlerin denetimindeki kethüdalarından alınmakla birlikte fiiliyatta durum böyle olmadı. Yani eski sistem devam etti. İstanbul'da bile XX. yüzyılın başlarına kadar bu durum böyle idi. İstanbul'da durum böyle iken diğer şehirlerde yada coğrafyalarda yönetsel anlamda bir ileri gitmenin pek de mümkün olmadığı malumdur.Bkz: İlber Ortaylı, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri**, 1840-1880, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, 3.baskı, s.70

²³ Mustafa Öztürk "Tarih Felsefesi" eserinde bu durum için şu tespitte bulunur: "Avrupa kıtası coğrafi bakımdan en küçük kıta olarak kabul edilse bile dünya tarihine en çok etki yapan bölgedir. Nitekim dünyada Avrupa ile bir ilişkisi olmayan veya Avrupa'dan etkilenmeyen bir millet veya bölge yoktur. Avrupa'ya bu üstünlüğü sağlayan değerler ise iktisadi, siyasi ve kültürel alandaki gelişimidir. Bu gelişimlerin ortaya çıktığı Avrupa'nın merkezindeki milletler ise Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya, İspanya, Portekiz, kısmen Almanya ve Yunan milletleridir. Yunanlar da Antik kültürleriyle diğer ülkeler gibi bir cazibe merkezine dönüşmüştür. Ayrıca Yunanlar, tarihsel süreç

civarına bir ihtiyat birliğı çıkarmıştır. Düvel-i Muazzama'nın asker çıkardığı noktalarda bu birliklere karşı askeri bir harekattan geri duran Yunanistan, zaman zaman Hristiyan halktan gönüllüler toplamaktan ve adaya asker sevk etmekten de geri durmamıştır.

Avrupa kamuoyunun görüşlerini devamlı olarak takip eden Selanikli Tevfik, eserinde sık sık verdiği Avrupa gazetelerinin demeçleri ile olaylar karşısında kamuoyunun yaklaşımı konusunda de bilgi veriyor. Buna örnek olarak; Yunanların, basına verdikleri bilgiler ile Girit Adasındaki taleplerinde haklı olduklarını ve bilinenin aksine adada zulüm ve işkence görenlerin Rumların olduğunu iddia ettiklerini belirtmektedir. Selanikli Tevfik, Osmanlı basınının ısrarla adada asıl mazlumların Türkler olduğunu belirtmesini, Yunanistan'ın basındaki faaliyetlerine karşı olarak yapılmış bir hamle olarak değerlendirir. Hatta Osmanlı aleyhinde bir duruş sergileyen ve Rus politikası yanlısı tavırlarıyla bilinen Nur Gazetesinin de Girit'teki olaylarda Yunanların mesul olduğunu belirten makaleye yer vermesi dikkatlerden kaçmamalıdır.

Girit Adasının akıbeti hakkında Avrupa meclislerinde yapılan görüşmelere yer veren Selanikli Tevfik'in anlatımına göre, Avrupa Hükümetleri Girit Adasının Osmanlı Devleti'ne ait kalması koşuluyla kendi idari statüsünü elde etmesini destekliyordu. Ancak halktan bazı kesimler ise adanın Yunanistan'a terkedilmesi için Londra ve Paris'te gösteriler düzenlemekteydi. Girit Rumlarının ve Yunan Hükümetinin tahrik edilmesinde Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin rolünden de bahseden yazar, bu cemiyetin bir ara Yunan Kralı ve Başvekil Deliyani'ye mektup bile yazdıklarından bahseder. Mektupta, Cemiyet mensuplarının Girit meselesinde Düvel-

boyunca ya İtalya üzerinden ya da Anadolu üzerinden gelen tehditlerle karşılaşmıştır. Son yüz yıllarda diğer Avrupa devletleri ile cazibe merkezleri olması nedeniyle ortak bir paydada buluşan Yunanlar için artık tehlikenin esas kaynağı Anadolu/Türkiye olmuştur. Günümüz Türk-Yunan ilişkilerinin temelinde de bu düşüncenin olduğunu söyleyebiliriz.” Bkz: Mustafa Öztürk, **Tarih Felsefesi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2010, 2.baskı, s.154-155

Bu paydanın semeresi olarak birçok siyasi konuda Avrupa'nın desteğini alan Yunanlar zaman zaman tek başına da kalmıştır. Nitekim 1897 Harbinden önce Avrupa devletleri Yunanistan'ın saldırgan politika ve tutumlarını kabul etmemiştir. Hatta adaya Yunan askeri çıktıktan sonra Avrupa devletleri müşterek bir ordu düzenleyip adaya sevk ederek adada olası bir Osmanlı-Yunan savaşı çıkmasını engellemek istemiştir. Fakat buna rağmen Osmanlı-Yunan sınırında savaş çıkmış ve Osmanlı Devleti galip gelince barış müzakerelerinin Yunanistan adına kendileri ile yapılmasını talep ederek Yunanistan'ın hamiliğini yapmaya devam etmiştir.

i Muazzama Yunanistan'ın emellerine aykırı tutum sergilerlerse Makedonya ve çevrelerinde gerçekleştirecekleri faaliyetler ile bütün Avrupa'yı savaşın eşiğine getirebileceklerini ifade etmekteydiler. Ayrıca yazar, Yunanların milliyetçilik politikasının temelini oluşturan Pan-Helenizm düşüncesinin Girit'in Yunanistan'a bağlanma isteklerinde önemli bir faktör olduğunu da belirtir.

1897 yılının Şubat ayında gerçekleşen isyanın süreci hakkında müellif şu bilgilere yer verir: Girit Adasındaki Rum çeteleri, Hanya civarında bulunan yerleşim yerleri ve Osmanlı ileri karakollarına saldırılarda bulunmuştur. Osmanlı birliklerinin tüfek atışlarıyla ve kıyı şeridinde bulunan Düvel-i Muazzama'nın demirleyen savaş gemilerinden yapılan top atışlarıyla bu saldırılar püskürtüldü. Çatışmalar sonunda Rum çeteleri birçok kayıp verirken yerleşim yerlerinden uzaklaşarak dağlara kaçmışlardır. Tarihimize Akrotor Muharebesi olarak geçen bu çatışmalar ile Düvel-i Muazzama'nın, Adanın Yunanistan tarafından işgal edilmesine karşı nasıl bir tavır sergilediklerini göstermektedir. Bununla beraber Avrupa meclislerinde bu çatışmalar değerlendirilip, yerli Rum halkı ve Yunanistan'ın adadaki sorunların kaynağı ve yaşanan katliamlardan sorumlu taraf oldukları ifade edilmekteydi. Avrupa'nın bu tutumu karşısında Yunanistan ve yerli Rumların öfkelenişini belirten yazar, hatta şubat ayının sonlarında Hanya'daki Hükümet Konağı ve bazı yerleşim yerlerinin ateşe verildiğini ve birçok resmi evrakın yangında kullanılamaz hale geldiğini ifade etmiştir. Selanikli Tevfik, yangınların kim tarafından ve ne amaçla çıkarıldığının bilinmemesiyle beraber yerli halk tarafından Akrotor Muharebesi ve Avrupa'nın tutumuna karşılık olarak çıkarıldığının zannedildiğini belirtir.

Bu sırada Hanya civarında bulunan çetelerin şehre olası saldırılarında Düvel-i Muazzama'nın gemileri tarafından engelleneceklerini düşünmeleri nedeniyle Suda Kasabına yöneldiklerini belirten müellif, bu çetelerin karşılarına çıkan Müslümanların köy ve tarlalarına saldırdıklarını belirtir. Daha sonra Suda kasabası ve Selino kazasında bulunan Osmanlı askeri üzerine ateş açtıklarını da aktaran Selanikli Tevfik, çetelerin Osmanlı askerinin ve Düvel-i Muazzama'nın savaş gemilerinin karşılık vermesiyle püskürtüldüğünü ifade etmektedir.

Yazar, Düvel-i Muazzama'nın gayesinin Girit Adasının Osmanlı Devleti'ne bağlı kalması üzerine olduğu anlaşılınca, Yunanistan'ın adadaki isyancılara gizli bir

şekilde haber yollayarak adanın Yunanistan'a bağlandığı hakkında bir beyannameyi Hanya'daki Düvel-i Muazzama konsoloslarına iletmelerini istediğini belirtir. Bunun üzerine Avrupalı amiraller, Miralay Vassos'un Atina ile deniz yoluyla iletişimini kesmişlerdir. Bu sırada Yunanların Teselya sınırına asker ve mühimmat sevk ettiklerini ve bunu da Avrupa gazetelerinde duyurduklarını belirten Selanikli Tevfik, Osmanlı Devleti'nin de savaş hazırlığı içerisinde olduğunu belirtir.

Selanikli Tevfik'in aktardığı bilgilere göre; iki tarafın da askeri hazırlıklara giriştiğini gören Düvel-i Muazzama, aldıkları kararlara uyum sağlaması için Yunan Kralı ile iletişime geçmiştir. Ayrıca Yunan Kraliyet ailesi ile akrabalık bağı bulunan Rusya, İngiltere ve Danimarka Hanedanı da uzlaşma için Yunan Kralı ile iletişime geçmiştir. Bununla beraber Girit Adasındaki karışıklıklara son vereceğini ümit ederek Düvel-i Muazzama'nın Osmanlı Devleti ve Yunanistan'a birer nota verdiğini belirten müellif, bu notanın içeriğini de şu şekilde hülasa etmiştir: Avrupa askerinin çekilmesi için Girit Adasında Osmanlı Devleti'ne bağlı bir muhtariyet kurulması gerekmektedir. Düvel-i Muazzama tarafından istenildiği takdirde Osmanlı Devleti ve Yunanistan askerini adadan çekecektir. Metinde geçen "istenildiği takdirde" kaydını Lordlar Kamarası'nda açıklayan Lord Salisbury, muhtariyet oluşturulabilmesi için çekilecek Osmanlı askerinden emniyeti sağlayacak birliklerin istisna tutulduğunu ve Yunan askerinin ise hepsinin muhakkak çekilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

25 Şubat 1897 yılında Yunan Başbakanı Deliyani'nin Times Gazetesi muhabirine verdiği bir röportajı aktaran Selanikli Tevfik Yunanların gelinen noktadaki tutumlarını gösteriyor. Röportajda Yunan askerini adadan çekmeyi düşünmediklerini belirten Deliyani bununla beraber Osmanlı askerinin Teselya sınırında olası bir saldırı girişiminde savaşın kaçınılmaz olduğunu ifade etmiştir. Bu sırada kendilerini Girit mebusu gibi gösteren bir topluluğun yanlarında Atina'ya kaçan Resmo Metropolit olduğu halde Kral'a bir mektup gönderdiklerini belirten Selanikli Tevfik, mektupta büyük devletlerin Girit'te oluşturacakları yönetimin adaya bir faydasının olmayacağını aksine karışıklıkların daha da artacağını ifade ettiklerini bildirmiştir.

Girit Adasının abluka altına alınması sebebiyle adaya hala Yunanlar tarafından erzak ve mühimmat sevkiyatı yapılamadığını belirten yazar, bu durumun adadaki halk tarafından istismar edildiğini ifade eder. Şöyle ki; adada bulunan yerliler

İngiliz konsolosuna mektup yazarak zor durumda olduklarını ve kendilerine erzak temin edilmesi gerektiğini dile getiriyorlardı. Ancak böyle bir durumun gerçeği yansıtmayıp Yunanların bir tahriki olduğunu söyleyen Selanikli Tevfik, adadaki ablukanın kaldırılması için tertip edilen bir vicdan hareketi olarak değerlendiriyor. Hatta yazar, “eğer halk bu durumda olsaydı derhal Düvel-i Muazzama’nın kararlarına mutabakat göstermeleri lazım gelirken aksine adadaki Müslümanlara saldırılarda bulunmazlardı” diyerek bu tezini savunmaktadır.

1 Mart 1897 yılında Yunan meclisinde Başbakan Deliyani’nin Akrotor Muharebesine Türklerin sebebiyet verdiğini, Düvel-i Muazzama’nın Hristiyanları topa tutmasının haksızlık olduğunu ve adanın abluka altına alınarak hiçbir Yunan gemisinin adaya yardım ulaştıramaması ve Düvel-i Muazzamadaki elçilerinden protesto etmelerini istediği ifadelerine yer veren Selanikli Tevfik, Deliyani’yi sert bir dille eleştirmiştir. Akrotor Muharebesinde Düvel-i Muazzama savaş gemilerinden ateş açılmadan önce eşkıyanın uyarıldığı fakat bu uyarının dikkate alınmadığı, eşkıyanın Müslümanlara saldırılarının devam ettiği gibi savaşın nedenlerinin belirtildiği ve amiraller tarafından hazırlanan raporların Düvel-i Muazzama Hükümetlerine iletilildiğini belirten Selanikli Tevfik, Deliyani’yi gerçek dışı açıklamaları nedeniyle yalancılık, haksızlık ve dinsizlik gibi çok sert ifadeler ile eleştirmektedir.

Selanikli Tevfik’in aktardıklarına göre; Akrotor Muharebesi’nde Hristiyanların topa tutulması, Avrupa kamuoyuna Müslümanların korunduğu ve Hristiyanların zulüm gördüğü gibi yansıtılmak istenilmiştir. Bu amaç uğruna da Yunan Başbakanı Deliyani ve Avrupa’daki Yunan elçiler bazı medya çalışanları ile iletişime geçmiştir. Yazar bu algı çalışmasının adayı ablukaya alan amiraller tarafından yalanlandığını ifade eder.

2 Mart 1897 tarihinde Düvel-i Muazzama’nın Yunan Hükümetine bir nota verdiğini ifade eden müellif, notanın içeriğini şu şekilde açıklamaktadır: Girit Adası hiçbir şekilde Yunanistan’a ilhak olmayacaktır. Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün korunmasıyla beraber Girit Adasında Osmanlı Devleti’ne bağlı yerel bir yönetim kurulacaktır. Bu iki kararın yerine gelebilmesi için Yunanistan Girit Adasından askerini ve savaş gemilerini çekecektir. Aksi durumda Düvel-i Muazzama her türlü zorlayıcı tedbire başvuracağını bildirmiştir.

Selanikli Tevfik, Yunanistan'ın notaya verdiği cevaptan önce Deliyani ile Figaro Gazetesi muhabiri arasında geçen röportaja eserinde yer vermekle beraber bu röportajın özetini de ayrıca belirtmiştir. Selanikli Tevfik'in aktardığı bu röportaja göre; Düvel-i Muazzama'nın Girit'teki karışıklıklara son vermek gayesiyle aldıkları kararı etkisiz kılmak amacıyla Yunan Hükümetinin isyanın devam etmesi için adaya gizlice protestocular çıkardığı apaçık bilinirken Deliyani böyle bir girişimi inkâr etmiştir. Ayrıca Deliyani Yunanistan'ın adaya asker çıkarmasının adadaki Hristiyanları himaye ve muhafaza etmek gayesine hizmet ettiğini söyleyerek gerçek dışı bir beyanda bulunmuştur. Bununla beraber Yunanistan'ın olası bir durumda Osmanlı Devleti'ne saldırabileceğini de ima etmiştir. Son olarak Düvel-i Muazzama'dan verilen notanın Yunanistan tarafından dikkate alınmayacağını, Yunan askerinin Girit Adasından çekilmeyeceğini, Girit'te oluşturulmak istenen yerel bir yönetimin kabul edilmeyip, oluşturulacak ise bunun için halkın tercihinin müracaat edilmesi gerektiğini ve bu kararlar doğrultusunda geri adım atmaktansa dünya haritasından silinmeyi göze aldıklarını ifade etmiştir. Deliyani'nin röportajını değerlendiren yazar, okuyucuların bu röportajı dikkatle gözden geçirip 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nı anlamaları gerektiğini ifade eder. Röportajı yorumlarken, Deliyani'nin ifadelerinin yalan ve iftira içerdiğini ve gerçekleri gizlediğini sert sözlerle eleştirir.

4 Mart 1897 tarihinde Başbakan Deliyani'nin Kral ile uzun istişaresi sonucu 1888,1889 ve 1890 dönemi askerinin silah altına alınması emrini verdiğini belirten yazar, emrin akabinde harbiye nazırının istifa ettiğini ve yerine gelen Miralay Simolenski'nin komutanlara derhal askeri hazırlıkların yapılmasını emrettiğini aktarmıştır.

Selanikli Tevfik 8 Mart 1897 tarihinde Yunan Hükümeti tarafından Düvel-i Muazzama'nın notasına verilen cevabı paylaşmıştır. Buna göre; Yunan Hükümeti Düvel-i Muazzama tarafından Girit'te kurulmak istenen yerel bir yönetimin başarısız olacağını düşünmektedir. Bununla beraber adada Yunan halkının bulunduğu yerlerin önceden olduğu gibi tekrar Yunanistan'a bağlanmasını talep etmezlerse büyük bir mesuliyet altında olacaklarını belirtmişlerdir. Adada sükûnet ve asayişin sağlanması için Düvel-i Muazzama tarafından alınan Yunan askerinin adadan çekilmesi kararından vazgeçilmesini de talep etmişlerdir. Ayrıca Yunan askerinin Düvel-i

Muazzama tarafından görev verilmesi halinde adada huzur ve asayiş sağlayabileceklerini ifade eden Yunan Hükümeti Girit'in akıbetinin de yerel halk tarafından belirlenmesini istemiştir.

Selanikli Tefvik, 14 Mart 1897 tarihinde Osmanlı Devleti tarafından Düvel-i Muazzama'nın notasına verilen cevabı da dipnota eklemeyi ihmal etmemiştir. Buna göre; Osmanlı Devleti Girit'te asayiş ve huzurun sağlanması için Düvel-i Muazzama'nın kararlarına destek vermektedir. Buna binaen adada oluşturulmak istenen yerel yönetimin uygun görüldüğü ve Yunan askerinin adadan çekilmesini müteakip Osmanlı askerinin de Düvel-i Muazzama'nın askerinin bulunduğu kalelere çekilebileceğini ifade etmiştir. Ancak yerel yönetimin şekli ve Osmanlı askerinin kalelere çekilmesi planının uygulanmasındaki detayların ileri bir zamanda görüşülmesini talep etmiştir.

Selanikli Tefvik her iki notanın da içeriğini paylaştıktan sonra bu notalar ile ilgili birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. Müellife göre ada halkı Yunanistan'ın kışkırtmalarına kulak asmayıp düzeni bozmak üzere isyan hareketlerinde bulunmasaydı Sisam Adası ve Lübnan'da olduğu gibi yönetimin yerel bir idareye bırakılmasıyla adada sükûnet ve refah sağlanabilecekti.

Yunan Hükümetinin cevabına karşılık Düvel-i Muazzama'nın nasıl bir tepki vereceğini Yunan kamuoyunun merakla beklediğini belirten Selanikli Tefvik, Düvel-i Muazzama'nın muhtemel tepkilerini de aktarmıştır. Yunanistan'dan elçilerin çekilip müzakere kapılarının kapatılması ve Yunan sahillerinin abluka altına alınması Düvel-i Muazzama'nın uygulaması beklenen tepkilerdendir. Yunan kamuoyuna göre eğer Düvel-i Muazzama Yunanistan'a karşı caydırıcı tedbirlere başvurursa sınırlarda savaşın derhal başlayacağını, hatta şimdiden bazı çetelerin Makedonya'ya saldırılarda bulunduğunu ifade etmiştir.

Selanikli Tefvik, Yunan basınının aktardığına göre Yunan ordusu başkomutanı Prens Konstantin'in ordusuna hareket için hazırlanması emirini verdiğini de ifade etmiştir. Ayrıca Selanik-Üsküp yolunda bulunan Vardar Köprüsü'nün Yunan eşkıyaları tarafından tahrip edildiği ve bir askeri trenin nehre düştüğü haberi Yunan

medyasında yer almıştır. Selanikli Tevfik, Yunan medyasının hazırladığı diğer haberler gibi bu haberin de asılsız olup gerçeği yansıtmadığını belirtmektedir.

9 Mart 1897 tarihinde Düvel-i Muazzama'nın komutanlarından Binbaşı Amouranth'ın Hanya'da bulunan Yunan konsolosundan adayı terk etmesini istediğini belirten yazar, konsolosa adadan gidene kadar esir gibi davranılacağını ve aksi durumda zor kullanılacağını belirtildiğini de ifade etmiştir. Tevfik'in aktardıklarına göre; durumun ciddiyetini anlayan Yunanlar Hanya'dan bulunan Alfayos ve Orotos isimli vapurlarını derhal geri çekmişlerdir. Bununla beraber Akrotor tabyalarında Osmanlı askeri ile isyancılar arasında birkaç saat süren bir çatışma çıkmış fakat her iki tarafında ne kadar kayıp verdiği anlaşılamamıştır. Ayrıca Girit'in Kisamo ve Kandalos gibi yerlerinde kuşatılan Müslüman halk Düvel-i Muazzama'nın donanmasından gönderilen savaş gemilerinin yardımlarıyla Hanya'ya götürülmüştür. İsyancıların Ierapetra'da kuşattığı Osmanlı askeri ve halkın teslim olmamasıyla kaleyi ateş altına aldığını da aktaran yazar, Kandalos ve İspirlonga'dan 523 erkek, 1047 kadın ve çocuk, 452 asker olmak üzere toplam 2022 kişinin bir İtalyan gemisiyle Hanya'ya nakledildiğini aktarmaktadır. Ayrıca yazar, limanların Düvel-i Muazzama donanmaları tarafından abluka altına alınma korkusuyla Yunanların her gün Pire Limanından Golos Limanına vapurlar dolusu silah ve mühimmat sevk ettiği hakkında bilgi vermektedir.

Yunanların gerçekleri gizleme konusunda ne derece ileri gittiği hakkında yazar şu bilgilere yer verir: Avrupa'nın Girit hakkında almış oldukları kararların isyancılara ulaştırılması için Düvel-i Muazzama amiralleri tarafından Yunan Amirali Raynak'a haber gönderilmiş fakat Yunan Amirali isyancılarla herhangi bir bilgi paylaşımında bulunmamıştır. İsyancıların alınan kararlardan haberleri bile yokken Atina gazeteleri Giritlilerin bu kararları reddettiğini ilan etmiştir. Düvel-i Muazzama'nın kontrolünde bulunan Girit'teki yerleşim yerlerine isyancılar tarafından saldırı düzenlenmemesi hakkındaki beyannamenin ve Akrotor savaşından sonra isyancılardan yaralananların tedavilerinin yapılması için doktor gönderilmesi teklifinin dahi isyancılara ulaşmadığı anlaşılmıştır. Selanikli Tevfik'in belirttiğine göre bu durum 11 Mart 1897 günü İtalyan, Fransız ve İngiliz amiralleri ile Akrotor'daki isyancılar arasında gerçekleştirilen görüşmede ortaya çıkmaktadır.

Tevfik, bu durumun Avrupa basınına nasıl yansıdığını da aktarmaktadır. Paris'te yayınlanan Tan gazetesi Girit'te sözde insanlık vazifesini yerine getirdiğini savunan Yunanların hakikatleri bu şekilde gizlemesinin hayret verici olduğunu belirtir. İngiliz Times gazetesi ise bu durum karşısında ifadelerin yetersiz kaldığı ve Yunanların bu davranışını insanlık adına gerçekle örtüşmeyen bir durum olarak ifade eder.

Selanikli Tevfik, bu sırada Sırbistan Kralı'nın Sofya'ya gidip Bulgaristan Prensi Ferdinand ile görüştüğü bilgisini vermektedir. Görüşmenin sonunda Bulgaristan Başbakanı Konstantin Stoilov'un Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki gerginlikte Bulgaristan'ın nasıl bir politika izleyeceği hakkında mecliste bir konuşma yaptığını ifade eder. İngiliz basını Stoilov'un konuşmasında Yunanistan'a övgü dolu sözler söylediğini aktarırken Ajans Balkanin isimli Bulgar telgraf ajansı bu haberi yalanlayarak Stoilov'un konuşmasında Bulgaristan'ın barışçıl bir siyaset izleyeceği vurgusunu yaptığını belirtmektedir. Ayrıca Sırbistan ve Bulgaristan arasında bir ittifak ve askeri anlaşma olup olmadığı konusunda Avrupa gazetelerinde birçok haberin yer aldığını belirten yazar, aslında Sırp Kralı ile Bulgar Prensi arasında gerçekleşen görüşmenin sadece bir ticaret anlaşmasından ibaret olduğunu ve Sırbistan'ın Sofya'ya bir askeri ateşe göndermesi konularında anlaşmaya varıldığını ifade eder.

Müellif, Etniki Eterya Cemiyeti'nin Girit'teki isyancılara yardım için sarf ettiği çabalardan da bahsetmektedir. Cemiyet, yayınladıkları beyannameler ile Girit'e yardım için ellerinden gelen her şeyi yapmaya hazır olduklarını, Yunan ordusunun silahlanmış olduğundan artık harekete geçmesi gerektiğini ve hükümetin savaş yanlısı olmayanlara kulak asmamasını söyleyerek halkı ve hükümeti savaşa teşvik etmektedir. Selanikli Tevfik'e göre savaşın çıkmasını engellemek için Yunanistan'ı inadından vazgeçirmek veyahut askerî açıdan hareketsiz bir hale getirmek gerekiyordu.

Yazarın aktardıklarına göre, Rusya Devleti Yunanistan'a bir daha nota gönderilmesini ve bu notaya da olumsuz cevap verilirse Yunan limanlarının abluka altına alınmasını teklif etmektedir. Almanya ve Avusturya'nın olumlu karşıladığı bu teklif üzerine notanın metni ve olumsuz cevap verilmesi halinde amirallere verilecek talimatlar hakkında görüşmeler yapılmaktadır.

Avrupa gazetelerinden bazı demeçleri paylaşan yazar, Yunanistan'ın Girit'i hızlıca ele geçirerek durumu bir oldu-bittiye getirme isteğinin Avrupa kamuoyunun dikkatinden kaçmadığını ifade etmiştir.

Düvel-i Muazzama'nın altışar yüz bahriye askerini Girit'e göndererek adanın abluka altına alınması kararı verdiğini belirten Selanikli Tevfik, ablukanın ancak 22 Mart 1897 tarihinde başladığını ve adada durum hakkında bir bildiri yayımlandığını aktarır. Düvel-i Muazzama tarafından yayınlanan bildiride adanın Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalmasıyla beraber Düvel-i Muazzama'nın kontrolündeki bir yönetim ile yönetileceği ve sahilin abluka altına alındığı bildirilmektedir.

Yazara göre, Atina'dan gelen telgraflar Yunanistan'ın savaş taraftarı olduğunu göstermektedir. Nitekim telgraflarda belirtildiğine göre Girit Adasının olası abluka altına alınması durumunda Albay Vassos birlikleri ile İsfakya Sancağındaki Sırp Dağlarına çekilecektir. Erzak ve mühimmatı uzun süre Düvel-i Muazzama'nın birliklerine direnmeleri için yeterli durumdadır. Yani Yunan Hükümeti Girit'ten çıkma kararı almadıkça adada Avrupa birliklerine karşı direniş gösterilecektir. Girit eşkıyalarının Kisamo Kalesindeki Osmanlı askeri ve Müslüman halkı kuşattığını da belirten yazar, Avrupa komutanları tarafından asker gönderilip kalede mahsur kalanların kurtarıldığını ifade etmektedir.

Savaşın öncesinde Girit Adasında gerçekleşen vukuatları detaylarıyla aktaran Selanikli Tevfik, 17 Mart 1897 tarihinde bir Rus savaş gemisinde iş kazası meydana geldiğini belirtmektedir. Gemide bulunan topun yanlışlıkla ateş alması sonucu toplam 18 kişi hayatını kaybetmiştir. Kazadan sonra Sultan II. Abdülhamid Rus İmparatoruna taziyelerini iletmiştir. Yunanlar bunu Rusların Yunanistan'a karşı aldığı tavır üzerine Tanrı'nın onları cezalandırması olarak yorumlamaktadır. Selanikli Tevfik ise Yunanların böyle bir yorum yapmasını sert ifadelerle eleştirmektedir. Kaza sonucu meydana gelen bir olayı bile kendi menfaat ve düşüncelerine bağdaştırmalarını ahlaki olmayıp insani değerlerden uzak bir davranış olarak nitelendirir.

Müellif, yine 17 Mart 1897 Çarşamba günü Düvel-i Muazzama'nın amiraller vasıtasıyla bir bildiri yayımlandığını aktarır ve bu bildiriye eserinde yer verir. Bildiriye göre adada yerel bir yönetim kurulması, Müslüman ve Hristiyan fark etmeksizin

herkesin can ve malının korunması ve sükûnetin sağlanması için adaya çıkarma yapıldığı ifade edilmektedir.

Bu sırada Yunan ana kıtasındaki Pire ve Golos Limanlarının da abluka altına alınmasının Düvel-i Muazzama tarafından müzakere edildiğini ifade eden Tevfik, bunun gerçekleşmesi halinde adaya asker sevk edilmesine gerek kalmayacağını düşünmektedir. Fakat İngiltere'nin buna karşı çıktığını belirten Tevfik, halihazırda Girit sahilinin abluka altına alınmasının yeterli olmadığı yorumunu yapmaktadır. Zira ona göre adada huzurun tesis edilebilmesi için Yunanistan'ın adadaki emellerinden vazgeçmesi, Albay Vassos ve mahiyetindeki askerin adadan çıkarılması ve Düvel-i Muazzama'nın barış için Yunanistan üzerinde daha fazla söz sahibi olması gerekmektedir. Abluka sırasında gelişen bazı olayları da aktaran Selanikli Tevfik şu bilgileri vermektedir; 21 Mart 1897 Pazar günü bir Avusturya gemisi, Yunanistan bayraklı bir geminin karaya mühimmat ve erzak çıkardığını görünce engellemek istemiştir. Buna karşı Yunan gemisinden ateş edilince Avusturya gemisi de top atışlarıyla Yunan gemisini batırmıştır. Hem gemilerinin bir Düvel-i Muazzama gemisi tarafından batırıldığını hem de Osmanlı askerinin Preveze'de siper kazarak Berlin Antlaşmasına uymadıklarını belirten Yunanistan, Düvel-i Muazzama'yı protesto etmiştir. Fakat Selanikli Tevfik, Yunanistan'ın taahhüt ettiği pek çok maddesini yerine getirmediği bir antlaşmayı savunmasının yersiz olduğunu düşünmektedir. Ayrıca yazara göre, Yunanların gemilerinin batırılmasını bir daha herhangi bir bahse konu etmemeleri, Avusturya gemisinin Yunan gemisini batırmakta haklı olduğunu göstermektedir.

Düvel-i Muazzama'nın gemilerinin ulaşmasından sonra bile adada suların durulmadığını belirten Selanikli Tevfik, Malaksa'da eşkıyanın topa tutulması hakkında İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un Avam Kamarası'nda yaptığı konuşma ile beraber şu bilgilere yer verir. İngiliz gemilerinin demirledikleri yerin karşısında bulunan bir kalede mahsur kalıp erzak yardımına ihtiyacı olan Osmanlı askerine eşkıya engel olmaktadır. Eşkıya İngiliz amirallerin verdiği ultiatoma rağmen geri çekilmeyip üç Osmanlı askerini şehit etmiştir. Bunun üzerine Düvel-i Muazzama'nın gemileri eşkıyayı topa tutmuş ve bulundukları mevzilerden uzaklaştırmak için eşkıyayı ateş altına almıştır. Bununla beraber saldırılardan geri

durmayan eşkıyayı amiraller artık düşman olarak görme kararı almıştır. Ayrıca Lord Curzon'a göre adadaki durum öyle bir noktaya gelmiştir ki Albay Vassos bütün Düvel-i Muazzama askerine bilfiil savaş ilan etmiştir. Yunanların bütün saldırılarını değerlendiren Selanikli Tefvik bu olay üzerinden de Yunanistan'ı eleştirmektedir. Ona göre her fırsatta uluslararası hukuktan bahseden Yunanlar bir taraftan da saldırgan tutumdan vazgeçmiyordu. Böylelikle 17 Nisan'da başlayacak savaşa neden oldukları gibi savaşın gerçekleşmesini hızlandırıyorlardı.

Girit Adası abluka altına alındığından beri Yunanistan'ın Osmanlı topraklarına saldırma ihtimalinin arttığını belirten yazar, bunun üzerine Düvel-i Muazzama'nın iki devlet arasında çıkabilecek savaşı engellemek için çareler aradığını söylemektedir. Yazara göre Yunanistan'ı savaştan engellemek için iki farklı hamle yapılabilirdi. Yunan ordusu savaş için hazırlanmadan harekete geçilecekse Pire ve Golos Limanlarını abluka altına alarak Teselyadaki Yunan ordusunun merkezden bağlantısının kesilmesi yeterliydi. Eğer Yunan ordusu Teselya'da toplandıktan sonra harekete geçilecek ise Yunanistan'ın donanmasına el koyulması ve Pire Limanının abluka altına alınması gerekiyordu. Fakat her iki durumda da Düvel-i Muazzama dolaylı yoldan Yunanistan'a savaş ilan etmiş olacaktır ki Düvel-i Muazzama'nın da böyle bir isteği yoktur. Bu isteğin olmamasının nedeni ise Avrupa kamuoyunda oluşacak tepkiler ve bazı büyük devletlerin ittifaktan ayrılma ihtimaliydi. Düvel-i Muazzama bunun yerine Yunanistan'a uyarılarda bulunulmasının yeterli olacağı düşüncesindeydi.

Bu sırada Yunan askerinin sınırda bazı saldırılarda bulunduğunu aktaran yazar, Osmanlı Devleti'nin Düvel-i Muazzama'dan bu saldırıları engellemesini ya da Yunanistan'a karşı atacağı adımlarda serbest bırakılmasını talep ettiğini belirtir.

Selanikli Tefvik, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasında büyük destek gördüğü Rusya'nın görüş ve fikirlerini aktarmak için St. Petersburg gazetesindeki bir demeci paylaşmaktadır. Bu demeçteki ifadelerle göre; Yunanistan inatçı ve saldırgan politikaları nedeniyle Düvel-i Muazzama'yı Atina Körfezini ablukaya almak zorunda bırakıyordu. Nitekim Albay Vassos'un adadaki askeri faaliyetleri Yunanistan'ın bütün Düvel-i Muazzama'yı karşısına aldığı gösteriyordu. Bu faaliyetleri neticesinde de bazı aşırılık taraftarları Yunanistan'ın bağımsızlığı için önemli bir gün olan 6 Nisan'da

veyahut Yunan Limanlarının abluka altına alındığı gün Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmek istiyordu. Eğer Yunanistan savaşa girişecek olursa hiçbir devletin kendisine yardım etmeyeceğinden emin olmalıydı ve savaşın sonucu ne olursa olsun savaşı başlatan tarafın savaşın sonunda herhangi bir kazanım sağlanması engellenecekti. Selanikli Tevfik, bu demeci Rusya Dışişleri Bakanlığı tarafından yazdırılmış ve Yunanistan'a yapılan son bir nasihat olarak değerlendirmektedir. Bununla beraber Atina'daki Düvel-i Muazzama elçileri tarafından Yunanistan Dışişleri Bakanlığına verilen nota ile de bu kararlar Yunanistan'a bildirilirken Osmanlı Devleti'ne de aynı nota iletilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından sadece notanın kabul edildiği elçilere bildirilirken Yunanistan tarafından hiçbir cevap verilmemiştir. Selanikli Tevfik Osmanlı Devleti'nin zaten savaş taraftarı olmadığı için notayı sadece kabul ettiğini belirtirken, Yunanistan'ın ise notaya herhangi bir cevap vermemesinin nedenini yorumlamaktadır. Yazara göre, Yunanistan eğer Osmanlı Devleti'ne karşı bir saldırı yapmayacağı yönünde cevap verirse bu cevabının birkaç gün sonra yapacağı savaş ilanı ile çelişkiye düşeceğini bilmektedir. Veya cevabında karara itiraz ederse de yakın zamanda Osmanlı Devleti topraklarına saldıracağını sinyali vermiş olacaktır. Selanikli Tevfik'e göre işte bu nedenle Yunanistan notaya herhangi bir cevap vermemiştir.

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon'un 4 Nisan 1897 günü yaptığı bir konuşmasını aktaran Selanikli Tevfik, Curzon'un olası bir savaşın Düvel-i Muazzama tarafından engelleneceği ümidinde olduğunu belirtir. Ayrıca Curzon'un Osmanlı Devleti'nin egemenliğinin uluslararası hukukun temel prensiplerine uygun olduğunu düşündüğü için Yunanistan'ın Girit'teki ve Osmanlı sınırındaki savaş taraftarı tutumlarına izin verilemeyeceği hakkındaki açıklamasını aktarmıştır. Bunun yanında 6 Nisan Salı günü Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne saldırması beklenirken herhangi bir saldırının gerçekleşmediğini de ifade etmektedir.

Savaşın önce Atina'daki durum hakkında bilgi vermek isteyen Selanikli Tevfik, halkın gruplar halinde sarayın önünde toplanarak savaş nidaları attığını belirtmektedir. Ayrıca 5 Nisan günü Meclis-i Vükelâ'nın acil toplanarak görüşmeler yaptığını ve Yunan sınırı ordu komutanı Ethem Paşa'ya olası Yunan saldırılarına karşı teyakkuzda olması emrinin iletilildiğini belirtmektedir.

9 Nisan 1897 tarihinde Yunanistan tarafından sayısı bine yakın bir grubun sınırı geçerek 3 karakol ve bir gözetleme kulesini yaktıklarını belirten yazar, bunun savaşı başlatan tarafın Yunanistan olduğunu anlamına gelmesi nedeniyle Yunanların böyle bir saldırıyı kabul etmediğini söylemektedir. Ancak saldırganların aldıkları karşılık sonucu geri çekilmesi üzerine Yunan Hükümeti bunu bir mağlubiyet olarak saymayıp çekilmenin kendi emirleri doğrultusunda gerçekleştiğini söylemektedir. Bu açıklamanın altını çizen Selanikli Tevfik, bunun saldırıların Yunan Hükümeti tarafından tertip edildiğini ispat eden bir açıklama olduğunu ifade etmektedir. Savaşı başlatan tarafın bütün sorumluluğu alacağını Düvel-i Muazzama tarafından ilan edilmesi üzerine Yunanistan yapılan saldırıyı üstlenmemiştir. Bunun üzerine Selanikli Tevfik, Avrupa gazetelerinin saldırı hakkında yayınladıkları haberlere eserinde yer vererek Yunanistan'ın saldırı ile ilişkisini ortaya koymaktadır.

Yazarın aktardıklarına göre; 15 Nisan 1897 Perşembe günü Yunan askeri sınırdaki Osmanlı kalelerine saldırılar düzenlemiştir. Osmanlı askerinin bu saldırılara karşılık vermesiyle çatışmalar büyümüştür. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 17 Nisan 1897 Cumartesi günü Yunanistan'a savaş ilan etmiştir. Tevfik, eserde savaş ilanı hakkında yayınlanan bildiriye de yer vermektedir. 18 Nisan 1897 Pazar günü ise Atina elçisi Asım Bey, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasındaki siyasi ilişkilerin kesildiğini Yunanistan Dışişleri Bakanlığına kısa ve net bir nota ile sunmuştur.

1.4. Kısım-ı Evvel (Birinci Kısım)

Selanikli Tevfik savaşın nedenlerine, Girit Adasındaki karışıklıklara ve çatışmalara değindiği uzun bir giriş kısmından sonra bu bölümde savaş için askeri hazırlıklar, seferberlik zamanı, sefer planı, savaşta uygulanacak stratejiler, orduların harp nizamı ve savaşın seyri hakkında bilgiler vermektedir. Yazara göre Yunanistan, savaşa başlamadan önce Düvel-i Muazzama'nın desteğini almak için adımlar atması gerekirken aksine onları kızdıracak ve yardımlarını kesecek tutumlar sergilemektedir. Selanikli Tevfik, bu bölümde Osmanlı Devleti'nin askeri gücüyle Yunanistan'ın askeri gücünün kıyaslanarak Yunan kuvvetlerinin zayıf gösterilmesinin amaçlanmadığını belirtmektedir. Zaten Avrupa kamuoyu da olası bir savaşta Yunan kuvvetlerinin hezimete uğrayacağını bilmektedir. Bu nedenle yazara göre, Düvel-i Muazzama

savaşın çıkmasını önleyerek Yunanistan’a büyük bir yardım yaparken, Yunanistan bunun farkına varmayıp kendi milletine karşı ağır bir sorumluluk almaktadır.

Savaşın anlatımına geçmeden önce Osmanlı-Yunanistan sınırının ayrıntılı bilgisini veren Tevfik, savaşta her iki taraf için avantaj ve dezavantaj olabilecek geçitler, tepeler vs. diğer coğrafi unsurların değerlendirmesini yapmaktadır. Değerlendirmesine göre iki ülkenin sınırını oluşturan tepeleri ele geçiren taraf tepelerin arkasındaki ovaya inmek zorunda kalacak ve ovada yapılacak meydan muharebesi savaşın sonucunu belirleyecektir. Yazar, Yunan ordusundaki asker sayısını gönüllülerle birlikte yüz bin olarak tahmin eder.

Yunan ordusu ve coğrafi durum hakkında bilgiler verdikten sonra ortaya çıkan tabloda Yunanistan’ın yapılacak savaşta başarılı olma şansını askeri açıdan oldukça zayıf hatta imkânsız olarak gören yazar, buna rağmen Yunan Hükümetinin neden savaşa girmek istediği sorusunu cevaplamaktadır. Yazara göre Yunan Hükümeti Makedonya’ya hızlı bir saldırıda bulunarak diğer küçük devletler arasında kargaşa çıkarıp kendisine bir fırsat yaratmak istiyordu. Osmanlı Devleti’nin bu planı tahmin ettiğini ifade eden Tevfik, sınıra önceden ihtiyat birliklerinin sevk edildiği bilgisini verir. Anadolu’dan toplanan bu ihtiyat birliklerinin İzmit, Tekirdağ, Muratlı, Ferecik, Selanik, Soroviç ve Karaferye güzergâhı kullanarak Alasonya’ya sevk edildiği söyler.

Selanikli Tevfik’in aktardıklarına göre; Osmanlı Orduları Başkumandanlığı görevi Adana ve Halep Fevkalade Komutanı olan Müşir Ethem Paşa’ya verilmiştir. Ethem Paşa’ya sınıra ulaşım sağlarken Talat Paşa, Kaymakam Kenan Bey, Yüzbaşı Mehmet ve Nuri Bey ve Ethem Paşa’nın kardeşi Doktor Kolağası Ahmet Bey eşlik etmiştir. Ethem Paşa önce Selanik’e oradan da üçüncü ordunun merkezi olan Alasonya’ya hareket etmiştir. Selanikli Tevfik, Alasonya ordusunu oluşturan fırkalar, alaylar, taburlar ve toplandığı yer bilgileriyle beraber redif birlikleri hakkında detaylı malumatlar da sunmaktadır. Toplam olarak da Osmanlı ordusunun 86 bin askerden oluştuğu bilgisini verirken sevkiyatın da Yunan askerinin sevkiyatına kıyasla daha hızlı gerçekleştiğini belirtir. Yunan ordusunun sevkiyatının daha uzun sürmesini ise mâli yetersizlik, silah altına alınacak halkın bir kısmının yurtdışında bir kısmının ise askerlik vazifesini benimsemeyen sahil kesimi ahalisi olması ve halkın askerlik vazifesinden çekinmesi gibi nedenlere bağlar. Bu bağlamda oluşturulan orduda askerin

komutanlara itaatinin yetersiz olduğunu söyler. Yunan Ordusu Başkomutanı Prens Konstantin’inde askeri bir vasfı olmadığından orduda bir emir-komuta eksikliğinden bahseder.

Selanikli Tevfik hem Osmanlı hem Yunan kara orduları hakkında detaylı bilgi verdikten sonra donanmalar hakkında da malumatlar sunar. Birkaç tane zırhlı savaş gemisi, 12 parça torpil gemisi, 7-8 parça torpil vapuru ve birkaç parça sahil muhafaza gemisine sahip Yunan donanmasının bunlardan bir fayda alamayacağı görüşündedir. Ayrıca Yunanistan’ın Girit Adasına ve Osmanlı-Yunan sınırına asker sevk etmesini müteakip Osmanlı Devleti’nin de donanmasının da hazırlıklara başlayıp bir ay içerisinde iki filo zırhlı savaş gemisini savaşa hazır hale getirdiğini aktarır. Osmanlı donanmasının sahip olduğu bütün gemiler hakkında da detaylı bilgi vererek sözü uzatıp okuyucuları yormak istemeyen Tevfik, sadece savaş için kullanılan gemiler hakkında bilgiler verir. Fakat savaşta kara ordusunun üstünlük sağlayarak Yunanistan’ı işgal edebilme fırsatına ulaştığından dolayı deniz kuvvetlerinin kullanılmasına lüzum görülmediğini de belirtir.

Selanikli Tevfik, Yunanistan’ın ordusunun zayıflığından haberdar olduğunu ve Etniki Eterya Cemiyeti’ni, Fransa ve İtalya’dan gelen gönüllüleri çeteler halinde kullanarak Osmanlı sınırlarına saldırtmayı ve böylece Osmanlı askerini uzun süre teyakkuzda tutarak Osmanlı Devleti’ni büyük mali külfetlere sokmayı amaçladığını ifade etmektedir.

Yunan ordusunun saldırılarının 15 Nisan 1897 Perşembe günü akşam vaktinde başladığını belirten yazar, Kozköy’ünün karşısında bulunan Analipsis, Kodoman ve Çam Tepelerinin sabaha kadar Yunan ordusu tarafından topa tutulduğunu söyler. Saldırı haberinin İstanbul’a ulaşmasından sonra 17 Nisan 1897 Cumartesi günü de Osmanlı Devleti’nin savaş ilan ettiğini ve Osmanlı birliklerinin karşı saldırıya geçtiğini aktarır.

Selanikli Tevfik, Sabah gazetesinin savaş alanında görevlendirdiği muhbirlerinin gönderdiği telgraflara eserinde yer vererek savaşı Yunan ordusunun başlattığının ispatında bulunmuştur. Saldırıları başladığında Osmanlı ordusuna henüz savaş ilanı haberi gelmediği için sadece savunma yapıldığını ve bu nedenle Yunan

ordusunun birkaç tepeyi ele geçirdiğini aktarır. Taarruz emri geldikten sonra ise bu tepelerin geri alındığı bilgisini de paylaşır.

Savaş emri gelmeden önce Osmanlı ordusunun bulunduğu konum ve noktalar hakkında da bilgiler sunan yazar, emir geldikten sonra taarruzun nasıl gerçekleştiği ve Antalya Taburu Binbaşı Şefik Bey'in şehit olduğu bilgisini vermektedir.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nın ilk çarpışması olan ve Milano Boğazı²⁴ etrafında gerçekleşen savaşı anbean detaylarıyla anlatan Selanikli Tevfik, taarruzdan tam yirmi dört saat sonra yani 18 Nisan 1897 Pazar günü Milano Boğazı'nın Osmanlı hâkimiyetine geçtiğini aktarır. Fakat Pınar Tepesine hücum edileceği sıra livası başında bulunan Abdüleziz Paşa'nın vücuduna isabet eden kurşunlar sebebiyle 82 yaşında şehit olduğu bilgisini de aktarmaktadır.

Savaşın gidişatını gün gün tafsilatıyla aktaran yazar, tarihe Teselya Muharebeleri olarak geçerek Osmanlı-Yunan savaşının birinci devresi olan ve sınırdaki tepeleri ele geçirme hedefiyle gerçekleştirilen sınır çarpışmalarını anlattıktan sonra 28 Nisan 1897 Çarşamba günü vuku bulan ve Mati Muharebesi olarak bilinen karşılıklı top atışını anlatır. Bu top savaşı sonucunda da Yunan topçularının tepeleri terk ettiği ve Osmanlı ordularına Tırnova ve Yenişehir'i zapt etme imkânı doğduğunu aktarır.

Selanikli Tevfik, bu sırada orduyu teftiş ederek askere padişahın selamını iletme ve ordunun ilerleyişini hızlandırmak üzere Gazi Osman Paşa'nın II. Abdülhamid tarafından savaş bölgesine gönderildiğini belirtmektedir. Bu nedenle de halkta ve cephedeki orduda heyecan ve cesaretin arttığını aktarmaktadır.

Yunan ordusunun aldığı bozgun nedeniyle süratle Tırnova'dan Yenişehir'e oradan da Çatalca'ya çekildiğini belirten yazar, bu çekilmenin plansız ve acele bir şekilde gerçekleşmesi nedeniyle Osmanlı askerinin ilerleyişini engelleyecek bir faaliyette bulunamadıklarını ve hatta çekilirken halka eziyet etmeleri nedeniyle Osmanlı ordusunun daha hızlı ilerlemesine neden olduklarını belirtir. Çekilmenin

²⁴ Eserde "Milona Boğazı" olarak geçmektedir. Fakat günümüzde "Milano Boğazı" olarak isimlendirilmektedir. Ayrıca çağdaş eserlerde de "Milano Boğazı" olarak zikredildiği için değerlendirme "Milano Boğazı" olarak ifade edilmiştir.

gerçekleşme şeklini, ordu ve halkın yaşadığı trajediyi Yunan ordusunda bulunan Reuter muhabirinin çok güzel özetlediğini belirterek de muhabirin aktardığı bilgilere eserinde yer verir. Muhabirin aktardıklarına göre; Yunan ordusu düzenini bozup halk arasına karışmış ve dağınık halde çekiliyordu. Asker artık komutanların emirlerine kulak asmamaktaydı. Bir süre sonra da bu çekilme yerini firar hareketine bırakmıştı. Asker ve halk arasında Osmanlı askerinin taaruza geçtiği haberi yayılınca herkes düzensiz bir şekilde sağa sola ateş etmeye ve birbirlerini vurmaya başlamıştı. Reuter muhabiri birçok savaşa şahit olsa da böyle bir kaosu daha önce görmediğini ifade eder. Atı olan komutanlar süratle uzaklaşırken halktan bazıları da süvarilerin atlarını alıp kaçmaya başlamıştı. Yenişehir’de toplanan birlikler tekrar nizam sokulmak istenmişse de asker buna dikkate almamıştı. Yenişehir’de bir mukavemet gösteremeyeceğini anlayan Yunan ordusu ve halk burayı da boşaltarak Golos şehrine çekilmişti. Yazar, Yunan ordusunun çekilirken Yenişehir’de suçluları ve mahkûmları serbest bıraktığını ve asayiş bozmak amacıyla kendilerine silah verdiğinin bilgisini paylaşır. Bununla beraber Yunan ordusunun Çatalca ve Dömeke civarında bulunan karargâhlar ve yapılan hazırlıkları gösteren haritaları da bırakıp gittiklerini, bu haritaları ele geçiren Osmanlı paşalarının harekâtın bundan sonraki adımlarını planlamada çokça istifade ettiği bilgisini de paylaşır.

Yunan ordusunun sınırdaki mevzilerini koruyamayarak birer birer kaybettiği gerçeğini gizleyerek örtbas etmek istediğini belirten Selanikli Tevfik, bu sözlerini eserinde yer verdiği Yunan makamlarına çekilen telgraflar ile ispatlamaktadır.

Yunan ordusunun ilk etapta bozguna uğratıldıktan sonra Tırhala ve Yenişehir’in zapt edildiği bilgisini paylaşan yazar, Velestin Muharebesini anlatmadan önce bu muharebenin gerekliliği hakkında şu bilgilere yer verir. Teselya bölgesinin en önemli noktalarından ve Golos-Yenişehir ve Golos-Kalabaka tren güzergâhının kesiştiği nokta olan Velestin kasabasının ve Yunan ordusuna üs olabilecek Golos şehrinin ele geçirilmesi savaşın gidişatı açısından büyük bir önem taşıyor. Bu nedenle gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra Osmanlı ordusu Velestin’e doğru yönelmiştir.

Selanikli Tevfik, Velestin savaşı hakkında, savaşın gerçekleştiği sık tepelerden ve oavadan oluşan arazinin bilgisi, tarafların askeri durumu, savaşın seyri, bu seyri etkileyen faktörleri zikreder. Yazar hem Velestin bölgesi hakkında hem de

bölgenin stratejik önemi hakkında kıymetli bilgilere değinir. Bu bilgilerden de anlaşılıyor ki Osmanlı Devleti düşmanın hatlarını iyi gözlemlemiş bunun sonucunda da savaşın başında üstünlüğü elde etmiştir. Ancak Osmanlı ordusunun sol kanadının hareketinin gecikmesi, Osmanlı ordusuna ele geçirdiği bu üstünlükten tam olarak yararlanma fırsatını engellemiştir. Yazar, Osmanlı komutanlarından Mahmut Paşa ve Naim Paşa'nın arasında geçen strateji fikirlerine yer vermiştir. Mahmut Paşa dağlık ve sarp, erişilmesi zor olan bölgelere konumlanmış olan düşmanın kuvvetli olan sağ kanadının Osmanlı ordusunun zayıf olan sol kanadına denk düştüğü için bu yönden bir saldırı gerçekleştirme fikrine katılmamıştır. Onun önerdiği topyekûn bir hücumla Velestin üzerinden saldırı gerçekleştirilmesidir. Naim Paşa'ya bu plan anlatılınca o da uygun bulmuş ve destek için ek kuvvetler talep edilmiştir. Yazarın verdiği bilgilere göre düşmana ansızın bir taarruz gerçekleştirmek için gece vakti seçilmiştir. Ancak asker bazı aksaklıklardan ötürü taarruza hazır hale getirilememiş, bunun sonucunda baskın fırsatı değerlendirilememiştir.

27-30 Nisan 1897 tarihleri arasında gerçekleşen I. Velestin Muharebesi ile Osmanlı birliklerinin düşmanı önceden yerleştiği tepelerden atamayarak Gereli kasabasına çekildiğini ifade eden Selanikli Tevfik, bunun nedenini ve savaşın seyrini detaylarıyla açıklayarak ifade eder. Gereli'de Ethem Paşa'nın diğer Paşalarla yaptığı istişare sonucunda Çatalca'ya yapılacak bir saldırının daha isabetli olacağına karar verildiğini aktaran müellif süratle gerekli hazırlıklara başlandığını aktarır. Çatalca'ya yapılacak harekâtın planını açıklayan yazar, harekâtın seyrini ve nasıl başarıya ulaştığını tafsilatıyla kaleme alır. Bu başarıda Osmanlı ordusunun planlı ve stratejik olarak sevk edilmesi ile kazanılan avantajın büyük bir rol oynadığını ifade eder.

5-6 Mayıs 1897 tarihinde meydana gelen ve II. Velestin Muharebesi olarak bilinen çatışmalar neticesinde Hakkı Paşa'nın yönettiği Osmanlı birliklerinin düşmanı geri çekilmeye zorlamasıyla Velestin'de düşman kalmamış ve Yunan ordusunun bir kısmı Golos'a bir kısmı ise Ermiye taraflarına çekilmiştir.

Bu zaferlerden sonra Osmanlı ordusunun 8 Mayıs 1897 günü Golos'a yöneldiğini ve kısa sürede Yunan ordusunun önemli bir tedarik noktası olan bu yerleşimi zapt ettiğini aktaran yazar, Düvel-i Muazzama konsoloslarının Mareşal

Ethem Paşa'ya gelerek ahalinin can ve malının korunmasını ve emniyetin sağlanmasını talep ettiklerini aktarır.

Osmanlı ordusunun her geçen gün Yunan topraklarında ilerlediği haberlerinin ulaşmasından sonra Atina'da oluşan durum hakkında da bilgiler veren yazar, Kral'ın başkanlığında toplanan komisyonun Yunanistan Başbakanı Deliyani'nin istifasını istediğini aktarır. Kamuoyunda oluşan baskı neticesinde istifa eden Deliyani'nin yerine Kral tarafından muhalefet lideri Ralli'nin getirildiğini belirten yazar, Ralli'nin birkaç gün içinde yeni kabinesini oluşturduğunu aktarır.

Yazar, Velestin Muharebeleri hakkında bilgileri aktardıktan sonra Yanya'da gerçekleşen olayları ele almaktadır. Osmanlı-Yunan sınırının gereği olarak biri kuzey diğeri batı da olmak üzere iki bölgede bir savaşın kaçınılmaz olduğunu bu nedenle de Osmanlı ordusunun Yanya merkez olmak üzere Narda Nehri'nin batı sahilinde, Yunan ordusunun ise merkezi Narda olmak üzere Narda Nehri'nin doğu sahilinde yerleştiğini belirtir. Osmanlı askerinin sayısının tahmini olarak düşmanın yarısı kadar olduğunu aktaran yazar, bu birliklerin detaylı olarak yerleştiği noktaları ve sayılarını da belirtir. Savaş ilanından sonra Narda Nehri etrafında yaşanan çatışmaları, Preveze Kalesinden yapılan atışla bir Yunan nakliye gemisinin batırılması ve akabinde Yunan donanmasının Preveze Kalesine saldırısını anlatır.

Yunan askerinin Narda Nehri'ni geçerek Preveze'nin birkaç köyünü işgal ettiği ve bunun üzerine Preveze'den bir bölük askerın sevk edilerek silahlanmış Hristiyan halkın ve Yunan askerinin püskürtüldüğü bilgisini paylaşan yazar, bir yandan da düşman askerinin Loros yoluyla Beşpınar köyüne kadar ulaştıkları ve Beşpınar Kalesini ele geçirdiklerini aktarır. Geri çekilerek Beşpınar Kalesini düşmana terk eden Yanya Kolordusunun 2.Tümeninin halktan ve Kolordu Komutanı Hıfzı Paşa'dan aldığı desteklerle tekrar düşman üzerine giderek 23 Nisan 1897 tarihinde kaleyi düşman işgalinden kurtardığını ve düşmanı Narda Nehri'nin doğusuna geri çekilmeye mecbur bıraktığını da söyler.

Osmanlı ordusunun Velestin, Tırnova, Yenişehir, Çatalca, Golos yerleşimlerini ele geçirmesi ve Yanya'ya yönelen düşmanı püskürtmesi üzerine savaşın sonunun netleştiğini belirten yazar, Düvel-i Muazzama'nın savaşa son bulmuş

bakışıyla bakmaya ve Avrupa basınının barış müzakerelerinden bahsetmeye başladığını belirtir. Rusya'nın Atina elçisi Otto'nun yapılacak bir barış anlaşması için Düvel-i Muazzama'nın arabuluculuk yapabileceğini Yunan Başbakanı Ralli'ye iletildiğini aktarır. Yazarın aktardıklarına göre barış anlaşması için Düvel-i Muazzama'nın Yunanistan'dan yerine getirmesini talep ettikleri birtakım şartlarda vardı. Bu şartlar Yunanistan'ın Girit'ten askerini bir an önce çekmesi, Girit'teki muhtar yönetimi kabul etmesi ve barış görüşmelerinde Düvel-i Muazzama neye karar verirse onu kabul etmesidir. Selanikli Tevfik'in aktardıklarına göre; Yunanistan bu şartları kabul etmiş ve Düvel-i Muazzama tarafından Osmanlı ordusunun ilerleyişinin durdurulması ve barış müzakerelerinin başlatılması için Babıali'ye haber gönderilmiştir. Fakat bu sırada Yunan ordusunun Yanya bölgesinde tekrar saldırıya geçmesi üzerine barış müzakereleri sekteye uğramıştır. Yunan ordusunun bu saldırısı karşısında yaşanan çatışmalara da eserinde detaylarıyla yer veren Tevfik, düşmanın Narda Köprüsünün doğusuna püskürtüldüğünü ifade eder.

Yazar, barış müzakereleri devam ederken Yunanistan'ın tekrar saldırıya geçmesini kabul etmeyen Osmanlı Devleti'nin ordunun başkomutanı Ethem Paşa'ya Dömeke'ye ve hatta mümkün olursa eski sınır olan Otris Dağları'na kadar ilerlemesi emrini verdiğini söyler. Daha sonra Dömeke Meydan Muharebesinin öncesini ve sonrasını tafsilatıyla kaleme alır. Selanikli Tevfik'in aktardıklarına göre Osmanlı ordusu karşısında Dömeke'ye kadar çekilen Yunan ordusunun amacı burada bir set kurmaktı. Yunan ordusunun başkomutanı Prens Konstantin de askerin moralini arttırmak ve savunmanın önemine dikkat çekmek için bir bildiri yayınladı. Bildiride Yunan ordusunun karargâh kurduğu konumun çok sağlam olduğu, bu savunmanın yarılmasının imkânsız olduğu, hatta bir taarruz yapılarak Osmanlıların Yunan topraklarından çıkarılabileceği belirtilir.

Yazar Dömeke'nin bulunduğu konum hakkında da bilgi vermektedir. Dömeke'nin saldırılması zor savunulması kolay bir konum olmasıyla beraber Yunan ordusunun disiplinsizlik ve cesaretsizlik göstermesi yüzünden, bu mevkiinin savunmasında başarısız olduğunu ve Osmanlı ordusunu durduramadığını söyler. Osmanlı ordusunun ise Dömeke'nin alınması halinde Atina'ya kadar ilerlemenin mümkün olduğunu bildiğinden daha cesur ve fedakârca savaştığını ifade eder.

Dömeke Meydan Muharebesinden önce Osmanlı ordusunun arazide yaptığı keşif faaliyetlerini, harekât planını, firkaların tertibi ve hangi görevi icra edeceğini anlatan yazar, bu bilgileri yine tafsilatıyla beraber sunar. 17 Mayıs 1897 Pazartesi günü Osmanlı ordusunun top atışlarıyla savaşın başladığını anlatan yazar, savunma yapan Yunan ordusunun büyük bir direniş gösterdiğini hatta bir ara Osmanlı ordusunun birinci fırkasının sağ kanadını oluşturan birliğin Yunan birlikleri karşısında geri çekildiğini aktarır. Yunan ordusunun direnmeye devam ettiği halde altıncı ve üçüncü firkalar tarafından kuşatılacağını ve bütün ordunun esir düşeceğini düşündüğü için 18 Nisan 1897 Salı günü geri çekilme kararı aldığını belirtir. Düşmanın çekildiğini gören Osmanlı ordusunun ise önce Dömeke'yi daha sonra ise Ermiye Köyünü ele geçirdiğini aktarır. Selanikli Tevfik, Hamdi Paşa ve Memduh Paşa'nın planlandığı üzere daha erken hareket edip Furka Boğazı'nı kapatabilseydi düşmanın Lamya'ya çekilmesinin engelleneceği ve Yunan ordusunun büyük kısmının esir edilerek Atina yolunun açılacağı bilgisini de paylaşmaktadır. Düşman ordusunu takip eden Osmanlı birliklerinin Lamya'ya üç kilometre kadar yaklaştığı sırada mütareke emrinin geldiğini ve ilerlemenin durduğunu aktarır.

Yazarın aktardıklarına göre; Rus İmparatoru Çar II. Nikola Sultan II. Abdülhamid'e özel bir telgraf göndermiş ve ateşkes anlaşmasına onay vermesini istemiştir. Osmanlı Devleti ise ateşkes ile beraber bir barış anlaşması niyetinde olduğunu belirterek barış şartlarını ortaya koymuştur. Ardından her bölgedeki komutanlara savaşın durdurulması emri verilmiştir. Burada yazar ateşkes ilanı ile ilgili resmi beyannameye, mütareke metnine ve sınır protokolüne de yer verir.

1.5. Kısım-ı Sâî (İkinci Kısım)

Eserin son kısmında barış müzakerelerine ve ön barış anlaşmasına yer veren yazar, genel bir durum değerlendirmesi de yapar. Osmanlı Devleti'nin savaş taraftarı olmadığı halde Yunanistan tarafından savaşa zorlandığını belirten yazar, barış anlaşması için Teselya bölgesinin Osmanlı Devleti'ne bırakılmasını, 8 milyon lira savaş tazminatı ödenmesini ve eski anlaşmalardan sahip olduğu hakların iptal edilmesini Yunanistan'dan talep ettiğini belirtir. Yazarın aktardıklarına göre; Düvel-i Muazzama bu şartları ağır bulup, sekiz milyon lira tazminat yerine Yunanistan'ın

ödeyebileceği miktarı vermesi, Teselya bölgesinin Osmanlı Devleti'nde kalmasıyla beraber Osmanlı-Yunan sınırının uygun bir şekilde düzenlenmesi ve Yunanistan'ın önceki anlaşmalardan sahip olduğu hakların iptal edilmesi talebinin geçerli olmaması isteğinde bulunmuştur. Fakat iki tarafında bu istekleri kabul etmemesi üzerine İstanbul'da Osmanlı Hariciye Nazırı ve Düvel-i Muazzama elçilerinin katılacağı bir konferans düzenlenip barış şartlarının burada görüşülmesine karar verilmiştir.

18 Eylül 1897 Cumartesi günü ön barış anlaşmasının imzalandığını belirten Tevfik, on bir maddeden oluşan anlaşmanın maddelerine de yer verir. Anlaşmanın başlıca maddeleri ise şunlardır: Teselya bölgesi Yunanistan'a iade edilmekle beraber Osmanlı-Yunan sınırı bilahare Düvel-i Muazzama'nın, Osmanlı Devleti'nin ve Yunanistan'ın delegelerinden oluşan bir komisyon tarafından Osmanlı Devleti lehine düzenlenecektir. Yunanistan Osmanlı Devleti'ne dört milyon lira savaş tazminatı ödeyecektir. Yunan, Osmanlı ve diğer milletlerden oluşan vatandaşların savaştan önce kendilerine tanınan haklarına ve imtiyazlarına dokunulmadan vatandaşların haklarını koruma çerçevesinde özel bir düzenleme yapılacaktır. Düvel-i Muazzama elçileri ile yapılan bu anlaşmayı Yunan makamlarından da yetkililer ve delegeler İstanbul'a gelip imzalayacaktır. Bunun yanında savaş esirlerinin değişimi, genel af ve iade edilen topraklardaki halkın göç etme hakkı gibi birtakım hususlar netleştirilecektir. İki devlet, ilişkilerin sürdürülebilmesi için huzur ve güvenliği ihlal edebilecek herhangi bir provokasyon veya tahrik olaylarının engelleneceğini taahhüt edecektir.

Eserinin son bölümünde Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında yapılan ön barış anlaşmasına yer veren Selanikli Tevfik, nihai barış anlaşmasına değinmemiştir. Bu durum ise eserin nihai barış anlaşmasından yani 4 Aralık 1897 tarihinden önce yazılmasından kaynaklanmaktadır.

Savaş öncesi ve sonrasını detaylarıyla anlatan yazar bütün bu olaylara karşı kendi görüş ve yorumlarını da ifade eder. Yunanistan, ekonomisinin kötü olmasına ve tebaasından birçok kişinin Osmanlı topraklarında yaşamasına rağmen büyük bir hata yaparak Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girişmiştir. Selanikli Tevfik'e göre diğer Balkan devletleri gibi Yunanistan da Düvel-i Muazzama'nın himayesine sığınıp onlardan cesaret almıştır. Son birkaç yıldır Osmanlı Devleti'nde yaşanan iç karışıklıklar ve Yunanistan'ın Düvel-i Muazzama'dan aldığı bu cesaret nedeniyle

Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesinde de etkin bir rol oynamıştır. Bununla beraber Yunanistan savaştan önce “Helenizm” kavramını da bir tehdit aracı olarak kullanmıştır. Onlara göre Yunan nesline mensup kişiler Yunan Hükümetinin bir sözü ile ayaklanıp doğudan batıya kadar her yeri ateşe verebilirdi. Fakat savaşın sonlanmasıyla 1860'lara kadar artan “Pan-Helenizm” fikrinin artık benimsenmediği anlaşılmış ve bu gerçek Yunanistan için en büyük manevi kayıp olmuştur. Tevfik'e göre; bu savaş eski Yunan birliği heyecanının söndüğünü göstermektedir. Osmanlı Devleti ise ileri görüşlü ve aklı selim bir politika izlemiştir. Yunanların Girit'e saldırmasıyla savaş ilan edebilecekken durumu Düvel-i Muazzama'ya havale edip kendisinin Yunanistan'a saldırma amacında olmadığını ve kendisine saldırılırsa da meşru müdafaa hakkını kullanacağını belirterek barışçıl çözümlerin bulunmasına olanak sağlamıştır.

Yine yazara göre, Yunan tebaasının Osmanlı topraklarında rahat ve huzur içinde yaşarken Yunan Hükümetinin savaş kararı alıp saldırıya geçmesi Osmanlı halkını çok etkilemiş ve birçok kişi gönüllü olarak orduya yazılmıştır. Özellikle Kosova ve Arnavutluk halkları, düzensiz bir şekilde savaş meydanına gitmek yerine düzenli ve askeri komuta altında olacak bir tabur teşkil ederek savaş meydanında büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Osmanlı milletinin devlet ve vatanın muhafazası için gösterdiği fedakârlığın sadece bu olmadığını söyleyen Tevfik, ordunun eksikliklerini gidermek için toplanan yardımlara herkesin kendi imkân dairesinde katkıda bulunarak büyük bir vatanseverlik örneği gösterildiğini belirtir.

Eserinin son bölümünde savaşta başarı gösteren Teselya ve Yanya ordusundaki paşalar, subaylar, zabıtlar ve diğer komutanlara II. Abdülhamid tarafından madalya ve hediye takdimini anlatan yazar, II. Abdülhamid'in bu kişilere ve hastanede tedavi gören diğer askere olan teşekkür ve övgü içerikli hitabını aktarır.

Savaşın galibiyetle sonuçlanmasıyla Osmanlı Devleti'nin son zamanlarda yaşadığı çöküş psikolojisi bir nebze olsun azalmıştı. Bunun yanında 93 Harbi'nden ağır bir mağlubiyetle çıkan bir ordunun böyle bir savaş kazanması Yunanistan'ın Megali İdea politikasını sekteye uğratmıştır. Bu savaşın nedenlerinin sadece Girit Adasındaki olaylar ile sınırlı kalmadığı, savaşın gerçek nedeninin Yunanistan'ın Megali İdea politikası olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca Avrupa devletleri üçüncü taraf

olarak adada söz sahibi olmak istemiş ve Osmanlı-Yunan Harbi'nin ardından barış anlaşması yapılana kadar Yunanistan'ın hamisi olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ESERİN TRANSKRİPSİYONU

2.1. Medhal

1314 sene-i hicriyesi ve 1313 sene-i rûmiyesi (M.1897) zarfında Saltanat-ı Seniyye ile Yunan arasında zuhûr itmiş olan harbin esbâb-ı hudûsî henüz cümlelerin hâtır nişânı bulunmağla berâber yine vuku'âtı sırasıyla yazarak bu muhârebede Yunanlıların zuhûr-u harbe nasıl sebebiyet vermiş olduklarını t'ayîn ve irâe bilhassa menâfi-i 'Osmâniye nokta-i nazarından fâideli olacağından şu telhîs-i vukû'ât-ı harbiyeyi kaleme almağa lüzûm görünmüştür.

Ma'lûmdur ki muhârebe-i ahîre Girit cezîresi yüzünden tevellüd eylemiştir. Girit cezîresi cennetmekân Sultân İbrâhîm Hân hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında başlayan ve ancak Sultân Mehmed rab'î hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında hitâm bulan bir muhârebe-i medîde netîcesinde bundan iki yüz otuz beş sene evvel (1080) memâlik 'osmâniyeye ilhâk edilmiştir.

Ahâli-i kadîmesi hadd-i zâtında haşîn ve hırçın olan bu cezîrede ahâli arasında da zıddiyet menâf'î hâsıl olarak bundan ara sıra karışıklıklar tevellüd itmiş ve hele 1828 senesinden beri Girit cezîresi Hıristiyanlarının âmâl ve temâyülâtı bütün bütün başkalaşarak o zamandan i'tibâren karışıklıklar, fenâlıklar vuku' sıklaşmış ve tahrîkât, iğvâât ecânib dahi dâhil-i cezîrede te'sîrât göstermeye başlayınca reng-i ahvâl teğayyür eylemiştir.

1282 (1866) senesinde cennetmekân sultan Abdülaziz Hân Hazretlerinin zamân-ı saltanatlarında zuhûr iderek dört sene kadar devam itdikden sonra Avrupa müdâhale-i düvelisiyle hitâm bulmuş olan iğtişâş Girit cezîresi târîhinde işğâl muvakk'a iden vekâyî'indir.

Yunanlılar târîh-i mezkûrede dahi cezîre umurîne müdâhaleye kalkışarak Âtîna ve Pire ve Şirâ'den bir haylî köklü ve mühimmât irsâl eylemişlerse de Saltanat-ı Seniyye cezîreyi şiddetli âblûka altına alarak bahren müvâredâtı men' itdiği gibi berren dahi harekât-ı askeriyyeye vüs'ât virmiş ve eşkıyâ tamâmıyla tepelenmiş olmağla beraber yine düvel-i ecnebiyenin müdâhelesi üzerine Girit Usûl İdâresi (s.2) nâmıyla bir idâre-i mahsûsa teşkiline mecburiyet el virmişdir. Bu idârenin Girit

cezîresince te'mîn-i sa'âdet-hâl ahâliye ve her türlü terakkiyâta meydân açacağı kaviyyen me'mûl idi. Fi'l-hakîka mükemmel bir idârenin her türlü şerâitini câmi' bulunan idâre-i cedîdenin Girit cezîresiçün bir devre-i sükûn ve rahat açması ğâyet tabî'i olub Saltanat-ı Seniyye'nin, Avrupa'nın ve hatta Giritin hayr-hâhî bulunanların akvây-ı melhûzât-ı da bu sûret de olduğu halde vuku'ât 'aks-i mâddeyi müeyyed olarak zuhûr itmiştir.

Cezîre o zamandan beri yine bir kaç defa tezellülât-ı iğtişâşiye ile sarsılarak idâre-i mahsûsadan müntezar olan fevâid zuhûra gelmek ist'idâdını gösterdikçe iğtişâşât-ı mütemâdiye yüzünden mahv olmuştur.

Girit Hıristiyanları kendi mâyelerinde mevcut iğtişâşperverlik ist'idâdı veyâhûd ecânib ilgââtı sebebiyle mi her neden ise bâhusus geçen Rusya muhârebesinden beri bir türlü râhat duramamışlardır.

Rusya muhârebesini müteâkib nizâmât-ı cezîrece b'azı ta'dilât icrâsını taleb eylediklerinden nihâyet taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den devletlü Gazi Ahmed Muhtâr Paşa hazretleri ol bâbda icrâ-yı müzâkerâta me'mûren cezîrede gönderilüb Hânya civârında Hâlpâ köyünde rüesây-ı cezîre ile sebk iden müzâkerât-ı medîde netîcesinde Hâlpâ mukâvelesi diye m'arûf bulunan mukâvele 'akd ve imza idilmiş ve şu mukâvelenin mer'iyet-i ahkâmına dâir şerefpâş sahîfe-i sudûr buyurulmuş olan fermân-ı celil'il'unvân-ı hümayûnun neşri üzerine cezîrede artık iğtişâşdan eser kalmayarak hukûk-u 'umumiyyenin mesûn ve mahfûz kalacağı ümîd edilmekte bulunmuş ise de Hâlpâ mukâvelenâmesinin 'akdinden beri cereyân iden yirmi seneye karîb zaman zarfında Girit cezîresi yine tamam-ı sükûn ve ârâmişe mazhar olamamıştır. Ahâli-i Hıristiyâniye dâima mukâvelât ve nizâmât-ı mun'akide ahkâmî hâricine tecâvüz itmek ve hukûk-u Devlet-i 'Aliyye ile hukûk-u ahâli-i islâmiyyeye kasd itmek emeline bulunup bu temâyülâtdan bî nihâye ihtilâfât zuhûr itmiş ve Saltanat-ı Seniyye büyük bir ğâile kapusu açılmaması fikriyle ihtilâfât-ı mütehaddiseye dâima suver-i i'tilâfiye ile mahv ve bertaraf etmeğe sarf-ı müsâ'î eylemiştir.

Bundan takrîben yedi sene evvel cezîrede yeniden ihtilâfât tezâyüd itmiş ve Yunan nüfûzu dâhil-i cezîrede ziyâdesiyle tevess'u eyleyerek ahvâl bütün bütün karışmak ist'idâdını almış olduğundan taraf-ı Hükûmet-i Seniyye görülen lüzûm

üzerine müşîrân-ı ‘ızâmıdan devletlü Şâkir Paşa ve müte‘âkiben sadr-ı sâbık übbehtlü devletlü Cevâd Paşa (s.3) hazerâtı cezîreye gönderilmiştir.

Giritliler bu icra’âtden de hoşnûd olmayarak hatta bir iki sene Meclis-i ‘umûmi-i cezîrede tecemm‘u îtmemiş idi. Mamâfih Saltanat-ı Seniyye şu müddet zarfında Girit Hıristiyanlarıyla bir sûret-i i’tilâfiye ‘akd iderek ihtilâfâtı bertaraf itmek teşebbüsâtı müsâlemet-cûyânesinden geri durmayûb hatta bir aralık devletlü Turhân Paşa hazretleri vâlilikle cezîreye bil-‘izâm Meclis-i ‘Umumiye’nin küşâdine ve mehâkimce b‘azı ıslahat icrâsına teşebbüs idilmiş ise de bu tedâbir dahi tamamıyla kârgir olmayûb ihtilâfât gittikçe tezâyüd îtmiş ve cezîrede hukuk ve cân ve mâl-ı ahâli-i islâmiye tehlikeye düşmüş olduğundan nihâyet Saltanat-ı Seniyye Giride asker sevkiyle te’mîn-i sükûn ve âsâyişe ibtidâr eylemiştir.

Cezîre Kumandanlığına nasb ve ta‘yin buyrulmuş olan devletlü Abdullah Paşa hazretleri işi şiddetli tutarak dağlara iltica itmiş olan Hıristiyan eşkıyası üzerine yürümüş ve bunları az zamanda dâire-i sükûn ve mutâva‘ata idhâl ideceği ümîdi hâsıl olmuş ise de bir taraftan Hıristiyanlar ve diğer taraftan anların müşevviki bulunan Yunanlılar tarafından Avrupa matbu‘atına yağdırılan ve Girit ahâli-i İslâmiyesiyle oradaki ‘asâkir-i Osmâniye’ye îkâ‘i mezâlim isnâdâtıyla meâli bulunân telgrafnâmelerin hâsıl eylediği te’sîrât Avrupa devletlerini müdâheleye sevk iderek Bâb-ı ‘Âli ile cereyan iden müzâkerât-ı medîde netîcesinde cezîrenin sûret-i idâre-i cedîdesi hakkında ittihâz olunan mukarrerât i‘lân edilmiş idi.

«Girit cezîresi idâresiçün Meclis-i mahsûs-i vûkelâca ittihâz olunan ve esâsı doksan beş senesi târîhli fermân-ı ‘âlinin tecdîd mer’iyyetinden ‘ibâret olmasıyla lede’l-istîzân mer’iyyet ahkâmına irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetpenâhi şerefmüte‘allık buyurulan mukarrerâtı havî lâhiye fî 25 Ağustos sene 312 târîhinde ‘ilân olunarak Sîsâm Beyi Sa‘âdetlü Beroviç Paşa cezîre vâliliğine ta‘yin kılındığı gibi ‘adliye ve jandarma umûrini tensîk içünde Saltanat-ı Seniyye ve düvel-i muazzama mürâhhıslarından mürekkeb başka başka iki komisyon teşkîl edilmiş ve bu kômisionlar cezîreye ‘azîmetle îfây-i vezâife başlamış idi ancak Girit’in mukarrerat-ı ahîre ile nev‘ummâ taht-ı zımân-ı düveliye geçmiş olması Yunan’ın pek eski zamanlardan beri cezîre-i mezkûre üzerinde bulunan enzâr-ı tecâvüz-kâranesini açacak bir muamele olub mukarrerat-ı mezkûre bir defa muvakk’a tatbik ve icrâya

konulacak olursa Yunan için b'ademâ Giritte entrika dolabları çevirmek kâbil olamayacağını ve Giritin müebbeden dâire-i âmâl-i Yunaniye hâricinde kalacağını nazar-ı dikkate alan Yunan zimâmdârânı bir hareket-i serî'a icrâsıyla (s.4) bir (Fet Akonpli) vücûda getirmek y'ani «iş olmuş bitmiştir Yunan-ı girdiği yerde bırakalım» sözlerini Avrupaya söyletmek emeline düşmüşlerdir.

Girite tecâvüz idecek olurlarsa bir Fet Akonpli vücûda getirmelerine Saltanat-ı Seniyye'nin muhâlefeti tabî'î ise de Avrupa tarafından ses çıkarılmayacağını Yunan zimâmdârânı nazarında ne gibi delâilin isbât itmiş olduğunu aklamak kâbil olamamıştır.

Her halde Yunanlılar Beroviç Paşa'nın Girit Vâliliğine t'ayîninden biraz zaman evvel ve bir müddet sonra her tarafda âmâl-i iğtişâş-cûyâne irâ'esine başlamışlardır. Girit mukarrerâtının neşri târîhinde yani Ağustos içinde ve Eylül esnasında hudûd-u Osmâniye'ye bir takım çeteler sevk iderek bunlar Karanya ve Karabina taraflarından ilerledikçe Atina'dan Avrupa gazetelerine türlü havâdis-i kâzibe yazılarak çetelerin muvaffâkiyet-i mevhumeleri ve bütün Makedonya Hristiyanlarının kıyâm etmek üzere bulunduğu veyâ itmiş olduğu işâ'a olunmuştur ki o zaman Osmanlı matbû'âtı hemen külli yevm menba'î ekâzib mahsûlü olan bu havâdisin tekzîbine hasr-ı sahâif eylemişlerdir.

Eylül, Teşrîn-i Evvel ve Teşrîn-i Sâni ayları hep Yunanlıların hudûd-u Osmâniye boyunda tahrikât ve irtibâkâtıyla geçmiştir. Bu sırada Yunan Devleti'nin sefâin-i harbiyesinden bir ikisini, topları vesâir cihetleri tecdîd edilmek üzere Avrupa'ya göndermiş olması ve Teb²⁵ civârında bir ordugâh askeri tertîb iderek burada bir fırka-i dâime-i askeriye bulunduracağı vesâir teheyât-ı harbiyeye giriştiği haberleri bütün Avrupaya matbû'âtı tarafından neşr ve işâ'a idilmiş olduğundan bu harekât Yunanistan'da fevka'l-'âde bir hal cereyân itmekte olduğunu gösterdiği gibi Yunan Kralının dahi sık sık mülâkatlarda bulunması erbâb-ı dikkat nazarında Yunanistan'ın karîben bir teşebbüs-i mühimm-i siyâside bulunacağı ihtimâline kuvvet veriyor idi.

²⁵ Yunanistan'ın doğusunda, Atina'nın kuzeybatısında Helenistik dönemde kurulan ve "İstefe" olarak da bilinen şehirdir.

Meğerse Saltanat-ı Seniyye ile düvel-i muazzama müttehiden Girit cezâresinde bir idâre-i hasene vücûda getirerek Müslüman, Hristiyan cümlelerin mazhar-ı emîn ve istirahat olmaları husûsuna bezl-i müsâ'î itmekde oldukları sırada Yunanistan dahi hafiyyen Giritte iş'âl-i nâira-i fesâd itmek teşebbüsünde bulunuyor imiş. 312 senesi teşrîn-i evvel evâsıtına doğru Atina'dan hafiyyen Hânya'ya gönderilmiş olan b'azı müfsidler şehir-i mezkûrda Girit otelinde ikâmet eyledikleri müddet zarfında cezârenin her cihetinde bulunan rüesây-ı eşkiyâyı birer ikişer yanlarına celb iderek ikâd-ı ateş-i fesâd için her ne tertipleri varsa bunlara teblîğ ve ifhâm ve kendilerini kuray-ı i'zâm eyledikleri gibi Atinadan gelen ve erbâb-ı mefsedetden birisi de Hânya Sancağının (s.5) kâffe-i kurâsını ve İsfâkiye sancağına mülhak Apokoron kazasını hafiyyen geşt-i güzâr iderek her cihete tohum-u fesâd bırakmıştır.

Şu tertîbât-ı mefsedetskârâne neticesi olarak Kânun-ı Evvelin nihayetine doğru Hânya'ya mülhak Galata, Darapo, Torakor, Çömlekçi, Akrotor, Mavronis, Porvolisa köylerinde bir âteş-i fesâd alev-rîz-i işti'âl olarak kânun-i sâninin yirmi üçüncü Perşembe günü Hânya'ya dahi sirâyet eylemiş ve şehir-i mezkûr sokaklarında musâdeme ve yangın vuku'uyla ortalık bütün bütün karışmıştır.

Yunan müfsidlerinin eser-i tesvîlât-i mefsedet-cûyânesi olan şu ihtilâli bertaraf itmek üzere cezârede bulunan 'asâkir-i Osmâniye tarafından fevka'l-'âde müesser ikdâm gösterilmiş ve âsâyış ve can ve mâl-ı 'umûmiyeyi muhâfaza emrinde meşhûd olan âsâr-ı gayret bil-'umûm düvel-i muazzama konsoloslarının da mazhar takdîri olmuştur.

İşte Yunan tahrîkâtının Girit cezâresinde tertîb etmiş olduğu kanun-u fesâd şu sûretle iltihâb iderek etrafa şerâre pâş olmuştur.

Düvel-i muazzama Girit ihtilâfâtının bidâyet-i zuhûrundan beri cezâre sularında müte'addid sefâin-i harbiyye bulundurur iken âteş-i fesâdın şu sûretle parlaması üzerine sefâin-i mezkûrenin mikdârını tezyîde lüzûm görülmüştür. Çünkü Giritte daha mühim vuk'uât hazırlanmakta olduğu düvel-i muazzama kabînelerince mahsûs bulunuyordu.

Yunan Hükûmetine gelince düvel-i muazzama'nın ahvâl-i şarkiyeyi karıştırmamak ve iğtişâsat-ı şarkiyeye yüzünden Avrupa'da bir muhârebe-i 'umûmiye zuhûruna meydan vermemek hususlarına fevka'l-'âde ehemmiyet virerek b'azı tedâbîr ve mukarrerât-ı mahsûse ile Girit karışıklıklarını yatıştırmak bâbındaki niyât ve âmâlî ğâyet kat'î olduğunu nazar-ı dikkate almayarak dâhil-i cezîrede ber vech-i bâlâ bir fesâd uyandırmış olmağla iktifâ itmeyûb hukûk-u düvel ve milel-i pââmâl idercesine bir cür'et-i küstâhâne ile Girite asker sevkine kalkışmıştır.

Buna mukaddeme olmak üzere evvel emirde (Hîdra) zırhlısıyla (Âlfayon) nâmında bir Yunan sefine-i harbiyesi Hânya'ya gönderilmiştir.

(Hîdra) sefinesi limana girdiği zaman 'ale'l-usûl Devlet-i 'Aliyye sancağını ve kal'eyi selamlaması lazım gelir iken güyâ bir düşman memleketine girmiş imiş gibi Osmanlı sancağını selamlamamak sûretiyle kumandanı küstahlık âsârı gösterdiğinden bu keyfiyet Bâb-ı 'Âlice (s.6) devletlerin nazar-ı dikkatine 'arz idilmiş ve Hânya'da ki İngiliz amiralinin tavassut üzerine (Hîdra) sefinesi mezkûr limana muvâsâletinin yirmi dördüncü sâ'ati Osmanlı sancağını ve kal'ayı selamlayıp kal'eden de mukâbele gösterilmiştir.

Sırası düşdükçe aşağıdan birer birer gösterileceği vech ile Yunanistan'ın muhârebe-i ahîrenin bidâyetinden nihâyetine kadar hukuk-u beyne'l-milel levâzımına, kavâ'idine 'adem-i ri'âyetle dâima barbarlık âmâline teb'an hareket eylemek sûretiyle âsârını gösterdiği intizâm şikenâne temâyülâtının mukaddemesini (Hîdra) sefinesinin Hânya'da sancâğ-ı Osmani ile kal'yi hâkâniyi selamlamamış olması teşkil eylemiştir.

Yunan Hükûmetinin tahrîkiyle Giritte zuhûr itmiş olan fesâd üzerine Saltanat-ı Seniyye'nin Girit'e asker sevkiyle erbâb-ı fesâdı te'dîb itmesi ve Avrupa düvel-i muazzaması tarafından ittihâz idilmiş olan mukarreratın mevki'-i icrâya vaz'ını te'mîn eylemesi lazım geliyor idi.

Şubat Efrecinin yedinci gününden dokuzuncu gününe kadar beyne'd-Düvel te'âtî olunan muhâberât hep Devlet-i 'Aliyyenin Girite asker sevki mi lazım geleceği, yahut düvel-i muazzamanın vesâtetiyle Girit mes'elesinin müttfikan ve müttehiden

halli mi iktiza îdeceği maddelerine müte‘allık idi. Nihâyet beyne’ d-düvel ikinci şakk-ı karârgîr olmak üzere bulunduğu sırada idi ki Şubatın altıncı günü Giritte Hâlpa köyünde içtim‘a iden Girit rüesâyı eşkiyâsı cezîrenin zîr idâre-i Osmâniye’den hurûc eylediğine ve ahâli-i Hıristiyâniye nazarında Giritin Yunanistana iltihakından başka bir çâre-i ıslâh olamayacağına ve Yunan Kralının gelûp cezireyi işgâl eylemesine dâir bir beyânnâme neşr eylemişlerdir.

Yunanistandaki Girit komitesinin eser-i sun‘ ve tertîbi olan şu beyânnâmenin Yunanın Giritte bil’fi‘il müdâhelesini teshîl maksadıyla neşr edilmiş olduğunda şüphe yoktur. Nasıl ki beyânnâmenin neşrinden bir kaç gün sonra Yunan Hükûmeti güyâ Giritte ‘asâkir-i Osmâniye sevk idileceğini bahane ittihâz îderek düvel-i muazzamaya teblîğ îtmış olduğu bir tahrîrât-ı ‘umûmiyede «Yunan Hükûmetinin yalnız ahâli-i Hıristiyaniyeye karşı olan vazifesi îcâbınca değil belki kendisiyle bir kandan bir mezhebden bulunan ahâliye karşı olan hissiyâtının sevkiyle Girit ahvâl ve vuku‘âtına karşı lâkayd bir seyirci gibi duramayacağı» beyân eylediği gibi Yunan başvekîli Deliyani dahi meclis-i mebû‘ sânda îrâd eylediği nutukta Girit cezîresinin Yunanistana ilhâkı lazım geleceğini isbâten kendi za‘amince bazı delâil îrâd îderek Yunanistanın ihtiyât ile cür’etkârlıkta bulunacağını beyân eylemiştir. (s.7)

Şu beyânât üzerine devletler işin fenâ bir netîce hâsıl ideceğini nazar-ı dikkate alûb Yunanistana ihtiyâtkârâne hareketi tavsiye eylemişlerse de Yunan ricâlî behemehâl Girit işlerine müdâhale-i fi‘iliyede bulunmak emeline düşmüşlerdir. Hatta Şubat Efrençinin onuncu çarşamba günü Atinada kral Yorgi’nin ikinci oğlu Prens George pederinden aldığı emir üzerine altı kıt‘a torpil sefinesiyle Hânya’ya ‘azîmet îdeceği rivâyeti şuyû‘ bulmuştur.

Hâlbuki bu rivâyet-i şâyi’a derecesinde kalmamıştır. Yevm-i mezkûr akşamı Prens George Bahriye Nezâreti dairesine giderek ahali tarafından alkışlandıktan sonra liecli-l’vedâ saray-ı kralîye gitmiş ve icrâ kılınan bir âyîn-i ruhâniyede hâzır bulunmuştur.

Bu sırada binlerce ahali saray-ı krâliye hâricinde tecemmü‘ idüb «Yaşasın Girit! » diye bir takım gürültüler, şımartılar icrâ eylemişlerdir.

Nihayet kral ve Prens George ile Prens Konstantin ve Prens Nikola saraydan çıkarak araba ile istasyona ‘azîmet eylemişlerdir.

Kral Prens George’u Pîre’ye hareket iden tren-i mahsûsa bıraktıktan sonra saraya ‘avdet eylemiştir.

Prens George Pîre’ye muvâseletinde ahali tarafından alkışlarla istikbâl olunup i’lân-ı meserret makamında silahlar atılmakta olduğu torpil sefinesine dâhil olmuş ve sabahın sâ‘at ikisinde altı kıt‘a torpil sefinesiyle İsfakitriya vapuru Giritte müteveccihen Pîreden hareket eylemiştir.

Yunanlılar Girit sularında da Devlet-i ‘Aliyye’ye karşı gayet müstehcen bir tecâvüzde bulunmuşlardır. Şubat Efrencinin on üçüncü günü Girit sularına me’mur Fuâd vapuru Kandiye’den almış olduğu bir miktar askeri cezîrenin başka bir yerine nakl eylemek teşebbüsünde bulunur iken Amiral (Miyolis) nâm Yunan harp sefinesi iki defa gülleli top atarak Fuâd vapur-u hümayununu ‘azîmetinden men’ etmiş ve bunun üzerine İngiliz Amirali şayet Yunanlıların bu muamelesi bir daha tekerrür idecek olursa kendilerine karşı isti‘mâl-i cebr ve şiddet ideceğini Yunan sefâini kumandanına bildirmiştir.

Yunan Hükûmeti Devlet-i ‘Aliyye ile münâsebât-ı siyâsiyesini kat‘ itmemişken başvekil Deliyani meclis-i mebûsânda Girit’in Yunan’a iltihakından bahs etmesi ve Prens George’un torpil sefineleriyle Girit sularına gönderilmesi târîh-i beyne’l-milelde emsaline nadir tesadûf edilir muamelât-ı tecâvüz-kârâne ve küstâhânededen olduğu halde (s.8) Yunan Hükûmeti bununla iktifâ etmeyerek Şubat Efrencinin on altıncı gecesi Atina’da çıkan Cerîde-i Resmiye Miralay (Vassos)’un Giritte gidecek ‘asâkirin kumandanlığına nasb olunduğuna dair bir emirname neşr eylemiştir. 13 Şubat Efrencinin tarihini hâvî olan işbu emirnamenin mukaddemesinde esbâb-ı mûcibe makamında mûnderiç fîkrât-ı mahsûsada Girit vuku‘âtı şu bedbaht cezireyi öyle bir hale getirmişdirki Hristiyanların hayat ve malı muta‘assıb bir halkın hiddet ve şiddeti karşısında mahv olmak tehlikesine düşdüğü beyân edildikten sonra Yunan Hükûmetinin hem cins ve hem mezhebi bulunan ve kendisiyle münâsebât-ı

mukaddemesi olan bir halkın dûçâr olduğu hal-i esef iştîmâlin temâdîsine müsâ'ade gösteremeyeceğinden cezireyi işğâl ile i'âde-i sükûn ve âsâyış itmeğe me'muren bir fırka asker göndermeğe karar verdiği beyân olunmuş ve Miralay Vassos'a hitâben denilmiştir ki;

«Siz cezîrenin münâsib gördüğünüz bir noktasına çıkacaksınız. Cezîreyi Kral George nâmına işğâl edecek ve bi'l-cümle mu'âmelâtınızı Yunan kanunları ahkâmına tevfiğ ile Yunan Kralı nâmına ve Yunan Hükûmetinin mes'ûliyeti tahtında icrâ ideceksiniz. Cezîreye kademnihâde olur olmaz işğâli mübîn bir beyânnâme neşr ideceksiniz.»

Yunanlar muhârebe-i hâzîranın zuhûrundan birkaç gün evvelden başlayarak resmî ve ğayri resmî suretde her türlü yalancılığı irtikâbdan geri durmadıkları gibi Atina Hükûmeti de bu beyânnâmesiyle cihan medeniyete karşı pek dehşetli bir yalan irtikâb eylemiş bulunuyordu.

Girit'te mezâlim îk'a iden asıl Girit Hıristiyanları olup bunların yakdıkları yıkdıkları hân mânların ateş sûzânı henüz tutmakda ve heder olunan binlerce m'asûmîn islâmın kanları el-ân Giritin latif vadilerini reyyân eylemekde iken Yunan Hükûmetinin hakâyik-i ahvâl gözleri önünde cereyan eylemek için bütün Avrupanın taht-ı tasdîkinde bulunduğu halde dahi yalancılığa cür'et idişi hakîkaten Yunanlılara mahsûs bir hasîse-i rezîlenin muktediyâtındandır.

Her ne ise ayın on ikinci günü Pîreden hareket iden Yunan askerinin on beşinci günü Giritte Hânya civârında (Plâtânya) nâm mevki'a çıkmış oldukları Mîlo cezîresinde bulunan Prens George tarafından Atina'ya ihbâr edilmesi üzerine ahali saray-ı krâli önünde büyük bir nümâyîş icra iderek başvekil Deliyani halka hitâben bir nutuk îrâdiyle tezâhürât-ı vatanperverânesinden dolayı kendilerine beyân-ı teşekkür îtmîş ve « Ümîdvâr olalım » sözleriyle nutkuna hitâm vermiştir. (s.9)

Girit'e sevk olunan Yunan müfrezesi bir alay piyade ve bir tabur istihkâm askeri ve bir batarya topdan 'ibâret olduğu halde kable'l-hareke Yunan kralının büyük mahdûmî Prens Konstantin bunları Atina meydanlarından birisinde nazar-ı mu'ayeneden geçirdikten sonra harekât-ı harbiye hey'etiyle beraber askerin önüne

düşerek Akropol caddesi tarîkiyle şimendifer istasyonuna îsâl itmiş ve ‘asâkir-i merkûme oradan Pîreye giderek hâzır bulunan üç kıt’a vapura râkiben Girite ‘azîmet eylemiştir.

Yunan askerinin Girite çıkması bütün Avrupa devletlerine karşı meydan okumak demek olub küçücük bir Yunanın altı devlet-i muazzama tarafından bi’l-ittifâk verilen mukarrerâtı pâyâmâl itmek istediğine delil olabilirdi.

Yunanın tecavüz-ü küstahânesi üzerine Avrupa devletleri derhal müzâkerâta başladılar. Yunanın tecavüzüne meydan vermek haysiyet-i düveliyeyi nazar-ı ‘âlemde hiç mertebesine tenzîl ideceği gibi diğer cihetlerde bir takım karışıklıklar zuhuruna da meydan vereceğinden düvel-i muazzama Devlet-i ‘Aliyyenin muvâfakatını b‘ade’t-tahsîl Girit sularında ki amirallerine vermiş oldukları evâmir-i mahsûsa üzerine şubât Efrecinin on beşinci günü Hânya’ya birer miktar asker çıkarub cezîrenin taht-ı zımân-ı düveliyede bulunduğu âsâr-ı bâhirasi gösterildi.

Yevm-i mezkûrede Hânya’da karaya çıkarılan ‘asâkir yüzer nefer Rus, Fransız, İngiliz, İtalya ve elli nefer Avusturya askerinden ‘ibâret olub bu müfrezenin kumandası bir İtalyan zabıtına tevdi’ idilmiş ve yine o suretle terkîb ve bir Fransız zabıtının kumandasına tevdi’ olunan bir müfreze dahi ilk emirde karaya çıkmak üzere hazırlanmıştır.

Hânya kalesinde Osmanlı sancağının yanına Fransız, İngiliz, Rus, İtalyan ve Avusturya bandıraları da rekz olunduğu gibi şehir-i mezkûrun işğâl-i düveli tahtına alındığı Yunan askeri kumandanına da suret-i resmîyede bildirilmiştir.

Şu mukarrerâtda Almanya devletinin dahi r’eyi münzam bulunup hatta Şubatın on beşinci günü Cebel-il-Târık’a uğramış bulunan (Kisrin Agusta) kruvazörünün seri‘an Girit sularına ‘azîmet iderek muvâsaletini müte‘âkib karaya elli nefer bahriye askeri çıkarması bâ-telgraf kumandanına emr olunmuştur.

Mukarrerât ve mu‘âmelât-ı mezkûre düvel-i muazzama arasında ittifâk-ı âra mevcud ve bir devam olduğuna delâlet eylediği gibi Yunanın hareket-i vâki‘ası behemehâl harbi intâc ideceğinden kendisinin tebdîl-i hat hareket eylemesi lüzûmuna

dâir bil'ittihâd Atina kabînesine vukû'bulan tebliğât-ı siyâsiye dahi âmâl-i düveliyyenin ne merkezde bulunduğunu göstermiştir. (s.10)

Ma'amâfih Yunan Hükûmeti ilk hatve-i tecâvüzü etmiş olduğundan bu gibi ihtârât ile geri çekilmesi Atinaca ve Yunanistanın her cihetince büyük karışıklıklar zuhûruna meydan açacağından ister istemez işin ilerisine gidecek ve fakat düvel-i muazzama dahi Yunanın meslek-i hâzırında devamına meydan vermeyecek idi.

Devletlerin esas maksadı Yunanistana tarik-i dostânede söz anlatup işi tatlıya bağlamak hususu idi.

Lâkin Yunanlılar had nişânesâne mu'âmelâtta devam ile miralay Vassos Giritte adeta bir memleket-i meftûha gibi evâmir i'tâsına ibtidâr itmiş ve Girit Hristiyanları ise Yunan askerinin vürûdundan cür'et alarak Müslümanlara karşı türlü fenalık îkâ'ına kalkmış olduğundan düvel-i muazzama Yunanlıların işi ciddiyete dökmek istediklerine kanaat peydâ iderek anlar dahi ciddi davranmaya lüzum görmüşler ve Giritte Kandiye, Resmo, Esteya, limanlarının da taht-i işğâl-i düveliye alındığını i'lan eyledikleri gibi Giritte bulunan Yunan konsoloslarının keşide eyledikleri Yunan bandıralarını indirmişler ve Hânyâ'da Yunan konsolâtosu önünde nöbetçilik iden Yunan bahriye neferâtı oradan çekdirilerek yerlerine her devlet bahriyesine mensub dört nefer ikâme eylemişlerdir.

Şu ahvâl arasında Saltanat-ı Seniyye Girit üzerindeki hukuk-u 'âlîyesinin düvel-i muazzamanın taht-ı zımânına girmiş olduğunu görmüş ve Yunanın tecâvüzât-ı ğayri-mühikkasına er geç bir netice verileceğini anlamış olmağla beraber hudud-u Osmâniye'nin tahkîm ve takviyesine lüzum görerek derhal bir kısım 'asâkir-i redîfenin silah altına cem'îyle Alâsonya ve civârına sevkine emir vermiştir.

Yunan diplomatlarının bu arada en ziyâde güvendikleri nokta düvel-i muazzama arasında ihtilâf-ı efkâr zuhûr iderek Yunana karşı hareket itmek için bir kuvve-i müttehida bulunamayacağı ve binâenaleyh Yunan Hükûmetinin tezvîc-i âmâl-i tecâvüz-kârâneye meydan bulacağı keyfiyeti idi.

Yunan ricâlinin bu ümîd ve intizârı pek de beyhûde değil idi. Giritte Yunan askeri çıkarılmış olması üzerine Almanya devleti hilâf-ı mu'ahedât ve hukuk-u düvel

olan böyle bir muameleye cevâz vermek ‘âlemde hüküm mu‘âhedâtı bütün bütün fesh itmeğe mu‘âdil olacağı bi’l-beyân derhâl Pire Limanın abluka tahtına alınmasını teklif eylemiş ise de bâhûs İngiltere kabînesi bu teklifi kabulden istinkâf göstermiştir. Eğer Avrupa’da muhâfaza-i asâyiş-i ‘umûmî hususunda kabîneler esasen müttehid olmayup da (s.11) mesela Almanya evvelki teklifinde ısrar ve İngiltere dahi istinkâfında inad göstermiş olsaydı Yunan ricâlinin ümîd ettikleri ihtilâf-ı düveli tamamıyla meydana çıkmış olmayacaktı.

O sırada efkâr-ı düveliyenin ne merkezde bulunduğu mecâlis-i mebû‘sânda cereyân iden müzâkerâtı ispat ideceğinden müzâkerât-ı mezkûreden bazılarını ber-vech-i zîr derece lüzum gördük.

İngiltere de Lordlar Kamarası’nda başvekil Lord Sâlisbury Yunanın harekât-ı tecâvüz-kâranesi üzerine beyne’l-düvel cereyân itmekde bulunan müzâkerât hakkında henüz m‘alumât veremeyeceğini beyân ile beraber ber-vech-i âtî idare-i efkâr eylemiştir:

« Düvel-i muazzama arasında hâsıl olan i’tilâf-ı efkâr üzerine Girit için bazı mukarrerât ittihâz olunmuş idi. Mukarrerât-ı mezkûre mevk‘i icrâyâ konulacağı sırada Yunan Hükûmeti güya efkâr-ı ‘umûmiyenin sevkine teb‘iyete mecbur imiş gibi işe müdâhele iderek Girit sularına sefâin-i harbiye göndermiştir. Bi’l‘umûm devletler bilâ istisnâ Atina kabînesine teblîğât-ı şedîde icrâsıyla protesto itmişler ve mu‘âmele-i mezkûreyi tasvîb edecek hiçbir hareketde bulunmamışlardır. İngiltere Hükûmeti düvel-i muazzama ile müttehid ve müttefik hareket itmekten ‘ibâret olarak ittihâz eylediği meslekde devam idiyor. İngiltere zabıtân bahrîsi hiçbir hareket-i münferide de bulunmamak ve düvel-i sâire sefâini kumandanlarıyla i’tilâf-ı efkâr hâsıl itmek üzere emir almışlardır. Devletlerle hâsıl olan şu ittihâd-ı efkâr üzerine âtiyen hatt-ı hareketimizin ne olacağını şimdiden ta‘yin itmek mümkün olamaz. Şimdilik söyleyeceğim bir şey var ise o da ittihâd-ı düveliyenin bir devam bulunduğu ve bu ittihâdın zerrece olsun haleldâr olacağını gösterecek hiç bir sebep mevcut olmadığını ve devletlerinde şimdiye kadar ittihâz eyledikleri meslekden inhirâf itmek için hiçbir fikirde bulunmadıkları maddeleridir.

Almanya devletine gelince Yunanın Giritte asker sevk itmesi ve binâen ‘aleyh mesâilin fevka’l-‘âde karışmak ist’idâdını alması üzerine haşmetlü İmparator Wilhelm hazretleri evvel emirde başvekil Prens Dö Hohenlohe ile müzâkerât-ı medîde de bulunup b’adehu bizzat Rusya Fransa ve İngiltere ve Avusturya sefirleri ilede mülakat eyledikleri gibi Parisde Hâriciye Nâzırı Mösyö Hanoto dahi Rusya ve Almanya ve İngiltere ve İtalya süferâsı ile suret-i mühimmede te‘âtî-i efkâr eylemiştir.

Avusturyaya gelince İmparator Fransuva (s.12) Jozef hazretleri dahi Giritte Yunan askeri ihraç eylediğini istihbâr eyledikleri andan i‘tibâren Hâriciye ve Harbiye Nâzırları ile erkân-ı harbiye reisi vesâir ceneralleri Hofburg sarayına davet iderek müzâkerât-ı medîde de bulundukları gibi sâir Avrupa payitahtlarında dahi âsâr-ı telaş zuhura gelmiştir.

Yunanistanın hareket-i tecâvüz-kârânesini şâyân-ı tervîc değil belki sezâ-yı takbîh ‘add itmekde en ziyade Rusya ve Almanya devletleri ileri gidiyorlardı. Bu iki devlet Yunanlıların kavâ‘id-i hukuk-u mileli pâmâl etmek güya yed-i iktidarlarında imiş gibi gayet mütecâvizâne hareket etmelerine meydan verilecek olursa Avrupa’da pek çok karışıklık zuhuru mecburiyet hükmünü alacağı bulunuyorlardı. İtalya Hükûmetine gelince memâlikinde bazı yerlerinde Yunan lehinde biraz nümâyış vukû‘bulmuş olmasıyla beraber yine Yunanlılar kendi menfaatlerini muhafaza etmek isterlerse rızâ-cûyâne hareket itmeleri lazım geleceğini Atina kabînesine tebliğden hâlî kalmıştır.

Şu halde Giritte idâme-i âmâl tecâvüz-kârâne maksadıyla Yunanlılar tarafından her ne meslek ve hareket ittihâz olunacak olursa âmâl-i düveliyeye muhâlif düşeceği ve binâen ‘aleyh Yunanlılar hakkında igbirar-ı düveliyeyi davet idüp iyi bir netice hâsıl itmeyeceği muhakkak bulunuyordu.

Yunan zimâmdârânı burasını takdir idecek kadar basîretkâr olmadıklarından Avrupa’ya karşı biraz âsâr-ı metânet gösterivermekle hemen tervîc âmâline muvaffak olabilecekleri hülyasında bulunuyorlardı.

Hâlbuki onların hülyadan başka bir şeye vücut vermemekte olduklarını ispat edecek delâil ve âsâr her gün bir başka suretle kendisini gösteriyor ve Yunan vükelâsına ihtiyat-kârâne, mütebassırâne hareket itmek lüzumunu ihtar idiyordu.

Şubat Efrecinin on yedinci ve on sekizinci günleri Yunan'ın Giritte tecavüzü hakkında beyne'd-düvel henüz karar kat'ı ittihaz idilmemiş olduğu halde İngiltere Avâm Kamarası'nda muhâlifin fırkası Hâriciye müsteşarını sıkıştırıp müzâkerât-i cariyeye dâir kendisinden malumat almak istemiştir. Hatta meclis-i mezkûr a'zâsından ve İrlanda partisi mensublarından Mösyö (O'conner) Hâriciye müsteşarı Mösyö Curzon'un müzâkerât-ı câriye hakkında izâhât i'tâsında başvekil Lord Salisbury'den ziyade mümsikâne hareket itmekde olduğu şikâyetiyle Avâm Kamarası'na bir (s.13) teklif dermeyan iderek müsteşar mûmâ ileyhın daha ziyade tafsîlât i'tâına davet edilmesine karar verilmemesi talep eylemiş olduğundan Mösyö (Curzon) bu talebe karşı îrâd eylediği nutkunda:

«'Avâm Kamarası Hükûmeti yalnız ona ait olmayan hususâtı beyân etmeğe mecbur eylemek isteyince bir mes'ûliyet ve haymeyi der-'uhde itmiş oluyor.

Kamara azasından bazıları Yunanlıların gerek Avrupa tarafından bir me'muriyeti hâiz imişler gibi ve gerek kendi hesaplarına Giritte istediklerini icrâte serbest bırakıldıkları lazım geleceği fikrinde bulunuyorlar. Fakat bu politika Avrupa'yı doğrudan doğruya harbe sevk idecektir. Çünkü hükûmet bu mesleki iltizam idince Avrupa ittihâd-ı düveliyesi der'akab inhilal-pezîr olacak ve bu ittihadı bina idilen bi'l-cümle emeller, ümîdler dahi esasından yıkılacaktır. » gibi mutâla'ât dermeyan iderek Mösyö (O' Conner)'ın teklifini ret itdirmeğe muvaffak olmuştur.

İngiltere Hâriciye nezareti müsteşarının bu ifâdâtı ve 'Avâm Kamarası'nın ifâdât-ı mezkûreyi kabul ve tasvîb idişi İngiltere'nin ittifâk-ı düveliyeden ayrılamayacağına ve bu ittifâk-ı düveliyenin ise Giritte ve memalik-i sâire-i şarkiyede hâl-i hâzırı muhafaza maksadına mübteni bulunduğuna en kuvvetli bir delil idi. Hâlbuki şarkda devâm-ı emin ve âsâyış devletlerin âmâl-i kat'ıyesinden bulunduğunu mübin olarak bu sırada daha mühim bir hareket dahi bizzat Rusya İmparatoru hazretleri tarafından ittihâz olunmuştur. İmparator müşârun ileyh hazretlerinin emriyle Rusya Hâriciye Nezâreti Belgrad ve Sofya zimâmdâranına bazı teblîğât-ı

mahsûsa icrâ iderek Sırbistan ile Bulgaristan'ın âmâl-ı müsâlemetperverâne-i düveliye hilâfında ednâ bir hareketde bile bulunmamaları Rusya'ca kat'iyen matlûb ve mültezim olduğunu bildirmiştir.

Rusya'nın şu teblîğâtı Yunanlıların Sırbistan ve Bulgaristan taraflarından mazhar ve mu'âvenet ve muzâheret olmak üzere bazı ümîdleri var ise onların inkitâ'-ı külliyesine hizmet eyledikleri cihetle cereyân-ı ahvâl-i siyâsiyece te'sîrât-ı mahsûsa gösterecek bir şey olup kezâlik gerek Rusya'nın âmâl-ü efkârı ve gerek Balkan Hükûmetlerinin ittihâz idecekleri hat ve hareket hakkında Yunan zimâmdârânın bir fikr-i kat'î peydâ itmelerine hizmet eyler idi. Lâkin şâyân-ı teessüfdür ki Yunan zimâmdârânı bu gibi berâhîn-i kat'iyye mukâbilinde hakikati kabul ve teslim itmeyecek derecede mükâbira âsârı gösteriyorlardı. (s.14)

Şubat Efrecinin on yedinci çarşamba günü Atina da ki süferây-ı düvel-i ecnebiyeye mensub oldukları devletlerden aldıkları talimat-ı mahsûsa üzerine Yunan Hâriciye Nâzırı Mösyö (İskoza)'nın nezdine giderek Giritte Yunan askerinin devam-ı tecavüzü bilahare Devlet-i 'Aliyye ile Yunan arasında müntiç ihtilâfât-ı 'azîme olacağından dolayı 'asâkir-i merkûmenin geriye alınmasını teklif eylemişlerdir. Şu davete Nâzır merkûm Mösyö (İskoza)'nın verdiği cevap hakikaten ğarâib-i Yunaniyeden nümuvvuna nemâ olabilir. Merkûm Yunan'ın Giritte asker sevk itmesi bir gûne niyet-i tecâvüz-kârâneye mübtenâ olmayub belki Avrupa âsâyışını takviye maksadına mübtenâ olduğunu ve Yunan'ın en birinci maksadı da Avrupa âsâyışını halelden muhafaza itmek keyfiyeti bulunduğu zerrece yüzü kızarmaksızın süferâ-yı düvel-i muazzamaya söylemiştir.

Bir devletin meydanda hiçbir sebep yok iken komşusu bulunan diğer bir devlet memleketine asker sevk etmesi tecâvüz-kârâne niyet değil en büyük, en büyük şenî' bir tecâvüz olup Lord Salisbury Lordlar Kamarası'nda îrâd eylediği nutkunda Yunanlıların bu muamelesi ğâyet müstehcen bir şey olduğunu beyân eylediği gibi Avrupa da hukûk-u düvel ve milelin halelden muhâfazasını arzu iden bilcümle ekâbir-i siyâsiye dahi bu tecâvüzkârlığı takbîh eylerler iken Yunan Hâriciye Nâzırının yine Giritte asker sevkinin mu'âmele-i tecâvüz-kârâne olmadığı zemininde idâre-i lisân ğarâbet itmesi ve hele Avrupa'nın âsâyış -i 'umûmîsini tehlikeye düşüren vechânî ateşe vermek teşebbüsünde bulunan Yunan Hükûmeti iken yine hükûmet-i mezkûrenin

esas maksadı Avrupa’da muhâfaza-i sükûn ve âsâyişe vâbeste bulunduğundan bahsedışı iki yüzlülüğünde o derece ileri girmek demektir ki böyle bir şeye ancak Yunan vükelâsı cür’et ider diyebiliriz.

Saltanat-ı Seniyye Yunan Hükûmeti tarafından bilâ-lüzûm Girite birkaç kıt’a sefine-i harbiyye gönderilmiş olması ve bu sefinelerden birisinin Osmanlı sancağını usulen selamlamakta te’ahhür etmesi ve bâhusus bir iki gün sonra Yunan sefinelerinden birisinin (Fuâd) vapur-u hümayununa top atmak cür’etinde bulunması üzerine hukûk-u düvel kavâ'idini halelden muhâfazaten ve hukuk-u hem civâriye zerrece ri’âyetle bulunmayan Yunanlılara bir ders-i ibret vermek emeliyle iktizây-ı hâli derhal icra idivermekde ve ders’âdetle bulunan Yunan sefirî Prens Mavrokordato’nun pasaportlarını eline vermekde muhtâr olarak böyle bir halde bütün cihan medeniyet dahi kendisine hak vereceği derkâr iken kendisinin esas maksadı **(s.15)** bütün devletlerin muhafazasını çalışmaktan hâli kalmadıkları müsâlemet-i ‘umûmiyeyi halelden muhâfaza eylemek hususu olduğuna ve diğer cihetden düvel-i muazzama Yunan’ın tecâvüz-kârâne ve hukûk-u şeknâne hareketine lazımı vechiyle mukâbeleda bulunarak kendisini tuttuğu fena meslekden çevirmek gayretinde olduklarına ve anların teşebbüsât ve teblîğât-ı bir semere hâsıl edinceğe kadar taraf-ı Saltanat-ı Seniyye’den Yunan’a karşı bir hareket-i kat’iyye icrâ olunmaması cânib-i bâb-ı ‘âliyeden iltimâs itdiklerine binâen Saltanat-ı Seniyye muvakkat olarak iltizâm-ı sabır ve mekânnet idiyordu. Hatta Fuat vapur-u hümayunu hadisesine dair Avrupa devletleri nezdindeki süferâ-yı Saltanat-ı Seniyye’ye gönderilmiş olan tahrîrât-ı ‘umûmiyede « Saltanat-ı Seniyye tedâbîr-i şiddet-kârâne ittihâzından evvel mahzan bakâ-yı âsâyiş-i ‘umûmi menfaati için bir defa daha devletlerin vesâtet-i dostanesine müracaat itmek lüzumunu his eylemiştir. Fakat düvel-i muazzama sefk-i dimânın önünü almak ve Yunanistan’ı daire-i selem ve sükûnda bulundurmak üzere düvel-i muazzama seri’an ve şedîden ittihâz-ı mukarrerât itmeyecek olurlarsa Hükûmet-i Seniyye lüzum göreceği tedâbiri ittihâza mecbur olacak ve her halde mes’ûliyeti tecâvüz-kâr Yunanistan’a terk idecektir. » zemininde idâre-i lisân eylemiştir.

Âmâl-i müsâlemet-cûyânesi müslim-i cihân olan Saltanat-ı Seniyye’nin Yunan tarafından Girite asker sevk idilinceye kadar vukû’ bulan muamelat-ı tecâvüz-kârâneyi iğmâd itmesi mahzan müsâlemet-i cihânı tehlikeye düşürmemek gibi bir

maksat-ı ‘ulvîye müstenid olub ancak Yunanistan’ın Giritte asker sevk itmesi ve bu defa tecâvüzkârlığı son derece ileri götürmüş olması Saltanat-ı Seniyye’yi Yunan’a karşı ittihâz-ı tedâbîr tahfaziyyeye mecbur iderek ‘asâkir-i redîfe-i şâhânenin tahtı silaha alınmasına ve serî’an hudûd-u Yunaniye’ye sevk idilmesi hakkında evâmir-i mahsûsa i’tâsına mecburiyet elvermiştir. Şu halde dahi Devlet-i ‘Aliyye’nin âmâl-i ‘âliyesi tecâvüz şâibelerinden mesûn olub yalnız Yunanistan tarafından hudûd-u hâkânîye de bir tecâvüz vukû‘bulacak olursa uzatılacak pay tecâvüzü derhal kat‘ idivermek emel-i tehaffüz-kârîsine mübtenâ idi. Çünkü Yunanistan Girit ceziresine sefâin-i harbiye ve asker sevkı gibi muamelât-ı tecâvüz-kârâneneden başka redîflerini toplamak ve hudûd-u hâkânîye doğru sevkîyât-ı askeriye icrâ eylemek teşebbüsünde de bulunmakta olduğundan anın bu mu‘amelet ve harekâtına karşı Devlet-i ‘Aliyye’nin dahi tedârükât-ı lâzimeyi istikmâl eylemesi zaruret hükmünü almıştı. Aşağıda i‘lân-ı harb mebhasinin mukaddemesinde Saltanat-ı Seniyye ile **(s.16)** Yunanistan’ın kuvâ-yi harbiyeleri hakkında bir mukâyese-i mahsûsa icrâsı ve hudûd-u hâkânî ile hudûd-u Yunanîde tahşîd kılınan ‘asâkirin miktarıyla iştiğâl eyledikleri mevâk‘i hakkında tafsîlât-ı mahsûsa i’tâsı mukarrar olub bu râdde yalnız sevkîyyat-ı askeriyye vukû‘unu kayd ile iktifâ itmeğe lüzûm görünmüştür.

Düvel-i muazzama ‘asâkir-i bahriyesinin Hanya’ya çıkarılması Şubat Efrencinin on beşinci Pazartesi gün alafranga saat üçü on beş dakika geçerek vukû‘bulmuş idi. Girit sularında mevcut sefâin-i ecnebiyye kumandanlarının en müsennâ ve rütbece en büyüğü olmak münasebetiyle cümlesine riyâset itmekde bulunan İtalya kumandanı Amiral Canevaro’nun riyâseti tahtında in‘ikâd iden bir meclis müzâkerede karaya çıkarılacak askerin suret-i ihrâcı kararlaştırılmıştır. Evvela İngiliz sefâin-i harbiyesinden çıkarılacak askerler şâlûpalara bindirilip (Ravenç) nâm zırhlının şâlûpası onda olduğu halde limana dâhil ve karaya kademnihâda olmuşlar ve anları müteakip Fransız ‘asâkiri ve bunlardan sonrada sırasıyla Avusturya, Rusya, İtalya ‘asâkir-i bahriyesi sandallar ile dışarı çıkmışlardır.

Amiral Canevaro evvel emirde Hanya’da bulunan me’mûrîn-i Osmânîye ile muvâfakat-ı efkâr hâsıl iderek her müfreze-i bahriyenin dâhil şehirde hangi mahalleye yerleştirileceğini taht-ı karara almış olduğundan karaya çıkarılan ‘asâkir doğruca mahâll-i mezkûreye azimet eylemişlerdir.

Diğer cihetten Girit sularındaki sefâin-i ecnebiyye kumandanları İtalya kumandanı Amiral Canevaro'nun taht-ı riyâsetinde bi'l-ictima' devletlerden aldıkları talimat üzerine te'âtî-i efkâr eyledikten sonra Yunan sefâin-i harbiyesi kumandanı Amiral Raynak ile Miralay Vassos'a hitâben ayrı ayrı iki kıt'a beyânnâme tahrîrine karar verilmiş ve bu beyânnâmeler birer zabıta tevdî' olunup mezkûr kumandanlara gönderilmiştir. İşbu beyânnâmelerde Yunanlıların Hanya, Kandiye, Resmo, İstiya ve sâire gibi kale ile muhafaza olunan mahallere hücum itmemeleri lazım geleceği bildirilmiş olup fakat Miralay Vassos kendisinin Atina'dan aldığı emir cezîreyi taht-ı işğâle almaktan 'ibâret olduğunu dermeyân ile beyânnâmeye cevap vermemiştir.

O sırada Yunan gazeteleri Miralay Vassos'un ne olursa olsun Hanya üzerine yürüyerek orasını bi'l-muhasara zabt ideceği gibi beyânât-ı mütefâhirâne de bulunmakta olup Miralay Vassos'un beyânnâmeyi suret-i telakkîsî dahi gösterirse de düvel-i muazzama askerinin (s.17) taht-ı muhafazasında bulunduğu resmen i'lân olunan mahallere hücum ve ta'arruz itmek orada ki düvel-i muazzama askeriyle çarpışmak gibi bir netice-i vehîme hâsıl ideceğinden Yunanlıların buna cür'et idemeyecekleri ve yalnız tafrâfurûşluk itmek ile iktifâ eyleyecekleri erbâb-ı vukûf nazarında muhakkak bulunuyordu.

Fi'l-hakîka Miralay Vassos Platanya'ya çıkar çıkmaz (Hecya) nâm blockhouse üzerine hücum ile orasını yed-i zabta geçirmiş ise de buradan biraz daha ileriye gittiği halde düvel-i muazzama askerine tesadûf ideceği derkâr idi.

Miralay (Vassos)'un Yunan askeriyle Girit'e çıkar çıkmaz (Gonya) manastırından neşr itmiş olduğunu beyânnâme dahi tertîbât-ı hafîyye-i mefsedet-kârâne ile dâhil-i cezirede ateş fesâdı işti'âl ittikden sonra Yunanlıların Girit Hristiyanlarına acımak gibi güya âmâl -i insâniyet-kârâne beslediklerini ve güya hukuk-u ehli İslam'a ri'ayet ideceklerini gösterecek delâil-i ğâribe ile mâlâmâl idi.

Yunanlılar her yaptıkları her neşr itdikleri şeyin bilahire hâdde-i muhâkemeyi tarihten geçeceğini ve if'âl ve harekât ile müdde'iyât ve akvâlleri arasında ne kadar tezat mevcud ise cümlesinin bi'l-muhâkeme meydana çıkarılıp her halde bîtaraf bulunan tarih nazarında yüzlerine vurulacağını nazar-ı mulâhâzaya almış olsalar idi hilâf-ı hakikat-i havâdis neşr ve tertibinden ol mes'ûliyet-i târîhiyyeye olsun nazar-ı

dikkate alarak yalancılıktan, riyakârlıktan bir dereceye kadar sakınmak lüzumunu his edecekleri derkâr idi. Fakat bâlâda hikâye olunan ahvâlin bidâyetinden beri Yunanistan'da serkâr umurda bulunanlardan bed'i ile en küçük memura varıncaya kadar herkes hilâf-ı hakikat söz söylemeyi ve yalancılık, riyakârlık müktezâsına göre hareket etmeyi iltizâm itmiş olduklarından hiç kimse bir gün gelüp de tarihin kendilerini ithâm idebileceğini nazar-ı dikkate almıyor idi.

İşte Yunanlılar her türlü tecâvüzât-ı şenî'aya irtikâb ittikden başka mezkûr beyânnâmede emsâli görüldüğü vech ile Giritte her halde mağdur olan ahâli-i islâmiyeyi de türlü iftiralarla Girit Hristiyanlarına karşı tecâvüzkâr olmak üzere tanıtmak gayretinde dahi bulunuyorlardı.

Her ne ise Yunanlılar bu tecâvüzâtta, bu neşriyatta bulundukları sırada düvel-i muazzama dahi Yunan'a karşı ittihâz olunacak hatt-ı hareketin ta'yini hakkında müzâkerât ile iştiğal idiyolar idi.

Bu müzâkerâtın sûret-i cereyânına evrak-ı (s.18) resmiyenin mutâla'a ve tetkikiyle kesb-i vukûf etmek kâbil olmayup yalnız Avrupa matbû'âtının verdikleri malumat üzerine binayı mutâla'â eylemek zaruridir.

Matbû'ât-ı mezkûre erkânının en mühimlerinden bazıları Almanya devleti tarafından dermeyân idilmiş bir teklîf olmak üzere sevâhil-i Yunaniye'yi abluka tahtına almak ve bu suretle Yunanistan'ı Giritte ki asker ve donanmasını geriye çekmeğe mecbur itmek teşebbüsünün beyne'l-düvel averde-i mevki' bahs idilmiş olduğunu ve hatta Şubat Efrencinin nısf-ı ahirinde bu teklîfe düvel-i muazzamadan bazılarının muvâfakat bile itmiş olduklarını yazmışlardır.

Fakat gazetelerin o tarihinde teklif-i mezkûre bazı devletler tarafından muvâfakat gösterildiğini beyân itmeleri dahi henüz nâ-bi-mevsim idi.

Zira İngiltere Hükûmeti sevâhil-i Yunaniye'nin abluka tahtına alınmasına muvâfakat gösterebilirse de efkâr-ı 'umûmiye tarafından düçâr-ı müvâhız olmak tehlikesine düşeceğinden bahs eylediği, İtalya'nın kabul ve ret teklif mâbeyninde mütereddit olduğunu, Fransa Hükûmeti öteden beri böyle bir abluka icrasına tarafdâr olmadığından anın dahi Almanya'nın teklifine cevâb-ı muvâfakat vermediği malumat-

ı resmiyeden müstebân olmuş idi. Geride Almanya ve Rusya ve Avusturya devletleri kalmış olup hâlbuki o vakte kadar bi'l-cümle ahvâlde devletler müttehiden ve müttetikan hareket iderek malumat-ı münferideden mucânebet göstermekte bulunmuş olduklarına nazaran şimdi üç devlet sevâhil-i Yunaniye'nin abluka tahtına alınması ve diğer üç devlet dahi alınmaması lazım geleceği fikrinde bulunacak olursa vücûdine bu derece ehemmiyet verilen ittihât-ı düveliyenin bozulacağı ve bu halin ise 'umûm-u Avrupa'ya karşı câlib-i 'âr ve mahcûbiyet olacağı pek bedîhî idi.

Her halde devletler Yunan'ı Girit umûrine bi'l-fi'il müdahaleden vazgeçirmek üzere bir karâr-ı mühim ittihâzı mecburiyetinde bulunuyorlar idi.

Hâlbuki bu karâr-ı mühim Şubat Efrencinin yirmi ikinci Pazartesi günü Fransa meclis-i mebû'sânında Hâriciye Nâzırı Mösyö Hanoto dahi tarafından îrâd idilecek bir makâle-i mühimme-i siyâsiye neticesinde meclis tarafından verilecek r'ey üzerine anlaşılabilecek idi.

Fakat müzâkerât-ı câriye neticesinde anlaşılabilecek cihet ne olursa olsun şimdiden malum olan bir nokta var ise o da Yunan (s.19) asker ve donanmasını geriye çekirmek hususunda düvel-i muazzama'nın müttetfakı'l-r'ey bulunmaları idi. Fi'l-hakîka Şubat Efrencinin on sekizinci günü Fransa, Rusya ve İtalya süferâsı Atina'da Hâriciye Nâzırı Mösyö İskoşoz ile vukû' bulan mülâkatlarında tekrar Yunan filosunun Girit sularından çekilmesini teklif etmişlerdir.

Mösyö İskoşoz'un o gibi tekliflere şimdiye kadar ne cevap vermiş ise bu defa dahi aynı cevabı vererek Yunan askeriyle sefâin-i harbiyesinin Girite i'zâmını istilzâm iden ahvâl meydandan kalkmadıkça 'asâkir ve sefâin-i mezkûrenin oradan çekilmesi kâbil olamayacağını söylemiştir.

Şu cevap Yunan Hükûmetinin ittihâz eyledikleri meslek nâm'akûlde devam ve ısrar göstereceğine dâl olduğu gibi diğer taraftan düvel-i muazzama'nın Girit sularında bulunan sefâin-i harbiyesi tarafından yalnız Hanya'ya asker ihracıyla iktifâ olunmayub ahîran Resmo, Kandiye ve mevâki'-i sâireyi de karaya asker ihracıyla taht-ı muhâfazaya almaları Yunanlıların Girite istedikleri gibi hareket itmelerine

mümâne‘at-ı kaviyye göstermek düvel-i muazzamaca karar-ı kat‘î tahtında bulunan ahvâlden olduğunu isbât idecek delâilden idi.

Girit ahvâline gelince Hanya’da mütehasın bulunan ‘asâkir-i Osmâniye ve ahâli-i islâmiye Yunanlılar ile eşkıyâya karşı esbâb-ı müdâfaayı istikmâle çalışmakta oldukları gibi Hanya’ya çıkmış olan düvel-i muazzama zâbıtânı dahi istihkâmâtı nazar-ı muayeneden geçirip esbâb-ı mukâvemetin bir kat daha tezyîdi içün lazım gelen ahtârâtı îfâ eylemekte idiler.

Ahâli-i Hıristiyanıye’ye gelince bunlar takım takım silahlanarak Platanya civârında bulunan Yunan ordugâhına iltihâk ile kuvve-i eşkıyâyı tezyîd eylemekte idiler.

Yunan Hükûmeti tarafından Miralay (Vassos)’a verilen emirde gerçi düvel-i muazzama askeriyle çarpışmağa vesile olacak ahvâl ve muamelata tesaddîden geri durması o bâb da mütecâribâne hareket itmesi ihtar olunmuş olduğunu Yunan gazeteleri yazmışlar ise de Yunanlıların şimdiye kadar düvel-i muazzamaya karşı âsârını gösterdikleri ‘inâd-ı câhilâneye göre Giritte dahi tecâvüzkarlığı ileri götürerek nihayet düvel-i muazzama ‘asâkiriyle de çarpışmak cür’etinde bulunacakları istib‘âd olunuyordu.

Bir de Yunanlılar düvel-i muazzama’nın taht-ı işgâle aldıkları mevâki‘a ta‘arruz itmeyecek olsalar bile mademki onların maksadı Girit cezîresinde yerleşmek ve düvel-i muazzamanın (s.20) esas fikri de Avrupa’da büyük bir vesile-i iğtişâş olmamak üzere Yunanlıları Giritten çıkarmak hususlarına münhasır idi. Elbette tarafeyn müebbeden karşı karşıya durmayup Yunanlılar bir mu‘âmele-i tecâvüz-cûyânede ve düvel-i muazzama dahi harekât-ı mümâneât-kârâne bulunacaklar idi.

Bâ-husûs Miralay (Vassos)’un düvel-i muazzama askeriyle çarpışmaktan geri durmağla beraber cezîre dâhilinde mevâki‘i mühimme-i askeriyeyi ele geçirmek ve te’sîs-i idâre itmek ve sâire gibi husûsât hakkında Atina’dan talimat alıp kendisine imdad olarak yeniden asker irsâli de Atina’ca taht-ı karara alındığından Avrupa kabîneleri haberdar olunca şayet Yunan sefineleri Giritte yeniden asker getirecek olursa ‘asâkir-i mezkûrenin men‘-i ihrâcı hakkında cezîre sularında ki düvel-i muazzama

sefâin-i harbiyesi kumandanlarına emir verilmiş ve ilk defa olarak asker ve mühimmat ile cezîreye gelen (Al Fayes) vapuru karaya asker çıkarmaktan men' olunduğu gibi Hira vapurunun da 'asâkir-i Yunâniye ve eşkıyâ-yi Hristiyanîye için karaya mühimmat ve cephane çıkarmasına müsaade gösterilmemiştir.

Hükûmet-i Yunaniye Hanya'da bulunan konsolosuna gönderdiği talimatname de Girit ceziyesinin mevâki' sâiresi gibi düvel-i muazzama askerinin taht-ı işğaline geçmiş bulunan dört şehrin dahi eczâyı memâlik-i Yunanîyeden olduğu suretinde telekkî idilmesini yazmış ve konsolos dahi bu emre tevfikân hareket etmek istemiş ise de sefâin-i düvel-i muazzama kumandanları tarafından verilen emir üzerine taht-ı işğal-i askerîde bulunan dört şehirde de Yunan konsolatolarının bandıraları indirilmiştir.

Deliyani Şubatın on dokuzuncu günü meclis-i mebû'sânda cereyan iden müzâkerât esnâsında şu bandıra mes'elesine dair sorulan suallere « Hükûmet-i Yunaniye devletleri böyle bir karar ittihâzına sevk iden esbâbı taharrî idiyor » zemininde mübhem cevaplar vermiştir.

Deliyani bu cevaplarıyla maksad-ı ittihâzı pek bedîhî olan ve düvel-i muazzamanın taht-ı işğale aldıkları yerlerde artık Yunan nüfuzunun cereyanına müsaade verilmeyeceğine kat'iyen de delalet iden şu gibi mukarrerâtın delalet-i hakîkiyesini bilmediğini anlatmak istemiş ise cereyan-ı vukû'ât-ı siyâsiyeyi yeknazarda ihâta edecek bir mevki'ada bulunur iken mâlik-i fikir ihâta olmadığını göstermiş veyâhûd dahi esas maksadı ketm-i hakikat ise cevapları bu maksadında tamam husûlüne mani' olmuştur.

Hele meclis-i mebû'sânda (Ralli) (Deli Yorgi) gibi bazı mebû'sânın Girit'te ki Yunan konsolatoları (s.21) tarafından keşide idilen Yunan bandıralarının indirilmesini Yunan tarafından cezire hakkında icrâ kılınan muamelatın düvel-i muazzama tarafından kabul ve tasdikine delil olarak telekki itmek istemeleri o derece gülünç bir eser-i gaflet veyâhûd kendi kendini aldatmak demektir ki böyle bir şey ancak Yunan ricâline yakıştırılır.

Fakat bu gafletin daha garîbi (Deliyani) de görülmüştür. Girit ceziresi güya artık Yunan'ın mal ve mülkü olmuş da orada konsolato bulundurulmasına lüzûm kalmamış gibi bütün konsolosların lağvına dair tertîb eylediği bir lâyihayı Meclis-i Meb'ûsâna takdîm eylemiştir. Yunan ricâl-i siyâsiyesi hayale vücûd verdikten sonra yalnız Girit ceziresini değil bütün dünyayı dahi Yunan'ın eczâ-yı memâlikinden 'add itmekde dûcâr-ı zahmet olmazlardı sanırsınız.

Düvel-i muazzama sefâin-i harbiyesi (Teselya) nâm Yunan vapurunu Girit'e gönüllü ve mühimmât çıkarmaktan men' eyler durur ve ondan biraz sonra sevâhil-i cezireye yanaşmak isteyen (Hera) vapuru hakkında dahi 'ayn-ı mu'âmele icrâ ittiler iken Girit ceziresini bir memleket-i meftûha 'ad edişi cidden pek garîb oluyor idi.

Bâ-husûs ki şu günlerde Avrupa kabîneleri arasında cereyân iden müzâkerât-ı mühimme-i siyâsiyenin Yunan askerini Girit'ten çıkarmak üzere sevâhil-i Yunâniye'nin ve cümleye takdîmen Pîre'nin abluka tahtına alınması maddesine münhasır olduğunu Deliyani elbette haber aldığından devletlerin efkâr ve âmâl-hakîkiyesi neden 'ibâret olduğunu herkesden evvel bilmesi lazım gelir idi. Ama Yunan sevâhilinin ve bâ-husûs Pîre'nin abluka edilmesi noktasında düvel-i muazzamanın ittifâk-ı ârâ hâsıl idemeyecekleri İngiltere ve İtalya tarafından Yunan hakkında böyle bir muamele-i cebriyye ittihazından evvel Girit idâre-i müstakbelesinin ne olacağını ta'yin itmek lazımdır zemininde dermeyân olunan i'tirâzât ile rehin-i rütbe-i sübût olmuşdur da Deliyani buna güveniyordu denilecek olursa bu mutâla'anın da doğru olmadığı pek bedîhîdir. Zîra düvel-i muazzama Yunan sevâhilini abluka itmekde müttehid-ül efkâr olmamağla beraber Yunanlıların Giritte istedikleri gibi hareket itmelerine meydan vermemek hususunda esâsen ve cidden müttehid ve müttefik bulundukları âzâde-i şüphe bulunuyordu ki Deliyani'nin buralarını herkesden evvel bilmesi lazım geleceği derkâr idi.

Yunan Hükûmeti gerçi bir aralık fırsat bularak Girit'e iki bin kadar asker çıkarabilmiş ve asâkir-i merkûme cezîre eşkıyasıyla (s.22) müttehiden hareket idup (Vokoli) istihkâmını zabt ile Hanya'ya doğru ilerlemek isti'dâdını göstermiş ise de Girit mes'elesinin bununla neticelenemeceği herkesçe müsellemdir.

Buraları belki de Yunan zimâmdârânınca dahi müslümâtından idi. Lâkin anlar zimâmdâr oldukları halde zimâm ihtiyârlarını (Etniki Eteryâ) cem‘iyyetinin eline tevdi‘ itmiş olduklarından cem‘iyyet-i mezkûre Girit mes‘elesinde Yunan’ın düvel-i muazzama ile çarpışmak ihtimali bulunmasıyla beraber hükûmeti ileriye gitmeğe ve inad ve ısrar göstermeğe teşvîk idiyordu.

Hatta bu cem‘iyyet Şubat Efrençinin yirmisine doğru Yunan kralı ile baş vekîline göndermiş olduğunu bir lâyhada devletler Girit hakkında ki makâsıd-ı Yunâniye’nin husûle gelmesine mümâne‘at idecek olurlarsa cem‘iyyetin dahi Makedonya ve cihet-i sâirede îkâd-i nâire-i fesât ideceğini beyân eylemiştir.

Bu gibi lâyihalar takdîmi, tehditler dermeyânı Atina’dan Avrupa gazetelerine keşide kılınan telgrâfnâmelerde haber veriliyordu. Biz hiç şüphe etmeyiz ki Atina’dan mezkûr gazetelere bu yolda telgrâfnâmeler keşide edilmesi « Yunan’da büyük bir kuvve-i fesâdiye muhtefidir, Girit hakkında ki makâsıd-ı Yunâniye hâsıl olmayacak olursa bu kuvvet ortalığı fesâda virerek bütün Avrupa’yı tehlike-i harbe dâcâr idecektir. » tehditlerine Avrupalıların gözü önüne sürüp bununla Girit’te tervîc-i merâm idebilmek emeline mübtenâ idi.

Hâlbuki (Etniki Eteryâ) cem‘iyyetinin tahrîkâtıyla Yunan Hükûmeti Girit’e müdâhale-i fi‘liyye kalkışır kalkışmaz Avrupa’nın âsâyişini tehlikeye dâcâr idecek bir hal hâsıl itmiş ve bundan dolayı nasıl olursa olsun muhâfaza-i emin ve âsâyiş-i cihâna tarafdâr-ı samimi olan düvel-i muazzamayı ve bâ-husûs bunlar meyânında en ziyâde Almanya’yı kendisine hasım eylemişti. Avrupa düvel-i muazzaması harb-i ‘umûmî ikâ‘ına sebebiyet verecek ahvâle tesaddî itmekle kendilerini tehdit etmek isteyen bir küçük devleti dâire-i sükûna getirmek kendilerince müşkil olamayacağını bildikleri gibi bilâhare mecburiyet-i kat‘iye elverecek olursa devlet-i sağıra-i mezkûreyi çarpışmak istediği Devlet-i ‘Aliyye’nin karşısında yalnız bırakarak kendisine güzel bir ders-i ‘ibret vermek dahi kâbil olacağını takdir itmez değiller idi. Hâlbuki bidâyet-i halde devletlerin maksadı işi bu dereceye kadar ileri götürmek husûsu olmayub cüz’î bir himmet ile Yunan’ı dâire-i sükûn ve rızâ-cûyiye çekerek Girit işlerine bir hüsn-i netîce virmekten ‘ibâret bulunmasıyla (s.23) Yunan’a karşı müsâhele-kârâne olunuyor idi.

Yunanlılar gerek bu halden ve gerek o sırada İngiltere ve Fransa'nın bazı yerlerinde bir iki miting 'akd olunarak Yunanlılar lehinde beyân-ı teveccüh idilmiş bulunmasından cür'et alarak düvel-i muazzama'nın kendi emellerinin tervîci cihetine gideceğini ümîd idiyorlar idi.

Yunanlılar lehinde Fransa ve İngiltere de ibrâz olunan nümâyişler meyânında Şubat'ın on dokuzuncu Cuma günü Londra'da ve yine o gün hemen 'aynı saatte Paris'te (Karti Ye Latin)²⁶ denilen talebe mahallesinde gösterilen nümâyişleri zikr idebiliriz.

Bu sırada düvel-i muazzama Girit'e dâir bir karâr-ı kat'î ittihâz itmek üzere olub hal buna bir defa böyle bir karar ittihâz idildikten sonra Yunan makâsıdı 'aleyhinde olsa dahi kâbil-i tağyîr olmayacağından Yunanlılar nasıl olursa olsun karar-ı mezkûrun ittihâzına mâni' olmak emelinde bulunuyorlardı. Bunun için Paris ve Londra şehirlerinde bulunan Yunan tarafdârlarını teşvîk iderek ber vech-i bâlâ Avrupa'nın iki büyük pâyitahtında bazı nümâyişler icrâ itdirmişlerdir.

Ancak mukarrerât-ı siyâsiye Avrupa'da olsa dahi böyle meydan nümâyişlerinde ittihâz edilüb her memlekette zimâmdârân-ı umûr kendi kabîneleri dâhilinde her türlü ihtimâlâtı sencîde-i mîzan tedkîk itdikten sonra ittihâz oluna geldiğinden ehl-i vukûf nazarında bu meydan nümâyişlerinden Yunanlılar için pek de istifâde mümkün olacağı ümîd olunmuyordu.

Bu sırada zâten Girit mes'elesi bir safha-i diğere inkilâb itmek üzere bulunuyordu.

Yunanistan'ı dâire-i sükûn ve rızâ-cûyiye i'âde itmek üzere Pire Limanının abluka edilmesine dâir Almanya tarafından dermeyân olunan teklîfi İngiltere başvekîli Lord Salisbury herhalde nâzikâne bir surette red eylediği sırada Avrupa kabînelerine bir tahrîrât-ı 'umûmiye irsâl iderek bunda Yunanistan'a karşı ittihâz olunacak muamele-i zecîrenin ne olacağı karar tahtına alınmazdan evvel Girit idâresinin ta'yin

²⁶ *Quartier Latin (Latin mahallesi).*

mâhiyeti lazım geleceğinden bahisle beraber İngiltere'nin olbâbda ki enzâr ve efkârı neden 'ibâret olduğu îzâh idilmiştir.

İngiltere devletinin bu bâbda ki mesleki Almanya ile bir ihtilâf-ı efkâr çıkarub o zamana kadar devam itmiş bulunan i'tilâf-ı düveliyi haleldâr itmek maksadına mübtenî bir şey olmadığı Şubat Efrecinin yirminci günü Londra gazetelerine tebliğ idilmiş olan bir nîm resmî fikra-i mûndericatından müstebân olacağından fikra-ı mezkûreyi bi't-tercûme-i zîrde derç itmeği münâsib gördük: (s.24) « Pire'nin abluka edilmesine dâir Almanya tarafından dermeyân olunan teklîfe İngiltere'nin muvâfakat ve müşâreket itmemiş olması İngiltere'nin Giritte Yunan işğâlini kabul ve tasvîp itmekde olduğuna bir delil ve burhan olamayacağı suret-i kat'îyye de beyân olunuyor.

Hakikat hâle gelince Pire Limanının abluka edilmesi fikrini bizzât meydana çıkarmış olan Almanya İmparatoru haşmetlû Gilyevm (Wilhelm) hazretleriyle fikr-i mezkûru henüz nâ-bi-mevsim bulmuş olan İngiltere Hükûmeti arasındaki tezât-ı efkâr şundan 'ibârettir:

İmparator Gilyevm (Wilhelm) hazretleri düvel-i muazzama Yunan kralını Girit'te ki asker ve gemilerini çekmeğe mecbur itmezden evvel Girit idâresinin sûret-i cedîdesine bir karar verilmesini muvafık görmüyorlar. Bilakis Lord Salisbury ise Yunanistan düvel-i muazzama'nın âmâline teb'îyyete mecbur idilmezden evvel Girit idâresinin sûret-i cedîdesini ta'yin etmek fikrinde bulunuyor.

İşte tarafeynin tezâtı bu noktalarda olub yoksa esas mes'ele de iki cihetinde fikir ve nazarı birdir.

İngiltere iki nokta-i esâsiye hakkında düvel-i muazzama ile müttehid'ül-efkârdır ki o noktalardan birisi Girit'in Yunanistan'a ilhâkı gayrı-mümkin olduğu ve diğeri de cezirenin Saltanat-ı Seniyye'ye irtibâtı bâkî kalmağla beraber idâresinin bir tarz-ı diğere ifrâğıdır. Yoksa hakikat halde Yunan Kralı'nın Girit'ten asker ve donanmasını çekmeğe mecbur edilmesi husûsunu Almanya Devleti kadar İngiltere'nin dahi arzu itmekde olduğu bedîhîdir.

Yalnız İngiltere Girit'te ki Yunan askeri ile Yunan sefâin-i harbiyesinin geriye alınması içün tedâbîr-i şedîdeye müracaat edilmesini diğere tedâbîrin ittihâzından

ber fâide hâsıl olmayacağı anlaşıldığı zamana hasr itmek emelindedir. Bu halde kabînelerin aralarında mevcut şu mübâyenet efkârı pek çabuk ber taraf iderek bir noktada i'tilâf-ı efkâr hâsıl idecekleri şimdiden söylenecek olursa doğru bir söz söylenmiş olur. »

İngiltere'nin meslek ve efkârını mübîn olarak bâlâyâ derç olunan fıkra-i mahsûsa görüldükten sonra bu vak'ada Almanya'nın efkâr ve enzârını anlamak fâideden hâli olamayacağından fi 20 Şubat Efrençi târîhinde nîm resmî (Nord Doyça Alğamanya Zaytung) gazetesinin yazdığı fıkra-i âtiyeyi zîrde derç itmeğe lüzûm gördük:

« Yunan sevâhilinin ablukasına dâir Almanya Devleti tarafından idilen teklife Lord Salisbury'nin cevap verdiği doğrudur.

Almanya Devleti şimdiye kadar ittihâz îtmîş olduğu meslekte sâbitkadem kalarak Girit'in (s.25) istikbâli hakkında devletlerle iki şart ile müzâkerâta girişebilir.

Evvela Girit'in Yunan'a ilhâkı cezîre-i mezkûrede bir hâl ve muvakkâ' intizâm âver vücûda getirmek nokta-i nazarınca hiç bir gûne te'mînâtı müstelzim olmadığından ve bilakis diğer Balkan Hükûmetleri için bir sûi misâl olacağından bu fikir terk idilmesi.

Sâniyen Girit hakkında müzâkerâta girişmezden evvel Yunanistan'ın hukuk-u milele müğâyir olan, devâmı günden güne derecesi artmak sûretiyle mûcib-i tehlike bulunan müdâhalesinin bertaraf idilmesi lazımdır. »

Hâlbuki mes'elenin İtalya ve Rusya'ca suret-i telakkîsi de bu yolda olduğu kezâlik nîm resmî sûrette vukû' bulan neşriyâtdan müstebân oluyor idi. Fi 20 Şubat târîhinde İtalya matbû'âtının nîm resmî neşriyâtı şu mealde idi:

« Müşkilât-ı hâzıra-i şarkıyye müvâcehesinde İtalya Hükûmeti dâima Avrupa âsâyişini muhâfaza ve te'mîn için çâre-i yegâne olarak ittihâd-ı düveliyenin idâmesine çalışmayı kendisine kâ'ide ittihâz eylemiştir.

Girit buhrân-ı hâzırının hîn-i zuhurunda devletler Saltanat-ı Seniyye'yi tedâbîr-i şiddet-kârâneye mürâca'at itdirmeyerek filolarını cezîre sularına göndermeğe

ve cezârenin bazı nukâtını işğâl ile sükûn ve âsâyîşini te'mîn eyledikten sonra ittihâd-ı efkâr ile Girit mes'elesini hal itmeğe karar vermişlerdi.

Hâlbuki diğer cihetten Girit'e bir miktar Yunan askeri çıkarılmış olması Avrupa'ya iki vazîfe tahmîl itmiştir ki bunun birisi cezîrede Hristiyanların Müslümanlara karşı vukû' bulan ta'arruzât ve tecâvüzâtını men' itmek ve diğeri de Saltanat-ı Seniyye ile Yunanistan'ın çarpışması gibi her halde Avrupa'da karışıklıklar tevli'd iden bir hâlin zuhûruna meydân vîrmemekdir.

Ahvâl-i hâzıra da İtalya ittihâd-ı düveliye'den ayrılamaz ve ayrılmak istemez. Hükûmet-i müşârun ileyhâ Girit'in menâfi'-i hakîkiyesine ve mükteziyâtı medeniyye muvâfık olarak bir sûret-i tesviye-i iğtişâş bulmakdan 'ibâret olan emr-i hayr müsâlemet-kârâneye evvelce iştirâk eylediği gibi şimdi dahi bilâ tereddüt iştirâk îder.

»

Yine o târîhle Petersburg'dan (Korespondans Pôlitik) gazetesine zîrdeki fıkra-i mahsûsa yazılmışdır ki fikir ve nazarca Rusya'nın dahi düvel-i muazzama ile iştirâkini gösterdiğinden şâyân-ı ehemmiyet görülerek derç idilmiştir:

« Avrupa ahvâl-i 'umûmiyesi Saltanat-ı Seniyye'nin muhâfaza-i tamâmiyet mülkiyesini müstelzim (s.26) olmasıyla devletler Girit'in Yunan'a ilhâkına müsaade gösteremezler. »

Avrupa pâyitahtlarında yekdiğerini müte'âkib neşr olunan şu mutâla'ât sırf bir tesâdüf sevkîyle sâha-i matbû'âta çıkıyor değil, belki devletlerin müdâhale-i Yunâniye hakkında ne fikir ne nazarları olduğunu 'âleme göstermek maksadıyla neşr olunuyor idi.

Bu neşriyât-ı kat'ıyyeye karşı Yunanlılar intibâh hâsıl idecek yerde tutdukları meslek-i sakîmde bir kat daha inad ve ısrar gösteriyorlar idi.

Miralay Vassos Girit cezâresinin Yunan Devleti tarafından taht-ı işğâle alındığını 'ilân itmiş olduğundan dâhil-i cezîre de bulunan eşkıyâ ve Yunan askeri bundan cür'et bularak Estiya Kazâsında bulunan bi-çâre ahâli-i müslimenin üzerine hücum ile kadın erkek, çoluk, çocuk bini mütecâviz biçârânın kanlarını heder itmiş

olduklarından Hanya ve Resmo'da efkâr-ı ahâli-i İslâmiye kabarmış ve binâen 'aleyh Şubat'ın yirminci günü Resmo Müslümanları şehirden dışarı uğrayarak eşkıyâ ile döğüşmüştür.

Hanya cihetine gelince bir tarafta Yunan askeri eşkıyâ ile beraber hareket iderek (Vûkûlu) istihkâmını tadyîk idup 'asâkir-i Osmâniye tarafından emr-i müdâfaada fevka'l-'âde şiddet gösterilmiş ise de Yunan askeri ve eşkıyânın kesretine karşı muhâfaza-i mevki' mümkün olmadığından 'asâkir-i Osmâniye'ye oralarını terk ile bi't-tab' daha gerideki hatt-ı müdâfaaya çekilmeğe mecbur olduğundan ve bu halde Yunan askeri ile eşkıyânın cür'etleri artmış bulunduğundan merkumlar şayet Hanya üzerine de doğrudan doğruya hücum iderler diye düvel-i muazzama sefâin-i harbiyesi kumandanları sefîneleriyle Hecya ve Atodorolu cihetine gitmişler ve burada bulunan (Amiral Miyolis) nâm Yunan harp sefînesinin kumandanıyla mülâkât iderek Miralay Vassos askeriyle Hanya'ya doğru ilerleyecek olursa Hecya ve Atodorolu önlerinde bulunan dört kıt'a zırhlının üzerlerine ateş itmeleri kat'iiyen mukarrar olduğunu merkûm Miralay'a tebliğ etmek üzere sefine-i mezkûre kumandanına beyân itmişlerdir.

Kumandanların şu tebliğâtı Miralay (Vassos)'a îsâl idilmiş olduğu bedîhi ise de Atina'dan merkûme virilen talimat bu gibi tehdîdâta havâle-i sem'-i i'tibâr itmeyerek dâima ilerlemek cihetini mübîn olduğundan Miralay Vassos dahi tebliğât-ı vâki'âyı isgâ itmeyûb iki gün sonra vukû'bulan (Akrotor) muhârebesinin zuhûruna sebebiyet virmiştir.

Düvel-i muazzama tarafından her ne karar verilirse (s.27) verilsin Atina'da Kral'dan bed' ile en küçük memura kadar cümlelerin efkârı sebât ve inât gösterilmesi cihetine ma'tûf idi ki o sırada (Âstî) Gazetesi tarafından neşr olunup ekser Avrupa gazetelerinin sütunlarına geçmiş bulunan bir fıkra muhteviyâtı dahi bunu müeyyed idi.

Yukarıdan beri tafsîlat-ı mahsûsa i'tâsıyla Girit'te tahrikât-ı Yunâniye neticesi olarak zuhûra gelen karışıklıklardan en çok Müslümanların zarardide oldukları isbât idilmiş olduğu ve bâ-husûs en son iğtişâşın Girit'te ıslâh-ı ahvâl için devletlerce ittihâz olunan kararı hakemsiz bırakmak üzere Yunan tarafından sûret-i mahsûsa da cezireye irsâl olunan müfsidîn tarafından îkâ' idildiği gün gibi zâhir olmuşken sâir

ricâl-i Yunâniye gibi Kral'ın dahi « Âstî » gazetesi muhbiriyle vukû'bulan ve Avrupa gazeteleriyle de neşr olunan mülâkâtında sebep-i iğtişâş olmak üzere Müslümanları göstermesi ve mes'ûliyet-i iğtişâş onlara yükletmek istemesi cidden şâyân-ı te'essüf bir iftiradır.

Hazır söz sırası gelmişken Hanya'da en son zuhûr itmiş olan fesât ve iğtişâşın mes'ûliyeti kime ait olması lazım geleceğini bir delîl-i kavî ile daha isbât itmiş olmak üzere her halde Müslümanlara, Osmanlılara tarafdârlıkla ithâm olunamayacağı bedîhî bulunan Rusya Hâriciye Nezâretinin vâsıta-i neşr-i efkârı bulunan « Nur » gazetesinin fî 10 Şubat Efrençi tarihli nüshasında mûnderic zîrdeki fıkrayı buraya derç itmeğe lüzûm gördük:

« İlk sû-i te'sîrâtî devletler tarafından mevki'-i icrâyâ vaz'ına karar virilmiş olan ıslahatı men' itmekden 'ibâret kalan Girit iğtişâşât-ı ahîresini Osmanlılar ikâ' itmiştir. Fıkr-i adâlet-i cezîrede dökülen kanların mes'ûliyetini Atina'daki kafaları kızmış adamlara 'atıf itmek mecburiyetini tevlîd idiyor. Çünkü Atina'da herkesin gözü önünde bir takım müfsitler şark-ı vukû'âtının bidâyetinden beri Girit'te bir takım fesâdât hazırlamıştır.

Avrupa devletlerinin en ziyâde infî'âlini celb idecek bir şey varsa o da Yunan Hükûmetinin hem-civârı bulunan bir memleketin 'aleyhinde muamelat-ı mefsedet-kârâne icrasına lâkaydâne bakmakta bulunması ve devletlerin harekât-ı müsâlemet-perestânesini ihlâl idecek teşebbüsâtta bulunanları men' itmek kaydında bulunmamasıdır.

Fakat Avrupa dûçâr-ı hata olamaz. Hanya'da işti'âl iden ateş-i fesâdın kimler tarafından tertîb idilmiş bulunduğunu biliyor. Yunan'ın teşebbüsât-ı ihtilâl-cüyânesinin önünü almak çaresini bulacaktır. »

Osmanlılara tarafdâr olmadığı bâlâdaki (s.28) fıkrayı hâvî bulunan nüshasında Osmanlılar 'aleyhinde türlü neşriyât garazkârâne de bulunmasıyla sâbit bulunan böyle mühim bir gazetenin Hanya fesâdının menba'-i zuhurunu gösterircesine yazmış olduğu şu fıkra harb-i ahîrin târîh-i mes'ûliyetinde cidden mühim bir mevki' işğâl idecek fıkralardandır.

Yunan Kral'ının ifâdesinden vesâir ricâl-i Yunâniye'nin dahi beyânât-ı mükerreresinden anlaşıldığı vech ile Yunanlılar hem civârları olan Devlet-i 'Aliyye memâlikinden bazı mahallere nasb-ı nazar-ı hırs ve tam' eylemeği kendilerince « metâlib-i muhikka » 'add idiyorlardı.

Bundan yarım asır evvel Avrupa'da bir lisân, ile mütেকellim, bir cins ve mezhebe tâbi' kavimlerin bir idâre-i siyâsiye tahtında yaşamaları fikri peydâ olmuş idi.

Lâkin bu fikrin tatbikâtında ne derecelere kadar istihsâl-ı muvaffakiyet idileceği kesdirilemez.

Bazı ilcâ'ât-ı siyâsiye vardır ki mesela Belçika ile İsviçre'nin kısmı külli-i ahâlisi Fransız olduğu ve Macaristan'ın bir kısım teb'ası Ulah ve Sırp bulunduğu halde ne Fransızların Fransya'ya ve ne de Ulahların Romanya'ya ve Sırpların dahi Sırbistan'a rabt ve ilhâkına meydan viremez.

Bu gibi ilcâ'ât-ı siyâsiye'nin hükmü memâlik-i Devlet-i 'Aliyye hakkında dahi tamâmıyla cârîdir.

Her devlet şimdiki halde Avrupa kıtasında mâlik olduğu memâlike sâhip olmak ve başkası bu memâlike tecâvüz itmemek şartıyla bir muvâzene-i 'umûmiye hâsıl olmuşdur ki bu muvâzenenin bozulması sulh-i 'umûmînin de inhilâlîni icâb ider. Sulh-i 'umûminin bozulması ise büyük küçük birçok milletlerin, devletlerin yekdiğeriyle boğazlaşmasını ve tâbir-i hâl-i sükûn hâsıl oluncaya kadar bî-nihâye kanlar dökülmesini istilzâm idecektir.

Farz idelim ki şimdiki Avrupa muvâzenesi bozuldu, büyük bir harbi intâc eyledi, milletler devletler dögüşe dögüşe usandılar veyâhûd birçoğu muhârebede devam idemeyecek derecede mağlûp olub ağır şerâit ile 'akd-ı musâlahaya mecbur oldu. Bu hâl Avrupa'nın âtîsi için mûcib-i selâmet ve sükûn mu olacaktır? Mağlûp olan milletler gâib ettiklerini istirdâd fikrine gittikçe kuvvet virerek Avrupa için dâimi bir harb tehlikesi hâsıl olacağı pek bedîhî değil midir?

Şu mülâhazâta mebnidir ki Avrupa düvel-i muazzaması bir zamandan beri konservatorluk politikasını iltizâm idegelmişler yani Avrupa'nın hâl-i hâzır-ı siyâsîsini dönüştürmemegi râhat-ı 'umûmiye-i (s.29) cihân için en kutlu zımân 'add itmekte bulunmuşlardır.

Fi'l-hakîka bundan yirmi otuz sene evveline gelinceye kadar Yunan gibi küçük hükûmetlerin kendilerince « metâlib-i muhikka » 'add eyledikleri şeyleri istihsâl için kendilerine mu'âvenet iden büyük devletler görülmemiş değildir. Lâkin sonradan bu politikanın hatası, tehlikesi anlaşılmış olduğundan büyük devletler mezkûr politikayı iltizamdan fâriğ oldukları gibi metâlib-i muhikka hülyasıyla dâimâ ileri atılmak cür'etinde bulunan küçük hükûmetlere de ders-i sükûn ve sekînet virmekdedirler.

Lâkin küçük hükûmetlerden bâ-husûs Yunan gibileri bu ders-i sükûn ve sekîneti pek de hasen telakkî idemeyûp (Megali İdea) gibi bir takım mevhûmata tab'iyetle boş boşuna kendilerini terakkiyât-ı mâddeye ve maneviyeden alıkoymaktadırlar.

Şu son otuz kırk seneye ait olan târîh-i Yunan mutâla'a ve tetkîk edilecek olur ise Yunan'ın terakkiyât-ı mülkiye ve mâliye ve sâirece geri kalmasının en mühim esbabından birisi de Yunan ricâlinin hakîkati terk iderek (Megali İdea) gibi mevhûmâtın arkası sıra koşmakta bulundukları olduğu görülür.

Yunan ricâli Atina'dan beri «Yunanlıların istediği yapılmayacak, verilmeyecek olursa bütün Elenizim ayağa kalkacaktır.» zemininde tehdîdât-ı beyhûdeyi kendilerine vird-i zebân eyledikleri ma'lûma 'âmmedir. Bunların büyük göstermek, vücûd vermek istedikleri bu (Elenizm) aceb haddi zâtında Avrupa'yı, 'âlemi korkutacak bir kuvvet midir?

Bütün memâlik-i Osmâniye ve Yunanistan'da bulunan Rumların nüfûs-u 'umûmiyesi beş altı milyonu tecâvüz itmemekte olmasına nazaran şarkta mevcut daha kesîru'n-nüfûs unsurlara nisbetle « Elenizm » denilen heyetin pekte ehemmiyeti olamayacağı derkâr iken muhârebe-i ahîre Yunan ricâlinin tehdît makâmında ara sıra dillerine dolaşmış oldukları « Elenizm »'in öyle Yunanlıların göstermek istedikleri zan

eyledikleri kadar müthiş bir silâh-ı ta'arruz olmadığını zâhire çıkarmış ve bu bâbda Avrupa'da mevcut olan az çok yanlış zehâbları dahi tashîhe hizmet itmiştir.

Her ne ise « Âstî » gazetesini tarafından Yunan Kralı'nın ifâdesi olmak üzere kayıt olunan sözler dahi sâir bi'l-cümle imârât ve delâil gibi Yunan'ın tuttuğu meslekte sebât ve metânet göstereceğini ve Avrupa'nın tehdîdâtına, ihtârâtına ihâle-i sem'-i i'tibâr itmeyeceğini irâeye hizmet eylediği cihetle şâyân-ı ehemmiyet idi. (s.30)

Yunan Kralı ile sâir ricâl-i Yunâniye böyle mütecellidâne lisân kullanmak ile Avrupa kabînelerinin mukarrerâtı üzerinde bir te'sîr hâsıl edeceklerini pek kuvvetli ümîd idiyorlardı. Fakat hayfâ ki Girit cezîresinde cereyân iden vukû'ât onların bu bâbda ki ümîdlerinin beyhûde olduğunu bir defa daha zâhire çıkarmıştır.

Ma'lûmdur ki düvel-i muazzama tarafından Girit cezîresi etrafında cem' idilen sefâin-i harbiye şimdiye kadar Girit eşkiyâsıyla Yunanlılara karşı bir gûne harekât-ı hasmâne de bulunmamış ve yalnız mühimmât ve asker ile cezîreye yanaşmak isteyen bir iki sefineyi tutmak ile iktifâ eylemişidi.

Fakat Miralay (Vassos)'un kumandası altında bulunan 'asâkir taht-ı işğâl-i düvel-i muazzamaya geçen mahallere doğru hatve-i endâz-ı tecâvüz olacak olursa kendilerine mukâbele ve müdâfaa gösterileceği hakkında merkûm Miralay'a icrâ idilen teblîğât-ı mahsûsanın bir tehdît-i beyhûde olmayub hîn-i iktizâda fi'liyâtı ibrâz olunacağı dahi bedîhî idi.

Bu bâbda zamân-ı ibrâz-ı fi'liyyât Şubat Efrençinin yirmi ikinci günü gelmiştir. Yevm-i mezkûrda Hanya civârında cereyân itmiş bulunan ahvâli hikâye için menâbi'-i sâireden çıkan ma'lûmâtı yazmazdan evvel Yunan menba'-i havâdisi olarak Atina'dan keşîde kılınan zîrdeki telgrâfnâme'yi derç itmeği münâsîp gördük:

Atina 22 Şubat

Hanya'dan alınan telgrâfnâme me'aline nazaran hâric şehirde bulunan mevâki'-i eşkiyâdan şehre doğru şiddetli bir ateş icrâsına başlanmış olduğundan düvel-i ecnebiye sefâin-i harbiyesi kumandanları ateş kesmelerini 'usâta ihtâr itmişlerse de bu ihtârâta 'usât tarafından ihâle-i sem'-i-i i'tibâr edilmediğinden sefâin-i ecnebiye dahi

‘usâtın ateşine mukâbele göstermeğe ve mütecâvizlerin tahassungâhına ateş itmeğe mecbur olmuştur.

‘Usâtın gönüllü Yunanlılar olup Yunan ‘asâkir-i muntazamasına mensub olmadıkları zan olunur. »

En evvel eşkıyâ tarafından ateş icrâsına başlanmış olduğundan bâhis olan şu telgrafnâme-yi aynen buraya derç idişimiz zîrde görüleceği vech ile Yunan ricâl-i siyâsiyesinin sonradan bu muhârebede en evvel Müslümanların ateşe başlamış olmalarını iddi‘â itmiş olmalarından neş’et eylemiştir.

Hâlbuki hakîkat Atina’dan ilk çekilen telgrafnâmede beyân idildiği vech ile en evvel eşkıyâ tarafından hücum ve ta‘arruz gösterilmiş olmasından ‘ibârettir.

Telgrafnâmede Yunan ‘asâkir-i muntazamasının (s.31) işe karışmadığı beyân olunarak ‘asâkir-i mezkûrenin düvel-i muazzama kumandanları tarafından verilen emre itaat ve ri‘ayet itdikleri anlatılmak istenmiş ise de hücum ve ta‘arruz-u vâki‘a Yunan askerinin karışmamış olduklarını isbât için elde bu telgrafnâmeden başka bir delîl yoktur.

Her halde muharebenin Amiraller tarafından verilen evâmire muhâlif harekâtta dolayı neş’et eylediği âzâde-i şüphedir.

Amiraller Miralay (Vassos)’a icrâ etdikleri teblîğatta taht-ı işğâl-i düveliye bulunan mahallere tecâvüzâtta bulunulmaması ihtâr olunmuş idi. Hâlbuki Hanya’dan takrîben dört kilometre uzakta bulunan bir tepe üzerine yerleşen eşkıyâ ile Yunanlılar mahall-i mezkûre Yunan bandırasını keşide itmiş oldukları gibi Şubat Efrencinin yirmi üçüncü Pazar günü ‘ales-sabâh taraf taraf ‘asâkir-i Osmâniye üzerine ateşe başlamışlardı.

Limandaki sefâin-i ecnebiyeden hâlâ Pavokratidi taraflarında cereyân itmekde bulunan muharebenin sûret-i vukû‘u tamamıyla görülüyordu. Amiraller eşkıyânın tecâvüzden geri durup rikz eyledikleri Yunan bandırasını indirmelerini kendilerine bir iki defa ihtâr itmişlerse de eşkıyâ buna ihâle-i sem‘-i i‘tibâr

itmediklerinden saat dört buçukta sefâin-i ecnebiye eşkıyâ üzerine ateş itmeğe başlamışlardır.

Sefâin-i harbiye Hanya Limanının şark tarafında en önde İngiliz ve onu müte‘âkip sırasıyla Avusturya, Almanya, Rusya, sefineleri bulunmak üzere tîmûrlamış olduklarından İtalya filosu kumandanı Amiral (Kanavaru) tarafından verilen işâret üzerine ateş itmeğe başlamıştır ki ilk ateşi İngiliz sefineleri ve son ateşi sıranın başında bulunan Rusya sefineleri icrâ eylemiştir. Bu iki sefinelerin ara yerinde Avusturya, Almanya sefineleri bulunuyordu. Fransa ve İtalya sefineleri limanın garp tarafına doğru yayılmış olduklarından nöbet-i ateş onlara gelinceye kadar « ateş kes » kumandası verilmiştir.

Eşkîyâ ve Yunan askeri üzerine bombandıman ateşi takrîben on dakika devam iderek yetmiş gülle indâhat olunmuştur.

Ateş icrâ iden sefâin-i harbiyeden Almanya bandırasını hâmil olan (Agusta Viktorya) muhârebenin yevm-i vukû‘unda ‘ales-sabâh Hanya Limanına vâsıl olub demirlemiş ve der‘akab karaya yüz kadar ‘asâkir-i bahriye çıkarub Almanya bandırası dahi diğer devletlerin bandıraları yanına rikz olunmuştur. (s.32)

Mezkûr sefineden eşkıyâ ve Yunanlılar üzerine mîlînî barutuyla memlû gülle atılmış olduğu da tahkîk idilmiştir.

Muhârebe-i mezkûreye dâir Girit bahriye kumandanlığı tarafından Dersaadet’e keşîde kılınan telgrafnâme üzerine gazeteler sûret-i vukû‘-i muhârebeyi mübeyyin zîrde ki fıkrayı neşr eylemişlerdir:

« Dünkü gün (fî 15 Şubat Rumî ve fî 22 Şubat Efrençî) eşkıyâ Hanya civârında ki Aktratôr ve Malaksa Tepesi zîrinden Su kalesi ile tersâne civârına şiddetli sarkıntılık itmeğe kalkışmışlarsa da tersâne ve süfun-u şâhânedan her iki cihete dahi mukâbele idilerek li’l-hamd sâye-i kudret-vâye-i hazret-i pâdişâhîde vukû‘âta meydan virilmeksizin eşkıyâ bulundukları yerden tard ve teb‘îd idilmiş ve fakat eşkıyânın bu hareketi her halde sefâin-i ecnebiye kumandanları tarafından vukû‘bulan ihtârâta dahi muhâlif olmasıyla sefâin-i şâhâne’nin mukâbelesinden biraz sonra ‘umûm-u sefâin-i

ecnebiyye tarafından da Akrotor cihetindeki Hristiyanlar üzerine top indâhet idilmiştir.
»

Fransa kumandanı Amiral (Pötiye (Petit)) tarafından Fransa bahriye nezaretine keşide idilmiş bulunan telgrafnâme Akrotor muhârebesine kimler tarafından sebebiyet virilmiş olduğunu irâe ider ve sâik-i resmiyeden olmasıyla buraya dercine lüzûm görünmüştür:

« Girit sularında bulunan düvel-i muazzama sefâin-i harbiyesi kumandanları ayın yirmi birinci akşamı devlet metbû‘larına keşide eyledikleri telgrafnâmelerde hâl-i fetretin dâhil-i cezîrede tezâyüt eylediğini beyân ve Girit’e zahîre çıkarılmasını men‘a müsâ‘ade almadıkça ve devletler Yunan‘ı asker ve filosunu oradan çekmeğe mecbur itmedikçe muhârebe vukû‘unu men‘ itmek kâbil olmayacağını dermeyân eylemişlerdi.

Ertesi günü Amirallerin ihtârât-ı mükerreresiyle beraber eşkıyânın ileri karakolları ileriye doğru hareketinde devam iderek Hanya civârındaki Osmanlı ileri karakollarıyla tüfenk muhârebesine başlamış olduğundan Amiraller bi‘l-müşâvere ittihâd-ı efkâr hâsıl eyledikten sonra limanın şark tarafında lenger-endâz bulunan İngiliz, Avusturya, Almanya, Rusya sefineleri eşkıyâ üzerine ateş icrâsına başlamışlar ve Yunan bandırası indirilmedikçe ateşi kesmemişlerdir. »

Şu telgrafnâme dahi en evvel eşkıyâ ve Yunanlıların tecavüze ibtidâr eylediğini sûret-i (s.33) resmiyede irâe eyler iken sonradan Atina‘da mahâfil ve mecâlîste aksi maddenin iddiâ idilmesi ve tecâvüzün Müslümanlar tarafından vukû‘undan bahs olunması dahi işbu tarihin bidâyetinden beri reddini iltizâm itmiş olduğumuz isnâdât-ı Yunâniye cümlesindendir.

Her ne ise Akrotor‘da Girit eşkıyâsıyla Yunanlıların bu suretle sefâin-i düvel-i muazzama tarafından topa tutulmaları gerek Avrupa‘da ve gerek Atina‘da te‘sirât-ı fevka‘l-‘adeyi müstelzim olmuştur.

O vakte kadar Girit mes‘elesinde Yunan‘a karşı ittihâd-ı düvelî mevcut olduğundan bahs olunuyorsa da bu ittihâdın eser ve fi‘li henüz zâhire çıkmamış idi.

Akrotor muhârebesi Avrupa'nın Girit'te tecâvüz-i eşkıyâya meydan
virmemek üzere ittihâz eylediği kararın mevk'î icrâyâ vaz'ında iktizâ idince iltizâm-ı
şiddet ideceğini gerek Avrupa efkâr-ı 'umûmiyesine ve gerek Yunan'a karşı isbât
eylemiştir.

Hâlbuki Avrupa'nın Girit mes'elesinde ki hatt-ı hareketi kat'î olduğuna
yalnız Akrotor muhârebesi bir delil olamaz. Muhârebe-i mezkûrenin vukû'undan bir
gün evvel mühimmât ve zahîre ile Girit sularına gelmiş olan (Loryum) isminde bir
Yunan vapuru hamûlesini limanlardan birisine çıkarmak istediği sırada İngiliz torpil
sefineleri tarafından görülerek derhâl tutulmuş ve derûnine yirmi kadar bahriye
neferâtı konulduktan sonra vapur Hanya'ya sevk idilüb makinası sökûlmüş, hareket
idemeyecek hâle getirilmiştir.

İşte gerek şu hâdise ve gerek Akrotor muhârebesi düvel-i muazzamanın
şimdiye kadar sûret-i hasenede söz anlatmak ve dâire-i sükûna celb itmek isteyip de
muvaffak olamamış oldukları Yunanlılar ile Girit eşkıyâsı hakkında ba'demâne gibi
muamele idileceğine delil olarak bağâyet-i şâyân-ı ehemmiyet idi.

Şu mu'âmelâtın Atina'ca hâsıl eylediği sû-i te'sîrât ve infî'âlât cidden ta'rîf
idilemeyecek dereceyi bulmuştur. O vakte kadar düvel-i muazzamanın nasîhat ile, laf
ile vakit geçirup başka bir teşebbüs-i fi'liyyede bulunamayacakları kaviyyen me'mûl
bulunur iken birden bire fi'liyyât husûli ve eşkıyâ-yı Hristiyâniyeden on-on beş
kişinin Avrupa gülleleriyle cerîhadâr olması bütün Yunanlıları acı acı şikâyetlere sevk
iderek Avrupa'nın haksızlığı, Müslümanlara tarafdâr olduğu, dinsizliği, hamiyet-i
Hristiyâniyeden âzâdeliği hakkında söylenmedik söz bırakılmamıştır. (s.34)

Müsâlemet-i 'umûmiye-i 'âlemî mahv iderek bütün milletleri birbirine hasm
itmek ve ârâ yerde milyonlarca kan dökülmesine meydân vermek gibi mu'âmelât-ı
insâniyet-i berendâzânedan geri durmayan Yunanlıların kendilerini levâzım-ı
müsâlemet-perverîye ri'âyete mecbur itmek üzere Avrupa tarafından gösterilen
mu'âmelâta bu derece infî'âl itmeleri dahi bidâyet-i ahvâlden berî bin emsâli görülmüş
olan haksızlıklarına bir zamîme olsa sezâdır.

Eşkîyâ'nın tahassun itdikleri mevki'in topa tutulduğu Atina'da meclis-i meb'ûsâna ve sarây-ı krâliye ihbâr idilüb de oradan ahâli arasında şâyi' olunca pâlikâryâların ateş-i ta'assub ve infî'âli yeniden yeniye işti'âl iderek bir takım nümâyişler icrâ itmişlerdir.

Bu nümâyişçiler sarây-ı krâlî önüne gittikleri zaman Kral balkona çıkarak ahâliden beklediği hissiyât-ı vatanperverâne bundan 'ibâret olduğunu beyân eylediği gibi Deliyani dahi halkı teşviken ikâmetgâhının balkonundan bir nutuk îrâd eylemiştir.

Ahâlinin harekât-ı 'âmiyânesi şâyân-ı muâheze görülemez ise de re'si idâre-i umûrda bulunanların bu gibi ahvâlde âsâr-ı infî'âl göstermeleri bir türlü lisân-ı muahezeden kurtulamaz.

Bu cümleden olarak Yunan Hâriciye Nâzırı Mösyö (İskoaz)'ın Akrotor muhârebesini haber alır almaz ihtiyâr-ı zahmet idup düvel-i muazzama süferâsını ziyâret itmiş ve Halpa Tepelerinde eşkıyânın topa tutulmasını ve düvel-i muazzama sefâininin Osmanlı askerine mu'âvenet eylemiş olmasını protesto eylemiş bulunduğunu zikir ve beyân idebiliriz.

Gerçi düvel-i muazzama bu gibi protestolara ihâle-i sem'i i'tibâr itmemek suretiyle Yunan zimâmdâranına lâayık oldukları mukâbeleyi îfâda kusur itmiyorlarsa da zimâmdârân-ı mûmâ ileyhimin güyâ düvel-i muazzama tecâvüz-kârlık idiyor imiş, ne yaptığını bilmiyor imiş gibi ikide birde ihtârâta kalkışmaları herhalde hadd-i nâşinâsâne bir muamele teşkil idiyordu.

Mûmâ ileyh Baron demiştir ki:

« Kayzer'in Okosta zırhlısı dün akşam Hanya önüne muvâsâlet iderek der'akab karaya elli nefer asker çıkarmıştır. Müte'akiben sefâin-i ecnebiye kumandanları bi'l-ictimâ' verilen karar (s.35) üzerine İngiliz, Almanya, Avusturya ve Rusya gemileri eşkıyâ üzerine ateş itmişler, eşkıyâyı mecbûr-i firâr eylemişlerdir.

Almanya devâm-ı sulh ve salâh tarafdâridir. Devâm-ı sulh ve salâhi te'mîn içün elden geleni sarf idecekdir. Girit'te iade-i sulh ve sükûn maddesi Yunan'ın hukuk-u düvele muğâyir olan harekât ve mu'âmelâtıyla haleldâr oldu ve o zamandan berî

dâhil-i cezîrede karışıklıklar gittikçe çoğaldı. Evvel emirde karışıklığın önünü almak ve sonrada intizâm ve âsâyişi te'mîn etmek lazımdır ki böyle bir şey Saltanat-ı Seniyye'nin tamâmiyet mülkiyesini haleldâr itmeksizin husûle gelebilir. »

Şimdiye kadar metn-i târîhimize suretlerini kayıt eylediğimiz beyânât-ı resmîyeye zamîme olan şu ifâdât dahi Avrupa efkâr-ı düveliyesinden bir numûne olmak haysiyetiyle şâyân-ı tezkâr ve ehemmiyettir.

Gariptir ki o sırada Atina'dan Avrupa gazetelerine keşîde kılınan telgrafnâmelerde [*]²⁷Giritliler 'aleyhinde devletlerin vukû'bulan muamelesi Yunanlıları me'yûsâne kararlar ittihazına mecbur ideceğinden korkulmakta olduğu ve güyâ Yunan efkâr-ı 'umûmiyesi heycâna gelmiş olduğundan şimdi Girit'ten Yunan askeriyle donanmasının çekilmesini teshîl için devletler tarafından Yunanlılara ba'azı mertebe tarziye verilmesi lazım geleceği beyân idildikten sonra Girit mes'elesinde Yunan'ın ittihâz eylediği meslek başka sûrette olacak olursa Yunan Kralı'nın hâl ve mevk'î tehlikeye düşeceği hakkında Avrupa'ca şüyû' bulân rivâyetlerin asıl ve esas bulunmadığı ve Yunan Kralı'nın da Yunan ahâlîsininde vakit vakit Girit'te karışıklık zuhûr idup Yunanistan'ın para sarfına ve dâimî bir karışıklığa dûçar olmasına sebebiyet viren ahvâl mukâbilinde lâkayd duramayıp Avrupa menâfi'-i 'umûmiye-i sulhiyesi sevkiyle bu hâle çâre sâz olmak mecburiyetinde bulunduğu ve devletlerin işi sürüncemede bıraktıklarını görünce Yunanistan'ın Girit mes'elesini kat'iyyen halle ibtidâr eylediği gibi mutâla'ât-ı ğarîbe dermeyân olunmuştur.

Yunanistan kendi menâfi'-i mevhûmesine bu derece ehemmiyet verir iken düvel-i muazzamanın vikâye-i sulh ve salâh bâbındaki menâfi'-i hakîkiyelerini muhâfazaya i'tinâlarından munfa'îl olmak dahi hodkâmlığın, hodperestliğin son derecesi olduğundan gerçi böyle bir şey Yunan (s.36) ricâlinin mâ-sadak ahvâl ve if'âli ise de bunu hiç olmazsa bazı mertebe ketme çalışmak lâzime-i ahvâlden idi.

Devletler menâfi'-i hakîkiye-i sulh-i 'umûmiyi muhâfazaten iktizâ ider ise kuvvet-i cebriyeye müracaattan geri durmayacaklarını Akrotor mes'elesiyle isbât eylemişlerdir.

²⁷ [*] « Tan » gazetesinin 24 Şubat Efrenç tarihli ilâvesine müracaat

Muhârebe-i mezkûre icrâ'ât-ı düveliyenin ne olacağını gösterecek bir mukaddeme hükmünde olub Girit mes'elesinin artık âmâl-ı Yunâniye veçhile netîce-pezîr olmak imkânını gâib eylediğine kat'iyen delâlet eyleyebilir idi.

Yunanlılar eşkıyânın topa tutulması üzerine ne derece hiddet ve infî'âl eseri gösterirlerse gösterebilirler mukarrerât-ı düveliyeye zerrece tağayyür-pezîr olamayacak idi.

Atina'da ve Yunanistan'ın cihât-ı sâiresinde Almanlara, Ruslara karşı türlü âsâr-ı husûmet ibrâzı ve ecnebilerin (Akropol) gibi âsâr-ı 'atîka mevki'lerini ziyaretten men' idilmek istenilmesi ve 'unvân ve nâmı Almanca olan otellere varıncaya kadar her şeyin tebdîl nâmına ibtidâr edilmesi ve bir taraftan da Yunanistan'da mukîm teb'a-i Osmâniye hakkında türlü tahkîrât revâ görülmesi sırf Yunanlılara yakıştırılabilen küçüklüklerden olmak üzere sahâif-i târîhiyeye kayda şâyân şeylerdir.

Hele Yunan'ın memâlik-i mahrûse-i hazret-i pâdişâhiye ve hukûk-u Saltanat-ı Seniyye'ye tecâvüzü cihânın müsellemini iken yine terbiye-i Osmâniye i'lân-ı harb vukû'bulmazdan evvel bir devlet teb'asının hukûk ve menâfi'ine dokunulmamasını istilzâm eylemesine mebnî memâlik-i şâhâne de mütemekkin binlerce Yunanlılar kemâl-i sükûn ve serbestî ile icrâ-yı tecâvürât eyleyup durdukları halde teb'a-ı Osmâniye efrâdının Yunanistan'da envâ'-ı tahkîrâta hedef olmaları o kadar bayağılık idi ki Yunanlılar dahi bilâhire kanlarına sükûn geldiği zaman böyle bir bayağılığın kendilerinden sâdır olduğuna mahcûp kalacaklarına şüphe edilemez.

Yunan devleti tesis ideliden beri Devlet-i 'Aliyye her zaman hukûk-u hem civârîye mürâ'âtan geri durmamış ve hukûk-u Yunâniye'ye zerrece ta'arruz eylememiş iken bu defa ki ihtilâfât esnâsında âsârı görüldüğü vech ile Yunanlılar bütün Müslümanlara, Osmanlılara güyâ beş yüz seneden beri Yunanlıları bâr-ı mezâlim altında ezmiş bir millet nazarıyla bakup o mertebe âsâr-ı husumet-i hârikul'ade gösterdikleri nazar-ı dikkate (s.37) alınca insanı bir hayret istilâ idiyordu.

Osmanlılar için Yunanlıların bu gibi mu‘âmelâtına her zaman mukâbele-i lâzime îfâsı pek mümkün idi. Tahkîre tahkîr ile mukâbele göstermek zarûret hükmünü alınca memâlik-i Osmâniye’de mukîm Yunanlıların başlarına pek fenâ hâller gelebilir idi. Hatta diye biliriz ki Yunanlıların kendi memleketlerinde teb‘a-i Osmâniye hakkında revâ gördükleri tahkîrât dahi mahzan bize de onların teb‘asına karşı o sûretle muamelesi sevk ve icbâr itmek maksad-ı hâinânesine mübtenî idi.

Fakat bugün muhârebe karîn hitâm olmak üzere bulunduğu bir sırada bütün cihân-ı medeniyete karşı iftihâr-ı mahsûsa ile beyân idebiliriz ki sahâif-i tevârîh-i ‘umûmiyeye Osmanlıların memleketlerine ilticâ itmiş bulunan ecânib kendilerine husûmet iden bir millet efrâdından olsalar dahi onlar hakkında sû-i mu‘âmelâtı revâ gördüklerine, göreceklerine dâir bir kayıt düşmemiştir.

Yunanlılar için ittikleri haksızlıklar, tecâvüzler, mu‘âmelât-ı hukûk şeknâne bir şeref, bir meziyyet ‘add olunuyorsa misafirleri bulunan teb‘a-i Osmâniye hakkında revâ gördükleri sû-i mu‘âmelâtı dahi o meziyyet-i mevhûmeye zamîme iderek târîh-i mübâhâtlarına kayıt itsunler!

(Elenizm) tarihinde nâdir olmayan şereflere şânlara bu da bir zamîme olsun!

Akrotor muhârebesinde Fransız ve İtalyan sefinelerinin uzakta bulunmak münâsabetiyle eşkıyâ ve Yunanlılar üzerine ateş idememiş olmaları Atina’da Fransa ile İtalya’nın ittifâk-ı düveliye de zâhiren dâhil bulunmağla beraber ittihâd-ı düvelî nâmına ittihâz olunan bazı tedâbîre iştirâk itmeyeceklerine delîl ittihâz olunmak istenmiş ve muhârebenin ferdâ-yı vukû’unda Fransa meclis-i meb‘ûsânında şark mes’elesine dair cereyân idecek müzâkerât-ı mühimme neticesinde hükûmetin meslek ve hareketi takbîh olunup Fransa’nın ittihâd-ı düvelîden bütün bütün ayrılacağı ümîdi bütün Yunanlılar’ın kulûbunde cây-gîr olmuş ise de bu hâl dahi sathî beynâne bir emelden başka bir şey sayılamazdı.

Fransa meclis-i meb‘ûsânında bir sınıf meb‘ûsların ve Fransa ahâlisinden de bazılarının öteden beri (Filelen²⁸) oldukları ve Fransa’nın Yunan’a karşı hiçbir teşebbüste bulunmamasını emel eyledikleri ma‘lûm ise de birçok ravâbıt ile düvel-i

²⁸ *Filhelenizm.*

muazzamaya merbût bulunan Fransa'nın meslek-i siyâseti her halde ehemmiyetsiz bir ekalliyette kalan bu gibi adamların re'yiyle ta'yin idecek değil idi. (s.38)

Fi'l-hakîka Fransa meclis-i meb'ûsânında cereyân idecek müzâkerât ehemmiyetten hâlî olamayacak idi. Hatta bunun içindir ki 1897 senesi Şubat'ının yirmi ikinci gününe tesâdüf iden Pazartesi günü meclis-i mezkûrede bir hâl-i fevka'l-'ade müşâhede olunmakta idi. Süferâ ve sâir me'mûrîn-i siyâsiyeye mahsûs olan localar hınca hınç dolmuş olduğu gibi Yunanlılara muhip ve tarafdâr olan Parisli nâzennîler dahi gâyet nazar-ı ribâ tevâlutlar ile sâir locaları doldurmuşlar idi.

Meclis Mösyö Berîso'nun taht-i riyâsetinde olarak saat ikiyi çâryek geçce küşâd idilüb başvekil Mösyö Malin ile Hâriciye Nâzırı Mösyö Hanoto ve vükelâdan Mösyö Bârtor Mösyö Andre Löö Bon'un vükelâyâ mahsûs olan mevki'de bulundukları görülmüştür.

Cudûl-u müzâkerâtta a'zâdan Mösyö (Dö Nis Koşen) ile Mösyö (Dö Lafos) tarafından şark vukû'âtına ve Mösyö Jores tarafından da Girit vukû'âtı hakkında hükûmetin efkâr ve niyeti neden 'ibâret bulunduğuna dâir sorulacak suallere müte'allık müzâkerât cereyân ideceği muharrer bulunmadığından evvel emirde Mösyö (Dö Nis Koşen) mevki'-i hitâbete geçüp Ermeni mes'elesine müte'allık olarak neşr idilmiş idilmemiş bazı evrâk-ı resmiye hakkında ki mutâla'ât-ı zâtiyesini dermeyân ittikten sonra Girit mes'elesine nakl-i kelâm idup cezîre-i mezkûrece yapılan ıslahat yalnız bir muhtelit jandarma te'sîsine münhasır kalarak hâlbuki onun dahi muhâfaza-i âsâyiş emrinde te'sîr-i kâfîsi görülememiş olduğunu, Girit'te birçok defalar ıslahat icrâsı resmen vaat idildiği halde mevâ'id-i mezkûrenin incâz idilmemiş olduğunu ve Saltanat-ı Seniyye başıbozuk tarzında bir takım Suriyeliler ile Bingazilileri cezîreye çıkarınca bir kıyâm vukû' bulmuş olduğunu, o halde cezîre de sefk-i dimâ vukû' bulup Ermeni mes'elesinde müdâhale itmemiş olan Avrupa'nın müdâhaleye mecburiyet hissettiğini bir millet istiklâl ve hürriyetini istihsâle kalkışınca müdâhale icrâsı muvâfık olduğunu ve sâireyi dermeyân eylemiştir.

Bi'l-fi'il idâre-i umûre iştirâki olmayan Avrupa ricâli ba'zı kere mensub oldukları partilere mahsûs gazetelerin yazdıkları taraf-gîrâne makâlât-ı muhteviyatını

hakikat-i mahza iderek her türlü muhakeme ve mutâla‘alarını bu zan üzerine (s.39) (Bkz: Ek-1) (s.40) binâ itmekte olduklarından dâima hatadan hataya dūcâr olurlar.

Mösyö (Dö Nis Koşen)’in hulâsası bâlâya derç olunan mutâla‘âtı da bu kabildendir. Girit cezîresi idâresince ıslahat icrâsına müte‘allık mukarrerâtı Saltanat-ı Seniyye devletlerin re’y ve tensîbiyle ittihâz itmiş ve hatta cezîre-i mezkûre de bir muhtelit jandarma teşkilî kararı da devletlerin gösterdikleri lüzûm-u kat’î üzerine karar-gîr olmuş idi.

Girit cezîresi 1860 senesinden beri nizâmât-ı mahsûsa ile idâre olunur bir yer olub ahâli-i Hıristiyanîyesi dâire-i selem ve sükûnda yaşamağa ve hukûk-u ‘umûmiye ve husûsiyeye ri‘âyet itmeğe alışmış bulunsa idi nizâmât-ı mevcûde şüphesiz ki cezîre ahâlisinin her türlü mes‘adet ve râhatını te’mîne kâfi olur idi. Mösyö (Dö Nis Koşen) ya mutâla‘ât-ı sathîye ile zihni doldurmuş veyâhûd hakîkati göremeyecek derecede Yunan muhipliği perdesi gözlerine çekilmiş olduğundan cezîrede vukû‘ bulan iğtişâşâtan Hükûmet-i Seniyye’yi mes’ûl-i yegâne görmek cihetini iltizâm idiyordu. Kendisinin Suriye ve Bingazili başıbozuk diye yâd eylediği askerler Saltanat-ı Seniyye’nin ‘asâkir-i muntazaması olub öteden beri dâhil-i cezîrede sükûn-u âsâyişi ve intizâm ve râhat-ı âhâliyi muhafazada ibrâz-ı hüsn-ü hizmet eylemiştir ki cezîrede onların vücûdu olmasa idi şimdiye kadar yalnız Müslümanlar ile Hıristiyanlar değil belki Hıristiyanlar meyânında bulunan fırkalar dahi belki de birkaç yüz defa birbirlerini boğazlar ve Avrupa dahi o miktar müdâhaleye mecbur olur idi. Girit’te ‘asâkir-i Osmâniye’nin vücûduyla te’mîn idilmiş ve idilmekte bulunmuş olan emin ve intizâm-ı nisbînin derecesini bi-hakkın takdîr idenlerin Mösyö (Dö Nis Koşen) gibi idâre-i efkâr itmeyeceklerinden eminiz. Avrupa’nın Ermeni mes’elesinde müdâhale itmeyup de Girit’teki Hıristiyanların hukûk-u istiklâl istihsâlî dâ‘iyesiyle bir hareketleri vukû‘bulur vukû‘bulmaz müdâhale eylediğini beyân eylemek dahi doğru olamaz Girit’teki Hıristiyanlar hukûk-u kâmileye ve nev‘amâ istiklâl-i idâreye mâlik olub yalnız Yunan tahrikâtı ve sâir ilgâât ile ara sıra Avrupa’yı rahatsız etmek ve belki de âsâyiş-i ‘âlemi tehlikeye düşürmek teşebbüsünde bulunduklarından Avrupa dahi müdâhaleye mecburiyet his eylemekte idi.

Girit’lilerin 1866 senesinden beri ıslahat talebinde ısrar gösterdikleri ve bi’l-cümle düvel-i muazzamanın imzâsını hâvî bulunan Berlin mu‘âhedesinde de Girit’te

ıslahat icrâsı (s.41) kaydı mevcut olduğu hakkında Mösyö (Dö Nis Koşen) tarafından söylenen sözler dahi menâfî-i Osmâniye nokta-i nazarından cevapsız bırakılmaz.

1866 senesinde Avrupa'nın ve bâ-husûs Fransa'nın müdâhalesiyle yapılmış olan Girit ıslahatını mübîn kanunlar el-ân meydandadır. Bu kanunlar mûcibince Girit cezîresi Avrupalıların takdir ittikleri bir usûl-i idâreye mazhar olmamış mıdır? Meclis-i 'umûmîsi, teşkîlât-ı mülkiye ve 'adliyesi ve sâiresi ile Girit cezîresi en bahtiyârâne idâreye mazhar olmuş bir yer olub memâlik-i şâhânede bulunan Sisam ve Cebel-i Lübnan kadar Girit'inde rahat itmesi lazım gelir iken 'aks-i kazıyye neden zuhûr eylemiştir? Meclis-i meb'ûsândaki mevki-i hitâbette yalnız « Girit'e, filân vakit, filân zaman ıslahat va'ad olunmuş idi, bu ıslahat vücûda gelmedi » demek kâfi olmayup 1866 senesinden beri olsun Girit vukû'âtı tarihini iyice ve ber-fikir bî-tarafâne ile mutâla'â eylemek ve ondan sonra söz söylemek bir Fransız meb'ûsanına daha ziyâde yakışır bir muamele olurdu zannındayız.

Şu tarihte maksadımız yalnız Mösyö (Dö Nis Koşen) gibi bi-hakkın mutâla'â-i ahvâl itmeksizin Avrupa'da şunun bunun lehinde söz söyleyenlere mukâbele olmuş olsaydı bu vâdide daha ziyâde itnâb-ı kelâm idecek sözler bulunabilirdi. Fakat maksadımız harb-i ahîr-i Yunan'a mukaddeme olan vukû'ât-ı siyâsiyeyi birer birer göstermeğe münhasır bulunduğundan Mösyö (Dö Nis Koşen)'e mukabeleten yalnız sâika-i hamıyyet-i Osmâniye ile bir iki söz söyleyip asıl Hâriciye Nâzırı Mösyö (Hanuto) tarafından verilen cevabı zikredeceğiz:

Mûmâ ileyh Mösyö (Dö Nis Koşen) ile mesâil-i şarkıyye hakkında söz söyleyen diğer hatîplere cevap olmak üzere zîrde ki nutku îrâd eylemiştir.

« Mösyöler:

Burada huzûrunuzda mevzû' bahis olan mes'ele hey'et-i 'umûmiyesi i'tibâr ile nazar dikkate alınmalı, güzelce istiknâh idilmelidir ki şu sırada geçirmekte olduğumuz vukû'ât esnâsında Fransa ile düvel-i sâirenin mukâyese-i mu'âmelâtını kemâl-i 'adl ile icrâ itmek mümkün olsun.

Mesâil-i hazıra-i şarkıyye Ermeni mes'esiyle başlamış ve üç asırdan beri diplomatların halledemedikleri şark mes'esi yeniden mevzû' bahs olmuştur.

Avrupa mesâil-i şarkiyenin tekrar uyanması üzerine ya tedâbîr-i şiddet-kârâne ittihâz etmek veyâhûd dahi vesâit-i maslahâneye tevessül (s.42) eylemek şıkları arasında muhayyer olmuş idi.

İngiltere’de mevki’-i iktidarda bulunan fırka ile muhâlifîn fırkasına mensub bulunan hutebânın nasıl idâre-i lisân-ı şiddet eyledikleri ma’lûmunuzdur. Şu sûretle isti’mâl-i lisân-ı şiddet itmenin yalnız bir netîce-i mantikiyesi var idi ki o da Dersa’âdete bir filo donanma göndermek idi.

Fakat böyle bir tedbîre ne içün müraacat idilemedi? Başkalarının yapmak istemedikleri bir şeyi yapmamış olduğumuzdan dolayı bizi mu’âheze itmekte ma’nâ ne?

İşte mes’elenin ruhu, nazar-ı dikkate alınacak noktası burasıdır. (Merkezden « Pek iyi! Pek iyi! » sözleri ve müntehâ-yı yesâr tarafında ise gürültüler işitilir)

Fransız diplomatisi lâkayd mı göründü? Hayır! Avrupa’da henüz hiçbir devlet bir gûne teşebbüste bulunmazdan evvel diplomâsimiz işe karışarak İngiliz diplomasisi ile beraber tetkîk ve tahkîk-i ahvâle müsâra’at idup her ne denirse denilsin Avrupa’nın ilk teşebbüsü ‘add olunacak bir ıslahat-ı lâyihası vücûda getirmeğe muvaffak oldular.

Bundan sonra cereyân iden ahvâlin hîn-i vukû’unda kabînemiz mevki’-i iktidârda bulunmadığı cihetle olbâbda ki mu’âhazâtın bize râci’ olmaması pek tabî’î midir? Kabînemiz 1896 senesinde mevki’-i iktidâra geldiği zaman mesâil-i şarkiyeye müte’allık olarak konsoloslarımız, sefirimiz tarafından gönderilen muharrerâtı nazar-ı mutâla’adan geçirûb sarı kitâb mûndericâtının dahi delâlet eylediği vech üzere Dersa’âdette ki seferâtımız ile Hâriciye Nezâreti müttehiden çalışmakta kusûr ittiler mi?

(Bu sırada vûkelâ-yı sâbikadan Mösyö (Leon Burjuvâ) söze karışıp Hâriciye Nâzırının ifâde-i vâki’asından güyâ vûkelâ-yı sâbika ile Dersa’âdet sefâreti müttehiden ve müte’âvinen çalışmamışlar imiş gibi bir ma’nâ istifhâm idilmekte olduğunu makâm-ı i’tirâzda dermeyân eylemesiyle) Mösyö Burjuva! Benim yalnız kendi icrâ’âtımın hesâbını vermekliğim tabî’îdir. Mesâil-i şarkiyyede düvel-i sâirenin vukû’bulan icrâ’âtı medh-ü senâ olunuyor. Fakat neden dolaydır ki Fransa’nın

icrâ'âtından bir tavr-ı ğayri menzîlâne ile bahis olunuyor. Birçok mes'elelerde diplomasimizin, sefâretimizin te'sîr-i nüfûzu görülmüştür. Düvel-i sâirenin takdîr eylemiş oldukları mesâ'îyi takdîr itmemek neden neş'et idiyor? (Merkezden « pek iyi, pek iyi » sedâları) Velhâsıl Mösyöler bize karşı dermeyân itmekte olduğunuz mu'âhezâtı hulâsa idecek olursak kusûrumuz ne için (s.43) (Bkz: Ek-2) tedâbîr-i cebriyeye mürâca'at itmemiş olduğumuzdan 'ibâret kalmaz mı?

Bir teşebbüs-i ihtiyât-ı ber-andâzânenin ğarpta mûcib olacağı fenâlıkların derecesi bir defa düşünölsün, İngiltere şark mesâiline karşı bizden başka bir mevki'de bulunduğu halde yine turuk-u maslahânedен başka bir şeye tevessöl idememiş ve ittihâd-ı düveliden ayrılmamıştır.

Buraya kadar vukû'bulan temhîdâtımız şark mesâilinin mâzîsine müte'allık olub asıl mühim nokta ise bundan sonra ittihâz ideceğimiz meslektir.

İstikbâlen ne yapacağız? İstikbâl için dâhil-i idâre-i tasavvurumuz olan şeyleri kemâl-i serbestî ile enzâr-ı dikkatinize irâe ideceğiniz ba'de mevâd-ı mezkûrenin ihtisâsât ve menâfi'-i memlekete muvâfık olub olmadığı husûsunun takdîri sizin 'uhde-i dirâyetinize kalacaktır.

Fransa devâm-ı müsâlemet arzusundadır (birçok sıralardan alkışlar) bunu te'mîn için elinden geleni sarf eyleyecektir. (« pek iyi!, pek iyi! » sedâları) Fransa Avrupa Cem'îyyet-i Düveliyesinde bir mevki'-i mahsûs ihrâz itmiş olduğundan bunu takviye itmeğe çalışması, Avrupa Cem'îyyet-i Düveliyesiyle müttehiden hareket eylemesi ve menâfi ve âmâl-i tam'-cûyâne-i husûsiyeye sedd-i hâil olan ve fakat terakkî ve müsâlemetinin en emniyetli zımânî bulunan bir takım suver-i (s.44) tesviye-i keyfiyeyi Cem'îyyet-i Düveliye ile beraber arayub meydana çıkarması zarûrî hükmündedir.

İşte vazifemizin en fa'âlâne kısmı burasıdır. Senelerden beri hep bu maksadın husûliçün çalışıyoruz.

Dâimâ nazar-ı tehdît önünde bulunan ve bir defa meydan zuhûra çıkacak olsa vüs'at-ı vahâmeti kâbil-i tasvîr olmayacak olan mesâibi bertaraf itmekle meşgul oluyoruz. Şimdiye kadar memleketimizde mevki'-i iktidârda yekdiğerini ta'kîp itmiş

olan bi'l-cümle hükûmetler hep bu vazîfeyi bu sûretle telakkî ve îfâ itmekde müttehidül-efkâr bulunmuşlardır. Şâyân-ı teşekkürdür ki cümleside cüz'î bir hata, cür'et-kârâne bir hareket-i münferidenin ne kadar fenâlığı mûcib olacağı takdîr iden devletlerin mazhar-ı mu'âvenet-i mahsûsası olmuşlardır.

Fransa Hükûmeti gibi çalışkan i'tidâl-perver bir hükûmet için en lââyık bir politikanın bu politika olması tabî'î değildir?

Fransa kendi kuvvet ve menâfî'inin ne olduğunu bilerek âmâl-i tama'-cûyâneden ve niyât-i serseriyaneden berî olarak, yalnız kendi memleketini, kendi umûrini ve âzâcak ihtiyât ber-andâzâne bir hatve ileri gitmenin ne gibi tehlike îkâ'ideceğini düşünüyor. Fakat diğer cihetten dostuna dost olduğu gibi kendisine ta'alluku olanları da müdâfaa idüb ondan öteye gitmek istemez.

Bâlâdaki tafsîlâtta müstebân oluyor ki tarih tarafından eslâfımızın nazar-ı dikkate irâe idildiği gibi bizim nazarımız önünde çıkarılmış bulunan mesâil-i ğâmidayı hall için evvelden ziyâde Avrupa Cem'iiyet-i Düveliyesine ehemmiyet virmek, bu usûle temessük eylemek lâzımdır.

Avrupa Cem'iiyet-i Düveliyesinin vâsıtâ-ı icrâ'iyesi olan diplomasidir ki Sîsâm'da, Rumeli-i Şarkıye'de, Lübnan'da Müslümanları Hıristiyanları yan yana kemâl-i ma'deletle yaşayacak bir hâle getirdi.

Girit mes'ele-i hâzırasında dahi bilâ sefk-i demâ cezîreyi Avrupa Cem'iiyet-i Düveliyesinin yed-i emanetine tevdi' eylemek sûretiyle diplomasinin Saltanat-ı Seniyye'den istihsâl eylediği bir keyfiyet ba'demâ cezîrenin bir hüsn-ü idâreye mâlik olacağına bir zımân-ı teşkîl eylemez mi?

Fakat iş böyle olduğu halde Avrupa'nın teveccühünde başka bir şeye mazhar olmamış olan bir millet bilâ tefekkür meydana atılırda bir harb-i istîlâya girer, muvâzene-i düveliye mes'elesini tehlikeye düşürmek ister ve bu sûretle diğer bir takım Hükûmetlerin hemen itmeğe müste'id olan âmâl-ı tama'-cûyânesini de tahrîk (s.45) ile bir muhârebe-i 'umûmiye zuhûruna sebebiyet virecek bir hâl hâsıl eyler ise velhâsıl onun maksadı ve teşebbüsât-ı cûyânesi âsâyış-i 'umûmîyi tehlikeye düşürecek olur ise Avrupa'nın müdâhaleye ve bu tasmîmât-ı tehlike-âverin önüne sedd-i mumâna'at

çekmeğe hakkı yok mudur? (Bu sırada a'zâdan Mösyö Joros « Evet, böyle bir şey Nâvârîn'in intikamı dımehtır. » sözlerini söylemiş olmasıyla) burada cereyân itmekte bulunan mübahasenin 'ukde-i esâsiyesini teşkıl eylediğı cihetle ğâyet kat'î ve mühim olan şu nokta hakkında nazar-ı dikkatinizi celb iderim. Girit'te Amirallerin bulunması müsâlemet-i 'umûmiyenin zımânıdır. Birde her devlet filolarının orada bulunması devletlerden birisi tarafından diğzerinin menâfi'î hilâfına olarak bir hareket-i münferide icrâ olunmayacağında delildir. Avrupa için pek ziyâde lazım olan tamâmiyet-i mülkiye-i Saltanat-ı Seniyye'ye kemâliyle ri'âyet olunması da filoların orada bulunması sayesinde hâsıl olmaktadır.

Yine tekrar iderim ki filoların orada bulunması Avrupa için pek lazım bulunan tamâmiyet-i mülkiye-i Saltanat-ı Seniyye'nin muhâfazasını te'mîn içündür. Bu tamâmiyet bir noktasında cüz'ice haleldâr olacak olursa Avrupa'da hercu-u merç olur.

Devletlerden birisi buhrân-ı hâzırî fırsat-ı münâsebe ittihâzıyla kendi menâfi'-i husûsiyesini te'mîne çalışacak olursa o halde başkalarının âmâl-i tama'-cûyânesi önüne nasıl sedd-i mümâna'at çekilebilir? Dakika geçmeksizin meydana bir Makedonya mes'eleside çıkacak ve meclis-i meb'ûsân pek a'lâ bilir ki gerek eyâlet-i mezkûrede sâkin bulunan ve gerek onların etrafında sâkin olub kendilerine nasb-ı dîde-i im'ân itmiş olan milletler bir takım vahim'ül-netîce mes'eleler çıkaracaktır. O halde dünyanın bu noktasında bir girdâb-ı muhâsemât açılacaktır ki yalnız Balkan milletleri değil belki uzaktan uzağı diğzer milletler dahi ister istemez bu girdâbın içine düşeceklerdir.

Bütün 'âlem bu tehlikenin vücûdunu hissediyor. Bu tehlikeyi bertaraf itmek için tedâbîr-i leyyine ittihâzı arzu olunacağı bedîhîdir. Fakat daha kuvvetli, daha metîn bir düstûr-u hikmet vardır ki o da yarın vukû'bulacak mesâib-i 'azîmenin önünü almak için hemen bu gün tedâbîr-i şiddet-kârâneye tevessül eylemekten 'ibârettir. Burada Mösyö Balfour'un bazı sözlerini 'aynen îrâd iderim. Mûmâ ileyh demiştir ki:

« Kamara a'zâsından bazıları Yunanlıların gerek Avrupa tarafından bir me'mûriyeti hâiz imişler gibi ve gerek kendi hesaplarına Girit'te istediklerini icrâ da serbest bırakıldıkları (s.46) lâzım geleceği fikrinde bulunuyorlar. Fakat bu politika Avrupa'yı doğrudan doğruya harbe sevk idecektir. Çünkü hükûmet bu mesleki iltizâm idince Avrupa İttihâd-ı Düveliyesi der'akab inhilâl-perver olacaktır. »

Devletler mahzan medeniyet ve müsâlemet-ı 'umûmiye mukteziyâtına muvâfık bir iş görmek için muhâfaza-ı ittihâd itmek arzu-yu 'umûmîsinde bulunduklarından Girit mes'elesinin beyân ettiği surette netîce-pezîr olması kaviyyen me'mûldur. »

Girit mes'elesine ve Yunan'ın hatt-ı hareket-i ğarîbine karşı Fransa Hükûmetinin ne fikir ve mutâla'ada bulunduğunu pek güzel gösteren bâlâdaki fıkârâtî câmi' olan nutk-u mesâil-i sâireye dâir muhtevî bulunduğu fıkârât ile cidden enâfis-i âsâr-ı siyâsiyeden 'add olunacak birşeydir.

Mösyö Hanoto işbu nutkunun nihâyetinde mesâil-i şarkiyede Fransa Hükûmetinin o vakte kadar takip ettiği ve ondan sonra takip ideceği meslek-i temhîdât-ı vâki'asından münfehem olub eğer meclis-i meb'ûsân bu mesleki beğenmezde daha iyisini ve menâfi'-i memlekete daha muvâfık olanını bulup meydana çıkaracak olursa o halde meslek-i cedîdin kabul ve ittihâzı kendisince ve rûfekâsı olan diğer vükelâca pek sehîl olduğunu beyân eyledikten sonra Fransa'da hey'et-i vükelâ ile meclis-i meb'ûsân arasında ittihâd-ı efkâr ve enzâr bulunması her zamandan ziyâde şimdiki halde lâzimededen bulunduğu cihetle meclisin kabîne tarafından müttehad politikayı tasdîk itmek sûretiyle ittihâd-ı efkâr temâyülâtı göstereceğini dermeyân eylemiş ve netîce-i mubâhese de ârâya mürâca'at olununca Fransa'nın İttihâd-ı Düvelî'den ayrılmaması ve Avrupa'da sulh-u müsâlemetin hâlden muhâfazası için düvel-i sâire ile müttehiden iktizâ-yı hâli icrâda devam itmesi suretinde bir netîce hâsıl olarak Yunan muhiblerinin Fransa'yı İttihâd-ı Düvelîden ayrılmış ve Yunan'ı bi'l-fi'il himâye edecek hâle gelmiş görmekten 'ibâret bulunan arzuları hâsıl olamamıştır.

Fransa meclis-i meb'ûsânında bâlâdaki müzâkerât cereyân eylediği gün Londra'da 'Avâm Kamarası'nda da mesâil-i şarkiyeye âverde-i mevki'-i bahs ve müzâkere idilüb Hâriciye müsteşarı Mösyö Curzon ile 'Avâm Kamarası'nda

hükûmetin vâsıta-i teblîğâtı bulunan Mösyö (Balfour) tarafından gayet mühim nutuklar îrâd olunmuşturki bunların dahi kısmen bi't-tercûme buraya dercî tevdîh-i hakikat-i nokta-i nazarından fâideden hâlî görülmemiştir:

Meclis-i mezkûrda cereyân iden müzâkerât esnâsında Hâriciye Nezâreti müsteşarı tarafından (s.47) îrâd olunan nutuk şu vecihle hulâsa olunabilir:

« Miralay Vassos Girit'e çıktığı zaman neşr eylediği beyânnâmede Girit ahâlîsini nâil-i ni'met-i âsâyîş eyleyeceğini va'd itmişti. Fakat Yunan askerinin cezireye çıkması 'aks-i netîce hâsıl eylemiştir.

Bu halde Girit'te i'âde-i âsâyîş vazifesinin Yunanistan'a terk idilmesi lazım gelip gelmeyeceği nazar-ı mülâhazaya almağa devletlerin temâyül ideceklerini İngiltere Hükûmeti muhtemel 'add idemez.

Sefâin-i düvelin eşkıyâyı topa tutmalarına gelince Hanya ve civârında idâme-i âsâyîş vazîfesini der-'uhde itmiş bulunan Amiraller tarafından rahat durmaları hakkında kerrât ile eşkıyâya idilen ihtârâta onlar tarafından havâle-i sem'-i i'tibâr idilmemiş ve şehre hücumda devam gösterilmiştir. Bu halde Avrupa filolarıçün ya ihtiyâr-ı sükût idüb eşkıyâya karşı bir şey yapmaktan aciz olduklarını ikrâr etmek veyâhûd dahi tevâlî iden hücumları isti'mâl-i cebr ve şiddet ile men' eylemek mecburiyet hükmünü almıştı. İkinci şık ihtiyâr olunarak eşkıyâ üzerine ateş idildi. »

Şu ifâde üzerine fırka-i muhâlefe a'zâsı « Câlîb-i 'âr-u hicâb bir karar! » diye haykırmışlar ise de hükûmete tarafdâr olan a'zâ dahi alkışlar icrâ eylemişlerdir.

Mu'ahharan Radikal Fırkasına mensub Mösyö La Buşer(La Boucher) ile İrlanda Fırkası reisi Mösyö Con Dillon(John Dillon) Osmanlılar lehinde İngiltere'nin silah isti'mâl itmesine i'tirâz iderek vükelâya ta'rîdde pek ziyâde ileri gitmişlerse de Mösyö (Balfour) cevâb-ı âtiyi i'tâ ile kendilerini mecbur-u sükût eylemiştir:

« Şöyle bir mubâhese-i mühimmeye fırka münâfesâtını karıştıracak olursak muhâfazasını herkesin cây-gîr kalbi bulunan menâfi'-i maksadiyeye zarar virmemiş oluruz.

Mubâhesenin bu hâle gelmesini men'â çalışmak lâzimedden olduğu gibi Avrupa'yı tehdît iden tehlikeyi de göz önünden ayırmamak iktizâ ider.

Avrupa'nın hâl-i hâzır muhâfaza-i âsâyîşi cidden emel ve arzu idenleri endîşnâk idecek derecede bulunduğuna Mösyö La Buşer(La Boucher) ile Mösyö Dillon pek az ehemmiyet veriyorlar.

Etrafta yığılmış olan mevâd-i mültehibeye ya hatâen veyâ kazâen bir kığılcım sıçrayacak olsa Avrupa'da bir musîbet-i 'umûmiye zuhûra geleceği âzâde-i şüphedir. Bu endişelerin, bu korkuların vücûduyla istihzâ idenler 'asr-ı hâzır tarihinde mukayyed vukû'âtı nazar-ı i'tinâyâ almaktan istinkâf idiyorlar dimektir. (s.48)

'Asr-ı hâzır da bazı zamanlar olmuştur ki Avrupa devletleri bir tehdît-i dâimî harb hükmünde bulunan milletleri, devletleri 'ale't-temâdî nazar-ı teftîş ve murâkebe önünde bulundurmağa mecbur olmuşlar idi. Fakat şimdi muhârebe tehlikesini tevlîd idebilecek isti'dâdî hâiz herşeyi men' için devletler meyânında bir ârzû-yi 'umûmî mevcuttur. Bu arzuya şimdiye kadar âmâl-i husûsiye-yi tama'-cûyâne karıştırılamadığı gibi bundan sonrada karıştırılamayacaktır. Ma'mâfih Avrupa'da gayet kuvvetli ordulara mâlik olan devletler « Aman muhârebe-i zuhûr idüb de mevcut ve müstahzar bulunan bî-nihâye ordular birbiri üzerine saldırmazsun! » endişesinde bulunacak olurlarsa Mösyö La Buşer(La Boucher) ve Mösyö Dillon gibi münâsebât-ı beyne'l-milelde hâiz-i mevki'-i mahsûs olan zevâtın bu endişeleri, bu korkuları beyhûde 'add itmeleri muvâfık olamaz, üzerinde azıcık bâr-ı mes'ûliyet bulunan Avrupa zimâmdârânı 'umûmen bu korkuların, bu endişelerin vücûdunu his idiyorlar.

Ma'mâfih bizce câlib-i nazar-ı dikkat olan şey yalnız Avrupa'nın muhâfaza-i âsâyîşi değildir. Girit'te idâme-i sükûn ile te'mîn-i his idâresi mes'eleside nazar-ı i'tinâda bulunuyor.

Muhâlifin Fırkasına mensub olan hutebâ Girit'te yalnız Yunanlıların muhâfaza-i cân ve mâl-ı ahâlîye hasr-i himmet idüb devletlerin eli boş durmakta olduklarını zannetmek istiyorlar. Girit'te birçok canların ve pekçok malların heder olduğu muhakkak isede kuvây-ı düvel-i muazzama bu ahvâle karşı eli boş bulunmadı.

Şu ahvâle göre hükûmet ne Avrupa'ya, Yunan'a, ne de Girit ve İngiltere'ye fâidesi olmayan bir mubâhesenin kesilerek kendisine beyân-ı emin ve i'timâd idilmesini teklif ider. »

Şu nutuk üzerine ârâya murâca'at olundukta İngiltere'nin Girit mes'elesindeki mesleki de meb'ûsân-ı milletçe şâyân-ı tasvîb ve kabul olduğu zâhir olmuştur.

Diğer cihetten Almanya'da (Reichstag) Meclisi'nde dahi Girit mes'elesi hakkında müzâkerât-ı mühimme cereyân iderek Hâriciye müsteşarı Baron Marshall tarafından îrâd olunan bir nutk-u mühimm-i siyâsîde Fransız ve İngiliz ricâlinin mutâla'âtına muvâfık ârâ ve efkâr dermeyân olunarak Avrupa siyâsât-ı 'umûmiyesini tedvîrde en ziyâde te'sîr-i nüfûzu görülen üç devlet-i muazzamanın müttehid'ül-makâsîd oldukları anlaşılmıştır ki bunlar bir noktada ittihâd-ı efkâr hâsıl idince diğer üç devlet-i muazzamanında onlara müşâreket idüb mesleklerine peyrev olacakları bedîhiyât-ı evvelîden idi. (s.49)

Parlamentolarda cereyân idüb hulâsaları bâlâya derç olunan mubâhasât Girit eşkıyâsının düvel-i muazzama sefineleri tarafından topa tutulması üzerine Avrupa'da hâsıl olan te'sîrâtı izâle ve menâfi'-i sulh-u salâh-ı cihânın nazar-ı zimâmdârânda menâfi'-i Hıristiyanîye'ye mütefevvik olduğunu irâe eylediği cihetle gayet mühim idi.

Hatta Mösyö Hanoto ile İngiliz ricâl-i siyâsiyesi taraflarından îrâd olunan nutuklar bâ-telgraf Atina'ya îsâl eylediği zaman beyne'l-ahâlî heyecan hâsıl olarak gazeteler düvel-i muazzama 'aleyhinde kullandıkları lisâna bir kat daha şiddet virmişlerdir.

Atina'da meclis-i meb'ûsânda cereyân iden müzâkerât esnâsında medenî ve Hıristiyan olan Avrupa'nın donanması tarafından Giritliler üzerine top atılmış olduğunu protesto iderek bütün Avrupa devletleriyle Avrupa ahâlîsine hitâben bir telgraf keşide idilmesi ve Giritlilerle Yunanlılar menâfi'-ini muhâfaza için Hıristiyan olan Avrupa'nın ihtisâsât-ı 'âlî-cenâbânesine ilticâ olunması Kral ile vükelânın tuttukları meslekte sebât göstermeğe da'vet ve teşvik olunması a'zâdan Mösyö (Sivitanides) tarafından teklîf edilmiş olup Mösyö Deliyani bu teklîfin birinci kısmı

münâsib olursa da Kral ile vükelânın tuttıkları meslekte sebât ve gayretleri meşhûd iken tekrar teşvîkât icrâsına lüzûm olmayacağından ikinci kısmının dermeyânı münâsib olamayacağını ityân iderek teklîf vâki’i ol-vech ile mu‘addil olarak meclise kabul ittirmiş ve hey’et-i vükelâ hakkında bir de emn-u i‘timâd re’yî kazanmıştır.

Yunanlıların şu hareketleri Hıristiyanlık hissiyâtını öne sürerek Avrupa efkâr-ı ‘umûmiyesini lehlerine tahvil itmek ve bu sûretle eşkıyânın topa tutulmasını takip idecek olan abluka kararını men’ eylemek maksadına mübtenâ ise de Girit hâdisâtı yüzünden Avrupa’da bir muhârebe-i ‘umûmiye vücûda getirmemek noktasında âmâl-i düveliye pek kat’î olduğundan Yunanlıların tasmîm ve tasavvuru semere-dâr olmayacak idi ki sonradan zuhûr itmiş olan vukû‘ât dahi bunu mü’eyyed görünmüştür.

Bu mutâla‘ayı mü’ekked olarak Roma’da nîm resmî « Îtâlî » gazetesinin fî 24 Şubat Efrençi tarihli nüshasında Girit eşkıyâsının topa tutulmasından bahis ile yazdığı fıkra-i mahsûsayı ber-vech-i âtî derç ediyoruz:

« Yunanistan’ın son dakikaya kadar kendi menfa‘at ve vazîfesini daha iyi anlayacağını (s.50) ve yeniden sefk-i demâya meydan virilmeyeceğini ümîd idiyor idik.

Fakat şimdi bu bâbda ki ümîd ve intizârımızın bir hayâl-i hâm olduğunu kemâl-i te’essüf ile i‘tirâfa mecbur olduk. Bizce mûcib-i ızdırâb olsa dahi Girit’te cereyân iden ahvâlîn mes’ûl-i yegânesi Yunanistan olduğunu beyândan geri durmayacağız. Yunanistan yapacağı şeyi ölçüye mîzâna vurmaksızın hareket eylemiş ve bu yüzden şimdi bütün Avrupa’yı ‘aleyhine tahrîk itmiştir.

Avrupa âsâyîş istiyor. Bunu istemesi ârzû itmesi de harbin ve bâ-husûs bir harb-i ‘umûmiyenin hâtır ve hayâle gelmez fenâlıkları, mesâibi îkâ’ ideceğini muhakkak bilmesinden neş’et idiyor. On seneden berîdir ki hükûmdârân, ministrolar, diplomatlar te’mîn-i âsâyîş için çalışıyorlar. Bunca mesâ‘înin netîcesinde meydana çıkan bir şeyin yalnız küçük bir Yunanistan’ın ârzûsuyla heder idileceği zan olunuyorsa hata idiliyor. »

Akrotor muhârebesinde düvel-i muazzama sefinelerinin eşkıyâyı topa tutması üzerine Avrupa’da gayret-i Hıristiyâniye ğaleyâna gelerek hükûmetlerin ba‘demâ

Yunan makâsıdı ‘aleyhinde idâre-i silâh itmekten men’ idilmelerini müstelzim olacak mukarrerâtı ittihaza efkâr-ı ‘umûmiye tarafından mecbur idilecekleri Atina’da son derecede ümîd idiliyor ve hatta Fransa, İngiltere ve Almanya parlamentolarında cereyân idecek müzâkerâta fevka’l-‘âde sabırsızlıkla intizâr olunuyor idi.

Bu müzâkerât cereyân idup de Yunanlıların ümîd ve intizârına muvâfık bir netîce hâsıl itmeyeceğine Atina’da galeyân-ı efkâr çoğalmış ise de bilakis Hanya civârında eşkıyâ yedikleri darbe-i te’dîb üzerine oldukça dâire-i sükûna rücû‘ eylemiş idi.

Ma‘mâfih Şubat Efrecinin yirmi dördüncü günü Hanya’da kâin Hükûmet Konağı ateş alıp yandığı gibi Kokino, Mitoşa, Gibon²⁹ mahallelerinde dahi aynı zamanda harîkler zuhûr eylemiştir.

Hükûmet Konağından zuhûr itmiş olan harîki itfâ için Hanya Limanındaki sefâin-i ecnebiye tarafından karaya tulumba ve asker çıkarılmış ve pek çok sarf-ı mesâ’î idilmiş ise de konağın ahşâb olmasına mebnî kurtarılması kâbil olmayub evrâk-ı resmiye ile beraber yanmış, mahvolmuştur.

Şu harîkin keyfiyet zuhuru tamamıyla anlaşılamamış ise de Hıristiyan eşkıyâsı tarafından Akrotor muhârebesine bir mukâbele olmak üzere îkâ‘ idilmiş olduğu kaviyyen maznûndur.(s.51)

(Bkz: Ek-3) Hanya civârındaki eşkıyâ şehir-i mezkûre doğru ilerlemelerine sefâin-i harbiye tarafından meydan virilmeyeceğini görünce o taraflardan Sudaya doğru çekilerek esnâ-yı râhde tesâdüf eyledikleri İslâm karye ve tarlalarını tahrîb eyledikleri gibi Suda istihkâmâtına da ta‘arruz eylemek isti‘dâdını göstermiş ve hatta Suda Tersânesinin arkasına tesâdüf iden Pikalarya , Turin , Nardakoro , Provolya köylerinin sırtlarına yerleşen eşkıyâ çeteleri tarafından Suda mevki’indeki ‘asâkir-i şâhâne üzerine ateş edilmiş olduğundan mezkûr tersâne önünde bulunan süfun-u şâhâne tarafından eşkıyâ üzerine ateş idildiği gibi istihkâmâtındaki ‘asâkir-i şâhâne tarafında mukâbele-i lâzimedede bulunulmuştur. Bu aralık eşkıyâ Selino mevki’inde bulunan ahâli-i İslâmiye ve ‘asâkir-i Osmâniyeyi de sıkıştırmış olduklarından

²⁹ Kipoi

amiraller (s.52) mahall-i mezkûra bir iki kıt'a harb sefinesi irsâliyle ahâli-i İslâmiye'nin tahallusuna ikdâm eylemişlerdir.

Girit cezâresini bir idâre-i cedîde tahtına almak ve ma'mâfih Devlet-i 'Aliyye'ye mevcut bulunan merbûtiyeti kemâ-kân bâkî kalmak üzere beyne'l-düvel müzâkerât cereyân itmekte ve mukarrerât ittihâzı kuvve-i karîbeye gelmekte olduğunu Yunan Hükûmeti tarafından his olunması üzerine Apokorona ve İsfakya da müçtemi' Girit rü'esâ-yı 'usâtına Atina'dan virilen ta'lîmât-ı hafîyye üzerine merkûmlar cezârenin Yunanistan'a iltihâk eylediğini mübîn olarak tertîb ve tahattüm eyledikleri bir beyânnâmeyi Hanya'daki düvel-i muazzama konsoloslarına göndermişlerdir.

Amiraller dahi Yunan'ın bu tahrîkâtına mukâbele olmak üzere Hanya'daki Yunan konsolosuyla Platanya'da bulunan Miralay (Vassos)'un ba'demâ bahren muhâbere idemeyeceklerini merkûm konsolosa tebliğ itmişler ve bu sûretle Miralay (Vassos)'un Atina ile doğrudan doğruya muhâberesini imkân hâricine çıkarmışlardır.

Bu sırada Yunanlılar başvekîllerinden bed' ile en küçük me'mûrlarına varıncaya kadar neşriyât-ı tefâhur-kârânede bulunarak ortalığa velvele bahş olmak ile meşgûl olundukları ve Teselya hududuyla diğer cihetlere sevk eyledikleri 'asâkir ve mühimmâtı bir 'an'ane-i mahsûsa ile Avrupa gazetelerine yazmaktan geri durmadıkları ve bâ-husûs mevcut olan sekiz on parça sefine-i harbiyelerini bir iki filoya bi't-taksîm kimine « şark filosu » kimine « garp filosu » gibi muhteşemâne 'unvanlar virmekte oldukları sırada Devlet-i 'Aliyye-i Osmâniye asırlardan beri Osmanlılık şânına yakışan bir metânet ve mekânet-i mahsûsa ile ve kemâl-i sükûn ve sükût dâiresinde tedârikât-ı askerîyesini ikmâle çalışıyor idi.

Avrupa Devletleri tarafının tedârikâtına bakarak şu hâlin iyi bir netîce hâsıl itmeyeceğini takdîr ile her türlü fenâlığa sebebiyet virmekte bulunan Yunanistan'ı tarîka-i rızâ-cûyîye idhâl etmek emeliyle yeniden nasâyih icrâsına başlamışlar ve ez cümle Yunan Hânedân-ı Krâliyesiyle münâsebât-ı sıhriyesi bulunan Rusya ve İngiltere ve Danimarka Hânedân-ı Hükûmdârı a'zâsı dahi Yunan Kral'ına başka başka tebliğâtta bulunarak Yunanistan'ın âmâl-i düveliyeye mutâba'at itmekte ki fevâ'idi ta'dâd eylemişler ise de Yunanistan'a bir türlü söz anlatmak kâbil olamamıştır.

Şu takdîrde Girit mes'elesinin artık lüzûmundan ziyâde devam itmiş olduğunu ve bu hâle bir çâre-i kat'î bulunmayacak olursa Avrupa(s.53) âsâyışının cidden tehlikeye düşeceğini nazar-ı dikkate alan kabîneler uzun uzadıya te'âtî-i efkâr eyledikleri sırada Rusya Hâriciye Nâzır-ı Cedîdi Kont Moraviyef Saltanat-ı Seniyye'nin Girit cezâresinde te'mîn-i âsâyış ve sükûn-u intizâm kazıyesini devletlere tevzî' eylemesi hakkında bir teklîfi meydana çıkarmış ve bu teklîf üzerine İngiltere Başvekîli Lord Salisbury dahi Şubat Efrecinin yirmi dördüncü çarşamba günü düvel-i muazzama nezdindeki İngiltere süferâsına zîrdeki telgrafnâmeyle keşîde eylemiş olduğunu Lordlar Kamarası'nda beyân eylemiştir:

« Nezdinizde sefir olduğunuz devleti haberdâr idiniz ki İngiltere devleti mütteliklerininde âmâl ve efkârına muvâfık 'add eylediği zîrdeki tekâlîfi dermeyân eylemektedir:

Evvela el-yevm Girit'te bulunan Avrupa 'asâkirinin çekilip cezîre üzerindeki işğâlin nihâyet bulması cezîrede muhtâriyet idâre te'sîsine vâbestedir.

Sâniyen Girit muhtâriyet-i idâreyi hâiz olmağla beraber eczâ-yı mütimme-i Saltanat-ı Seniyye'den bulunacaktır.

Sâlisen devletler bu kararlarını bir anda Saltanat-ı Seniyye ile Yunan'a tebliğ ideceklerdir.

Râbi'an devletlerce istenildiği zaman Saltanat-ı Seniyye'de, Yunanistan'da Girit'te bulunan askerlerini çekmeğe mecbur olacaklardır.

Lord Salisbury Lordlar Kamarası'nda bu telgrafnâmeyle kıra'at ittikten sonra îzâh makâmında mutâla'ât-ı âtiyeyi dermeyân eylemiştir.

« Süferâmıza dermeyân kılınan şu telgrafnâmede « devletlerce istenildiği zaman » sözleri hakkında nazar-ı dikkatinizi celb etmek isterim.

Bu sözlerin medlûlü Devlet-i Aliyye'ye nazaran Osmanlı askerinin hemen Girit'ten çekileceğini müş'ir değildir. Yalnız Girit'te muhtâriyet-i idâre te'sîsîçün Osmanlı askerinin oradan çekilmesi lazım geleceğini mübîndir. Binâen 'aleyh Girit'teki 'asâkir-i Osmâniye ve vaktiyle Sîsâm ve kable'l-istiklâl Sırbistân'da olduğu

gibi yalnız hukûk-u hükümrânı, Saltanat-ı Seniyye'nin 'alâmet-i bâhiresi olmak üzere bir mikdârı müstesnâ olarak Girit'ten çekilecekler ve cezîrede kalacak 'asâkir-i Osmâniye'nin vazîfesi muhâfaza-i âsâyîş ve ahâli cihetlerine müte'allık olmayub sırf nişâne-i hukûk hükümrânı olacaktır. Yunan askerine gelince bunlar derhâl ve evvelce Girit'ten çıkacaklardır.

Şu telgrafnâme üzerine bundan ziyâde bir şey söyleyemem. Şu teklîfâtın âmâl-i düveliyeye tevâfuk ideceği zannında bulunmağla berâber teferru'at-ı mes'ele hakkında her devletin makâsıd-ı mahsûsasına(s.54) kesb-i ittilâ' itmedikçe daha ziyâde beyân-ı mutâla'ât idemem. Avrupa devletleriyle müttehiden hareket itmekte olmamızın netâyic-i zarûriyesinden biriside onların makâsıd-ı mahsûsalarına kesb-i ittilâ' itmektir. Yalnız şu kadar diyebilirim ki Girit'in ahvâl-i hâzırası müddet-i medîde devam idemez. »

İngiltere Hükûmetinin 'Avâm Kamarası'nda vâsıta-i neşr tebliğâtı bulunan Mösyö Balfour dahi Lord Salisbury tarafından Lordlar Kamarası'nda dermeyân idilen beyânâtı mezkûr kamarada tekrar iderek herne kadar henüz ma'lûmât-ı resmiyesi yok ise de İngiltere'nin tekâlîf-i vâki'ası bi'l-cümle devletler tarafından kabul idilmiş olduğundan bahis idebileceğini söylemiştir.

Fi'l-hakîka çok geçmeden düvel-i muazzamanın cevâb-ı muvâfakatları alındı, Saltanat-ı Seniyye'nin tamâmiyet-i mülkiyesi esas olmak üzere Girit karışıklıklarına âmâl-i müsâlemet-perverâne-i düveliyeye dâiresinde netîce virmek husûsunda bi'l-'umûm devletlerin müttehidü'l-efkâr oldukları görüldü.

Hatta Girit sularında bulunan sefâin-i ecnebiye kumandanları devlet metbû'alarından aldıkları ta'lîmât üzerine Şubat Efrencinin yirmi beşinci günü bir beyânname neşriyle dâhil cezîrede evvelce taht-ı işgâle alınmış bulunan mahallelerin dâiresi tevsî' olunduğunu, işgâl-i düveliyeden maksat Girit mes'elesi hal ve tesviye idilinceye kadar cezîre dâhilinde te'mîn-i sükûn ve âsâyîş kazıyesinden 'ibâret bulunduğunu, sefâin-i düvel-i muazzamadan birisine karşı vukû'bulacak bir mu'âmele-i hasmânenin her halde cebr-u şiddet isti'mâliyle reddedileceğini beyân eylemişlerdir.

Lord Salisbury'nin beyânâtı ve düvel-i sâire diplomatlarının ifâdât ve mukarrerât-ı düveliyenin resmî bir nota sûretinde bugün yarın Yunan devletine tebliği ihtimâlî ile beraber Yunanlılar yine beyne'l-düvel husûl-u ihtilâf-ı efkâra intizâr idiyorlardı.

Hatta Şubat'ın yirmi yedisi tarihiyle Atina'dan Avrupa gazetelerine keşide kılınan bir telgrafnâmede mukarrerât-ı düveliyenin Yunanistan'a bâ-nota tebliği hakkındaki karara en son dakîkada devletlerden birisi muvâfakat göstermediğinden o vakte kadar cereyân itmiş müzâkerât, ittihâz idilmiş mukarrerât alt üst olarak yeniden müzâkereye başlamak lazım geldiğinden bahis olunmuştur.

Hâlbuki vukû'ât-ı müte'âkibe Yunanistanca mevcut bu gibi zanların pek beyhûde olduğunu göstermiştir. Fi'l-hakîka mukarrerât-ı düveliyeye bir nota sûretinde Yunanistan'a tebliğ idilinceye kadar bir iki gün geçmiş ise de bu keyfiyet beyne'l-düvel ihtilâf-ı efkâr bulunduğundan(s.55) değil belki virilecek notanın metin ve 'ibâresini bi'l-ittihâd hazırlamak meşgûliyetinden münbe'is olub Yunanlılar esen rüzgardan kendi hayallerine muvâfık bir şemme istişmâmı gayretinde bulundukları cihetle bir iki günlük te'ahhura bu sûretle gâyet ba'îd ma'nâlar viriyorlar idi.

Avrupa kabîneleri tarafından Yunanistan'a bâ-nota tebliğ idilecek mukarrerât-ı mühimmenin neden 'ibâret olacağını sûretleri bâlâya derç idilen resmî nutuklar pek güzel isbât itmiş olduğu gibi Rusya Devleti'nin Girit mes'elesinde Yunan'a karşı mevcut fikir ve nazarını mübîn olarak 27 Şubat Efrensi tarihiyle Petersburg mahâfil-i resmiyesinden « Volof » ve « Reuter » telgraf acenteleri vâsıtasıyla Avrupa'ya neşr idilen bir muhtıra dahi bi-ğâyet mühim görülmüş olduğundan ber-vechi-âtî derç edilmiştir:

« Yunanistan'ın Girit cezîresinde vukû' bulan hareket-i fesâd-cûyânesi memâlik-i mahrûse-i pâdişâhînin cihât-ı sâiresinde sirâyet idüb Avrupa âsâyiş-i 'umûmiyesini tehdît eylesine meydan virmemek ancak düvel-i muazzamanın şiddetli ve kat'î bir hareketinde bulunmaları ile mümkün olacağı Rusya Devletince müsellemler olub devlet-i müşâr ileyhâ hafif meşrebâne bazı esbâb netîcesi olarak zuhûr idecek bir muhârebeden Avrupa'yı muhâfaza içün elinden geleni sarf itmek arzû-yı samîmîsinde bulunduğu ve bâ-husûs Almanya'nın gerek Girit mes'elesinde ve gerek

Yunan'a karşı ittihâz eylediği hatt-ı hareketin isâbetini takdîr eylediği cihetle Atina'da bulunan sefiri vesâtîtiyle Yunanistan'a üç gün zarfında Girit'te bulunan donanma ve askerini geri çekmeğe da'vet etmek zamanının gelmiş olduğuna hüküm eylemiştir.

Eğer Yunanistan gözlerini bürümüş olan bürde-i gafleti bertaraf idemeyerek kendi menâfi'ini tanımamakta devâm ile Rusya'nın ve düvel-i müttefika-ı muazzamanın nesâyih-i teveccüh-kârânesine muhâlefette devam edecek ve eğer hatt-ı hareket hâzırında devam eylemesi hakkında bazı dostları tarafından vukû'bulan ilkâtına kapılacak ve Fransa ve Almanya ile müttehid olan Rusya'nın teklîfâtına evvel emirde devletlerden bazılarının muvâfakat itmemiş olduklarına bakarak düvel-i muazzama arasında bilâhire ihtilâf-ı efkâr zuhûra getirmek hayâl-i beyhûdesiyle müşkilât çıkarmak isteyecek olursa Rusya Devleti Avrupa âsâyişi için son derece tehlikeli olan şöyle bir inad ve ısrar-ı nâbecâyı bertaraf etmek için her şeyi göze aldırmağı ve Yunanistan'a karşı en şiddetli tedâbîr-i zecriyeyi ittihâz eylemeği kat'iiyen azmeylemiştir ki tedâbîr-i mezkûrenin mukaddemesi Rusyaca şimdiden kabul edilmiş bulunan(s.56) Yunan limânlarının ablukası teşkil idecektir.

Rusya Devleti Fransa ile olan ittihâd-ı tâm-ı efkârına ve Alman ve Avusturya ile mevcut ittihâdına güvenerek devletlerden birisi kendisinin yapacağı işe muhâlefet edecek olsa dahi yine Girit vukû'âtı yüzünden Avrupa âsâyişinin haleldâr olmasını men'a sarf-ı mâ hasal iktidâr idecektir.

Devlet-i müşârun ileyhâ Girit'in Yunan'a ilhâkı mes'elesi Avrupaca nazar-ı i'tinâyâ alınmamak ve Girit nizâmât-ı esâsiyesinin müzâkeresinden evvel Yunan tarafından hukûk-u beyne'l-milele muğâyir olarak ittihâz olunmuş hatt-ı harekete bir netîce virmek lazım geleceği noktasında düvel-i muazzama ile müttehid'ül-efkârdır. Binâen 'aleyh Rusya Devleti Yunan askerinin Girit'ten hurûcunu müte'âkib istikrâr-ı âsâyiş ve hukûk-u hükümrânî-i Saltanat-ı Seniyye bâkî kalmak şartıyla cezîre-i mezkûrda devletlerin taht-ı zımânında te'sîs-i muhtâriyet-i idâre için düvel-i muazzama ile i'tilâf-ı efkâr hâsıl eylemiştir. »

Şu notanın sahîhan Rusya Hâriciye Nezâretince tertîb idilüb Yunanistan'a tebliğ edilmiş bulunduğu olbâbda Avrupa matbû'âtında görülen rivâyât-ı muhtelifeye nazaran takdîr etmek kâbil olamamıştır. Fakat bütün bütün hayâlhâne mahsûlû 'add

idilemeyeceğide bedîhîdir. Gerek Girit mes'elesine ve gerek Yunan'a karşı Rusya'nın iltizâm itmiş olduğu mesleki ta'yin ve beyân eyleyen böyle bir nota Rusya Hâriciye Nezâretinden 'aynen çıkmamış ise bile Rusya Devleti nâmına Atina kabînesine mezkûr nota muhteviyâtına karîb teblîgât icrâ edilmiş olduğu şübheden berîdir.

Peşte de neşr olunan « Lloyd » gazetesinin Viyana'dan alub neşr ittiği nîm resmî bir fıkra da Rusya tarafından Yunan'a o yolda bir nota teblîğ idildiği rivâyeti tasdîk olunarak yalnız nota muhteviyâtından bazı fıkraların ihtiyât ile telakkîye şâyân olduğu zikir edilmiştir. İhtiyât ile kabûle şâyân olan fıkralardan birisi mu'ahharan « Neue Freie Presse » gazetesinin Paris muhbirinden almış olduğu bir mektupta tasrîh edilmiştir ki bu cihet Yunan limanlarını abluka tahtına almak husûsu Fransa tarafından kabul edilmediği cihetle notada o noktanın münderiç bulunmadığı keyfiyetidir. Hâlbuki bâlâda sûreti münderiç notanın muhteviyâtı dikkatle tedkîk olunacak olursa Yunan limanlarını abluka tahtına almak husûsunun yalnız Rusyaca esâsen kabul edilmiş olduğundan bahis idildiği ve düvel-i sâirenin muvâfakat ve 'adem-i muvâfakatına dâir notada bir söz söylenememiş bulunduğu görülür. Her halde Yunan limanları abluka tahtına alınmayacak(s.57) olsa bile Yunanistan'ın bir müddet-i mu'ayyene zarfında Girit'teki donanma ve askerini geriye çekmesi zımmında kendisine teblîgât-ı mahsûsa ve resmiye icrâ kılınması ve şâyet bu teblîgâtı isgâ itmeyecek ve tuttuğu meslek-i temerrüdde devam eylecek olur ise o halde devletlerin tedâbîr-i zecriyeye tevessül eyleyecekleri artık mertebe-i sübûta varmış bir hakîkat hükmünde bulunuyordu. Şu hakîkate karşı Yunan ricâl-i hükûmetinin meslek ve fikirleri ne noktada bulunduğu Şubat Efrecinin yirmi beşinci Perşembe günü Atina'da « Times » gazetesi muhbiri ile Başvekil Deliyani arasında cereyân itmiş bir mulakâtan müstebân olabiliyor.

İşbu mülâkât esnâsında Deliyani Girit'teki Yunan askerini muhâfaza itmek kararı Yunan için lâ yeteğayyer olduğunu ve 'asâkir-i mezkûreyi cezîreden çekmek kendisinin hâtırına bile gelmediğini ve Yunan Saltanat-ı Seniyye'ye i'lân-ı harb itmek emelinde değilsede 'asâkir-i Osmâniye Teselya hudûdundaki Yunan askerine ta'arruz idecek olursa harbin zarûrî'l-vukû' olacağını söylemiştir.

O sırada 'umûm Yunan matbû'âtının lisânı dahi düvel-i muazzamanın Girit hakkındaki mukarrerâtı her ne olursa olsun Yunanistanca nazar-ı i'tibâra alınmamak

lâzım geleceği noktasını tavsiyeye münhasır olunup hatta Yunanistanda herhangi bir hey'et-i vükelâ bu bâbda âmâl-i düveliyeye mutâba'at göstermek isteyecek olursa bir an bile mevki'-i iktidârda kalamayacağını beyân eyledikleri gibi Meclis-i Meb'ûsân'ın Deliyani ve binâen 'aleyh hükûmet tarafdarı bulunan ekseriyetine mensub otuz a'zâ dahi bir ictimâ'-ı akd iderek tarîk-i muhâlefette son noktaya kadar ileri gidecek bir hey'et-i vükelâdan başkasına muzâhir olmayacaklarına karar virub karar-ı mezkûru Başvekîl Deliyani'ye dahi tebliğ eylemişlerdir.

Atina'da efkâr-ı 'umûmiye ve meb'ûsân bu merkezde olunca Yunanistan'ın artık son dereceye kadar ileri gitmekten geri durmayacağı anlaşıyordu.

Şubat Efrecinin yirmi sekizinci günü Atina'daki süferâ tarafından Yunan Hâriciye Nezâretine bir gûne tebliğât icrâ edilmiş olmayup yalnız Almanya ve Avusturya sefirleri ne yolda hareket ideceklerine dâir ta'lîmât-ı kat'iyye almışlar, süferâ-yı sâire ise henüz ta'lîmât vurûduna intizâr itmekte bulunmuşlar idi.

Lâkin yevm-i mezkûrda onlar dahi ta'lîmât-ı mukteziyeyi almış olduklarından derhâl cümlesi 'akd-i ictimâ' iderek Yunan Hükûmetine virilecek notanın metin ve 'ibâresini kararlaştırmışlar, ba'de notanın sûret-i mukarreresini bâ-telgraf (s.58) mensub oldukları devletlere tebliğ eylemişlerdir.

Kabîneler arasında evvelce cereyân iden müzâkerât netîcesinde Girit'e müte'allık mukarrerât-ı ahîre-i düveliyeyi mübîn olarak bir anda Saltanat-ı Seniyye ile Yunanistan'a müttehid'ül-meâl bir nota takdîmî takarrur itmiş olduğundan Atina'daki süferânın tanzîm eyledikleri nota muhteviyâtı esâs ittihâz olunarak Saltanat-ı Seniyye'ye takdîm idilecek nota hazırlanacak idi.

Bu sırada Yunanlılar mukarrerât-ı düveliyeyi tağyîre medâr olur mulâhazasıyla Giritlileri tahrîkten ve bunları bazı teşebbüsâta giriştmekten hâlî kalmıyorlar idi.

Atina'daki Giritlilerden kendilerine Girit meb'ûsu süsünü viren otuz dokuz adam önlerinde kezâlik Atina'ya firâr itmiş bulunan Resmo Metrapolîdi olduğu halde sarây-ı krâliye bi'l-'azîme devletler tarafından Girit cezâresine virilmek istenilen idâre-i cedîdenin dâhil cezârede i'âde-i kâmile-i âsâyîşe hizmet idemeyeceğini ve bilakis

yeni karışıklıklar, Avrupa âsâyişi için yeni tehlikeler vücûda getireceğini ve cezîrede vakit vakit hâsıl olan fetrete nihâyet virmek için Yunanistan’a iltihâktan başka çâre olamayacağını mübîn olarak Kral’a bir lâyiha takdîm eylemişlerdir.

Yunanlılar ile Girit Hristiyanlarının her muamelesine bir kezib ve iftirâ karışmak güyâ zarûriyât-ı umûrdan imiş gibi bu lâyihayı tertîb idenler Girit’teki Müslümanların bile hâl-i fetret-i hâzırı imhâ için Yunanistan’a iltihâktan başka bir çâre olamayacağı fikrinde bulunduklarını beyân eylemek sûretiyle bir yalancılıkta daha bulunmuşlardır.

Cezîrenin Yunanistan’a iltihâkı şöyle dursun cüz’î bir müdâhale-i Yunâniye üzerine hukûk-u İslâmiye’nin ne sûretle pââmâl idilmiş olduğu, ne kadar bî-günâhân Müslüman’ın kanları heder ve malları ta‘me-i ateş zarar olunduğu meydanda iken cezîrece ‘unsur-u İslâmın mahvini teşkîl ideceği pek bedîhî bulunan iltihâk mâddesini ehl-i İslâmın dahi arzu-gerdesi bir şey olmak üzere göstermek pek büyük bir yalancılık idi. Lâkin Yunanlılar için tervîc-i âmâle medâr olacak vesâitin iyiliğini, kötülüğünü nazar-ı dikkate almak mu‘tâd olduğundan bu defa da kendilerine Girit meb‘ûsu süsünü viren bir takım adamları hemşehrileri bulunan Müslümanlara iftiraya sevk eylemişlerdir.

Şu aralık Girit sularında bulunan sefâin-i ecnebiye eşkıyâ ve Yunanlılara mahsûs zahâir ve erzak ile mühimmat ve sâirenin cezîreye çıkarılmasına kat‘iyyen mümâna‘at idiyorlardı.

Hatta Şubat Efrecinin yirmi sekizinci günü(s.59) Hanya’ya gelmiş bulunan (Mikali) nâm Yunan vapuru İngiliz kruvazörü kaptanı tarafından virilen emir üzerine karaya zahîre çıkaramayarak yalnız Yunan Salîb-i Ahmer Cem‘iyyeti tarafından gönderilen eşyâyı çıkarub ‘avdete mecbur olmuştur.

Şu sûretle cezîrede zahâyir ve is‘âr oldukça nedret peydâ iderek hatta kendilerine ekmek yetiştirilmesi ricâsıyla Hânya’daki İngiliz konsolosuna cezîrenin on nokta-i muhtelifesinden istid‘â nâmeler gönderilmiştir.

Hâlbuki bu gibi istid‘â nâmelerinde düvel-i muazzamanın enzâr-ı şefkatini celb iderek cezîreye zahîre ve erzak çıkarılması hakkındaki memnû‘iyeti raf‘ ittirmeğe

medâr olmak maksadıyla ve Yunanlıların tahrîk ve teşvîkiyle tertîb ve tasnî‘ idilmekte olduğuna şübhe yok idi.

Zahîresizlikten ve sâireden şikâyet iden adamların bu gibi ahvâlin bâ‘is-i hudûsu bulunan fesâd-kârlığı idâme-i iğtişâş teşebbüsâtını terk ile âmâl-i düveliyye mutâba‘at itmeleri lazım gelir iken bilakis yine cezârenin Malaksa, Çikalarya, Suda ve Hiyara Patra ve Kandiye, Selino, Kandanos taraflarında Müslümanlara hücum ve ta‘arruzdan hâli kalmayub hâl-i fetret ve iğtişâşın idâmesine sebebiyet viriyorlar idi.

Mart Efrencinin birinci günü Atina‘da meclis-i meb‘ûsân in‘ikâd eylediği zaman müstem‘îne mahsûs dâireler hınca hınç dolmuştur.

Meclisin keşâdını müte‘âkib en evvel Başvekil Deliyani söze başlayarak Girit‘te düvel-i muazzama sefinelerinin eşkiyâyı topa tutmalarını intâc itmiş bulunan Akrotor muhârebesine Türkler tarafından sebebiyet virilmiş olduğunu ve Hristiyanların hatt-ı sükûnu tecâvüz itmemiş olduklarını ve şu hâle göre Avrupa sefinelerinin Hristiyanları topa tutması vahşiyâne, bî-dînâne ve son derece haksız bir muamele olduğunu dermeyân eyledikten sonra sözü sefâin-i ecnebiyenin Girit‘e zahîre ve mühimmât çıkartmamakta olduklarına intikâl ittirerek demiştir ki:

« Girit sevâhilinin abluka idilmesi hukûk-u beyne‘l-milel kavâ‘idine tevfiik idilir bir muamele değildir.

Yunanistan düvel-i muazzama nezdinde bulunan süferâsını Hristiyanlar üzerine bombardıman ateşi icrâ olunmasını protesto itmeğe me‘mûr eylemiştir.

Hiç şüphe itmeyiz ki Akrotor muhârebesinde düvel-i muazzama amiralleri devlet matbû‘larından ta‘lîmât almaksızın kendiliklerinden hareket eylemişlerdir.

Biz bu gibi mu‘âmelatı men‘ idemeyecek derecede küçük bir milletiz. Fakat mu‘âmelât-ı mezkûreyi (s.60) büyük bir millet kuvvetiyle protesto ideriz. Biliyoruz ki bütün büyük milletler bizle beraberdir. »

İşbu tarihin bidâyetinden beri buraya kadar hikâye eylediğimiz ahvâl Yunanlılar nazarında « hukûk-u milel ve düvel » denilen şeyin vücûdu olmadığına

delâlet eyler iken Deliyani'nin yine zerrece sıkılmaksınız meclis-i meb'ûsânda hukûk-u milelden bahsetmesi pek garip bir hâl ve hareket idi.

Selino'da, Girit'in mevaki'i sâiresinde bunca bî-günâhân-ı İslâmın kanları bilâ sebep mahzan Yunanlıların tesvîlât-ı ğadârânesi netîcesi olarak heder idilmiş olması Deliyani'nin nazarında hiç görüldüğü halde düvel-i muazzama sefîneleri tarafından tecâvüzât-ı eşkıyâyı men' için elli altmış kadar top atılması onun nazarında bir mu'âmele-i ğayri muhikka, bî-dînâne, vahşiyâne, oluyordu. Doğrusu ya, on dokuzuncu 'asr-ı münevverde bir hükûmetin baş vekâlet makâmını ihrâz itmiş bulunan bir adamda bu derece 'adem-i temyîz, bu kadar idraksizlik, bu kadar gaflet gûrâne âsârına tesâdüf itmek pek garip oluyor.

Yunanistan Akrotorda eşkıyanın topa tutulmasını protesto itmek için düvel-i muazzama nezdindeki süferâsını me'mûr itmiş imiş.

En küçük hâl ve hareketi hukûk-u beyne'l-milel kavâ'idini pâmâl iden bir hükûmetin mu'âmelatını 'aceb kim protesto itsun ?

Binlerce Müslüman'ın kanını heder itmiş bulunan eşkıyâ üzerine elli, altmış gülle atılmasını dinsizce bir muamele 'add iden Başvekîl Girit cezîresinde îkâ' eylediği tesvîlât yüzünden ne kadar bî-günâhların mahv olduğunu, nîce hânmanların sönmüş bulunduğunu fikr-i diyânetin hangi noktasına tatbîk idiyor idi ?

Cezîre-i mezkûrede Müslümanlar hakkında revâ görülen mezâlim-i şenî'ayı ber taraf idelim! Tesvîlat ve ilkâ'ât-ı Yunâniye yüzünden telef ve heder olan, hân mânları sönen binlerce Hıristiyanların mes'ûliyet-i felâket ve musîbetinden teberri idemeyen Deliyani cenâbları 'aceb ne yüzle fikr-i diyânetinden, hakkâniyetinden dem urabiliyordu ?

Akrotor muhârebesine kimler tarafından sebebiyet virilmiş olduğuna dâir resmî ve gayri şevâhidi hâvî bulunan ma'lûmatı bâlâya derç eylediğimiz zaman « Yunan zimâmdârânı muhârebe-i mezkûrenin mes'ûliyetini bilâhire ehl-i İslâm'a isnâd itmek istedikleri cihetle bu şevâhidin ehemmiyet-i mahsûsesi vardır. » demiş idik.

Deliyani'nin « Akrotor'da ilk tecâvüz ve ta'arruz Türkler, Müslümanlar tarafından vukû' bulduğu cihetle Hristiyanların topa tutulması haksızlıktır,(s.61) dinsizliktir. » diye meclis-i meb'ûsanda mevki'-i hitâbda sarf eylediği şu sözler ile şevâhid-i mezkûreyi tatbîk ve mukâyese edecek olursak haksızlığın, yalancılığın dinsizliğin hangi cihette olduğu tehakkuk ider sanırız.

Altı devlet-i muazzamanın amiralleri tarafından mensub oldukları devletlere gönderilen raporlarda eşkıyânın tecâvüzde devamı, vukû'bulan ihtârata ihâle-i sem'-i i'tibâr itmemeleri üzerine bombardıman ateşi icrâsıyla kendilerinin tecâvüzden men'ine mecburiyet elverdiği beyân ve te'mîn idilmiş olduğu halde kavî-i hûdundan başka bir nokta-i istinâdı bulunmayan Deliyani altı amirali birden yalancı çıkarmaktan tehâşî itmiyordu.

Bundan başka « Amirallerin devlet matbû'alarından aldıkları ta'lîmât üzerine değil belki kendi başlarına hareket itmiş olduklarından eminiz » diyeşi dahi güyâ düvel-i muazzama amirallerinin devlet matbû'alarını hiçe sayan, hîn-i iktizâda başlı başlarına hareket iden vazîfe nâ-şinâs olduklarını i'lân demek idi ki bir Başvekîlin bir mavki'-i resmîyede mahzan sâika-i garaz ile böyle en büyük ümerâ-yı bahriyeyi tahkîre cür'et itmiş olması hakîkaten câlib-i şâyân ve mezemmet bir hâldir.

Amiraller eşkıyâyı topa tutâlden berî Yunanlıların başlıca meşgalesi Avrupa devletlerinin Müslümanları himâyeye idüb Hristiyanlara şiddet göstermekte olduklarını Avrupa ahâlisine inandırmak mes'elesi teşkîl itmiştir. Bunun içün Atina gazeteleri, Yunanlılara muhib ve tarafdâr olan diğer bir takım Avrupa evrak ve havâdisi envâ'-ı müfteriyât ile memlû türlü makâlât neşrinde devam idiyorlardı.³⁰

³⁰ Bu gibi rivâyattan dolayı Girit sularında bulunan altı devlet kumandanları fi 4 Mart tarihinde mensub oldukları hükûmetlere zirdeki telgrafnâmeyi çekmeğe mecbur olmuşlardı:

« Amirallerin gerek Yunan komodorundan aldıkları mektublara ve gerek Avrupa'dan alınan haberlere göre Avrupa'da ve bâ-husûs Atina'da kendilerinin Hristiyanlardan ziyâde Müslümanları himâyeye itmekle ithâma çalışılub efkâr-ı 'umûmiyenin tağlîd idildiğini anlamışlardır. Şu müttehidü'l-meâl telgrafnâmenin efkâr-ı 'umûmiyeyi tağlîdten kurtaramayacağını ümîd iderler. Amiraller ne Müslümanları ve ne de eşkıyâyı iltizâm itmeksizin dâimâ sefk-i dimânın önünü almağa çalışmışlardır. Bâ-husûs şimdiye kadar her ne yapmışlarsa ittihâd-ı efkâr hâsıl iderek yapmış olduklarını beyân ile aralarında bir devam olan muvâfakat-ı tâmmenin hükûmetlerince takdîr idileceğini ümîd iderler. »

Hatta Paris'te neşr olunan (İntransijan)³¹ gazetesi Akrotor muhârebesinin ertesi günü ser muharriri (Henri Roşfor³²) imzâsıyla gâyet şiddetli bir makâle yazarak kırk elli seneden beri 'âlem-i matbû'âtta tanınmış bulunan Henri Roşfor Hıristiyanlık hissiyâtından şemme bulunmadığı cihânın ma'lûm ve müsellemlî bulunur iken mûmâ ileyh bu kere mahzân Fransa hey'et-i vûkelâsına ta'rîz itmek maksadıyla hissiyât-ı Hıristiyanîyeden de bahsederek Akrotor da (s.62) Hıristiyanların topa tutulması bütün Hıristiyanlık 'alemine karşı bir cinâyet olduğunu ve bu cinâyetin vukû'una Fransa vûkelâsı dahi nev'ummâ muvâfakat gösterdiklerinden mes'ûl olduklarını yazub vûkelâ-yı mûma ileyhim 'aleyhinde söylemedik söz bırakmamıştır.

Henri Roşfor'ın Hıristiyanları, Yunanlıları iltizâmı mahzan ahvâl-i hâzırada Fransa Hükûmet-i Hâzırasına güzel bir medâr-ı ta'rîz teşkîl ideceği maksadına mübtenî olub yoksa onun nazarında Hıristiyanlığın, Yunanlılığın şâyân-ı müdâfaa bir ciheti bulunmadığı derkâr iken Yunan'ın Paris sefîri ve Yunan Başvekîlinin yiğeni Deliyani Henri Roşfor'ın bu makâlesindeki beyânâtını gayret-i Hıristiyanîye ve Yunâniyesine 'atıf iderek neşrinin ferdâsı sûret-i mahsûsada (İntransijan) idâre-hânesine gidüb Mösyö Henri Roşfor'a beyân-ı teşekkür eylemiştir.

Bundan bir gün sonrada mûmâ ileyh Fransa Hâriciye Nâzırı Mösyö Hanoto'yu görmek üzere Hâriciye Nezâretine gittiği zaman Nâzır-ı mûmâ ileyh Yunan mes'elesini vesîle-i ittihâz iderek Fransa Hükûmet-i Hâzırası ve vûkelâsı 'aleyhinde ağzına geleni yazmaktan tehâşî itmeyen bir muharrir-i ifrât-pervere bi'l-hâssa teşekküre gitmesi Fransa Hükûmetinin nezdinde sefir bulunan bir zâtın sıfat ve me'mûriyetiyle pekde mütenâsib olur bir keyfiyet olmadığını bir lisân-ı nâzikâne ile Deliyani'ye beyân eylediği sırada mûmâ ileyh Mösyö Hanoto henüz mektubda mu'allimlik ider iken sefir olduğu cihetle sıfat-ı sefârete yakışmayacak şeyleri ondan iyi bileceğini ve bu bâbda başkası tarafından istimâ'-i ihtâra mecburiyet hissedemeyeceğini dermeyân ile her halde küstâhâne bir mukâbelede bulunduğundan Mösyö Hanoto dahi « sizin benden otuz kırk sene evvel sefir olmanız evsâf-ı sefâreti benden ziyâde bilmeniz lazım geleceğine delâlet itmez. Hânemdeki kabucu dahi ben henüz sabî iken gazete okur idi. Buna bakarak şimdi onun benden ziyâde ma'lûmâtı

³¹ *L'Intransigeant*

³² *Henry Rochefort*

‘add olunması lazım gelmez » sözleriyle Mösyö Deliyani’ye güzel bir ders intibâh
virmiştir.

Şu hâdiseyi istidrâd kabîlinden olarak buraya derç itmekten maksat Yunan
süferâ ve vûkelâsının Avrupa’da zimâmdârân umûru kendilerinden rû-gerdân idüb
(Henri Roşfor) gibi adamların akvâl-i ve if’âlinden istimdâd eylemekle ne kadar
hatî’ât-ı siyâsiyeye dũçâr olduklarını enzâr-ı intibâha irâe itmektir.

Gayret-i Hıristiyâniyenin Henri Roşfor’dan ziyâde zimâmdârân-ı ricâlde
bulunduğu bedîhî (s.63) ise de bu gayret sevkiyle cihânın dört köşesine ateş virmek ve
Yunanlıların âmâl-ı harîsânesi hâsıl olsun diye beş on milyon halkın çarpışmasına ve
bi’l-‘umûm milletlerin ihlâl-i sũkũn ve râhatına sebep olmak Yunanlıların hâtırı için
olsa dahi der-‘uhde idilir mes’ûliyetlerden olmamasıyla Avrupa ricâli böyle ağyar bir
mes’ûliyeti der-‘uhde itmekten kaçıyorlar ve Yunan ricâlini de Avrupa’da yangıncılık
itmek fikrinden geçirmek isityorlar idi.

Şimdiye kadar Yunan’a karşı idilen muamele hep bu nokta-i nazarda tevfiğ
idilmiş olduğu gibi Mart Efrencinin ikinci günü Atina’daki düvel-i muazzama
sefâretleri ser-kâtibleri ma’rifetiyle Yunan Hükûmetine tevdi‘ idilmiş bulunan zîrdeki
notanın dahi mahzan Yunan’ı dâire-i sũkũn ve hakk-ı şinâsiye celb etmek maksadıyla
tertîb ve i’tâ kılınmış olduğuna şübhe idilemez:

Notanın sũretidir

Düvel-i muazzamanın men’-i vukû’u kendi yed-i iktidârlarında bulunmayan
ve fakat devâm-ı Avrupa âsâyişini tehlikeye dũçâr ideceği bedîhî olan bir hâle nihâyet
virnek üzere ittihâz olunacak hatt-ı hareket hakkında ittihâd-ı efkâr hâsıl eylediklerini
devlet matbû’amdan aldığım emir üzerine sem’-i itlâ’ınıza îsâl eylerim.

Devletler zîrde beyân olunan iki nokta hakkında ittihâd-ı efkâr hâsıl
eylemiştir.

Evvela Girit cezâresi hiçbir vecihle Yunanistan’a ilhâk olunmayacaktır.

Sâniyen devletler tamâmiyat-ı mülkiye-i Saltanat-ı Seniyye'yi muhâfaza itmekle beraber cezîre-i mezkûrede taht-i hükümrâni-i Hükûmet-i Seniyyede bir usûl idâre-i muhtâra te'sisine karar vermişlerdir.

Devletlerin efkârınca bu mukarrerâtın mevki'-i tatbîk ve fi'le vaz'î ancak Girit'teki 'asâkir ve sefâin-i Yunâniye'nin çekilmesiyle mümkün olacağından böyle bir kararı Yunan Hükûmetinin aklı ve hikmetinden beklerler ve hükûmet-i mezkûrenin mukarrerât-ı düveliyeye muhâlif bir meslekte sebât ve inad göstermeyeceğini ümîd eylerler.

Yunan Hükûmeti âmâl-i düveliyeye mutâba'at itmekten istinkâf gösterecek ve şu notanın tarihinde altı günü inkizâsında Yunan 'asâkiriyle sefâin-i harbiyesi Girit'ten çekilmeyecek olur ise devletlerin kendisini bu husûsa mecbur itmek için her tedbîre mürâca'ata kat'iiyen karar vermiş olduklarını hükûmet-i mezkûreye şimdiden ihbâr itmek süferânın aldıkları ta'lîmat iktizâsından bulunduğunu da ketm itmeyub ihbâr eyleriz. »

Dersa'âdette süferâ-yı ecnebiyenin en kıdemlisi (s.64) bulunan Avusturya sefiri Baron Dö Kalis Mart Efrencinin ikinci günü Bâb-ı 'Âliye gelerek işbu notanın bir sûretini ber-vechi karar Hâriciye Nezâret-i celîlesi vâsıtasıyla Hükûmet-i Seniyyede teblîğ eylemiştir.

Bu halde gerek Saltanat-ı Seniyye ve gerek Yunan için müşterek notaya cevap vermek üzere evkedde altı gün mühlet mevcut demek olduğundan iki taraf dahi kendi menâfi'ine en ziyâde muvâfık olacak cevâbı vermek üzere müzârekâta başlamışlardır.

İşbu müzâkerâtın netîcesinde Yunanistan tarafından düvel-i muazzamanın notasına virilmiş olan cevâbın ne olduğunu görmezden evvel Paris'te neşr olunan meşhûr « Figaro » gazetesinin Atina muhbiriyle Yunan Başvekîli Deliyani arasında cereyân itmiş bir muhâvereyi tarihimizin keffe-i muhâkemesine atmağa lüzûm gördük.

Deliyani ile muhbir-i mûmâ ileyh arasında cereyân itmiş olan bu muhârebe birçok nokta-i nazardan gayet mühimdir.

Evvela Girit fesâd-ı ahîrinin mürettibi Yunan Hükûmeti ve merkez mefsedeti Atina'da bulunan (Etniki Eterya) şirketi olduğu, devletlerce Girit karışıklıklarına nihâyet virmek için ne gibi kararlar ittihâz olduğu ma'lûm iken Yunan'ın mahzan mukarrerât-ı mezkûreyi hükümsüz bırakmak ve mevki'-i fi'il ve icrâyâ çıkarmamak emeliyle Hanya'ya hafiyyen ne gibi müfsidler gönderub Girit Hıristiyanlarını ne sûretle tahrik ve teşvik eylediği tahkikât-ı resmiye ile rehîn-i rütbe-i sübût olmuş olduğu halde Deliyani bu muhâveresinde de irtikâb-ı kezib idüb fesâdât-ı ahîrenin eser-i tertîb-i Hükûmet-i Yunâniye olmadığını beyân eylemiştir.

Sâniyen Girit'e Yunan'ın asker göndermesi mahzan tecâvüz fikrinden, emelinden neş'et itmiş iken Deliyani güyâ tecâvüz-i Yunâniye'nin Girit Hıristiyanlarını himâye ve muhâfaza gibi Yunan Hükûmeti misillü bir hükûmete yakıştırılamayan bir maksatla Girit umûrine müdâhele eylediklerini beyân eyleyerek dahi irtikâb-ı kezib eylemiştir.

Sâlisen netîce-i muhâverede Yunan'ın Devlet-i Aliyye'ye doğrudan doğruya hücum ve ta'arruzdan dahi geri durmayacağını sarâhata karîb bir sûret-i vâzihada beyân eylemiştir.

Râbi'an düvel-i muazzama tarafından virilmiş olan notaya Yunanistan'ın ne me'âlde cevap vireceğini dahi îma eylemiştir. Tarihimizi nazar-ı mütâla'adan geçirecek olanların Mösyö Deliyani ile « Figaro » muhbîri arasında cereyân itmiş muhâverenin lüb ve künhüne vâkıf olmalarını teshîl idecek şu dört madde hakkında bi'l-hâssa (s.65) enzâr-ı dikkatlerini celb eyledikten sonra muhârebe-i vâki'ayı da ber-veche-i zîr nazar-ı muhâkemelerine 'arz eyleriz:

« Figaro » gazetesinin muhbiri devletlerin notası Atina kabînesine tebliğ olduğu günün ferdâsı ya'nî Mart Efrecinin üçüncü günü Deliyani nezdinde kabûl idildiği zaman demiş ki:

-- Mesâil-i şarkiyede « Figaro »'nun meslekî ne olduğunu bilirsiniz. Fransa Hükûmetinin politikası parlamentonun ve memleketin arzusu vechi ile müsâlemet-i 'umûmiyenin bakâsını te'mîn ideceğiçün Figaro bu politikayı takviye idercesine lisân kullanmağa mecburdur. Lâkin gazetemizin en birinci vazâifinden birisi de kâri'lerini

her husûsda haberdâr itmek ve mesâil-i mevcûdenin her türlü suver-i tesviyesini kendilerine göstermek husûsları olduğundan mahzan taharrî-i hakikat fikriyle mutâla‘âtınıza sahîfelerini keşâde bulunduramayacağını beyân eylerim.

Deliyani – (Sinirli adamlara mahsûs bir tavır ile) hakikat mi dediniz? ‘Adâlet gibi hakikat dahi bi’l-ihitiyâr kendi etrafımızda cem‘ eylediğimiz insâc-ı kezib ve dürûğ arasında zor bulunur şeylerdendir.

Bizim ‘aleyhimizde ittifâk itmiş olan Avrupa devletleri hakikati kendi milletlerinden saklarlar iken siz onu nasıl böyle bileceksiniz.

Misâl olarak size İngiltere Parlamentosunu göstereceğim, burada Yunanistan’a dâir dermeyân olunan bir su’âle cevap virdiği sırada Hâriciye Müsteşarı Girit’te eşkıyâ üzerine bombardıman atışı icrâ edilmiş olmasına dâir hükûmetimiz tarafından gönderilmiş protestonâmeyi almamış olduğunu beyân eylemiştir. Hâlbuki tarafımdan virilen emr-i mahsûs üzerine bu protestonâme Yunan’ın Londra sefirî vâsıtasıyla İngiltere Hükûmetine takdîm edilmiştir.

Fakat bu gibi yalanlar neye yarar? Pek vâzih olan bu protestonâmeyi okumadık diseler idi buna bir şey diyemezdim. Fakat onun vusûlünü inkâr itmek ‘ayıb, evet pek ‘ayıbtır!

Devletlerin Devlet-i ‘Aliyye ile başlı başımıza tesviye itmek üzere bizi kendi hâlimize bırakmaları iktizâ iden şu Girit işlerinde kimseye tecâvüz itmek fikrinde değiliz. Müdâhalemiz Girit’in ehemmiyetinden, servetinden, büyüklüğünden münba‘is değildir. Bizim başlıca maksadımız, meşgalemiz şu küçük nâmuskâr, zekî, mağdûr, katliama uğramış ahâliyi kurtarmağa münhasırdır. Bu yiğit adamlar bizim birâderlerimizdir.

Hâlbuki her sene ve git gide her ay her hafta ve hatta her gün şu bedbaht memlekete zûr (s.66) ile virilen idâreyi silkub atmak üzere bir ihtilâl vukû‘buluyor. Girit cezîresi Hükûmet-i Seniyye nâmına icrâ olunan mezâlim ile alt üst oluyor. Türkler köyleri yağma, kadınları, çocukları telef ve ifnâ idiyorlar idi.

İmdi bu gibi kitâl ve mezâlimin istihbârı üzerine Yunanistan'ın her cihetinden izhâr olunan âsâr-ı infî'âl ve hiddeti Yunan Hükûmeti nasıl olurda teskîn idebilir ?

Avrupa bu gibi mezâlimin önünü almağa kudret-yâb olamamışken nasıl olub da bizim infî'âl-i muhikkimizi iskât itmek istiyor ?

Aylardan berî Yunanistan'da neler geçiyor? Neler oluyor idi? Girit mültecîleri memleketimize gelerek cezîrede kalmış olan 'âilelerine mu'âvenette bulunmamızı ve kendilerini açlıktan kurtarmamızı talep idiyorlardı. Bütçemizin hâli şu şekil olmağla beraber yine binlerce Girit mültecîlerini besleyub giydirmeğe, kendilerine bakmağa mecbur olduk. Bugün Yunanistan da hükûmetin masrafıyla te'mîn-i ma'îşet ider yirmi sekiz bin mültecî bulunuyor ki bunların herbirisiçün yevmiye otuz frank masraf idiyoruz.

Bu halde Yunan mâliyesinin hüsn-ü halde bulunmamış olması mûcib-i hayret mi olur?

Bizce bunca bâr-ı tekâlîfi mûcib olan Girit mes'elesi halledilmedikçe ahvâl-i mâliye-i Yunâniye'nin düzeleceğini Avrupa ümîd mi idiyor?

— Bâri düyûnunuzun kuponlarını olsun te'diye idecek misiniz?

— Devletlerin hatt-ı hareket meş'ûmî bizi daha ağıyar masârifi ihtiyâr mecburiyetine düşürecek olursa kuponların te'diyesi mümkün mü olacaktır? Yoksa devletler Girit mültecîlerini açlıktan öldürmemiz cihetini tercîh mi ideceklerdir?

Mösyö Deliyani'nin heyecânı gittikçe artmakta olduğunu görünce muhâverenin tarzını değiştirmek üzere dedim ki:

— Mâhafıl-i siyâsiyede Kral'ınızın kendisini kurtarmak emniyesiyle bu Girit mes'elesini meydana çıkardığından bahis olunuyor.

— (Mütehâlikâne) Yalan söylüyorlar? Bu gibi şâyi‘âtı çıkaranlar yalancılardır. Girit mes‘elesini meydana çıkaran Kral değildir. Fakat sahîh olan ve Avrupa’nın anlaması lazım gelen bir cihet varsa o da Kral ihtisâsât-ı ‘umûmiyeye tâbi‘ olmayacak olsa idi bütün Yunanistan alt üst olacağı maddesidir. Yunanistan’da artık söz değil bir fi‘l, netîcesi ne olursa olsun bir emr-i kat‘î istiyorlar. (s.67)

Kral ile ben Avrupa’nın yapacağını yapmasına meydan virmek üzere müddet-i medîde halka tavsiye-i sükûn ve sabır eyledik. Bu müddet zarfında ise Avrupa bir şey yapmadı. Sabrında hudûdu vardır. Milletin artık sabır ve tahammülü kalmadı.

Bana gelince daha evvel hareket itmediğim, hareket itmek istemediğim için beni ihânete ithâm eylemişlerdir.

Avrupa’nın mezâlim-i Osmâniyeye lâkaydâne bir seyirci gibi davranmakta olmasından münfa‘il görünen bu ‘âlicenâb bu muhterem memlekette efkâr-ı ahâlînin bu cereyânını görünce Kral dahi temâyülât-ı ahâliye mutâba‘ât eyledi. Emretmedi, arzûya tâbi‘ oldu. Bundan sonra vazîfesi ne olacağı artık tahakkuk itmiştir. Devletler ne yaparlarsa yapsunlar ne dirlerse desunlar Kral vazîfesini son derecesine kadar îfâda devam gösterecektir.

Sizin « eşkıyâ » dediğiniz Giritlileri Müslümanlara hücum itmeğe biz teşvîk itmiş olduğumuz ve Girit fesâdını da bizim tertîb itmiş bulunduğumuz dahi rivâyet idilmekte olduğunu söylemiştiniz.

Sâir-i rivâyât gibi bu da yalandır. Demin söyledim yine tekrar iderim ki bizim etrâfımızda bir perde-i kezib ve dürûğ vücûda getirilmiştir. Herşey hakkında bize iftirâ idiyorlar.

Bizce ızdırâbı mûcib olan ve Avrupa’da her milleti de ‘aks-i te’sîrâtıyla müte’essir iden vukû‘âtın tarihini burada tekrar itmek istemem. Fakat biz îkâ‘-ı fesâd eylemek şöyle dursun bilakis dâimâ sükûn ve salâhı tavsiye itmiş olduğumuzu isbât itmek isterim. Bizim Devlet-i Osmâniye’ye karşı jandarma vazîfesini îfâ eyledik. Yalnız memâlik-i mahrûsede cereyân iden ahvâle nikrân olarak cinâyât-i Osmâniyeyi lâkayd Avrupa’nın nazar-ı intibâhına ‘arz idiyor idik. Bundan fazla bir şey yapmadık.

Taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den Girit için birçok defalar va'd idilmiş, bunca seneler beklenilmiş bulunan ıslahat mevki'-i tatbik ve icrâya konulacağı sırada Hıristiyanlar hakkında yeniden kitâl başladı. Bu emrin Dersa'âdetten geldiği sâbit olmuştur. O halde ne oldu? Avrupa devletleri teb'alarını muhâfaza itmek için Girit'e sefâin-i harbiye gönderdiler. Bizde kendi teb'amızı muhâfaza için o sûretle hareket eyledik. Bunun üzerine Devlet-i 'Aliyye oraya torpîl sefineleri göndereceğini beyân eyledi. Bizde kendi sefinelerimizi muhâfaza için torpîl sefinesi gönderdik. Fakat Girit sularında sefâin-i harbiye-i düvel-i muazzama bulunmağla beraber kitâl devam iderek devletler müdâhale edecek yerde kendi aralarında müzâkerât ile vakit geçirub (s.68) cihâna numûne-i fetret göstermiş olduklarından o halde biz yalnız kendi nefsimizin telkînine tâbi' olarak yalnız başımıza i'ade-i âsâyiş itmek ve bilâ tefrîk Müslümanları Hıristiyanları himâye ve muhâfaza eylemek üzere Girit'e asker sevk eyledik.

Bu teşebbüs-i insâniyet-kârânemizin mükâfâtı ne oldu? Avrupa hiddetlenerek Girit'i abluka eyledi, bizim mu'âmelât-ı âsâyiş-perverânemizi te'sîrsiz bıraktı. Ve ecnebî sefineleri toplarının muhâfazası tahtında 'asâkir-i Osmâniye'nin Hıristiyanlar üzerine hücum eylemesine meydan verdi. Ve bizim askerimizde Osmanlılar tarafından katil ve itlâf idilir emel-i sarîhiyle askerimize zahîre göndermekten bizi men' eyledi. İşte Avrupa'nın yaptığı bundan 'ibârettir!

Zor zoruna ittihâd-ı efkâr hâsıl idebilmiş olan Avrupalıların muhâfazası lüzûmundan resmen bahis eyledikleri hukûk-u beyne'l-milel bize haksız diyor imiş. Evet. Hukûk-u beyne'l-milel nazarında sahîhan haksız olalım. Fakat biz mahzan kitâli men' için Girit'e gittik. Bu kitâlin vukû'unu emir itmek için Devlet-i Âliyye'nin ve mağdûrın tarafından izhâr olunan âvâze-i istimdâd ve figân ile beraber kitâl vukû'una müsâ'ade göstermek içinde devletlerin istinâd ideceği bir vesîka var mıdır ?

Bu bâbda mübâhasât ve müzâkerât, siyâsi notalar te'âtîsi, akvâl ve elfâz beyhûdedir. Bize karşı el-hükmü limen galebe kâ'idesini mevki'-i icrâya koyuyorlar.

-Ahvâl-i müşkile arasında Kral ile beraber Yunan'ın umûr-u siyâsiyesini idâre iden zâtınız devletlerin teklîfât-ı kat'ıyyeyi hâvî bulunan notasının takdîmi üzerine Yunanistan'ın ta'dîl-i meslek ve hareket ideceği zannında mısınız?

-Bizim için geri çekilmek mümkün değildir. Hayır, mümkün olamaz. Her nokta-i nazardan imkânsızdır. Ahâlî böyle bir şeyin icrâsına meydan ve müsâ'ade virmez.

-Bâri hiç olmazsa Girit'teki askerinizi çekeceksiniz ya?

-Hayır, onları da çekmeyeceğiz.

-Pek iyi, devletler memleketimiz 'aleyhinde isti'mâl-i cebir ve şiddet idecek olursa ne yapacaksınız?

-Varsun devletler bütün Yunanistan'ı mağlûb ve zebûn-u bâzîçe-i zûr ve kuvvet eylesunlar!

Devletler şimdiden burasını bilmelidirlerki bizim askerimizin Girit'ten çekilmesi müthiş bir kitâlin mukaddemesi olacaktır, askerimizin orada bulunmasından mütevellid bir te'sîr maddî ve ma'nevî sâyesinde şimdilik öyle bir kitâl vukû'bulmuyorsada âtiyen vukû' geleceğinde şüphe yoktur. Avrupa şimdiye kadar mahv idilmiş binlerce (s.69) nüfusun mahvinden dolayı müttehemdir. Eğer toplarının kuvvetiyle bizi tekrar imhâ-yı nüfûsa mecbur idecek olursa Yunan muhârebesiyle netâyic-i müdhîşesinden ve şimdiye kadar emsâli görülmemiş bir sûrette vukû'bulacak kitâlden dolayıda insâniyet nazarında mes'ûl olacaktır.

Şu harâretli, heyecanlı sözlerden sonra bir sükûn-u tabî'î hâsıl oldu. Ben mülâkattan bir fıkır-i kat'î hâsıl eylemek emelinde bulunduğum cihetle tekrar sordum ki:

-Yunanistan hudûd boyunda muhârebeye başlayarak memâlik-i Osmâniyeye tecâvüzden geri duracak mıdır? Yoksa böyle bir harekette bulunacak mıdır?

Sorulan suâle derhâl cevap vermek i'tiyâdında bulunan Mösyö Deliyani bu suâle defaten cevap virmedi. Bir müddet düşündükten sonra dedi ki:

-Bu suâlinize cevap vermek hakkına mâlik değilim. (Biraz daha tefekkürden sonra) Lâkin hudûd-u Osmâniyeyi tecâvüz itmek fikir ve niyeti Yunan Hükûmetinde bulunmasa bile hükûmetin teşvîkât ve tahrîkât-ı ahâliye ittibâ‘a mecbur olması pek mümkündür.

Fakat o halde muhârebe yalnız Devlet-i ‘Aliyye ile Yunan arasına münhasır olmayub ‘umûmî hâlini alacaktır.

Hâlbuki devletlerin muvâfakatıyla Girit Yunan’a ilhâk idilmiş olsa idi bunların birisi hâsıl olmayacak idi. Hudûd-u Osmâniye’ye ta‘arruz muhârebe-i ‘umûmiyenin mukaddemesidir.

Avrupa Girit umûruna bir fikir ‘adâletle müdâhale itmek, âsâyîşi i‘âde eylemek, binlerce bî-günâhânı kurtarmak istiyorsa Girit ahâlisini istedikleri hükûmeti intihâbda serbest bırakmalıdır. Giritliler ne câhil ve ne de vahşî değildir. Binâen ‘aleyh kendilerine zîrdeki su‘âllerı sormak kâfidir:

-Tâbi‘iyyet-i Osmâniye’de mi kalmak arzusundasınız?

-Yoksa büyük devletlerden birisinin tâbi‘iyyetine mi geçmek istersiniz?

-Yunan tâbi‘iyyetini mi istersiniz?

-Yoksa istiklâl arzumundasınız?

Bu halde Girit kemâl-i serbesti ile fikrini beyân itmiş olacaktır.

Şimdiki ihtilâfâtın içinden çıkmak için en kestirme tarîk bu bâbda ârâ-yı ‘umûmiyeye mürâca‘at husûsu olmasıyla biz bu tedbîre tevessül edilmesine muhâlefet itmeyiz.

Devletler tarafından takdîm idilen notanın bir cevâb-ı gayriresmîsi dimek olan bu sözleri mensub olduğum gazeteye bâ-telgraf iş‘âr ile neşr idebilir miyim?(s.70)

-Evet hem neşr idebilirsiniz. Hemde Yunanistan’ın Girit’ten askerini çekmeyeceğini, Girit’te muhtâriyet-i idâre te’sîsini kabul eylemediğini ve Girit’te bir hükûmet te’sîsi için ârâ-yı ahâliye mürâca‘at idilmesi lazım geleceği fikrinde

olduğunu ve gördüğü tehdidâtta korkup geri çekilmekten ise harîta-i ‘âlemden hakk olunmayı tercih edeceği derkârdır.

İşte Yunan ahâlisinin ‘azim ve merâmı bundan ‘ibârettir.

Yunan Başvekîlî Mösyö Deliyani’nin ağzından bizzat işitmiş olduğum sözler bundan ‘ibârettir.

Kral ile velî‘ahd müstesnâ olarak ‘umûm-u Yunan vükelâsında Kral ile hem efkâr olduklarını bilirim.

Başvekîlin nezdinden çıktığım zaman sokaklarda binlerce ahâliye tesâdüf eyledim ki « Yunanistan ya gâlip gelecek ya batacaktır! » sözlerini tekrar idiyorlardı. Bu halde Yunanistan’da harb için temâyül-i ‘umûmî vardır.

Girit mes’alesi sûret-i müsâlemet-kârânede netîce-pezîr olsa dahi Martin dördüncü günü Yunan efkâr ricâlî ile efkâr-ı ‘umûmiye-i ahâlisinin ne merkezde bulunduğunu göstereceği cihetle bu mülâkâtı size yazmağa lüzûm gördüm. »

İşte « Figaro » gazetesinin Atina muhbiriyle Yunan Başvekîlî Deliyani arasında cereyân idüb bütün matbû‘ât-ı cihânın sahâifini dolaşmış bulunan mülâkât-ı mühimme şundan ‘ibârettir.

Akvâl ve ef‘âli keffe-i muhâkeme-i tarihten geçecek olan ricâl-i devletin her sözünü her fi‘lini kemâl-i dikkat ve mülâhaza ile söyleyip mevki‘-i icrâya koyması lâzime-i ihtiyâtkârîden bulunduğu halde Deliyani’nin mülâkât-ı mezkûrede kullanmış olduğu lisân, sarf eylediği sözler ricâl-i devlet için levâzım-ı mahsûseden olan o hasîse-i ihtiyât-kârîden dahi mahrûm bulunduğu delâlet eylemiştir.

Bu mülâkât esnâsında Deliyani’nin söylediği sözler ile ef‘âli arasındaki tezat ve ihtilâf hakîkaten zihinlere durgunluk virecek dereceyi bulmuştur.

Akrotor muhârebesine dâir Yunan Hükûmetinin tertîb edipte kabînelere tebliğ itmiş olduğu protestonun ahz ve kabûlü emrinin İngiltere Hâriciye Nezâreti müsteşarı Mösyö (Curzon) tarafından inkâr idilmesi Deliyani’yi Avrupa’nın haksızlığından şikâyet mecbur eylemiştir.

Bu gibi ahvâlde şikâyet içinde insanda bir yüz olması lazım gelmez mi?

Yunanistan her bir muamelesiyle hukûk-u düvel ve milelin en mühim, en mü'tenâ kavâ'idini (s.71) (Bkz: Ek-4) pââmâl idüb durur iken diğer taraftan kavâ'id-i mezkûreye istinâden beyân-ı şikâyet itmek istemesine kim ehemmiyet virir?

Yunan'ın böyle bir hareketi hadd-i zâtında Avrupa ricâl-i siyâsiyesini belâdet ve belâhet ile ithâm itmek, onlarida 'âdetâ tahkîr eylemek demek idi. İngiltere Hâriciye müsteşarı bu tahkîre yalnız protestonun ahz ve kabûl idilmiş olduğunu inkâr ile mukâbele etmiştir. Hâlbuki mu'âmelât-ı mütekâbile-i düveliye Yunan'ın tahkîrine daha büyük bir tahkîr ile mukâbele göstermeği istilzâm iderdi ki bu istilzâm hükmüne ri'âyet idilmemiş olması Yunan Hükûmetini İngiltere ile hem-'ayâr 'add olunmayacak derecede gayet küçük olmasından neş'et eylemiştir.

Avrupa diplomasisinin ketm-i hakîkat eylediğinden, Yunanistan'ın etrâfını insâc-ı kezib ve dürûğ ile sarmış olduğundan şikâyet iden Deliyani kendisiyle sâir-i ricâl-i Yunâniye'nin bütün cihâna karşı söyledikleri yalanları unutuyorlar mıydı?

Yalan yalnız insanın kendisine dokunduğu, kendi menfe'atini haleldâr eylemek isti'dâdını gösterdiği zaman müstekreh görülmemelidir.

Bir insan kendi menâfi'ini tervîc için envâ'i kezbi irtikâb iderde öteden bu menâfi'a cüz'ice dokunacak bir yalanı görünce fevka'l-'âde hiddet ve infî'âl iderse âleme gülünç olur.

Girit mes'elesinde Yunan'ın iltizâm eylediği hatt-ı hareket nâ-becâ ve ikâ' eylediği müdâhale-i tecâvüz-kârâne Girit cezâresinin büyüklüğüne, servetine, ehemmiyetine tam'an vâki' olmuş bir şey olmayub belki Giritlileri kurtarmak emelinden neş'et eylediği gibi sözler yalandan şikâyet iden Deliyani'nin yüzünü kızartacak şeyler değil midir?

Girit'te her gün, her saat, her an bir iğtişâş zuhûr idiyor ise bunun tahrîkât-ı Yunâniye netîcesi, eseri olduğunu Atina'da Başvekâlet Dâiresiyle Hâriciye Nezâretinin evrâk-ı mühimme mahzenlerinde mahfûz bulunan evrâk-ı resmiye pek güzel isbât itmez mi?

Deliyani Başvekîl olmak haysiyetiyle Girit'te Yunan devletinin menfa'atine îkâ'-i fesâd idilmek üzere Atina'dan nasıl emirler verilmiş olduğunu herkesten iyi bilmez mi? Girit'te taraf-ı Hükûmet-i Seniyyeden virilen emir üzerine kitâl ve yangın vukû'undan Giritlilerin katil olunduğundan, kadınların ırzlarına geçildiğinden bahisle 'alenen irtikâb-ı kezip iderek şikâyet iden Deliyani mezâlimin en büyüğünü (s.73) Yunan'ın teşvikiyle Girit Hristiyanlarının îkâ' itmiş olduğunu 'âlem bilmiyor mu sanıyor?

Saltanat-ı Seniyye Girit cezîresinde müte'assıb ve honhâr bir eksereyet-i Hristiyânîyenin mağdûru olub anbean canları, malları ve ırz ve nâmusları taht-ı tehlikeye düşen ekalliyet-i İslâmiyeyi muhâfaza ve Girit cezîresinde İslâm ve Hristiyan hâl-i sükûn ve râhatta yaşamak isteyen ahâliyi Yunan tesvîlâtına kapılarak sibâ'-i vahşî hâline gelmiş bulunan eşkıyânın ta'arruzât-ı gadârânesinden sıyânet emelinden başka bir maksat ile Girit'e asker sevk itmemiştir. Eşkıyânın tahassunkâhları yakılmış yıkılmış ise âsâyiş-i memleketin ve mahfûziyet-i cân ve mâl-ı ahâliyi tehlikeye düşürmekte inad ve ısrar gösterub devlet matbû'larına karşı silâh-ı 'adâvet isti'mâl itmiş olmaları üzerine yapılmıştır ki bundan dolayı bi'l-'umûm memâlik-i mütemeddine kanunları, kavânîn-i esâsiye-i medeniye Saltanat-ı Seniyye'ye hak virir.

Girit'e müfsidîn bî-nihâye sevkiyle ahâliyi ihtilâle, 'isyâna tahrîk ittikten, bu sûretle dâhil-i cezîrede envâ'-i tahrîbât icrâsına sebebiyet verdikten sonra kalkıp da Giritlilerin ahvâline acımak, bu ahvâlden Yunan ahâlisini fevka'l-'âde münfa'il olmuş göstermek ve fazla olarak bu ef'âlin devletler tarafından nazar-ı dikkat ve ehemmiyete alınmadığını da hiddet itmek garâib-i Yunâniye'den 'add olunsu sezâdır.

Yunan Hükûmeti binlerce Giritlileri beslemeğe giydirmeğe, kendilerine bakmağa mecbur bulunuyor imiş de bundan dolayı hazîne-i Yunâniye muzâyakaya dûcâr oluyor imiş.

Eğer bunlar olmasaymış Yunan ahvâl-i mâliyesi pek iyi olacak imiş!

Girit mes'elesi mevcut oldukça Yunan ahvâl-i mâliyesinin düzeleceğine Avrupa ihtimâl virmemeli imiş!

Girit mültecîleri Yunanistan'a gelmezden, Girit mes'elesi meydanda bulunmazdan evvel Yunan umûr-u mâliyesinin ne halde bulunduğunu güyâ cihân bilmiyor imiş gibi şimdi mevcut olan muzâka-i mâliyeyi Girit mültecîleri, Girit mes'elesi yüzünden tevellüd itmiş bir şey gibi göstermek.

« 'âlemi kör, herkesi sersem mi sanırsın ? » mısra'ının medlûlüne muvâfık bir hareket değil midir ?

Yunan Hükûmeti bî-çâre Girit Hristiyanlarının envâ'-i tesvîlât ile memleketlerinde duramayacak bir hâle getirdiğinden ve medâr-ı şikâyet ve güftgû olsun diye bunları Pire ve Atina'ya ilticaya (s.74) teşvîk eyledikten sonra sıkılmadan onların emr-i i'âne ve iskânı ve sâiresi Yunan hazînesine bâr olduğundan bahis idiyorlar.

Giritliler tesvîlâta uğramazdan evvel kendi memleketlerinde rahat oturup ne Yunanlılara, ne de kimseye bâr olmuyorlar idi. Yunan menâfi'-i mevhûmesinin tezvîcî için Girit Hristiyanlarını tahrîk ve terk-i vatana teşvîk iden bir hükûmetin bu mu'âmelât ve harekâtı ma'lûm-u cihân iken yine cihâna karşı Girit mültecîlerinin kendisine bâr olduğundan bahis itmesi pek garîb olur.

Muzâyaka-i mâliye-i Yunâniye Deliyani'nin ifâdesi vecihle yirmi sekiz bin Girit mültecîsi için yevmiye otuz bin frank sarfına mecburiyet elvermesinden neş'et itmiyordu.

On onbeş sene evvel Yunanistan'da besleyecek bir mültecî bulunmadığı zamanda da Yunanlılar kendi kendilerini zor besleyebiliyorlar idi.

Deliyani bir iki defa Başvekâlet makamında ve sûret-i dâimede meclis-i meb'ûsân a'zâlığında bulunduğu cihetle muzâyaka-i mâliye-i Yunâniye'nin en ziyâde Yunanistan'ın istitâ'at-ı mâliyesiyle kat'an mütenâsib olmayan mesârif ve tehyiât-i harbiyeye girişmesinden ve Yunan Hükûmetinin sû'-i idâresinden neş'et eylediğini herkesten iyi bilir iken şimdi oralarını kâle alamayarak bütün muzâyekât-ı Yunâniye'nin sebeb-i yegânesi Girit vukû'âtı olduğunu 'âleme inandırmağa nasıl vicdânında cür'et buluyor ?

Yunanistan'da ahâlî galeyâne gelmiş imiş Kral ile Mösyö Deliyani dâimâ ahâliye sükût ve i'tidâli tavsiye eylemiş imiş.

(Etniki Eterya) Cem'iyeti a'zâsıyla Yunan ricâl-i siyâsiyesi arasında ne gibi münâsebât mevcut olduğundan Avrupa bî-haber mi kıyâs olunuyor ?

Deliyani ve tarafdârının Yunanistan'da bir galeyân-ı efkâr vücûda getirmek ve sonra bu galeyânı Avrupa'ya irâe idüb « Görüyorsunuz ya! Halkın bu galeyânına karşı ne yapılabilir? Hükûmet ister istemez harekete mecbur olmuştur » demek için (Etniki Eterya) cem'iyetini nasıl vâsita-i tahrîk ittihâz eyledikleri ve bu cem'iyet vâsitasıyla Girit'te, Yunanistan'da ne gibi mefsedetler îkâ' eyledikleri zâten vâkıf-ı habâyâ-yı umûr olanlara ma'lûm bulunduğu halde ba'de'l-muhârebe bütün bütün zâhire çıkmadı mı ?

Giritlilere ıslahat va'd olunduktan ve icrâ-yı ıslahata teşebbüs idildikten sonra cezîrede kitâl başlamış olduğu sözüde kizb-i sarîhtir.

Saltanat-ı Seniyye ile düvel-i muazzamanın bi'l-ittihâd (s.75) mevki'-i iczâya koymak teşebbüsünde bulundukları ıslahat tamâmen kuvveden fi'le gelecek olursa Girit cezîresi hakkındaki âmâl-i durâdûr-ı Yunâniye'nin önüne bir sedd-i hâil çekileceği Yunan zimâmdârânınca muhakkak görüldüğü için değil midir ki geçen Kânûn-u Sâni esnâsında Hanya'ya bir çok müfsidler sevk olunarak Giritliler 'isyâna tahrîk ve teşvîk idilmiş ve ıslahat-ı musammimeyi hükümsüz bırakmak emel-i müfsidânesiyle envâ'-i mefâsid ve iğtişâş vücûda getirilmiştir.

Avrupa devletleri Girit'teki teb'alarını muhâfaza için sevâhil-i cezîreye sefâin-i harbiye gönderdikleri için Yunanlılar dahi o yolda harekete mecbur oldukları göz önünde bulunan bir hakîkati inkâr etmek istemektir.

Avrupa sefâin-i harbiyesinin Girit sularında bulunmasıyla beraber güyâ kitâl yine devam itmiş, Avrupa devletleri bu arada yalnız müzâkerât ile vakit geçirmiş olduğu için Yunan devleti artık kendi vicdânın telakkîyâtından başka bir şeye ittibâ' itmeyerek Girit cezîresinde i'âde-i âsâyiş etmek ve Müslüman ve Hristiyan bi'l-cümle ahâliyi muhâfaza ve sıyânet etmek üzere Girit'e asker sevk eylemiş imiş!

Cem‘iyet-i düveliye ve medenîde bir mevkî‘ bulunduğunu iddi‘â iden bir hükûmetin Başvekîli lisânından böyle sözler südüru cidden şâyân-ı hayret ve istiğrâbdır.

Ecza-yı mütimmime-i memâlik mahrûse-i hazret-i pâdişâhîden bulunduğu bütün cihân medeniyetin taht-ı tasdîkinde bulunan Girit cezâresinde i‘âde-i âsâyiş eylemek vazîfesi Yunan Hükûmetine neden terettüb idiyor imişki Avrupa’ya ‘asker ve sefine-i harbiye sevk eyledi? Müslüman ve Hıristiyanları muhâfaza itmek gibi fikr-i ‘adâlete mâlik olanlara mahsûs hallerden dem uran Deliyani Yunan askerinin Girit’e kademnihâde olur olmaz yerli Hıristiyan ile müttefikân bîçâre Müslümanlar hakkında revâ gördükleri mezâlimi cihân-ı medeniyet haber almamış mıdır sanıyor?

Yunanlıların tahrîkât-ı mefsedetkârânesiyle Girit’te ehl-i İslâm ‘aleyhinde icrâ kılınan mezâlim bî-nihâye hakkında Avrupa parlamentolarında, matbû‘âtında, mahâfil ve mecâlisinde söylenen sözler, mâvi, yeşil, sarı kitap gibi vesâik-i resmiyeye geçirilen raporlar meydanda iken Deliyani Yunan devleti tarafından Girit’e vukû‘bulan müdâhelenin mahzan sıyânet-i İslâm ve Hıristiyan gibi âmâle müstenid bulunuşundan bahis idişide diplomatlığı yalan söylemekten ‘ibâret zan iderek Yunan ricâline mahsûs bir garîbe teşkil eylemiştir.

El-hâsıl Deliyani’nin bu mülâkâtı târupûd (s.76) ifk ve iftiradan tertîb idilmiş bir kumâş-ı kezib ve dürûğ nümûnesi olduğu gibi Yunan Hükûmeti istemese bile galeyân-ı ahâlînin önü alınamayıp behemehâl hudûd-u şâhâneye tecâvüz olunacağı sarâhaten göstermekte bulunduğu için muhârebe-i ahîrenin sebep ve müsebbibini irâe ve ta‘yîn ve derece-i mes’ûliyetide ona göre tebyîn için bir kuvvetli hüccet ve delîl olmuştur.

Avrupa devletleri Yunanistan’a bir müşterek nota takdîmiyle kendisinin Girit cezâresindeki asker ve süfun-u harbiyesini bir mühlet-i mu‘ayyene zarfında çekmesini sûret-i kat‘iyyede beyân ve teblîğ eyledikleri bir sırada Yunan Başvekîlinin « Yunan devleti Girit’teki askerini çekmeyecektir. Avrupa’nın ihtâr-ı mükerrîne karşı geri çekilmekten ise harîta-i ‘âlemden hakk idilmeği göze aldıracaktır. » zemîninde sözler dermeyân itmiş bulunmasını Yunan Hükûmetinin âmâl-i âsâyiş şikenâne ve bütün cihânı ateşe virmek makâsıd-ı mefsedet-kârâne beslemekte olduğuna en kuvvetli delîl

olarak muhârebe-i ahîrenin ve bu yüzden dökülen bî-nihâye kanların nazar-ı târîh ve insâniyette mes'ûliyeti kime 'âid olmak lazım geleceği nezd-i erbâb-ı insâf ve muhâkemede ta'yin ider.

Yunan Başvekîli bu fikir ve maksatta bulunduğu sırada Atina'da ve Yunanistan'ın cihât-ı sâiresinde işi gücü olmayan bir takım politikacılar, palikaryalar hergün Kral sarayı önünde ve sâir mecâmî'-i nâs olan mahallerde içtimâ' ile « yaşısun muhârebe! » diye bağırmakta ve Yunanistan'ın cihât-ı sâiresinde de kullu yevm mitingler 'akdiyle muhârebeye girişmek için hükûmete teşvîkât icrâ olunmakta idi.

Şu ahvâl ve mu'âmelât Yunanistan'ı bu defa harbe girişmekten men' itmek kâbil olmayacağını ve devletlerin muhâfazasına dahi ne sûretle cevap virileceğini göstermekte idi.

Mart Efrencinin dördüncü günü Atina'da meclis-i vükelânın in'ikâdını müte'akib Başvekîl Deliyani Kral ile uzun uzadıya mülâkât itmiş ve 1890, 1889 ve 1888 seneleri redîflerini dahi silah altına cem'î karar-gîr olunmuştur.

Harbiye Nâzırı bazı mesâil-i harbiye hakkında hey'et-i vükelâ ile ittihâd-ı efkâr hâsıl idemediğinden istifa idüb yerine Miralay Simolenski Harbiye Nezâretine geçmiş ve hudûd ve mevâki'-i sâire kumandanlarına gönderdiği evâmirde tehiyyât ve tedârikât ve istikmâlât-ı askeriye geceli gündüzlü çalışması lüzûmunu bildirmiştir.

Mart Efrencinin sekizinci günü Yunanistan (s.77) tarafından devletlerin notasına cevap olmak üzere Atina'da bulunan süferâyâ bir resmî nota virilmiştir ki bunun sûret-ı mütercemesi şudur:³³

³³ Devletlerin notasına taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den fî 14 Mart Efrenci tarihiyle i'tâ buyurulmuş olan cevâbın sûretide şudur:

« Süferâ-yı düvel-i muazzama fî 4 Mart tarihli notalarında Yunan askerinin Girit cezîresinden çekilmesini müte'akib Girit cezîresindeki 'asâkir-i Osmâniyenin el-yevm düvel-i muazzama askeri mevcut bulunan kalelere çektilmesi hakkındaki tedâbiri tavsiye eylemişlerdir.

Süferâ-yı kirâmın ma'lûmlarıdır ki bu mes'elenin bidâyetinden beri Saltanat-ı Seniyye muhâfaza-i sulh ve âsâyiş emrinde devletlerin mevcut olan âmâl-i hâlisanesine iştirâk iderek fevka'l-'âde mü'essir-i i'tilâf-perverî göstermiştir.

Girit cezîresince Halepa mukâvelenâmesinin i'âde-i ahkâmı ıslahat ve sa'ye icrâsı gibi taraf-ı sefirânelerinden tavsiye olunan bi'l-cümle tedâbir ittihâz olunmuş ve hatta k(?) sonra cezîreye bir muhtâriyet-i idâre verilmesi esâsı dahi kabul kılınmış olup yalnız taraf-ı Hükûmet-i seniyyeden idâre-i mezkûrenin şekil ve sûret ve teferru'âtını süferâ ile bi'l-müzâkere kararlaştırmak husûsunda beyân-ı kayd ihtirâz olunmuştur. Teferru'ât-ı mes'eleden biriside Girit'teki Yunan sefâin-i harbiyesiyle askeri

« Hükûmet-i Yunâniye devletlerin ittihâd-ı efkâr hâsıl itmiş oldukları nikâtı kemâl-i dikkat ile nazar-ı mülâhazaya almıştır.

Nikât-ı mezkûreden hâsıl olacak netâyicin vehâmet-i fevka'l-âdesine nazaran Hükûmet-i Yunâniye mukarrerât-ı müttehaze hakkındaki tecârib-i medîdeye ve Girit ahvâline vukûf-u kâmile müstenid bulunan kendi efkâr ve mutâla'âtını düvel-i muazzamaya beyân eylemeği vezâifinden 'add idiyor. Düvel-i muazzamanın hâiz bulundukları ihtisâsâtı ve âsâyiş-i 'umûmîyi muhâfazaya mevcut olan âmâlî Hükûmet-i Yunâniye nazar-ı dikkate alarak kendisi dahi cidden muhâfaza-i sulha hizmet eylemek ve şimdiye kadar birçok defa pek mü'lîm-i ızdırâbâne dûçâr olmuş, kırılmış bulunan Girit ahâlisini bir harabe-yi tâmdan muhâfaza itmek emelinde bulunduğu cihetle bâlâda beyân olunan vazîfenin îfâsında kusûr idemez.

Bu defa düvel-i muazzamanın Girit hakkında kabûl ve ittihâz itmiş oldukları usûl-ü cedîde-i idârenin hayfâ ki niyât necîbe-i düveliyenin husûlüne hizmet idemeyeceği ve mukarrerât-ı hâzırânında şimdiye kadar Girit cezîresince bilâ muvaffakiyet mevki'-i tatbîk ve tecrübeye konulmuş bulunan suver-i muhtelif-i idâreye benzeyeceği zannındayız.

Girit cezîresinde kıyâm ilk defa vukû' buluyor değildir. Sinîn-i ahîre zarfında (s.78) cezîre altı defadan ziyâde dûçâr-ı ahvâl-ı fetret olub mevcûdiyeti tehlikeye dûçâr olmuştur.

Şimdiki halde cezîre-i mezkûreye virilmek istenilen idâre-i cedîde orada sûret-i kat'îyyede te'mîn-i sükûn ve intizâm itmeyecek sûrette olunca hâl-i hâzır iğtişâşın 'adem-i imkân imhâsı Yunan Hükûmetince müsellemdir. Hâl-i fetret memleketi tahrîb itmekte devam idecek, gürâne bir ta'assuba tutulmuş olanların elinde bulunan seyf-i kahr ve tedmîr tahrîbât îka'ında ve cidden sezâ-yı tedmîr ve imhâ olmayan bir ahâlînin mahvinde devam gösterecektir.

oradan çekildikten sonra müzâkere idilecek olan 'asâkir-i Osmâniye'nin kalelere çekilmesi keyfiyeti olduğundan işin o zamana ta'lîki tabî'idir. »

Şu ahvâle nazaran teklîf olunan idâre-i muhtârenin mevki‘ tatbîka vaz‘ında devletlerin ısrar göstememelerini ve Yunan kavminin sâkin bulunduğu diğer maheller hâl-i istiklâle nâil oldukları zamanda Kabod Sitirya zaman-ı riyâsetinde olduğu gibi cezîrenin Yunan’a i‘ade-i irtibât eylemesine müsâ‘ade eylemelerini ricâ itmeyecek olursak pek büyük bâr-ı mes’ûliyet altında kalacağımız derkâdır.

Düvel-i muazzama virmiş oldukları kararın mevki‘ tatbîk ve icrâya vaz‘ında sebât ve ısrâr gösterecek olurlarsa mukarrerât-ı mezkûrenin tamamen mevki‘-i icrâya vaz‘ına kadar o bedbaht memleketin ne halde bulunacağı muhtâc-ı beyân değildir.

İşte şu mutâla‘âta ve âmâl-i insâniyet perverâneye ve bi’l-cümle devletlerin âmâl-i yegânesini teşkîl eylediği vecih ile dâhil-i cezîrede i‘ade-i sükûn ve âsâyiş idilmesi menfâ‘atine olarak oradaki kuvve-i askeriyemizin çekilmesine müte‘allık mukarrerât-ı düveliyenin geri alınması hakkında devletlerin celb-i inzâr lütfuna teşebbüsten tereddüt eylemedik.

Girit sularında düvel-i muazzama sefâin-i harbiyesinin müçtemi‘ bulunmasına ve cezîreye Osmanlı askeri ihrâcına sefâin-i mezkûre tarafından müsâ‘ade gösterilmeyeceği kanâ‘atine nazaran Yunan sefâin-i harbiyesinin Girit sularında bulunmasına lüzûm görülmez denilecek olursa burası cây-ı i‘tirâz olamazsa da her halde Yunan askerinin dâhil-i cezîrede istikrâr-ı kat‘i-i âsâyiş nokta-i nazarındanda lazım olduğu bedîhiyyât-u umûrdandır.

Bundan başka cezîre Hristiyanlarını ta‘assub-u İslâma ve her vakit dâhil-i cezîrede Hristiyanlara karşı Müslümanlar tarafından vukû‘bulan tecâvüzâta iştirâk eylediği bedîhi ve âşikâr olan ‘asâkir-i Osmâniyeye karşı müdâfaasız bırakmamak vazîfemiz îcâbındandır.

Bundan başka devletlerin emin ve i‘timâdına lâyık olan cezîredeki askerimize orada **(s.79)** istikrâr-ı sükûn ve âsâyiş me’mûriyeti virilecek olursa düvel-i muazzamanın âmâl ve niyât-ı ıslah-kârânesinin derhâl husûle geleceği şüpheden biridir. Cezîrede bir defa âsâyiş-i istikrâr bulunduktan sonra Girit’in ne olması lâzım geleceğine ahâlî kendiliğinden sûret-i serbâzânede bir karar virebiliyorlar »

On onbeş senden berî Girit cezâresinde te‘âkub itmekte bulunan ahvâl-i müdhişe yalnız Yunanistan ahâlîsini heyecân-ı fevka’l-‘âdeye düşürmekle kalmayub belki umûr-u mesâlih-i ‘âmmeyi de sekte-dâr ve devletin ahvâl-i ekonomikiye ve mâliyesini de fenâ halde rahnedâr eylemektedir.

Yunanlıların Giritlilerle hem-mezhep oldukları, aramızda ittihâd-ı cinsiyet ve ravâbit-i kavmiyet bulunduğu nazar-ı dikkate alınmayacak olsa dahi Yunanistan’ın bu gibi tezelzülâne müddet-i medîde mukâvemet idemeyeceğini enzâr-ı düveliyeye irâe eylememek elinden gelmez.

İşte bunun içündür ki Giritlilerin her ne sûretle idâre olunmak isterlerse onu sûret-i serbestânede beyân eylemelerine müsâ‘ade gösterilmesini Yunanistan düvel-i muazzamanın ihtisâsât-ı ‘uluv cenâbından istid‘â eyler. »

Şu nota resmen irtikâb-ı dürûğ itmek san‘atında Yunan Hükûmetinin ne kadar ileri gitmiş olduğunu isbât idecek şâyân-ı ‘ibret bir vesîkadır.

Yunan Hükûmeti bu notada hep kendi eser-i tahrîkâtı olarak Girit cezâresinde zuhûr iden iğtişâşâtı güyâ cezîre ahâlîsinin zulüm-dîde olduğundan neş‘et itmiş bir şey olmak üzere göstermek istemiştir. Hâlbuki Girit cezâresindeki Hıristiyanların zulüm-dîde değil zulüm âferin oldukları hergünkü vukû‘ât ile cihânın nazar-ı hakîkâtinde tecellî idüb duruyordu. Sinîn-i ahîrede cezîrede altı defa iğtişâş zuhûr itmiş imiş. Cezîrenin hâiz olduğu nizâmât-ı vesî‘a Giritlilerin ezher cihet-i refâhiyetini te‘mîn edecek sûrette iken yine râhat durmayarak hemen her sene bir karışıklık ikâ‘ idenler Yunanistan’da ki cem‘iyyât-ı fesâdiyenin muttasıl cezîre-i mezkûreye sevk eylediği erbâb-ı mefsedete iştirâk iden Girit Hıristiyanları değil miydi? Hükûmet-i Seniyye’nin eczâ-yı memâlikinden birisine virmiş olduğu imtiyâzât ve sâireye ne sûretle ri‘âyet ider olduğu Sîsâm ve Lübnan idârelerinin te‘mîn eyledikleri hüsn-ü ahvâl ile müstedil değil midir? Giritlilerde Sîsâmlılar Lübnanlılar derecesinde intizâm ve sükûn dâiresinde vakit geçirmek ile ülfet itmiş ve Yunanistan’ın tesvîlât-ı dâimesine kulak virmemiş olsalar idi elbette onlarda Sîsâmlılar (s.80) Lübnanlılar kadar nâil-i ni‘met-i râhat ve terakkî olurlar idi.

Giritte akalliyeti teşkîl iden ahâli-i müslimenin ekseriyeti hâiz olan Hristiyanları tedmîr idebileceklerini resmî bir notada iddi'â itmek Yunanistan'a mahsûs safsatalarındandır.

Yunanistan'ın düvel-i muazzama tarafından vukû' bulan tebliğâta cevap olarak gönderdiği şu nota ile Miralay Vassos Girit'e i'zâm olunduğu sırada Atina'da resmî gazetenin neşr eylediği fikra muhteviyâtı birbiriyle mukâyese idilecek olursa Yunanistan'da âmâl-i insâniyet-kârânedен şemme bulunmak şöyle dursun gâyet müthiş makâsıd-ı tecâvüz-kârâne ve iğtişâşperverâneye ittibâ'dan başka bir emel olmadığı tehakkuk ve tebeyyün ider.

Yunan askeri Girit'ten çıkacak olursa cezîre alt üst olarak Hristiyanlar kahr ve tedmîre uğrar imiş gibi akvâl-i safsata-kârâne ile hakâyık-ı ahvâle tamâmen vâkıf bulunan düvel-i muazzamayı iknâ'a çalışmak sâde dillîği çocukluk derecesine vardırarak demek olmaktan başka bir şey değildir ki Yunanlılar şu son zamanlarda âsârını gösterdikleri garâib-i ahvâl ve mu'âmelâta buda bir zamîme-i hayret-fezâ olur.

Yunanistan'ın bu notası Girit'e vukû' bulan müdâhale-i gayrimeşrû'asından dolayı devletlerle müzâkerâta meydan açmak ümîdiyle yazılmış olduğu sûret-i tahrîr ve beyânından müstebân oluyor idi ancak düvel-i muazzamanın yeniden bâb-ı müzâkerâtı açmak ve Yunan ile uzun uzadıya söyleşmek cihetini iltizâm edecekleri meşkûk idi hele Almanya devleti Yunanistan'a virilen nota üzerine tekrar bâb-ı müzâkerayı keşâd itmek lazım gelub gelmeyeceği husûsunun takdîrini işte doğrudan doğruya müdâhalesi bulunan devletlere havâle eylediğini ve kendisinin esbâb-ı maksadı Avrupa'da idâme-i âsâyiş husûsu olub binâen 'aleyh düvel-i muazzamanın teşebbüsâtı müşterikesini ihlâl edecek her bir hareket-i münferidesinden mütecârib bulunamayacağını sûret-i resmîyede kabînelere beyân ve tebliğ eylemiştir.

Şu tebliğât üzerine kabîneler arasında cereyân iden müzâkerât ve ittihâz olunan mukarrerâtın ne olacağını anlamak merakı Avrupa'da herkesin zihnini, fikrini işğal idiyordu.

Hatta Atina'dan Avrupa gazetelerine keşîde kılınan telgrafnâmelerde Yunanistan efkâr-ı 'umûmiyesinin bu bâbdaki merakı son dereceyi bulmuş olub

devletler Yunanistan'ın cevâbını bir cevâb-ı ret olmak üzere telakkî eyledikleri halde sefirlerini Atina'dan çekmeğe veyâhûd Yunan sevâhilini abluka tahtına almak sûretiyle mukâbeledede bulunacakları (s.81) son derece bâis-i endişe olmakta bulunduğundan bahis olunmuş ve şâyet devletler Yunan 'aleyhinde tedâbîr-i zecriye ittihâzına kalkışacak olursa o halde hudûdda behemehâl muhârebe başlayacağı ve şimdiden bir takım çetelerin Makedonya'ya tecâvüz eylediği bildirilmiştir

Hatta Yunan ordusu Başkumandanlığına ta'yin kılınmış olan Prens (Konstantin)'in erkân-ı harbiyesi derhâl harekete müheyyâ bulunmak üzere emir almış olduğu dahi Atina'dan iş'âr olunmuştur.

Yunanlıların bu aralık neşreyledikleri havâdis-i kâzibe cümlesinden olarak Selânik'in Üsküp hattı üzerinde Vardar Köprüsünün eşkıyâ-yı Yunâniye tarafından tahrib idilmiş olduğu ve bir askeri trenin nehre düştüğü Atina'dan Avrupa matbû'âtına iş'âr idilmiş ise de bu rivâyetin bî-asıl ve esas olduğu çok geçmeden tehakkuk eylemiştir.

Ayın dokuzuncu günü Girit'te Akrotor tabyalarında 'asâkir-i Osmâniye ile eşkıyâ arasında yeniden bir muhârebe daha vukû'bulup tarafeyn birkaç saat müddet kurşun te'âtî eylemiş ise de muhârebe-i mezkûrede her iki tarafında telefâtı ne olduğu anlaşılamamıştır.

Mart'ın dokuzuncu günü Hanya'da bulunan düvel-i muazzama 'asâkiri kumandanı Mösyö Amorati³⁴ şehri mezkûrda Yunan konsolosuna göndermiş olduğu haberde kendisinin bir an evvel cezîreyi terk idüb gitmesini ve cezîreden infikâk idinceye kadar esir gibi 'add olunacağını beyân eylemiş olduğundan merkûm dahi mu'âmele-i cebriye görmedikçe cezîreyi terk itmeyeceğini ve bunun üzerine Binbaşı Amorati hîn-i iktizâda cebrede mürâca'attan geri durmayacağını ve Hanya'da bulunan diğer Yunanlıların dahi cezîreden çekilub gitmeleri lazım geleceğini beyân eylemiştir.

³⁴ *Amouranth*

Düvel-i muazzama kumandanlarının şu muamelesi üzerine Yunanlılar işin sarpa saracağını anladıklarından Hanya'da bulunan Alfayos ve Oroles vapurlarını oradan çekmişlerdir.

Bu aralık Girit'in Kisamo ve Kandanos gibi yerlerinde sıkışan ahâli-i müslime düvel-i muazzama sefâin-i harbiyesinin mu'âvenetiyle Hanya'ya nakil idilmekte olup nefis ve mallarının mümkün mertebe taht-ı te'mîn ve muhâfazaya alınmasına i'tinâ olunuyordu. Hiyerapetra³⁵'da mahsûr bulunan ahâli-i müslime ile 'asâkir-i Osmâniye'nin 'arz-ı teslimiyet itmeleri eşkıyâ tarafından teklîf idilmiş ise de bu teklîfin red idilmesi üzerine merkûmlar kale üzerine ateş icrâsına başlamışlardır. Kandanos'da mahsûr bulunan ahâli-i müslimeden 523 zükûr, 1047 kadın ve çocuk 340 asker (s.82) ve İspirlanga'dan³⁶ dahi 112 asker bir İtalya vapuruyla Hanya'ya nakil olunmuşlardır.

Şâyet düvel-i muazzama Golos³⁷ ve Pire limanlarını abluka tahtına alırlar korkusuyla Pire'den Golosa kullu yevm vapurlar dolusu mühimmât-ı harbiye ve esliha sevkinde devam olunuyordu. Atina sokaklarında arabalar ile esliha gezdirilerek parası olanlara sekiz frank mukâbilinde bir tüfenk, bir kasatura ve miktâr-ı kâfi fişenk virilmekte ve parası olmayanlar ise meccânen esliha almakta ve Yunan gazeteleri memâlik-i ecnebiyede mütemekkin Yunanlıların kullu yevm göndermekte oldukları i'ânet-i nakdiyeyi 'an'ane-i mahsûsa ile i'lân idüb beyân-ı iftihâr eylemekte idi.

Bâlâda söylendiği vecih ile cezîreyi terk idüb gitmek üzere emir almış olan Yunan konsolosu bi'l-'umûm konsolato me'mûrları gazete muhbirleriyle beraber Mart'ın dokuzuncu günü Yunanistan'a gitmek üzere Hanya'dan vapura râkib olmuşlardır.

Mart'ın dokuzuncu onuncu günleri Paris'te meclis-i meb'ûsân ile Londra'da 'Avâm Kamarası'nda mesâil-i şarkiye hakkında mübâhasât-ı mühimme cereyân iderek Fransa'da Başvekîl Mösyö Malin Yunanistan hakkında tedâbîr-i zecriye ittihâzı ve bu tedâbîre Fransa'nında iştirâki lazım gelecek olursa olbâbda hükûmet bir karar ittihâz

³⁵ *Ierapetra*

³⁶ *Spirlonga Adası*

³⁷ *Bazı kaynaklarda "Volos" olarak geçmektedir.*

itmezden evvel meclis-i meb'ûsânın re'yî ve muvâfakatini istihsâl ideceğini beyân eylemiş olduğundan 'Avâm Kamarası'nda Lord Salisbury'nin dahi Mösyö Melin gibi beyânâtta bulunup bulunmayacağı Hâriciye müsteşarı Mösyö Curzon'dan sorulmuş, mûmâ ileyh ise Lord Salisbury'ye keyfiyeti sorub emir almadıkça olbâbda bir şey söyleyemeyeceğini dermeyân eylemiştir. Mösyö Balfour dahi Mart'ın on birinci Perşembe günü beyne'l-düvel cereyân itmekte olan müzâkerâtın henüz İngiltere vükelâsının beyânât-ı kat'iyede bulunmalarını te'mîn edecek sûrette ilerlememiş olduğunu bildirmiştir.

Şu sırada Girit cezîresinde Yunanlıların zâhire çıkmış olan bir mu'âmele-i sâhte-kârânesini sükût ile geçmek kâbil olamaz.

Mart Efrencinin on birinci günü İtalya, Fransa, İngiliz amiralleri ile Akrotordaki eşkıyâ rû'esâsından altı kişi arasında bir mülâkât vukû'bulmuştur. İşbu mülâkât esnâsında amiraller şimdiye kadar Avrupa'nın Girit cezîresi hakkındaki mukarrerâtına dâir rû'esâyı eşkıyâyâ tebliğ idilmek üzere Yunan bahriye kumandanı Raynak'a her ne emir virilmiş ise merkûmun bunları rû'esâ-yı eşkıyâyâ tebliğ itmediği ve Atina gazeteleri Giritlilerin (s.83) düvel-i muazzama tarafından ittihâz olunan mukarrerâtı red itmiş olduklarını i'lân itmişlersede rû'esâ-yı eşkıyânın Avrupaca müttehaz mukarrerâta gayrîvâkıf bulunduktan başka Girit'te düvel-i muazzamanın taht-ı işgâlinde bulunan şehirlere hücum idilmemesi hakkındaki beyânnâmeden ve Akrotor muhârebelerini müte'âkib eşkıyânın yaralılarını tedâvî etmek üzere düvel-i muazzama kumandanları tarafından tabîb irsâl edilmesine dâir bir teklîf dermeyân olduğundan dahi haber almadıkları tehakkuk itmiştir.

Paris'te neşr olunan meşhur « Tan » gazetesi Yunan zâbitasının bu sûretle ketm-i hakikat eylemelerinden bahis eylediği zaman Yunan zâbitasının Girit'te güyâ bir me'mûriyet-i insâfiyet-kârâne îfâ edeceklerine dâir vuku'bulan beyânatlarına karşı şu hareketlerinin mûcib-i hayret olduğunu beyân eylediği gibi Times gazeteside « bu gibi mu'âmelât-ı hâinâneyi tamâmıyla istikbâh için söylenecek bir söz bulunamaz. Bu gibi hakâyıkın meydana çıkması Yunanlıların itmekte oldukları insâniyet da'vâsının nasıl târûpûd-u kezib ile dokunmuş bir kumaş-ı mefsedet olduğunu zâhire çıkarır » zemininde idâre lisân eylemiştir.

Yunanlıların mâhiyetini Avrupa'ya tanıtmaya hizmet iden bu gibi ahvâl muhârebe-i ahîrede irtikâb eyledikleri her türlü haksız ve müğâyir mehâsin-i ahlak mu'âmelâtı ile kendileriçün ile'l-ebed tarih nazarında leke-i mezzemmet bırakmış olduklarının delili olmağla gayet mühimdir.

Şu aralık câlib-i enzâr-ı dikkat olan ahvâl-i siyâsiyeden biriside Sırbistan Kralı'nın i'âde-i ziyâret maksadıyla Sofya'ya gidüb Bulgaristan Prensi ve Rumeli Şarkı Vâlisi Prens Ferdinand ile mülâkât itmiş olması ve bu mülâkâtı müte'âkib Bulgaristan re'is-i nuzzârı Mösyö Ostoylof³⁸ tarafından Sobraniye meclisinde bir nutuk îrâd idilerek ahvâl-i hâzırada Bulgaristanca ittihâz olunacak meslek-i siyâsetin ta'yin kılınmış bulunmasıdır.

İngiliz matbu'âtı ve bâ-husûs « Times » gazetesini Mösyö Ostoylof'un bu nutkunda Yunan hakkında beyân-ı teveccüh eylemiş olduğunu yazmış ise de (Ajans Balkanin) nâm Bulgar telgraf acentası « Times »'ın bu ifâdesini tekzîb iderek Bulgaristan'ın meslek-i müsâlemetkâranesi neden 'ibâret olacağı Mösyö Ostoylof'un nutkunda pek güzel îzâh idilmiş olduğunu söylemiştir.

Hâlbuki o aralık Bulgaristan ile Sırbistan arasında bir mu'âhede-i ittifâkiye ve askeriye 'akd olunup olunmadığı dahi cây-tedkîk ve mülâhaza bulunuyordu gerçi Sırbistan ve Bulgaristan'ın (s.84) makarr idârelerinden Avrupa'nın nîm-i resmî gazetelerine tebliğ idilüb onlar vâsıtasıyla neşr ittirilen makâlâtta Sırbistan Kralı ile Bulgaristan Prensinin mülâkâtları esnâsında yalnız iki memleket arasında bir ticâret mu'âhede-i 'akd idilmek ve Sırbistan tarafından Sofya'ya bir ateşe militer gönderilmek hususlarından başka bir şeye karar virilmemiş olduğundan bahis ile iki hükûmetin meyânında ittifaka dâir bir güne teşebbüs ve karar bulunmadığı rivâyet idilmekte bulunmuş idi.

Sırbistan Kralı ile Bulgaristan Prensi arasında vukû'bulan şu mülâkât Macaristan'da câlib-i nazar-ı dikkat olarak meclis-i meb'ûsânın Mart'ın altıncı günü vukû'bulan içtimâ'ında a'zâdan Mösyö Horanski Balkan şibh-i cezîresinde âsâyış ve istatükoyu muhâfaza içün düvel-i muazzama arasında müzâkerât cereyân idüb itmemiş

³⁸ Stailov

olduğunu ve müzâkere cereyân eylemiş ise olbâbda ittihâd-ı efkâr hâsıl olub olmamış bulunduğunu sormuş, Macaristan re'îs-i vükelâsıda âsâyış-i 'umûmîyi halelden vikâye ve memâlik-i şarkiyede istatükoyu muhâfaza için beyne'l-düvel mukarrerât-ı kat'ıyye ittihâz olunduğunu söylemiştir.

Her halde Balkan Hükûmet-i Sâiresinin harekât ve sekenât-ı âtîsi Avrupa için mühim isede bu aralık en ziyâde câlib-i ehemmiyet olan Yunanistan olduğundan bütün devletlerin enzâr-ı dikkati oraya ma'tûf bulunuyordu.

Mart Efrecinin onu tarihiyle Londra gazeteleri tarafından neşr olunan bir i'lân-ı resmiyede Yunanistan'ın hareket-i ahîresine karşı ne yapılacağı beyne'l-düvel müzâkere idilmekte olduğundan Girit sularındaki sefâin-i harbiyenin şimdilik Girit hâricinde hiçbir muamelede bulunmayacaklarından bahis olunmuş idi.

Yunanistan'a gelince (Etniki Eteryâ) cem'ıyyeti yeniden beyânnâmeler neşriyle Yunanlıların Girit'teki biraderlerine 'arz-ı dest-i mu'âvenet için elden geleni îfâyâ ve her fedâkarlığı icrâyâ hâzır bulunduklarını ve Yunan milleti bir defa silahlanmış olduğundan artık iş göreceğini, mu'attal, hareketsiz kalamayacağını ve hükûmetin muhârebe istemeyenlere iltifât itmeyeceğini bi'l-beyân ahâliyi ve hükûmeti harbe teşvîk eylemekte idi.

Yunanistan tarafından düvel-i muazzama notasına virilen cevâbda Girit'e müte'allık teklîfât-ı düveliyenin kabûl idilmemiş olması ve Atina'da temâyülât-ı harbiyenin günden güne artmakta bulunması Saltanat-ı Seniyye'nin tedârikât-ı harbiyesine germ-i tâm virmesine bâdî olmuştur. Ma'mâfih efkâr (s.85) ve âmâl-i düveliye Saltanat-ı Seniyye ile Yunan arasında bir muhârebe vukû'unu imkân-ı hâricine çıkarmak cihetine mun'atıf olub hatta Mart Efrecinin on ikinci günü Macaristan meclis-i meb'ûsânında re'îs-i vükelâ Baron Banfi Mösyö Horanski tarafından ahvâl-i 'umûmiye-i siyâsiye hakkında sorulan bir su'âle virdiği bir cevâbda mûmâ ileyh devletlerin muhârebe zuhûrunu imkân hâricine çıkarmağa kat'ıyyen karar vermiş olduklarını beyân eylemiştir.

Fakat zuhûr-u harbi imkân hâricine çıkarmak Yunanistan'ı inadından vazgeçirmek veyâhûd hareket idemeyecek hâle getirmek ile mümkün olacaktır.

Hükûmet-i mezkûranın kabînelere tebliğ eylediği son notası Girit'teki asker ve sefâin-i harbiyesini çekmeyeceğini ve Girit mes'elesi hakkında devletler ile yeniden mübâhaseye girişmek arzusunda bulunduğunu isbât eylemiş olduğundan evvelce düvel-i muazzama tarafından Atina'ya tebliğ olunan notada Yunan devleti altı gün zarfında Girit'teki asker ve sefâin-i harbiyesini çekmeyecek olursa devletlerin kendisini böyle bir şeye mecbur itmek için her bir vâsıta-i şiddet-kârâneye tevessül edecekleri hakkında dermeyân eyledikleri tehdîdi ne tarz ve sûrette îkâ' edecekleri bütün Avrupaca cây-dikkat olmuş idi.

Bâ-husûs en ziyâde merakı câlib olan nokta devletlerin âmâl-i Yunâniye dâiresinde Girit için yeniden yeniye müzâkerâta girişecekleri mi yoksa o bâbdaki mübâhasâtı artık kâmilen kapanmış 'add iderek Yunan'ı Girit'ten kat'iiyen fekk-i yed-i müdâhaleye da'vetle icâbet itmediği takdirde hakkında mu'âmele-i zecriye icrâ edecekleri mi husûsları idi.

Rusya Devleti Yunanistan'a bir ikinci nota daha gönderilub bunun te'siriyle de Girit'teki asker ve sefâin-i harbiyesini çekmeyecek olursa o halde Yunan limanlarının abluka tahtına alınmasını devletlere teklîf itmişti ki henüz dermeyân idilmezden evvel Almanya ve Avusturya'nın mazhar-ı tasvîbi olmuş bulunan teklîf-i mezkûrun düvel-i sâire tarafından kabûl olunacağı melhûz bulunmuş idi.

Müzâkerât-ı düveliye evvela Yunanistan'a tebliğ olunacak notanın metin ve 'ibâresini kararlaştırmak, sâniyen Yunanistan bu ikinci notaya cevâb-ı red virecek lurda abluka tedbîrini mevki'-i fi'le koymak lazım gelirse amirallere virilecek ta'lîmât-ı müttehideyi kararlaştırmak noktaları hakkında cereyân idiyor idi.

Hatta Mart'ın onbeşinci günü neşr olunan Viyana gazetelerinin ekserîsi ve bâ-husûs (Fremden-Blatt) gazetesi Rusya Devleti'nin (s.86) bir gün evvel Girit sularındaki sefâin-i harbiyesi kumandanına virdiği ta'lîmâtta Girit limanlarıyla Yunanistan sevâhilinin ablukasını icrâ etmek için düvel-i muazzama kumandanlarıyla ittihâd-ı efkâr hâsıl itmesini emir eylediğini ve Almanya Avusturya devletlerinin de Girit'teki kumandanlarına o sûretle ta'lîmât virmiş olduğunu ve İngiltere ile İtalya'nında ablukaya iştirâke âmâde bulunduklarını yazmışlardır.

Mezkûr gazetelerin Girit ablukasına beyne'l-düvel karar virilmiş olduğuna dâir yazdıkları haberler bir iki gün sonra zuhûr iden vukû'ât ile te'eyyüd ve tehakkuk itmiş isede Yunan sevâhilinin ablukası devletler arasında mevzû' bahis olmuş ise bile bu fikrin sonradan terk idildiği o yolda bir ablukanın başlamamış olmasıyla tehakkuk eylemiştir.

Velhâsıl Yunan'a karşı iltizâm olacak mu'âmele-i icbâriye hakkında Mart'ın on dündüncü günü devletler arasında muvâfakat-ı efkâr hâsıl olmuş olub yalnız Fransa Hükûmeti olbâbda cevâb-ı muvâfakat i'tâsını Mart'ın onbeşinci gününe ta'lik eylemiştir.

Fransa Hâriciye Nâzırı Mösyö (Hanuto) düvel-i sâire Hâriciye Nâzırlarının Yunan'a karşı iltizâm ve icrâ olunacak tedâbir hakkındaki kararlarını esâsen kabul ve tasvîb eylemiş ise de parlamentonun re'y ve muvâfakatini tahsîl itmedikçe fi'liyâta girişmek üzere Fransa kumandanına emir viremeceğini beyân eylemiş olduğundan icrâ'ât-ı düveliyenin ne olacağı anlaşılmak için Mart'ın onbeşinci günü Fransa meclis-i meb'ûsânında cereyân idecek müzâkerâta intizâr olunuyordu. Hatta bu müzâkerât netîcesinde Fransa Hükûmeti te'mîn-i ekseriyet idemeyub düvel-i sâire ile müttehiden hareket idemeyecek hâle gelirse mu'âmelât-ı müttehida-i düveliye hâricinde yalnız bir devlet kalmış olduğuna bakmaksızın devletlerin kendi aralarında ittihâz eyledikleri kararları mevki'-i tatbîk ve icrâyâ vaz' eyleyecekleri mukarrer bulunduğu dahi muhakkak bulunuyordu.

Çünkü Yunanistan tarafından cevâben virilen notanın devletlerce yeniden müzâkerât cereyânına meydan açmayacağı ve Yunanistan'ı âmâl-i düveliyeye mutâba'at ittirmek için fi'liyât nâmına her ne yapılacak ise mevki'-i icrâyâ konulması lazım geleceği artık düvel-i muazzamaca bir karâr-ı lâ yeteğayyer olmak üzere kabul olunmuş idi.

Hele bu bâbda Rusya'nın efkâr ve âmâlî gâyet kat'î olduğunu mübîn olarak (Jurnal Dö Sen Petersburg) nâm cerîde-i resmiye tarafından yazılan fıkra pek mühim olduğundan te'yîd-i müdde'â zımmında ber-vech-i âtî derç olunmuştur:

« Rusya Devletinin Girit mes'elesinde ittihâz (s.87) itmiş olduğu hatt-ı hareketin kabulünü istilzâm iden esbâbı bundan evvelki bir fıkramızda şerh ve îzâh eylemiş idik. Fakat şâyân-ı teessüfdür ki Atina'da müdâhale-i düveliyenin esbâb-ı insâniyet-kârânesi gibi şimdiye kadar devletler tarafından Yunanistan hakkında ibrâz olunan mu'âmelât hâtır nevâzânenin kıymet ve mâhiyetide takdîr olunamamıştır.

Yunan devleti cevâb olarak devletlere göndermiş olduğu notada Girit cezîresince muhtâriyet-i idâre usulünün mevki'-i tatbîk ve icrâya vaz'ında fâide hâsıl olamayacağını isbât ile beraber el-yevm cezîrede mevcut hâl-i fetretin yalnız Yunan'a ilhâk ile mümkün'ül-izâle olduğunu anlatmak istemiştir. Yunan düvel-i muazzama sefâin-i harbiyesi cezîre sularında bulundukça artık Yunan sefinelerinin orada bulunması bî-lüzûm olduğuna kanâ'at getirmekle beraber cezîrede i'âde-i sükûn ve âsâyiş emrinde kendi askerininde mu'âvenetinde bulunması fâideden hâlî olmadığını ve bir defa emin ve âsâyiş i'âde olununca Girit'in hangi idâre tahtına geçmesi lazım geleceğini ta'yin için ârâ-yı ahaliye mürâca'at olunması tedbirini dermeyân eylemiştir.

İşte Yunan'ın me'âl-i cevapnâmesi bundan 'ibâret olub Avrupa devletlerini hoşnut idecek surette olmadığı pek bedîhîdir.

Hâlbuki ahvâl-i hâzırada devletler Yunanistan'ın fikir ve re'yini istimzâç emelinde olmayub yalnız ilcâ'ât-ı halden mütevellid bir 'azm-i kat'îyi Atina'ya tebliğ ile iktifâ itmişlerdir. Yunan için asker ve sefinelerini Girit'ten çekerek tebliğât-ı düveliyeye mutâba'at itmekten başka yapacak bir şey yoktur.

Yunanistan Avrupa'nın 'azm-i kat'îsine, tebliğâtına ehemmiyet virmemesiyle Girit'in ıslâh-ı ahvâlini bahane iderek 'ale'l-gafle cezîre-i mezkûreyi kabza-ı tasarrufa geçirmek gibi bir emel istifâde-cûyâneye tâbi' olduğunu meydan bedahetine çıkarmış olmadı mı?

Hâlbuki düvel-i muazzama bu gibi âmâl ve makâsıdın tervîcine müsâ'ade gösterecek derecede şarkta takrîr-i âsâyiş emel müttehidânesindedirler.

Yunanistan'ın âmâl-i düveliyeye mâhirâne bir 'adem-i mutâba'atı gösteren cevâbını görünce devletler evvel emirde Yunan hakkında icrâsında muhteriz oldukları

tedâbîr-i şiddet-kârâneye tevessül mecburiyetine düşecekleri ve Yunan askerinin ma'ârifet ve iştirâki olmaksızın Girit'te i'âde-i âsâyîş eylemek üzere bir çâre-i müessir bulacaklardır. » nîm resmî (Journal Dö Sen Petersburg) gazetesi tarafından yazılan bu fıkrayı (Journal Dö Ba³⁹) gazetesi fî 16 Mart Efrensi tarihli nüshasında şerh eylediği sırada « Yunan (s.88) devletinin Girit Hristiyanlarını muhâfaza ve sıyânet ideceğim bahânesiyle hukûk-u hem-civâra ta'arruz eylediğini söyleyen (Journal Dö Sen Petersburg) Rusya'nın vâsita-i teblîği olarak Yunan'a pek acı hakikatleri beyân eylemiştir. » zemininde idâre-i lisân itmiştir.

Şu gibi ifâdât Yunanistan'ın « Girit müdâhalemiz orasını yed-i zabta geçirmek değil belki mağdûr Hristiyan karındaşlarımıza imdâd ve mu'âvenette bulunmak maksadına mübtenîdir. » diye dâimâ insâniyet perdelerinden dem urmakta olmasına Avrupaca zerre kadar ehemmiyet virilmeyub makâsıd-ı hakîkiye-i Yunâniyenin 'ale'l-gafle bir memlekete girerek oradan çıkmamak gibi âli gâsibâneye münhasır bulunduğu hakîkati ma'lûm olduğuna ve Yunanlıların müdahaleden evvel ve sonra dermeyanından hâli kalmadıkları müdde'iyât-ı insâniyet-kârâne ve şefkat-i pervânenin sarf-ı âmâl-i gâsibâneyi setre mahsus bir perde-i tezvîr ittiğine pek kuvvetli delîl olarak muhârebe-i ahîrenin derecât-ı 'azîme-i mes'ûliyeti tamamen Yunan'a 'âid olmak lâzım geldiğini gösterir ahvâldendir.

Mart Efrensinin on altıncı günü Fransa Parlamentosunun bütün Avrupaca muntazır olan ictimâ'ı vukû'bularak Hâriciye Nâzırı Mösyö Hanoto dermeyân olunan isticvâblara cevap vermiştir.

Bu defa ki isticvâbât Mösyö Goble, Dö Lafos, ve Millerand taraflarından dermeyân olmuş idi.

Meclis ictimâ' iderek a'zâ-yı mevcûdenin müzâkerâta başlanmasını te'mîn idecek miktarda olduğu anlaşıldıktan sonra en evvel Mösyö (Goble) mevki'-i hitâbete çıkarak mensub olduğu Radikal Fırkası nâmına dermeyân olunacak isticvâbın devletler tarafından Yunanistan'a nota takdiminden evvel icrâsı karar-gîr olduğunu ve o zaman Fransa hey'et-i vükelâsı Yunan hakkında ittihâz-ı tedâbîr-i zecriye idilmesine

³⁹ *Journal Des Debats*

kuyûd ve şurût-u mahsûsa tahtında muvâfakat gösterdiğini beyân eylemiş olub hâlbuki o zamandan şimdiye kadar hey'et-i vükelânın bi't-tab' bir karar ittihâz itmiş olduğunu ve eğer bu karar Yunan 'aleyhinde isti'mâl-i kuvvet ile devlet-i mezkûreyi serbest-i harekâtından men'a müte'allık olursa Radikal Fırkasının bu bâbda hey'et-i vükelânın meslekini tasvîb idemeyeceğini, eğer bugün Fransa Hükûmeti 1827 senesinden berî ittihâz eylediği meslek-i serbestîyi red ile Yunan ve Girit sevâhilini abluka itmekten i'bâret bir mu'âmele-i askeriyeye iştirâk idecek olursa bir cinâyet-i hakîkiye irtikâb itmiş olacağını, Fransa'nın istiklâlîni istihsâl teşebbüsünde bulunan bir milleti hareket-i vâkı'asından **(s.89)** men' itmekten 'ibâret bir politikaya îfâ-yı mu'âvenet itmesi mümkün olamayacağını, Yunan sevâhili abluka idilecek olursa bu hareketin vukû'una meydan virilmemek istenilen harbin Teselya hudûdunda zuhûruna bâ'is olamayacağını, Fransa'nın mâzisine menâfi'ine muğâyir bulunan bir mu'âmele-i siyâsiyeye iştirâkten mücânebet itmesi lazım geleceğini, dermeyân ittikten sonra nutkuna şu sûretle hitâm virmiştir:

« Altı devlet arasında hâsıl olan i'tilâf-ı efkâra cem'iyet-i düveliye nâmı virilmekte olduğu için diyeceğim ki cem'iyet-i düveliye Fransa'nın müdâhalesine, iştirâkına lüzûm kalmayarak dahi kendi merâmını Yunanistan'a kabûl ittirecek kuvveti hâizdir.

Biz Cem'iyet-i Düveliyeden ayrılacak olursak Fransa Rusya ittihâdında münkesir olacağından bahis olunuyor. İki memleket için melhûz olan bazı tehlikelere karşı 'akd idilen ittihâdın bizi her yerde Rusya'ya perverlik idecek ve Asyada, Avrupa'da Rusya menâfi'inin istilzâm eylediği hatt-ı hareket siyâsiyi bizde kabûl ittirecek derecede te'sîr göstereceğine inanmam Fransa için münâsib olan yegâne politika kendisini toplamak politikasıdır. »

Bundan sonra Mösyö Dö Lafos mevki'-i hitâbete gelub Mösyö Goble'in ifâdâtına cevap vermek Hâriciye Nâzırına 'âid olduğunu ve fakat ahvâl-i müşkile-i hâzırada herkesin kendisine 'âid olan hassa-i mes'ûleyeti der-'uhde itmesi lazım geldiğini beyândan sonra Avrupa Cem'iyet-i Düveliyesinde hükûmetin kendisine 'âid olan mevki'i tutmakta tereddüt itmemiş olması iyi olduğunu, Mösyö Goble lüzûmundan bahis eylediği toplanma politikasının Avrupa'da yalnız kalmak politikasından 'ibâret bulunduğunu, Avrupa'da yalnız kalmanın mazarrâtını evvelce

Fransa'nın çekmiş olduğu, binâen 'aleyh Avrupa cem'iyet-i düveliyesini muhâfaza itmek lâzimededen bulunduğunu, kendisi bu cem'iyetin muhâfazasına tarafdâr isede cem'iyet-i düveli nâmına vukû'bulan fi'liyâtı tasvîb itmediğini ve ma'amâfih bakâ-yı müsâlemet emrinde Yunanistan'a ihtârât ve teblîğât lâzime icrâ idilmesi lazım geleceğini dermeyân eylemiştir.

Bundan sonra Hâriciye Nâzırı Mösyö Hanoto mevki'-i hitâba gelerek demiştir ki:

Parlamentonun kaçınıcı ictimâ'ında Avrupa cem'iyet-i düveliyesinin inzimâm mu'âvenetiyle ibkâ-yı âsâyış emrine sarf-ı mesâ'i eylemesi için hükûmete müsâ'ade virilmiş idi. Hükûmet bu politikanın bi-tekrâr-ı tasdîk ve tasvîbini talep idiyor.

Devletler tarafından Yunanistan'a teblîğ olunan (s.90) nota ile Yunanistan'ın buna virmiş olduğu cevap ma'lûmunuzdur.

Yunanistan Girit sularındaki sefâin-i harbiyesini geriye aldı. Girit ahâlisinin hangi usûl-u idâreyi intihâb ve kabûl idecekleri hakkında istimzâç olunmalarını talep idiyor.

Miralay Vassos kumandasıyla Girit'e gönderdiği askeri çekmekten istinkâf idiyor.

Hâlbuki devletler Yunanistan'ın cevâbını kanâ'at-ı bahş olacak bir şey olmak üzere telakkî eylemediler.

Devletlerce Girit'teki Yunan askeri âsâyışı i'âde idemeyecek derecede az olduktan başka eşkıyâ ilede karışmış olduklarından Girit'te idâme-i fesâd ve iğtişâştan başka birşeye yaramazlar. Bunun içündür ki devletler şu hâle çâre-sâz olmak üzere ittihâd-ı efkâr hâsıl iderek Osmanlı askerinin dahi Girit'in içerilerinden çekilub sevâhilden bazı yerlerde tehaşşüd ideceklerine nazaran Girit'teki Yunan askerinin bütün bütün çekilmesi lazım geleceğine karar verdiler.

Girit cezîresi bir idâre-i muhtâreye mazhar olarak taht-ı hükûmrâni-i Saltanat-ı Seniyye'de bulunacak, vâlisi devletlerin inzimâm-ı muvâfakatiyle ta'yin olunacaktır.

Düvel-i muazzama ‘asâkir-i bahriyesinden birer mefreze dâhil-i cezîrede te’mîn-i sükûn ve âsâyîşe hizmet idecektir.

1827 senesinde Fransa « Filelenizim » politikasını iltizâm ile Yunanistan’a mu‘âvenette bulunmuş isede bugün meb‘ûsândan hiç kimse böyle birşeyi teklîf idemez.

Mösyö Goble demin dermeyân eylediği teklîfe ya’nî Fransa’nın şark işlerine karışmayub kendi umûriyle meşgûl olması husûsuna gelince bu politikayı iltizâmda pek ziyâde ileri gitmek sefâin-i harbiyemizin armalarını alub bahr-i sefidde artık bir işe karışmamızı istilzam eyler. »

Şu nutku müte‘âkib a‘zâdan Mösyö Millerand , Mösyö Goble , Mösyö Joros gibi bir takım zevât dahi söze karışarak kâh Fransa’nın cem‘iyet-i düveliyede bulunub Yunan’a karşı hareket itmesine ve kâh dahi Rusya politikasına ittibâ‘an şarkta hareket itmesine i‘tirâz olunmuş isede Mösyö Malin ile Mösyö Hanoto bu i‘tirâzâtın cümlesine cevâb virerek gerek Saltanat-ı Seniyye’nin muhâfaza-i tamâmiyet-i mülkiyesi, gerek Girit’in Yunan’a ‘adem-i ilhâkı, ve gerek devletlerin müttehiden Yunan’ı cezîre-i mezkûreye tecâvüzden men‘ eylemesi ve Avrupa âsâyîşinin halelden vikâyesi emrinde **(s.91)** Fransa Hükûmetince müttehaz politikanın menâfi‘-i memlekette en muvâfık olduğu nazar-ı meb‘ûsânda isbât olunmuş ve netîce-i müzâkerâtta ârâ-ya mürâca‘at olundukta hükûmetin beyânâtı ekseriyet-i ‘azime ile tasdîk olunarak müzâkerât-ı sâireye bakılması hakkındaki bir teklîf kabûl ve Fransa’nın devletler ile müttehiden harekette muhtâr olduğu haberi bâ-telgraf cihânın her yerine ve bâ-husûs kabilere teblîğ olunmuştur.

Fransa parlamentosunda cereyân idübde bâlâya derç olunan müzâkerâtın hikâyesine girişmezden evvel söylediğimiz vech ile düvel-i muazzama Yunanistan’ın cevâbı üzerine yeniden mübâheseye girişmeği münâsib görmeyrek evvela Girit ve mu‘ahharan Yunan sevâhilinin abluka tahtına alınması lazım geleceği hakkında ittifâk-ı efkâr hâsıl itmişler isede Fransa’nın dahi bu husûsa muvâfakati lâzimedden olmasıyla herkes Paris’te parlamentoda cereyân idecek müzâkerâtın netîcesine intizâr idiyordu.

Bu defa netîce-i müzâkerâtın matlûb-u düvelî dâiresinde zuhûr itmiş olması üzerine artık diplomasinin fi'liyâta girişmesini mâni' olacak bir hâl kalmamış ve Almanya devletide bazı mertebe tereddütten sonra Girit'e altışar yüz nefer askerden müretteb müfrezeler sevkine muvâfakat göstermiş olduğundan Mart'ın on altıncı günü artık Avusturya'nın Trieste, İngiltere'nin Malta'da, İtalya'nın Birindisi de, Rusyanın Odessa'da ve Fransa'nın dahi Tulon'da hazırlamış olduğu altışar yüz bahriye askerinin Girit'e sevki ve devletlerin Girit ahâlisine hitâben bir beyânnâme neşriyle bunda hukûk-u hükûmrâni-i Saltanat-ı Seniyye bâkî kalmak şartıyla cezîrenin zımân-ı 'umûmî-i düvel-i muazzama tahtında bir idâre-i muhtâre altına alınacağını ve Girit sevâhili etrâfında da şiddetli bir abluka te'sîs idileceğinin i'lânı ve Yunanistan'ın notasına cevâb virilmeyub yalnız Girit hakkındaki tedâbîr-i zecriyenin ihbâr idilmesiyle iktifâ olunması karar-gîr olmuş ve dâhil-i cezîrede neşr idilmek üzere der'akab muhtasar ve tafsîlât-ı zâideden âzâde bir beyânnâme tertîb ve tanzîm idilmesi hakkında Hanya'daki düvel-i muazzama konsoloslarına emir virilmiştir.

Mart Efrecinin on yedinci günü Lord Salisbury Lordlar Kamarası'nda bulunduğu sırada fırka-i muhâlefe re'îsi Lord Kemberley ahvâl-i siyâsiyenin ne merkezde bulunduğunu kendisinden istîzâh itmiş olmasıyla müşâr ileyh henüz kamaralar a'zâsının sem'î ittilâ'ına vâsıl olmamış bir haber olmak üzere Girit sularında bulunan düvel-i muazzama kumandalarına cezîre etrâfında abluka te'sîsi emrinin virilmiş olduğunu beyân eylemiştir. (s.92)

Hâlbuki amiraller bu emri almağla beraber Girit cezîresinin ablukası bi'l-fi'il o gün değil ertesi günü ve bir gün sonrada başlamayarak ancak Mart'ın yirmi ikinci Pazar günü sûret-i resmîyede başlamıştır.

Şu sırada Girit ve Atina ahvâli şâyân-ı nazar-ı dikkat olmağla abluka muamelesinin icrâsına ve Girit'e el-te'sîr yüz nefer düvel-i muazzama bahriye askerinin ihrâcına mute'lik tafsîlâta girişmezden evvel ahvâl-i mezkûreye dâir bazı ma'lûmât i'tâsı münâsib görülmüştür.

Düvel-i muazzama tarafından Girit etrâfında abluka te'sîsine lüzûm görünüyorsa ablukanın Yunan limanlarından bazılarında ta'mîmî hakkında virilen karar üzerine Atinaca heyecân-ı efkâr çoğalub hudûda asker sevkîyâtına fevka'l-âde

germi virilmiş, Yunan'ın artık lâ yeteğayyer olduğu bin türlü âsârıyla sâbit olan mukarrerât-ı düveliyeye son dakîkâda ser-fürû ideceğine pek az mehâfilde ihtimâl virilmediği halde en çok Giritce tadyîk-i şedîde uğrayacak olursa devlet-i mezkûrenin Teselya cihetinde memâlik-i Osmâniyeye hücum ve tecâvüz göstereceği ihtimâline kuvvet virilmekte bulunmuş idi.

Fi'l-hakîka Atina'dan gelen telgrafnâmeler dahi ciheti te'yîd idiyorlardı. Hatta devletler Girit'i abluka idecek olursa Miralay (Vassos)'un İsfakya Sancağı dâhilindeki Sırp dağlar arasına çekileceği ve eşkıyâ ile Yunan askerinin zehâyir ve mühimmâtı mükemmel olduğundan müddet-i medîde oradan düvel-i muazzama askerine mukâvemet gösterilebileceği velhâsıl Yunan Hükûmeti tarafından lüzûm gösterilmedikçe Yunan askerinin Girit'ten çıkmayacağı Atina telgrafnâmelerinde sarâhaten dermeyân edilerek Yunan Hükûmet ve ahâlîsinin behemehâl zuhûr-u harbe tarafdâr oldukları beyân olunuyor idi.

Bu sırada Girit eşkıyâsı Kisamo kalesini son derece tazyîk iderek civârda kaleye hâkim bulunan noktalardaki kaleleri zabt ittikten sonra kalenin müdâfaasına me'mûr asker ve ahâli pek ziyâde sıkıştığından orada bulunan 'asâkir-i Osmâniye ile ahâli-i İslâmiyeyi almak üzere Avrupa kumandanları tarafından Kisemu'ya müte'addid asker müfrezeleri gönderilmiştir.

Mart Efrencinin on yedinci çarşamba günü Hanya limânında bulunan Rusya sefâin-i harbiyesinden (Sisoliki) zırhlısı top ta'limi ider iken büyük toplardan birisinin kuyruğu güzelce kapatılamadığından dolayı işti'âl idüb topun üzerinde bulunan zırhlı kuleyi ber-hevâ itmiş ve bunun bir kısmı sefînenin güvertesi üzerine düşüp bir mülazım ile mülazım rütbesinde bir makinisti ve taifeden (s.93) on üç kişiyi ezmiş ve kule derûnunda bulunan üç kişide işti'âlin te'sîriyle muhterik ve beş altı kişide mecrûh olmuştur.

İşbu kazâ-yı müthiş üzerine taraf-ı eşref bâhir'ül-mecid ve's-şeref hazreti Pâdişâhîden Rusya İmparatoru hazretlerine bâ-telgrafnâme-i hümayûn beyân-ı te'essûf buyurulmuş olduğu gibi sâir-i hükümdârân-ı 'ızâm hazerâtı taraflarından da müşarun ileyh İmparator hazretlerine iş'âr-ı te'essür idilmiştir.

Kazâ-yı müthişin haber husûlü Atina'ya vâsıl olduğu zaman 'avâm-ı ahâlî bunu Rusya'nın Yunanlılar 'aleyhinde bir meslek ihtibâr itmesinin nezd-i bârîde rehîn-i gazab olduğuna bir delîl 'add eyledikleri gibi (el-'avâm ke'l-hevâm) sözüne iştirâklarıda 'avâmın bu fikrine ittibâ'an kazâ-yı müthişin bir intikâm-ı ilâhî olduğunu bi'l-beyân ızhâr-ı meserret itmişlerdir.

Terbiye-i meliyye ve insânileri noksan olan bir kavim efrâdından bu gibi harekâtın sudûru istib'âd idilmez. Bâ-husûs Girit ihtilâfının zuhûru ve düvel-i muazzamanın tecâvüzât-ı Yunâniye'ye meydan vormemek emrinde ittifâk itmeleri üzerine Atina matbû'âtının devletler 'aleyhinde yazdıkları makâlâta derç olunan şütûm-u galîza ve isnâdât-ı garîbe ve tefevvühât-ı gayri lâyık o dereceyi bulmuş idi ki bütün 'âlem-i medeniyet Yunan kavminde cüz'î terbiye-i insâniye eseri bulunmadığına hüküm iderek bu kavmin kendisine medenîliğin süsü viren bir hey'et-i vahşiyeden 'ibâret olduğunu teslim eylemiş olduğundan Atina gazetelerinin rezâlet-i kalemiyei pek ziyâde ileri götürmeleri Avrupaca pek tabî'î 'add olunuyordu.

Hasmımız olan bir kavmin şu sûretlede nazar-ı 'âlemde zevâl-i haysiyet-i beliyyesine uğramasına bizce ızhâr-ı memnûniyet itmek lazım gelirsede ihtisâsât-ı insâniyet bizi üç dört bin senelik bir kavim-i medenî ifrâdının şu 'asr-ı medeniyette böyle mu'âmelât-ı nârevâ-yı irtikâb itmelerine karşı beyân-ı esef eylemeğe sevk itmekten hâlî olamaz.

Hikâye-i ahvâl-i 'umûmiye arasında tesâdüf olunan bu gibi vukû'atın istidrâden dermeyaniçün his olunan lüzûm bizi bir müddet cereyân-ı 'umûmi-i vekâyi' hâricine çıkarıyorsa silsile-i kelâm hâtır nişân-ı kârî'n olduğu gibi bizim içün serrişte-i ifâdeyi tekrâr bulmakda müşkil olmuyor. Mesela Girit'e müte'allık olan bâlâdaki vukû'atı hikâye itmezden evvel devletlerin Girit cezîresinde te'mîn-i emin ve sükûna hizmet itmek üzere altışar yüz kişiden 'ibâret bir müfreze-i bahriye irsâl itmelerine karar vermiş olduklarını yazmışdık. (s.94)

Mart Efrencinin on yedinci günü bu sevkîyâtın icrâsına ibtidâr idildi. Yüz elli nefer bahriye piyâdesi hâmil bulunan (La Toş Teravil) kruvazörü yevm-i mezkûrda 'ale's-sabah tûlünden Girit'e müteviccihen hareket itmiş olduğu gibi bir büyük ve on üç küçük rütbede zâbıt ile dört yüz elli bahriye piyâdesini hâmil bulunan (Oronyi)

vapuru da yevm-i mezkûrda ba‘de’l-zuhur tûlünden hareket itmiş ise de liman ağzında kuma oturmuş olduğundan tahlîs idilinceye kadar bir gün vakit geçmiş ve ancak iki gün sonra Girit’e müteveccihen hareket idebilmiştir.

İngiltere devleti tarafından sevk idilecek altı yüz kişi Malta cezâresindeki ‘asâkir meyânından alınacağı cihetle Marsilya’da bulunan (Kalaid)⁴⁰ nâm İngiliz vapuru ‘asâkir-i mezkûreyi nakil için isticâr idilmiş ve İtalya meclis-i vûkelâsıda Mart’ın on yedinci günü vukû‘bulan içtimâ‘ında (İridano) vapuruyla Girit’e altı yüz kişi sevkini taht-ı karara almış ve Avusturya ve Rusya devletleri dahi o miktar asker sevkîçün tedârikât-ı lâzimeye ibtidâr eylemiştir.

Mart Efrencinin on yedinci gününe tesâdüf iden çarşamba günü Girit’teki düvel-i muazzama amiralleri taht-ı hükûmrâni-i Saltanat-ı Seniyye’de olmak üzere Girit cezâresinde idâre-i muhtâra te’sîs idilmiş olduğunu beyânnâme-i âtî ile i‘lân eylemişlerdir:

« Girit sularında bulunan Almanya, Avusturya Fransa, İngiltere, İtalya, Rusya kuvâ-yı bahriyesi kumandanları devlet matbû‘larından almış oldukları ta‘lîmât üzerine düvel-i muazzamanın taht-ı hükûmrâni-i Saltanat-ı Seniyye’de olmak üzere Girit cezâresinin muhtâriyet-i kâmilelerini te’mîn itmeğe sûret-i kat‘ıyede karar vermiş olduklarını Girit ahâlîsine i‘lân ve ihbâr iderler.

Devletler cezâyı dūçâr-ı harâbî itmekte olan fenâlıklara çâre-sâz olmak ve bunların tekerrürünü men‘ etmek husûsuna herşeyden evvel ehemmiyet vermekte oldukları cihetle muhtâriyet-i idârenin mevki‘-i fi‘le çıkmasını efkâra sükûn virecek, cins ve mezhep farkı olmaksızın herkesin mahfûziyet-i cân ve mâlını, umûr-u zerâ‘iyenin yeniden başlamasını ve menâbi‘-i servet memlekette tedrîcen terakkîsini te’mîn idecek bir takım tedâbîri bi’l-ittihâd ittihâz itmektedirler. Makâsıd-ı düveliye şu merkezde olub cezâre ahâlîsinin makâsıd-ı mezkûreyi derk ve teferrûs itmelerini arzu itmektedirler. Bundan sonra Girit cezâresiçün bir devre-i cedîde keşâdı mukarrer olmasıyla herkesin terk-i silâh itmesi lazım (s.95) (Bkz: Ek-5) geliyor. Devletler sulh-ü salâh ve devam intizâmı arzu eylemekte olduklarından ittihâz ittikleri mukarrerâta

⁴⁰ Calais

ahâli-i cezîreyi ri'âyet ittirmek için iktizâ iderse tedâbîr-i şiddet-kârâneyle mürâca'at ideceklerdir.

Giritliler için i'tilâf ve mes'adet te'mîn ideceği me'mûl-u kavî bulunan bu emrin husûle gelmesinde devletler Müslüman ve Hristiyan 'umûm-u ahâlînin mazhar-ı mu'âveneti olacakları intizârında bulunuyorlardı. » (s.96)

İşbu beyânnâmeden başka amiraller Girit cezîresi sevâhilinin abluka tahtına alınması karar-gîr olduğunu mübîn bir kıt'a müttehiden me'âl-i telgrafnâme tanzîm iderek bunu dahi Dersa'âdetteki süferâya keşide eyledikleri gibi gerek beyânnâmenin ve gerek abluka mukarrerâtının dâhil-i ve sevâhil-i cezîrede herkesin sem'-i ittilâ'ına vâsıl olması esbâbını hazırlamışlardır.

Mart Efrençinin on sekizinci günü Atina'da parlamento in'ikâd eylediği zaman Hâriciye Nâzırı Mösyö (İskoços) Girit sularındaki düvel-i muazzama amiralleri tarafından sevâhil-i cezîrenin ablukasını Mart'ın yirmi birinci günü sabâhın saat sekizinde başlayacağı keyfiyetinin i'lân idildiğini, bu i'lân mûcibince Yunan bandırasını hâmil hiçbir sefinenin cezîreye takarrub idemeyeceğini ve'l-yevm Girit sularında bulunan Yunan sefineleri Mart'ın yirmi birinci gününe kadar oradan çekilmeyecek olurlarsa bilâhare çekilmeğe mecbur idileceklerini dahi beyân eylemiştir.

Girit cezîresine müte'allık beyânnâme ile abluka mukarrerâtının cânib-i Hükûmet-i Seniyyeye tebliği üzerine fî 19 Şevval sene 314 ve fî 10 Mart sene 313 tarihine tesâdüf iden Pazartesi günü Dersa'âdet gazeteleri « tebliğât-ı resmiye » kısmında zîrdeki fıkra-i resmiyeyi neşr eylemişlerdir:

« Yunan Hükûmetinin Girit hâdisesini vesîle ittihâz iderek oraya asker ve süfûn-ü harbiye göndermesi Saltanat-ı Seniyye'nin tamâmiyet-i mülkiye ve istiklâl-i 'âlîsini te'mîn iden düvel-i muazzamaca müğâyir-i hukûk-u düvel bir hareket olduğu tasdik idilerek hükûmet-i mezkûreyi 'asâkir ve sefâinini oradan çekmeğe icbâr itmek maksadıyla Yunanistan ile Girit arasında kat'ı mevâridât için süfûn-ü harbiye-i ecnebiye tarafından bir abluka hattı teşkîli düvel-i müşârun ileyhimce karar-gîr olarak dünkü Pazar günü sabahleyin alafranga saat sekizden i'tibâren icrâ'ate mübâşeret

olmuştur. Düvel-i müşârun ileyhim cânibinden ittihâz olunan işbu meslek müsâlemet-perveri Hükûmet-i Seniyyenin hukûk ve menâfi‘-i siyâsiyesine muvâfık olarak buda velî ni‘met-i bî-minnetimiz Pâdişâhımız efendimiz hazretlerinin nice mesâil-i gâmizada âsâr-i meşhûd-u ‘uyûn iftihâr olan muvaffakiyet-i mehâsin-i gâyet şâhaneleri cümle-i celîlesinden bulunmuş olduğu gibi düvel-i müşârun ileyhim cânibinden Hükûmet-i Seniyye hakkında ibrâz olunan âsâr-ı meveddet ve sulh-ü ‘umûmînin vikâyesi için gösterilen arzu ve himmet cümlece bâdi-i şükrân olmağla me‘al-meymûniye i‘lân-ı keyfiyet olunur. »

Mart Efrecinin on dokuzuncu günü vakt-i zuhurda Atina’daki sefârât-ı düvel-i muazzama (s.97) ateşeleri Hâriciye Nâzırı Mösyö (İskozyos)’un nezdine giderek Girit’teki düvel-i muazzama kumandanları tarafından cezîrenin ablukası i‘lân idilmiş olduğuna dâir tertîb idilmiş iki nüshadan ‘ibâret bir beyânnâmeyi kendisine virmişler ve bunu müte‘âkib Yunan vükelâsı içtimâ‘ ile müzâkerât-ı medîdede bulunmuşlardır.

Amiraller tarafından tertîb olunub Yunan Hâriciye Nezâretine virilen abluka beyânnâmesi vesâik-i târîhiyeden olmasıyla buraya derci münâsib görülmüştür:

« Abluka Mart’ın yirmi birinci gününe tesâdüf iden Pazar günü sabâhın saat sekizinde resmen başlayacak ve bir taraftan 23 derece 24 dakîka ve 26 derece 30 dakîka tûl ile diğer cihetten 35 derece 48 dakîka ve 34 derece 25 derece arz-ı şimâli arasındaki mıntıkaya şâmil olacaktır. Mezkûr abluka bütün Yunan sefînelerine şâmil olub bunlardan hiçbirisi ne Girit sevâhiline ve ne de mu‘ayyen olan bir noktaya kadar abluka hattına yaklaşılamayacaklardır.

Düvel-i muazzama ile bî-taraf hükûmetlerin sefînelerine gelince hamûlelerini cezîreye çıkarmak için amirallerin müsâ‘adesini tahsîle mecbur olacaklardır. Fakat bunların hamûlelerini cezîreye çıkarmalarına müsâ‘ade gösterilmeside mezkûr hamûlelerin Yunan askeriyle eşkıyâya müte‘allık olmamasına mütevakkıftır.

Eğer Pazar günü sabahleyin Yunan devleti Girit'te kalan sefâin-i bâkîsini de çekmeyecek olur ise amiraller tedâbîr-i şiddet-kârâneyle tevessül eyleyeceklerdir.⁴¹

Girit sevâhilinin abluka idilmesi hakkında ittihâz (s.98) olunan şu mukarrerât beyne'l-düvel henüz müzâkerede iken Pire ve Golos limanlarında abluka idilmesi ve Yunanistan'ın hudûd-u şimâliyesine asker sevkinden men' olunmasını dahi söyleşilmiş idi sonradan Fransa Hükûmetinin neşr itmiş olduğu sarı kitab muhteviyâtı meyânında bulunan evrâk-ı resmiye mündericâtından anlaşıldığına göre Golos ve Pire limanlarının abluka idilmesine en evvel İngiltere muvâfakat göstermemiş ve bunun üzerine işin beyne'l-düvel bâ'is-i keşmekeş olacağı anlaşılmaya mebnî yalnız Girit sevâhilinin ablukeyle iktifâ olunmasına karar virilmiştir.

Avrupa'nın Yunan'a karşı her halde mülâyimâne hareket itmekte olduğu mukarrerât-ı vâkı'asında meşhûd-u âsâr i'tidâlden istidlâl olunuyordu.

Evvelce Almanya İmparatoru haşmetlü Wilhelm hazretleri tarafından dermeyân idilen teklif-i vech ile daha bidâyet-i emirde Yunan limanları abluka idilmiş olsa idi işin bu kadar uzamasına, Avrupa devletlerinin Girit'e bu kadar sefâin-i harbiye ve asker irsâline hâcet kalmayarak kestirme bir tarîk ile def'-i ihtilâf çâresi bulunmuş olacak idi.

Fakat İngiltere'nin 'adem-i muvâfakatı netîcesi olarak nasılsa teklîf-i mezkûr nazar-ı iltifâta alınmamış olduğundan iş bi't-tab' uzamış ve en sonra Girit sevâhilinin

⁴¹ O sırada Girit sularında Yunan'ın yalnız (Al Fayes) ve (Panayos) nâmında iki sefinesi bulunuyordu. § Girit'in abluka altına alınması üzerine Yunan bahriye nezâreti tarafından âtîde ki beyânnâme neşr olunmuştur: « düvel-i sitte Girit'i abluka altına almağa karar virub bu kararlarını şehr-i hâl-i rûmiyenin dokuzuncu Pazar günü (M.21 Mart 1897) sabahleyin saat sekizde mevki'-i icrâyâ vaz' edeceklerinden âtîde gösterilen mahallere Yunan sefâin-i harbiye ve ticâriyesinin işlemi taht-ı memnû'iyete alınmıştır: Binânen 'aleyh bu beyânnâme ile ablukeyi gemilerde bulunan bi'l-cümle Yunanlılara ihbâr ideriz:

Girit cezîresinin ablukeyi için ta'yin olunan hatt âtîde gösterilen nukâtan 'ibârettir:

1 Şimâlen (Onanissa) Adalarından bed' iden hattın Sirgoto cenûbundan iki mil mesâfede bir mahallede hitâm bulan yere kadar rikke mesâfesi 158 mildir.

2 Şarken (Sirgoto)'nun iki mil cenûbundan bed' iden hattın cihet-i cenûbiyeye doğru 63 mil mahalle kadar olub (Alafonis) Cezîresinden şarktan sekiz mil kadar kat' ider.

3 Cenûben (Gavdo) Adası جڤو cihet-i şarkiyesinden ve 35 mil mesâfede bir mahalden bed' ile 4 cezîre-i mezkûrenin cenûbundan iki mil mesâfeye kadar şâmil olarak tûlu 158 mîl olacaktır.

4 garben (Onanissa) cezâirinden bed' ile 63 mîl kadar cihet-i cenûbiyeye imtidâd iderek Sidero Burnu fenerinin garbinde ve 8 millik mesâfede hitâm buluyor. »

abluka tahtına alınmasını ve düvel-i muazzamanın cezâireye altışar yüz kişilik birer müfreze göndermesini intâç eylemiştir.

Hâlbuki bu tedâbîr dahi Girit’ce teskîn-i şûriş bâ’is olamayacak idi. Çünkü Miralay Vassos efrâd-ı ma’iyyeti bulunan iki bin kişi ile Girit’te kalarak Girit Hristiyanları dahi silah bedest-i şakâvet olarak Alikan ve etrâfında bulundukça Girit karışıklıklarının önü alınamayacak, iğtişâşât devam idüb gidecek idi.

Gerçi devletlerin abluka icrâsına karar verdikleri Yunanlılar ile Girit eşkiyâsının binâ-yı ümîdlerini fenâ halde rahnedâr idecek bir muamele ise de ne fâide ki Yunanistan ötede silah bedest-i âmâde bulunub tahrîkâtta hâlî kalmadıkça ve Girit’teki Yunan askeri oradan çıkmadıkça ve bâ-husûs Atina’da efkâr-ı ‘umûmiye düvel-i muazzama tarafından Yunan’ın bildiği gibi hareket itmesine meydan virilmeyeceğini anlayub sükûn-pezîr olmadıkça abluka ile işin biteceğine ihtimâl vermek kâbil olmazdı.

Bâ-husûs ki İngiltere’de Sir (William Harkot)⁴²’un Yunanlılar lehinde ve onları teşvîk yolunda nutuk îrâd ve Mösyö (Gladston)’un (s.99) dahi risâle-i mahsûsa neşriyle Yunanlıları ve bunların da’vâsını iltizâmı son dakikaya kadar Yunanlılara ümîd bahş olmaktan hâlî kalmamakta idi.

Gerçi Paris’te neşr olunan « Tan » ve « Journal Dedeâ »⁴³ gazeteleri gibi ciddiyet-i akvâl sâhibi matbû’ât Avrupa devletleri bir muhârebe, bir ‘umûmî karışıklık zuhûr itmesun diye bunca mesâ’î sarf eyler iken Sör (William Harkot) ve Mösyö (Gladston)’un Yunanlıları tuttukları meslek-i inad ve temerrütte devam teşvîk idecek sûrette neşriyâtta, kavliyâtta bulunmaları bulunmaları şâyân-ı te’essûf ve 1886 senesinde Mösyö Gladston Başvekâlette bulunduğu sırada Avrupa’da şimdiki gibi bir muhârebe-i ‘umûmiye zuhûru korkusu mefkûd iken dahi Yunanistan’a karşı bir abluka muamelesi icrâsında son derece ileri gitmişken şimdi Yunan’ın mu’âmelât-ı tecâvüz-kârânesi yüzünden Avrupa’nın ateş-i harb-i ‘umûmi içinde kalması tehlikesi mevcut olmağla beraber doksanlık ihtiyârın Yunanlıları himâyeden dem urması münâsib olamayacağını dermeyân ile gâyet ma’kûl mukâbelelerde bulunmuşlarsa da ne fâideki

⁴² *Harcourt*

⁴³ *Journal Des Debats*

neşriyât ve kavliyât-ı vâkia Yunanlıları ümîde düşürmek ve ‘inâdkârlıkta sebât fikrine metânet virmek sûretinde te’sîrât-ı mazarradan hâlî kalmıyor idi.

Mösyö Gladston’un Saltanat-ı Seniyye ‘aleyhindeki âmâl ve efkârı öteden beri ma’lûmdur. Fakat kendisi hukûk-u düvel ve milel kavâ‘idinin muhafazasına en ziyâde i’tinâ ider serbesti-i efkâra mâlik bir zât olduğu halde Yunan Hükûmetinin hiçbir ‘ahd ve hakka müstenid olmayarak Girit işlerine vukû‘bulan müdâhalesini tasvîb itmesi ve şâyet Yunan’ın bu müdâhalesi Girit’in memleket-i mezkûreye iltihâkını istilzâm eyler ise Avrupa’da taraf taraf peydâ olacak nâira-i harb ve cidâlin ne kanlar dökülmesine ne canlar yanmasına ve ne büyük harâbi hâsıl olmasına bâ‘is olacağını nazar-ı insâf ve insâniyete almamış olması muhârebe-i ahîrenin zuhûrunu teşvîk ve ta‘cîl idenler meyânında Mösyö Gladston dahi sekseninden sonra mesâib-i çoluk hassa-i mes’ûliyetini tahmîle bâ‘is olacak ahvâldendir.

Fakat şâyân-ı memnû‘iyet-i ahvâlden idi ki Avrupa’da serkâr-ı umûrda bulunan zevâtın Sir William Harkot ve Mösyö Gladston, gibi her halde ahvâl-i ‘âleme köşe-i firâğ ve inzivâdan bakanların ve vicdânları üzerine te’sîr-i bahş olacak gâyet büyük mes’ûliyetleri bulunmayanların fikrinde olmayub ‘âlem-i medeniyet ve insâniyeti beliyeye-i ‘azîme-i harb-i ‘umûmîden sıyânet itmek iktizâ ideceği mutâla‘asında sâbit-kadem bulunuyorlardı. (s.100)

Her ne ise Girit etrâfında te’sîs olunan ablukanın fi‘liyyâtını en evvel Avusturya’nın (Sebe Niko) nâm kruvazörü göstermiştir.

Sefîne-i mezkûre ablukanın yevm-i i‘lânı olan Mart Efrencinin yirmi birinci günü cezîre sevâhilini devr-ü teftîş eylediği sırada (Akiri) isminde Yunan bandırasını hâmil bir sefinenin karaya mühimmât ve zahîre çıkardığını görerek men‘a kalkıştığı sırada sefinden kendi tâifesi üzerine ateş idilmesiyle hemen topları çevirub Yunan sefînesini ân-ı vâhitte gark etmiş ve derûnunda bulunanlar yüzerek tahlîs-i câna muvaffak olmuştur.

Yunan Hükûmeti her husûsta mu‘tâdı olduğu vechile bu meselede dahi hemen protestoya kıyâm iderek Avusturya sefînesinin ne hak ile bir Yunan sefînesini batırmış olduğunu istimzâcen Atina’daki Avusturya sefârethânesine mürâca‘at etmiş ise de

sefâret tarafından ta‘arruzun en evvel Yunan sefinesi cânibinden vukû‘bulduğu beyân idilmekle berâber olbâbda tahkîkât icrâsına lüzûm gösterilmiştir.

Fakat Yunanlıların sonradan bu hâdiseyi âzâcık olsun dile dolamamış olduklarına bakılırsa netîce-i tahkîkâtda Avusturya vapurunun mezkûr sefneyi gark itmekte haklı olduğu tehakkuk itmiştir zan olunur.

Bu sırada Yunanistan düvel-i muazzamaya bir protesto daha göndermiştir. Bu defaki protestosu Preveze taraflarında Hükûmet-i Seniyye tarafından icrâ ittirilmekte bulunan istihkâm ‘amelîyâtının Berlin Mu‘âhedesi ahkâmına ‘adem-i tevâfukuna müte‘allık idi.

Berlin Mu‘âhedesi açılacak olursa Yunanistan’ca ta‘ahhüt olunan pek çok cihetlerin o vakte kadar kâle bile alınmadığı görüleceği bedîhî bulunur ve bâ-husûs Narda Körfezine Yunan sefâin-i harbiyesi muttasıl girip çıkar iken Osmanlıların Preveze cihetinde bir iki istihkâmı ta‘mîr ve termîm itmelerinden ‘ibâret olan mu‘âmelâta karşı devletlere protesto çekmenin ne kadar ‘abes bir muamele olduğu görülüyor. Bâ-husûs Yunanistan bi’l-‘umûm ahkâm-ı mu‘âhedâtı ayaklar altına alır, hukûk-u mîlel ve düveli tanımaz iken Devlet-i ‘Aliyye’nin Berlin mu‘âhedesinde Yunanistan lehinde bulunan bir fıkra muhteviyâtına ehemmiyet virmemesi pek tabî‘î idi.

Saltanat-ı Seniyye Yunan’ın bu notasına pek güzel bir mukâbelede bulundu ki o da notayı kat‘an nazar-ı iltifâta almamak ve hiçbir cevap virmemek husûsudur.

Yüz elli nefer ‘asâkir-i bahriyeyi hâmilan Tulon’dan hareket itmiş olan (La Toş Teravil) nâm Fransız kruvazörü Mart’ın yirminci (s.101) günü Hanya önüne muvâsalet iderek hâmil olduğu askeri havanın muhâlefetinden nâşî ancak ertesi günü karaya çıkarabilmiştir.

Rusya Devleti tarafından gönderilmekte bulunan altı yüz nefer ‘asâkir-i bahriye dahi Sivastapol’dan (Yaroslav) vapuruna irkâb olunub Mart Efrecinin yirminci günü Dersa‘âdet Limanına vâsıl olmuş, Rusya bahriye nezâreti tarafından virilen emir üzerine Dersa‘âdet Limanında bulunan (Dö Niseç) nâm Rusya sefine-i

harbiyesi Girit'e kadar mezkûr vapura refâket itmek üzere beraberce hareket eylemiştir.

Mezkûr vapurlar ayın yirmi birinci günü kale-i Sultâniye'den mürûr ile yirmi üçüncü günü Girit'te Suda Limanına vâsıl olmuşlardır.

Onları müte'âkib İngiliz, İtalya ve Avusturya bahriye müfrezeleri dahi vürûd iderek bunlardan Fransız askerleri Estiye İspinalonga (Spinalonga)'ya İngilizler Kandiye'ye, Ruslar Resmo'ya ve İtalyanlar Suda ve Kandiye'ye ve Avusturyalılar dahi cezîrenin cihât-ı sâiresine çıkarak 'asâkir-i Osmâniye ile müttehiden sevâhil-i cezîrede muhâfaza-i emin ve âsâyış vazîfesini îfâya başlamışlardır.

Düvel-i muazzama kabîneleri abluka kararının i'lânıyla tatbîkinden ve Girit cezîresine düvel-i muazzama 'asâkir-i bahriyesinin çıkmasından netâyic-i hasene husûle geleceği ve eşkıyâ ile Yunanlıların artık tarîka-i muhâlefette devamı münâsib görmeyerek terk-ü 'inâd ile mukarrerât-ı düveliyeye mutâva'atlarını i'lân idecekleri ümîdinde bulunuyorlardı.

Fakat cezîreye düvel-i muazzama askeri çıkarılmaktan sonrada eşkıyâ ile Yunanlıların inad ve ısrardan hâli kalmayub hatta bir aralık Suda civârında Malaksa Tepelerine ve İzzeddin istihkâmına hücum ve ta'arruz eylediklerinden 'asâkir ve sefâin-i Osmâniye'den başka sefâin-i ecnebiye dahi eşkıyâ üzerine ateş itmeğe mecbur olmuş ve şu hareket dahi galeyân-ı efkâra kapılmış Atina gazeteleriyle halkını fevka'l-âde hiddetlendirerek tecâvüzât-ı lisâniyeye germi verdirmiştir.

Malaksa eşkıyâsının topa tutulmasına dâir Londra'da 'Avâm Kamarası'nın fi 30 Mart Pazartesi günkü içtimâ'ında Hâriciye müsteşarı Mösyö (Curzon) tarafından virilen ma'lûmât şâyân-ı kayd ve tezkâr olmasıyla ber-vech-i âtî derç olunmuştur:

« Malaksa'da İngiliz sefînelerinin karşısında bulunan bir kalede mahsûr olub erzâk almağa muhtâç oldukları halde eşkıyâ tarafından buna mümâna'at olunan 'asâkir-i Osmâniyeye erzâk îsâli zımmında Mart'ın yirmi üçüncü günü (s.102) amiraller eşkıyâya bir ültimatom göndermişler idi. Eşkıyâ 'asâkir-i Osmâniye'ye erzâk götürmek teşebbüsünde bulunan Osmanlı askerinden üç kişiyi telef itmiş olduklarından amiraller verdikleri ultimatom ile beraber eşkıyânın Malaksa

istihkâmâtına zahîre idhâline mâni‘ olmakta devam ittiklerini ve sefâin-i Osmâniye’nin bulundukları mevki‘-i iktizâsınca eşkıyâyı topa tutamadıklarını görerek ayın yirmi beşinci günü eşkıyâyı topa tutmağa karar vermişlerdir.

İtalya Amirali tarafından virilen emir üzerine sefain-i harbiye amirallerin tahrîran virdikleri evâmîr-i mahsûsa ile beraber yine tuttukları mevâki‘den çıkmayan eşkıyâyı oradan püskürtmek üzere ateş icrâsına başlamışlardır. Altı dakîka kadar ateş icrâ olunub kesildiği zaman eşkıyânın Malaksa istihkâmını yağma ve ihrâk ittikleri görülmüştür.

Meğer bir gün evvel Yunan askeri tarafından idâre olunan iki top sefâin-i harbiyeden görülmesi kâbil olmayan bir noktaya yerleştirilub Malaksa üzerine şiddetli ateş idilmiş ve mahsûrîn fenâ halde tazyîk olunmuş ve bir taraftan kalenin suları dahi kesilmiş olduğundan ‘asâkir-i Osmâniye orasını terk ve tahliye mecbur olmuş imiş.

İki gün evvel kendilerine amiraller tarafından virilen evâmîri işgâ itmeyerek eşkıyânın mahzân Miralay Vassos tarafından virilen emr-i mahsûs üzerine Malaksa istihkâmını zabt itmeleri Suda tersânesiyle Suda tarîkine hâkim olmalarını te‘mîn eylemiştir. Binâen ‘aleyh amiraller eşkıyânın bir hatve olsun tecâvüzlerini top darbesiyle men‘a karar vermişlerdir. Bununla beraber eşkıyâ tecâvüzde devam eylediklerinden amiraller ayın yirmi yedinci günü eşkıyâyı düşman nazarıyla görmeğe karar vermişlerdir. Velhâsıl kumandanımız Amiral Harris’in dahi yazdığı vech ile Girit cezîresi ahvâli bir dereceyi bulmuştur ki Miralay Vassos bugün ‘umûm-u düvel-i muazzamaya bi‘l-fi‘il i‘lân-ı harb itmiş ‘add olunur. »

Mösyö (Curzon)’un şu ifâdât-ı resmiyesinde nazar-ı dikkati câlib olacak mühim noktalar vardır. Hani Yunan ricâl-i siyâsiyesi, gazeteleri filanları öteden beri hukûk-u düvel kavâ‘idinden dem uruyorlar değil midir? Girit’e asker sevk itmeleri tecâvüz maksadına mübtenî olmayub mahzân Hristiyanları muhâfaza ve âsâyîşi te‘mîn emeline mübtenî bulunduğundan bahs etmiyorlar mıydı?

Devlet-i ‘Aliyye ile muhârib olmadıkları ve sefirleri henüz Dersa‘âdetde bulunduğu halde Miralay Vassos’un emr-i mahsûsuyla Yunan (s.103) (Bkz: Ek-6) topçu askerinin bir Osmanlı istihkâmını topa tutup tahrîp ve yağmâ ve ‘asâkir-i

Osmâniyeden bazılarını telef ve cerh itmeleri aceb hukûk-u düvelin hangi kavâ'idile tevfiik kabul ider?

Yunanlıların bir taraftan bu gibi mu'âmelâtta bulunub diğcr cihetten Devlet-i 'Aliyye veyâ düvel-i sâirenin harekât ve mu'âmelâtını hukûk-u düvele müğâyirdir diye protestoya kalkışmaları bütün cihân medeniyeti i'câb idiyordu.

Hâlbuki tecâvüzât-ı Yunâniye bu derecede kalmıyor idi. Osmanlı sancağını hâmil oldukları halde Pire ve Şirâ limanlarına uğrayan sefâinin derûnune girerek me'mûrîn-i zâbita-i Osmâniyenin muhâfazasına mevdû' bulunan mahbûsunu (s.104) almak, gibi tecâvüzât-ı gayri muhikkada vukû'ât sırasına girerek Saltanat-ı Seniyye'nin Atina sefiri sa'âdetlü 'Âsım Beyefendi hazarî tarafından mükerreren idilen protestolara Yunan Hükûmeti 'atf-ı nazar iltifât itmiyor idi.

Hâlbuki Saltanat-ı Seniyye Yunan ile henüz kat'-ı münâsebât itmemiş olduğundan hukûk-u düvel kavâ'idine ri'âyeten memâlik-i Osmâniye limanlarına gelen Yunan sefâin-i ticârisine bir gûne tecâvüz ve sâire vukû'una meydan virmekten başka Yunan 'asâkir-i redîfesinin takım takım vapurlarla boğazlardan murûruna dahi müsâ'ade göstermek sûretiyle hukûk-perverliğini cihâna karşı i'lân idiyordu.

Yunanlılar i'lân-ı harbtan evvel her dürlü tecâvüzâtta bulunmuş oldukları cihetle muhârebe-i ahîreye sebebiyet verdikten başka vukû'unu dahi ta'cîl itmişlerdir. Bundan dolayı târîh-i insâniyet ve medeniyette Yunanlı'nın nâmına müebbeden bir leke konmuştur ki onun hal ve imhâsı hiçbir zaman hiçbir vecih ile mümkün olmayacaktır.

Şu aralık Viyana'da neşr olunan nîm resmî (Korspondanis Politik) gazetesi ve ondan naklen diğcr Avrupa matbû'âtı bir havâdis-i garîbe neşr eylemiştir.

Bu gazetelerin virdikleri ma'lûmata nazaran henüz Dersa'âdeti terk itmemiş olan Yunan sefiri Mösyö Mavrogordato Hâriciye Nâzırı devletlü Tefvik Paşa Hazretleriyle hîn-i mülâkatında Girit mes'elesi hakkında def'-i ihtilâf içün Saltanat-ı Seniyye ile Yunanistan'ın doğrudan doğruya uyuşmaları ve şâyet i'tilâf-ı efkâr hâsıl olacak olursa tarafeynin hudûd boyundaki askerlerini çekmeleri husûsunu dahi teklîf eylemiş imiş. Yunan'ın def'-i ihtilâf hakkındaki niyeti hâlis olacak olsa idi her halde

Girit'ten keff-i yed-i müdâhale eylemek şartıyla Yunanistan ile hudûddaki askerlerin geri çekilmesi hakkında bir müzâkereye girişilmesi imkânı olur idi.

Devlet-i 'Aliyye için Yunan ile doğrudan doğruya müzâkereye girişmek yalnız bir sûretle mümkün idi ki bilâ-kayd ve şart Girit'ten çekilmekten 'ibâret olan bu sûrete Yunan düvel-i muazzamanın ihtârıyla muvâfakat göstermemiş iken şimdi kendiliğinden muvâfakat göstermesi iktizâ ider idi. Yunan'da böyle bir niyet yok iken Mösyö Mavrogordato tarafından Hâriciye Nezâretine o yolda bir teklîf dermeyânında ne ma'nâ olacağını anlamak kâbil olmaz zannındayız. Bâ-husûs ki Yunan devleti bir taraftan Dersa'âdet sefirî vâsıtasıyla doğrudan doğruya (s.105) uyuşmak teklîfini dermeyân eyler iken diğer cihetten hudûddaki kuvvetini takviyeye ikdâm iderek Teselya ordusu Başkumandanlığına ta'yin olunan veliaht Prens Konstantin'in Mart'ın yirmi yedinci gecesini (İsfaktirya) vapuruyla Golos'a ve oradan Yenişehir'e i'zâmı yavaş yavaş her dürlü ihtimâl-i i'tilâfın zâil olub cism-ı i'tilâfa gelicek vâsıta idileceğini gösterecek delâilden bulunuyordu.

Mart Efrençinin otuzuncu günü Atina'daki süferâ-yı ecnebiye Rusya sefirî Mösyö Otto'nun nezdinde 'akd-i encümen-i meşveret eylemiş olduklarından bu keyfiyet Yunan sevâhilinin abluka tahtına alındığını müş'ir Yunan Hükûmetine bir nota takdîm idileceğine mukaddeme olarak telakkî edilmiş ve hatta Atina'dan Avrupa gazetelerine o yolda telgraf çekilmiş idi.

Fi'l-hakîka sonradan neşr olunan mâî ve sarı kitaplar mündericâtına nazaran Yunan sevâhilinin abkulası beyne'l-düvel câ-yı bahis ve müzâkere olmamış değildir. Ez cümle Yunanistan'ın Teselya ordusunu tarîk-i takviyesi Golos Limanı olduğundan orası abluka idilecek olursa Atina'dan ve Yunanistan'ın cihât-ı sâiresinden Teselya ordusuna asker ve mühimmat irsâli imkânı kalmayarak o halde Yunanlılar'ın âmâl-i düveliyeye mütâbata mecbur kalacakları bazı devletler tarafından nazar-ı mülâhazaya alınub bir teklîf sûretinde meydana çıkarılmış ise de İngiltere Devleti evvel emirde bu teklîfe rûy-ı muvâfakat göstermeyub iki taraf ordularını hudûddan bir iki kilometre beriye aldırarak arada bir mıntika-i bî-tarafı teşkîliyle çarpışmaya meydan virmemek tedbîrini tavsiye itmiş ve fakat uzun uzadı bahis ve müzâkereden sonra bu tedbîrin kâbil-i icrâ olmadığı tehakkuk itmesi üzerine terki evlâ görülmüştür.

Şu tafsîlâtın münfehim oluyor ki Girit ablukası i'lân idilüb Yunanistan ile cezîredeki eşkıyânın münâsebâtı kat' edileliden beri Yunan'ın nokta-i nazarı değişmiş yani ötedenberi söylendiği vech ile hudûd-u Osmâniyeye ta'arruz itmek fikrine gittikçe kuvvet vermekte bulunmuş olduğundan düvel-i muazzamada şimdi Saltanat-ı Seniyye ile Yunan arasında muhârebe zuhûrunu men' edecek tedbîr aramak mecburiyetine düşmüşler idi.

Yunanı harbe girişmekten men' edecek en müessir tedbîr Pire ve Golos limanlarının abkula idilüb Teselya ordusunun hatt-ı muvâsalesini kesmek ve bu sûretle mezkûr orduyu dağıtmağa mecbur eylemek husûsu idi. Fakat bu tedbîr tahşîdât-ı Yunâniye tāmamıyla icrâ idilmezden evvel müessir olabilir idi. Yoksa Yunânîler (s.106) lüzûmu kadar askeri, bi'l-cümle mühimmât ve sâireyi Golos tarikiyle Teselya'ya geçirdikten sonra Golos Limanını abluka itmek orada boş boşuna bekçilik itmek demek idi. Bunun için Teselya'da Yunan ordusu tahşîd idildikten sonra Yunan'ı harbe girişmekten men' edecek en müessir çâre Atina ve Pire önlerinde bir nümâyîş-i bahrî icrâ itmek, Yunan'ın sefâin-i harbiyesini zabt itmek Pire Limanını abluka eylemek gibi şeyler idi. Fakat bu tedbîrlerden her hangisine tevessül idilse Yunanlılar tarafından zerrece mümâna'at gösterilmesi düvel-i muazzamayı Yunan'a doğrudan doğruya i'lân-ı harb itmeğe sevk edecek idi ki düvel-i muazzama yalnız bunu arzu itmiyorlar idi.

Ma'lûmdur ki Yunan gibi ehemmiyetsiz küçük bir devlete karşı olsa dahi yine i'lân-ı harb idildikten sonra şakaya mahal kalmaz. İ'lân-ı harbin muktezâsı ne ise tamâmıyla icrâ idilmek lâzım gelir.

Girit sevâhilinde abluka i'lân edilmesini müte'âkıb cezîreye yanaşmak isteyen Yunan sefinelerinden birisinin batırılmış olması, diğerlerinin tutulması usûlen i'lân-ı harb idildiği zaman ne olmak lâzım geleceğine delîldir.

Sevâhil-i Yunâniye abluka idilüb de Yunanlılar yine muhâlefette devam ider ve binâen 'aleyh devletleri i'lân harbe mecbur eylerler endişesi ve altı devlet-i muazzamanın bir küçük Yunan'ı ezmek için bi'l-ittihâd hareket itmelerinin Avrupa efkâr-ı 'umûmiyesinde hâsıl ideceği te'sîrât netîcesinde belki de devletlerden bazısının ittihâd-ı düveliyeden çekileceği ve o halde Avrupa ahvâlinin bütün bütün karışacağı

ihtimâlinin nazar-ı dikkate alınması devletleri Yunan’a karşı son derece iltizâm-ı şiddet eylemekten alıkoyuyordu. Yoksa bu gibi mülâhazât mâni‘ olmamış olsaydı düvel-i muazzamanın bir iki saat zarfında Yunan’ı dâire-i mutâva‘at ve rızâ-cûyâneyi idhâl itmeleri içten bile değil idi.

Girit cezîresi etrâfında abluka te’sîsinden maksat Yunanistan’ın oraya yeniden asker ve mühimmat göndermesini imkân hâricine çıkarmak, nasılsa bir defa cezîreye çıkmış olan Yunan askerini terk-i cezîreye mecbur itmek ve bunların netîcetü’l-netîcesi olarak da cezîrede beyne’l-ahâlî mevcut bulunan nefsâniyet ve husûmeti ber taraf idüb âsâyiş ve râhat-ı ‘umûmiyeyi i‘âde eylemek husûsları idi. Ablukanın mevki‘-i tatbîk ve icrâyâ vaz‘i bu (s.107) âmâlin mukaddemât-ı imkân husûlünü olsun gösterebildi mi?

Abluka i‘lânı tarihinden Nisan Efrecinin ibtidâsına kadar cereyan iden Girit vukû‘âtını burada hülâsa idecek olursak tedbîr-i mezkûrun bir hüsn-i te’sîr gösterememiş olduğu tehakkuk ider.

Ablukanın i‘lânı ve düvel-i muazzama kumandanları tarafından bir hatt-ı sükûn ta’yini ve bu hat dâhiline tecâvüz itmek emeline bulunacak eşkıyânın üzerine ateş idileceğinin kendilerine tebliği ile beraber tahrîkât-ı Yunâniye netîcesi olarak eşkıyâ tecâvüzden hâlî kalmıyorlar idi.

Mart’ın otuzuncu günü Suda cihetindeki eşkıyâ İzzeddin istihkâmına hâkim olan sath-i mâillerden birisini hücum ile zabt iderek mezkûr istihkâmı tehdît itmeğe başlamış olduklarından Suda Limanında lenger-endâz bulunan İngiliz Rus ve Avusturya sefâin-i harbiyesi⁴⁴ yevm-i mezkûrda eşkıyânın mevki‘lerini topa tuttukları

⁴⁴ Abluka mukarrerâtınca Kisamos Körfezi ile garb sâhilinin muhâfazası Avusturya sefâinine havâle edilmiş olup mezkûr gemiler sevâhili dolaşmağla beraber Kisamos Körfezini merkez arâm ittihaz eylemişti.

(Kisamos)’un cihet-i şarkiyesinde Devlet-i ‘Aliyye ile düvel-i sâire sefâininden mürekkeb bir filo Hanya Limanını muhâfaza ediyordu.

(Akrotor)’dan (Diya) buruna kadar olan sevâhil Rusya sefâininin taht-ı muhâfazasında idi.

Diya burnundan İspinalonga’ya kadar olan mevâki’in muhâfazasına İngiliz sefâini me’mûr edilmişti. Cezîrenin taht-ı şimâliyesi ta Tasalhun’a kadar Fransız sefâini tarafından muhâfaza olunub oradan dahi İtalyan sefineleri ta cenûbdaki Hiyerapetraya kadar muhâfaza itmekte idiler. Avusturya ile İtalya gemilerinin muhâfazasına me’mûr olduğu mahallin arasındaki mesâfe Rusya İngiltere İtalya Fransa sefâininin taht-ı muhâfazasına tevdi‘ edilmişti.

gibi ertesi günde top indâhâtında devam iderek eşkıyâyı tuttukları mevki'leri terk itmeğe ve tepeye rikz eyledikleri Yunan bandırasını indirmeğe mecbur eylemişlerdir.

Diğer cihetten eşkıyâ Hanya şehrine cereyân iden suların maksemi olub (Subaşı) demekle ma'rûf bulunan mahalle doğru ilerlemek isti'dâdını da göstermiş olduklarından bir müfreze 'asâkir-i muhtelita Osmanlı askeri ile beraber orasının müdâfaa ve muhâfazasına me'mûr olmuştur.

Suda Limanındaki düvel-i muazzama amiralleri bi'z-zât karaya çıkarak İzzeddin istihkâmıyla civârını mu'âyene idüb mezkûr istihkâma 'asâkir-i muhtelita ikâmesine lüzûm olmayacağını ve 'asâkir-i Osmâniye'nin orasını müdâfaa ve muhâfazaya kifâyet ideceğini bi't-takdîr sefinelerine 'avdet eylemişlerdir.

Amiraller tarafından Girit ahâlisine (s.108) hitâben neşr olunan beyânnâmede dâhil-i cezîrede takrîr-i sükûn ve âsâyiş için düvel-i muazzama tarafından masrûf olan himmet ve gayreti semeredâr edecek derecede 'umûmun sarf-ı mesâ'î eylemesi lazım geleceğini beyân eyledikleri halde Girit Hristiyânlarının Yunanlılardan aldıkları ta'lîmât ve teşvîkât üzerine düvel-i muazzamaya meydan okurcasına harekette devam itmeleri Avrupa zimâmdârânını pek ziyâde muğber idiyordu ki İngiltere Hâriciye Müsteşarı Mösyö (Curzon)'un 'Avâm Kamarası'nda Miralay (Vassos)'un adeta düvel-i muazzamaya i'lân-ı harb itmiş gibi davranmakta olmasından şikâyet eylediğine dâir bâlâyâ kaydolunan ma'lûmât bu iğbirârın ızhârı demek idi. Düvel-i muazzama Miralay (Vassos)'un harekâtından dolayı Yunan Hükûmetine şikâyet itmiş ve Yunan Hükûmeti de Miralay-ı merkûmdan istîzâh-ı keyfiyet itmiş olmalıdır ki Miralay bizzat Yunan Kralına yazdığı 'arîzada « Amiraller Hristiyanların müdâfaa niyetiyle vukû'bulan her hareketine bombardıman ateşiyle mukâbele itmekte oldukları halde hilâf-ı va'adleri olarak (Kantanos)'daki Müslümanların mahzan nehb-u gârât ve yangın îkâ' etmek üzere müsellehan çıkmalarına müsâ'ade göstermişlerdir.

Dün bir müfreze-i muhtelita (Annamebelli) mevki'ini taht-ı işgâle alarak (Kastelli) kalesinde mahsûr bulunan Müslümanlara zahîre ve me'kûlât götürmüştür.

Amiraller ahabâr-ı kâzibeyi câmi' olarak devletlerine göndermekte oldukları raporlarda benim Malaksa'da almış olduğum üserâyı katil ve telef itmiş olduğumu ve

Hanya civârına ta‘arruz ve tecâvüz olmayacağını resmen beyân itmekle beraber tecâvüzde bulunduğunu yazmaktadırlar.

Amirallere şedîdü’l-meâl bir protestonâme takdîm ideceğim. »

Zemîninde bess-i şekvâ eylemiş olduğunu evvelâ Atina gazeteleri ve onlardan naklen dahi bütün Avrupa gazeteleri yazmışlardır.

Rütbe ve haysiyetleri ve mevki‘ ve menfa‘atleri icâbınca devletlerine yanlış ma‘lûmât vireceklerine kat‘an bir ihtimâl virilemeyen Amiralleri yalancı çıkarmak gayreti Yunanlılarda ilk defa görülmemekte bulunmuş olduğundan Miralay (Vassos)’un bâlâdaki ifâdâtı câlib-i istiğfâr olmaz.

Avrupa bidâyet mes‘elesinden beri Yunanlıların bu gibi pek çok mu‘âmelâtını görmüş artık onlarla ülfet itmiş olduğundan mahâfil-i resmiye ve gayri resmîyede mu‘âmelât-ı mezkûre hande-i istiğrâbı bile celb itmeyecek derecede istihfâf olunuyordu. (s.109)

Yunan veliahtı Konstantin’in Teselya ordusu Başkumandanlığını der‘uhde itmek üzere Atina’dan Yenişehir’e ‘azîmet eylediği bâlâda yazılmış idi.

Mûmâ ileyh oraya muvâsaletinde kumandanlığı bi’l-fi‘il der‘uhde iderek askeri bir meydanda cem‘ ile kendilerine hitâben bir nutuk îrâd idüb itâ‘at-ı askeriyye ri‘âyeti, iltizâm-ı sabır ve sükûn idüb metânet göstermeği tavsiye eylemiş olduğundan asker dahi « yaşısun Prens Konstantin! Yaşısun Prens Konstantin » diye bağırılmışlardır.

Bu aralık hudûdda tek tük vukû‘ât zuhûra gelmeğe başlamış idi. Yunan zâbıtânından birisi hudûdu geçmek teşebbüsünde olduğundan Osmanlı karakollarından birisi üzerine ateş itmiş ve bunun üzerine civârdaki kalelerden birisindeki Yunan askeri zâbıtın imdâdına şitâb ile Osmanlı karakolunu cerh ve telef itmiş ve binâen ‘aleyh münâza‘a azışmak isti‘dâdını almış ise de tarafeyn zâbıtının müdâhalesiyle bir sû-i netîce hâsıl olmamıştır.

Yunanlılar ser-gerde-i eşkiyâ ma‘hûd Çanaki’nin bir takım erbâb-ı şekâvet ile hudûd-u Osmâniyeyi geçerek ‘asâkir-i Osmâniye ile bir hayli muhârebe ittikten sonra

bunlardan epeyce adamları katil ve cerh ile tekrar hudûd-u Yunâniyeye ‘avdet eylediğini bâ-telgraf Avrupa’ya ihbâr ile i‘lân-ı mübâhât ve iftihâr eylemişlerse de o zaman hudûd-u Osmâniye de yüz taburu mütecâviz ‘asâkir-i şâhâne mevcut bulunur iken bir avuç eşkıyânın hudûdu geçerek ‘asâkir-i şâhâne ile muhârebe idüb teleffât virmezsizin, sâlimen hudûd-u Yunâniyeye geçmesi Yunan târîh-i kadîmesinde pek çok emsâline tesâdüf olunan ustûre ve efsânelere pek müşâbih bulunduğundan Avrupaca doğru bir haber olmak üzere telakkî olunmamış idi.

Şu aralık Yunan istiklâlinin yevm-i i‘lânı olan Nisan’ın altıncı günü takarrüb itmekte olduğundan Atina ve Avrupa matbû‘âtı Yunanlıların yevm-i mezkûrda hudûd-u Osmâniyeyi tecâvüz itmeleri ihtimâli olduğuna dâir bazı havâdis yazmışlardır.

Hükûmet-i Seniyye Yunanistan’ın hudûd-u hâkânî boyunda dahi günden güne âmâl-i tecâvüz-kârâne âsârı göstermekte olduğunu ve Yunan’a karşı idilecek mu‘âmele-i düveliyenin kararlaştırılması ise günden güne gecikmekte bulunduğunu nazar-ı dikkate alarak Yunan’ın âmâl-i tecâvüz-kârânesi önüne kat‘iyyen sedd-i hâil olacak mukarrerât-ı düveliyeye ittihâz olunması veyâhûd dahi Devlet-i ‘Aliyye’nin Yunanistan’a karşı mu‘âmelâtında serbest bırakılması lazım geleceğinden bahisle düvel-i muazzamaya bir tahrîrât-ı ‘umûmiye irsâl buyurmuştur. (s.110)

Yunan sevâhiliyle limanlarının abluka idileceği rivâyeti meydanda dolaşıyorsa da bu bâbda henüz bir karar-ı kat‘î mevcut olmayub kabîneler yalnız müzâkerât ile vakit geçiriyorlar idi. Fi’l-hakîka Avrupa merâkiz-i mühimme-i siyâsiyesinden alınan telgrafnâmelerde Yunanistan hata idüb de Devlet-i ‘Aliyye’ye i‘lân-ı harb idecek olursa bu hareketinin netîcesinden tevellüd idecek her dürlü mes’ûliyetin kendisine terk olunması devletlerce mukarrer bulunduğundan, İngiltere ile düvel-i sâirenin ittihâd-ı düveliyi muhâfaza ‘azim ve gayretinde olduklarından bahis olunub Rusya’nın Yunan’a karşı ne fikir ve meslekte bulunduğunu gösterecek nîm-resmî neşriyâtta geri durulmuyor idi ki bu gibi neşriyâta bir numûne olmak üzere (Journal Dö Sin Petersburg) gazetesinin zîrdeki fıkrasını tercüme ile buraya derce lüzûm gördük:

« Yunanistan'ın şâyân-ı te'essüf bir inad ile muhâfaza itmekte olduğu hatt-ı hareket-i muharrikâne ve tecâvüz-kârâne devletleri hilâf-ı arzuları olarak Atina Körfezinin ablukasını mevki'-i icrâyâ vaz'a mecbur idiyor.

Miralay Vassos ile askerini Girit'te bulundurmakta devam iden Yunan Hükûmeti bu hareketi ile Giritlilerin başına her dürlü belaya ve mesâibi getirmekten ve devletleri Girit ahâlisinin âmâl-i hakîkası ne olduğunu anlamaktan men' eylemektedir.

Girit'in asıl ahâlisi, rü'esâsı Yunan gönüllüsü, zâbıtı değilse bile her halde Yunan taht-ı nüfûzunda bulunan eşkıyânın tesvîlâtıyla Avrupa düvel-i muazzaması me'mûrlarının vâsıl olamayacakları yerlerde bulunmakta olduklarından devletler için bunların efkâr ve âmâl-i sahîhalarını anlamak kâbil olmayacağını amiraller ile konsolosların raporlarından müstebân oluyor.

Miralay (Vassos)'un ef'âl ve harekâtına gelince tamâmıyla ma'lûmdur. Bu zâbıt bütün düvel-i muazzamaya i'lân-ı harb idecek derecede ileri gitmemiş midir?

Yunan gibi zeki olması lazım gelen bir kavimden şöyle anlaşılmaz bir hareket vukû'a gelmekle beraber her dürlü mu'âmelât-ı ifrât-kârâne tarafdârı olan bazı galeyâne gelmiş adamlar ya Nisan'ın altıncı günü veyâhûd dahi Yunan limanları abluka idilir idilmez Devlet-i 'Aliyye'ye i'lân-ı harb itmek emeline bulunuyorlar.

Böyle büyük bir mecnûnluğun vukû'a geleceğine hiç de ihtimâl virilemez. Fakat şâyet öyle bir şey vukû'a gelecek olursa bi'l-cümle makâsıdı muhâfaza-i müsâlemetten 'ibâret olan Avrupa'ya meydân okurcasına vukû'bulan muamelenin mes'ûl-yegânesi Yunanistan olmuş olacaktır. (s.111)

(Bkz: Ek-7) Yunanistan'ı gayet mü'lim ahvâle uğratacak hayâlâta vücûd virmekten fâriğ olacak zaman gelmiştir. Bugün herhangi devlet olursa olsun bir hareket tecâvüz-kârânede bulunursa bunun cezasını çekeceğinde şüphe idilemez.

Yunanistan behemehâl bir muhârebeye girişecek olursa kimseden mu'âvenet göremeyeceğinden emin olmalıdır. Hem de bu sûretle başlayacak olan bir

muhârebenin netîcesi ne olursa olsun devletler ta‘arruza ibtidâr idenin bu ta‘arruzdan zerrece müstefid olmasına müsâ‘ade göstermeyeceklerdir. (s.112)

Düvel-i muazzama Yunan’ı kendiliğinden başına da‘vet itmek istediği beladan kurtarmak üzere her bir vâsıtaya mürâca‘at itmiş olduklarından artık bu şeyden müte‘essir olmazlar. Aralarında mevcut olan ittihâd lâ yeteğayyer netîcede kavâ‘id-i âsâyiş-perverînin, hak ve ‘adlin galebe ideceğine ve sulh ve âsâyişin muhâfaza idileceğine en kuvvetli delildir. Çünkü bi’l-farz bazı müteferrik karışıklıklar zuhûr itmiş olsa dahi bu ittihâd-ı düveli mezkûr karışıklıkların dâiresini tahdîde ve hîn-i hâcetinde karışıklıkları imhâya kifâyet idecektir. »

« Journal Dö Sin Petersburg »’un Rusya Hâriciye Nezâreti tarafından vukû‘bulan telakkiyât üzerine yazılmış olmasında şüphe bulunmayan şu fıkrası Yunanistan’a virilmiş son bir nasîhat ‘add olunur.

Fıkra-i mezkûre me’âlinden mes’ûliyet-i harb cihetine ‘âid bazı ahkâm dahi istihrâç olunur. Mesela Nisan’ın altıncı günü veyâhûd ondan sonra Yunanistan’ın behemehâl hudûd-u Devlet-i ‘Aliyye’ye tahattî ve tecâvüz ideceği devletlerce umûr-u ma‘lûmeden olduğu fıkra-i mezkûreden sarâhaten müstebân olmakta olduğu gibi Yunanistan’ın hilâf-ı arzu-yu düveli açacağı bir harbin netîcesi ne olursa olsun mademki ta‘arruz Yunanistan cihetinde bulunacaktır harb-i mezkûrden kendisinin zerrece müstefid olamayacağı keyfiyetinin beyne’l-düvel karar-gîr olduğu dahi anlaşılmıştır ki bu ikinci cihetin mu‘ahharan bir nota tarzında Yunan Hükûmetine teblîğî (Journal Dö Sin Petersburg) tarafından yazılmış fıkranın Rusya Hâriciye Nezâretinin eser-i telkîni olduğunu sarâhaten gösterir.

Nisan’ın dördüncü günü İngiltere Hâriciye Müsteşarı Mösyö (Curzon) tarafından îrâd olunan bir nutukta âfâk-ı siyâsiyede bir haylî bulutlar birikiyorsa da devletlerin zuhûr-u harbi men‘ idecekleri ümîdinde bulunduğunu ve Devlet-i ‘Aliyye’nin idâme-i tamâmiyet mülkiyesi esâs-ı hukuk-u beyne’l-milel sırasına geçmiş olduğu cihetle Yunan’ın arzusu vech ile Girit’te vesâir cihetlerde kendisine bir gûne müsâ‘ade gösterilemeyeceğini beyân eylemiştir.

Mösyö (Curzon)'un devletler tarafından zuhûr-u harbin men' olunacağına dâir beyân eylediği ümîd o aralık Yunan'a tebliği karar-gîr olmak üzere bulunmuş diğer bir notanın hâsıl ideceği melhûz olan te'sîrât ihtimâliyle dermeyân idilmiş bir şey olmalıdır.

Fi'l-hakîka devletler Girit ablukasının bir hüsn-ü netîce hâsıl ideceğini ümîd eyledikleri gibi Yunanistan şâyet Devlet-i 'Aliyye'ye tecâvüz ve ta'arruz (s.113) idecek olursa arâzi cihetinden bir gûne istifâde te'mîn ideceği fikrini hâtırından çıkarmasına dâir kendisine bir nota tebliği sûretiyle Nisan'ın beşinci gününden sonra ittihâz olunan bir kararın Yunan'ı behemehâl ileriye atılmaktan men' ideceği ümîdinde bulunuyorlardı.

Yunan istiklâlinin sene-i devriyesi yevm-i mahsûsuna müsâdif olan Nisan'ın altıncı günü her tarafca ümîd idildiği vech ile Yunanlılarda hudûd-u hâkânîye doğru eser-i tecâvüz görülmemiştir.

Bazı Avrupa gazeteleri yevm-i mezkûr Salıya müsâdif olub Salı günü ise Yunanlılar nezdinde ötedenberi meş'ûm olduğu cihetle o gün zaten Yunanlıların hareket itmesi imkânı bulunmadığını yazmışlardır.

Ma'mâfih Atina ile Yunanistan'ın diğer taraflarında ve Yenişehir ve cihât-ı sâiresinde pek çok Palikaryalar kafaları tütsüledikten sonra « zito polemo » yani « Yaşasun Harb! » sedâlarını ayyûka çıkarmaktan ve bu arada şişe kadeh kırmak gibi nümâyişler icrâsından geri durmamışlardır.

Yunanlıların sene-i devriye-i istiklâlleri yevm-i mahsûsunda hudûd-u şâhâneyi tahattî ve tecâvüz itmeleri melhûz bulunduğu Hükûmet-i Seniyyece nazar-ı ehemmiyete alınarak Hudûd-u Yunânîye 'Umûm Kumandanı ve Alasonya Ordu-yu Hümayun Müşîri Devletlü Ethem Paşa hazretlerine virilen emirde yevm-i mezkûrda 'asâkir-i şâhânenin silah bedest müdâfaa bulunub her nerede cüz'î bir tecâvüz eseri görülüyor ise der'akab mukâbele olunması ihtâr olunmuştur.

Yunanlıların fi 6 Nisan Efrençi tarihinde hudûd-u hâkânîye tecâvüz idecekleri yalnız Saltanat-ı Seniyyece istihbâr idilmiş olmayub (Journal Dö Sin Petersburg) gazetesinin bâlâya derç kılınan fıkrası meâline göre bu husûs düvel-i sâirece dahi

mahsûs bulunduğundan Atina'daki süferâ devletlerinden aldıkları ta'limât üzerine Yunan Hâriciye Nâzırının nezdine bi'l-'azîme Yunanistan hudûd-u Hâkânîye doğru ta'arruz ve tecâvûze kıyâm edecek olursa her dürlü mes'ûliyet kendisine 'âid ve râci' olacağı gibi netîce-i harbte imkân istifâdesi olamayacağını şifâhen beyân ve teblîğ eyledikleri gibi Nisan'ın altıncı günü zîrdeki notayı da takdîm eylemiştir.⁴⁵

« Zîrde vâzi'ül-imzâ süferâ devlet matbû'larından almış oldukları ta'limât üzerine Osmanlı Yunan hudûdu boyunda bir gûne mu'âmele-i tecâvüz-kârâne zuhûra geldiği takdirde (s.114) bunun bütün mes'ûliyeti tecâvüz ve ta'arruza tesaddî edecek olana 'âid olacağını beyân iderler.

Bundan başka devletler müsâlemet-i 'umûmiyeyi behemehâl muhâfaza itmek emelinde oldukları cihetle hudûdda başlayacak muhârebenin sonu ne olursa olsun tecâvüz ve ta'arruz idenin hareket tecâvüz-kârânesinden müstefid olmasına kat'iyen müsâ'ade gösteremeyeceklerdir. »

Yunanistan'ın hudûd-u hâkânîye tecâvüzden bir ümîdi olabilir idi ki o da yüzde yüz ihtimâlî olmadığı halde ilk cümlede bir galebe te'mîn edecek olursa biraz arâzî koparmak ve bir tashîh-i hudûd iddiası meydana çıkarmak keyfiyeti idi.

Düvel-i muazzama kendisinin en ziyâde medâr-ı isnâdı olan bu ümîdin beyhûde olduğunu göstermek ve binâen 'aleyh tecâvüz ve ta'arruza kıyâm itse dahi netîcesinde eline bir fâide geçemeyeceğini nazarında isbât eylemek üzere Yunanistan'a ber-vech-i bâlâ bir nota takdîm idince devlet-i mezkûrenin artık müsâlemeti ihlâl itmemek ve devletlerin gösterdiği mesleke insilâk eylemek cihetini iltizâm ideceğini ümîd idiyorlardı.

Avrupa matbû'âtı da 'ale'l-'umûm bu ümîde iştirâk iderek en son takdîm olunan notanın Yunanistan'ı düşündüreceğinden ve şimdiye kadar tarîka-i muhâlefette vâsıl olduğu noktada kalarak ondan ilerisine gitmesine meydan vermeyeceğinden bahis idiyorlardı.

⁴⁵ Mezkûr notanın bir sûreti taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'ye dahi teblîğ olunmuştur.

Fakat Yunan ricâli evvelce tervîc-i makâsîda medâr olur hülyâsına binâen (Etniki Eterya) Cem'iyeti vâsıtasıyla ahâliyi tahrîk itmiş ve memleketin her yerinde artık bir defa söz ayâğa düşmüş bulunduğundan şimdi hükümyâne ve devr-i endişâne muhâkeme-i umûr idüb geri çekilmek lüzûmunu his eylecek olsalar dahi bunu icrâyâ imkân ve zamân müsâ'id olmazdı.

Hatta en ziyâde ma'lûmât-ı mevsûka neşriyle bi-nâm olan Avrupa gazeteleri Teselya ordusu kumandanı Yunan Veliahdı Prens Konstantin mevcut ma'iyyeti kırk bin kişiden 'ibâret olduğuna göre karşısındaki yüz bin kişilik Osmanlı ordusuna hücumu 'âdeta cinnet-kârâne bir muamele olacağını nazar-ı dikkate alub harbin vukû'unu kat'iiyen arzu itmediğini yazmışlardır ki birkaç gün sonra asıl tecâvüzü yine (Etniki Eterya) Cem'iyeti tarafından tertîb ve techîz edilmiş gönüllülerin îkâ'a tasaddî eylemiş olduklarına nazaran Yunan askerinin sevk ve idâresi gibi mühim bir keyfiyetinde mezkûr cem'iyetin yed-i mefsedetine geçmiş bulunduğu tehakkuk eylemiştir.

Cem'iyet-i mezkûrenin tertîbi Yunan istiklâlinin yevm-i mahsûsunda hudûdu tecâvüz (s.115) (Bkz: Ek-8) itmek ise de kıt'ât-ı askeriye henüz matlub vech ile istihzâr idilmemiş olduklarından istikmâlât-ı lâzimeyi icrâ idinceye kadar daha sekiz on gün vakit geçeceği fî 7 Nisan Efrenci tarihiyle Atina'dan « Nur » gazetesine keşide kılınmış bir telgrafnâmede beyân edilmiştir ki sonradan zuhûr iden vukû'âta tamâm-ı tevâfukundan nâşî mezkûr telgrafnâme muhteviyâtı en doğru ma'lûmâtı câmi' bulunmuş dimektir.

Yunanistan'a virilmiş olan notanın (s.116) (Bkz: Ek-9) bir sûreti cânib-i Bâb-1 'Âliye'de teblîğ edilmiştir.

Devlet-i 'Aliyye memâlik-i Yunâniye'ye tecâvüz fikrinde olmadığı cihetle nota muhteviyâtının kendisine te'alluku olmayacağı bedihî bulunduğundan yalnız mezkûr notanın ahz-u kabûl edilmiş olduğunu devletlere bildirmiştir.

Yunanistan'a gelince notanın teblîğini müte'âkib Atina'da vûkelâ sûret-i fevka'l-'âde de in'ikâd iderek saatlerce müzâkerâtta bulunmuş ise de notaya cevap virilememiştir.

Yunanistan'ın bu sükûtu pek kolay anlaşılır. Bir iki güne kadar hudûd-u şâhâneye tecâvüz itmeği behemehâl azim ve cezim (s.117) itmiş olan bir hükûmet « bizde fikr-i ve emel-i tecâvüz yoktur. Binâen 'aleyh bu nota muhteviyâtı bize te'alluk idemez » diyecek olsa birkaç gün sonra vukû'bulacak hareketi ile bu ifâdesi arasında gözlere çarpacak bir tezat bulunacağı ve eğer ben komşularıma hücum ve ta'arruz idecek olursam buna Avrupa'nın ne müdâhelesi olabilir, ikâ' ideceğim harbin netîcesinde müstenîd olub olmayacağım kendisiyle harb ideceğim devlet arasında cereyân idecek müzâkerâtan anlaşılacaktır. » diyecek olsa hudûd-u şâhâneye behemâl tecâvüz ideceğini ta'arruzun vukû'undan evvel i'lân itmiş olacağı bedîhî olduğundan Yunan vükelâsı buralarını nazar-ı dikkate alub sükûtu ihtiyâra karar vermişlerdir.

Yunanistan istiklâlinin yevm-i vukû'una tesâdüf iden Nisan Efrecinin altıncı günü Atina ile Yunanistan'ın cihât-ı sâiresinde kusûr nümâyîşler ile vakit geçirilub ekser yerlerde « zito polemo » yani « Yaşasun Harb! » sedâları ızhâr idilmiştir.

Yevm-i mezkûrda Atina'da yalnız Devlet-i 'Aliyye sefârethânesiyle Almanya ve Avusturya sefârethâneleri sancak keşîde iderek ibrâz-ı me'âl ihtirâm-sâzî eylememişlerdir.

Devlet-i 'Aliyye sefâretinin sancak keşîde itmemesi Saltanat-ı Seniyye ile Yunan arasındaki münâsebât-ı siyâsiyenin pek ziyâde açılmış olmasından ve Yunanlıların henüz i'lân-ı harb edilmezden evvel sancağ-ı Osmâniye ri'âyetsizlikte bulunmalarından neş'et eylemiş idi.

Almanya sefârethânesine bayrak keşîde idilmemiş olması da Girit ihtilâfâtının bidâyet zuhûrundan beri Almanya Devletinin hukûk-u mileli halelden muhâfaza eylemek ve Avrupa'nın merkezi 'add olunabilen bir yerde eşkıyâca ta'arruz ve tecâvüz vukû'una meydan vermemek üzere sarf eylediği mesâ'îden Yunanlıların fevka'l-'âde muğber olarak Almanya 'aleyhinde türkü muhkirâne nümâyîşlere cür'et itmiş olmalarından neş'et eylemiş idi.

Avusturya'ya gelince devlet-i müşârun ileyhâ sefâin-i harbiyesinden birisi de Girit sularında bir Yunan sefinesini gark iderek Yunanlılara karşı büyük bir eser-i husûmet göstermiş ve bunun üzerine Yunan Hükûmetinin protestosunu da'vet itmiş

velhâsıl Yunan Hükûmeti Avusturya ile olan münâsebâtını da haleldâr itmiş olduğundan Atina'daki Avusturya sefârethânesi de merâsim-i ihtirâmı îfâya mecburiyet his itmemiştir.

Nisan'ın altıncı günü Atina'nın ahvâlini mübîn olarak Avrupa gazetelerine keşîde idilmiş olan telgrafnâmelerden bir ikisini şuraya derç itmeği münâsib gördük:

Atina 6 Nisan (vakt-i zuhur)

Yunan istiklâlinin yevm-i mahsûsu münâsebetiyle bütün şehir Yunan bandıralarıyla donatılmıştır. Fakat düvel-i ecnebiye bandıraları hiçbir yerde keşâd idilmemiştir.

Büyük Kilise'de kırâ'at idilecek (Te Deum) du'âsında hâzır bulunmak üzere hey'et-i süferâ dahi arabalarla kiliseye gitmişlerdir.

Kral ile Hanedan Kralı a'zâsını ve vükelâ ve süferâyı hâmil olan arabalar geçer iken « Yaşasun Harb! » kelimâtını hâvî binlerce kağıtlar ahâliye tevzî' idilmiştir.

Mevki-i Krâlî kilise önüne vâsıl olduğu zaman ahâli birçok defalar « yaşasun Girit! yaşasun harb! Yaşasun kral » diye bağırılmışlardır.

Atina 6 Nisan (Akşam)

Nümâyişçiler saray meydanı önünde durarak Kral'ın balkona çıkmasını musirran taleb eylemişlerdir. Bu aralık kalabalık arasından birkaç el silah patlatılmış olduğundan saray etrâfı bir askeri kordonu ile ihâta idilmiş ve fakat bir iki kol darbesinden başka hiçbir hâdise vukû' bulmamıştır.

(Konstitüsyon) Meydanında binlerce ahâli birikub harb idilmesi lüzûmundan bahis iderek îrâd-ı nutuk iden bir nutuku dinliyorlar idi.

Şehrin her tarafında bir izdihâm, bir heyecân varsa da hiçbir yerde âsâyiş muhtell olmamıştır.

Atina 7 Nisan

Kral sarayı önünde dokuz kişi cerîha-dâr olmuştur ki bunlardan yalnız birisinin cerîhası ağırdır.

Polis me'mûrlarından iki kişide cerîha-dâr olmuştur.

Atina 7 Nisan (Sabah)

Sokaklarda fevka'l-âde izdihâm vardır takım takım ahâli ve tanburâne şarkılar söyleyerek ve « Harb! Harb! » diye bağırarak sokaklarda geziyorlar.

Akşamın saat dokuzuna doğru (Konstitüsyon) Meydanında yirmi kadar İngiliz ve İtalyan gönüllülerin vürûdu ahâlinin nümâyiş icrâsına bâ'is olmuştur.

Ahâli sabaha kadar sarayın önünde (s.119) durup « Yaşasun Harb! » sedâlarını ızhâr itmişler ve Kral'ı behemehâl görmek istemişlerdir.

Mezkûr nümâyişlerin Yenişehir'e dahi sûret-i vukû'unu mübîn olan zîrdeki telgrafnâmenin bâlâdakilere 'ilâveten dercine lüzûm görünmüştür:

Yenişehir 6 Nisan (Akşam)

Bugün sükûn ile geçmiştir. Akşama doğru bir takım nümâyişçiler Prens Kosntantin'in ikâmetgâhı önünde tecemmu' iderek « Yaşasun Harb! » diye bağurub Prensi görmek arzusunu ızhâr eylemişlerdir.

Mûmâ ileyhin yaverlerinden birisi balkona çıkıp Kral ile hükûmetin menfe'at-i memleket neye istilzâm iderse onu icrâ edeceklerini beyân eylemiştir. Bunun üzerine kalabalık « Yaşasun Harb! » sedâlarıyla yavaş yavaş çekilmeğe başlamıştır.

Şu gibi nümâyişler ve Yunan Hükûmetinin harekât ve mu'âmelât-ı sâiresi bundan sonra artık zuhûr-u harbin önünü almak kâbil olmayacağını gösteriyordu.

Zâten düvel-i muazzama tarafından Saltanat-ı Seniyye ile Yunanistan'a gönderilmiş olan son nota iki tarafın kuyûd-u mahsûsa tahtında birbirleriyle çarpışmalarına meydan virecek bir şey olup devletlerin men'-i vukû'-u harb için

tevessül idecekleri tedâbîr-i maslahânenin sonuncusunu dahi ittihâz eylediklerine delîl olarak bundan sonra nevbet-i icrâ'âtın kalemden seyfe intikâl ideceğini göstermiş idi.

Nisân Efrencinin beşinci günü Dersa'âdette vükelâ-yı fihâm hazerâtı ile ma'zûlîn vükelâdan ve müşîran ve vüzerâdan bazı zevâtan mürekkeb olarak Mâbeyn-i Hümayûn-u Mülûkânede bir meclis fevka'l-'âde in'ıkâdıyla ahvâlin aldığı renk-i ahîr hakkında te'ât'i-i efkâr idilmiş olduğu gibi süferâ dahi ayrıca 'akd-i encümen meşveret eylemişlerdir.

Meclis-i Mahsûs-u Vükelânın hitâm-ı müzâkerâtında hudûd-u Yunâniye 'umûm kumandanı devletlü Ethem Paşa hazretlerine bir telgrafnâme keşîdesiyle ertesi günü için Yunanlıların melhûz olan tecâvüzlerine karşı mütebassır ve müteyakkız bulunması hakkında fırka kumandanlarına evâmîr-i mahsûsa i'tâsı tebliğ olunmuş ve yevm-i mezkûrda fırka-yı hümayunda 'asâkir-i şâhânenin ne sûretle vakit geçirdikleri vukû'ât-ı harbiyeden bâhis olan kısım âtîde beyân olunmuştur.

Yalnız şu kadarını burada söyleyelim ki Yunânînin anbean hudûd-u şâhâneyi tecâvüze teşebbüs ideceği muhakkak olduğundan herkes tüfenki, fişenki elinde hazır bulunuyorlardı. (s.120)

İlk tecâvüz Mart-ı Rûmînin yirmi sekizinci ve Mart-ı⁴⁶ Efrencinin dokuzuncu günü sabahleyin başlamıştır.

Yevm-i mezkûrda sabahleyin saat on bir de bine karîb Yunanlı⁴⁷ hudûd-u Osmâniyede Karanya ve hudûd-u Yunâniye'de Kalabaka⁴⁸ cihetinden hudûdu tecâvüzle (Bitinos) blockhouse'u ile diğer üç adet hudûd karakolunu yakmışlardır.

Yunan menâbi'inden teraşşuh iden ahbâra göre bu tecâvüzkârlar (Goziyos) nâmında İskendireyeli bir Yunânînin kumandası tahtında bulunan « 'asâkir-i gayri muntazama » çeteleri imiş. Yunan 'asâkir-i muntazaması tecâvüze karışmamış imiş.

⁴⁶ Bu tarih Mart değil Nisan'dır. Zira 28 Mart 1313 Rumi günü Miladi takvime göre 9 Nisan 1897'ye denk gelir.

⁴⁷ Çeyperayani isminde bir İtalyan'ın kumandasıyla birkaç yüz İtalyan gönüllüsü de beraber idi.

⁴⁸ Kalambaka

Şu tecâvüz üzerine Atina'daki İngiltere ve İtalya sefirleri Yunan Başvekîli Deliyânî'yi ziyâret eyledikleri gibi tecâvüz-ü vâki' hakkında Yunan Hâriciye Nezâretinden îzâhât talep eylemişlerdir.

Atina mehâfil-i resmiyesi güyâ tecâvüz-ü vâki'den Yunan Hükûmetinin haberi olmadığını ve hudûd-u Osmâniye'ye tecâvüz idenlerin (Etniki Eterya) Cem'iyet-i fesâdiyesi tarafından tertîb ve techîz idilmiş olduklarını süferâya beyân eyledikleri gibi bu iddi'â-yı garîbi bâ-telgraf Avrupa'nın her yerinde iş'âr eylemişler ve hatta semâhat idüb hudûdda 'asâkir-i muntazama arasında bir münâza'a, muhârebe vukû'a gelmemesine fevka'l-'âde dikkat ve i'tinâ itmeleri hakkında kumandanlara emir vermiş olduklarını da yazmışlardır.

Bu tarihin bidâyetinden beri yazub yazub da tüketemediğimiz garâib ve ekâzib-i Yunâniyeye bir zamîme daha!

Hudûd-u Osmâniye'ye tecâvüz itmiş olan bin kişiyi (Etniki Eterya) Cem'iyet-i fesâdiyesi tertîb ve techîz itmiş olub Yunan Hükûmetinin 'asâkir-i merkûmenin tertîbinden, techîzinden ve hudûd-u Osmâniye'ye tecâvüz ideceğinden haberi yok imiş.

Hele tecâvüzde bulunduktan sonra hudûdda ki 'asâkir-i muntazama arasında bir münâza'a, muhârebe vukû'una gelmemesine fevka'l-'âde i'tinâ olunması hakkında Yunan kumandanlarına emir virilmiş olması setr-i sû'i niyet için pek mâhirâne tertîb idilmiş ise de ne fâide ki sû'i niyet pek bedîhî, pek zâhir olduğundan bu gibi hud'-u siyâsiye ile setir ve ihfâsı kâbil değildir.

Haber-i tecâvüz Atina'ya vâsıl olur olmaz Harbiye Nâzırı Yenişehir'de bulunan Prens Konstantin Teselya'daki sâir rü'esâ-yı askeriye ile muhâberât-ı telgrafiye girmi vermiştir. (s.121)

Tecâvüz idenler 'asâkir-i Osmâniye'den yedikleri sille-i te'dîb üzerine derhâl hudûd-u Yunâniye'ye firara mecbur olmuş olduklarından Yunan Hükûmeti bunu da güyâ kendi tarafından virilen emr-i mahsûs üzerine hâsıl olmuş bir şey gibi göstermek istemiş ve fakat bu hareket ve muamelesiyle evvelce tertîb ve techîzinden ve

tecâvüzünden bî-haber olduğunu i'lân ve beyân eylediği erbâb-ı tecâvüzün kendi emrine tâbi' olduklarını isbât eylediğini düşünememiştir.

Her ne ise Yunanlılar, Yunan Hükûmeti her ne demiş, ne harekette bulunmuş olsalar dahi tecâvüz vukû'bulmuş ve hem de Yunan tarafından vâki' olmuş demek idi.

Fi'l-hakîka Hükûmet-i Yunâniye hudûddaki Osmanlı karakollarının en evvel ateşe başlaması üzerine Yunan karakollarının da ateş icrâsına mecbur olduğunu beyân ile bu bâbda dahi mes'ûliyeti Osmanlılara atmak istemiş ise de Yunanlıların erbâb-ı tecâvüz dedikleri (Etniki Eteryâ) adamlarıyla beraber Yunan askerinin dahi hudûdu tecâvüz eyledikleri ve hatta top ile kalelerden üçünü tahrîb ittikleri müsellemler olduğundan her iddi'ası gibi Yunan Hükûmetinin bu bâbdaki beyânâtı da safsatadan başka bir şey değil idi.

İlk hücum ve ta'arruz üzerine muhbirler ve telgraf acenteleri tarafından olmak üzere Alasonya'dan çekilen telgrafnâmelerin ehemmiyetine mebnî aynen buraya derç idilmelerine lüzûm görünmüştür:

« Ajans Dö Kostantinapol » nâm telgraf idâresi tarafından

Alasonya 9 Nisan (Efrenç)

Bir takım Yunanlılar « Garadora » civârında kâin «Karabina» da Osmanlı toprağına dâhil olmuşlardır.

'Asâkir-i Osmâniye Yunanlılar üzerine ateş itmişlerdir. Muhârebe devam ediyor.

[İşbu telgrafnâmede « Garadora » denilen yeri Garabina ve « Karabina » denilen mahallin de «Karanya» oldukları muhtâc-ı tashîhdir.]

Ajans Nasyonal tarafından

Paris 10 Nisan (Efrenç)

Tırhala'dan Yanya'ya seksen beş kilometre mesâfede üç bin beşyüz Yunanlı Osmanlı toprağına pây inzâr-ı tesallut oldukları ve Osmanlı ve Yunan ileri karakolları

arasında müsâdemât-ı ciddiye vukû‘bulduğu Atina’dan vürûd iden bir telgrafnâme-i resmiyede beyân ve ifâde idilmekte bulunmuştur. (s. 122)

Sabah gazetesinin Alasonya muhbiri

tarafından:

Alasonya 28 Mart

Bu sabah saat on birde bine karîb Yunanlı hudûd-u hâkânîye tecâvüz tesaddîsinde bulunmalarına ‘asâkir-i şâhâne tarafından müdâfaaten ateş idilmiştir. Yunan askeri küllî teleffât virerek ric‘ate mecbur olmuştur. Ethem Paşa hazretleriyle Hakkı ve Neşet Paşalar serî‘an ve ‘âcilen teşebbüsât-ı lâzimeyi ittihâz itmişlerdir.

Alasonya 29 Mart

Yunanlıların dün sabah saat on birde hudûd-u hâkânîyi tecâvüz tesaddîsinde bulunduklarını ve ‘asâkir-i nusret mü’esser şâhâne tarafından bi’l-müdâfaa teleffât-ı külliye ile ric‘ate mecbur olduklarını bildirmiştim.

Yunan askeri i‘lân-ı harbi edilmeksizin harekât-ı tecâvüz-kârâneye cür‘etle (Garabina) kurbunda (Karanya) nâm mahalden hücum tesaddîsinde bulunarak gördükleri müdâfa‘-i dilîrâne ve müdâfa‘-i şüç‘âne üzerine bir hatve bile ilerlemeyub dûçâr-i inhizâm olmaktadırlar.

İlk müsademeye dâir Avrupa gazetelerinin en sahih olarak virdikleri ma‘lûmât ise şudur:

İlk günü ‘ale’s-sabah idi. (Etniki Eterya) Cem‘iyet-i hafiyesinin hizmetinde bulunan Yunan ‘asâkir-i gayr-i muntazaması Teselya hududunun en şimâl noktasında ve pend silsile-i cibâlinin eteklerinde vâki‘ (Kakopilora)’da te’sîs itmiş oldukları ordugâhı terk iderek iki bin kişi oldukları halde hudûd-u Osmâniye’ye tecâvüz itmişlerdir. Fonika denilen mevki‘ de sekiz nefer ‘asâkir-i Osmâniye’nin taht-ı muhâfazasında bulunan karakoldan bu müte‘arrızların ileri karakolları görülünce üzerlerine ateş idilmiştir. Lâkin sekiz kişi iki bin kişiye mukâbele

gösteremeyeceğinden nihâyet ‘arz-ı teslimiyet itmişler ve esir olarak Kalabaka’ya gönderilmişlerdir.

Bunlar el-ân oradaki mektebde bulunuyorlar. Fotika blockhouse’u Yunanlılar tarafından yakılmıştır.

İşte bu sıradadır ki (Aya İliya) nâm Yunan karakolunun kumandanı (Kokotakis) nâmında bir çavuş meydana çıkub civârdaki Osmanlı mevki’inden atılan kurşun ile elinden cerîha-dâr olmuş ve bunun üzerine ‘asâkir-i gayri muntazamanın ileri karakolu Osmanlı karakolunu dinamit ile atmağa çalışmış ise de muvaffak olamamıştır.

Çetenin diğer kısmı bilâ-mezâhim hudûdu geçerek bir iki kola ayrılmışlardır. Bu kolların başlıcası Bitinos üzerine yürüyüp (s.123) (Bkz: Ek-10) (s.124,125) karye-i mezkûre civârındaki ormanda on beş Osmanlı avcı askerine tesâdüf eylemiştir. Bunlar kendilerinin üç misli bir düşmanı görünce oradan çekilerek kalelerine tahassun eylemişler ve Yunanlılar bu kaleleri muhasaraya başlamışlardır. ‘Asâkir-i Osmâniye kaleler dâhilinden bir iki defa Yunanlılar üzerine ateş idüb nihâyet otuz kadar teleffât virerek hatt-ı muhâsarayı yarmağa muvaffak olmuşlardır.

Times gazetesinin Alasonya muhbiri Bitinos’u muhâsara itmiş olan Yunan ‘asâkir-i gayri muntazamasını altıncı avcı taburunun püskürtmüş olduğunu, ‘asâkir-i muntazama meyânında üniformalı Yunan askeri bulunduğu ve Yunan topçularının Osmanlı blockhouse’larından birisinin üzerine ateş ittiğini dahi yazmıştır.

Bizim için tecâvüzün vukû’u anlaşıldıktan sonra Avrupaca ne te’sîr hâsıl eylediğini görmek fâideden hâli olamayacağından nazar-ı dikkatimizi o cihete ircâ’ itmek lâzimedendir:

Avrupa gazeteleri şu tecâvüzâta dâir gerek Osmanlı ve gerek Yunan menâbi’inden tereşşuh iden ma’lûmatı kayd ittikten sonra ahvâlin evvelden ziyâde kesb-i vehâmet eylediğini ve zuhûr-u harb ihtimâlinin artık gâyet kesb-i kuvvet itmiş bulunduğunu yazmağa başlamışlar ve bazı gazeteler ise Avrupa devletlerinin men’-i zuhûr-u harbi temînen Yunanistan’a bir daha teblîgât-i şedîde de bulunup bulunmayacağını çâ-yı su’âl görmüşlerdir.

Kabînelere gelince bunlar Yunanistan'ın hudûd-u şâhâneye de ta'arruz ideceğini muhakkak görünce kendisine son notayı virdikten sonra artık harbin zuhûruna nigerân olmaktan ve fakat dâire-i harbin her halde Saltanat-ı Seniyye ile Yunanistan arasına münhasır olmasını te'mîn için sarf-ı nüfûz eylemekten başka bir çâre kalmadığını görerek o cihete sarf-ı mesâ'î eylemekte idiler.

Almanya'da neşr olunan nîm resmî gazetelerin hemen 'umûmi böyle endişe-i dâim içinde vakit geçirmekten ise vukû'-u harbin daha hayırlı olacağını ve ba'demâ ancak harb sâyesinde def'-i ihtilâf mümkün olacağını yazmışlardır.

Fransız gazeteleri ile matbû'ât-ı sâire hudûd-u Osmâniye'ye tecâvüz idenler Yunan 'asâkir-i muntazaması olduğuna göre Saltanat-ı Seniyye bu defa dahi sabır ve sekînet gösterir ve Yunanlılarda artık tuttuları meslekte iyi olmadığını takdîr ile ba'demâ hak şînâsâne ve ihtiyât-kârâne hareket idecek olurlarsa zuhûruna ramak kalmış bulunan harbin yine zuhûra gelmeyeceği ihtimâli dermeyân itmekte bulunmuş idi. (s.126)

Saltanat-ı Seniyye Yunanistan'ın bu tecâvüz-ü ahîrini de enzâr-ı düveliyeye irâe itmekle beraber devlet-i mezkûrenin « hudûdu tecâvüz idenler (Etniki Eterya) Cem'iyetinin tertîb eylediği adamlardır. 'Asâkir-i muntazama-i Yunaniye harekât-ı tecâvüziyeye iştirâk itmemiştir » diye düvel-i muazzama süferâsına vukû'bulan beyânâtının butlânını delâil-i kaviyye ve resmiyye ile isbât etmek üzere tecâvüz-ü vâki' hakkında tahkîkât-ı 'amîka icrâ ittirmeğe lüzûm his iderek keyfiyet-i makâm-ı 'âlî-i ser-'askerîden ordu-yu hümâyun kumandanı devletlü Ethem Paşa hazretlerine bildirilmiş ve müşârun ileyh hazretleri tarafında mevâki'-i hudûdiyeye ve Yunanlıların ahvâline en ziyâde vukûf ve ma'lûmâtı bulunan ordu-yu hümâyun erkân-ı harbiyesine me'mûr Miralay Seyfullah Beyefendi tahkîk-i ahvâl için Karanya civârındaki hudûda gönderilmiştir.

Bu tahkîkâtın neticesinde hudûdu tecâvüz idenler fi'l-hakîka (Etniki Eterya) Cem'iyetine mensûb iseler de kumandanları Yunan zâbitânına muhavvel olduğu ve her halde Yunan'ın resmi üniformasını hâmil olan zâbitânın (Etniki Eterya) adamlarıyla beraber hudûdu geçtikleri tehakkuk eylemiştir.

Seyfullah Beyefendinin bu bâbda tanzîm eylediği pür makâm-ı müşîriyete ve oradan da Dersa'âdete takdîm olunarak keyfiyet meclis-i mahsûs-u vükelâda mevki'-i tezkire konulmuş ve netîce-i müzâkerâtta bi'l-'umûm düvel-i muazzamaya tebliğ idilmek üzere bir nota tanzîm ve tertîbi karar-gîr olmuştur ki bunda Yunan'ın her dürlü tecâvüzâtına fâik olan tecâvüz-ü ahîri artık tahammül-güdâz bir dereceyi bulmuş olduğundan bu tecâvüz bir daha tekerrür eylediği halde Saltanat-ı Seniyye'nin müste'inen bi-tevfikât'illâhi Te'âlâ Yunan'ın üzerine ta'arruza mecbur olacağı dermeyân olunmuştur. Düvel-i muazzama tarafından işbu notaya başka başka virilen cevaplarda Yunan tekrâr tecâvüze kıyâm idecek olursa Saltanat-ı Seniyye'nin istediği gibi hareket itmekte muhtâr olduğu dermeyân idildiğinden o halde tekerrür-ü tecâvüz vukû'unda 'asâkir-i hazreti Pâdişâhînin düşman üzerine yürümesi kat'iiyen karar-gîr olarak bu keyfiyet devletlü Ethem Paşa hazretlerine bildirilmiş ve ona göre tertîbâtta bulunması emir olunmuştur.

Müşârun ileyh Ethem Paşa hazretleri 'asâkir-i Osmâniye'nin ta'arruz vukû'unda tecâvüzü harekâta ibtidârı mümkün olacağını ve bu harekâtın müstelzim olduğu tertîbâtın mükemmelen hâzırlanmış olduğunu cevâben Dersa'âdete iş'âr itmeleri üzerine zuhûrâta intizâr olunur iken Nisan Rûmînin üçüncü Perşembe günü (M. 15 Nisan 1897) (s.127) akşamı gurûb-u şemsi müte'âkib Yunan 'asâkir-i muntazaması Analipis Kodoman ve Çam Tepe taraflarından hücum ve ta'arruz iderek top ile hudûddaki Osmanlı kalelerini yıhmağa tesaddî eylemiş ve bunun üzerine 'asâkir-i Osmâniye de mukâbele-i lâzimeye bi'l-ibtidâr o gece ve ertesi cuma günü muhârebe devam itmiş ve Yunan ta'arruzât-ı resmiyesi bu defa artık tamâmen zâhir olduğundan Saltanat-ı Seniyye Nisan'ın beşinci Cumartesi günü beyânnâme-i âtî ile Yunan'a i'lân-ı harb idüb 'asâkir-i Osmâniye tecâvüzî harekâta başlamıştır:

Fî 5 Nisan senesi 313

« Yunanlılar işbu şehir-i Nisan'ın beşinci Cumartesi gecesi kuvve-i külliye-i muntazama ile nukât-ı müte'addideden hudûd-u hakâniye tecâvüz iderek muhârebeye başladıkları ve harbin hâlâ devam itmekte ve Yunanlılar tarafından top ateşi dahi icrâ idilmekte olduğu Alasonya Ordu-yu Hümâyun Kumandanı Müşîr Ethem Paşa hazretlerinden alınan telgrafnâmelerde bildirmiş ve Devlet-i 'Aliyye sulh ve müsâlemetin vikâyesi için şimdiye kadar her dürlü mesâ'îyi icrâdan geri durmadığı

halde Yunan Hükûmetinin hukûk-u düvel ve milel kavâ'idine muhâlif olmak üzere Girit'e asker irsâliyle ve ahîran hudûd üzerinde teheyî'ât-ı harbiyeye kıyâm ile hareket-i hasmâneye mübâderet itmesi üzerine hukûk ve tamâmiyet-i mülkiye-i Saltanat-ı Seniyye'yi halelden vikâyeten Devlet-i 'Aliyyece bi'l-mukâbele hareket-i harbiye-i askeriye icrâsına mecburiyet hâsıl olmuş ittiğinden muhârebenin kâffe-i mes'ûliyeti Yunan Hükûmetine 'âit ve râci' olmak üzere müste'înen bi'llâhi Te'âlâ ordu-yu hümayunun evvelce askeri komisyonunca tanzîm ve meclis-i vükelâcada tasvîb idilen ve irâde-i seniyyesi şeref-sudûr buyurulmuş olan plan vecihle tedâfi'î ve tecâvüzü her dürlü harekât-ı harbiye icrâsına müsâra'at itmesi için meclis-i mahsûs-u vükelâ kararı ve bi'l-istîzân şeref-sünûh buyurulan irâde-i seniyye-i hazreti hilâfetpenâhî mûcibince taraf-ı ser-'askerîden kumandan müşârun ileyh Ethem Paşa hazretlerine evâmîr-i kat'îyye i'tâ kılınmış olmasıyla i'lân-ı keyfiyete ibtidâr olundu.

»

« İ'lân-ı harbi » mütedammin olan bâlâdaki i'lân-ı resmi Pazar gecesi saat sekiz râddelerinde gazete idârehânelerine tebliğ idilmiş ve hatta muharrer-i 'âciz uykudan kaldırılıb 'ale'l-acele zîrdeki fıkrayı kaleme alarak « Tercümân-ı Hakikat »'ın mutâla'ât-ı mahsûsa kısmında derç olunmuştur.

2.1.1. İ'lân-ı Harb ve Mes'ûliyet-i Yunâniye

Hudûd-u hâkânîye karşı vukû'bulan ilk tecâvüz üzerine 'asâkir-i şâhânenin (s.128) göstermiş olduğu mukâbele-i şedîde Yunan eşirrâsı için bir ders-i 'ibret teşkîl ideceği zannı her yerde kuvvet bulmakta iken şâyân-ı te'essüfdür ki eşirrâ-i merkûme yemiş olduğu sille-i te'dîbin ancak bir hafta kadar taht-ı te'sîrinde kalub hafta resîde-i hadd-i encâm olunca eşirrâyı Yunâniye'nin sevkine tâbi' olduğu âmâl-i mecnûnâne dahi tezâyüd eyleyerek evvelki gece yeniden tecâvüze cür'et eyledikleri haber alınmış ve fakat bâlâdaki teblîgât-ı resmiye muhteviyâtından müstebân olduğu üzere bu defaki ta'arruz ve hücumda Yunan 'asâkir-i muntazaması dâhil bulunduğundan taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den başlıca hukûk-u beyne'l-mileli, hukûk-u mukaddeme-i Saltanat-ı Seniyye'yi ve bâ-husûs bütün cihân medeniyetinin sulh-u salâhını halelden muhâfaza buyurmak maksad-ı 'âliyesiyle bi'l-cümle mes'ûliyet Yunanistan'a 'âid olmak üzere ordu-yu hümayun-u mülûkânânenin Yunanistan'a karşı tecâvüzü, tedâfi'î harekâtta bulunmasına irâde-i mûhâbet ifâde-i hazreti Pâdişâhi şeref-sudûr ve sünûh

buyurularak muktezâ-yı ‘âlîsi der‘akab hudûd-u Yunâniye Başkumandanı Devletlû Ethem Paşa hazretlerine teblîğ buyurulmuştur.

Hukûk-u düvel ve hem-civâriyi tanımayan, bi’l-cümle devletlerin âmâline müğâyir hareketle cihânın mes’ûliyetini ihlâlê tesaddî iden Yunanlıların bi-‘inâyetillâh-i Te‘âlâ cezâ-yı sezâlarını bulacakları âzâde-i şüphedir. Devlet-i ‘Aliyye komşusu bulunan Yunanistan’a karşı âmâl-i tecâvüz-kârâne beslemedi onun râhatını, cihânın emin ve âsâyişini ihlâl itmek istemedi.

Bi’l-‘umûm devletlerle beraber muhâfaza-i müsâlemet için sonra derece mu‘tedilâne davrandı. El-hâsıl ta‘arruz ve tecâvüze hiçbir vecihle taraf-ı Hükûmet-i Seniyyeden sebebiyet virilmedi.

Yunanlılar bu kadar mu‘âmelât-ı mücâmeleye karşı artık hukûk-u milel kavânînine ri‘âyet eyleyecek diye intizâr olunur iken teblîğât-ı resmiye mündericâtından müstebân olduğu üzere resmen ve ‘alenen ta‘arruz itmiş olduklarından Saltanat-ı Seniyye için müste‘ân bi-llâh bütün cihânın müsâlemetini ve bâ-husûs hukûk-u mukaddemesini vikâyeten muktezâ-yı hâlin icrâsına mecburiyet elvirmiştir.

« İ‘lân-ı Harb » vukû‘u bi’t-tab‘ münâsebât-ı siyâsiyenin inkızâ‘ı olacağından tarefeyn sefirleri ve tüccâr ve teb‘a ve sâiresi hakkında idilecek muamele dahi âtîdeki i‘lân-ı resmi ile ta‘yin buyurulmuştur:

6 Nisan sene 313

Yunan Hükûmetinin Devlet-i ‘Aliyye ‘aleyhinde harekât-ı harbiyeye kıyâmı münâsebât-ı sulhiyenin inkıtâ‘ını mütedammin olduğundan kava‘id-i düveliyeden bulunduğu üzere hey‘et-i sefâret-i seniyyenin Yunanistan’daki Devlet ‘Aliyye şebhenderlerine hemen ‘avdet itmeleri Atina sefiri sa‘âdetlû ‘Âsım Beyefedi hazretlerine inbâ ve Dersa‘âtte mukîm Yunan sefirinin ve Memâlik-i Şâhâne bulunan konsolosların memleketlerine ‘avdetleri hakkında sefir-i mûmâ ileyhe teblîğât-ı lâzime icrâ olunmuş ve Dersa‘âdet vilâyât-ı şâhâne bulunan Yunan tüccar ve teb‘asının memleketlerine i‘âdesi için dahi Dersa‘âdette ve Yunanlıların mukîm oldukları sâir mahallerde komisyonlar teşkîliyle Devlet-i ‘Aliyye ve düvel-i

mütehâbbe tüccar ve teb‘asıyla olan mesâlih-i mahsûsalarının kat‘ ve tesviyesi zımmında on beş gün müddet ta‘yin ve Yunanistan’da bulunan teb‘a-i Devlet-i ‘Aliyyenin dahi bu müddet zarfında ‘avdete terhîs olunması ve müddet-i mezkûre hitâmına kadar tüccâr ve teb‘a-i şâhânenin himâyeleri mâddesinin Atina’da bulunan Almanya sefâretine tevdi‘ idilmesi husûslarına meclis-i mahsûs-u vükelâ kararıyla bi’l-istîzân irâde-i seniyye-i hazret-i Pâdişâhi şeref-sudûr buyurularak icâbı icrâ kılınmış olduğu i‘lân olunur.

Nisan’ın üçüncü günü akşamından dördüncü günü akşamına kadar devam iden tecâvüzât-ı Yunâniye üzerine mâh-i mezkûrun dördüncü günü taraf-ı Saltanat-ı Seniyye’den düvel-i muazzama kabînelerine tebliğ olunan bir notada Yunan ‘asâkir-i muntazamasının cuma akşamı Osmanlı mevâki‘ine hücum eylediklerinden ve ‘asâkir-i Osmâniye’nin tecâvüz ve ta‘arruz evvel emirde Yunan ‘asâkir-i muntazaması tarafından vukû‘bulmuş olduğunu isbâten Yunanlıların eline geçmiş olan iki tepeyi onların elinde bırakmış olduklarından ve şu hâle göre ‘asâkir-i Osmâniye’nin ileri hareket itmesi zarûret hükmünü almış olduğundan bahis olunmuş olduğu gibi onu müte‘âkib yine düvel-i muazzamaya tebliğ idilmek üzere süferâ-yı Saltanat-ı Seniyye’ye gönderilen bir tahrîrât-ı ‘umûmiye’de⁴⁹ bir hafta evvel Karanya cihetinden

⁴⁹ Tahrîrât-ı ‘umûmiye-i mezkûrenin sûreti şudur:

Fî 18 Nisan Efrenci tarihiyle Hâriciye Nezâret-i Celîlesi tarafından Avrupa kabînelerine tebliğ idilmek üzere düvel-i muazzama nezdindeki süferâ-yı Saltanat-ı Seniyye’ye keşîde kılınan telgrafnâmenin sûreti şudur:

« Bundan evvelki telgrafnâme-i senâverîde Yunanlıların ayın dokuzuncu günü hudûdu tecâvüz iderek hatt-ı hudûddan iki saat ilerude kâin Karanya Tepesini işgâl eyledikleri ve Valtino hudut karakolunu topla tahrîb idub Fonika, Kipel, ve Ostronga Karakollarını yakmış oldukları ve ‘asâkir-i mühâcemeye boru vâsıtasıyla emir virilmiş olduğunu beyân idilmiş idi.

Hükûmet-i Seniyye’nin idâme-i âsâyiş emrinde sarf eylediği himmet ve gayreti ve memâlikinin muhâfazası bâbında iktizâ iden tedâbiri ittihâz etmek hakkındaki hukûkunu tekrâren te’yîd ve beyân ile beraber ahvâl-i ahîrenin bi’l-cümle mes’ûliyetini ta‘arruza ibtidâr iden Yunan’a terk eyleriz. Hükûmet-i Seniyye nefsinî müdâfaa bâbındaki hakk-ı sarîhi ile beraber âsârını ibrâzdan hâlî kalmadığı ihtiyâtkârlığı ve sabûrâne hareketiyle muhâfaza-i âsâyiş-i cihânın nezdinde ne kadar mültezim olduğunu ‘âlem nazarında isbât eylemiştir.

Ma‘mâfih dün geceki telgrafnâme-i senâverîde beyân idildiği vecihle külliyetli Yunan ‘asâkir-i muntazaması beraberlerinde top dahi bulunduğu halde Bayraktar ve Kodoman ve Pirdika cihetinden hudûdu geçmişler ve muhâsemâta başlamışlardır. Muhârebe el-ân devam idiyor.

Şu muhâcemâtın mukâbilinde Hükûmet-i Seniyye hukûkunun ve memâlikinin tecâvüzât-ı Yunâniye’den te’mîn-i muhâfazası için iktizâ iden her bir tedbîre tevessül itmesi hakkında ordu-yu hümayûn Başkumandanına emr-i kat’î virmek mecburiyetine düşmüştür.

vukû‘bulan ta‘arruzaât-ı Yunâniye ile (s.130) bir hafta sonra Yunan ‘asâkir-i muntazaması beraber olarak idilen ta‘arruz hikâye olunarak şu ahvâle göre başlayacak muhârebenin mes‘ûliyeti bütün bütün Yunan’a ‘âid olacağının nazar-ı hak binâne-i düvelde tehakkuk ideceği ümîdi dermeyân olduğu gibi Saltanat-ı Seniyye kimsenin memâlikine ta‘arruz ve tecâvüz etmek, zabt-ı memâlik eylemek emelinde olmayub

Ma‘lûmumuzdur ki gerek Girit mes‘elesinde ve gerek ondan tevellüd iden vekâyi‘-i sâirede Hükûmet-i Seniyye te‘mîn-i bakâ-yı âsâyiş için elinden geleni sarf eylemiş ve bu bâbda düvel-i muazzama tarafından ızhâr olunan temâyülât-ı müsâlemet-perverâneden zerrece inhirâf itmemiştir.

Fakat Yunanistan hukûk-u düvel kavâ‘idi hilâfına olarak Girit’e asker sevk ettiğiinden sonra hudûdda tedârikât-ı ‘azîme-i askeriye icrâ idub muhâsemâta başlamış olduğundan Hükûmet-i Seniyye zirâat ve ticâret-i ‘umûmiyeyi hasar-dide ideceği derkâr olmağla beraber yine ağır fedâkarlıklar ihtiyâr idub ‘asâkir redifisinin bir kısım mühimmini silah altına da‘vet etmek mecburiyetine düşmüştür.

Bâlâda ‘arz olunan mülâhazâtı nazar-ı dikkate alarak Avrupa kabînelerinin hâiz oldukları şeyme-i ma‘delet muktezâsınca harbin bi‘l-cümle mes‘ûliyeti münhasıran Yunanistan’a ‘âid olacağını teslim eyleyeceklerinde ümidimiz ber-kemâldir.

Şimdiye kadar def‘âtle beyân eylediği vecihle yine tekrar ideriz ki Hükûmet-i Seniyye’nin Yunan’a karşı bir günâ makâsıd-ı fütûhât-kârânesi olmayub Yunanlıların bâb-ı muhâsemâtı açması üzerine bu defa harbe girişmek mecburiyetine düşmesi ve müdâfa‘a-i meşrû‘a-i hukûka ibtidâr etmek lüzûmunu his itmeside en mukaddes hukûkuyla tamâmiyet-i mülkiyesini muhâfaza maksadına mübtenîdir.

Eğer bir müddet-i kasîra zarfında Yunanistan Girit’te ve hudûdda bulunan ‘asâkirini çekecek olursa Saltanat-ı Seniyye makâsıd-ı müsâlemet-cüyânesi âsârını yeniden nazar-ı âlemde isbât etmiş olmak üzere harekât-ı ‘askeriyesini ta‘fil etmekten geru durmayacaktır. Kat’-ı münâsebeti mütedammin bulunan şu notaya Yunan Hâriciye Nezâreti tarafından virilen cevâbı dahi bî-tarafâne tahrîr-i vekâyi‘-i harbiye itmekte olduğumuzu mübîn olarak ber vech-i âtî derc ediyoruz:

Atina	18	Nisan	dakika	saat	akşam
	20				11

Yunanistan tarafından Devlet-i ‘Âliyye’ye karşı muhâsemâta girişilmiş olması münâsebetiyle iki memleket arasındaki münâsebat-ı siyâsiyenin munkatı‘ olduğuna dâir (Atina)’da Saltanat-ı Seniyye Sefîrî tarafından bugünkü tarih ile virilmiş olan notayı ahz-u kabûl etmiş olduğunu Yunanistan Hâriciye Nâzırı beyân ile kesb-i mübâhât eyler.

İki memleket arasındaki münâsebat-ı siyâsiyenin inkitâ‘-ı mes‘ûliyetini Yunanistan üzerine tevcih etmek isteyen Hükûmet-i Seniyye Yunanistan’ın Devlet-i ‘Âliyye ‘aleyhinde mu‘âmelât-ı hasmâneye girişmek şöyle dursun bilakis şu son günlerde hatt-ı hududun bir çok noktalarında Osmanlı askerinin tecâvüzâtına uğramış olduğunu ve bu tecâvüzâtında Mart’ın yirmi sekizinci günü (Aya İliya) noktasında vukû‘bulan münâza‘a neticesinde husûle geldiğini nazar-ı dikkatten devr etmiş gibi görünüyor.

Yunan Hükûmeti mâh-i mezkûrun otuzunda virmiş olduğu şifâhî nota ile ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nin harekâtı hakkında Hükûmet-i Seniyye’nin nazar-ı dikkatini celb etmiş ve Bâb-ı ‘Âlinin o gibi harekâtın tecdîdine meydan vermeyecek tedâbîr-i serî‘a ve ciddiyeye ittihâz ideceğini ümid eylemiş idi.

Lâkin Hükûmet-i Seniyye şu tebliğâtın ne gibi bir maksad-ı i‘tidâl-perverâne ile icrâ kıldığını nazar-ı dikkate aldıktan başka cereyân-ı vukû‘âtı süratlendirmek isti‘dâdında bulunmuştur. Bu cümleden olarak evvelki gün ‘asâkir-i ‘Osmâniye Yunan askeri tarafından bir güne tahrîk bulunmaksızın tarafeynin muvâfakat-ı efkârıyla bî-taraf ‘add edilmiş olan (Analipsi) tepesini zabta teşebbüs eylemiş ve ancak tesâdüf eylediği mukâvemet üzerine şu teşebbüs-ü tecâvüz-kârâne netîce-pezir olmamıştır.

Hükûmet-i Yunâniye bugün dahi sabahın saat beşinde iki memleket arasındaki münâsebat-ı siyâsiyenin munkatı‘ olduğu sefâret-i seniyye tarafından resmen ihbâr idilmemiş ve Dersa‘âdet’teki Yunan sefirî i‘lân-ı harb tebliğini gece geç vakit almış olduğu halde dahi Preveze istihkâmâtı (Aksiyom)’da ki Yunan mevâki‘i üzerine ateş etmişler ve Narda Körfezinden çıkmak üzere bulunan Yunan kumpanyasının Makedonya vapurunu batırmışlardır.

Tecâvüzün Yunan tarafından vukû‘bulduğuna dâir cânib-i Bâb-ı ‘Âliden dermeyân olunan müdde‘iyâtın ne kadar esassız olduğunu isbât iden şu vukû‘ât-ı müvâcehesinde böyle ahvâl-i mühimmeden tevellüd edecek mes‘ûliyetin Yunan Hükûmetine kat‘an ‘âid olmayacağı bedîhîdir. Şu münâsebetle ‘arz-u beyân-ı ihtirâmât eylerim. »

cereyân iden ahvâl ile beraber yine Yunanistan askerini hudûddan çekecek olursa Saltanat-ı Seniyye'nin hemen o muamelede kendisine peyrev olacağından bahis idilmiştir.

Şu muharrerât-ı resmiye Devlet-i ebed müddetimizin ve bâ-husûs Padişâh-ı me'âli-perver efendimiz hazretlerinin ne 'âli, ne şâyân tebcîl âmâl-i müsâlemet-perverâne ile mütehassis bulunduklarını nazar-ı 'âlemde isbât idecek vesâik-ı mühimmet-i târîhiyeden olub sahâif-i tevârîhden göründükçe Saltanat-ı Seniyye'nin dâimâ makâsîd-ı tecâvüz-kârâneye hizmet iden Yunan'a karşı ne kadar mu'tedilâne ve sükûn-perverâne muamelede bulunduğunu ve buna karşı ise Yunan Hükûmetinin gittikçe küstahlığını, tecâvüzkârlığını arttırarak nihâyet irâka-i dem bî-günâhâne sebebiyet virmiş (s.131) (Bkz: Ek-11) (s.132,133) olduğunu ahlâfa dahi tasdik ittirerek i'sâr-ı âtiyeyi teşkîl idecek 'âlem-i insâniyet nazarında da Yunan'ı mes'ûl ve müttehem göstermeğe kifâyet idecektir.

Yunanlıların Perşembe günü ba'de'l-gurûb tecâvûze başlayub gece hep tecâvüzde devam itmeleri ve ertesi cuma günü de muhârebeninin arkasını kesmemeleri 'asâkir-i Osmâniye'ye çoktan hakk-ı tecâvüz virmiş olduğu halde dahi Saltanat-ı Seniyye resmen Yunan'a i'lân-ı harb itmedikçe tarafımızdan tecâvüz vukû'bulmamış velhâsıl umûr-u siyâsiyede tecâvüz Yunan tarafından vâki' olduğu gibi umûr-u harbiyede de ilk tecâvüzün mes'ûliyet-i 'azîmesi 'âlem-i medeniyet insâniyet nazarında Yunan'a yüklenmek tabî'î bulunmuştur.

Atina sefiri sa'âdetlü 'Âsım Beyefendi hazretleri Nisan'ın altıncı günü Yunan Hâriciye Nezâretine « Hükûmet-i Yunâniye'nin devâm-ı hareket-i tecâvüz-kârânesinden dolayı Saltanat-ı Seniyye ile Yunanistan arasındaki münâsebât-ı siyâsiye munkatı' olmuştur. » zemîminde muhtasar ve kat'ı'l-müfâd bir nota tebliğ itmesini müte'âkib hey'et-i sefâreti beraberine alarak ahâli tarafından bir gûne tecâvüz vukû'unu men' için Yunan Hükûmetinin me'mûr eylediği bir bölük asker muhâfazasıyla Atina'dan Pire'ye inmiş ve buradan vapura râkiben Dersa'âdete gelmiş olduğu gibi Dersa'âdetde Beyoğlu'nda kâin Yunan sefârethânesi üzerindeki armalar indirilerek Dersa'âdet sefiri Prens Mardokodato dahi erkân-ı sefâret ile beraber pazartesi günü hareket eylediği sırada Avusturya vapuruyla Atina'ya gitmiştir.

Tarihimizin işbu kısm-ı siyâsîsine hâtime virileceği bir sırada Yunan Hâriciye Nezâreti tarafından virilub sûret-ı mütercemesi bundan evvelki sahîfeye derç idilmiş bulunan son nota hakkında müdâfaa-i hukûk-u Osmâniye nazarından bir iki söz söylemekten geri duramadık.

Yunan Hâriciye Nâzırı bu son notasında dahi tecâvüzât-ı Yunâniyeyi inkâr ile ilk tecâvüzün mes'ûliyetini Hükûmet-i Osmâniyeye isnâd etmek gayretinde bulunmuştur. Fakat garibdir ki bu notada Karanya tarafından vukû'bulan hücumâ dâir ednâ bir söz bile söylenmemiştir. Yunan Hükûmeti her yaptığını, her tecâvüzünü böylece unutacak veyâhûd kendi tecâvüzâtından te'âmî ve teğâfûl gösterecek olsa dahi her iki tarafın ahvâl ve harekâtını bî-tarafâne muhâkeme itmekte bulunan cihân halkı nazarında ketm-i hakikat mümkün olamazdı.

Nisan'ın üçüncü Perşembe akşamı leylen Osmanlı karakolları üzerine hücum iderek karakolhânelerden ekserisini top ile hedm iden Yunan 'asâkir-i muntazaması olduğu halde Nisan'ın beşinci günü Dersa'âdetteki Yunan sefirine i'lân-ı harb notası teblîğ oldunduktan sonra Narda Körfezinden çıkmak isteyen ve bir iki defa « Geri dön » emrini aldığı halde yine işgâ itmeyen bir Yunan vapurunun Osmanlı istihkâmâtı tarafından atılan güllerle ile gark edilmesini tecâvüz 'add etmekde Yunan Hükûmetinin şimdiye kadar görülen her iddi'â-yı garîbi gibi ağrebdir.

Yunan zimâmdârânı bu gibi safsata-kârâne müdde'iyât ile mes'ûliyet-i harbi memleketleri üzerinden atmağa çok çalışmışlarsa da nûr-u hakikat her cihetten kendisini göstermesiyle kable'l-harb olduğu gibi ba'de'l-harb dahi kan dökmeğe sebebiyet vermiş olmak mes'ûliyeti herkes tarafından Yunan'a tahmîl edilmiş, binâen 'aleyh Yunan Hükûmeti ilâ kıyâmi's-sâ'a bu bâr-i mes'ûliyet altında kalmıştır.

(Hâtime-i Kısm-ı Siyâsî) (s.135)

(Bkz: Ek-12) (s.136)

2.2. Birinci Kısım

Sevkiyât ve tahşîdât-ı askeriye ile i'lân-ı harbi müte'âkib zuhûr iden vekâyi'-i harbiyeye şâmilidir.

İşbu tarihin medhaliyle kısm-ı siyâsisini teşkîl iden birinci cildinde Yunanistan'ın bir muktezâ-yı kâ'ide-i ihtiyât harbe girişmezden evvel müttefik-i siyâsî bulmak veyâhûd hiç olmazsa kendisine muzâhirât ve mu'âvenet-i mâddiyede bulunacak bir hükûmet ve devlet aramak teşebbüsünde bulunması ve kendisine mu'âvenet-i mâddiye ve ma'neviyede bulunurum diye söz sözleyen devletlerden ta'ahhüd-ü kavî alması velhâsıl siyâseten her bir ciheti esas metin ve sahîh üzerine rabt eyledikten sonra harbe girişmesi lazım gelir iken bu bâbda nasıl gâfilâne hareket eylediği ve düvel-i muazzamanın mu'âvenet-i ma'neviyelerini kazanacak mu'âmelâtta bulunması iktizâ ider iken bilâkis altı devlet ile birden nasıl mu'ânedeye çıkışarak bunları nasıl gücendirmek sûretiyle kendi menâfi'inin hilâfına harekâtta bulunduğu tafsîlât-ı lâzimesiyle dermeyân idilüb enzâr-ı intibâh üli'l-elbâba irâe idilmiştir.

Tarihimizin birinci kısmını teşkil idecek vekâyi'-i harbiyenin tafsîl ve beyânına girişmezden evvel Yunanistan'ın siyâseten ri'âyet mecbûriyetinde bulunduğu levâzımı nazar-ı i'tinâyâ almayub da düvel-i muazzamaya karşı tarîka-i temerrüde gitmesi kuvve-i beriyye ve bahriyesine konmasından mı neş'et ettiğini ve kuvveteyn-i mezkûreteynin Yunanistan içün hasım olacak Saltanat-ı Seniyye'nin kuvve-i beriyye ve bahriyesine müteveffik olamayacağı bedîhî isede hiç değilse mu'âdil ve ona karîb bir hâlde bulunup bulunmadığını enzâr-ı erbâb-ı mutâla'a ve muhâkemeye irâe eylemek işbu tarihin tahrîrinde iltizâm eylediğimiz meslek-i hakikat cû'îye tamâm-ı tevâfuk ider bir muamele olacağından olbâbda temhîdât-ı âtiyenin dermeyânına lüzûm gördük.

Evvel emirde şurasını dermeyân idelim ki burada Saltanat-ı Seniyye'nin kuvâ-yi cesîme-i 'askeriyesiyle Yunan'ın kuvve-i 'askeriyesini yek-diğeriyle mukâyese ve nisbet iderek Yunan Hükûmetinin kuvvetsizliğini göstermek emelinde değiliz. Saltanat-ı Seniyye-i 'Osmâniye'nin şevket ve kudret-i 'askeriyesiyle Yunan'ın kuvve-i cüz'îye-i askeriyesi arasında nisbet ve mukâyese aramak şevket ve kudret-i

(s.137) ‘askeriyemizce bir züill demek olacağından kalem-i hamiyet-mendânemizi böyle bir züllü irtikâb-ı seyyi’esinden tenzîh eylemeği vecâibden sayarız.

Zâten Yunanistan ricâli vâdi-i temerrüde giderek « Biz Devlet-i ‘Aliyye’ye karşı şöyle ideriz, böyle yaparız » gibi tefâhurât-ı beyhûde de bulunduğu zamanlarda Avrupa’da vâkıf-ı hakâyık-ı ahvâl olanların cümlesi Devlet-i ‘Aliyye ile çarpışmak Yunan’ın kârı olmadığını ve adeta meşhûr « La Fonten »’in bir efsâne-i manzûmesinde ahvâlini tasvîr eylediği toprak testinin demir testiye çarpıp bin parça olması gibi bir hal teşkîl ideceğini bir lisân-ı hakikat gûyâne ile beyândan hâlî kalmamışlardır. Hatta Avrupa Devletlerinin Yunanistan’ı Devlet-i ‘Aliyye ile çarpışmaktan men’ için elden geleni sarf itmiş olmalarının bir sebep ve ‘illetide Devlet-i ‘Aliyye’nin miknet ve kudret-i ‘askeriyesini takdîr eyledikleri ve Yunan’ında kudret-i ‘askeriyeye ne halde bulunduğunu bildikleri cihetle bî-çâre Yunan’ı hezîmet-i müthişeye dûçâr olmak musîbetinden muhâfaza itmek gibi bir emel-i insâniyet-perverâne ve himâye-kârâne idi ki Yunan ricâl-i hükûmeti Avrupa’nın Yunanistan’ı sıyâneten vâki’ olan şu muamelesini de takdîr idemediklerinden dolayı memleketlerine karşı pek büyük bir bâr-ı mes’ûliyet altında kalmışlar ve târîh-i millîlerinin harb-i ahîre dâir olan kısmı yazılacağı sırada kendilerine pek büyük bir hassa-i mu’âhaze ayrılmasına sebebiyet vermişlerdir.

Ma’lûmdur ki bir devlet diğer devlet ile çarpışacağı zaman kendi kuvvetiyle hasmının kuvvetini güzelce muvâzene itmeyecek ve askerlikle ihtimâil-i galabeyi yüzde seksen, doksan kendi tarafında görmeden ileri atılacak olursa kendi memleketini, kendisini pek büyük tehlikeye düşürmüş ve pek ağır mes’ûliyet altına girmiş olur.

Kendi kuvvetine lüzûmundan ziyâde güvenmek ve hasmın kuvvetini hiçe saymak veyâhûd bir takım ihtimâlât-ı mevhûmenin yardımına mu’âvenetine güvenmek bir devlet için ne kadar musîbetler, felâketler tevlîdine bâdî bir şey olduğuna dâir târîh-i beyne’l-milelde pek çok emsâl vardır.

Bunun için bir memleketin idâre-i umûrunu der’uhde itmiş bulunan zimâmdârâna herşeyden evvel lâzım olan bir cihet varsa o da tarihin gösterdiği emsâlden intibâh hâsıl idup muhârebe gibi âtisi vahîm bir şeye girişmezden evvel her

türlü esbâb-ı galabe ve kuvveti kendi memleketinin tarafında cem‘ eylemek husûsudur. Yoksa bu bâbda iltizâm-ı gaflet ve kusûr idilecek olursa memleketin hâli değil istikbâlde tehlikeye dûçâr idilerek pek vahîm bir mes’ûliyet der’uhde idilmiş olur.(s.138)

Muhârebe-i hâzırada Yunan ricâlinin bu dakâyik-i mühimmeye ri‘âyet idup itmemiş oldukları şâyân-ı istiknâhdır.

Saltanat-ı Seniyye düvel-i muazzamadan olub yalnız vakt-i hazarada Yunanistan’ın mecmû‘ kuvvetine mu‘âdil bir kuvve-i mühimme-i askeriyei silah altında bulundurmakta olduğundan bizim tarafımızdan dakâyik-i mezkûreye ri‘âyet idilmiş olub olmadığını tetkîke mahal yoktur. Biz yalnız vakti- hazarâdeki kuvvetimizle Yunan’ı her türlü tecâvüzden men‘ idebileceğimiz için asıl düşünülecek nokta ta‘arruza kıyâm idecek olan Yunan’ın kuvve-i ‘Osmâniye’ye karşı çıkarabileceği kuvvettir.

Yunanistan makâsıd-ı siyâsiye ve tecâvüz-kârânenen hâlî olmadığı cihetle muhârebeye hazırlanmamış değil idi. Bundan sekiz on sene evvel Fransa’dan celb olunan iki heyet-i mu‘allime-i beriyeye ve bahriye Yunan ordusuyla donanmasını zamânımız ilcâ’ât-ı harbiyesine muvâfık bir dereceye getirmek üzere tensîka pek ziyâde gayret itmiş ve fakat sonradan hâsıl olan muzâyaka-i mâliye bu iki heyetin i‘âdesini ve tensîkât-ı askeriye mes’elesinin biraz gevşedilmesini mü’eddi olmuş isede muahharan vekâyi’-i harbiyenin hikâyesi sırasında isbât idileceği vecih ile Yunanistan yine teheyi’ât-ı mühimme-i harbiyede bulunmuş idi.

Yunanistan’ın çıkaracağı kuvve-i ‘askeriye gelince el-yevm bütün Avrupa memleketlerinde cârî bulunan bir kâ’ideyi ittibâ‘an yani nüfûs-u mevcûdenin yüzde on beşini asker i‘tibâr itmek sûretiyle bir muhârebeye çıkaracağı kuvve-i ‘askeriyenin miktâr-ı mecmû‘unu bulmak mümkündür.

Geçen sene neşr olunan ma‘lûmâta göre Yunanistan’ın nüfûs-u ‘umûmiyesi 2217000 kişiden ‘ibâret olub Yunan tâbi‘iyetini hâiz oldukları halde memâlik-i ecnebiyede mütemekkin bulunan 138350 nüfûs dahi mikdâr-ı mezkûre zamm idilecek olursa nüfûs-u ‘umûmiye-i Yunâniye’nin 2355350 kişiye bâliğ olduğu görülüyorki

nüfûs-u mezkûrenin nısfını teşkîl iden zükûrdan yüzde on beş hesâbıyla asker alınmak şartıyla iki yüz bin kişi kadar asker çıkarmak mümkün olur.

Hâlbuki nüfûs-u zükûrun yüzde on beşini asker idebilmek tensikât-ı askeriyesi mükemmel olan memleketlerce mümkün olub Yunan gibi tensikât-ı askeriyesi mükemmel bulunmayan ve evlâdının bir kısm-ı mühimmi memâlik-i ecnebiyede ticâretle meşgul olan bir devletin o nisbette asker çıkaramayacağıda bedîhîdir.

(Almanâk-ı Goethe) gibi devletlerin kuvâ-yi ‘umûmiyesine dâir virdiği ma‘lûmât-ı menâbi‘-i (s.139) mevsûkeden müstenbit olan âsârda Yunan’ın kuvve-i hazarîyesi:

1880 zâbıt

22996 nefer

2490 bârgîr⁵⁰

olmak ve kuvve-i seferiyesi ise:

her biri biner kişilik elli dört tabur 54000 piyâde her bir bölüğü yüz elli nefer ve hayvanı şâmil olarak 2250 süvari

her bir bataryası altı top ve yüz elli kişi olarak 4000 topçu

her biri bin kişi olarak 3000 istihkâm

“ “ “ “ 3000 nakliye

‘asâkiri ki cem‘an 66250 kişi olmak üzere gösterilmiştir.

İ‘lân-ı harbten bir iki gün evvel Yunan ordusunun tertîbâtıyla ‘asâkir-i Yunâniye’nin mikdarına dâir (Nur) gazetesinin yazmış olduğu fıkra-i mahsûsayı da te’yîd-i müdde‘â için buraya derce lüzûm gördük:

⁵⁰ Beygir

« Yunanistan üç kol ordu dâiresinde taksîm idilmiştir.

Birinci Yenişehir dâire-i ‘askeriyesi: Yenişehir, Tırhala, فیتی بودیدو - فوکید kazâlarını muhtevî bulunarak Osmanlı hudûdunun kısm-ı şarkîsi bu dâire dâhilinde isâbet itmektedir. Dâire-i mezkûre Selânîk’e en yakın bulunan hudûd-u Yunâniye’yi şâmindir.

İkinci Misolonki dâire-i ‘askeriyesi: Elîd⁵¹, Etolu⁵², Akarvani⁵³, Narda, Zante, Kefalonya ve Korfu kazalarını muhtevî olarak Osmanlı hudûdunun garp cihetine mütenâzırdır.

Üçüncü Atina dâire-i ‘askeriyesi: Attik, Oba, Arkadi, Messeni⁵⁴, Arkolid⁵⁵, Lakoni⁵⁶ ve Siklad kazalarını muhtevîdir.

Yunan ordusu hâl-i seferberîde her birisi üç taburdan müretteb on alay piyâde, sekiz tabur avcı ve her birisi yedi toptan müretteb üç alay topçu ve her biri dört bölükten müretteb üç alay süvari askerinden ‘ibârettir.

Kağıt üzerinde Yunan ordusunun mevcud seferîsi 180000 kişi tahmin olunur. Hâlbuki mikdâr-ı mezkûrun ancak nısfı ta’lîm ve terbiye-i askeriye görmüş olub asker diye meydana çıkarılabilir.

1885 senesi Teşrîn-i Evvel’in on ikisinde Yunanistan kuvve-i mevcûdesini seferber hâle vaz‘ eylediği zaman Kânûn-u Evvel’in on dokuzuncu günü meclis-i mebusân muvâcehesinde Harbiye Nâzırının vukû’bulan ifâdesine göre ancak 72779 kişi cem‘ ve tahşîd idilebilmiş idi.

Bu sene Yunan Devleti’nin 80000 kişi yani 1885 senesine nisbetinde (s.140) yüzde on nisbetinde fazla asker cem‘ idebileceği farz olunabilse dahi bu asker yine ancak bin müşkilât ile hudûdlara sevk olunabilecektir.

⁵¹ *Elis, Elida*

⁵² *Etolya*

⁵³ *Akarnanya*

⁵⁴ *Messenia*

⁵⁵ *Argolide*

⁵⁶ *Lakonya*

Yunanistan'da yirmi bir yaşından itibaren herkes için hizmet-i 'askeriye mecbûrîdir. Esâsen hizmet-i 'askeriyeyi ifâya muktedir olan her şahıs iki sene hizmet-i muvazzafa, sekiz sene hizmet-i ihtiyâtîde, sekiz sene hizmet-i müstahfazada ve on senede 'asâkir-i mustahfaza ihtiyâtında bulunacaktır.

Fakat her sene dâhil-i esnân olan 'asâkirin ancak bir kısm-ı cüz'îsi silah altına alınub sâirleri bir gûne ta'lîm ve terbiye-i 'askeriye görmeksizin memleketlerinde bırakılmış oldukları gibi 'asâkir-i muvazzafa ihtiyâtlarında pek az ve pek ziyâde gayrı muntazam sûrette ta'lîm görmüşler idi. Hele 'asâkir-i mustahfaza ve ihtiyâtı henüz tamâmıyla tensîk ve teşkîl bile idilmemiştir.

İ'lân-ı harb idilecek olursa Başkumandan Prens (Konstantin)'in kumandası altında bulunacak kuvve-i 'askeriye her birisi iki livâyı müstemil üç firkadan yani cem'an on iki piyâde alayından 'ibâret bulunacaktır.

Şark veyâhûd Teselya ordusu merkezi Yenişehir'de olmak üzere Miralay (Makris) ve Miralay (Mavro Mihalıs) kumandanlarıda iki fırkayı şâmil bulunacaktır.

Garp veyâhûd Arnavutluk ordusunda Miralay (Manos) fırkasından 'ibâret bulunacaktır.

Yunan'ın mevcut üç alay seyyar topçu askeri ile dağ bataryaları, sekiz tabur Ezon askeri ve istihkâm askeri ile sıhhiye ve nakliye heyetleri mezkûr iki orduya mütenâsiben tevzî' ve taksîm edilmişlerdir.

Geçen Mart'ın otuz birinden evvel Yunanistan'da her birisi üç taburdan müretteb olarak on alay piyâde, altı tabur Ezon askerinde başka asker mevcut olmayub diğer alay ve taburların yalnız erkân-ı askeriyeleri mevcut idi. O zamandan beri piyâde alayları --- beheri dörder taburdan müretteb olmak üzere --- on ikiye iblâğ olunduğu gibi sekiz tabur Ezon askerinin mevcudları dahi mevcut sefer-i berîye îsâl olundu.

Bu tensikât için lâzım olan 'asâkiri bulmak üzere 62000 nefer redîf silah altına da'vet edilmiştir.

1886 senesinde asker seferber haline vaz' idildiği zaman 23000 nefer redîf da'vet-i vâki'ayı icâbet itmemişler idi. Bu defa ise ancak 1500 neferin da'vet-i vâki'aya icâbet itmeyeceği te'mîn olunuyor. (s.141)

Erkân-ı 'askeriyeye gelince vakt-i hazarda mevcud taburlar zâbitânından başka olarak iki yüz zâbit var idi. Bu defa yeniden tertîb idilen taburlarda istihdâm idilmek üzere mütekâ'id olubda hizmet-i 'askeriyeye yarayacak derecede kuvve-i bedeniyesi bulunanlar, mekteb-i harbiye şâkirdânı, jandarma ve polis zâbitânı dahi 'umûmen hizmet-i muvazzafaya idhâl idilmişlerdir.

Askeri istatistikleriyle meşgûl olanlardan bazıları Yunan'ın vakt-i seferdeki mevcudunu 75000 tahmîn idiyorlar. Hâlbuki 1889 senesinde Yunanistan'daki nüfûs-u zükûr ancak 1132000 kişi olduğu ve 75000 nefer asker nüfûs-u mezkûrenin yüzde on beşini teşkîl eylediği nazar-ı dikkate alınacak olursa Yunan'ın o kadarda asker çıkaramayacağı tehakkuk ider. »

Biz Yunan'ın kuvve-i seferiyesini bu mikdârda farz itmeyub gönüllü ve sâire olarak yüz bin tahmîn ideceğiz ki Yunan Devleti için böyle bir kuvveti tamâmıyla meydân-ı harbe sevk etmek dahi olanca kuvâ-yı fa'âliyesini harekete getirmek ile mümkün olur.

Her halde Yunanistan meydâna yüz bin, yüz elli bin kişi çıkarsa dahi kuvve-i külliye-i Hükûmet-i Seniyyeye ve bâ-husûs 'asâkir-i necdet müessir-i 'Osmâniye ile Yunan askeri arasında kıymet ve fazâil-i askeriyece olan fark ve tefâvuta nazaran yine Devlet-i 'Aliyye ile harbe girişmesi başına belâ da'vetinden başka bir netîce hâsıl idemeyeceği cihân nazarında muhakkak bulunmasıyla bütün matbû'ât-ı 'âlem Yunan'ı böyle bir teşebbüs-ü mecnûnâneye girişmekden men' etmek üzere nasâyih-i hayr hâhâne dermeyân itmişlerdir.

Yunan Devleti kendisine te'mîn-i selâmet edecek olan bu hayr hâhâne nasihatleri havâle-i sem'-i i'tibâr itmeyerek ve bâ-husûs kendi kuvvetiyle muhâsameye kalkıştığı Saltanat-ı Seniyye'nin kuvveti arasındaki fark-ı 'azîmi nazar-ı i'tinâyâ almayarak imkân bulursa memâlik-i 'Osmâniye'ye hatve-i peymâ tecâvüz ve ta'arruz olmak üzere askerlerini sınıf sınıf silah altına alarak hudûda sevk itmeğe başladığından

Saltanat-ı Seniyye dahi her türlü ahvâle karşı hâzır bulunmak üzere teheyât-ı harbiyeye ibtidâr eylemiş idi.

Tarafeynin sevke'l-ceyş tertîbâtıyla ta'biyeye müte'allık icrâ'âtını görmezden evvel iki memleketi fâsıl bulunan hudûdun vaz'iyet-i tab'iyesi ve müdâfa'a ve ta'arruz nokta-i nazarından hâiz olduğu ehemmiyet ile tarafeynden hangisinin müdâfa'a ve ta'arruza daha muvâfık olduğunu (s.142) görmek fâideden hâli olamayacağından olbâbda bazı ma'lûmât-ı topoğrâfiye i'tâsına lüzûm görünmüştür:

Ma'lûmdur ki 1882 (1298) senesinde tanzîm olunan (Akt-ı Final) ya'ni kat'î hudûdnâme iktizâsınca hudûd-u 'Osmâniye Selanik Körfezinin sâhil-i yesârında vâki' Platimana Kalesinin dört kilometre ilerisinden başlayarak hatt-ı taksîm-i miyâhı ta'kîben devam ile Narda Körfezine kadar iki yüz seksen kilometrelik bir mesafe teşkîl ider.

Hatt-ı mezkûr üzerinden mevcut geçitler nokta nazarından dört noktaya taksîm olunabilirki bunlardan birincisi sâhil-i bahirdan Dava Geçidi ve Ostronga Tepesine, ikincisi Avustranga Tepesinden Milona Geçidine, üçüncüsü de mezkûr geçitten Çay Hisarı ve Beydeğirmeni geçitlerine ve dördüncüsünde Beydeğirmeni'nden Meçve'ye kadar mümted olan kısımlardır. İş bu taksîmât Yunan ordusunun ta'arruzî harekâtına göre icrâ olunabilir.

Platimana civârında hudûdun başladığı noktadan garba doğru gidilerek Nezeros ve Kodoman Tepesine kadar hudûd-u teşkîl iden tepeler meşhûr Olimpos dağlarının cenûb-u resânlarını teşkîl eylediği cihetle bu taraftan hudûdun Köstem Nehri sâhiline kadar Yunanistan cihetide, memâlik-i 'Osmâniye kısmıda gayet menâ'atlidir.

Sath-i bahirdan 1258 metre irtifâ'ında bulunan Kodoman Tepesi hudûd-u 'Osmâniye dâhilinde ve gâyet yüksek dağlar içinde kâin Kozköyüne muhâzî olub bu tarafda hudûd-u 'Osmâniye'den Yunanistan'a ve Yunanistan'dan hudûd-u 'Osmâniye'ye geçmek için pek yüksek tepeleri aşmak lazım gelir. Kodomandan garbe ve garb-ı şimâliye imtidâd iden hatt-ı hudûd Ostronga Tepesine kadar 1200:1300 metre

irtifâ'ında tepelerle muhât olub burada yalnız yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarı geçebilecek yegâne memar Dava geçidir.

Mezkûr geçit o rütbe dâr ve sarptırki yalnız piyâde ile mekkâri hayvânâtı mürûruna müsâ'id olub topçu geçemez. Avustranga'dan cenûba meyl ile Menekşe Tepesi ve Milona geçitlerine gelinceye kadar tepelerin irtifâ'ı biraz alçalarak beş yüz metreye kadar tenezzül ider.

Yunanistan'dan memâlik-i 'Osmâniye'ye doğru ilerleyecek bir ordu için en müsâ'id geçit Ostronga Tepesinden büyük ve küçük Milona'ya kadar mümted bulunan noktalar ve bâ-husûs Milona geçidir.

Alasonya Ovasından Teselya'ya girilecek (s.142) noktada bulunan bu geçidin şark tarafı gâyet sarp ve Alasonya Ovasına nazaran takrîben 100 ile 150 metre irtifâ'ında bulunan Menekşe ve garp tarafını ise Yunan ve Osmanlı hudûd kalelerini hâvi 40:50 metre irtifâ'ındaki tepeler teşkil ider.

Kısm-ı küllisi Yunan hudûdu ve bir kısmı Osmanlı hudûdu dâhilinde kalan mezkûr geçidin Osmanlı hudûdu kısmındaki 250 metrelik mahalli dar ve diğer kısmı ise geniştir.⁵⁷ Milona noktasından i'tibâren hatt-ı hudûd-u cenûba doğru meyl iderek ve yine dört yüz metre irtifâ'dan düşmeyen tepeleri ta'kîb eyleyerek Çayhisar deresinden Beydeğirmeni'ne vâsıl ve oradan kâh şimâl, kâh da cenûba mütemâyil bir hatt-ı münkesir ile sağdan Yunanistan'daki Kalabaka'ya muhâzî bir noktaya kadar vardıktan sonra tekrar şimâle meyl idub Üçharmanlar'dan biraz yukarıya kadar bu istikâmette devam ittikten sonra 1200 ile 800 metre arasında tehâlûf iden irtifâ'lardaki tepelerden geçmek sûretiyle dâimâ garba gidub Çumanaleta mevki'inde bi-tekrar cenûba temâyül ider. Ve dâimâ cenûba gitmek ve 1500 metre irtifâ'ında tepeleri ta'kîb eylemek üzere hudûd-u 'Osmâniye'de Meçve hizâsından bi'l-mürûr Narda Nehrine vâsıl olur. Buradan sonra Narda Körfezine kadar hudûd-u 'Osmâniye ve Yunâniyeyi şehr-i mezkûrun tâluğları teşkil iderek bir hudûd-u tabî'ye vücûda getirir.

⁵⁷ Milona Boğazının Yunanlılara 'âid olan kısmı geniş olmağla beraber oradan sunûf-u sülûse-i 'askeriyenin suhûletle mürûrunu te'minen kable'l-harb mükemmel bir şose inşâsında devam eylemekte idiler. Hudûd-u 'Osmâniye dâhilinde kalan kısmında dahi bir şose yapılmıştır.

Şu hatt-ı hudûdun hey'et-i mecmû'ası nazar-ı i'tibâra alınacak olursa şark tarafından Kodoman geçidine kadar olan mahaller yüksek tepelerden 'ibâret olmasıyla buradan tecâvüz müşkil olacağı ve garb tarafında Meçve hizâsındaki nukât-ı hudûdiyede pek yüksek tepelerle muhât bulunduğu cihetle oraca harekât-ı 'askeriye icrâsı gâyet müte'assir olduğu ve en ziyâde harekât-ı 'askeri icrâsına müsâ'id olan noktaların Kodoman ile Meçve arasına tesâdüdüf iden mahaller idiğü görülür. Fi'l-hakîka Teselya kıtasına girmek ve çıkmak için bu iki nokta arasına tesâdüf iden mahallerden muvâfık ve müsâ'id arâzi tasavvur idilemez.

Yunanlıların harb-i ahîrde tecâvüz-ü tedâfi'î başka başka planları olduğu bilinemezse de ilkin harekât-ı 'askeriyeleri tecâvüzî bir plana göre hareket itmekte olduklarını (s.144) ve en mühim tepeleri gâib ittikten sonra bir yerde dikiş tutturamamış olmalarıda tedâfi'î planlarının mükemmel olduğu ve belki de öyle bir planın vücûdu bulunduğunu isbât ider ahvâldendir.

Hudûdun teşekkülât-ı araziyesi ve Teselya kıtasında mevcut şemendifer hatlarının hâl-i hâzırı fenn-i harb kavâ'idine muvâfık olarak Yunanistan'a yalnız bir iki sûrette ta'biye imkânı viriyordu.

Mebde-i Golos'ta ve müntehâ noktası Kalabaka'da bulunan bir şemendifer hattı ile sevk olunacak 'asâkir bir taraftan Velestin⁵⁸ tarîkiyle Teselya'nın merkez idâresi bulunan Yenişehir'e ve oradan Tırnova ile hudûddaki geçitlere ve bir taraftanda Kalabaka'ya sevk olunub şimâl ordusu bu sûretle iki kısma ayrılacak ve garb cihetine gelince Arnavutluğa tecâvüz ve ta'arruz veyâhûd o cihetten gelecek hücûma karşı tahaffuz itmek üzere merkezi Narda şehri olarak bir fırka teşkîl idilecek ve Yunan donanmasıda şarken Golos ve garben Narda Körfezlerinde gerek sevk'ul-ceyş harekâtını muhâfaza ve icrâ itmek ve gerek hîn-ı hâcette memâlik-i Devlet-i 'Aliyye'ye tecâvüz için karşı tarafa asker çıkardığı takdîrde bunların hatt-ı ric'atlarını muhâfaza itmek hizmetlerinde kullanılabilecek idi.

Yunanlılar Kalabaka cihetlerine pek de ehemmiyet virmediler. Meçve tarafları ne Osmanlılar ve ne de Yunanlılar tarafından harekât-ı mühimme-i 'askeriye

⁵⁸ Yunanistan'ın orta kesiminde büyük Teselya ovasının güneydoğusunda, Larissa'dan 40 km. uzaklıkta ve liman şehri Volos'un (Golos) 20 km. kuzeybatısında yer alan bir kasaba ve tarım ticaret merkezidir.

icrâ idilecek derecede sarp ve menâ‘atli olduğundan oralarda iki tarafın dahi müfrezeler bulundurmakla iktifâ itmesi zarûret hükmünde idi.

Bu halde Yunanlılar en ziyâde mürûra müsâ‘id olan geçitleri nazar-ı i‘tibâra almağa mecbûr oldukları için en büyük kuvvetlerini Milona’dan Çayhisarı ve Beydeğirmeni’ne kadar mümted olan mıntıkada toplamışlardı.

Saltanat-ı Seniyye’ye gelince Platimana-Meçve hatt-ı müdâfa‘asını muhâfaza için merkezi Alasonya olmak üzere altı noktada firkalar teşkîl itmesi mukteziyât-ı fenn-i harbten idi.

Bu hâlde hudûd-u Yunâniye’nin muhâfazası için merkezi Alasonya’da olmak üzere teşkîl olunacak ordu-yu hümayûn’un sağ cenâhı Yunan’ın Kalabaka mevki‘ine ve sol cenâhı dahi Köstem Nehri ağzıyla o civârlara ve merkezi ise doğrudan doğruya Tırnova ve Yenişehir hattına mukâbil bulunacak ve Narda hudûduyla Meçve ve Yanya ve Preveze taraflarının müdâfa‘a ve muhâfazası da bir iki firkadan ‘ibâret olan bir kuvve-i müstakilleye tevdi‘ olunacak idi.

Şu tertibâta göre tarafeynden herhangisi (145) harekât-ı tecâvüziyeye ibtidâr ise evvel emirde iki memleket arasında hadd-ı fâsıl olan tepeleri ele geçirdikten sonra ovaya inmeğe mecbûr olacak ve ovada vukû‘bulacak meydan muhârebeleri harbin neticesini gösterecek idi.

Saltanat-ı Seniyye kaviyyü’ş-şekîme bir devlet-i ‘askeriye olduğundan Yunan’a karşı cem‘ eylediği ‘asâkir ile Yunanistan’a tecâvüz idub düşman memleketinde ilerledikçe lüzûm his olunduğu nisbette kuvvetini tezyîd idebileceği hâlde Yunanistan kuvve-i mevcûdesiyle bi’l-farz hudûd-u ‘Osmâniye’yi tecâvüz eylemiş olsa dahi yayıldıkça iktizâ iden fazla askeri bulamayacağından ve kendisinin ümid eylediği vech ile ahâli-i hıristiyâniyeyi ayaklandırmak dahi Devlet-i ‘Aliyye’nin peyderpey yetiştireceği ‘asâkir-i külliye mukâbilinde bî-fâide olacağından Devlet-i ‘Aliye’nin ilk hatt-ı müdâfa‘asını yarub geçmenin dahi Yunanistan için bir fâideyi te’mîn idemeyeceği fenn-i harbe vukûfu bulunanların nazarında müsellemtan idi.

Şu tafsîlât ve mutâla‘âta göre Yunanlıların harb-i ahîrde ümîd-i muvaffakiyetleri fenn-i harb nokta-i nazarında dahi gâyet zayıf ve ‘âdetâ müstehîl idi.

Şurasının böyle olduğu Yunan ricâl devleti ve ümerâ-yı ‘askeriyesine meçhûl bulunuyordu da onun için mi gâfilâne muhârebeye atılıyorlar idi suâlîne gelince diyebiliriz ki Yunanlıların başlıca ümid ittikleri nokta bir darbe ile Makedonya’ya geçub ortalığa bir velvele virmek ve bu sûretle etrâfindaki hükûmât-ı sağıreye de vesîle-i müdâhale ve kıyâm hazırlayarak meydana büyük bir mes’ele çıkarmak ve bu mes’elenin netîcesinde de bir külah kapmak husûsu olduğundan fenn-i harbe imkân ve ihtimâl-i ziyâ‘ gâyet kuvvetli olmak ile beraber buralarını nazar-ı dikkate almayub hemen ileri atılmağa lüzûm görmüşlerdir.

Saltanat-ı Seniyye Yunanistan’ın Girit’e ilk müdâhalesinde âmâl-i tecâvüz-kârâne-i Yunâniye’nin ne olduğunu takdîr idub Yunanlılar devletlerin mümânâ’atıyla Girit’te husûl-ü emniyeye muvaffak olamayınca hudûd-u hâkânîye de tecâvüze kalkışacaklarını takdîr itmiş olduğundan başından başa hudûd-u ‘Osmâniye’nin takviyesine lüzûm hissetmiş ve bunun için evvel emirde üçüncü ordu-yu hümâyûnun nizâmiyesinden başka redîf fırkalarının silah altına alınub hemen hudûda sevk edilmesi için iktizâ idenlere emir virilmiştir.

Bu bâbda iktizâ-yı hâli müzâkere itmek üzere Müşîrân-ı ‘ızâm hazerâtıyla berrî ve bahrî ümerâ-yı ‘askeriye hâzır oldukları hâlde (s.146) Mâbeyn-i Hümâyûn cenâb-ı mülûkânede içtimâ‘ iden bir meclis fevka’l-‘âde-i ‘askerîde sevkîyât-ı askeriye vesâir teheyât-ı harbiyenin en muvâfık ve fenn-i harbe en mutâbık suver-i icrâ’iyesi herne ise ‘arîz ve ‘amîk-i hâdde-i tedkîkden geçirilub çünkü üçüncü ordu-yu hümâyûn dâiresinde bulunan redîf taburlarının bir kısmı Anadolu’da bulunduğundan bunların kemâl-i sür‘at ve sühûlet ile Rumeli’ye bi’l-imrâr Alasonya ve civârına yetiştirilmesi için her türlü mahzûrdan sâlim bir tarîk aranılmış ve ekseriyet âra İzmit, Tekfur Dağı⁵⁹, ve Muratlı Ferecik, Selanik, Soroviç ve Karaferye tarîkinin intihâbı cihetinde görülerek keyfiyet bâ-mazbata-i mahsûsa hazûr lâmi‘un-nûr Hazreti Hilâfetpenâhî’ye ‘arz edilmesi ve mûcibince iktizâsının icrâsına irâde-i seniyye-i hazreti pâdişâhî şeref-müte‘allık buyurulması üzerine Anadolu’ca peyderpey silah altına alınmakta olan redîf taburlarının şemendifer ile İzmit’e indirilmesi ve oraya gelecek idâre-i mahsûsa vapurlarının bunları alub hayvânât ve cephanesiyle beraber Tekfur Dağı’na nakil

⁵⁹ Tekirdağ

itmesi için derhal merci'lerine evâmir-i mahsûsa i'tâ edilmiş ve taburlar peyderpey İzmit'e gelmeğe başlamıştır.

Şu halde sevkîyât-ı 'askeriye-i 'Osmâniye turuk-u nakliyenin üçüylede yani şemendifer, vapur ve kara tarîkiyle icrâ edilmiş olacak demek idi.

Fi'l-hakîka bahren icrâ-yı sevkîyât-ı 'askeriye daha az külfetli ve masraflı ve daha sür'atli olabilirsede Yunanlıların hukûk ve kavâ'id-i beyne'l-milele ri'âyet itmez bir hey'et-i gayri mütemeddine oldukları nazar-ı dikkate alınub i'lân-ı harb itmeksizin men'-i nakliyâta kalkışmaları ihtimâli bulunduğundan nakliyât-ı 'askeriye için tarîk-i mezkûrun ihtiyârı zarûri görülmüş ve ma'mâflh sevkîyât ve tahşîdât-ı 'Osmâniye'nin Yunan sevkîyât ve tahşîdâtından evvel vukû'bulması bu bâbda dahi tefevvukumuzu göstermeğe kifâyet itmiştir. (İzmit Tekfur Dağı Muratlı Ferecik Selanik hatt-ı nakliyatını mübîn harita âtideki sahîfede münderiçtir.)

Üçüncü ordu-yu hümâyûnun Rumeli'de bulunan nizâmiye redîf fırkaları daha evvel Selanik ve Karaferye tarîkiyle bir taraftan Alasonya cihetine ve bir taraftan bahren Katrin ve Kozköyüne nakil olunarak emr-i ta'biyeleri icrâ kılınmakta bulunmuş idi.

Ordu-yu hümâyûn-u mezkûrun redîf fırkalarından başka hâssa ordu-yu hümâyûnu redîf fırkalarının dahi taht-ı silaha alınarak hudûda sevki müktezâ-yı emir ve ferman cenâb-ı pâdişâhîden olmasıyla mezkûr fırkaları (s.147) teşkil iden taburlarda birer birer tecemmu' iderek münâsebet-i mevki'iyesi olanlar Ankara şemendiferiyle İzmit'e nakil idilmekte ve diğerleri ise Karadeniz iskelesinde bi't-tecemmu' idâre-i mahsûsa vapuruyla Tekfur Dağı'na gönderilmekte idi.(Bkz: Ek-13)

Bu sırada karîha-i ilhâm sabîha-i hazret-i pâdişâhîden hudûd-u Yunâniye 'umûm kumandanlığı Adana ve Halep fevka'l-'âde kumandanı devletlü Ethem Paşa hazretlerinin 'uhde-i istihâllerine tevcîh buyurulmuş olmasıyla müşârun ileyh hazretlerinin serî'ân Halep'ten Dersa'âdet'e gelmeleri husûsu Mâbeyn-i Hümâyûn cenâb-ı mülûkâne Başkitâbet 'aliyyesiyle makâm-ı vâlâ-yı ser'askerîden bâ-telgraf kendilerine bildirilmiştir.

Müşîr müşârun ileyh hazretleri Şubat'ın on dördüncü günü Kal'e-i Sultâniye'ye ve ertesi günü Dersa'âdete bi'l-muvâsale doğru Mâbeyn-i Hümâyûn cenâb-ı pâdişâhî cânib-i 'âlisine bi'l-'azîme cephe sâ-yı zemîn-i 'ubûdiyet olmuştur, ayın on sekizine kadar Dersa'âdetde bulundukları müddetçe me'mûriyet-i cedîdelerine müte'allık i'tâ buyurulan evâmîr-i 'âliyei ahz ve telakkîden sonra ayın on sekizinci günü saat on bir buçuk râddelerinde beraberlerinde Yaverân Hazret-i Şehriyârinden Sa'âdetlü Talat Paşa ve kâim-makâm 'izzetlü Kenan Bey ve Yüzbaşı fütuvvetli Nuri ve Mehmet Beyler ve Paşa-yı müşârun ileyh hazretlerinin (s.148) biraderleri Doktor Kolağası fütuvvetli Ahmet Bey olduğu halde Selanik'e müteveccihen hareket eylemişlerdir

Müşîr-i müşârun ileyh hazretleri ertesi gece Selanik'e vâsıl olarak yirmi dört saat orada kaldıktan sonra ma'îyyet-i mevcûdeleriyle beraber Manastır şemendiferiyle Serfiçe'ye ve oradanda merkez ordu-yu hümâyûn olan Alasonya'ya müteveccihen hareket idub Şubat'ın yirmi dördüncü gecesini saat dokuz buçukta kasaba-i mezkûreye muvâsalet idub ertesi günden i'tibâren umûr-u mühimme-i 'askeriye ile iştiğâle başlamışlardır.

Kendilerinden üç gün evvel ferîk sa'âdetlü Mehmet Hayri, Neşet, Memduh Paşalar hazerâtı oraya muvâsalet eylemiş olduklarından evvel emirde Paşa-yı müşârun ileyhim hazerâtıyla bi'l-istişâre hâiz oldukları ta'lîmât muktezâsına tevfiken ve evvelce oraya gelmiş olan 'asâkir ile peyderpey vürûd idecek 'asâkir-i muvâka'a tertîb ve ta'biye için iktizâ iden mukarrerâtı ittihâz idub fırak-ı hümâyûn kumandanlarına iktizâ iden ta'lîmâtı virmişlerdir.

Mart Rûmînin nısf-ı ahîri zarfında Alasonya ordu-yu hümâyûnunu teşkîl fırkalar bervech-i âtî ta'yîn olunmuş idi.

Fırka	Kumandanı	Merkezi
1	Sa'âdetlü Hayri Paşa Hazretleri	Dömenik
2	“ Neşet “ “	İskomba
3	“ Memduh “ “	Alasonya

4	Derdest teşkîl idi	
5	“ Hakkı Paşa Hazretleri	Dışkata
6	“ Hamdi Paşa “	Kozköyü
7	Derdest teşkîl id	

Mezkûr fırkaları terkîb iden ‘asâkir ise kuvve-i nizâmiye ve redîfe olarak mikdâr-ı âtîden ‘ibâret idi:

Kuvve-i Nizâmiye

	Tabur
On yedinci alayın	1,2,3,4
On sekizinci “	4
Yirmi üçüncü “	1 2 3
“ dördüncü “	1 2 3 4
Altmış beşinci “	1
Altmış dokuzuncu “	1
Yetmiş ikinci “	1

Beşinci, altıncı, on sekizinci nişancı taburları da mikdâr-ı mezkûre ‘ilâve olununca kuvve-i nizâmiyenin on yedi taburdan ‘ibâret olduğu görülür.

Kuvve-i Redîfe

1 Silifke, 2 Ermenek, 3 Sinop, 4 Bafra, 5 Boyabat, 6 Ayancık, 7 Kastamonu, 8 Koçhisar, 9 Tosya, 10 Osmancık, 11 Kengiri⁶⁰, 12 Kalecik, 13 İskilip, 14 Çorum, 15 Kalkandelen, (s.149) 16 Kırçova, 17 Üsküp, 18 Preşova, 19 Yozgat, 20 Alaca, 21

⁶⁰ Çankırı

Boğazlıyan, 22 Akdağ Madeni, 23 Kırşehir, 24 Mucur, 25 Keskin, 26 Sungurlu, 27 Bursa, 28 Bilecik, 29 Gemlik, 30 Mihaliç, 31 Çekerke, 32 Atranos⁶¹, 33 Bolu, 34 Düzce, 35 Geyve, 36 Güneyik, 37 İzmit, 38 Adapazarı, 39 Karamürsel, 40 Alaiye, 41 Anamur, 42 İnebolu, 43 Cide, 44 Küre-i Nühas, 45 Taşköprü, 46 Ereğli, 47 Divrik, 48 Bartın, 49 Çaycuma, 50 Zağferanbolu, 51 Çerkeş, 52 Daday, 53 Araç, 54 Selanik, 55 Avrathisar⁶², 56 Gevgili, 57 Menlik, 58 Trabzon, 59 Sürmene, 60 Polathane, 61 Büyük Liman, 62 Rize, 63 Of, 64 Arhoni⁶³, 65 Pavi, 66 Giresun, 67 Ordu, 68 Tirebolu, 69 Gürle, 70 Piriştine, 71 Kosova, 72 Yenipazar, 73 Senice, 74 Debre-i Bala, 75 Debre-i Zîr, 76 Tiran, 77 Dıraç, 78 Seferihisar, 79 Asi Yozgat, 80 Haymana, 81 Beypazarı, 82 Gereade, 83 Ayaş, 84 Yabanabad, 85 Antalya, 86 Elmalu, 87 Samsun, 88 Fatsa, 89 Koçhisar, 90 Maçka, 91 İnebolu taburlarından ‘ibâret olub fakat bunların bazıları henüz yolda olarak mevâki’-i hudûdiyeye vâsıl olmamışlardır.

Mart’ın on dokuzuncu günü fırak-ı mezkûrenin hâvî bulundukları sunûf-u ‘askeriyenin mikdârı şundan ‘ibâret idi

Birinci fırka: merkezi Dömenik ile civârında.

Nizâmiye yirmi üçüncü alayın ikinci taburu, altmış dokuzuncu alayın birinci taburu, Silifke, Ermenek, Sinop, Pavi, Boyabat, Ayancık, Kastamonu, Koçhisar, Tosya, Osmancık, Kengri, Muğlacık, İskilip, Çorum, redif taburlarıyla üç batarya top bir bölük süvaridir.

İkinci fırka: merkezi Alasonya ile civârında.

Yirmi dördüncü alayın ikinci taburu, yirmi dördüncü alayın dördüncü taburu, on yedinci alayın dördüncü taburu, Üsküp, Preşova, Kalkandelen, Kırçova, Yozgat, Alaca, Boğazlıyan, Akdağ Madeni, Kırşehir, Mucur, Keskin, Sungurlu redif taburlarıyla üç batarya top ve süvari

Üçüncü fırka: merkezi Dışkata ile civârında.

⁶¹ Orhaneli

⁶² Kılıkış

⁶³ Erhami,Erzincan

Nizâmiye yirmi üçüncü alayın üçüncü taburu, on sekizinci alayın dördüncü taburu, yirmi üçüncü alayın birinci taburu, beşinci nişancı taburu, altıncı (s.150) nişancı taburu, Bursa, Bilecik, Gemlik Mihaliç, Çekerek, Atranos, Bolu, Düzce, Geyve, Güneyik; İzmit; Adapazarı; Karamürsel; redîf taburları ile üç batarya topçu ve bir bölüm süvari

Dördüncü fırka derdest teşkîl olduğundan mürettebâtı âtiyen beyân olunacaktır.

Beşinci fırka: merkezi İskomba ile civârında.

Nizâmiye yirmi dördüncü alayın ikinci taburu, altmış beşinci alayın birinci taburu; Alaiye; Anamur; İnebolu; Cide Küre-i Nühas; Taşköprü; Ereğli, Yartinen, Divrik; Çaycuma Zağferanbolu Çerkeş Daday Araç taburlarıyla üç batarya top ve bir bölük süvari.

Altıncı fırka: merkezi Kozköyü ve civârında:

Nizâmiye yirmi dördüncü alayın üçüncü taburu, on yedinci alayın birinci taburu, yirmi dördüncü alayın birinci taburu, yetmiş ikinci alayın birinci taburu, Selanik, Avrathisarı, Gevgili, Menlik, Trabzon, Sürmene, Polathane, Büyük Liman, Rize, Of, Arhevi, Giresun, Ordu, Tirebolu, Gürle redîf taburlarıyla üç batarya top ve bir bölük süvari.

Yedinci fırka derdest teşkîl olduğundan ânın tertîbâtıda âtiyen zikr olunacaktır.

Şu halde Mart Rûmînin yirmisine (M.1 Nisan 1897) ve Nisan Efrecinin ikisinden beşine (M.14-17 Nisan 1897) doğru Alasonya ordu-yu hümâyûnunda yalnız piyâde olarak yüz sekiz tabur asker bulunuyordu ki bunların mevcûdu üst üste yedişer yüz elli farz idelecek olsaydı 81000 kişilik mühim bir kuvvet teşkîl ideceği ve yine o tarihte ordu-yu hümâyûnda mevcud bulunan beş alay iki bölük süvari (13,14,15,26'ncı alaylar ile hâssa altıncı alayı ve birde on sekizinci alayın ikinci üçüncü bölükleri) yani iki bin süvari ile takrîben yirmi dört batarya topçunun mevcudu bulunan üç bin kişide

mikdâr-ı mezkûre ‘ilâve idilecek olursa kuvve-i mevcûde-i ‘Osmâniye’nin seksen altı bin kişi râddesinde bulunduğu zâhir olur.

Fenn-i harb muktezâsı olarak sevk’ül-ceyşte mümkün olduğu kadar sür‘at ve ta‘biyetü’l-ceyşte dahi mümkün mertebe mahâret göstermek iktizâ eylediğı ma‘lûmdur.

Sevk’ül-ceyş hasminkine nazaran ne kadar mükemmel, muntazam, serî‘ olur ise bâ-husûs tecâvüzî bir harbde ümîd galebe o nisbette tezyîd idilmiş bulunur.

Alasonya ordu-yu hümâyûnu sevk’ül-ceyş (s.151) (Bkz: Ek-14) harekâtı Yunanlıların o gibi harekâtına nisbeten sür‘atle vukû‘buldu diyebiliriz.

Rumeli ciheti müstesnâ olarak Anadolu cihetindeki Osmanlı sevkü’l-ceyş hattı Yunan sevkü’l-ceyş hattına nisbetle gayetle uzun olduğu halde ‘asâkir-i redife-i şâhâne taburlarının daha ziyade sürat ile hudûda yetiştirilebilmiş olmasında muhârebe-i hâzırada cihet-i ‘Osmâniyede rû-nümâ olan tefevvuk-u ‘askeriye bir delildir.

Yunan memâlikinin küçüklüğüyle beraber sevâhilinin imtidâdı ve vesâit-i nakliyenin kesreti ve merkez sevkîyât olan Atina ile müntehâ-yı hudûd-u şimâliye arası nihâyet iki günlük bir mesâfe olması cihetle Yunan ordusunun nihâyet on beş yirmi gün zarfında hudûdda tehaşşüd itmesi mümkün olmak iktizâ iderdi. Fakat tarihimizin kısm-ı siyâsisinde beyân eylediğimiz vech ile Yunanlılar Şubat’ın ibtidâsından beri hudûda sevkîyât-ı ‘askeriye icrâsına başladıkları hâlde Mart’ın nihâyetinde henüz sevkîyâtın önü alınamamış; hatta istiklâl-i Yunân’ın yevm-i mahsûsu bulunan fî 6 Nisan tarihinde hudûd-u ‘Osmâniye’ye tecâvüz idileceğı muhakkak iken mahzân tertîbât ve sevkîyât-ı ‘askeriyenin tamâmen arkası alınamamış olmasından dolayı keyfiyet dokuz on gün sonraya bırakılmıştır.

Yunan’ın sevk’ül-ceyşce bu derece geri kalmış olmasının esbâbı mütenevvi‘dir:

Evvela 1882 senesinde Fransa tarafından Yunan ordusunu tensîke me’zûn olan Ceneral Vossier birkaç sene sarf-ı mesâ‘î iderek iyice tensîkât ve teşkilâta muvaffak olmuş ise de sonradan zuhûr itmiş bulunan muzâyaka-i mâliye tensîkâtının

yüzü üstüne bırakılmasını müstelzim olduğundan geçen Şubat'a gelinceye kadar Yunanistan'da bir taburun bile seferber hale vaz'ı tecrübesi icrâ idilmemiştir.

Sâniyen Yunan ahâlisinin bir mühim kısmı memâlik-i ecnebiyede mukîm olub dâhil-i memlekette kalanların çoğuda sevâhil ahâlisi olduğundan ve bunlar 'ale'l-ekser gemici bulunduğundan vezâif-i 'askeriye bunlara ağır gelmek tabî'idir.

Bunlar ta'lîm ve te'allüm görmek üzere vezâif-i mezkûre altına girmekten mütecâhib oldukları gibi hükûmet dahi masraf-ı ihtiyâr idemeyecek halde bulunduğundan iki tarafda tecrübe tarîkiyle olsun bir tehaşşüd-ü 'askerî icrâsından geri durmağa mecbûr idi. Hâlbuki ara sıra tehaşşüd tecrübeleri icrâ olunacak olursa hîn-i iktizâda elli bin kişi toplayub hudûdlara sevk itmek ne kadar müşkil olacağı muhtâc-ı mülâhazadır.

Sâlisen Yunan Devleti müzâyaka-i mâliye hasebiyle her sene gayet cüz'î bir mikdâr 'askeri silah altına almakta olduğundan Yunan ahâlisi bu yüzden dahi vezâif-i 'askeriye ile ülfet idebilmek imkânından mahrûm, ve binâen 'aleyh herkes askerlikten müteneffir bulunuyordu.

Zuhûr-u harb imkânı hâsıl olubda herkes silah altına davet idildiği zaman bu davete icâbet idenlerden itmeyenlerin gayet çok olması taburların vaktiyle cem' ve tehaşşüd itmesine ve vaktiyle mevâki'-i lâzimeye sevkine mâni' olarak bu cihet dahi sevkü'l-ceyş harekâtının bitâ'etle icrâsını mü'eddî olmuştur.

Hele Rusya'da; Romanya'da; Fransa'da; İngiltere'de Almanya'da bulunan Yunan teb'asını silah altına celb idinceye ve bu gibileri işleri başından ayırıncaya kadar hayli vakit geçirmek zarûrî olduktan başka müddet-i 'ömründe silah isti'mâl itmemiş ve ömürlerini umûr-u ticâriye ile geçirmiş bu gibi adamların teşkîl idecekleri (s.153) taburların kıymet-i 'askeriyece ne kadardan olacakları da nazar-ı dikkate alınınca Yunan ordusunun mâhiyet-i 'askeriyesini takdîr için güzel bir mikyâs olabilir.

Harp esnâsında cereyân iden vukû'ât, bizzat Yunan ümerâ ve zâbitânı tarafından dermeyân olunan ifâdât ilede sâbit olmuştur ki bir hey'et-i 'askeriyenin devâm-ı mu'âmelâtı ve medâr-ı kıvâm muvaffakiyâtı olan itâ'at-ı 'askeriye Yunan ordusunda pek noksan idi. Vukû'ât-ı harbiyenin hikâyesi sırasında bi'l-münâsebe

söyleneceği vech ile Yunan ümerâ ve zâbitânı dâimâ bir birinden şikâyet, yek-diğerini si'âyet ile vakit geçirub bir bölük diğer bölüğe, bir tabur öteki tabura velhâsıl bir alay, bir fırka, diğer alay diğer fırkaya mu'âvin ve muzâhir olmamak sûretiyle fukdân-ı revâbit-ı ma'neviyeden nümûne göstermişlerdir.

Başkumandan Prens (Konstantin)'in Krallık Büyük Mahdûmu olmaktan başka bir haysiyet ve meziyyet-i 'askeriyesi olmadığından 'askerin üzerinde ânında hüküm ve nüfûzu pek mahdûd idi.

Ekseriyen Yunan ricâlinin lisânından işidildiği vecih ile Yunanlılar Türkler ile öteden beri çarpışmağa hâhiş-ger olub « Osmanlı ile harb dinilince bütün Yunanistan ayaklanacaktır. » zan olunursa da bir cemm-i ğafir halkın ayaklanub silaha sarılması ve muvaffakiyetle muhârebe itmesi bundan yetmiş, seksen sene evveline gelinceye kadar görüle gelmiş ise de o zamandan beri cihânın ahvâl-i 'askeriyesi bütün bütün değişmiş ve bu gün sür'atle tehaşşüd iden, itâ'at ve terbiye ve ta'lîmât-ı 'askeriyesi mükemmel olub yek-vücûd gibi hareket iden bir hey'et-i 'askeriye karşısında şevk-i cenk-cûyânesi ne kadar ziyâde bir hey'et-i gayr-ı muntazama çıkarsa çıksun mağlûb olacağı derkâr bulunduğundan Yunan ricâlinin olbâbdaki ifâdâtının tafra-fürûşâne kavliyâttan başka bir şey olmadığını vukû'ât-ı harbiye pek güzel isbât eylemiştir.

El-hâsıl Yunan ricâl-i siyâsisi Devlet-i 'Aliyye'ye meydan okumazdan evvel Yunanistan'ın mevki'-i siyâsîsini takviyeye ve levâzım-ı ihtiyât-kârînin mukaddemâtına vâkıf olanların dahi yapmağa mecbûr oldukları bir şeyi icrâ ile Yunanistan'a bir iki devletin mu'âvenet-i fi'liye ve ma'neviyesini kazanmağa mecbûr iken bu husûsda nasıl gaflet itmişler ve muvaffak olamamışlar ise karşılıklarına çıkacak hasmın derece-i kuvvetini lâıykıyla takdîr itmemiş, Yunanistan'ın kuvve-i mevcûde-i 'askeriyesiyle ne kadar iş görebileceğini nazar-ı takdîre almamış, ve muhârib bir ordu (s.154) için galebe ve mağlubiyet tev'em olub ikisininde imkân zuhûru bir olduğuna göre Yunanlıların yalnız galebeyi, dâimâ ileri gitmeği göze aldırub bi'l-cümle tertîbât-ı 'askeriyelerini o yolda icrâ itmiş olmaları 'askerlik nokta-i nazarından takdîr olunacak ahvâlden idise de ilk çarpışmada galabeyi te'mîn idecek sûrette vesâiti hazırlamak dahi bağâyet-i mühim olub Yunanlılar ise bunda gaflet itmiş olduklarından

dolayı kendi tarihleri Yunan ricâlini ne kadar mu'âhaze eyleseler hakları olacağında şüphe idilemez.

Bahriye cihetine gelince Yunan'ın işe yarar birkaç parça sefine-i harbiyesi olduğu gayr-ı münker idi.

Mesela 1889-90 senesinde inşâ'âtı hitâm bulmuş olan İdra, İspecya, İpsara nâm gülleli zırhlılar bâ-husûs Tolun'a irsâl idilerek eski topları bi't-tahvîl yerlerine serî'ü'r-ramy toplar vaz' idildikten sonra nev-usûl 'add olunacak sefineler olub 1885 senesinde yapılmış altı kıt'a birinci sınıf ve 1881 senesinde yapılmış kezâ altı kıt'a ikinci sınıf torpil sefineleri ve diğer yedi sekiz kıt'a kadar gayet küçük torpil vapurları ve birkaç kıt'a sâhil muhâfazasına mahsûs sefineleri Yunan'a göre mühimce bir kuvve-i bahriye demek ise de bununla Yunan donanmasının büyük bir iş göreceği hüküm olunamazdı.

Çünkü memâlik-i 'Osmâniye'nin İzmir, Selânik vesâir mevâki'-i mühimme-i bahriyesi torpiller ile taht-ı muhâfazaya alınmış olub buralara hücum ve ta'arruz tehlikeli olacağı gibi Cezâyir-i 'Osmâniye'ye saldırmak dahi karaya çıkaracak asker olmadıkça fâideli olamayacağından Yunanistan'ın mâlik bulunduğu kâbil-i isti'mâl-i sefâin-i harbiyeyi kendisine fâide virecek bir sûrette kullanamayacağı melhûz bulunuyordu.

Hâlbuki Yunan'ın Girit'e asker sevk eylediği ve hudûddaki kuvvetini de takviye itmekte olduğu Saltanat-ı Seniyye'ce istihbâr idilir idilmez tedârikât-ı beriyyeye germi-i tâm virilmiş olduğu gibi süfun-u harbiye-i şâhâneninde hazırlanması hakkında bahriye nezâret-i celîlesine evâmir-i kat'îye virilmiş ve nezâret-i müşârun ileyhâcada 'ale'l-'acele süfun-u hümayûnun seferber hâline vaz' idilmeleri esbâbına teşebbüs idilmiştir.

Şubat'ın ibtidâsında virilen bu emir üzerinden ancak bir ay geçmişken donanma-yı hümayûn biri hafîf ve diğeri zırhlı sefâinden mürekkeb iki filosu harekete müheyyâ bulunmuş idi.

Tarihimizin medhalinde olduğu gibi işbu (s.115) (Bkz: Ek-15) birinci kısımımıza dahi en birinci emelimiz vukû'âtın 'umûmunu 'alâ vechi'l-icmâl nazar-ı

muhâkemeye ‘arz iderek kâri’înin zihinlerini it‘âb itmemek husûsu olduğundan donanma-yı hümâyûnu teşkîl iden süfun-u şâhâneyi techizâtı topları ve makinelerinin kuvvetleri ile birer birer ta‘dât iderek sözü uzatmak ve kâri’lerimizin zihin yormalarına meydan virmek istemediğimizden yalnız donanma-yı hümâyûndan hareket itmiş olan üç filoyu terkîb eyleyen sefinelerden bahis itmeği münâsib gördük:

Birinci hafif filoyu teşkîl iden sefâin Berk-i Efşan, Tir-i Zafer, Siham, Pelenk-Derya, Tevfik, Burhaneddin torpil (s.156) (Bkz: Ek-16) (s.157) sefineleriyle⁶⁴ İzmir kruvazörü olub Mart’ın altıncı günü akşamüzeri Kumandan Mirliva Sa‘âdetlü Hayri Paşa kumandasıyla Dersa‘âdetten Kal‘e-i Sultâniye’ye müteveccihen hareket eylemişlerdir.

Bu torpil sefineleri o vakte kadar birçok defalar ta‘lîm icrâ itmek üzere köprülerden çıkarak İzmit’e gidub gelmişlersede bu defaki hurûçları karîbu’z-zuhûr görünen bir harbin mukaddemesinde olduğu ve bâ-husûs köprüler açılarak cümlesi birden dışarı çıktığı cihetle kuvve-i bahriye ‘Osmâniyenin ilk nümûnesi olan şu hafif filonun hareketi hissiyât-ı ‘Osmâniyeyi gıcıklaştığından sefinelerin yevm-i hareketinde vakt-i akşama karîb olmağla beraber yine binlerce erbâb temâşâ sandallar, kayıklar ile Haliçi ve köprüleri ve sevâhili doldurub herkes hukuk-u devlet ve memleketi tecâvüz-ü a‘dâdan muhâfazaya me’mûr kılınan şu süfun-u şâhâne mürettebâtına karşı « Allah selamet versun! » cümle-i du‘â’iyesini cehren îrâd eylemeği kendisine bir deyn-i hamiyet ‘add itmiş idi.

Mezkûr filonun hareketinden üç gün sonra yani Mart Rûmînin sekizinci Cumartesi (M.20 Mart 1897) günü donanma-yı hümâyûnun zırhlı Hamidiye ve Mesudiye ve Osmaniye ve Aziziye Fırkateynleri ile Necm-i Şevket Korvet-i Hümâyûnu Hizber Dubası ve Ejder ve William ve Şahab torpil sefinelerinden mürekkeb olan ikinci büyük filo Ferîk Sa‘âdetlü Hasan Rami Paşa hazretlerinin kumandası tahtında hareket eylemiştir.

⁶⁴ Siham, Berk-i Efşan, Tir-i Zafer, Pelenk-Derya, Almanya ve Tevfik ve Burhaneddin Fransa fabrikalarında inşâ idilmiştir.

Kumandân-ı müşârun ileyh Mesudiye Fırkateyn-i Hümâyûnuna râkib olmuş bulunduğu gibi ümerâ-yı bahriyeden Mirlivâ Sa'âdetlü Sami Paşa dahi Aziziye fırkateynine râkib olmuş idi.

Kumandan Sa'âdetlü Hasan Rami Paşa hazretleri yevm-i mezkûrda 'ale's-sabah Mâbeyn-i Hümâyûn cenâb-ı mülûkâne cânib-i 'âliyesine 'azîmetle îfâ-yı vecâ'ib-i 'ubûdiyet ve musâdagat eyledikten sonra saat dokuz râddelerinde tersâne-i 'âmireye gelerek Mesudiye sefînesine râkib olmuş ve müte'âkiben Bahriye Nâzırı Devletlü Hasan Paşa hazretleri dahi mezkûr sefîneye gelerek bir müddet Kumandan Paşa ile mülâkât ittikten ve müte'âkiben sūfûn-u sâire-i şâhâneyede 'azîmet eyleyerek râsime-i vedâ'ı îfâ ittikden sonra köprüler açılmış ve Divanhâne önünde bir bölük 'asâkir-i bahriye-i şâhâne îstâde-i mevki'-i ihtirâm olduğu halde İmam Efendi tarafından (s.158) da'vât-ı muvaffakiyet-i âyât hazreti pâdişâhînin edâsını müte'âkib Mesudiye fırkateyn-i hümâyûnu alay sancaklarıyla donatılmış ve efrâd-ı mertebesi çamariva itmiş olduğu halde kemâl-i mehâbet ile demir mahallinden hareket iderek köprülerden geçmiş ve ânı müte'âkib sūfûn-u sâire-i şâhâne dahi dışarı çıkarak savb-i maksûda müteveccihen Dersa'âdetten hareket eylemiştir.

Yunan ile tehaddüs iden ihtilâfât-ı siyâsiyenin artık harbî netîce vireceği muhakkak görüldüğu bir sırada donanma-yı hümâyûnun şu sūret-i mahâbet-kârânede hareketi Dersa'âdet ahâlisini işvâk ve tanburverâneye gark eylemiş olmasıyla donanmanın yevm-i hurûcunda binlerce ahâli köprüleri, rıhtımları ve Haliçi-i Dersa'âdetin iki tarafında bulunan tüccâr sefînelerini ve hâne damlarını ve minâreleri hınca hınç doldurdukları gibi yüzlerce kayık ve sandallar dahi gerek dâhil ve gerek hâric-i Haliçi serâpâ imlâ iderek ekser ahâlînin ellerinde işin te'siri selîmine vâsıta olacak mendiller bulunduğu halde donanma-yı hümâyûnu alkışlamışlardır.

Her bir sefîne-i şâhâne mükemmelen donanmış olduğu halde köprülerden geçtikçe « Padişahım çok yaşa » âvâzası 'ayyûka kadar çıkarıldığı ve mehâbet-nemâ bir donanmanın manzarası bütün Osmanlıların kulûbünde ihtisâsât-ı 'ulviye uyandırmış olduğu halde terbiye-i meliyye-i 'Osmâniyenin kemâline dâl olan ahvâldendirki henüz kendisiyle usûl ve kâ'idesi dâiresinde muhâsım olmadığımız bir millet 'aleyhinde harf-i vâhid söylenmemiştir.

Hâlbuki Saltanat-ı Seniyye'nin hukûk-u düvele ri'âyet-i kâmilese sevkiyle ecnebî sefâinine râkiben boğazdan mürûruna müsâ'ade gösterdiği Yunan efrâd-ı redîfesi İstanbul önünden mürûr ittikçe Osmanlılar'a karşı türlü kelimât-ı muhkirâne îrâdiyle mâhiyet-i rezîlelerinin isbâtta hâlî kalmıyorlar idi.⁶⁵

İşte bedhâhân ve hasmâ-yı devlet, Saltanat-ı Seniyye'nin sefâin-i mevcûdesinden birisini bile tahrîk idemez olduğunu i'lân eyler iken nihâyet bir ay zarfında şöyle (s.159) (Bkz: Ek-17) iki filonun hazırlanmış olması Saltanat-ı Seniyye'nin kuvve-i bahriyeye Yunan'ın mâ-dûnunda değil mâ-fevkinde bulunduğunu isbât iderek o gibi hasmâ-yı mahcûb eylemiştir.

Biz kuvve-i beriyye husûsunda Saltanat-ı Seniyye ile Yunan arasında bir mukâyese icrâsını muvâfık görmediğimiz gibi kuvve-i bahriyecede böyle bir mukâyese icrâsına lüzûm görmedik çünkü muhârebe başlar başlamaz kuvve-i beriyye-i 'Osmâniye hatt-ı harbin her cihetinde ihrâz-ı galebe iderek Yunanistan'ı istîlâ imkânı hâsıl olmuş olduğundan Saltanat-ı Seniyye için kuvve-i bahriyesini isti'mâle lüzûm görülmemiş ve binâen 'aleyh muhârebe-i hâzırada donanma-yı hümayûnun te'sîrâtı olmamıştır.

Zâten Yunan donanması dahi yalnız Preveze müstesnâ olarak Katerin ve Platamana iskeleleri gibi esbâb-ı müdâfa'ası mefkûd bulunan bazı yerlere ta'arruz itmekten başka bir hareket-i mühimme icrâ idememiş olduğundan muhârebe-i ahîre sarf-ı muhârebât-ı beriyyeye münhasır kalmıştır.

Harbin en mühim kısmını teşkîl iden muhârebât-ı beriyye hakkındaki temhîdâtımızı ikmâlen şurasınıda dermeyân idelimki:

⁶⁵ İ'lân-ı harb idildikten üç gün sonra yani Nisan'ın sekizinci gününe tesâdüf iden Salı günü Orhaniye zırlı fırkateyn-i hümayunuyla Hıfzırâhman zırlı fırkateyn ve Mansûre korvet-i hümayunuyla Mekke, Medine hadîde kruvazörleri ve Mecidiye torpido istimbotunun Haliç'ten hurûcları Yunan sefiri Prens Mavro Gordato'nun hareketi zamanına müsâdif olduğu ve i'lân-ı harb idilmiş bulunduğu halde Yunan teb'asından bazı sebûkmağzâne mûmâ ileyh Prens'in hîn-i hareketinde ittikleri nümâyişin bir zerresi bile ahâlimiz tarafından icrâ idilmemiştir ki bu da terbiye-i 'Osmâniye'nin kemâline ve Yunanlıların her türlü âdâb ve terbiyeden mahrûmiyetlerine delâlet eyler.

(Etniki Etery) Cem'iyetinin muntazam gönüllü müfrezeleri teşkîl eyledğine ve Fransa'dan, İtalyadan, dahi Yunanistan'a bir hayli gönüllü gelub orduya ilhâk idildiğine nazaran Yunanlıların vücûdundan en ziyâde istifâde emeline bulundukları plan Saltanat-ı Seniyye'ye i'lân-ı harb itmeyub hudûd-u 'Osmâniye'ye dâimâ çeteler sevkiyle 'iz'âcâtta bulunmak ve Devlet-i 'Aliyye'yi silah altında kuvve-i külliye-i 'askeriye bulundurmak sûretiyle mesârif-i 'azîmeye dûçâr etmek gibi maksadlara mübtenâ olsa gerek idi. Karanya tarafından vukû'bulân ilk hücum ve ta'arruz dahi bunu îmâ ider isede sonradan Kozköyünü zapt etmek için Analipsi ve Kodoman Tepelerine piyâde ve topçudan 'ibâret kuvve-i külliye ile ittikleri ta'arruz ve hücum i'lân-ı harbe falana lüzûm kalmaksızın ve çetelerin ta'arruzu mudur? Yoksa doğrudan doğruya devlet muhârebesi midir nedir buralarının anlaşılmasına meydan vermeksizin hudûd-u 'Osmâniye dâhilinde bazı mevâki'-i mühimmeyi ele geçirmek maksadında oldukları anlaşılması üzerine Saltanat-ı Seniyye Avrupa'ya beyân-ı hâl iderek Yunanistan'a i'lân-ı harbe mecbûr olmuş ve 'avn-u 'inâyet-i bâriye ve ruhâniyet-i mukaddese-i hazret-i Peygamberîye müsteniden 'asâkir-i 'Osmâniye tecâvüzî harekete başlamıştır.

Düvel-i muazzama Girit mes'elesinin bidâyetinden beri Yunanistan'ın nasihat almayarak dâima âmâl-i düveliyeye muhâlif bir mesleke gitmesinden dolayı kendisine muğber olub Girit'e tecâvüz ittikten (s.161) sonra bu kerre hudûd-u 'Osmâniye'de 'alenen ta'arruzâta kıyâm itmesi bütün bütün müstehcen ve Avrupa âsâyışını tehlikeye düşürecek bir mu'âmele olduğunu takdîr ile Saltanat-ı Seniyye'nin Yunanistan'a karşı her türlü icrâ'atta serbest bulunduğunu Bâb-ı 'Alî'ye beyân itmiş olduklarından Saltanat-ı Seniyye mevki'-i siyâsîsini dahi te'mîn itmiş olduğu halde harbe girişiyor demek idi.

Karanya cihetinden ilk tecâvüz vukû'bulmazdan evvel Yunanlıların istiklâl-i Yunân yevm-i mahsûsa musâdif olan Nisan Efrencînin altıncı günü hudûd-u 'Osmâniye'ye tecâvüz idecekleri her taraftan alınan haberlerden anlaşılmasıyla Dersa'âdetten Hudûd-u Yunâniye 'Umûm Kumandanı Devletlü Ethem Paşa hazretlerine virilen emirde 'asâkir-i 'Osmâniye'nin her bir ihtimâle karşı silah başında âmâde bulundurulması lüzûmu bildirilmiş idi.

Yevm-i mezkûrda ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nin ne sûretle vakit geçirmiş olduğu « Ajans Havas » telgraf idâresinin Alasonya muhbiri tarafından keşide kılınan bir telgrafnâmede pek güzel tasvîr idilmiş olduğundan mezkûr telgrafnâmenin derci münâsib görülmüştür:

Alasonya 6 Nisan (Efrecî)

Bugün bilâ hâdisе geçti. Sabahın saat üçünde ikâmetgâhından çıkan Ethem Paşa hazretleri erkân-ı harbiye hey’eti beraberlerinde olduğu halde hutût-u müdâfa‘ayı nazar-ı mu‘âyeneden geçirmişlerdir.

‘Umûm-u kıt‘ât-ı ‘askeriye silah bedest âmâde bulunarak « ateş! » emri virilmesine intizâran kemâl-i sükût içinde vakit geçirmişlerdir.

Arzû-yu cenk ve cidâl kalplerinde cây-gîr olub yerlerinden kımıldamaksızın gözleri dâimâ kumandanlarına ma‘tûf bulunan elli bin kişinin hal ve vaz‘-ı sâkitânesi pek mü’essir ve mühîb idi.

Tulû‘-u şemsden birkaç saat sonraya kadar bütün asker şu halde kaldı. İnsan bu elli bin kişiyi bir heyecân-ı ‘azîme dûçar itmeğe tek bir silahın patlaması kifâyet ideceğini düşündükçe müte’essir olmamak kâbil olmazdı.

Rüzgar kemâl-i şiddetle hebûb idiyordu. Vakıt vakıt fevka’l-‘âde bir sağnak geldikçe asker eli altındaki silahı hemen omuzlayub atacak imiş gibi kemâl-i şiddetle sıkıyor idi.

Ethem Paşa hazretleri ba‘de’z-zuhur saat üçte ileri hattan Alasonya’ya ‘avdet eyledi. Bütün asker silah başında âmâde bulunuyor. »

Şu telgrafnâme yevm-i mezkûrda ordu-yu (s.162) hümayûnun ve ‘asâkir-i mansûre-i cenâb-ı pâdişâhînin hâl ve ihtisâsâtını tamamıyla tasvîr idememiştir diyebiliriz.

Her hususta intizâr tahammülsüz ise de ihtisâsât- vatanperveri galeyâna geldiği bir sırada anbean hâk-i mübârek vatana hutve endâz tahattî olmak ihtimâli bulunan bir düşmanı beklemekten daha ârâm-sûz bir intizâr tasavvur idilemez.

Silah başında âmâde bulunan o dilâverânî düşünmelidirki « Serhad vatanın filan noktası taht-ı tehdîd-i hasım devlettedir » sözünü işitir işitmez ve makâm-ı kudsiyet ittisâm hilâfindan ictimâ‘ ve tehaşşüd emrini alır almaz dünyada en aziz, en kıymetdâr ‘add idildiği şeylerin cümlesine vedâ‘ iderek kalbi padişâh, vatan muhabbeti envârıyla meşhûn, bütün fikri sıyânet-u vatan âmâli merkezinde müctemi‘ olduğu halde serhat vatana şitâbân olmuştur.

Bunlar için mişkât-ı feyz ve rıf‘at-ı ma‘nevî « ve câhidû fî sebîlilleh ... » teşvîk-i mübeccel-i ilâhîsi olmasıyla düşmana mukâbele için silah başına da‘vet eyledikleri andan i‘tibâren fuyûdât-ı envâr-ı cihâda garîk, râh-ı din ve devlette merdân-ı hüdâya refik olmuşlar dimektir.

Bunların silah bedest müdâfa‘a-i hudûd boyunda muntazar-ı hücûm düşman bulunmaları, şiddetli bir rüzgar sağnağı ‘aceb düşman alaylarının ilerlemesinden hâsıl olma bir cereyân hava mıdır diye her dilîr besâlet semîrin hemen tüfenkine sıkıca sarılması fikr-i muhâfaza-i vatanın ‘ulviyet-i te’sîrâtından başka bir şeye haml olunamaz.

Biz hiç şüphe itmeyizki bu intizâr esnâsında satvet-perverân ehli cihâdımızın nazarlarında dünya ve mâ fihâ zâil olmuş, yalnız bir nokta kalmışdırki o da doğdukları andan i‘tibâren havasıyla, gıdâsıyla kendilerini beslemiş olan hâk-i pâke hutve-i tecâvüz uzatacak hasmı hemen hedef dâne-i intikâm idub bu hâk-i mübâreki çiğnemesine meydan virmemek keyfiyetidir. Ânların için o ânda varlık yalnız bu nokta-i mühimmeye münhasır idi.

‘Asâkir-i şâhâne o geceyide silah başında geçirdi. Vaktâ ki akşam olubda karanlık etrâfi istilâ eyledi, dağlarda, tepelerde bulunan fırak-ı muhtelif-i ‘askeriye efrâdının yer yer yaktıkları ateşler mev‘ud cenâb-ı hayru’n-nâsırîn olan nusret ve muzaffariyetin evvelden yapılmış şehir-i âyîn karînini ifhâm edecek bir manzara nazar-ı ribâ irâe eyledi.

O gece düşmanın hücûm ve ta‘arruzuna dâir bir haber alınamadığı gibi irtesi gününde mevâki‘-i ‘askeriyenin hiç birisinden ta‘arruzu mübîn (s.163) (Bkz: Ek-18) bir

haber gelmemiş ve bu sûretle tâ Mart'ın yirmi sekizinci Cuma gününe kadar intizâr ile vakit geçirilmiştir.

Yevm-i mezkûrda beşinci fırka kumandanı Sa'âdetlü Hakkı Paşa hazretleri tarafından makâm-ı müşîriye gelen telgrâfnâmede düşmanın Fonika ve Valtinos taraflarına vukû'bulan tecâvüzü ihbâr olunması ve şu haberin beyne'l-'asâkir şüyû' bulması üzerine o vakte kadar harb başlayacak mıdır başlamayacak mıdır diye herkesin kalbinde bulunan bir 'ukde-i tereddüd çözülmüş ve binâen 'aleyh hasım ile çarpışmak gayret necdet-perverânesiyle (s.164) hudûda şitâb itmiş bulunan cilâdet-perverân 'asâkir-i 'Osmâniyenin yüzü gülmüştür.

Tecâvüz-ü vâki' üzerine vukû'-u harbe hemen yakın-ı tâm hâsıl olmuş olduğundan firak-ı hümâyûn kumandanlarının bir kat daha mütebassır, müteyakkız bulunmaları makâm-ı müşîriyetten kendilerine iş'âr idildiği gibi bütün ordu-yu hümâyûn her türlü ihtimâle karşı hareket itmeğe hazırlanmıştır.

O gün akşam ve o gece sabaha kadar beşinci fırka kumandanlığı ile merkez ordu-yu hümâyûn arasında telgraf muhâberâtı cereyân eylemiştir.

Hudûda ilk tecâvüz iden düşmanın arkasında kuvve-i külliye olup olmadığı meçhûl bulunduğu gibi o cihetteki ta'arruz sahte olup en mühim ta'arruz ve tecâvüzü başka taraftan icrâ itmeside muhtemel bulunduğundan firak-ı hümâyûn mürettebâtı geceli gündüzlü silah bedest bulunmağa mecbûr bulunuyordu.

Gece yarısı alınan telgrâfnâmeler Fonika ve Valtinos taraflarına ta'arruz itmiş bulunan Yunanlıların gördükleri mukâbele-i şedîdeye binâen hatt-ı hudûd hâricine mecbûr firâr olduklarını ihbâr itmeleri üzerine irtesi günü ta'arruz teceddüd itmeyecek olursa o günkü hücumun pekde devamlı bir şey olmadığı hüküm idilmiş idi.

Mevâki'-i mezkûreye vukû' bulan ta'arruzâtın tafsîli bâlâda kısm-ı siyâsîmizin hitâmına yakın bir yerde münderiç bulunduğundan burada tekrarına lüzûm görünmemiştir.

Zâten Yunan'ın en büyük kuvvetini (Milona) Boğazıyla Kodoman ve Kozköy hizâsına cem' itmiş olduğu ma'lûm bulunduğundan düşman kat'ıyyen tecâvüze

kalkışacak olursa behemehâl o taraflardan ilerlemek isteyeceği ordu-yu hümâyûn erkân-ı harbiyesince ma'lûm ve meczûm idi

Cuma günü düşmanın Fonika tarafından ittiği ta'arruz bütün hatt-ı harb boyunca devam itmiş olsaydı i'lân-ı harb daha o gün zarûrî olacak idi.

Fakat o taraftan vukû' bulan hücûmun def' idilmesi üzerine düşman geri çekildiği gibi hatt-ı harbin diğer taraflarında âsâr-ı ta'arruz meşhûd olmadığından ordu-yu hümâyûnun sağ cenâhı dâiresinde bulunan bir iki noktaya idilen ta'arruzun bir ta'arruz-u müteferrik olduğu anlaşılmıştır.

Zâten Dersa'âdetten ordu-yu hümâyûn müşîriyet celîlesine virilen emirde Fonika ve Valtinos tecâvüzü hakkında tahkîkât icrâsıyla ta'arruz-u vâki' de bi'l-fi'il Yunan zâbitân ve 'asâkirinin müdâhakesi olup olmadığının anlaşılması (s.165) beyân edilmiş idi ki bundan maksad tecâvüz idenler Yunan Hükûmetinin iddi'âsı vech ile cidden eşkıyâ gürûhu ise Saltanat-ı Seniyye'ce son bir nişâne-i müsâlemet-perveri olmak üzere ta'arruz-u vâki'i vesîlesiyle harb ittihâz itmemek ve ta'arruz iden eşkıyanın makhûriyetini kâfi görmek husûsu idi.

Mart'ın yirmi dokuzuncu Cumartesi günü 'ales's-sabah berâ-yı tahkîkât Alasonya'dan Karanya ve Valtinos cihetine i'zâm olunan ordu-yu hümâyûn erkân-ı harbiyesine mensûb Miralay Seyfullah Bey'in tahkîkât-ı vâki'ası erbâb-ı ta'arruz (Etniki Eterya) Cem'iyeti tarafından tertîb ve teşhîz edilmiş eşrâ ise de kumandanların Yunan zâbıtı olduğunu tâhire çıkarmakla beraber düvel-i muazzamadan bazıları tarafından Avrupa müsâlemet-i 'umûmiyesinin halelden muhâfazası maksad-ı 'ulviyesine ri'âyeten bu defa ki ta'arruzunda Hükûmet-i Seniyyece bir vesîle-i harb ittihâz idilmemesi hakkında vukû' bulan iltimâs-ı dostâne dahi Saltanat-ı Seniyye'nin âmâl-i 'âlî-i müsâlemet-kemterânesine muvâfık olduğundan meclis-i mahsus-u vükelâ kararıyla Müşîr Devletlü Ethem Paşa hazretlerine keşîde kılınan telgrafnâmede 'asâkir-i 'Osmâniye'nin hudûd-u Yunâniye'ye tecâvüz itmeyerek müterakkib-i ahvâl olup vukû' bulacak ta'arruzâtı def' ile iktifâ itmesi beyân olunmuştur.

Şu sırada artık Saltanat-ı Seniyye'nin hudûd boyundaki tertîbât-ı 'askeriyesi hitâm bulmuş olup fırak-ı hümâyûnu takviye maksadıyla Karahisar fırkasının dahi

sevkine emr-ü fermân cenâb-ı mülûkâne şeref-südûr buyurularak mezkûr fırkanın bir iki taburu İzmit'e kadar inmiş isede Nisan Efrencinin altıncı günü Yunanlıların 'adem-i vukû'-u tecâvüzü üzerine mezkûr fırkanın ihtiyâten sevk olunmaması emir olunmuş idi. Hâlbuki Fonika ve Valtinos tecâvüzü üzerine fırka-i mezkûrun serî'ân yola çıkarılması emri virildiğinden vapurlar hemen tabuları İzmit'ten alarak Tekfur Dağı'na nakil ve îsâle başlamışlardır.

Nisan Rûmînin üçüncü Perşembe (M.15 Nisan 1897) günü akşamına kadar baştan başa hudûd boyunda bir gûne hâdise vukû' bulmamıştır.

Yevm-i mezkûrda gurûb-u şems zamanına yakın bir sırada şems garbın kan rengine müşâbih son ziyâsı Teselya ile memâlik-i 'Osmâniye arasında hadd-ı fâsıl olan tepeleri telvîn ve tenvîr ittiği sırada Yunanlılar Kozköyü'nün karşısında ve cihet-i cenûbiyesinde bulunan Analipis, Kodoman ve Çam Tepelerini top ile hedme başladıklarından o gece sabaha kadar 'asâkir-i 'Osmâniye müdâfa'ada sebât itmiş (s.166) ve irtesi gününde akşama kadar harb-i kemâl-i şiddet devam göstermiştir.

Şu hâl Dersa'âdete 'aks itmesi üzerine kısım-ı siyâsîmizin hâtimesinde beyân idildiği vech ile i'lân-ı harb itmeksizin memâlik-i 'Osmâniye'ye tecâvüz ve ta'arruz iden ve binâen 'aleyh harekât-ı vâkı'ası eşkıyâlık şâibesinden kurtulmayan Yunan'a şân-ı 'âlî Saltanat-ı Seniyye'ye cesbân olduğu vech ile usûlî dâiresinde i'lân-ı harb idub tecâvüzüne tecâvüzle mukâbele gösterilmesi karar-gîr olarak evvelce ile ordu-yu hümayun müşîriyet-i celîlesine emir virilmiş olduğundan Nisan'ın beşinci Cumartesi günü akşam saat on bir râddelerinde ordu-yu hümayun müsteniden bi-tevfikiyâtillâhi te'âlâ harekâtı tecâvüziyeye başlamıştır.

İ'lân-ı harb vukû'undan yirmi dört saat evvel Yunanlıların hudûd-u hâkâniye vukû' bulan tecâvüz ve tehattîlerinin derecâtına dâir tahkîkât-ı sahîhaya müstenid olan ma'lûmâtımız zîrde sırası geldiği zaman zikredilmek mukarrerdir.

« Sabah » gazetesi tarafından mevâki'-i harbiyeye sevk edilmiş muhbir-i mahsûs tarafından keşide edilmiş telgrafnâmelerde ilk hücum ve ta'arruzun hangi noktadan vukû'una dâir ma'lûmât-ı sahîha ve mevâki'-i hücumu dâir tafsîlat mefkûd

olmağla beraber bed'i-i harbe dâir Dersa'âdete en evvel yetişen ma'lûmât mûnderiç bulunduğundan mezkûr telgrafnâmeler ber-vech-i zîr derç olunmuştur.

Alasonya 5 Nisan (gece saat 8)

Yunanlılar tarafından vukû' bulagelmekte olan tecâvüz üzerine 'asâkir-i muzaffere-i şâhâne tarafından bi'l-müdâfa'a olunan mukâbele netîcesinde sâye-i satvet-vâye-i hazret-i pâdişâhîde Pınar ve Valçiko Tepeleri kâmilen 'asâkir-i şâhânenin yed-i zabtına geçmiştir. Haydar Paşa hazretlerinin zîr kumandasında bulunan fırka ile Naim Paşa hazretlerinin kumandası altındaki livâ Yunanistan toprağına pay endâz safvet ve mehâbet oldu. Her tarafta harb devam idiyor.

Alasonya 5 Nisan (gece saat 4)

Yunanlılar mevâki'-i mûte'addideden hudûd-u hâkânîyi tecâvûze cür'et eyledikleri cihetle müdâfa'aten birinci, ikinci, beşinci, altıncı fırka-i hümayûnlar ta'arruz itmeğe emir aldıklarından hudûdun her tarafında harb devam idiyor

Alasonya 5 Nisan (gece saat 1)

Gündüz çektiğim iki telgrafnâmede Yunan eşkıyâsının tecâvüz eylediklerini haber virdiğim mevâki'den başka olarak şimdi dahi Alasonya karşısında kâin İskomba mevki'inden (s.167) (Bkz: Ek-19) (s.168) ve şark cihetindeki tepelerden bir takım Yunanlı şakîler ta'arruza cür'et eylemeleriyle o taraflarda mûtehaşşid cünûd-u muzaffere-i şâhâne tarafından şîrâne mukâbele olunduğu gibi civâr tabyalarından şiddetli top atışına başlandı. Muhârebe germi-i tâmla devam idiyor.

Alasonya 4 Nisan (gündüz saat-9)

Bu sabah Bayrakdar, Solozemne Kodoman ve Pirdika noktalarına eşkıyâ tarafından hücum idilmekle 'asâkir-i şâhâne cânibinden şiddetle mukâbele ve müdâfa'aya ibtidâr olundu. Muhârebe devam idiyor.

Alasonya 5 Nisan (gündüz saat 8)

Dün gece Alasonya ile Olimpos Dağları arasında kâin Kodoman dağlarının birkaç mevkî'inden Yunanlılar hudûda tecâvüz tesaddîsinde bulunmuş ise de 'asâkir-i şâhâne tarafından gösterilen mukâbele-i şedîde üzerine hezîmete dûçâr olmuştur.

İşbu telgrafnâmelerin gündüz saat sekiz ile dokuz buçukda keşîde idilmiş olan ikisi Yunanlıların ilk önce tecâvüz eyledikleri noktaları mebnîdir.

Kodomandan bed' ile garba doğru sırasıyla Bayrakdar Solozemne ve Pirdika noktaları düşmanın en evvel ta'arruzuna dûçâr olmuştur.

Fi'l-hakîka Yunan menba'inden virilen ma'lûmât-ı âtiye dahi buna mü'eddîdir:

« (Nezeros) Gölünün şimâl tarafında başlayan müsâdemenin birinci kısmında Yunanlılar (Kotorni)deki Osmanlı karakoluna ateş virub ba'de (Kato Analipis) kalelerindeki 'asâkir-i 'Osmâniye ile muhârebeye başlamışlardır.

(Rivâyete göre mezkûr kalelerdeki Osmanlı topçuları Analipis Kosdaki Yunan mevâki'ini çevirmek üzere hareket itmiş idi.) Bu halde ateş hattı Olimp Dağlarının kısm-ı şarkiyesinden (Kaleftika)ya ve ba'de Milona ve Menekşe Tepesine kadar yayılmıştır.

Osmanlı karakollarının bir haylisi terk olunduğu gibi en sonra Menekşe karakoluda bırakılmıştır.

En dehşetli top muhârebesi Çam Tepe'deki Yunan kalesi önünde vukû'bulmuştur. Osmanlıların ne kadar telefâtı olduğu bilinemiyor. (Analipis Kos)de Yunanlılar biri zâbıt olmak üzere kırk mecrûh ve üç maktûl virmişlerdir.

Osmanlı kalelerinden çıkan askerler Alasonya'ya doğru olan mevâki'de mütehaşşid 'asâkir ile Kozköyü civârındaki 'asâkire iltihâk itmişlerdir. »

Şu ma'lûmât dahi evvelâ Nezeros kurbünde (s.169) başlayan ateşin derece derece garba doğru ilerleyerek nihâyet-i tâm Alasonya'nın karşısına tesâdüf iden Menekşe Tepesine kadar gelmiş olduğuna delâlet idiyor.

Gece saat dörtte keşîde idilen ikinci telgrafnâmede birinci (Dömenik) ikinci (İskomba) beşinci (Dışkat) altıncı (Kozköyü) fırka-i hümayûnlarının ta‘arruz itmeğe emir aldıkları muharrer olduğuna göre i‘lân-ı harb emri cumartesi günü akşam geç vakit ordu-yu hümayûna vâsıl olmasıyla harekât-ı ta‘arruziye hemen gece başlamış demek oluyorki ordu-yu hümayûnda bulunmuş bazı ümerâdan vukû‘bulan tahkîkât-ı ‘acizânemiz dahi bunu mü’eyyed görünmüştür.

Yukarıda hudûd-u ‘Osmâniye’nin vaz‘ıyyet-i topoğrafıyesi beyân idildiği sırada hatt-ı hudûd ‘ale’l-‘umûm hatt-ı taksîm miyâhı ta‘kîb eylediğinden tepelerin bir veresânı Osmanlı ve bir veresânı da Yunan tarafında kalmış olduğu ve bir muhârebe zuhûrunda iki taraftan herhangi evvel davranırsa tepelerin ânın eline geçeceği beyân olunmuş idi.

Yunanlıların her mu‘âmelesi eşkıyâca olduğundan hudûd-u ‘Osmâniye’ye tecâvüzleride bu sûretle vukû‘bulmuştur. Saltanat-ı Seniyye’nin i‘lân-ı harb itmeksizin tecâvüzî harekete ibtidâr itmeyeceğini bildiklerinden i‘lân-ı harb olunub tecâvüzî harekete ibtidâr idinceye kadar tepeleri ele geçirmek üzere hemen geceleyin hücum ve ta‘arruza başlamışlardı. İlk ta‘arruzda ‘asâkir-i ‘Osmâniye yalnız müdâfa‘aya me’mûr olduğundan düşman Kodoman taraflarında bir iki tepeyi ve daha aşağıda Velçiko Tepesini ele geçirmiş ise de ber vech-i bâlâ yirmi dört saat sonra ordu-yu hümayûna yetişen i‘lân-ı harb emrini müte‘âkib ibtidâ iden harekât-ı tecâvûziye-i ‘Osmâniye işin rengini değiştirmiştir.

Tecâvüzî harekâta ibtidâr idilmesi emri ordu-yu hümayûna vâsıl olduğu zaman ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nin nizâm-ı harbini mübîn kroki metn-i târihe merbût olub buna ‘atf-ı nazar idildiği zaman görülür ki Mirliya Sa‘âdetlü Haydar Paşa kumandasında bulunan dördüncü fırka (Kasab Milona) dan bed’ ile Ostronga Tepesine varıncaya kadar mümted olan mıntıkayı muhâfazaya me’mûr bulunuyordu.

Fırka-i mezkûre karşısında Yunan’ın bir livâ ile iki Nezeros taburu veyâhût biner kişiden müretteb sekiz taburu bulunmakta olub Milona Boğazının sol tarafındaki sırtlardan, tepelerden bed’ ile ta Ostronga’ya mukâbil bulunan tepelere kadar yerleşmişler idi.

İkinci Neşet Paşa fırkası (Kasab Milona)dan Semerbeline kadar mümted bulunan mıntıkayı setr (s.170) idub bu firkanın Celal Paşa livâsı Papa Livadya ve Abdulezel Paşa livâsıda Pınar Tepe sırtlarında düşman taburlarıyla pek yakın olmak üzere karşı karşıya bulunuyorlardı.

İ'lân-ı harb idilub 'asâkir-i hazret-i pâdişâhini tecâvüzî harekât icrâsına me'zûn olduğu emri geldiği zaman mezkûr firkanın altı taburdan müretteb Abdulezel Paşa livâsıda Pınar Tepesi sırtlarında, on sekizinci alayın birinci taburu Menekşe Tepesinde, Antalya taburu Velçiko ve Almalo, taburlarıya on yedinci alayın ikinci taburuda Ostronga sırtlarında bulunmakta idiler,

Üçüncü Memduh Paşa fırkası müctemi'an Yılanlı Tepede bulunduğu gibi sekiz taburdan müretteb ve Hacı Mehmet Paşa kumandasında bulunan ihtiyât livâsıda Alasonya'nın şimâl tarafındaki sırtlar üzerinde ahz-ı mevki' eylemiş idi.

Birinci Hayri Paşa fırkasının karargâh-ı 'umûmîsi Milogoşta olub mezkûr fırkayı teşkîl iden livâlardan Tahir Paşa livâsı (Niyohori)de, Miralay Celal Bey livâsıda Çayhisarında bulunmakta idi.

Altıncı Hamdi Paşa fırkasının karargâhı Kozköyü olub bunun beş taburu Kozköyü'nün cenûb tarafında bulunan (Laktaburya) Tepesinden Çam Tepesine kadar mümted silsile üzerinde ve diğer taburları Kozköyü ve civârında ta'biye idilmiş bulunuyordu.

Beşinci Hakkı Paşa fırkasının merkezi Dışkatada olub bir livâsı kâmilten Dışkata civârını ve diğer livâsının taburlarında Garabne, Karanya Köprüsüz Valtinos, Fonika mevki'lerini işgâl eylemekte idi.

Şu hal ve vaz'iyette bulunan ordu-yu hümâyûn tecâvüzî hareket emrini alınca en ziyâde dördüncü ve ikinci, üçüncü fırkalarıyla ihtiyât livâsı Tırnova'ya doğru ileri gitmeğe sa'y idecek ve altıncı ve beşinci fırkalar muhâfaza-i mevâki'e çalışacak, yani hâl-i tedâfi'de kalacak idi.

Cumartesi akşamı Yunanlılar Velçiko Tepesinin şark şimâlinde bulunan Tufeyl çeşmesi civârına iki dağ topu yerleştirub Velçiko Tepesinde bulunan Antalya

taburunun istihkâmât-ı hafîfesini dövmüş, bir hayli müddet ateş ittikten sonra gece vakti süngü ile hücum eylemiş ise de bu hücumu def olunmuş, yalnız Antalya taburunun müfrez bulunan bir bölümü düşman tarafından sarılmış olduğundan Alasonya'nın şark-ı cenûbî cihetindeki Kiliseli'ye doğru ric'at itmeğe mecbûr olmuş ise de geriden imdâda gelen gönüllü taburu tarafından toplanılarak Antalya (s.171) taburunun diğer bölükleri tarafından tutulmakta bulunan mevki'a getirilmiş, orada her iki taburda muhârebeyi sabaha kadar devam ittirub mevki'lerinde sebât göstermiştir. Fakat bu aralık Antalya taburunun binbaşısı Şefik Bey alnından aldığı bir kurşun ile zümre-i sa'îde-i şühedâya iltihâk eylemiştir. (rahmetullah)

Saat on râddelerinde ordu-yu hümâyûn müşîret celîlesine vâsıl olan i'lân-ı harb haberi ve tecâvüz emri serî'an çıkarılan yaverân ile firak-ı hümâyûn kumandanlarına teblîğ idilir idilmez Papa Livadya ve Pınar Tepeleri sırtlarında düşman taburları ile burun buruna bir vaz'iyette bulunan Celal ve Abdulezel Paşa livâları hemen hat açarak düşman ile çarpışmağa başlamışlardır.

2.2.1. Milona Muharebe-i 'Azîmesi

Milona Boğazına karşı bulunan dördüncü Haydar Paşa fırkasından Selanik, Avrathisarı Piriştine, Gilan, Senice, taburları dahi doğrudan doğruya boğazın garb tarafındaki tepeleri zabt etmek üzere hücum idub Menlik taburunda Menekşe Tepesini müdâfa'aya me'mûr bulunan on sekizinci alayın birinci taburunu takviye için oraya sevk edilmiştir.

Milona Boğazına ilerleyen dördüncü fırka taburları gecenin hulûlüyle beraber dahi ateş kesmeyerek mevâki'-i harbiyeyi tenvîr itmekde bulunan güzel bir mehtâbın i'ânesiyle dâimâ ilerlemekten hâlî kalmamışlardır.

Yunanlılar (Kasab Milona) Tepesini tahkîm ittikleri gibi Kırçova Köyünün arka cihetinde bir istihkâm inşâ ve oraya top ta'biye idub hudûdun Milona Boğazı dâhiline tesâdüf iden Osmanlı karakolları üzerine ateş icrâsında devam idiyorlar idi. Hatta boğazın dâhilinde bulunub münâzâ' fih olan bir kaleye cumartesi gecesi tutuşturup yakmışlardır.

Milona boğazına dâhil olan Arnavut taburları o gece sabaha kadar düşman ile uğraştıkları gibi irtesi gününde muhârebeden hâlî kalmamışlardır.

Lâkin (Kasab Milona) ile Kırçova civârında bulunan düşman askeri yaptıkları istihkâmâta tahassün ile mu‘annidâne harb itmekte bulunduğundan ‘asâkir-‘Osmâniyenin gece esnâsındaki mühâcemâtı ‘asâkir-i hasmı bulundukları mevâki‘den püskürtmeğe kâfi olamamıştır.

Pazar gününde muhârebenin devamı ihtimâli görülmesi üzerine dördüncü fırka-i hümayûn erkân-ı harbiyesi re‘isi kâim-makâm ‘izzetlü (s.172) Hamdi Beyefendi tarafından makâm-ı müşîriyete takdîm olunan bir raporda düşmanı Milona Boğazından püskürtmek için üçüncü Memduh Paşa fırkasından kuvve-i imdâdiye sevki lüzûmu beyân olunmuş ise de her nasılsa mezkûr fırka tamamıyla sevk olunmayub yalnız on yedinci nizâmiye alayının birinci taburuyla Kalkandelen taburunun Kırçova Köyüne hâkim bulunan sırtlara doğru sevkine müsâ‘ade gösterilmiş ve yevm-i mezkûrda saat iki râddelerinde mezkûr taburlar Hamdi Beyefendinin tertîb eylediği nukât-ı mühimmeye sevk idildiği gibi harb itmekte olan taburlara o aralık lâzım gelen tertîbâtı aldirmek için mir-i mûmâ ileyh avcı hattına kadar ilerlemiş ve bu sırada düşmanın gayet muntazam ve mü‘essir ateş itmekte olduğuna nazaran topçu ateşi te’sîriyle hücumu teheyi idilemeyen bu gibi mevâki‘a piyade askerinin hücum ile zabt itmesi ne kadar müşkil olacağını ve bunun için muhârebenin saatlerle devam itmesinin esbâb-ı hakîkiyesini anlamış ve buna göre o râddeki taburlara tertîbât-ı lâzimeyi aldirmıştır.

Diğer cihetten dördüncü fırkanın mürettebâtından Almanya’da tahsîl görmüş Kolağası Mehmet Ali Efendi kumandasında bulunan topçu taburuda Pazar günü Milona boğazı medhaline doğru ilerledilub boğaz dâhilinden geçen yolun kenarında vâki‘ bir kuyu civârında ittihâz olunan bir mevki‘-i münâsebe ta‘biye ile Kasab Milona ve Kırçova Köyünün ilerisinde bulunan Yunan istihkâmını dögmeğe başlamıştır.

Pazar günü devletlü Müşir Paşa hazretleri dahi topların bulunduğu mevki‘a gelerek muhârebenin sûret-i cereyânını ve topçu ateşinin suret-i icrâsını nazar-ı mu‘âyeneden geçirub her tarafa iktizâ iden evâmiri virmişlerdir.

Osmanlı topçusunun bir iki saat devam iden şiddetli ateşi netîcesinde (Kasab Milona) arkasındaki Yunan istihkâmındaki topraklar gürledilmiş ve artık o cihetten düşmanın toprakları işlememekte bulunmuş idi. Bu halde Osmanlı toprakları hücumu hazırlamak üzere ateşe bir kat daha şiddet vermek lâzım gelirse de teşkilât-ı arâzi sahrâ toprakları vâsıtasıyla hücumu hazırlamağa müsâ'ade itmediğinden Mehmet Ali Efendi bataryalarına ateş kestirilmiş ve mevâki'-i hasmın zabtı yalnız Arnavut taburlarının kurşun ve kasatura ile hâsıl idecekleri netîceye vâbeste kalmış idi. Bu taburlar nihâyet yevm-i mezkûrda saat on râddelerinde düşmanın pâ-yi sebâtını lerzedâr itmeğe ve (Kasab Milona) ve etrâfındaki istihkâmları zabt ile sancâğ-ı 'âlî-i 'Osmâniyi (s.173) rikze ve mevâki'-i mezkûreyi müdâfa'aya me'mûr olan Ezon bölüklerini püskürtmeğe muvaffak olmuşlardır.

Üçüncü Memduh Paşa fırkasından Kırçova sırtlarına sevk olunan on yedinci nizâmiye alayının birinci taburlarıyla Kalkandelen taburu dahi akşama kadar düşman ile uğraşarak nihâyet saat on bir râddelerinde Kırçova'nın cenûb tarafındaki tepede bulunan Kırçova istihkâmını Senice ve Gilan ve Piriştine taburlarıyla müttehiden vukû'bulan hücum netîcesinde yed-i zabta geçirmişlerdir. Bu halde i'lân-ı harbden yani ordu-yu hümayûnun tecâvüzî harekâta ibtidârından tam yirmi dört saat sonra Milona Boğazı kâmilten eyâdi-i muzafferâne-i 'Osmâniye'ye geçmiş demek idi.

Boğaz dâhilinden cereyân itmiş olan melâhim-i 'azîme hakîkten ta'rîf ve tevsîf idilemeyecek derecede şiddetli olmuştur.

Düşman muhâfaza-i mevâki'-de ne kadar sebât ve metânet göstermiş ise boğaza giren Arnavut taburlarında hücumât-ı dilirâneye o derece şiddet virerek düşmanı bulunduğu mevâki'-den hutve bi-hutve çıkarmağa muvaffak olmuşlardır.

Milona muzafferiyeti bundan sonra târih-i harbin en parlak sahîfelerinde görülecektir.

Hatta Milona boğazının müjde-i fetih ve zabtı cânib-i celîl'il-menâkib hazret-i pâdişâhîden haşmetlü Almanya İmparatoru hazretlerine bâ-telgrafnâme-i hümayûn ihbâr buyurulması üzerine İmparator müşârun ileyh hazretleri Almanya erkân-ı harbiye-i 'umûmiyesi re'îsini nezd-i 'âlîlerine celb iderek Milona Boğazının milel-i

muhtelif ‘asâkiri tarafından ne kadar müddet zarfında zabt olunabileceğini sormuşlar ve re’îs-i mûmâ ileyhın boğazın hâl-i hâzırdaki müdâfa’asına göre mehâcimler Rusya askeri olsaydı orasını iki gün, Fransız askeri bulunsaydı üç gün, Almanya askeri olmuş olsaydı nihâyet bir gün zarfında alacağını söylemesi üzerine İmparator hazretleri telgrafnâme-i hümâyûnu kendisine irâe idub « Osmanlı askeri burasını yirmi dört saatte yed-i zabta geçirmiştir. » diye ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nin besâlet-i hâriku’l-‘âdesine sitâyîş-hân olmuşlardır.

Düşman Pazar günü Milona Boğazında ‘asâkir-i ‘Osmâniye ile boğaz boğaza uğraşmakta olduğu sırada saat sekiz râddelerinde Yunan’ın bir Ezon taburu ile bir de muvazzaf taburu Menekşe Tepesindeki mevâki’-i ‘Osmâniye üzerine bir şiddetli hücum göstermiş ise de on sekizinci alayın birinci taburu tarafından icrâ kılınan hücum-u mukâbil sayesinde düşman kâmilten püskürtülmüş ve ândan sonra bir daha hücumu cesâmet idemeyerek yalnız zulmet-i leyl ortalığı istîlâ idinceye kadar tüfenk muhârebesi devam eylemiştir.

İkinci Neşet Paşa fırkasının Pazar günü ittiği muhârebâta gelince bu fırkanın Celal Paşa ve Abdülezzel Paşa livâları cumartesi akşamı tecâvüz emrinin vürûdunu müte‘âkib top ile düşman karakollarını tahrîbe ve Papa Livadya ve Pınar Tepeleri sırtlarında düşman piyâdesiyle çarpışmağa başlamış idi. Bu sırada zabt idilmesi fenn-i harb kavâ'idince gayet mühim üç tepe mevcûd idi ki bunların en ziyâde cihet-i şimâliyede bulunanı Pınar ândan biraz cenûbda Papa Livadya ve bunun aşağısındada Losovaki Tepeleri idi.

Mezkûr livâların düşman ile muhârebesi cumartesi akşamı devam eylediği gibi Pazar gününde kemâl-i şiddetle vukû‘bulmuştur. Düşmanı tepelerden püskürtmek ve oralarını bütün bütün kabza-i teshîre geçirmek üzere tekrar tekrar vukû‘bulan hücumlar pek kanlı müsâdemâta meydan açmıştır. Düşman muhâfaza-i mevâki’de sebât ve metânet gösterdiği nisbette ‘asâkir-i şâhâne dahi hücumu şiddet virmiş olduğundan Pazar günü gurûb-u şemsden biraz sonra Celal Paşa livâsı Papa Livadya ve Abdülezzel Paşa livâsı dahi Pınar Tepesine rikz-i ‘alem-i muzafferiyet iderek düşmanı Kırıtiri Yaylasına kaçırmağa muvaffak olmuşlardır.

Pırnar Tepesinin en son vukû‘bulan hüçûm esnâsında livâ kumandanı seksen iki yaşında pîr-i rûşenzamîr Abdulezel Paşa destinde seyf-i serâmetî bulunduğu halde askerin önünde yürümekte ve yağmur gibi her taraftan gelen kurşunlar vızlaya vızlaya yere düşmekte idi.

Sonradan bi‘l-cümle ecnebî gazetelerinde kemâl-i takdîr ile yazdıkları vech ile böyle müthiş bir kurşun yağmuru arasında askerin önünde gitmek düşmana mükemmel bir hedef virmek demek olacağından Abdulezel Paşa’nın yanında bulunanlardan bazıları askerin önünden çekilmesini kendisine beyân itmişlersede müşâyun ileyh

« Ben Rusya muhârebesinde düşman ateşi karşısında dâimâ saff-ı harbde bulundum şimdi Yunan muhârebesinde mi geri çekileceğim ? »

Kelimât-ı cilâdet-perverânesiyle bi‘l-mukâbele ilerlemekte devam itmiş, fakat bu sırada birbirini müte‘âkib sağ ve sol kollarına iki kurşun isâbet eylemiştir. Lâkin o ateş-pâre-i cilâdet yine ye’s ve fütûr getirmeyerek askerin ilerisinde yürümekte devam göstermiş ise de nihâyet askere hitâb itmek üzere ağzını açtığı (s.175) (Bkz: Ek-20) (s.176) bir sırada isâbet iden dâne-i kazâ şehâdetini mü‘eddâ olmuş. (rahmetullah ‘aleyh) Fakat kumandası altında bulunan asker tepeyi zabt ile şân-ı ‘Osmânîyi i‘lâ eylemiştir.

Şehîd-i sa‘îdin seksen iki yaşında olduğu halde en şiddetli hücum zamanında ön safta bulunub telef olmasını bütün Avrupa matbû‘âtı « Bir Türk kahramanının şehadeti » ‘üvânıyla yazarak cihâna i‘lân eylediklerinden memalik-i ecnebiyeden pek çok ihtiyâr kumandanlar « senelerin bâr-ı sakîlî altında beli bükülen ihtiyârlar meyânında böyle kahramanlar yetişiyor » diye i‘lân-ı iftihâr eylemişler, hatta bi‘z-zât İtalya Kralı haşmetlü Humbert⁶⁶ hazretleri bir askerin seksen iki yaşına kadar hizmet-i fi‘liye-i ‘askeriyede kalması Avrupa kavânîn-i ‘askeriyesine muvâfık olmamakla beraber Abdulezel Paşa gibi ihtiyârların vücûdu bir millet için kıyâmete kadar unutulmayacak mefâhir teşkil ideceğini Roma’daki Saltanat-ı Seniyye ateşe militerine söylemişlerdir.

⁶⁶ *Umberto*

Cenâb-ı Hak böyle ebrâr-ı ümmeti garîk-i lücce-i ğufrân eyledikçe gösterdiği emsâl-i kahramânâneyi hâfıza-i ihtirâm ümmette pâydar eylesun.

Pazar günü bu tepeler kâmilten zabt idildikten sonra gurûb-u şems ile beraber iki taraf dahi ateşi kesub tâ bi-sabah istirâhat itmişlerdir.

Yevm-i mezkûrda ba‘de‘z-zuhur Papa Livadya ve Pınar taraflarında ateş-i harbin en ziyâde kızışmış olduğu bir sırada üçüncü fırkanın henüz hatt-ı harbe doğru ilerlememiş bulunan taburları Memduh Paşa kumandasıyla dördüncü fırkanın hatt-ı harbi gerisine içtimâ‘ nizâmında olarak ilerleyub Alasonya’dan Milona’ya giden yolun sağ tarafında ve sırtların eteğinde ahz-ı mevki‘ eylemiştir ki îcâbında dördüncü fırkaya mu‘âvin ve muzâhir olacak idi.

Yevm-i mezkûrda öğle zamanına doğru dört alaydan ‘ibâret bulunan süvari fırkası dahi Mirlivâ Sa‘âdetlü Süleyman Paşa kumandasıyla Ormanlıda mevki‘-i harbe muvâselet idub dördüncü fırka bataryalarının bulunduğu kuyu başının sol cenâhı gerisinde ve ovada ahz-ı mevki‘ eylemiştir.

Pazartesi günü bu cihetten Milona Boğazı tarîkiyle ovaya sunûf-u sülûse-i ‘askeriye indirilmesiyle iştiğâl idildiği sırada Losovaki taraflarında yine ateşkâr-û zâr kızışmıştır.

Pınar ve Papa Livadya Tepelerinden sonra elde edilmesi gayet mühim bulunan nokta (Losovaki) Tepesi olub hâlbuki mezkûr tepe bütün bütün Tırnova’ya ve Yenişehir ovasına hâkim olduğu cihetle Yunanlılar Pazar günü orasının her noktasını tutarak siperler yapmışlar, toplar (s.177) ta‘biyesiyle tepeyi zabtı müşkil bir hale getirmişler idi.

Pazartesi günü ‘ales’s-sabah ikinci Neşet Paşa fırkası Losovaki Tepesine hücum idub ateş-i harbe her taraftan germi virilmekte olduğu gibi mevâki‘-i münâsebeye yerleştirilen Osmanlı seyyâr topları ile karşıdaki Yunan dağ topları gayet şiddetli bir top atışı icrâ eylemekte bulunduğu ve düşman gülleleri Osmanlı bataryalarının civârına yağmur gibi yağmakta olduğu sırada livâ kumandanı Celal Paşa esb-süvâr olarak nasılsa mahall-i mezkûra gelub düşman mermilerinin en ziyâde sukût itmekte olduğu bir noktaya doğru ilerlemiş olduğundan o sırada yere düşüp patlayan

bir merminin parçaları başına bi'l-isâbe beynini dağıtmış ve paşa-yı sa'îd dahi râh-ı dîn ve devlette fedâ-yı sır ve can iden ebrâr-u ümret zümresine iltihâk idub gitmiştir.⁶⁷ (rahmetullah 'aleyh)

Celal Paşa'nın irtihâliyle beraber ateş-i harb kemâl-i şiddetle devam eylemiş ise de düşman mezkûr tepeyi müdâfa'a itmek için iki kat taş istihkâmlar yapmış ve bunları toparla tahkîm itmiş olduğundan ilk hücumda kendisini bu mevâki'den püskürtmek mümkün olamamış hücum iden taburlar uzaktan tüfenk muhârebesine devam itmiştir.

Hâlbuki Losovaki behemehâl ele geçirilmesi matlûb olduğundan bir ikinci hücum daha icrâsına lüzûm görünerek taraf-ı müşîriyetten virilen emr-i mahsûs üzerine ikinci fırka taburlarına imdâden Piriştine, Gilan, Senice, ve Mirhisar, taburları Selanik redîf alayı kâim-makâmı 'izzetlü Tahsin Beyefendinin kumandasıyla sevk idildiği gibi Losovaki Tepesiyle Kaynak arasında bulunan tepeleri işgâl itmek üzere

⁶⁷ Muhârebât-ı mezkûrenin sûret-i vukû'una dâir resmî telgrafnâmelerde bir güne ma'lûmât yok ise de kâri'în-i kirâmın her muhârebeye müte'allık resmî telgrafnâme ne olduğunu görmelerini teshîl maksadıyla mezkûr mezkûr telgrafnâmelerin ikisi buraya derç edilmiştir:

« Alasonya ordu-yu hümâyûnun bi-'inâyettillâhi te'âlâ sâye-i muvaffâkiyet-vâye-i cenâb-ı zıllulâhîde kesb ve ihrâz eylediği şân ve muzaffariyet pek parlaktır. Tırnovaya tamamıyla hâkim olan noktalar zabt ve teshîr edilmiş ve cihet-i mezkûrede harekât-ı 'askeriye devam itmekte olduğundan alınacak haber-i muvaffakiyetin derhâl 'arz ve tebşîri tabî'i bulunmuştur. 'Asâkir-i nusret mü'essir cenâb-ı mülûkânemin savlet ve besâleti Yunanlılara pek ziyâde dehşet virdiğinden mevâki'-i müstahkemesini bir taraftan tahliye ile ric'atine yüz tutmuştur. Yacu'da bir Efzon esir edilmiş, ma'a kasatura iki tüfenk otuz sanduk kadar piyade cebhânesi iğtinâm olunmuştur.

Evvelce yed-i düşmana geçdiği 'arz idilen Velçiko Tepesinin istirdâd olunduğu ve 'inâyet-i bâri ile sâye-i tevfiât-vâye-i hazret-i şehri-yârîde yarınki harekâtımızın daha ziyâde câlib-i zafer ve gâlibiyet olacağını me'mûl kavî bulunduğu ma'ruzdur. »

['] Müşîr devletlü Ethem Paşa hazretlerinin yâver-i harbleri tarafından fî 8 Nisan sene 313 sabah saat 3 tarihiyle Alasonya'dan zirdeki telgrafnâme makâm-ı ser'askeriye keşide edilmiştir:

« Dünkü harekât-ı 'askeriye esnâsında Kırçova Köyünün zabt edilmiş olduğu ve Neşet Paşa hazretlerinin fırkası saat on bir buçuğa kadar harb iderek vaktin 'adem-i müsâ'adesinden dolayı Yenişehir ovasına hâkim yalnız bir ufak tepenin düşman elinde kaldığı ve ânın dahi üç tarafı 'asâkir-i şâhâne tarafından kuşadılarak hâkim bulunan Pınar Tepesinde top vaz' idildiğinden bir saat zarfında düşmanın oradan dahi püskürdülmesi muhakkak iddiği ve bu cihette vukû'bulan muhârebede on bir esir alındığı ve bir çok cebhâne ve çadır ve sâire iğtinâm idildiği ve Bacu Karakolunda dahi bir esir alındığı ve Milona'da bozulan düşman kuvvetinin bir kısmı garba ve diğer kısmı Yenişehir'e doğru ric'at ettiği ve Neşet Paşa fırkası tarafından düşmanın on tabur kadar tahmîn edilmekte olduğu ve Kozköyü cihetinde Yunanlı mevki'ini tahkîm itmekte ve her iki tarafın hâl-i tedâfi'de bulunmakta iddüğü istihsâl olunan ma'lûmâtan anlaşılmıştır. Müşîr Paşa hazretleri bu sabah 'ales's-seher hatt-ı harbe 'azîmet itmiştir. Bugün yirmi dört tabur piyâde ile iki alay süvârî ve bir batarya top dahi Kozköyü cihetindeki düşman kuvvetinin hatt-ı ric'atini tehdid etmek üzere Milona boğazından çıkarılması musammem bulunduğu 'arz olunur. »

üçüncü fırkaya mensûb Kalkandelen taburlarıyla on yedinci alayın birinci **(s.178)** taburu sevk idilerek harbe bir kat daha şiddet virilmesine ve dördüncü firkanın bu taburları düşman istihkâmâtına pek şiddetli hücum eylemiş ise de kat kat müdâfa‘a idilmekte olan mezkûr tepeye yanaşub düşman ile süngü süngüye kavga itmek husûsu düşmanın icrâ itmekte olduğu sür‘atli ve muntazam yaylım ateşlere karşı netîcesiz kalmakta olduğu birkaç defa görülmüş ve mezkûr tepenin kuvve-i cebriye ile zabtı teleffât-ı kesîreyi mûcib olacağı nazar-ı dikkate alınmış olduğundan böyle bir hücumdan kat‘ıyyen vazgeçilerek akşam yalnız tüfenk ateşi icrâsıyla vakit geçirilmiştir.

Bu tüfenk ateşi zulmet-i leylin hulûlüyle beraber kesilmiş ve tarafeyn geceyi mevki‘lerde geçirmiştir.

Ertesi Salı günü Losovaki tarafında muhârebe vuku‘bulmayub düşmanın Tırnova, Kaynak ve Kazaklar civârında mütehaşşid olduğu maznûn bulunan kuvve-i askeriyesinin mikdârını anlamak üzere Mirliya Naim Paşa kumandasıyla yedi tabur piyâde ve Mirliya Süleyman Paşa kumandasında bulunana süvârî fırkası bir süvârî seyyâr bataryasıyla beraber Milona’dan Kaynak civârına sevk idilmiştir. Piyâde taburları Kaynak civârındaki dağların eteğinde içtimâ‘ nizâmında olduğu halde süvârî fırkasının icrâ eylediği keşfiyâta muntazaran tevakkuf itmiş ve süvârî fırkası ise topçu bataryasıyla beraber Tırnova’yı çevirmek üzere Kazaklar istikâmetinde hareket itmiş ise de (Mati) Manastırı civârına yerleştirilmiş düşman bataryaları (Bkz: Ek-21) **(s.179)** ateşine dûçâr olduğundan içtimâ‘ nizâmında olarak ovada tevekkuf itmiş ve süvârî bataryası topçu kumandanı sa‘âdetlü Rıza Paşa idâresinde olarak harbe başlamıştır.

Topçu muhârebesi iki saat kadar devam itmiş ve gittikçe düşman topçularının kuvveti tezâyüd itmekte olduğundan süvârî fırkasıyla mezkûr batarya saat on bire doğru **(s.180)** Naim Paşa livâsının olduğu mahalle çekilmiştir. Bu sırada ise Mati Tepesine ve civârına ta‘yîn idilmiş bulunan düşman topları piyâde taburlarıyla süvârî alaylarımızın ortasına doğru gülle yağdırmakta ‘inâd göstermiş isede âsâr-ı savn-ı samedânîden oalrak bu gülleler ‘asâkir meyânında hiçbir gûne telefâtı bâdi olmamıştır.

Milona Boğazının aşağısında bu ahvâl cereyan itmekte olduğu sırada Müşir devletlü Ethem Paşa hazretleri erkân-ı harbiye hey’eti ve dördüncü fırka kumandanı

ve erkân-ı harbî Milona Boğazı dâhilindeki münâzâ‘ fih kalenin vâki‘ olduğu tepede bulunarak harbin sûret cereyânına nezâret idiyorlardı.

Merkez ordugâhca ittihâz olunan karar üzerine Naim Paşa livâsıyla Süleyman Paşa süvârî fırkası emniyet tertîbâtı alarak yani üç taburu ileri karakollara sevk iderek o geceyi Kaynak civârında geçirdiler.

Ertesi Çarşamba günü Milona ve Pınar ve Papa Livadya Tepeleri muhârebeleri vukû‘bulduğu zaman düşman Zark civârında toplamış olduğu kuvvet ile Bindeğirmeni ve Çayhisarı Boğazlarından geçerek ta‘arruz itmiştir.

Mezkûr ta‘arruz Çayhisarı’nın önünde (Galigavra) Tepelerine yerleştirilen batarya ile Çayhisarı Köyünün şark-ı cenûbiyesine yerleştirilen bataryanın ateşi ile karşılaşmış ve mu‘ahharan Celal Bey livâsı kâmilen harbe iştirâk iderek düşmanın mün‘adimâne olan hücum mükerreri netîcesiz kalarak kendisine telefât-ı külliye virdirilub ric‘atine mecbûr idilmiştir.

Yine bugün düşmanın Karatepe civârında bulunan kuvvetine mensûb olan topçular ile Tahir Paşa livâsının topçuları saatlerce topçu muhârebesi itmiş ise de düşmanın piyâdesi tarafından kat‘î bir hücum vukû‘a gelmemiştir.

Pazar akşamı ise düşman karanlıktan istifâde iderek Tahir Paşa livâsının bulunduğu Niyohori köyünü ve mevki‘ini dolaşmak maksadıyla askerini mezkûr köy ile Milogoşta arasındaki dereye indirmiş ve irtesi pazartesi günü ‘ale’s-seher piyâde ve topçu hücumlarına teşebbüs itmiş ve muhârebe ikinci vaktine kadar devam eylemiş ise de ‘asâkir-i şâhânenin hüsn-ü müdâhalesi sâyesinde düşmanın hücumu def‘ idilmiş olduğundan düşman taburları Karatepe’nin garb veresânlarına çekilmeğe mecbûr olmuştur.

Analipsi ve Kodoman Tepelerinde altıncı Hamdi Paşa fırkasıyla harb itmekte olan düşman fırkasının arkasını çevirmek üzere hareket itmiş ve bu vech ile mezkûr müfrezenin (s.181) tepeleri terk iderek Yenişehir ovasına doğru ric‘at eylemesini mecbûriyet tahtına getirmek için bir gün evvel Dışkata’dan on tabur ile Alasonya’ya vâsıl olmuş bulunan beşinci fırka kumandanı Ferîk Sa‘âdetlü Hakkı Paşa hazretleri on

iki tabur ve üç batarya ile Karadere köyünden geçerek Karacalı (Karacaviran) köyüne doğru sevk edilmiş ve karye-i mezkûreyi hücum ile zabt eylemiştir.

Esnâ-yı hücumda düşman şiddetli mukâvemet göstermiş olduğundan en ileri hatta bulunan Atranos taburu haylıca zedelenmiş isede kezâlik ileri hatta bulunan Üsküp taburu tarafından takviye edilerek köy içine girilmiş ve burada bir hayli sokak muhârebesi vukû' bularak en nihâyet düşman tamamıyla püskürtülüb karye 'asâkir-i şâhânenin yed-i muzafferânesinde kalmıştır.

Karye-i mezkûrenin, esas maksad-ı hareketi Kodoman tarafındaki düşman fırkasını çevirmekten 'ibâret bulunan Hakkı Paşa fırkası tarafından işgâl edilmiş olması üzerine düşman bütün bütün hatt-ı ric'ati kesileceğini anlayub ovaya doğru ric'ate başlamış olduğundan Hamdi Paşa fırkası Çarşamba günü akşamüzeri Kodoman ve Analipsi Tepelerini işgâl itmeğe muvaffak olmuş ve irtes perşembe gübû mezkûr tepelerden ovaya inmeğe hâzır ve müheyyâ bulunmuş idi.

Bu hâlde ordu-yu hümayûnun merkeziyle sol cenâhının tamamıyla ovaya inmeleri imkân dâiresine girmiş olub fakat henüz sağ cenâhda Hayri Paşa fırkası mukâbilinde düşman bulunduğu mevâki'de sebât itmekte olduğundan harekât-ı kat'ıyye icrâsıyla mevâki'-i mezkûre dahi zabt olununca artık ordu-yu hümayûn Yenişehir ovasına kâmilten hâkim bir vaz'iyet alacak ve düşman için Yenişehir'e ve Köstem hatt-ı müdâfa'asına doğru ric'atten başka imkân kalmayacak idi.

Hayri Paşa fırkasının Çarşamba akşamına kadar düşman ile ittiği muhârebâtın tafsîli bâlâda yazılmış idi.

Çarşamba günü Kaynak civârına inmiş olan üçüncü Memduh Paşa fırkasıyla Naim Paşa livâsına mensûb iki topçu taburu (36 top) Mati Tepesi ve civârında ahz-ı mevzi' itmiş olan düşman toplarına karşı yani (Kaynak) dinilen mahalden çıkan küçük bir derenin iki sâhilinde ve kademe nizâmında olarak nizâm-ı harb almış ve takriben 3500:4000 metre mesâfede düşman topçularıyla harbe başlamışlardır.

Karşıdaki düşmanın kuvveti ibtidâ üç (s.182) batarya yani on sekiz top olmak üzere tahmîn idilmiş iken mu'ahharan düşman imdâd olarak diğer bataryalar dahi sevk eylemiş olmalıdır ki ateş gittikçe şiddet kesb itmiş ve tahmîn idildiğine göre düşmanın ateş iden kuvveti beş bataryadan yani otuz kıt'a toptan 'ibâret bulunmuş idi.

İşte Mati Muhârebesi diye meşhûr olub bütün Avrupa gazetelerinin 'an'ane-i mahsûsa ile yazmış oldukları muhârebe böyle iki taraftan altmış kıt'a topun karşılıklı sekiz saat kadar gülle te'âtî eylesinden 'ibârettir.

Milona geçidindeki sırtlardan 'âdetâ bir panorama gibi müşâhede olunan bu muhârebenin temâşâsından daha heybet nemâ bir şey olmazdı esnâ-yı muhârebede tarafeynin bataryaları kâh yaylım ateş icrâ itmekde ve kâh dahi iki üç kıt'a top müteferrikan ateşte devam göstermekte, toplardan çıkan güllerin bazısı hedefe isâbet iderse bazısında hedefi bulamamakta olduğu görülür, iki tarafın yaylım ateşleri zamanında otuz gülleli topun birden ateş itmesinden hâsıl olan sedâ-yı 'azîm vâdîden vâdiye, tepeden tepeye 'aks iderek en uzak mahallere kadar 'aks-i endâz dehşet oluyor idi.

Şu muhârebe sekiz saat kadar 'ale't-temâdî devam ittikten sonra nihâyet akşama doğru Yunan toplarının mukâbelesi gittikçe azalmakta bulunmuş olması galebenin Osmanlı topçusunda kaldığını nazarlarda ta'yîn eylemiştir.

Saat on birde düşman topçusu kâmilten ric'at eylediğinden Osmanlı topçuları dahi bi't-tab' sükût eylemiştir.

İşbu muhârebenin netîcesine intizâran Kaynak'ta bulunan Osmanlı piyâde ve süvârî askeri düşman topçusunun çekilmesi üzerine Tırnova'ya ilerleyebilirse de akşam müterakkib olubistirâhat zamanı bulunduğundan geceleyin Tırnova'ya yürünülmemiş, asker bulundukları mevki'de kalmıştır.

Yevm-i mezkûrda Hamdi Paşa fırkası dahi kademe hâlinde ovaya inub Karacalı (Karacaviran) civârında Hakkı Paşa fırkasına doğru ilerleyerek fırka-i mezkûre ile ittisâl peydâ eylemiştir.

Bu hâlde Hakkı ve Memduh Paşaların fırkaları Tırnova ile Yenişehir arasındaki mevâzi'e girmek üzere ilerleyerek ötede Kaynak tarafında ve Losovaki Tepesinde el-ân sebât göstermekte bulunan düşmanında hatt-ı ric'atini tehdid idebileceğinden merkez ordugâhtan mezkûr fırkaların o vech ile ileri hareket icrâ idub Musalar Karyesine kadar gitmesi hakkında **(s.183)** (Bkz: Ek-22) emir virilmiş ve cuma günü ovada bu harekât icrâ olunub fırkay-i mezkûre işgâl idildiği gibi fırkaların pişdârları Tırnova ile Yenişehir arasına girecek kadarda ilerlemiş ve o gecede asker mevki'lerinde kalmıştır.

Hâlbuki düşman 'asâkir-i 'Osmâniye'nin harekât-ı vâki'asına göre hâl ve mevkî'inin gayet tehlikeye düşmüş olduğunu anlamış olduğundan cuma gecesi gerek Losovaki Tepesini ve gerek Tırnova'yı tahliye idub Yenişehir'e doğru ric'ate başlamıştır.

Gündüz olmuş olsaydı belkide bir ric'at-i muntazama hâlinde vukû'bulması melhûz olan bu hareket gece karanlığının ve düşman ta'kîbi ihtimâlinin mûcib olduğu havf ve endişeyi müzdâd iderek 'âdetâ bir firâr hâlini almış olduğundan Yunan'ın o civârdaki kuvveti külliyyen dağılmış demek idi. **(s.184)**

Yunanlıların Losovaki Tepesindeki mevki'leriyle Tırnova ve civârını nasıl tahliye idub ne sûretle firâr itmiş olduklarını hikâye itmezden evvel hasmı tepelerden kâmilten püskürtünceye kadar sevkîyât ve tertîbât ile cereyân itmiş bir iki gün Dersa'âdetce ma'lûmât alınamamış olmasının beyne'l-ahâlî hâsıl eylediği endişeleri hikâye itmek münâsib görülmüştür.

Nisan'ın sekizinci ve dokuzuncu günleri vekâ'yi-i harbiyeye dâir yalnız iki resmî⁶⁸ telgrafnâme neşr edilmiş olması ve hâlbuki bunlarda düşmanın mağlûbiyetine

⁶⁸ Mezkûr telgrafnâmeler şunlardır:

Fî 8 Nisan sene 1313 sabah 4 saat

[*] Milonadan tahrik idileceği 'arz olunan taburların hareket ittirilmiş ve bataryanın dahi ovaya indirilmekte bulunmuş olduğu şimdi oradan gelen bir süvârînin ifâdesinden anlaşılmış ve düşman Kozköyü cihetindeki kuvvetini Milona'ya çekmekte olduğundan Kozköyü fırkasının Alasonya ordu-yu hümâyûnuna iltihâk etmek üzere ilerlemesi zımında mezkûr fırka kumandanlığına taraf-ı müşîriyetten şimdi telgraflar emir virilmiş olduğu ma'rûzdur.

Fî 9 Nisan sene 1313 târihiyle devletlü Ethem Paşa hazretlerinden:

Bugün sabahleyin Neşet Paşa fırkasından muhârebeye bed' ve tarafeynden bütün gün hafif top ve şiddetli tüfenk ateşi icrâ olunarak bir netice istihsâl idilmeksizin saat on da her iki taraftan ateş gelmiş ve birinci Haydar Paşa fırkasında ara sıra ehemmiyetsiz tüfenk ateşi devam ve merkezden ve Milona

ve ‘asâkir-i şâhânenin muzafferiyetine dâir ma‘lûmât mefkûd bulunması ve Nisan’ın onuncu gününde yalnız « bugün saat altı buçuğa kadar hiçbir tarafça şâyân-ı ‘arız harekât-ı ‘askeriye olmadığı, yalnız Kozköyü pişgâhındaki düşmanın gerulerini tehdît itmek üzere o cihete i‘zâm kılınan Hakkı Paşa fırkasına ovanın vasatında bulunan düşman mevzi’inde top endaht idilmesi üzerine mukâbele olunarak tarafeynden bir mikdâr ehemmiyetsiz top ateşi te‘âtî olunduğu ma‘rûzdur. » diye Milona tarafından şu kadar hafîf’ül-me’âl bir telgrafnâme alınmış olması ve on birinci gününde hiçbir telgrafnâme vârid olmaması Dersa‘âdetle herkesin kulûb-u hamîyyetini fevka’l-‘âde sıkılmış idi.

Bed-hâhân ve bâ-husûs hasmâ-yı devlet olan Yunanlılar efkâr-ı ‘umûmiyedeki şu meylân-ı endişe-perverîden bi’l-istifâde türlü şâyî‘ât-ı (s.185) kâzibe neşriyle güyâ Ethem Paşa hazretlerinin on iki bin kişi ile teslîm-i silah mecbûr oldukları gibi neşriyât bed-i hâhâne bulunduklarından bu keyfiyet bir kat daha dağ derûn ehl-i islâm olub herkes hizâne-i eltâf-ı sübhâniyenin keşâde olmasını kemâl söz ve gidâz ile ‘inâyât-i samedâniyeden istîrham ediyor idi.

Gerçi Nisan’ın onu tarihiyle devletlü Ethem Paşa hazretleri taraf-ı sâmi-i ser-‘askerîye çekmiş oldukları telgrafnâmede:

« Bugün bu cihetten icrâ idilen harekât-ı ‘askeriye ‘arz edilmiş idi. Kozköyü fırkası düşmanı ta‘kîb iderek külliyyetli cebhâne ve bir hayli tüfenk ve yirmi çuval un ve sâir erzak, üç yüz kadar kazma ve kürek alındığı ve beşinci fırkanın Dışkat cihetindeki kısmı dahi bulunduğu nukâtı lâıykıyla muhâfaza iderek düşmanı telefât-ı külliyyeye uğratmış ve biri müselleh olarak iki nefer esir itmiş olduğu ve Milo cihetinde dahi bugün muhârebeye başlandığı mahalleri iş‘ârâtından anlaşıldığı ve Çayhisarında gece saat üçte şiddetli tüfenk ateşinin başladığı ma‘rûzdur.»

derbendinden Karadere kaynağına indirilen yirmi bir tabur piyâde ve altı batarya seyyâr ve süvârî fırkasıyla üç süvârî bataryasından Mirliva Naim Paşa kumandasıyla sekiz tabur piyâde ile seyyâr bataryalarının Yunanlı’nın ovanın vasatında ve Milona ile İskomba geçitlerine karşı olan mevki’ine mukâbil bir vaz‘iyet aldırılıb ferîk Hakkı Paşa kumandasıyla on iki piyâde taburuyla bataryalarıyla beraber süvârî fırkası Hamdi Paşa’nın ta‘arruzunu teshîl itmek üzere sevk olunduğu ve cebhedeki düşmandan bir hareket vukû‘bulmadığından Naim Paşa düşmanın ufak tefek müfrezelerini tard ile Karacaviran karyesini işgâl itmiş ve Hamdi Paşa tarafından dahi hatt-ı hudûd üzerinde Kozköyüne hâkim olan mevâki’-i mühimme ve müstahkemeden bulunan Kodoman ve Gardika Tepelerini zabt eylemiş oldukları ma‘rûzdur.

Diye beyân-ı ma'lûmât olunmuş isede efkâr-ı ahâli yine harekât-ı 'askeriyemizde bir durgunluk olduğunu his idiyor, binâen 'aleyh endişeden hâlî kalmıyor idi.

Hâlbuki bu durgunluk pek tabî'î idi. Milona Boğazında muvaffak olan merkez fırkası mezkûr boğazdan Yenişehir Ovasına inmiş ise de ordu-yu hümâyûnun sağ vusûl cenâhları henüz tamamıyla düşmanı püskürdüp ilerlemek isti'dâdını göstermemiş idi.

Bâlâdaki telgrafnâme me'âlinde anlaşılıyorduki sol cenâhda Hamdi Paşa fırkası düşmanı tuttuğu tepelerden püskürterek ta'kîbe başlamış idi. Bu hareket 'asâkir-i şâhânenin o cihetinden ovaya inebilmelerini te'mîn idecek idi. Dışkat, Çayhisar cihetlerinde ise 'asâkir-i şâhâne tepeleri zabt idub Yenişehir ovasına inecek bir hâle gelmek mecbûriyetinde bulunuyordu.

Bazı Avrupa gazeteleri Losovaki Tepesi henüz kâmilten yed-i zabta geçmezden ve 'asâkir-i 'Osmâniye'nin tamâmıyla Yenişehir ovasına inmesi ihtimâli hâsıl olmazdan evvel Tırnovanın zabtını Avrupa'ya yazmışlarsada bu havâdis henüz nâ-bi-mevsim idi.

Nisan'ın altıncı ve yedinci günleri 'asâkir-i şâhâne hudûd boyunda ber vech-i bâlâ uğraşmakta olduğu sırada Yunanlıların en mühim tarîk-i muvâsele-i 'Osmâniyeyi teşkil iden Dersa'âdet Selanik iltisâk hattını bozmak üzere bir teşebbüsleri vukû'bulduğu haber alınmıştır.(s.186)

Teşebbüs-i mezkûru Selanik vilâyet celîlesi zîrdeki telgrafnâme ile makâm-ı 'âlî-i sadâret-'ızâmiye ihbâr eylemiştir:

« Pravişte civârında zuhûr iden Yunan eşkıyâsının bi-'avnilâhi te'âlâ tamâmen tenkîlleri için Müşiriyet-i Celîle ile bi'l-muhârebe Selanik'ten ve Siroz'dan 'asâkir-i şâhâne ve jandarma müfrezeleri sevk ve i'zâm kılınarak eşkıyânın mahall-i müsâdemesine yetişen altmış kişilik müfreze-i 'askeriyenin ta'kibiyle eşkıyâdan elli kadar telefât vukû'bulub iki defada hayyen beş kişi derdest idildiği ve dinamit ve lağım fitilleri ve kazma ve kürek gibi bazı eşyâ ile bir fotoğraf makinesi ve haritalı bir adet coğrafya kitabı elde idildiği ve bakiyye-i eşkıyâ hasr ve ta'kîb olunduğu ma'rûzdur.

Fî 8 Nisan sene 313 tarihiyle üçüncü ordu-yu hümâyûn kumandanlığından makâm-ı vâlâ ser-‘askerîye vârid olan diğêr bir telgrafnâmede dahi ma‘lûmât-ı âtiye virilmiştir.

« Siroz kumandanlığından vârid olan telgrafnâmede Pravişte civârında ‘asâkir-i şâhâne ile Yunan eşkıyâsı beyninde vukû‘bulan müsâdemede eşkıyâdan kırk iki neferin meyten ve yirmi sekiz neferin hayyen derdest idildiğı ve ‘asâkir-i şâhânedan bir neferin sağ kolundan mecrûh olduğı ve mezkûr kumandanlıktan vârid olan diğêr bir telgrafnâmede dahi Pravişte’de abluka tahtında bulunan eşkıyânın bakiyye-i süyûftan on dört neferinin hayyen ve altısının meyten derdest idildiğı ve merkûmlardan birisinin ifâdesine nazaran kendileri Yunanistan’ın efrâd-ı redîfesinden ve bir yüzbaşı ile yüz elli kişiden ‘ibâret olup beş gün zarfında şemendifer hattını tahrîb idub sûret-i mahsûsada gelecek vapurlarına râkiben ‘avdet niyetiyle gelmiş oldukları ve re’isleri yüzbaşının itlâf olunanlar meyânında bulunduğunun anlaşıldığı bildirilmiştir. »

Şu iki telgrafnâme Pravişte civârına çıkan Yunan eşkıyâsının ne maksatla geldiklerini îzâha kifâyet ider.

Dersa‘âdet ile Selanik arasında vâsıta-i ittisâl yegâne olan şemendifer hattı bir müddet nakliyâtı imkân hâricine çıkaracak derecede bozulmuş olsaydı o zamana kadar tertîbât-ı ‘askeriyemiz dâhilinde bulunan ‘umûm taburlar hudûda sevk olunmuş olduğuna nazaran pekde mazarrat viremezsede ândan sonraki nakliyâtı işkâl ideceğı için gayet mühim idi.

Pravişte civârındaki İslam köylü kadınlarının en evvel eşkıyânın vücûdunu hissederek ızhâr-ı telâş itmeleri ve civardaki (s.187) köylülerin bi’l-ittihâd Siroz’dan ‘asâkir-i şâhâne yetişinceye kadar eşkıyânın kısm-ı küllisini itlâf ile mütebâkîsini dahi hâl-i mahsûriyete getirmiş olması şâyân-ı takdîr bir eser gayret vatanperverânedir.

Biz yine vukû‘ât-ı harbiyenin sûret-i cereyânına bakalım:

Nisan'ın dokuzuncu günü saat on buçukta altıncı Kozköyü fırkası Kodoman ve Pirdika Tepelerini kâmilan yed-i zabta geçirmek düşmanı ovaya inmek mecbûriyetine düşürmektedir ki bundan sonra ordu-yu hümâyûnun sol cenâhı dahi düşman üzerine ta'arruzda devam idebilir idi.

Bâlâda hudûdun vaz'ıyyât-ı topoğrâfiyesini beyân eylediğimiz sırada yekdiğerine hasım olacak her iki kuvvetinde evvel emirde hudûd boyundaki tepeleri kâmilan ele geçirub ba'de kat'î muhârebeye girişmek üzere ovaya inmeleri iktizâ ideceğinden bahis olunmuş idi.

Ordu-yu hümâyûnun merkezi Teselya'ya girmek için en mühim miftâh hükmünde bulunan Milona geçidini, sağ cenâhı Pırnar, Papa Livadya, Losovaki, ve sol cenâhı dahi Kodoman ve Pirdika Tepelerini yed-i zabta geçirmiş olmasıyla artık Yenişehir ovası taht-ı hükmü ordu-yu hümâyûna geçmiş demek idi.

Şu muvaffakiyât i'lân-ı harbten i'tibâren altı gün zarfında hâsıl olmuş ise de Dersa'âdetçe ordu-yu hümâyûnun harekâtını bir kat daha tesrî' itmek matlûb bulunduğu cihetle Mâbeyn-i Hümâyûn Mülûkâne Müşîri Devletlü Osman Paşa hazretlerinin ordu-yu hümâyuna i'zâmı taht-ı karara alınmıştır. Paşa-yı müşârun ileyh hazretlerinin sûret-i 'azîmetleri Dersa'âdetde neşr olunan evrâk-ı havâdisin fî 12 Nisan 313 tarihiyle nüshalarının teblîgât-ı resmiye kısmında zîrdeki fıkra-i resmiye ile i'lân idilmiştir:

« Hudûd-u Yunâniye'ye sevk ve tahşîd idilen ordu-yu hümâyûnun tefîş-i 'umûmîsi vazîfe-i mu'tenâsıyla selâm-ı sa'âdet ittisâm şâhâneyi Alasonya ordu-yu hümâyûnu kumandanı Ethem Paşa hazretleri ile bi'l-cümle ümerâ ve zâbitân ve efrâd-ı 'asâkir-i şâhâneye tebşîr eylemek üzere Mâbeyn-i Hümâyûn Mülûkâne Müşîri Devletlü Gazi Osman Paşa hazretleri taraf-ı eşref-i hazret-i hilâfet-penâhîden me'mûr ta'yîn buyurulmuş ve müşârun ileyh dün akşam saat ikide Sirkeci İskeleyinden hareket iden tren-i mahsûs ile ve Selanik tarîkiyle 'azîmet eylemiştir. »

Devletlü Gazi Osman Paşa hazretlerinin 'azîmetleri hamiyet-i 'Osmâniye'nin galeyânından büyük bir nişan virecek vatanperverâne nümâyîşler icrâsına bâ'is olmuştur. (s.188)

(Bkz: Ek-23) (s.189)

Müşârun ileyh hazretlerinin râkib oldukları trenin esnâ-yı hareketinde Sirkeci İstasyonu havlisi, Saluni ile Gezinti mahallerinin kesb ittiği manzara o kadar ‘ulvî, o derece te’sîr-i bahş-i kulûb idiki cidden kalem ta’rîfine muktedir olamaz.

Zaten i’lân-ı harb vukû‘undan beri Sirkeci İstasyonu tarîkiyle her gece vukû‘ bulan sevkîyât-ı ‘askeriye esnâsında binlerce ahâli hâzır bulunup ‘asâkir-i şâhânenin selâmetine, muvaffakiyetine ve livâ’ül-hamd İslâmın mansûr ve muzaffer olmasına dua idilmek ve « Padişahım çok yaşa » sedâlarıya alkışlar icrâ olunmak ‘âdet hükmüne girmiş olduğu hâlde devletlü Osman Paşa hazretlerinin ‘azîmetleri bu gibi mü’essir-i muhabbet-i vataniyenin ibrâzına cidden fevka’l-‘âde germî-i bahş olarak râkib oldukları tren bir saat kadar istasyonda tevakkuf eylediği müddetçe « Padişahım çok yaşa! » da‘avâtı binlerce kere tekrâr olunarak tren eşkbâr-ı te’essür idecek bir hâlet-i cân-fezâ içinde istasyondan ayrılmıştır.

Devletlü Osman Paşa hazretleri Selanik’e vâsıl olmazdan evvel Dersa‘âdetçe birbirini müte‘âkib devletlü Ethem Paşa hazretlerinden alınan iki kıt‘a telgfaf ordu-yu hümâyûnun muzafferâne ileri doğru hareketini tebşîr eylemiş olduğu cihetle cümlece bâdi’i men ve mesâr-ı ‘azîm olmuş ve iki günden beri ordu-yu hümâyûndan mühim bir haber olamayarak pek ziyâde sıkılmış bulunan ahâli bu iki telgrafnâmenin birbirini müte‘âkib ‘ilâve-i mahsûsa ile neşrinden bi-gâyet memnûn olarak o gün Dersa‘âdet ve bilâd-i selâsenin her yeri ‘îd-i mes‘adetten veyâhut sûr-i pir-sürûrdan nişan virecek bir hâl kesb eylemiştir.

Matbaalar muttasıl ‘ilâve neşr ve temsîl iderek nereden çıktıkları ma‘lûm olmayan bir takım çoluk çocuk büyük herîfler dahi bu ‘ilâveleri kucak kucak alarak cirâd-ı münteşir gibi İstanbul’un her cihetine yayılmışlardı.

Bir ‘ilâvenin iki kuruşa, üç kuruşa satıldığı görülmüştür. Velhâsıl neşât ve şevk-i vatanperverâne o sûretle galeyâna geldi ki ta’rîf kabûl itmez!

Yevm-i mezkûrda birinci defa neşr olunub iki kıt‘a telgrafnâme-yi muhtevî bulunan ‘ilâve şudur:

Alasonya ordu-yu hümâyûnu müşîri devletlü Ethem Paşa hazretlerinden 12 Nisan sene 313 tarihiyle vârid olan telgrafnâme sûretidir:

« Sâye-i muvaffakiyet-vâye-i hazret-i pâdişâhîde (s.190) Tırnova'nın üzerinde ve en hâkim noktası bulunan Losovaki Tepesinin dünkü gün icrâ olunan hareketin te'sîriyle zabt olunduğu ve tafsîlât ba'de 'arz olunacağı ma'rûzdur fermân. »

(Yine müşârun ileyhten gelen) 12 Nisan sene 313 tarihli telgrafnâme sûretidir:

« Şimdi Kozköyünde hareket iden Hamdi Paşa fırkası Milona'daki kuvve-i 'askerimize iltihâk ittiği ve tafsîlâtı mu'ahharan 'arz olunacağı ma'rûzdur. »

Şu iki telgrafnâme ordu-yu hümâyûnun harekât-ı âtiye-i 'askeriyesiçün pek mühim müjdeler muhtevî idi birincisi Kozköyü tarafındaki tepelerden düşmanın kâmilten püskürtüldüğü ve altıncı fırka-i hümâyûnun ovaya indikten başka merkeze muzâhir olacak sûrette önü düşmandan hâlî kaldığını ve ikinci telgrafnâme ise Yunanlıların en son nokta-ı istinâdı ve ordu-yu hümâyûnun Yenişehir ovasında ilerlemesine mâni' olan Losovaki Tepesinin zabt idilmesi ve a'dânın hat boyunda 'umûm tepeleri elden çıkarub artık ovada çarpışmağa mecbûr olacak hâle gelmiş bulunmasıydı. Hâlbuki 'asâkir-i muzaffere-i mülûkânenin hamlât-ı şedîdesi üzerine gayet sehlû'l-müdâfa'a olan noktaları elden çıkaran bir düşmanın ovaya indikten sonra artık pây-ı sebâtı bütün bütün mütezazel olacağı ve zaten Milona'dan aşağıya inmiş bulunan merkez ordu-yu hümâyûnun sağ ve sol cenâhları dahi hareket edilub ovaya inince Tırnova ve Yenişehir gibi mevâki'in Yunanlılar tarafından terk ve tahliyesinden başka bir şeye imkân bulunamayacağı bedîhî idi.

Nasıl ki yine o günün gecesi geç vakit neşr olunan ikinci 'ilâve Tırnova'nın zabt ve teshîr idilmiş ve 'asâkir-i mansûre-i mülûkânenin Yenişehir'e doğru ilerlemiş bulunduğunu tebşîr iden şu telgrafnâmeyi muhtevî bulunmuştur:

« Bi-'avnillâhi te'âlâ sâye-i muvaffakiyet-vâye-i hazret-i hilâfet-penâhîde icrâ olunan harekât-ı 'askeriye netîce-i hasenesi olmak üzere Alasonya ordu-yu hümâyûnunun bu gün saat altı buçukta Yenişehir'e iki saat mesâfede bulunan Tırnova

Kasabasını zabt ve teshîr eylediği ve ‘asâkir-i şâhânenin Yenişehir ovasına doğru ilerlemekte bulunduğu alınan telgraf haberleri üzerine i‘lân olunur. »

Şu hâlde ordu-yu hümâyûn cebheden ve cenâhlardan mâni‘-i ‘azim ve hareketi olmak isteyen Yunanlıları bütün hatt-ı harb boyunca püskürtmüş olduğundan düşman askeri kendisine bir istinâdgâh bulub mukâvemeteye karar virinceye kadar ânı ta‘kîb idecek idi. (s.191)

Tırnova’dan sonra Yenişehir’de düşmanın bir istinâdgâh-ı mühimmi yok idi. Lâkin Yunanlılar Tırnova ve civârında muntazamen çekilmiş ve fenn-i harbin muktezâsına tevfiğ hareket ile yollarda köprüleri filânları tahrib idebilmiş olsalar idi ordu-yu hümâyûnun ileri hareketini biraz te’hîr idebilirlerdi.

Şu kadarki Tırnova’dan Yenişehir’e ve oradan Çatalca’ya vukû‘bulan ric‘at-i Yunâniye fenn-i harbin tahsîn ve takdîr eylediği muntazam ric‘atlardan olmayub ‘adetâ bir firâr sûretinde vukû‘bulmuş olduğundan Yunanlılar ordu-yu hümâyûnun ileri hareketini men‘ idecek bir harekette bulunmağa muvaffak olmaktan başka sunûf-u ‘askeriye ile ahâliye virmiş oldukları dehşet yüzünden ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nin ilerlemesini birkat daha teshîl eylemişlerdir.

Bu sırada Yunan donanması ordu-yu hümâyûnun sol cenâhına tesâdüf iden Katrin sevâhili ile tarîk-i muvâselesini teşkîl iden Selanik cihetlerine doğru bazı sarkıntılık itmek teşebbüsünde bulunuyorlardı.

Fakat bu gibi sarkıntılıkların fenn-i harb nokta-i nazarından hiçbir ehemmiyeti olamayacağı pek bedîhî idi. Yunan donanmasının Selanik Körfezi dâhilinde mühim bir iş görmesi bir mikdâr askeri sevâhil-i Yunâniye’den alub Kesendire, Şika ve Karaburun taraflarına çıkarmasıyla mümkün olub hâlbuki Tırnova ve Yenişehir taraflarında Yunan askerinin pây-ı sebâtı çözümlere ‘asâkir-i mansûre-i ‘Osmâniye’nin firâra şitâbân olmaları ve bütün Teselya kıt‘asının eyâdi-i muzaffere-i ‘Osmâniyân’a geçmesi ihtimâli hâsıl olması Yunan Hükûmetini Golos tarafından bir tabur askeri bile vapurlarla karşıya nakil idememek mecbûriyetine düşürmüş ve bu sûretle Selanik Körfezinde dolaşan Yunan donanmasının sevâhilde bir iki müdâfa‘asız

noktaya ta‘arruzla cüz’î tahrîbât icrâsından başka bir şeye muvafak olamayacağı umûru ‘askeriye vâkıf bulunanlar nazarında bedîhiyât derecesinde ma‘lûm bulunmuş idi.

Fi’l-hakîka vukû‘ât-ı harbiye bu mutâla‘ayı tamâmıyla te’yîd ider sûrette zuhûr itmiştir.

Nisan’ın sekizinci günü bir iki kıt’a Yunan sefine-i harbiyesi Leftekarya İskelesi önüne gelerek sâhili topa tutub orada Kozköyü fırka-i hümayûniçün müddehar bulunan zahâyirin bir kısmını yakmış ve Nisan’ın onuncu günü tekrar bir takım sefâin mahall-i mezkûra (s.192) gelub evvelki mu‘âmele-i ihrâkiyeyi tecdîd eylemiştir.⁶⁹

Yunan donanmasının şu sarkıntılıklarında bir gûne ehemmiyet-i ‘askeriye olmağla beraber Hükûmet-i Seniyye Yunanlılar için en mühim bir nokta-i ta‘arruz teşkîl itmesi muhtemel bulunan Selanik Limanının bir kat daha tahkîmine lüzûm görerek Alasonya ordu-yu hümayûnuna gitmek üzere Selanik’e vâsıl olmuş ve ordu-yu mezkûrun Yunan hutût-u müdâfa‘asını müte‘addid noktalardan kesr iderek muzafferin Teselya’nın merkezine doğru ilerlemesi üzerine tâ Teselya’ya kadar ‘azîmetine mahal kalmamış bulunan Mâbeyn-i Hümayûn cenâb-ı mülûkâne Müşîrî devletlü Gazi Osman Paşa hazretleri üçüncü ordu-yu hümayûn müşîrî devletlü Kazım Paşa, vâli-i vilâyet devletlü Hasan Paşa hazerâtıyla müttehiden bir taraftan büyük ve küçük Karaburun istihkâmlarına fevka’l-‘âde metânet virub mevcûd büyük çaplı toplar için ‘ale’l-‘acele kızaklar yapmağa sa’y ve ihtimâm eyledikleri gibi bir taraftanda Selanik Körfezinde sevâhil-i ‘Osmâniye’de bulunan Kesendire, Şika ve büyük Karaburun fenerleri geceleri iş‘âl idilmemek ve büyük Karaburun mevki’inden tâ karşıdaki Vardar ve Kara Azmak ağızlarına kadar mümted bulunan mesâfede zaten batırılmış bulunan sâbit torpillerin mikdârını tezyîde ihtimâm eylediklerinden bu sâyede Selanik şehir ve limânı ta‘arruzât-ı a‘dânın her türlüşünden mesûn bulunacak bir hâl-i müdâfa‘ayı bulmuştur. Diğer cihetten Kesendire ve Karaburun taraflarında

⁶⁹ Şu hâdiseye dâir huzûr-u sâmi-i cenâb-ı sadâret-penâhiye Selanik vilâyet-i celîlesinden vârid olan 12 Nisan sene 313 tarihli telgrafnâmenin sûreti şudur:

« Leftekarya İskelesinde harîkden mesûn kalan erzakı yakmak veyâhûd gasb itmek emel-i fâsidiyle Nisan’ın onuncu günü dahi mezkûr iskeleye Yunan’ın ahşap bir sefine-i harbiyesiyle iki torpidosu gelub yine top atmağa başlamış ve sandallarla karaya asker çıkarmağa çalışmış isede sâhilde siper arkasında bulunan bir bölük ‘asâkir-i şâhâne tarafından idilen şiddetli tüfenk ateşine dayanamayarak sandallarla ric‘ate mecbûr oldukları ve akşamüzeri cümlesi Çayağzı’na ‘avdet eyledikleri Lithor Müdürlüğinden bildirilmiş ve dâhil-i kazâda lehu’l-hamd başka vukû‘ât olmayub âsâyiş berkemâl bulunmuş olduğu Katerin kâim-makâmlığının telgrafi üzerine ma‘rûzdur. »

‘ale’l-‘acele beş altı tabur ‘asâkir-i şâhâne sevkiyle düşmanın o sevâhile asker çıkarması ihtimâline karşı tedâbîr-i lâzime-i tahfaziye ittihâz olunmuş olduğundan Selanik tarafları tamamen taht-ı mahfûziyete girmiş demek idi.

Hükûmet-i Seniyye bu taraflardaki tertîbâtı her türlü ihtimâle karşı hâzır bulunmak maksad-ı tahfaz-kârânesine mübtenî olup muhârebenin asıl mühim safhâtı Teselya dârü’l-harbi üzerinde (s.193) cereyân itmekte bulunduğundan herkesin enzâr-ı dikkati oraya ma’tûf olup kalmış ve burada ise düşman bi’l-cümle mevâki’-i menî‘asını gâib eylemiş idi.

Yunanlılar hudûd boyundaki mevki’lerini muhâfaza idemeyub birer birer gâib itmiş olduklarını yekdil i’tirâf itmeyub üstü örtülü sözleriyle ketm-i hakîkate çalışıyorlardı bu cümleden olarak zîrdeki telgrafnâmeyle gösterebiliriz.

Atina 24 Nisan (Efrenç)

« Dün ba‘de’z-zuhur Türkler kuvve-i külliye ile Mati mevki’ine hücum eylediler. Muhârebe medîd ve kanlı oldu.

Yunanlılar bir birini müte‘âkib vâki’ olan yedi hücumu püskürttükten sonra akşamın saat altısına doğru terk-i mevki’a mecbûr oldular.

Asker müntezen Kazaklar’a çekilub orada tahassün itmişlerdir.

Pene Nehrinin teşkîl eylediği ikinci hatt-ı müdâfa’yı tahkîm için her türlü tedâbîr ittihâz olunmuştur.

Osmanlılar Tırnova’yı işgâl eylemişlerdir. Telefâtı külliyyetlidir. »

Bâlâda beyân idildiği vech ile Mati muhârebesi medîd bir top mübârezesine münhasır kalub burada ‘asâkir-i ‘Osmâniye tarafından hiçbir hücum vukû‘bulmamıştır. Yunanlılar bu muhârebenin pek kanlı olduğunu ve hatta ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nin telefât-ı külliye virmiş bulunduğunu zann ile hata idiyorlardı. Hatta bir iki gün evvel Yunan başkumandanı veliyyü’l-ahd Prens Konstantin Atina’ya çektiği telgrafnâmede Nisan’ın yirmi üçüncü veyâhûd Nisan Rûmînin on birinci günü Yunanlılar’ın güyâ istihsâl eyledikleri muvaffakiyet üzerine irtesi günü Osmanlıların

harekât-ı ‘askeriye icrâ itmemiş olduklarını ve Katerin tarafında Yunan Filosu tarafından icrâ kılınan ta‘arruzun Kozköyü cihetindeki düşmana endişe virecek derecede olduğunu yazmış ve bunun üzerine Atina’daki Yunanlılar tâli‘-i harbin kendilerine irâe-i rû-yi muvaffakiyet ideceği emniyesine düşdüğü gibi dâimâ Yunanlıların lehinde âmâl-i hâhânda bulunan (Daily Chronicle) gazetesi gibi bazı İngiliz cerîdeleride ümîd-i galebe Yunanlılar tarafında bulunduğunu yazıyorlardı. Hâlbuki bunlar ‘asâkir-i mansûre-i ‘Osmâniye’nin henüz Losovaki taraflarında pâ-yı sebâtı mütezil olmamış bulunan Yunanlıların Tırnova istihkâmınca hatt-ı ric‘atini kesmek üzere icrâ itmekte olduğu harekâtdan bî-haber bulunuyorlar veyâhûd li-ğarad-ı ketm-i hakikat idiyorlardı. (s.194)

Kozköyündeki altıncı fırka-i hümayûn Milona civârını gelub diğer fırkalara iltihâk itmiş olduğundan Yunan donanmasının Selanik Körfezindeki Katerin Leftokarye gibi mahalleri topa tutmasında ve bir takım zehâyiri bakmasında bir güne ehemmiyet olamazdı. Çünkü altıncı fırka-i hümayûnun tarik-i muvâsalesi dahi ba‘demâ sâhilden dâhile nakil edilmiş demek idi.

Bâlâdaki Atina telgrafnâmesi Yunanlıların harekât-ı ‘askeriye-i ‘Osmâniye’ye vâkıf bulunmak veyâhûd dahi ketm-i hakikat idilmek neticesi olarak yirmi dört saat kadar besledikleri ümîdlerin yirmi dört saat sonra nasıl mübeddel-i me’yûsiyet olduğunu göstermeğe kifâyet ider.

Mati top muharebesinden sonra Yunanlılar cephe ve arkalarının taht-i tehdîdde bulunduğunu görerek Miralay (Mastrapa)⁷⁰ livâsı artık bulunduğu mevâki‘de kalamamak mecbûriyetine düşmüş ve bu hâlde ordugâh da Prens Konstantin riyâsetinde in‘ıkâb iden bir meclis-i harbde mezkûr livânın Tırnova üzerine ric‘atî taht-ı karara alınmıştır.

İşte bâlâda beyân olunduğu vech ile Mâtî muharebesinin vukû‘bulduğu akşam Yunanlıların Losovaki ve sâir mevâki‘i kendiliğlerinden terk idub ric‘at itmeleri bundan neş‘et itmiştir. Hâlbuki bu ric‘at bâlâda dahi beyân olunduğu üzere muntazam bir ric‘at hâlinde kalamayub Yunan askerine bütün bütün perişanlık virecek

⁷⁰ *Mastrapas.*

derecede icrâ olunduğundan Yunan ordusu için Yenişehir’de bile duramayub tâ Çatalca’ya kadar çekilmek emr zarûrî hükmünü almıştır.

Bu ric‘atin sûret-i vukû‘unu Yunan ordusuyla beraber bulunmuş olan (Reuter) telgraf idâresinin muhbir-i mahsûsu pek güzel bir sûrette tasvîr itmiş olduğundan ber-vech-i âtî tercüme ve derci münâsib idilmiştir.

« Geçen cuma günü vuku‘bulan Mati muharebesi ehemmiyetsiz bir top düellosu olub tarafeynce pek az telefâtı mûcib olmuş idi.

Akşamın saat yedisinde Yunanlılar henüz mevki‘lerini muhâfaza idiyorlardı. Fakat üç saat sonra ric‘at-i kahkariye başladı.

Bu ric‘atın esbâbı mu’ahharen anlaşılmıştır

Akşamın saat sekizine doğru iki Osmanlı bataryası Deliler ve Gütavi cihetlerinde ateşe başlamış, bir müfreze süvârî de Karadere Vâdisi cihetinden gelerek ormanlar arasında görülmüş idi. Bu hâlde Hamdî Paşa fırkasının Nezeros ve Rapsani’yi aldıktan sonra Milona Boğazındaki kuvve-i ‘Osmâniye ile birleşmiş olduğu anlaşıldı.

Bir müddet sonra Gütavi ve Deliler köyleri yanıyor idi. Bu sırada güneş gurûb (s.195) itmek üzere olub irtesi cumartesi günü muhârebenin tekrar başlayacağı zann oluyordu.

Biz mevki‘-i harbdan Tırnova’ya ‘avdet idub ekser hânelerin tahrib idilmiş olduğunu gördük, saat on birde ikâmetgâhımızdan dışarıya ‘atf-u nazar eylediğimiz zaman mühimmât dolusu arabaların Yenişehir’e doğru gitmekte oldukları müşâhede idildi. Bu hâlde ta‘mîk-i tahkîkât olununca Tırnova’da tek tük kalmış olan ahâlînde ‘azîmet için emir almış oldukları, Osmanlıların civârda kuvve-i külliyesi bulunduğu, Çayhisarı civârında hudûd üzerindeki Aya İliya Dağındaki geçidide tuttukları ve Yunan ordusunun tamâmıyla ric‘ate başladığı haber alındı.

Meğer daha saat sekizde Yunan ordusunun ric‘ate başlaması emir olunmuş imiş, saat sekiz buçukta alaylar Yenişehir’e ric‘at emrini alarak muntazamca çekildiler.

Biz bazı zâbitân-ı ecnebiye ile beraber Tırnova'dan çıktık bizim gibi Yenişehir'e gitmekte olan bazı Avrupa gazeteleri muhbirlerine tesâdüf eyledik.

Esnâ-yı râhde Yunan piyâdesinede tesâdüf eyledik. Bunlar sakat sakat yolda devam idiyorlardı. Gece pek karanlık olub yanmakta bulunan Gütavi ve Deliler köylerinin alevleri uzaklarda görülüyordu.

Yolda ilerledikçe birçok Yunan bataryalarını ve her sınıftan Yunan askerlerini geçiyor idik bir müddet sonra şâyân-ı te'essüf bir hâlde Yenişehir'e doğru gitmekte olan çoluk çocuk, kadın erkek, bir sürü halka da tesâdüf eyledik. Asker ahâli yekdiğerine karışmış olduğu hâlde yürüyorlardı.

Sunûf-u muhtelif-i 'askeriye düzelmesi kâbil olmayacak bir derecede karışmışlardı.

Tırnova Kazaklar tarîkinin mültekâsında birden bire bir cemm-i ğafîr firârıyla yolun üzerine hücûm eylediler. Bu hâlde o zamana kadar icrâ-yı hüküm iden sükûn ve sükût-u hazînâne birden bire mübdel-i şetâmet oldu. Fikr-i itâ'at-ı 'askeriye bütün bütün zâil olmuş idi. Asker kumandanlara zâbitâna ağızlarına gelen küfrü idiyorlardı. Artık ric'at-i muntazama firâra munkalib olmuş idi. Zâbitân gayet perişân bir hâlde bulunan asker ve ahâlînin ortalarında yürüyorlardı.

Boğaz tarafındaki Yunanlıların işâret telgrafiyla Yenişehir'e işâret virmekte olduklarını gördük.

Birden bire bir şetâmet-i müdhişe kulaklarımıza vâsıl oldu. (s.196)

Ric'ati muhâfaza için arkada süvârî yok idi. « İşte Türkler geliyor! » sedâları bir anda bin ağızdan sâdır olarak sağdan soldan başka sedâ işidilmez oldu.

Bu sedâ-yı müdhiş yıldırım kadar te'sîr hâsıl itmişdir diye bilirim. Askerler, kadınlar erkekler, çoluk çocuk hayvanlar, öküzler, eşekler, sığırlar, mandalar ta'rîfi gayr-ı kâbil bir Herc-ü merç ile ileriye saldırdılar.

Bunlardan pek çoğu birdaha kalkmamak üzere yere düştü.

Yıkılubda yol üzerinde kalan arabalar herc-ü merc-i ‘umûmîyi tezyîde bâ‘is oldular.

Bu arada bizim arabamızda devrilub düşmüş olduğundan arkadaşlarımızın her biri bir tarafa dağıldı.

Biraz sonra fikirlerini dehşet istîlâ itmiş olan askerler, gönüllüler, müsellaḥ köylüler her tarafa doğru ateş itmeğe başladılar, kurşunlar vızlayarak kalabalığın arasından geçiyor idi. Atılan tüfenklerin ziyâsı ova içinde karanlık arasında yer yer aydınlık hâsıl idiyordu. Yunanlıların karanlık arasında birbirlerini urub öldürmekte olduklarını hiss eyledik.

« Ateş kes! » borusu işidilinceye kadar tüfenk sesleri otuz dakikadan ziyâde devam eyledi. Fakat boru sesi etrâf-ı âfâkda tanîn endâz olduğu hâldede tüfenk sesleri kesilmedi. Nihâyet biraz kesilinceye ve tek tük şuradan buradan atılacak hâle gelinceye kadar geçen zaman nazarımızda aylar gibi lâ yetenâhâ göründü.

Ben sâir muhârebelerde de bir haylî karışıklıklar görmüş isem de bu Tırnova firârında Yunanlıların birbirini katil ve telef etmek sûretiyle icrâ ittikleri tüfenk ateşi gibi müdhiş bir şeyi görmedim.

Biz bir aralık yoldan çıkarak tarlalar arasına girmiş iken tekrar yola ‘avdet eyledik. Yolun üzeri çoluk çocuk kadın erkek, hayvânât cesedleriyle dolmuş idi.

Ayağımız her attığımızda hâl-i ihtizârda bulunan bir bî-çârenin koluna, eline, göğsüne başına tesâdüf idiyordu. Yolun üzerinde mühimmât sandıkları, kırılmış arabalar, ev eşyâsı, yataklar, yorganlar, yığılmış kalmış, bunlara çarpan hayvânların sadâları dehşet bahş-i kulûb olmakta bulunmuş idi.

Yol üzerinde toplar, kapaklılar dahi bırakılmış olduğundan bunlar dahi firârîlerin ilerlemesine mâni‘ oluyor idi. (s.197)

Yaya firârîlerden birçokları süvâriler üzerine hücûm idub altlarındaki hayvanları ele geçirince gözden nihân oluyorlardı.

Şu herc-ü merc-ü ‘umûmî arasında bazı Yunan zâbitânı firarîleri kaçırmaktan men‘ itmek üzere boş boşuna rovelver ile tehdîdât icrâ idiyorlarsada seyl-ü hurûşân-ı firârîyân anlarında sürüb götürüyor idi. Diğer bir takım zâbitân ise kendilerini gâib idub neferâtta daha ziyâde sür‘at ile kaçıyorlar idi.

2.2.2. Yenişehir Muvasalet

Yenişehir muvâsalet itmiş olan General Mavro Mihâli tekrar şehir-i mezkûrdan çıkarak Tırnova cihetinden gelen firârîleri geri döndürmek teşebbüsünde bulunmuştur.

Yenişehir medhalinde bulunan köprü üzerinde o kadar çok arabalar, insanlar, toplar, hayvanlar yığılmış kalmış idi ki birkaç saat oradan geçmek kâbil olmadı.

Yenişehir’in sokaklarında her sınıf asker bir herc-ü merc hâlinde olup asker ne boru ile virilen « Silah başına » kumandası ve ne de zâbitânın lisânen vukû‘bulan davetini işgâ itmiyordu.

Sabahın saat ikisine doğru Tırnova bozgunluğunu haber almış olan ahâlî vaz‘î gayr-ı kâbil bir perişânlık ile firâr eylemişler idi. Halkı öyle bir dehşet istilâ eylemişidi ki bir yerden cüz‘î bir sedâ işidilse derhâl herkes çil yavrusu gibi etrafa dağılıyor idi.

Ay tulû‘ idubde ortalık biraz aydınlanınca ahâlînin efkârına biraz itmi’nân geldi. İrtesi günü ‘ale’s-seher herkes uykudan kalktığı vakit bir sokaktan diğerine bir evden diğerine gidub istikbâl hakkında beyân-ı fikir endişe-kârâne idiyorlardı.

Gece karışıklığı esnâsında telef olanların mikdârı beş altı yüz kişi kadar tahmîn olunuyor.

Sabah olunca zâbitân şehrin dâhil ve etrafında müteferrik bulunan askeri toplayub garb ve cenûb-i garbî yollarıyla Çatalca’ya sevk itmeğe ibtidâr eylediler.

Yunan askeri bir lokma yemek yemeksizin yolda devam idiyorlardı. Bunlardan ekserîsi cuma sabahından beri yemek yememişlerdi.

Eğer Osmanlı askeri Yunanlıların bu havf ve dehşet firârından haberdâr olmuş olubda ta'kîbde şiddet gösterseydi Yunanlıların perişânlığı yüz kat ziyâde olacak idi.

Osmanlı süvârîsi Yenişehir'den Golos'a (s.198) giden şemendifer hattını iştigâl idemediğinden mecrûhîn şemendifer ile Golos'a ve oradanda vapur ile Pire'ye nakil olunmuştur.

2.2.3. İkinci Dehşet ve Firar

Yunan askerinin Yenişehir'i tahliye ideceği beyne'l-ahâlî şâyi' olunca herkesin dehşeti müzdâd oldu. Korkusundan ne yapacağını bilemeyen ahâlî Çatalca'ya, Golos'a doğru firâra şitâb idub yolları doldurdular.

Arabalara, hayvanlara külliyyetli ev eşyası yüklenilmiş idi. Arabası hayvanı olmayacak derece fakir olanlar ise eşyalarını omuzlayub hazînâne bir tavır ile yürümekte, memleketin dûcâr olduğu şu felâket-i 'azîmeye bâ'is olanları söğüb saymakda idiler.

Yük vagonlarından mürekkeb bir tren üç bin kadar ahâlîyi Golos'a nakle mecbûr oldu. Ahâlî mezkûr trene o derece izdihâm göstermişdi ki vagonların üzerinde bile yüzlerce adamlar bulunuyor idi.

Bu arada binlerce ahâlî her an Osmanlı süvârîsinin hücumuna dûcâr olacakları korkusuyla muzdaribâne yolda devam idiyorlardı.

Saat on bir buçukta artık Yenişehir'de ahâlî nâmına kimse kalmamış idi. Prens Konstantin ile erkân-ı harbiyesi 'ale's-sabah bir trene râkiben hareket itmiş oldukları gibi zâbıtân ve asker dahi diğer trenleri doldurduğundan ahâlî şemendifer ile 'azîmete imkân bulamamışlardır.

2.2.4. Golos'un ahvâli

Muahharan bizde Yenişehir'i terk ile Golos'a gittik. Burasını Yenişehir'den fenâ bir heyecânda bulduk. 'Asâkir-i 'Osmâniye'nin karîben orayada geleceği havâdisi ağızdan ağıza deverân idiyor idi.

Firârlerden biraz zengin olanlar limanda bulunan bi'l-'umûm sandal ve kayak ve gemileri tutarak Eğriboz adasına gidiyorlar idi. »

« Ajans Reuter »'ın pek güzel tasvîr eylediği şu dehşet-i 'umûmî esnâsında 'asâkir-i mansûre-i hazret-i pâdişâhînin harekâtına gelince:

Nisan'ın on ikinci Cumartesi günü 'ale's-sabah süvârî on üçüncü ve on dördüncü alaylar ve müte'âkiben Naim Paşa piyâde livâsı Tırnova'ya doğru hareket iderek süvârîler evvel emirde kasabaya dâhil olmuşlar ve orasını kâmilten tahliye edilmiş olduğu hâlde bulmuş olduklarından Tırnova Yenişehir caddesini ta'kîb iderek Yenişehir'e doğru istikşâf icrâsında devam itmişlerdir. (s.199)

(Bkz: Ek-24) (s.200)

Naim Paşa livâsı ise saat altı buçukta Tırnova'ya vâsıl olarak bir taburu kasabanın mufazasına terk edilmiş ve diğer taburlar ise hâric-i kasabada hemen çadır rikz iderek arkadan gelmekte bulunan kuvve-i külliyyeye muntazır kalmıştır.

Mezkûr livâyı müte'âkib Devletlü Ethem Paşa hazretleri dahi erkân-ı harbiye hey'etiyle beraber Tırnova'ya dâhil olmuşlardır. Ancak düşmanın Köstem nehri havzasında mukâvemet-i şedîde göstermesi melhûz olduğundan paşa-yı müşârûn ileyh hazretleri orada kalmayarak kuvve-i külliyyenin ilerlemesi esbâbını tehyi'e için Kaunak'daki karargâhlarına 'avdet itmişlerdir.

Salı günü Milonada karargâh-ı 'umûmîye gelmiş olan yâverân-ı hazret-i şehriyârîden topçu mu'allimi sa'âdetlü Goromikof Paşa hazretleri geceleyin bir süvârî bölüğünü müsteshaben Yenişehir'e doğru istikşâf icrâsı için Devletlü Ethem Paşa hazretlerinden müsâ'ade taleb ve istihsâl eylemiş olduğundan Cafer Bey kumandasındaki süvârî bölüğü paşa-yı müşârûn ileyhin rifâkatine virilerek o gece hemen Tırnova'dan hareket eylemişlerdir.

Mezkûr bölük Yenişehir Tırnova arasında kat'-ı mesâfe eylediği sırada Yunan askerinden dört kişiyi esir eylemiş olduğundan Sa'âdetlü Goromikof Paşa hazretleri düşmanın ahvâline dâir ma'lûmât almak üzere esrâ-yı merkûmeyi derhâl isticvâb eylemişlerdir.

Bunların ifâdesinden ‘asâkir-i hasmın Yenişehir’i kâmilten tahliye eylediği ve binâen ‘aleyh Osmanlı askeri ileri gidecek olursa şehir-i mezkûrun bi’s-suhûle kabza-i teshîre geçeceği anlaşılmış olmağla paşa-yı müşârun ileyh hazretleri keyfiyeti bâ-rapor başkumandanlığına bildirmiş ve makâm-ı müşiriyetten irtesi günü ‘ale’s-sabah doğrudan doğruya Yenişehir üzerine yürüyüp orasını işgâl eylemek üzere emir virildiği gibi on üçüncü ve on dördüncü süvârî alaylarıyla bir süvârî bataryası dahi ferîk-i müşârun ileyhe refâkat itmek üzere emir almıştır.

Bunlar irtesi günü ‘ale’s-sabah Yenişehir önüne muvâsalet iderek Köstem nehri üzerindeki köprünün berî tarafında Yüzbaşı Cafer Bey’in kumandasında bulunan süvârî pişdâr bölümü düşmanın tüfenk ateşlerine hedef olduğundan tevakkuf itmiştir. İşbu tüfenk ateşinin şehirde muhtefî düşman askeri tarafından mı yoksa Yunanlılar’ın (Andardert) dedikleri başıbozuklar tarafından mı icrâ idildiğini anlamak lâzım gelmesiyle pişdârla beraber bulunan süvârî batarya tarafından der‘akab şehrin üzerinden geçmek sûretiyle birkaç gülle atılmış ve hâlbuki şu ateşe düşman tarafından mukâbele gösterilmemiş olmağla beraber tüfenk ateşide kesilmiş (s.201) bulunduğundan Yenişehir’in ‘asâkir-i düşmandan hâlî olduğuna hüküm idilerek pişdâr bölümünün Köstem üzerindeki büyük köprüden geçerek şehre duhûl itmesi emir virilmiştir.

Bölük tamâmıyla ilerleyub köprüye gireceği sırada Yenişehir ahâlî-i Mûseviyesinden birisi⁷¹ bölük yüzbaşısının yanına takarrubla Yunanlıların köprüyü atmak üzere bir dinâmît lağmı tertîb itmiş ve fakat fitile ateş virmeğe meydân bulamamış olduklarını beyân eylediğinden pişdâr müfrezesi köprüden geçmekte biraz te’ahhür idub evvel emirde lağmın fitili bozularak tehlike ber-taraf idildikten sonra ‘asâkir-i mansûre-i hazret-i pâdişâhî kemâl-i satvet ile köprüden mürûr idub Yenişehir’in içine girmiş ve şu sûretle şehir işgâl olunub keyfiyet der-‘akab çıkarılan süvârî vâsıtasıyla merkez ordugâha tebşîr olunmuştur.

⁷¹ Mûmâ ileyhin şu hareket hayr-hâhânesini gören bir Yunanlı, Osmanlı askeri imdâdına yetişinceye kadar kendisini urub telef itmiş ise de sâye-i ‘inâyet-vâye-i hazret-i pâdişâhîde kendisinin evlâd ve ‘ıyâlına münâsib mikdâr ma‘âş tahsîs idilmiş ve tekâlîf-i emîriyeden mu‘âfiyetleri hakkında da irâde-i ihsân ‘âde-i hazret-i pâdişâhî şeref-südûr buyurulmuştur.

Pişdârın Yenişehir önüne ilk muvâsaletinde dâhil-i şehirden icrâ idilen tüfenk ateşi Yunan askerinin son müfrezesi dahi şehirden infikâk ideceği sırada hapishânede bulunan kanlı kâtil, hırsız ve sâireden ‘ibâret üç yüz kadar mahbûsîn tarafından icrâ edilmiş imiş.

Mahbûsîn-i mezkûra salıverildikleri sırada Yenişehir’i me’mûrîn-i hükûmetten ve ahâliden hâlî görünce rast geldikleri mahalleri gâret ve yağma ve önlerine çıkan bakiyye-i ahâliyi itlâf iderek büyük bir kargaşalık ikâ’ eylemişlerse de ‘asâkir-i ‘Osmâniye pişdârı tarafından atılan gülleli toplar bu mahbûsîni sûrâh-ı ihtifâyâ çekilmeğe veyâhûd firâra mecbûr eylemiş ve binâen ‘aleyh ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nin şehre duhûlüyle beraber emn-ü âsâyış ‘avdet idub cümlelerin mâl ve canı hıfz-u sıyânet olunacağı derhâl i’lân edilmiştir.⁷² (s.202)

Süvârînin Yenişehir’e girmiş olması ve düşmanın oradan Çatalca’ya firârı merkez ordugâh-ı hümayûna ihbâr idilir edilmez Hakkı Paşa fırkasının o gün ilerleyub Yenişehir’e girmesi ve Hamdi Paşa fırkasının Musalar Köyünde kalması ve Neşet Paşa fırkasının Losovaki Tepesinden kâmilan aşağıya inerek Tırnova’yı işgâl eylemesi emri virilmiş olduğundan yevm-i mezkûrun akşamına doğru Hakkı Paşa fırkası Yenişehir’e girerek istasyon civârında rekz-i hıyâm muzafferiyet eylemiştir.

⁷² ‘Âsâkir-i nusret-mü’essir hazret-i pâdişâhînin Yenişehir’i sûret-i zabta dâir Alasonya ordu-yu hümayûnu kumandanı Müşîr Devletlû Ethem Paşa hazretlerinden mevrûd fî 13 Nisan sene 313 tarihli telgrafnâmelerin sûretidir:

Yenişehir’in hîn-i işgâlinde hâzır bulunan Miralay Seyfullah Bey şimdi geldi. Ma’lûmâtı ber-vech-i zîr ‘arz olunur:

Bir gün ‘ale’s-sabah iki alay süvârî bataryası Tırnova’dan hareketle ‘asâkir-i Yunâniye’nin hîn-i firârında mahbûshânedan salıverilmiş ve hâricten gelmiş olan ahâli beldeyi rencide ve birçok dükkanları tahrib ve yağma itmiş bulunan Yunanlı eşrânın üç çaryek mesafe kalarak atmağa başladıkları tüfenklerine ehemmiyet virilmeyerek Yenişehir’e girilmiştir. Mahall-i mezkûrda bulunan ahâli-i İslâmiye ve Müseviye eşkrîz-i mehmedet ve şükrân olarak cünûd-u mülûkâneyi karşılamış ve Hükûmet Konağı havlisinde ‘asâkir-i şâhâne ve ahâli-i merkûme ile Metropolit ve ahâli-i Hristiyanîye safbeste-i ihtirâm oldukları hâlde du’â-yı dimumiyyet hazret-i şehriyârî tezkâr ve üç defa « Padişahım çok yaşa » temenniyât vâcib’ül-edâsı raf’-ı bâriğâh hüdâ kılınmıştır. Düşman gayr-ı muntazam bir sûrette ric’at itmiş olduğundan yollarda ve şehirde birçok cebhâne ve çadır ve sâire ile on iki santimetrelilik altı ‘aded kale ve dört ‘aded cebel topu ve birçok peksimet ve arpa ve un gibi erzak terk itmişlerdir.

Ş Saat sekize doğru Hakkı Paşa fırkası pişdâra iltihâk itmiş ve Neşet Paşa fırkası dahi Tırnova civârına ta’yîn olunmuştur. Bugünkü vukû’âtın tafsîli vech-i ma’rûz üzere olduğu ma’rûzdur.

Ş Düşmanın Yenişehirden pek fenâ bir hâlde ric’at ittiği ve Yenişehir’de birçok mühimmât bıraktığı Alasonya ordu-yu hümayûn kumandanlığından ahîren alınan telgrafda muharrerdir.

Hamdi Paşa fırkası Pazar günü ile gecesini Musalar'da geçirmiş ve irtesi günü ne sûretle hareke ideceğine dâir merkez ordugâhdan ta'limât gelmemiş ise de erkân-ı harbiyesiyle ba'de'l-istişâre ahvâl-i 'umûmiyeyi ve Yunan ordusunun kâmilten Çatalca'ya geçilmiş olduğunu nazar-ı dikkate alarak ve ileriye hareketten tevellüd idecek mes'ûliyeti der-'uhde iderek pazartesi 'ale's-seher Musalar'dan hareketle akşamüzeri Yenişehir'in cenûb cihetine bi'l-muvâsele şehirden İnebeyler karyesine giden yolun iki tarafında ahz-u mevki' eylemiştir. Yevm-i mezkûrda devletlü Ethem Paşa hazretleri dahi erkân-ı harbiye hey'etiyle beraber Yenişehir'e dâhil olarak eşraf-ı İslâmiye'den birisinin taht-ı tasarrufunda olduğu hâlde Yunan ordusu başkumandanı Prens Konstantin tarafından ikâmetgâh ve karargâh olmak üzere intihâb idilmiş bulunan büyük bir hâneye nâzil olmuşlardır.

Yunanlıların ne kadar telaş ve sür'at ile firâr itmiş olduklarına bir delîl ve umûr-u 'askeriyece te'âküb iden hatâlarına büyük bir zamîme olmak üzere şurasını haber virelimki Prens (Konstantin)'in erkân-ı harbiyesi Çatalca ve Dömeke civârının gâyet mükemmel ve musahhah olarak tertîb edilmiş müte'addid harîtalarını mezkûr konakta terk idub gitmiş olduklarından erkân-ı harbiye-i 'Osmâniye hey'eti evvel emirde bunları iğtinâm idub bundan sonra hücûm idilecek mevâki'in (s.203) (Bkz: Ek-25) ahvâliyle yollar hakkında pek mühim ve istifâdeli ma'lûmât ahzına muvaffak olmuşlardır.

Devletlü Ethem Paşa hazretlerinin şehre muvâseletlerini müte'âkib te'mîn-i inzibât husûsu en evvel nazar-ı i'tinâyâ alınarak şehrin kumandanlık ve mütesarrıflığı ordu-yu hümâyun erkân-ı harbiyesinden olub muhârebât-ı vâki'ada gösterdiği yararlık âsârına mebnî rütbesi Mirlivalığa terfî' buyurulmuş olan Sa'âdetlü Seyfullah Paşa 'uhdesine tevdi' olunarak der'akab devriyeler tertîb edilmiş ve bunlar sokak sokak gezerek emin ve âsâyîşi muhâfazaya himmet eylemiştir. (s.204)

(Bkz: Ek-26) Bu sırada Yenişehir'in manzarasından daha 'ibret nemâ bir şey olamazdı. Sokaklarda pek nâdir ahâlîye tesâdüf idilmekte olub şehre kâmilten insandan hâlî zan olunur idi. Mağaza ve dükkânların bir kısmı kapalı bulunduğu hâlde diğer kısmı Yunanlılar tarafından salıverilmiş olan mahbûsîn tarafından kepenkleri camları kırılarak içlerindeki eşyâ yağma edilmiş olduğundan o gibi dükkânların önünde 'ale-

l'acele kaçırılır iken yere düşmüş bir takım emti'a ve eşyâya tesâdüf idilmekte olduğu gibi hânelere girilince pek nâdirinde eşyâ-yı beytiyeye tesâdüf olunuyordu.

Ahâlî hîn-ı firârda bahâda ağır yükde yenik eşyâdan başka yükde ağır olan eşyâ-yı dahi arabalara hayvanlara yükledub Çatalca'ya ve Golos'a doğru aşırılmışlar idi.

Hükûmet-i 'askeriye şehrin işğalini müte'âkib ğanâim-i harbiyeden 'add olunacak eşyânın tahrîsine ibtidâr idub evvel emirde istasyon civârındaki debboyalar açılmış ve bunların derûnunda üç bin mücedded kara tüfenki ile iki bin sanduk kadar cebhânesi ve birçok top mermisi bulmuş olduğu gibi eski Yenişehir Kalesine çıkıldığı zaman henüz oraya ta'biye idilmiş bulunan on santimetrelık altı kıt'a cesîm Kana topları ile mikdar gülleli mermi bulunmuştur.

Şu iğtinâmât ile beraber Yenişehir'de elde idilen hastahâne âlât ve edevât ve sâire levâzım-ı tıbbiye, Yunanlıların harb için evvelden ne kadar hazırlık görmüş olduklarına delâlet idecek sûrette kesretli idi.

Yenişehir zabt idildiği sırada Hayri Paşa fırkası sağ cenâhtan yavaş yavaş Zark mevki'ine ilerleyub Nisan'ın on altıncı günü Tırhala'ya doğru ilerlemiş ve Yunanlılar evvelce orasını tahliye eylediklerinden 'asâkir-i (s.205) 'Osmâniye bilâ muhâlefet şehre girub orayada râyet-i zaferâyet-i 'Osmânî rikz olunmuştur.⁷³

⁷³ Tırhala'nın işğaline dâir Alasonya ordu-yu hümâyûnu kumandanı Müşir Devletlü Ethem Paşa hazretlerinden vârid olan 17 Nisan sene 313 tarihli telgrafnâmenin sûretidir:

'Avn-ı 'inâyet bârî ile sâye-i satvetvâye-i hazret-i hilâfet-penâhîde mâh-ı hâlin on altıncı Çarşamba günü ba'de'z-zevâl saat dokuz râddelerinde Tırhala'nın 'asâkir-i nusret-mü'essir mülûkâne tarafından taht-ı işğale alındığı ve Yunan eşkıyâsı yevm-i mezkûra kadar Tırhala'da olub 'asâkir-i şâhânenin vürûdunu anlar anlamaz şehir hâricine çıkarak bir müddet tüfenk atmışlarsada bir gûne telefâtımız olduğu ve Zark'tan Tırhala'ya gidinceye kadar güzergâhda bulunan kurâ ahâlîsinin kâmilten firâr itmiş olduğu ve buna da 'asâkir-i Yunâniye tarafından nâbecâ bir takım isnâdât ile ahâlî-i merkûmenin 'asâkir-i 'Osmâniye'den ihâfe idilmeleri sebeb olduğu ve cünûd-u cenâb-ı mülûkânenin etvâr-ı hasenesini gördükten sonra ed'ıye-i hayriye-i cenâb-ı zıllullâhîyi bir âvarde-i zebân iderek hâne ve me'vâlarına 'avdet eyledikleri ve Tırhala'dan dahi firâr idenler bulunduğu haber alındığından ilerü gelenlerin ricâsı üzerine bir beyânnâme neşriyle te'mînât i'tâ idilerek ânların dahi celb idildikleri ve bugün 'ale's-sabah 'asâkir-i şâhâne-i mülûkâne safbeste-i ihtirâm ve selâm olduğu hâlde izdiyâd-ı 'ömür ve satvet mülûkâne du'âsı raf'-ı bârigâh ahadiyet kılınarak üç defa (padişahım çok yaşa) zemzemesiyle tezyîn-i lisân-ı 'ubûdiyet idildikten sonra yirmi bir top endâhtiyle râyât-ı nusret mü'essir-i 'Osmâniye'nin Tırhala Kalesine keşide eylediği ve şehir-i Nisan'ın on beşinci Salı günü Tırhala hapishânesinde mü'ebbed cezâsına mahkûm olan iki yüz kadar mücrimîn tahliye idilerek ellerine silah virildiği idilen tahkikâtan anlaşıldığı ve Yunanlıların Tırhala kasabasıyla civâr kurâ ahâlîsine yirmi binden mütecâviz silah tevzî' ittiği ve üç gün akdem debboyaları açarak ne mikdâr cebhâne ve silah ve erzâk var ise ahâlîye

Yenişehir'den sonra Teselya'nın işgâl idilecek en mühim noktaları bir taraftan Golos Yenişehir ve Golos Kalabaka şemdifler hattının mültekâsında bulunan Velestin ile ordu-yu hümâyûnun cenâhına ve köylerine doğru tecâvüz için Yunan ordusuna üssü'l-harekât olabilecek olan Golos şehri olmasıyla Yenişehir'e muvâsaleti müte'âkib makâm-ı müşîriyetten virilen emir üzerine Mirlivâ Sa'âdetlü Naim Paşa ile süvârî livâsı kumandanı Süleyman Paşa dört tabur 'asâkir-i şâhâne ile bir alay süvârî ve iki batarya topu müstesbahan Velestin tarîki üzerinde ilerlemekle başlamışlardır.

Bu kuvvetin Yenişehir'den hareketi Nisan'ın on beşinci günü idi. Düşman şemendifer hattını bozmamış ise de meydânda vagon, lokomotif bulunmadığından ve bulunmuş olsa dahi hattın geçtiği arâzînin iki ciheti henüz düşman elinde bulunduğu cihetle nakliyât-ı 'askeriye emniyet-i tâmmeye ile icrâ idilemeyeceğinden bi't-tab' askerin hatt-u mezkûr vâsıtasıyla nakli kâbil olmayub yayaca hareket olunmuştur.

Kuvve-i mezkûre Velestin tarîki üzerinde biraz ilerlediği zaman düşmanın ilerude kesretli bulunduğuna ve Golos tarîkinin şiddetle müdâfa'a olunacağına delâlet idecek bazı 'alâ'im görülmüş olduğundan Naim Paşa kuvve-i mevcûdenin 'adem-i kifâyetinden ve lüzûm-u tezyidinden (s.206) bahisle Devletlü Müşîr Paşa hazretlerine bir tahrîrât göndermiş olduğundan der-'akab Yenişehir'den çıkarılan 'asâkir ile kuvve-i mezkûre sekiz tabur piyâde, iki buçuk alay süvârî ve iki bataryaya iblâğ idilmiş ve işte şu kuvvet Nisan'ın on altıncı günü Gereli'de müctemi' bulunmuştur.

Ertesi günü Süleyman Paşa ma'îyyetindeki 'umûm süvârî ile (Velestin Rizomilon) hattı üzerinde bir istikşâf icrâ iderek bu hattın düşman piyâdesi tarafından tutulmakta olduğu anlaşıldığı gibi gerek o civârlarda tesâdüf olunan köylülerden ve gerekse Golos'tan kaçan bazı Mûsevîlerin ifâdelerinden düşman kuvvetinin bin ile iki bin arasında bulunduğu dahi anlaşılmıştır.

yağma ittirilmiş olduğu haber alındığından mezkûr esliha ve cebhâne kimin yedinde mevcûd ise yirmi dört saate kadar teslimi ve 'aksi hâlinde mücâvizât-ı şedîdenin icrâsı mukarrer bulunduğu ve malzeme ve erzak-ı 'askeri kimin yedinde zuhûr idecek olur ise cezâ-yı nakdî ahz idileceği husûsâtının i'lân kılındığı şimdi birinci fırka kumandanı Hayri hazretlerinden alınan tahrîrâtta beyân kılınmış olduğu ma'rûzdur ferman.

Ertesi günü bu kuvvet henüz bir gûne harekette bulunmazdan evvel Devletlû Gazi Ahmet Muhtar Paşazâde erkân-ı harbiye Miralayı ‘İzzetlû Mahmut Beyefendi müfreze-i mezkûrenin erkân-ı harbiye hey’etinde bulunmak vazîfesiyle Gereli’ye muvâsalet eylemiştir.

Almanya’da ikmâl tahsîl iderek İmparator hazretlerinin ‘asâkir-i hâssası meyânında bi’l-fi’l zâbitlık itmiş ve Almanya kavânîn-i ‘askeriyesi ahkâmına göre erkân-ı harbiye zâbitı sıfatını ihrâz itmeğe muvaffak olmuş bulunan ‘İzzetlû Mahmut Beyefendi hakikâten zâbitân-ı ‘askeriyemiz meyânında teferrüd itmiş erbâb-ı meziyye ve liyâkattan olub bu defa kendi arzusuyla harbin bi’l-fi’l tatbikâtını görmek gibi bir emel tekemmül-cûyâneye mebnî ordu-yu hümayuna gelmiş idi.

Yenişehir’e muvâsaleti Nisan’ın on altısına müsâdîf olub Devletlû Ethem Paşa hazretleri Golos cihetinde ancak sekiz yüz kadar tahmîn olunan düşmanı tard itmek vazîfesiyle hareket iden müfreze-i ‘Osmâniye’nin erkân-ı harbiyesinde muktedir bir zâtın bulunmasındaki fevâ’idi takdîr eylediklerinden mîr-i mûmâ ileyhi hemen ertesi günü Naim ve Süleyman Paşaların nezdine göndermişlerdir.

‘İzzetlû Mahmut Efendi Gereli’ye muvâsaletini müte‘âkib usûlen etrâf ve enhânın (s.207) (Bkz: Ek-27) (s.208) vaz‘ıyet-i topoğrâfiyesini tedkîk iderek bu bâbda iktizâ iden ma‘lumâtı istihsâl eyledikten sonra müfreze kumandanı Naim Paşa ile süvârî kumandanı Süleyman Paşaların nezdine gelerek müfreze erkân-ı harbiye hey’eti dahi hâzır bulunduğu hâlde harekât-ı âtiye için fikir ve mutâla‘aları neden ‘ibâret bulunduğunu istifsâr eylemiştir.

Paşa-yı mûmâ ileyhimâ düşmanın ilerideki kuvveti hakkında ma‘lûmât-ı sahîha ve tâmmе alınamadığından şimdilik ileri gidilub bir müddet intizâr ile vakit geçirilmesi mutâla‘asını dermeyân eylemişlersede Mahmut Beyefendi düşman henüz yediği darbe-i şedîdenin taht-ı te’sîrinde olub kendisini toplamağa meydân bulmamış iken ileri gitmek fâideli olduğu ve intizârın ise o civârdaki düşmanın kesb-i kuvvet itmesine ve etrâfında müteferrik ‘asâkirini toplamasına hizmet itmekten başka bir netîce hâsıl idemeyeceğini ve eğer kuvve-i mevcûde ileri hareket icrâsını yapamayacak derece zayıf görülüyor ise o hâlde karargâh-ı ‘umûmîden tekrar istimdâd edilmesini, şâyed kuvve-i mevcûde zayıf görülüyor ise düşmanın mâddî ve ma‘nevî za‘findan bi’l-

istifâde kendisini toplamasına ve ziyâde kuvvet cem‘ itmesine meydân virmezden evvel Golos üzerine yürünülmesi muvâfık-ı kâ‘ide-i fenn-i harb olduğunu ityân eylediğinden paşa-yı mûmâ ileyhimâ dahi bu temhîdâtın isâbetini teslim itmişler ve hemen ileri harekete karar vermişlerdir.

Hâlbuki henüz düşmanın ne kuvveti ve ne de mevzi‘-i bir sûret-i kâfiyede bilinmemekte idi. Evvel emirde bunu öğrenmek için bir istikşâf-ı cebrî icrâ itmek lâzım geldiği ve eğer düşman zayıf görülürse bi‘l-istifâde derhâl asla vakit fevt itmeksizin ‘umûm kuvvetle ta‘arruz idilmesi lâzım geldiği ve şâyed düşmanın mevcûdu kuvve-i ‘Osmâniye’nin fevkinde ise karargâh-ı ‘umûmîden bi‘l-istimdâd kuvve-i mevcûdeyi takviye etmek lâzım geleceği dahi mîr-i mûmâ ileyh tarafından ityân idilmiş olmasıyla ‘umûma kumanda iden Naim Paşa şu ifâdâtı muvâfık bularak iki tabur piyâde, sekiz bölük süvârî ve bir süvârî bataryasını Süleyman Paşa kumandasına tevdi‘ ve paşa-yı mûmâ ileyhe mu‘âvin olmak üzere ‘İzzetlü Mahmut Beyefendi’yi ta‘yîn eylemiş ve müfreze-i mezkûre şemendifer hattının şimâlinde Velestin’e giden yolu ta‘kîb etmek üzere gündüz saat sekizde Gereli’den yola çıkmıştır ki yarım saat sonra dahi mütebâkî kuvvet yani kısım-ı küllî Gereli Rizomilon câddesini ta‘kîb ile îcâb-ı hâle göre harekete hâzır bulunmak üzere Rizomilon’da tecemmu‘ idecek idi. (s.209)

2.2.5. Birinci Velestin Muhârebesi

Velestin mevki‘-i harbi şimâl cehti ova, cenûb ciheti dağ olmak üzere iki kısma münkasım olub ovanın ekser yerleri ormana mestûr bulunduğu gibi şimâl ciheti Karla Gölü ve cihet-i şarkiyede tepelerle muhâttır.

Golos Ermiye tarîki ile gerek Çatalca’ya ve gerek Yenişehir’e giden yolların mültekâsı, olub bir boğaz teşkîl ider ki bu boğaz ortasında Velestin bulunmak sûretiyle bir taraftan Golos’a kadar imtidâr eyler.

Gereli’den ‘ale’s-sabâh hareket iden sağ kol yani keşif müfrezesi bir taburla hat açarak, süvârî ile cenâhlarından nümâyişler ve keşifler icrâ iderek ve nihâyet batarya ile dahi ateşe başlayarak saat dokuz râddelerinde düşmanı kendini göstermeğe icbâr itmiş ve ilk te‘âtî idilen ateşte ‘Osmânlı piyâdesi kısmen düşman hatlarına sekiz yüz metreye kadar takarrüb itmişti. Düşman cihetinde görülen kuvvet takrîben üç ve

nihâyet dört tabur ve yarım dağ bataryası kadar olub ziyâde olmadığı anlaşıldığına nazaran kuvve-i ‘Osmâniye’nin her hâlde ânâ fâik olduğu tehakkuk itti. O esnâda sol cenâhı teşkîl iden kısm-ı küllînin dahi mahall-i harbe yetişub derhâl ‘umûm tarafından ta‘arruz idilmesi için fırsat-ı münâsebe zuhûr itmiş olduğu hâlde ne fâide ki sol cenâh kolu Gereli’den vakt-i mu‘ayyenden takrîben bir buçuk iki saat sonra hareket itmiş bulunmasından nâşî ancak ezana doğru meydân-ı muhârebeye muvâsalet idebilmiştir ki bundan nâşî düşmanın za‘findan istifâde fırsatı kaçırılmış oldu.

Gurûb-u şemsin takribine mebnî düşmana ta‘arruz kâbıl olamayacağından Miralay ‘İzzetlü Mahmut Beyefendi sağ cenâh müfrezesine lâzım gelen emniyet tertîbâtını ahz ittirdikten sonra Naim Paşa’yı görmek üzere Rizomilon’a gitmiş ve kumandân-ı müşârun ileyh ile bi’l-mülâkât ‘askerin bulunduğu mevâki’ ve almış olduğu tertîbât hakkında iktizâ iden tafsîlât ve ma‘lûmâtı virmiştir.

Paşa-yı mûmâ ileyh kendisininde müşâhedesine nazaran karşıdaki düşmanın zayıf olduğunu söylediği gibi Golos Boğazının şimâlindeki sırtlara derhâl bir tabur göndermiş olduğunu ve şu sûretle geçidi elde ettiğini, diğer üç buçuk taburun birini ileri karakol olarak (Rizomilon)’un bir buçuk kilometre ilerisine vaz‘ ile kıt‘ât-ı sâirenin (Rizomilon)’un garbindeki bir tepeciğin gerisine vaz‘ idilmiş olduğunu beyân ve ifâde eylemiştir. (s.210)

Ba‘de irtesi günü için ittihâz idilmek lâzım gelen hatt-ı hareket hakkında cereyân iden müzâkerât esnâsında ‘İzzetlü Mahmut Beyefendi « Sağ cenâhımız düşmanın dağ ve sarp mevâzi’ e müstenid bulunan sol cenâhına karşı bulunduğundan ve zaten kısm-ı cüz’îmizi teşkîl iderek zayıf ittüğünden o cihete ta‘arruz müşkil bulunduğu için kısm-ı küllîmiz ile ova cihetinden Velestin üzerine doğru ormanlarla dahi mestûr bulunduğu hâlde ta‘arruz daha muvâfık olur. Düşmanı dağ cihetinde durdurmak için nümâyişden geri durulmaması lâzım olduğu gibi düşmanın şiddet ta‘arruzâtına karşı mevki’in müsâ’id olmasından bi’l-istifâde gayet şiddetle müdâfa‘ada bulunmak dahi kâbildir. » diye beyân-ı fikir ve mutâla‘a eylemiş ve Naim Paşa dahi bu tertîbâtı müstahsen bulmuş olduğundan mîr-i mûmâ ileyh tekrar sağ cenâh ordugâhına ‘avdet eylemiştir. Buraya muvâseletinde âvcı hatlarının düşmanla hemen temâsda bulunduğu ve arâzî dahi müsâ’id iddüğüne bakarak bir gece baskınıyla karşıdaki düşman mevâzi‘ini zabt etmek iyi bir hareket olacağı vârid hâtırı

olmuş ise de bu hareketi icrâya yalnız iki tabur kâfi gelemeyeceğinden tekrar Naim Paşa ordugâhına giderek kendisinden bir tabur daha almağa muvaffak olmuştur.

Gece saat yedi olduğu hâlde işbu taburlar sağ cenâha vâsıl oldu. Maksud cebhede bulunan Bursa taburuyla doğru düşmanın cebhesine ve ikinci hatta bulunan Bilecik taburuyla düşmanın sağ cenâhına doğru ta'arruz etmek ve yeni gelen Atranos taburunu dahi ihtiyât olarak ilk hattaki taburların vasatı gerisinde bulundurmak idi.

İşbu tertîbâtın icrâsına saat sekizde başlanmak üzere kıt'ât ordugâhlarında harekete hâzır bulunmak üzere emir almışlar idi. Fakat asker yorgunluk te'sîriyle hâb-ı istirahat dalmış olup binâen 'aleyh saat sekizde meydânda harbe girişmeğe hâzır kimse görülmediğinden Mahmut Beyefendi taburlar efrâdını silah başına getirinceye kadar vakit geçirmiş ve ancak sabah saat onda birer ikişer sevkîyâta başlanabilmıştır. Bu esnâda ise gündüz olmuş ve baskın icrâsı bi't-tab' imkân hâricine çıkmış idi.

Mâ'mâfih mevcûd kuvvet üç tabura bâlîğ olduğundan eski karar mûcibince yalnız müdâfa'a ile iktifâ eylemek vâsıl ta'arruzu sağ cenâhdan ancak biraz daha kuvvetli olan Naim Paşa'ya terk etmek muvâfık olamazdı. Binâen 'aleyh Bursa taburu cebhede bırakılarak Atranos (s.211) (Bkz: Ek-28) ve Bilecik taburlarıyla düşmanın sol cenâhı üzerine bir hareket-i ta'arruziye icrâ idildi. Bilecik taburunun iki bölümü ihtiyât olmak üzere takrîben merkezde bir ikinci hat teşkîl eylemekte idi. Hareket-i ta'arruziye saat onda başlamış ve saat gündüz bire doğru düşmanın sol cenâhını küçültmeğe muvaffık olmuş idi. Sağ cenâhın harekât-ı ta'arruziyesi muzafferâne bir sûrette gündüz saat yediye kadar devam eyledi ve cebhesinde Bursa Taburu bir dal'ını ve Atranos taburu diğer dal'ını teşkîl etmek üzere hemen bir zâviye-i kâime şeklini almağa başlamış idi.

Topçu sabahleyin saat on birden bed' ile ateşe devam itmekte idi.

Süvârî gerek sağ tarafına ve gerekse ova tarafına doğru keşif kolları sevk ederek sol cenâhla muhâfaza-i irtibâta çalışıyor idi. Bu esnâda Naim Paşa tarafından sağ cenâhda 'izzetlü Mahmut Beyefendi ile berâber bulunan Mirlivâ Süleyman Paşa'ya hitâben bir tezkire geldiki me'âli « Biz şiddetle ta'arruz itmekteyiz. Fakat sizin

tarafınızdan henüz eser-i ta‘arruz görülüyor. Bize mu‘âvenet itmiş olmak üzere sizin dahi şiddetle ta‘arruzunuza intizâr olunur. » sözlerinden ‘ibâret idi.

Bu sırada ise sağ cenâhın iki bölük ihtiyâtından mâ‘adâ tekmîl-i kıt‘âtı ateş içinde idi. Bir muvaffakiyet istihsâli ihtiyâcı ise gittikçe şiddetle his olunuyordu.

Binâen ‘aleyh gelen tezkire me‘âline göre sol cenâh kuvvetli ta‘arruzda bulunduğundan sağ cenâhın dahi tekmîl kuvvetiyle son bir darbe urmağa çalışması îcâb idiyordu.

Bu hâlde Miralay Mahmut Beyefendi bulunduğu müfrezeeye kumandân iden Süleyman Paşa ile ba‘de’l-müşâvere Atranos ve Bilecik taburlarına muvakkaten kumanda iden Miralay İbrahim Bey’e şiddetle ta‘arruza devam itmesi emrini göndermiş olduğu gibi cebhedeki Bursa taburuna da bi’z-zât (s.212) gidub avcı hattında neferâtı teşcî‘ ile tabur kumandanı Mustafa Bey’e ‘umûm-u hücûm vukû‘bulacağını bi’l-beyân kendisinin sağ cenâhı gerisinde bulunan iki Bilecik bölüğünü bi’l-istishâb tarafeynde birer bölük saff-ı harb nizâmında bulunmak üzere diğerleri avcı olarak Bursa taburunun takrîben dörtyüz metre ilerisindeki düşmanın bir ileri mevzi‘ini teşkîl iden ufak bir köyü (Kinyosefali) evvela zabt itmesi ve oradan ancak iki yüz metre mesâfede bulunan düşman hattı üzerine süngü hücûmunu şiddetli bir ateş ile hazırladıktan sonra « Allah Allah » diyerek ileri yürümesi emrini vermiş ve oradan topçunun yanına ‘avdet idub cebhe hücûmunu teshîl idebilecek bir sûrette topçu hedefini ta‘yîn eylediği gibi oradanda sol cenâh gerisinde bulunan süvârî alayına giderek alay kumandanı Miralay İbrahim Bey’e ‘umûm-u hücûm vukû‘bulmak üzere olduğunu ve süvârînin dahi piyâde hücûmuna iştirâk itmesi lâzım geldiğini ve süvârînin hedefi Bursa Taburu tarafından ta‘arruz olduğunu ve bunun için dahi evvelâ alayı sola çarh itmiş ba‘de tâmlı bölük kol nizâmıyla düşman hattının hizâsına kadar ilerlemek ve oradan bölüklerle sağa çarh iderek doğru kendi piyâdemizle dirsek dirseğe gelircesine düşmanın yanına ve gerisine süvârî sevk itmek îcâb eylediği ve Bursa taburunun ilk hedefi olan köyü zabt itmedikten sonra süngü ile ilerlediği ânda süvârînin dahi harekete bed‘ itmesi îcâb eylediği ta‘lîmâtını vermiştir.

Bu zamanı bilmek ve ta‘yîn itmek üzere süvârî kumandanı ileri bir zâbıt gönderdi. Takrîben bir çaryek sonra işbu zâbıt ‘avdet iderek « Piyâdemiz köyü zabt itti

ve hücûma başladı » dimesi üzerine alay kumandanı dahi alayı ileri sevk itti. Bu esnâda süvârî neferâtı hücûm için fevka'l-âde hâhiş ve inhimâk gösteriyorlardı. Miralay 'İzzetlü Mahmut Beyefendinin kendilerine « vaktiyle Osmanlı hükmünde bulunan adamlar şimdi sizin gibi arslanların kılıcı karşısına çıkmağa kendilerinde cesâret his idiyorlar. Sizde yine vaktiyle buraları kanlarıyla boyamış olan kahramanların evlâdı olduğunuzu gösteriniz. » zemîninde kısa, mü'essir bir nutuk hamâset-kârâne îrâd eylemesi askerin eşvâk-ı cenk-cûyânesini son dereceye getirmiş olduğundan alay düşmana doğru ok sür'atiyle harekete hazırlanmıştır. 'İzzetlü Mahmut Beyefendi bu şevk-i dilâverâneyi görünce kendisi yalnız meydân-ı muhârebede (s.213) bulunanların takdîr ideceği bir hiss-i celâdetperverâneye kapılıb her ne kadar vazîfesi değil ise de askeri teşcî' ve îcâbında düşmanı ta'kîb için asla fırsat gâib itmek üzere hâzır bulunabilmek maksadıyla süvârînin hücûm hareketi bed' eylediği esnâda öne düşerek hücûma iştirâk etmiştir.

Süvârî bu sûretle ileri gittiği sırada sol cenâha tesâdüf iden bir ormanda mestûr bir düşman kıt'asından takrîben bir kilometrelik mesâfeden şiddetli bir ateş gelmeğe başlamış idi. Şu ateşin te'sîr-i ma'neviyesi tahtında alay kumandanı ma'a't-te'essüf sağa çarh kumandasını vermek zamanını geçirmiş olduğundan az bir müddet sonra süvârî hedef-i aslîden çıkmış idi. Bunun üzerine alay kumandanı bütün bütüne geri dönmeği daha savâb görerek boru ile olmayub şifâhen « Geri dön » kumandası vermiş ise de neferât zamanından evvel « Allah! Allah! » dimeğe başlamış olduklarından şetâmet-i harb arasında ilerideki bölükler işbu kumandayı işidememiş ve gerideki on üçüncü süvârî alayı hemen kâmilten dönmüş olduğu hâlde ileride hâssa altıncı alayın üç bölüğü 'İzzetlü Mahmut Beyefendiyi ta'kîbde devam göstermiştir. Ma'mâfîh bu üç bölük birçok esbâbdan dolayı ancak elli altmış kadar süvârîden 'ibâret idi. Mahmut Beyefendi en ileride bulunduğu cihetle alay kumandanının hedefi gâib ittiğini ve « Geri dön! » kumandası virdiğini fark idememiş idi, yalnız süvârîlerin düşman merkezine doğru gâyet mühlik bir mevki'a doğru ilerlemiş olduklarını ve kendi piyâdemizden uzaklaştığını görüb arkasına bakınca o vakit hakîkati anlayabilmiş ve ileri giden süvârînin sağ, solu ve cebhesi düşman piyâdesi ve topçusu tarafından tutulmuş, hiçbir cihetten câ-yı necât kalmamış bir vaz'iyette kaldığını görmüştür. Ma'mâfîh buradan a'dâya arka çevirerek kaçmaktan ise Osmanlı nâmının i'lâsı için orada kurban olmağı müreccih görerek ve piyâdenin hücûmuna dahi hüsn-ü

te'sîri olabilecek bir vaz'iyette bulunmak için sağ tarafına süvâriyi sevk ile düşmanın ikinci bir hattı üzerine, cebheden sağdan soldan ve geriden en şedîd piyâde ve topçu ateşi altında olmak üzere dört na'le ilerlemiştir.

Bu hâlde süvârî bi'n-nisbe cüz'î bir telefât ile düşman hattına kadar gelmiştir. Fakat önde bulunan hayvanların bir haylisi yaralanmış ve arâzînin yokuş bulunması hayvanları (s.214) yormuş olduğundan ve kısmen dahi bî-nihâye kurşunların vızıltısından hâsıl olan dehşet ile ürkmüş olduklarından düşman mevzi'inden takriben on beş hutve bir mesâfede ufak bir gümbültüye gelince hayvanlar daha ziyâde ileri gidemeyerek durdular. O esnâda gerek atı urulmuş yayakalmış; gerek attan inmiş ve silah bedest olarak ilerilemeğe hazırlanmış neferâtıyla karşıdaki düşman beyninde on hutvelik bir mesâfeden ateş teâ'tisine başlanmış ve bu sırada müfrezenin önünde giden Mahmut Beyefendi'nin atına üç kurşun isâbet iderek hayvan yere kapanmıştır. Bu hâlde mîr-i mûmâ ileyh yine karşıdaki düşman zâbıtıyla ateş teâ'ti idub kendisini yere sermiş ve bunun üzerine düşman neferâtı firâr eylemiştir. Ancak uzaktaki düşman topçusu mevzi'-i mezkûr üzerine her taraftan kurşun ve şarapnel yağdırarak orasını kurşun deryâsına çevirmekte bulunduğundan süvârînin orada müddet-i medîde kalması mümkün olamayacağı cihetle ileri hücum için emir almış olan Bursa taburunun ilerleyub düşmanı püskürtmesine intizâran on dakîka kadar orada durduktan sonra mezkûr taburun icrâsına me'mûr olduğu hücumu henüz icrâ ile düşmanı püskürtmemiş olduğu görülünce artık mahall-i mezkûrda barınmak mümkün olmadığı görülerek süvârîye « Geri dön! » emri virilmiş ve bu sûretle müfreze-i mezkûre aşağıdan evvelce mahall-i ictimâ'ı olan noktaya 'avdet idub diğer süvârîlere mülâkî olmuştur.

Süvârînin bu hücum-u fevka'l-'âdede telefâtı otuz altı kadar şehîd, yetmiş kadar mecrûh vukû'una münhasır kalmıştır.

Şu muhârebede vukû'bulan süvârî hücumu gerçi bir hüsn-ü netîce hâsıl itmemiş yani maksada hizmet eylememiştir. Fakat bunun böyle olması mahzan piyâde ile hareketini tevhîde muvaffak olmayarak yanlış bir rapor üzerine Bursa taburunun düşman mevzi'ine süngü hücumuna başlayabilecek bir hâlde henüz gelmezden evvel harekete başlamış olması sâniyen dahi süvârî kumandanının bölüklerle sağa çarh

zamanı geçirmiş bulunması gibi esbâbdan ileri geldiği temhîdât vâki‘adan tamâmıyla müstebân olmaktadır.

Süvârî hücumundan ‘avdetle ‘İzzetlü Mahmut Beyefendi düşmanın ilk mevzi‘i olan köyü henüz zabt itmiş olan Bursa taburunun nezdine giderek tabur kumandanına hücum ve ta‘arruzdaki te‘ahhurun esbâbını su‘âl ettiği zaman mûmâ ileyh cevâben « İki Bilecik bölüğünü emriniz vech ile ileriye doğru biraz **(s.215)** (Bkz: Ek-29) ⁷⁴ **(s.216)** sevk itmek istemiş isemde emr-i tahrîr olmadığından ilerlemedikleri cihetle yalnız taburumla hücum müşkil oldu. » demiştir.

Ândan sonra mîr-i mûmâ ileyh topçu mevzi‘ine giderek Bursa taburunun daha ileri hücumunu teshîl edecek bir sûrette ateş ittirmiş ve bu sâyede Bursa taburu dahi karşısındaki düşmanı tamâmıyla püskürtmüştür. Bu hâlde sağ cenâh taburlarıyla mezkûr tabur beyinde ancak ufak bir düşman tabyası kalmış idi. Bu esnâda idi ki düşman tarafından mukâbil ta‘arruza başlandığı hiss olundu. Çatalca Veletin şemendiferi Çatalca’ya doğru mukaddemen sevk olunmuş bulunan Osmanlı müfrezesi tarafından henüz tahrîb idilmemiş olduğundan düşman Veletin’e ta‘arruz olduğunu hissedince şemendifer tarîkiyle Veletin’i takviyeye başlamış ve hatta geceleyin beş kıtâr asker sevk idildiği gibi gündüz dahi ‘ale’-d-devâm sevkîyatta bulunmuş idi. Bizim iki kolun müttehiden ve her ikisinin de şedîd bir sûrette ta‘arruzla bir ân evvel Veletin’i zabta muvaffak olmamaları düşmanı gittikçe kuvvetleştirmekte idi. ‘İzzetlü Mahmut Beyefendi saat takrîben dokuzda (Rizomilon)’un beş yüz metre şarkinde bulunan Naim Paşa karargâhına giderek sağ cenâhın bulunduğu vaz‘iyet hakkında iktizâ iden ma‘lûmâtı paşa-yı mûmâ ileyhe tebliğ eylemiştir ki vaz‘iyyet-i mezkûra şundan ‘ibâret idi:

İki tabur Veletin’in şimâlinde bir saatlik mesâfedeki sırtlara sevk edilmiş, bir buçuk tabur ihtiyât Rizomilon’un şark-ı şimâliyesine vaz‘ olunmuş, batarya dahi Rizomilon’un bir kilometre ilerisinde ihtiyât kurbünde olmak üzere konulmuş, bir taburda üç bölüğüyle ilerüde ormanlardaki düşmana karşı avcı hattı açmış bulunmağla

⁷⁴ Bu resim Yunanlılar tarafından tertib edilmiş olduğu cihetle mübâlağa-kârâne bir hareket olarak üzerine (büyük Veletin muharebesi) sözleri Rumca ve Fransızca yazılmış ise de muharebenin tafsîlât-ı vâki‘ası Yunanlıların bu bâbda dahi ne kadar mübâlağa eylemiş olduklarını gösterir.

bu hâlde Velestin'e karşı harb ittmekte bulunmuş olan Naim Paşa kuvveti ancak üç bölükten 'ibâret bulunuyor idi.

Bu hâle nazaran 'umûmu toplayub sağ cenâh ile müttehiden yeni bir hücum ne vakit ve ne de hâl müsâ'id idi. Uzun müddet durmak ancak gittikçe kuvvetleşecek olan düşmanın ta'arruzâtına beyhûde hedef olmak demek olacağı cihetle vaz'ıyetin Yenişehir'e (karargâh-ı 'umûmîye) iş'ârıyla istimdâd olunması ve imdâdı beklemek üzere dahi şimdilik Gereli'ye kadar çekilmesi en savâb bir tedbîr olacağı kararlaştırıldı ve sağ cenâhı geri almak üzere 'İzzetlü Mahmut Beyefendi o cihete 'avdet itti. Alay sağ cenâhdaki iki tabur düşmanın hücumunu geri püskürtmüş olmasından bi'l-istifâde çekildi ve mezkûr kıt'anın taht-ı himâyesinde olarak Bursa taburu dahi geri alındı ve nihâyet batarya (s.217) ile Bursa taburu dümdârı teşkîl eylemek, henüz daha ric'at eylememiş olan Naim Paşa kuvvetiyle muvâseleyi te'mîn etmek üzere geri bırakıldı. İşbu dümdârın taht-ı himâyesinde Naim Paşa kuvveti dahi ric'at itti. Nisan'ın on sekizinci gecesini saat birde Gereli'de 'umûm kuvvet ictimâ' itti. Karargâh-ı 'umûmîye giden ilk rapor üzerine Sa'âdetlü Hakkı Paşa hazretleri derhâl on tabur piyâde ve üç batarya top ile sevk olduğundan ayın on dokuzuncu günü sabahleyin Gereli'ye vâsıl oldu. Mahmut Beyefendi dahi irtesi günü cereyân iden ahvâle dâir ma'lûmât vermek üzere karargâh-ı 'umûmîye 'avdetle Velestin ve civârının gayet sarp olduğunu ve düşmanın oradaki kuvveti ancak sekiz ilâ on bin kişi kadar tahmîn olunuyorsa da mevzi'in bir kat daha tahkîm ve takviye edilmesi me'mûl iddiğünü ve bundan böyle o cihete artık cüz'î kuvvet sevki ile muvaffakiyet me'mûl olmadığından ve hatta sonradan gönderilmiş olan imdâd ile kuvve-i mevcûdenin bâliğ olacağı on sekiz tabur dahi kâfi gelmeyeceğinden vakit fevt itmeksizin o cihete külliyetli topçu ile lâ ekal iki piyâde fırkası sevk eylemek lâzım geleceğini ordu-yu hümâyûn kumandanı Devletlü Ethem Paşa hazretlerine bildirmiş ise de o esnâda karargâh-ı 'umûmîye gelmiş olan Miralay Rıza ve Binbaşı Ahmet İzzet Beyler tarafından Çatalca'ya karşı bir hareket-i ta'arruziye-i 'umûmîye icrâ edilmesi beyân olunmuş ve müşîr paşa hazretleri tarafından tasvîb edilmiş olmasına binâen Velestin ciheti şimdilik nazar-ı ehemmiyete alınmayub Çatalca'ya karşı hareket-i ta'arruziye teheyâtına bed' olundu ve Hakkı Paşa'ya Velestin cihetinde yalnız tedâfi'î bir sûrette davranması emri virildi.

Fırak-ı hümayûn kâmilen Yenişehir civârında içtimâ' iderek ileri hareket için mühimmât ve erzâk-ı lâzime-i 'askeriye dahi vâsıl oluncaya ve ordu-yu hümayûn düşman memleketinde ilerleyecek hâle gelinceye kadar yedi sekiz gün zaman geçmiştir.

Bu müddet zarfında yalnız bâlâda sûret-i cereyânı hikâye edilmiş olan birinci Velestin muhârebесinden başka vukû'ât-ı harbiye olmamıştır.

Nisan'ın yirmi birinci gününe kadar ordu-yu hümayûn, levâzımı, mühimmâtı kâmilen Yenişehir'e gelmiş olduğundan yevm-i mezkûrun gecesini ordu-yu hümayûn Müşîrî Devletli Ethem Paşa hazretlerinin ikâmetgâhlarında fırka kumandanlarıyla erkân-ı harbiye ümerâ ve zâbitânından mürekkeb bir meclis-i harb in'ikâd iderek bunda ordu-yu (s.218) hümayûnun ileri hareketi mes'elesi tezekkür olunmuştur.

Ordu-yu hümayûnun mevâki'-i hudûduyede kâin tepeleri, dağları yed-i zabta geçirmesi hakkındaki planlar mevki'-i icrâyâ konulmuş ve düşmanın ilk hatt-ı harbini gâib itmiş olduğundan şimdi ikinci hatt-ı harb ittihâz ideceği Çatalca ve civârının üzerine yürümek için yeni bir plan tertîbi lâzım geliyordu.

Bu planı ordu-yu hümayûn erkân-ı harbiyesine mensûb Miralay 'İzzetli Rıza ve binbaşı Ref'atlı Ahmet İzzet Beyefendiler tertîb ve tanzîm iderek makâm-ı kumândânîye takdîm itmiş olduklarından şebb-i mezkûrda in'ikâd iden meclis-i harbdе mezkûr plan mevzû' bahis ve tezekkür olmuş ve birçok mübâhesât cereyânına, i'tirâzât dermeyânına bâ'is oldukdan sonra nihâyet en muvâfık bir şey olmak üzere harfiyen kabul edilmiştir:

Mezkûr planın hülâsa-i mü'eddâsı şu idi:

Seyyâr ordunun ileri doğru sevki mümkün olan 'umûm kuvveti Yenişehir'in cenûbinde toplanacak, oradan tertîb-i âtî vecih ile sür'atle Çatalca üzerine yürüyecek idi:

İkinci, üçüncü, altıncı fırkaları cebheden hareketle düşmana Çatalca'da, yâhûd daha ileride her nerede tesâdüf iderse tutup işğâl edecek ve Tırhala'dan gelen

birinci fırka ise düşmanın sol cenâhını kuşadabilecek vech ile Hacıobası istikâmetince ve Haydar Paşa kumandasında bulunan ihtiyât livâsı merkez gerisinden ilerleyecek idi.

Bunun için Memduh Paşa fırkası İnebeylerde, Hamdi Paşa ânın üç kilometre kadar gurbünde, Neşet Paşa Hasan Tatar ve Çormaklı civârında, Hayri Paşa fırkası dahi Koçeri ve ihtiyâtta kalacak Haydar Paşa livâsı dahi Yenişehir kurbünde ve cenûbinde tecemmu‘ idecek idi.

Nisan’ın yirmi ikinci günü akşamı kuvâ-yi mezkûre ta’yîn olundukları noktalarda kâmilten tecemmu‘ iderek harekete müheyyâ bulunmuşlardır.

İrtesi yirmi üçüncü günü ‘umûm kıt‘ât takrîben sabah saat on râddelerinde aldıkları emir mûcibince hareketle Memduh Paşa fırkası sol cenâhını muhâfaza etmekle berâber fırkayı harekâtında ta‘kîb etmek üzere Karadağ’a karşı dört tabur ve bir dağ bataryasından ‘ibâret bir kuvvet ifrâz ittikten sonra kendisi Hisarlık ve Bakraç köyleri üzerinden hareketle (Tekye) istikâmetinde harekete koyuldu.

Hamdi Paşa işbu kolun takrîben 5:4 (s.219) kilometre kurbünde diğer müvâzî tarîk üzerinde hareket eyledi.

Neşet Paşa ise Papasi, Bufala, Soleti üzerinden bi’l-mürûr İdrisköy istikâmetinde düşmanın sol cenâhına doğru ve Hayri Paşa dahi fırkasıyla Hacıobası tarîkini ta‘kîb iderek o noktadan i‘tibâren bi’l-istikşâf vücûdu hissölünacak düşmanın sol cenâhı gerisine doğru harbe iştirâk etmek üzere hareket eyleyecekler idi.

Haydar Paşa livâsı üç süvârî bataryasıyla berâber ihtiyât-ı ‘umûmîyi teşkîl etmek üzere Çormaklı’ya kadar ilerleyerek orada evâmir-i ahîreye muntazir olacak ve altı seyyâr iki obüs bataryasından mürekkeb olan ordu topçusu dahi Hamdi Paşa fırkasını ta‘kîb eyleyecek idi.

Süvârî fırkası ise Koska Mari cihetine ilerleyecek ve muhârebe başlayacağı ânda ordunun sağ yanını keşf idecek ve Çatalca’nın garb taraflarını mûte‘addid keşif kollarıyla tahkîk idub ordu karargâhına i‘tâ-yı ma‘lûmât eyleyecek ve bidâyet-i emirde karargâh-ı ‘umûmî Hamdi Paşa fırkasıyla berâber merkezde bulunacak idi.

Erkân-ı harbiye yüzbaşlarından Rıza ve Mehmet Ali ve Nuri Efendilerin Çatalca'ya karşı vukû'bulan istikşâfâtı netîcesi olarak ma'lûm olmuş idi ki düşman Çatalca'nın şimâlindeki Tekye karyesinin tarafeynindeki sırtları meçhûl bir kuvvet ile işgâl itmekte bulunuyor. Başka câsûs ma'lûmâtı dahi yok idi.

'Umûm kollar 'ale's-sabah takrîben saat onda yürüyüşe bed' ittiler. Cebheden hareket iden iki fırka yani Hamdi ve Memduh Paşalar sabahleyin saat üç râddelerinde pişdârlarıyla Tekye sırtlarının tarafeynini bir batarya top ve tahmînen 1 alay kadar piyâde ile işgâl itmekte olan düşman ile harbe tutuştular.

Hamdi Paşa pişdârına kumanda iden Mirliya Hasan Paşa bir ufak çevirme hareketi icrâsıyla düşmanın sol cenâhına hücûm itmesi sâyesinde Yunanlılar Tekye'nin cihet-i gurbîyesindeki mevâzi'i terke mecbûr oldukları gibi diğer cihetten Memduh Paşa pişdârının dahi kemâl-i şiddetle ta'aruzuna tâb âver mukâvemet olamayarak 'umûmen Çatalca'ya doğru ric'at itmişler ve saat sekiz râddelerinde orduyu hümâyûn Çatalca'nın şimâlindeki sırtlara 'umûmen hâkim olmuşlardır.

Bu esnâda devletlü müşîr paşa hazretleri henüz daha İdrisköyü'ne vâsıl olamamış bulunan Neşet Paşa fırkası cihetine giderek (s.220) gerek fırka-i mezkûrenin ve gerekse Haydar Paşa fırkasının ordunun aksâm-ı mütebâkiyesiyle serî'an birleşmesi esbâbının tehiyyesiyle meşgûl oldular.

Süvârî fırkası muhârebenin ilk devri esnâsında İdrisköyü kurbünde konmuş bulunuyor idi.

Ovada ric'at itmekte bulunan düşmanı ta'kîb etmek üzere tedâbîr-i lâzime ittihâzı zımmında müşîr paşa hazretleri tekrar merkez ve sol cenâha müteveccihen hareket ile evvela İdrisköyü ile Tekye beynindeki sırtlar üzerinde kalmış bulunan Hamdi Paşa fırkası nezdine vâsıl olmuşlardır.

Bu müddet zarfında geride kalmış olan ordu topçusu erkân-ı harbiye binbaşısı rıf'atlü Ahmet İzzet Bey ma'arifetiyle ileriye sevk olunduğu gibi erkân-ı harbiye Miralayı 'İzzetlü Mahmut Muhtar Bey'in müşîr paşa hazretlerine vukû'bulan teklîfi üzerine Hamdi Paşa fırkası dahi ovaya indirilerek Çatalca'ya karşı sevk olunmuştur. İşbu firkanın ilerideki kıt'âtına kumânda iden Mirliya Hasan Paşa'nın gayret-i fevka'l-

‘âdesi tekmîl-i firkayı kemâl-i sür‘atle ileri çekmiş ve saat dokuz râddelerinde fırka-i mezkûrenin her nasılsa geride sırtlar üzerinde bırakılmış olan topçusunu dahi ‘izzetlü Miralay Mahmut Muhtar Beyefendi bi’l-istihsâb ileri sürerek yine akşama doğru Hamdi Paşa fırkasının sağ cenâhına İzzet Beyefendi tarafından sevk idilmiş olan ordu topçusunu takviye itmiştir.

Tekye sırtlarının zabtından sonra Memduh Paşa hazretleri dağınık ric‘at esnâsında şark cihetine doğru püskürtülmüş olan bir mikdâr Yunan neferâtının tüfenk ateşlerine nazaran o cihette külliyetli bir düşman bulunduğuna zâhib olarak fırkanın takrîben nısfı bir batarya top ile o cihete ifrâz itmiş ve Tatarlı karyesinde ancak bir alay piyâde ile iki batarya topu kalmış idi.

Müşir Devletlü Ethem Paşa hazretleri Tatarlı’ya muvâseletlerinde Memduh Paşa hazretleriyle mülâkât iderek hey’et-i erkân-ı harbiyeden Miralay Rıza ve Mehmut Beylerin teklifi üzerine ‘umûm Memduh Paşa fırkası derhâl ileri sevk olunmak üzere Tatarlı ilerisinde tecemmu‘ itmek için emir almış ve ba‘de dahi o esnâda hizâyâ gelmiş olan Memduh Paşa’nın sol cânibdâr müfrezesi Bayraklı üzerinden hareketle Çatalca sırtlarının eteğinde bulunan düşmanın sağ cenâhı üzerine mestûren yürümek emrini almıştır.

Saat sekiz râddelerinde topçu livâsı (s.221) Sa‘âdetlü Rıza Paşa Memduh Paşa fırkası bataryaları bi’l-istishâb ilerlemiş ve ateşe girmiş idi.

Düşman kuvvetini ‘umûmiyetle üçe taksîm eylemiş idi. Pişdârlık vazîfesiyle mükellef olmak üzere tahmînen dört bin neferden müretteb bir müfreze bidâyette Tekye sırtlarını işgâl itmekte olduğu gibi takrîben ânın iki misli kadar bir kuvvetide karargâh-ı ‘umûmîsiyle Çatalca’da ve ihtiyât makâmında belki bir livâ kadar askeride Dömeke’de bulunmakta idi.

Yunanlıların bu sûretle dağınık bulunması bi’t-tab‘ muvaffakiyet-i ‘Osmânîyenin husûlünü teshil eylemiştir.

Yunanlıların bu hatalar ile de iktifâ itmeyub Çatalca ilerisinde bir takım köyleri ve kısmen dahi şemendifer hattını işgâl iderek kuvvetlerini bu sûretlede ileri mevzi’ler işgâliyle parçalamış ve binâen ‘aleyh zayıflatmışlardır.

Çatalca'nın cihât-ı muhtelifesinde 2:3 bataryadan 'ibâret topçusu dahi olduğu anlaşılıyor idi.

Hamdi Paşa, fırkasının dört taburu ile ileride bulunduğu cihetle kendisine iltihâk idiyormuş olub Memduh Paşa fırkasına mensûb bulunan iki taburdan müştekil altı taburdan 'ibâret bir kuvvet ile Mirliya Hasan Paşa biraz müddet zarfında Yunanlıları muhtelif mevâzi'den püskürterek Çatalca yakınındaki şemendifer istasyonuna kadar gelmiş, orasını zapt itmiş olduğu hâlde gâyet şiddetli bir düşman ateşi altında geceye kadar harb itmiş idi. Akşama doğru erkân-ı harbiye Miralay 'İzzetlü Mahmut Beyefendi paşa-yı mûmâ ileyi Çatalca'nın kurbünde ve şimâlindeki şose köprüsü yanında görmüş ve za'fını anlamış olmağla yarım saat geride bulunan Memduh Paşa fırkasına mensûb diğer ili taburu dahi o cihete sevk ile takviyeye himmet eylemiştir.

Bu sırada Hasan Paşa'nın sağ tarafında Memduh Paşa fırkasının akşam mütebâkiyesi dahi harb itmekte idi.

Sağ cenâhdaki iki firkadan Neşet Paşa fırkası Hamdi Paşa fırkasına takarrub ile düşmanın sol cenâhına karşı harbe girişecek iken ordu emrinde virilen İdris Köyü istikâmetini ta'kibe devam itmiştir. O cihete gitmiş olan Binbaşı Ref'atlı Ahmet İzzet Beyefendi ancak bir alay kadar piyâdeyi bi'l-istishâb Hamdi Paşa fırkasının sağ cenâhında bulunan ordu topçusunu te'mîn etmek üzere topların sağ cihetine ihtiyât olarak vaz' eylemeğe muvaffak olabilmış (s.222) ve bu sûretle ikinci fırka muhârebeye iştirâke muvaffak olamayub ancak akşama doğru Yunanlıların ric'atlerini te'mîn etmek üzere sol cenâhları ilerisine sevk itmiş oldukları bir mikdâr topçu ile biraz ateş te'âtî itmiştir.

Hayri Paşa fırkasına gelince fırka-i mezkûrenin bir livâsı hareket idildiği esnâda her nasılsa Koçeri'de kalmış idi.

Fırka-i mezkûrenin harekâtını tesrî' etmek üzere karargâh-ı 'umûmîden gönderilmiş olan erkân-ı harbiye kâim-makâmı 'İzzetlü Hamdi Beyefendi tarafından livâ-yı mezkûrun derhâl ileri sevk için mîr-i mûmâ ileyh mezkûr livânın Koçeri'de kalmış bulunduğunu haber alınca geriye gitmeğe mecbûr olmuş ve bu esnâda ise Hayri

Paşa bu kuvvetleri beklemek üzere Hacıobasında tevakkuf itmiştir. Bu fırkanın meydân-ı muhârebeye yetişmediği müşâhede olununca devletlü müşîr paşa hazretleri tarafından erkân-ı harbiye yüzbaşısı Nuri Efendi fırka-i mezkûrenin serî'ân ilerlemesi emrini tebliğ etmek üzere saat altı râddelerinde Hayri Paşa nezdine i'zâm olunub saat on râddelerinde Hacıobası civârında paşa-yı müşârun ileyhe mülâkî olmuş ve emr-i müşîriyi tebliğ itmiştir. Bu tebliği müte'âkib paşa-yı müşârun ileyh elde bulunan kuvvetiyle ancak saat on birde Hacıobasından hareket itmiş ve üç dört kilometre mesâfe kat' ittikten sonra gecenin hulûlü fırkasını mecbûr tevakkuf eylemiştir.

Garibdir ki fırka-i mezkûre saat ona kadar Çatalca sırtlarında vukû'a gelen muhârebenin ne top ne de tüfenk sedâlarını işidebilmiş ve ne de dumanlarını görmüştür. Yalnız saat on râddelerinde istasyon civârında ateş itmekte bulunan düşman topçularının dumanlarını görmeğe başlamıştır.

İhtiyât livâsına gelince kuvve-i mezkûrenin Bakraç üzerinden ilerlemesiçün dahi karargâh-ı 'umûmîden takriben saat yedi râddelerinde emir gitmişsede livâ-yı mezkûr yolunu şaşırmağla meydân-ı harbe vâsıl olamamıştır.

Tafsîlât-ı mezkûreye göre Çatalca'daki düşmana karşı muzafferâne harb itmiş olan kuvve-i 'Osmâniye münhasiran Hamdi Paşa fırkası ile Memduh Paşa fırkasının bazı aksâmından 'ibâret bulunmuş olduğu zâhir olur.

Yunanlıların ikindiye doğru Çatalca'daki ordularını takviye etmek üzere Dömekedeki kuvvetlerini dahi şose ilerletmekte oldukları ve akşama doğru Çatalca'daki kuvvetle birleştiği görülmüş ise de ma'nen kuvve-i mukâvemeleri küliyen münkesir olmuş bulunduğundan (s.223) (Bkz: Ek-30) (s.224) artık sebât idemeyub geceden bi'l-istifâde kısım-ı küllîsi ve topçusu ile câddeyi ta'kîb iderek ve bazı aksâmını dahi dağ yolundan sevk iderek Dömeke'ye ric'at eylemiştir.

İşbu ric'ate başlıca sebep Neşet ve Hayri Paşa fırkalarının yegâne hatt-ı ric'atlerini teşkil iden Çatalca Dömeke şosesini kat' idercesine sol cenâhları ve gerileri üzerilerine müteveccih bir vaz'iyette olduklarını müşâhede eylemiş olmalarıdır ki bu sebepten nâşî Çatalca muzafferiyeti başlıca harekât-ı musîbe-i sevk'ül-ceyşiyemizle hâsıl olmuş dimektir.

‘Asâkir-i ‘Osmâniye o gece Çatalca civârında bulundukları mevâzi’î tahkîm ile vakit geçirubistirâhat ittikten sonra irtesi günü şafakla berâber Mirliya Hasan Paşa’nın ilerlemesiyle düşmanın mevâzi’ini tahliye itmiş olduğu anlaşıldığından ‘asâkir-i ‘Osmâniye muzafferan Çatalca’ya dâhil olmuştur.⁷⁵

Çatalca cihetinde ahvâl-i ‘askeriye şu merkezde bulunduğu sırada Velestin taraflarında cereyân iden vekâyî’-i harbiye dahi şâyân-ı ehemmiyet bulunuyordu.

Cihet-i mezkûredeki fırka kumandanı Sa‘âdetlü Hakkı Paşa hazretleri aldıkları emir mûcibince Çatalca muhârebesinden bir gün evvel Yunanlıların nazar-ı dikkatini o cihete celt itmek üzere icrâ-yı nümâyiş eylemiş idi. Çatalca muhârebesinin yevm-i vukû’unda dahi düşmanın Velestindeki kuvvetinden Çatalca’ya imdâd ifrâzına meydân virmemek maksadıyla paşa-yı müşârun ileyh hazretleri düşmanı işgâl itmek üzere almış olduğu ta‘lîmât mûcibince kezâ bir nümâyiş icrâsına teşebbüs itmiş ise de askeri tutmak mümkün olamadığından yalnız nümâyişe benzemesi lâzım gelen bu hareket ciddiye bir ta‘arruz şeklini almış idiki bu da düşmanın o cihette on iki bin neferi mütecâviz piyâde ve birkaç batarya cebel ve seyyâr ve hatta on buçuk (s.225) santimetrelik mevzi’ toplarından mürekkeb küllî bir kuvvetle işgâl itmekte olduğu

⁷⁵ Çatalca muhârebâtına ve Çatalca’nın işgâline dâir neşr olunan resmî telgrafnâmelerden:

Çatalca pişkâhında bulunan hudûd-u Yunâniye kumandanı ve ordu-yu hümâyûn müşîri devletlü Ethem Paşa hazretlerinden vârid olan fî 23 Nisan sene 313 târihli telgrafnâmenin sûretidir:

Bu sabah saat dokuzda dört fırka birden Çatalca üzerine hareket olunarak Subaşı Köyü Sulaca Türkomanalı Bamyay Karyeleriyle gerilerindeki sırtlarda düşmana tesâdüf ve harbe mübâşeretle kademe kademe düşman tuttuğu mevâki’den tard ve def’ ve akşam saat yarımaya kadar şiddetle harbe devâm ve düşman tevkîf olunarak Çatalca’nın önünde bulunan Çınarlıdere kıyılarına kadar inilmiş ve askerin bir kısmı derenin öbür tarafına da geçmiştir. Ber vech-i ma‘rûz akşam saat yarımaya kadar idilen muhârebe neticesi olarak Çatalca Kasabası şîmâl cihetinden tamâmen ihâta idilerek Baraklı karyesinin şark tarafında Çatalca Velestin şemedifer hattı tahrîb olunub her fırka geceyi geçirmek için emniyet tertîbâtı alhz eylemiş olduğu ve bi-mennihi’l-kerim ‘ale’s-sabah kasabaya hücum idileceği ma‘rûzdur ferman.

Ş Hudûd-u Yunâniye ‘umûm kumandanı ve ordu-yu hümâyûn müşîri devletlü Ethem Paşa hazretlerinden makâm-ı sâmi-i seraskeriye vârid olan fî 24 Nisan sene 313 tarihli telgrafnâmenin sûretidir:

Dünkü muhârebenin sûret-i vukû’u geceki telgrafnâme-i ‘âcizî ile mücmelen ‘arz idilmiş idi. Bütün gün icrâ idilen şiddetli muhârebe ve tazyîk ve ta’kîb üzerine düşman artık mukâvemet idemeyeceğini anlayarak askerin bir kısmını leylem kaçırması ve bugün şafakla berâber kasaba üzerine hücum olunarak gerude kalan askeri dahi dūçâr-ı inhizâm idilub bi-lütfli te‘âlâ sâye-i muvaffakiyetvâye-i hazret hilâfetpenâhîde Çatalca Kasabası zabt ve teshîr idilmiş ve sūvârî fırkasıyla düşman Dömeke tarîki üzerinde ta’kîb ittirilmekte olduğu gibi Hayri Paşa fırkasında o cihete tesaddîsi daha geceden kendisine emir verilmiş idi. Kasabaya duhûl iden kîrât-ı ‘askeriyeden gelen jurnallere nazaran düşmanın mühimmât ve eşyâ ile Çatalca istasyonunda zahîre ve peksimet terk eylediği ve gerek dünkü ve gerek bu günkü muhârebeye dâir mufassal ma‘lûmâtın ayrıca bildirileceği ma‘rûzdur.

müstahkem, gâyet sarp mevâzi'ine karşı ancak dokuz bin kadar muhâribden 'ibâret bulunan kuvâ-yı 'Osmâniye için pek tehlikeli idi.

Yunanlılar sırtlar üzerinde muhtelif hutûtu müdâfa'a ittihâz etmiş oldukları hâlde kısm-ı küllisi ile ova cihetinden hücum iden Hakkı Paşa ilk Veletin muhârebesinde dahi Bursa taburunun zabta muvaffak olmuş iduki düşmanın ilk hatlarını yed-i zabta geçirmiştir. Fakat bu sûretlede düşmanla temâs gâyet sıklaştığından ve Ceneral Simolenski mevcûdiyetinin kesretinden bi'l-istifâde yine hücumlara kalkıştığından Hakkı Paşa'nın mevki'i gâyet müşkilleşmiş ve Nisan'ın yirmi üçüncü akşamı Çatalca önünde bulunan karargâh-ı 'umûmiye « düşman kısmen mevâzi'den tard idilebilmiştir. Fakat fırkamız zabt ettiği nukâtı müşkilât ile muhâfaza idabiliyor. Binâen 'aleyh bilâ tereddüd ve kemâl-i sür'atle kuvâ-yı imdâdiye irsâl buyurulması müsterihimdir. » diye bir telgrafnâme irsâl eylemiştir.⁷⁶ Bu telgrafnâme müşîr paşa hazretlerinin yedine irtesi günü şafak vaktinde vâsıl olabilmiş olmasıyla Rıza ve İzzet Beylerin tavsiyesi üzerine kuvve-i imdâdiye irsâline karar virilmiş ve Çatalca'da düşman kalmadığı anlaşıldıktan sonra müşîr paşa hazretleri derhâl Haydar Paşa livâsıyla Memduh Paşa fırkasına şifâhen hareket emrini i'tâ eylemiştir. Haydar Paşa fırkası refâketinde erkân-ı harbiye miralayı 'İzzetlü Enver Beyefendi olmak üzere Karadağ'ın cihet-i şimâliyesinden Hisarlık, ve Beşler ve refaketinde Seyfullah Paşa bulunan Memduh Paşa fırkası dahi Baraklı, Dolat hanından geçen tarîki ta'kîb itmek üzere ayın yirmi dördüncü günü öğleden sonra hareket eylemişlerdir. (s.226)

Memduh Paşa fırkası Dereli ve Önlerü Kalari yolunu ta'kîb itmek üzere dahi bir sağ cânibdâr müfrezesi ayırmış idi.

Fakat Yunânîler Çatalca'da vukû'bulan mağlûbiyetleri üzerine Simolenski kuvvetinin Veletinde durması mümkün olmayacağını anlayarak kuvve-i mezkûrenin serî'an ric'âtı için ayın 24'üncü günü sabahleyin Başkumandan Prens Konstantin tarafından Simolenski'ye bir emir telgrafi vürûd etmiş olmağla mûmâ ileyh dahi derhâl ric'ate ibtidâr ile kısmen Golos ve kısmen dahi Ermiye cihetlerine çekilmiştir.

⁷⁶ Yunanlılar Hakkı Paşa fırkasının bu sûretle sıkışmasını bir muzafferiyet 'addıyla Atina'da fevka'l'âde izhâr-ı sürûr ve şâdmânı itmişlerdirki bunun tafsîli zîrde mûnderiçtir.

Hakkı Paşa düşmanı ta'kîb idemediği cihetle irtesi günü Haydar ve Memduh Paşa kollarıyla Velestin önünde birleşmiştir.

Devletlü Ethem Paşa hazretleri mezkûr firkaları Hakkı Paşa'nın imdâdına sevk itmekle berâber kendileride bi'z-zât Velestin cihetinde bulunmağa lüzûm hisseylediklerinden Nisan'ın yirmi yedinci günü sabahleyin Tekye karargâhından hareket eylemişlerdi. Gurûbla berâber Velestin civârına muvâseletlerinde firkaları orada müçtemi' bulmuşlarsada düşmanın nerede olduğuna ve nereye çekildiğine dâir firkalarca ma'lûmât mefkûd bulunduğundan mevki'-i hakîkî-i düşman bilinmemiş isede topçu binbaşısı Mehmet Ali Efendi erbâb-ı gayret ve akdâmından olmasıyla geceleyin Golos tarîkî üzerinde Haliç'e ilerleyerek şehir-i mezkûrun tahliye idildiği haberini getirmiş olmasıyla Golos cihetinin düşmandan hâlî bulunduğu anlaşılmış ve ma'mâfih düşmanın Golos'tan vapurlara râkiben mi firâr eylediği, yoksa hîn-i firârında Ermiye tarîkini mi tutmuş olduğu meşkûk kalmıştır.

Bu cihet karargâh-ı 'umûmîde nazar-ı mülâhazaya alınarak düşmanın gerek Golos'tan vapurlara râkiben firâr itmiş olsun ve gerek Ermiye'ye doğru çekilmiş bulunsun her hâlde Golos tarîkini açık bırakmış demek olduğundan irtesi günü Hakkı Paşa fırkasının Golos üzerine yürümesi taht-ı karâra alınmıştır.

Şâyet Golos düşmandan büsbütün hâlî bulunursa Hakkı Paşa fırkasının yalnız iki taburu şehre girerek orasını işgâl ideceğinden devletlü müşîr paşa hazretleri o gece akşamdan nezd-i 'âlîlerinde bulunan erkân-ı harbiye miralayı 'İzzetlü Mahmut Beyefendiye Türkçe ve Fransızca olmak üzere bir beyânnâme kaleme aldirmışlardır ki 'asâkir-i mansûre-i mülûkânenin Golos'a dâhil olmalarını müte'âkib mezkûr beyânnâme neşr ve i'lân idilecek idi.

Golos'a doğru sevk idilecek kıt'ât-ı 'askeriye irtesi günü 'ale's-sabah hareket (s.227) eylemek üzere bulunur iken Golos'taki ecnebî konsoloslarının gelmekte oldukları karargâh-ı 'umûmîce istihbâr olunmuştur.

Devletlü Ethem Paşa hazretleri gelen konsolosları kemâl-i ihtirâm ile kabul iderek sebep-i ziyâretlerini sordukları zaman mûmâ ileyhim Golos'un düşman tarafından kâmilten tahliye idilmiş olduğu ve şehrin civârındaki ahâlîninde hâl-i sükûn

ve râhatta bulunub ‘asâkir-i şâhâneye karşı bir gûne mu‘âmele-i hasmânede bulunmayacaklarını ve gerçi limanda henüz bir Yunan zırhlısı var ise de ‘asâkir-i şâhâniyenin şehre duhûlünde ânın dahi çekileceğini ve ‘asâkir-i ‘Osmâniye tarafından Golos ahâlisine hüsn-ü mu‘âmele idilmesi me‘mûl bulunduğunu söylemiş olduklarından devletlü Ethem Paşa hazretleri ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nin her gittikleri yerde ahâli-i mutî‘aya hüsn-ü mu‘âmele eyledikleri gibi Golos’ca dahi cümlelerin mahfûziyet-i ‘arz ve mâl ve canına kâfil olacaklarını ve hatta ‘asâkir-i şâhâne Golos’a doğru hareket itmezden evvel ahâlîyi tatmînen Türkçe ve Fransızca bir beyânnâme tertîb edilmiş olduğunu bi’l-beyân virmiş oldukları emr-i mahfûz üzerine mezkûr beyânnâme ‘İzzetlü Mahmut Beyefendi tarafından konsoloslar müvâcehesinde kırâ’at olunmuştur.

Bunun üzerine konsoloslarla cereyân iden müzâkerât netîcesinde Golos’a yalnız 2 tabur asker sevkine ve dört taburdan ‘ibâret bir müfrezeninde Golos’un şimâl cihetindeki sırtlarda bulunan köylülerin harekât-ı melhûzasına karşı emniyet tertîbâtı olmak üzere o cihete i‘zâmına karar virilmiş ve bu karar üzere taburlar derhâl tahrîk edilmiştir.

Bir tabur ‘asâkir-i şâhâne ile berâber Miralay Mahmut Beyefendi dahi Golos’a ‘azîmet iderek ‘asâkir-i mansûre-i cenâb-ı pâdişâhî önlerinde sancâğ-ı ‘âlî-i ‘Osmânî temevvüc-nemâ-yı şân ve zafer olduğu hâlde şehre dâhil oldukları sırada limandaki Yunan zırhlısının çekilmemiş olduğu ve çekilmek üzere ateş dahi yakmamış bulunduğu görülünce Mahmut Beyefendi şehrin belediye dâiresinde Fransız ve İtalyan sefâin-i harbiyesi kumandanları ve konsoloslar ve a‘yân-ı memleket hâzır olduğu hâlde Yunan zırhlısının limanda durması ne kadar gayr-ı muvâfık olduğunu ve şâyed sefine-i mezkûrenin ‘asâkir-i ‘Osmâniye’ye karşı bir gûne mu‘âmele-i hasmâne gösrerilecek olursa o takdîrde ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nde mukâbele ile berâber ‘anveten şehre girerek binâen ‘aleyh sû-i netâyic hâsıl olacağını ve buralara meydan kalmamak üzere a‘yân-ı memleketin zırhlı kumandanına bi’l-mürâca‘a menfa‘at-ı ‘umûmiye nâmına çekilmesini beyân ve ihtâr itmeleri lâzım geleceğini dermeyân itmesi üzerine a‘yân-ı mûmâ ileyhim (s.228) derhâl sandallar ile Yunan zırhlısına gitmişler ve kumandan ile cereyân iden müzâkereleri netîcesinde zırhlının oradan

çekilub gitmesi taht-ı karâra alınmış olduğundan karaya ‘avdetlerinde bu kararı ümerâ-yı ‘askeriye-i ‘Osmâniye’ye beyân itmişlerdir.

Fi’l-hakîka ber vech-i karâr bir saat sonra zırhlı fayrab iderek oradan çekilmiş ve ‘asâkir-i mansûre-i cenâb-ı pâdişâhî bilâ müzâhîm şehirde yerleşmiştir.⁷⁷

⁷⁷ Velestin ve Golos civârında cereyân iden muhârebâta ve Golos’un işgâline dâir olan resmi telgrafnâmeler şunlardır:

Velestin’de bulunan hudûd-u Yunâniye kumandanı ve ordu-yu hümâyûn müşîri devletlü Ethem Paşa hazretlerinden taraf-ı vâlâ-yı ser-‘askeriye vârid olan fî 25 Nisan sene 313 târihli telgrafnâmenin sûretidir:

Şimdi Velestin’e muvâsalet eyledim. Velestindeki kumandan tarafından virilen ma’lûmâta nazaran düşmanın kuvveti mu’âvene ile berâber on beş bini mütecâviz olduğu ve dünkü gün cereyân iden muhârebenin gâyet hûnîzâne devam eylediği hâlde ba’d-e’l-gurûb münhezimen düşmanın kısm-ı küllîsi ile Golos cihetine ve kısm-ı cüz’îsiyle Ermine cihetine firâr eylediğinden Velestin Kasabası lütfu hakla sâye-i tevfiât-vâye-i cenâb-ı pâdişâhîde ‘asâkir-i ‘Osmâniye tarafından zabt ve işgâl idilerek Golos istikâmetinde Pilav Tepeye civâr bulunan mevâki’ dahi işgâl idildiği ve bi-mennihi’l-kerîm yarın kuvve-i münâsebe ile Golos cihetine hareket idilub netîcesinin ‘arz olunacağı ve muvaffakiyetimizin eltâf-ı hüdâdan me’mûl bulunduğu ma’rûzdur ferman.

Ş Velestin’de hudûd-u Yunâniye kumandanı ve ordu-yu hümâyûn müşîri Devletlü Ethem Paşa hazretlerinden alınan fî 26 Nisan sene 313 târihli telgrafnâmenin sûretidir:

Bu sabat saat on buçukta Golos’da mukîm düvel-i muazzama konsolosları nâmına Fransa ve İngiltere konsolosları önlerinde bahriye efrâdından birkaç nefer mensûb oldukları devletlerin bandıralarını hâmil oldukları hâlde Velestin’de nezd-i ‘âcizîye gelerek Golos tahliye idilmiş ve Yunanlıların mahbûsinin sebîllerini ihlâ itmiş bulundukları cihetle şehrin mehmâ emken gâretten muhâfazası zımmında muvakkaten karaya asker çıkardıklarını ve şu kadarki te’mîn-i âsâyiş ‘asâkir-i şâhâneye ‘âid bulunduğu cihetle şehre dâhil olacak ‘asâkir-i ‘Osmâniye tarafından konsoloshânelerle emâkin-i ecnebiyenin taht-ı muhâfazaya aldırılması ricâ idilmiş ve kendülerine lisân-ı münâsible cevâb-ı muvâfakat virilmiş olduğu ve zaten şehrin işgâliyle bir güne yolsuzluğa meydan virilmemek üzere erkân-ı harbiye miralaylarından Enver Bey altısını mevâki’-i münâsibde terk ve dördüyle şehre girmek için on tabur ‘asâkir-i şâhâne ile Golos üzerine hareket ittirilmiş bulunduğu ma’rûzdur.

Ş Makâm-ı vâlâ-yı ser-‘askeriye hudûd-u Yunâniye kumandanı ve ordu-yu hümâyûn müşîri Devletlü Ethem Paşa hazretlerinden fî 26 Nisan sene 313 târihiyle Velestin merkezinden vârid olan telgrafnâmenin sûretidir:

Düşmanın evvelki günlerde gördüğü tazyîk üzerine sebât idemeyerek bi-lütfihi te’âlâ bugün sevk olunan ‘asâkir-i şâhâne saat üç râddelerinde bilâ vukû’ât sâye-i muvaffakiyet-vâye-i cenâb hilâfet-penâhîde Golos’u zabt ve işgâl eylediği ma’rûzdur.

Ş Velestin’de hudûd-u Yunâniye kumandanı ve ordu-yu hümâyûn müşîri devletlü Ethem Paşa hazretlerinden makâm-ı sâmi-i seraskeriye vârid olan fî 26 Nisan sene 313 târihli telgrafnâmenin sûretidir:

Bugün diğer telgrafnâme ile ‘arz olunduğu vecihle erkân-ı harb miralaylarından Enver ve rum lisânına âşina olmak münâsebetiyle bu husûsda hüsn-ü hizmeti görülen erkân-ı mezkûre kâim-makâmlarından Hasan Vasfi Beyler ma’iyyetinde Golos’a sevk idilen ‘asâkir-i şâhâne kemâl-i intizâm ve mehâbetle şehre dâhil olarak ahâlî-i belde tarafından yarım saatlik mesâfeye kadar istikbâl idilmiş ve mûmâ ileyhimâ dâire-i belediyeye ‘azîmet ve mu’teberân-ı mahallî ile mülâkât iderek şehrin lüftu hakla zir-i idâre-i ‘âdile-i ‘Osmâniye’ye girmiş olduğu hasebiyle sekenesi hakkında mu’âmele-i ‘âdilane icrâ idileceği ve şu kadarki ‘asâkir-i şâhâneye irâe-i eser-i husûmet idenlerin şediden te’dib olunacağı beyân olunub limanda lenger-endâz olan Yunan zırhlıları dahi mu’teberân belde vâsıtasıyla icrâ kılınan

‘Asâkir-i ‘Osmâniye’nin galebâtı bu dereceyi bulduğu zaman Atina’ca cereyân itmiş olan ahvâle ircâ’-ı nazar eylemek fâideden hâli olmayacağından tetimme-i ma‘lûmât olarak o bâbda dahi bazı tafsîlât i‘tâsı münâsib görülmüştür:

Yunan ordusu dahâ hudûd muhârebelerinde bozulub evvel Tırnova’ya ve oradanda Yenişehir’e mecbûr ric‘at olması ve hâlbuki şehir-i mezkûrda dahi dikiş tutturamayub Çatalca’ya çekilmesi üzerine Atina’da efkâr-ı ahâlî pek ziyâde kabarmıştır. Herkes vukû‘bulan hezîmetten zimâmdârândan birisini mes’ûl itmek isteyerek söz ayağa düşecek dereceye gelmiş ve hatta Nisan Efrecinin yirmi yedinci günü ba‘de’z-zuhur beş yüz kadar gönüllü Atina’da silahçı dükkânlarındaki eslihayı yağmâ iderek müsellağ oldukları hâlde şehrin sokaklarını toplaşmağa başlamış olduklarından Yunan meclis-i meb‘ûsâtındaki fırak-ı muhâlîfe rü’esâsı sarây-ı krâliye da‘vet olunub ahvâlin almakta olduğu sûret dehşet-nemâ hakkında müzâkerâta girişilmiştir. (s.229)

Hâlbuki karışıklıklar Atina’ya münhasır kalmayarak Pire’de dahi ahâlî bazı kahvehânelere hücum ile Kral George’un tasvîrini parçalamak gibi mu‘âmelât-ı tecâvüz-kârâneyle ibtidâr eylediklerinden efkâr-ı ‘umûmiyeyi teskîn maksadıyla bazı mukarrerât ittihâzı zarûret hükmünü almış idi.

Nisan’ın yirmi yedinci günü ba‘de’z-zuhur meclis-i meb‘ûsân sûret-i fevka’l-‘âdede ictimâ’ da‘vet olunmuş ise de ‘akd-i ictimâ’ için nizâmen mu‘în olduğu kadar a‘zâ hâzır bulunamadığından o gün meclis bi’t-tab‘ toplanamamış ve fırak-ı muhâlîfe rü’esâsı ahâlîyi teskîn itmek emeliyle bir beyânnâme neşr iderek bunda düşman

tebliğât üzerine limândan hareket ittirilmiş ve emâkin-i ecnebiyeyi muhâfazaten ecnebi gemilerinden şehre ihrâc olunan askerlerin yerine ‘asâkir-i şâhâne ikâme idilerek efrâd-ı merkûme gemilerine i‘âde kılınmış ve lehu’l-hamd sâye-i muvaffakiyet-vâye-i hazret-i pâdişâhîde sükûn ve âsâyiş bir devam bulunmuş olduğu ve Golos’da Yunanlılardan iki bin iki yüz elli sanduk piyâde cebhânesi ve üç ‘aded kale toplarına mahsûs sapalı boş kundak ve on dokuz cebhâne ve mühimmât arabası ve üç ‘aded on beş santimetrelilik toplara mahsûs kızaklı kundak ve ihtiyât tekerlek arabası bir on buçuk santimetrelilik toplara mahsûs cebhâne arabası, yedi ‘aded nakliye arabası bir havan iki büyük toplara mahsûs mühimmât arabası dört yüz kırk beş sanduk ‘atîk sefâin-i harbiye toplarına mahsûs cebhâne yetmiş sanduk on buçuk santimetrelilik toplara mahsûs mermiyât bin dört yüz altmış beş ‘aded sert düğüm dâne iğtinâm idildiği ve şehrin şu sûretle zabtına nazaran mevâridât-ı ecnebiyenin ke’l-evvel devâmı ve umûr-u tüccâriyenin cereyân-ı tabî‘isine ircâ’ı emrinde mu‘âmelât-ı rusûmiyenin hüsn-ü ifâ ve tedvîrine muktezî muktadir ve müstekîm me’mûrîn-i rusûmiyenin sür‘at ta’yîn ve i‘zâmı ma’rûzdur.

memlekete dâhil olmuş, ordu bozulmuş olduğundan ihtisâsât-ı vatan-perverâneyi hâiz olanlar için metânet ve mekânet gösterecek zaman olduğundan ve her kim âsâyış-ı memleketi ihlâlâ tesaddî idecek olursa düşmana mu'âvin ve muzâhir 'add idilmesi zarûrî olacağından ve sâireden bahis idilmiştir.

Bir taraftan şu gibi neşriyâtta bulunulması ve diğer cihetten sarây-ı krâlîde Kral'ın taht-ı riyâsetinde in'ikâd iden fırak-ı muhâlefe rü'esâsı tarafından ahvâl-i hâzıraya çâresâz olacak tedâbîr hakkında ittihâz-ı mukarrerât olunması efkâr-ı 'umûmiyeye bazı mertebe sükûnbahş olarak bu sâyede fırak-ı muhâlefe rü'esâsından mürekkeb bir hey'et-i cedîde-i vükelâ teşkîli ve Deliyani'nin i'tâ-yı isti'fâya da'vet olunması ve şâyed isti'fâdan istinkâf gösterecek olursa 'azil idilmesi karar-gîr olmuştur.

Şu karar Deliyani'ye teblîğ idildiği zaman (s.230) kendisini gerçi meclis-i meb'ûsânda hâiz ekseriyet ise de ahvâlin almış olduğu renk ve sûrete göre mevki'-i iktidârda bekâsı uyamayacağını ve son derece fenâlaşan ahvâl-i 'umûmiyenin ıslâhı vazîfesini diğer kabineye tevdi' eylemek muvâfık olacağını nazar-ı mütâla'aya alub der'akab isti'fâsını Kral'a göndermiş, Kral dahi fırka-i muhâlefe re'îsi Mösyö Ralli'yi hey'et-i cedîde-i vükelâyı teşkîle me'mûr itmiştir.

Vehâmet ahvâl-i kemâl-i sür'at ile iş görülmesini müstelzim olduğundan Deliyani kabinesinin isti'fâsı üzerinden iki yirmi dört saat kadar vakit geçer geçmez Mösyö Ralli hey'et-i cedîde-i vükelâyı teşkîle muvaffak olmuştur.

Hey'et-i mezkûre Mayıs Efrecinin üçüncü günü meclis-i meb'ûsân muvâcehesine çıkarak re'îs-i vükelâ Mösyö Ralli mevki'-i hitâbetten îrâd eylediği nutukta hey'et-i cedîdenin en birinci vazîfesi ordunun tensîk ve ıslâhı husûsundan 'ibâret olacağını ve ordu tensîk-i ıslâh idilmedikçe harbe devâm itmek mümkün olmadığı gibi 'akd-i musâlaha imkânîde olamayacağını ve ahâlînin hükûmet ve orduya gelen mu'âveneti îfâda kusûr itmemesi lâzım geleceğini dermeyân ile meclis-i meb'ûsânın ta'tîl müzâkerât itmesini teklîf itmiş ve başvekil-i sâbık Deliyani riyâset eylediği fırka tarafından hey'et-i cedîde-i vükelâyı elden gelen mu'âvenet ve muzâheret îfâ idileceğini beyân eyledikten başka husûmet zamanı geçmiş olduğunu göstermek üzere Mösyö Ralli'nin elini sıkub bu keyfiyet meclis-i meb'ûsân a'zâsının

alkışlar icrâ eylemesine (s.231) (Bkz: Ek-31) meydan açtıktan sonra meclis-i meb'ûsân infâk-ı ârâ ile ta'tîl müzâkerâta karar vermiştir.

Atina'da cereyân iden şu ahvâl arasında Teselya'da Çatalca zabt olunmuş ve Velestin ve Golos'un zabtı dahi kuvve-i karîbeye gelmiş idi.

Hatta yeni Başvekil Mösyö Ralli Hakkı Paşa fırkasının Velestin'de defaten muvaffak olamamasını ve Yunanlıların bir iki gün kadar mevki'lerini muhâfaza ile berâber kesret-i mevcûdeden bi'l-istifâde mukâbil hücûmlara kalkışmalarını bir gâlibiyet olmak üzere meclis-i meb'ûsâna beyân itmiş (s.232) ve mûmâ ileyhın virdiği tafsîlât Atina'da beyne'l-ahâlî şâyî' olunca pek ziyâde mûcib-i memnûniyet olub (Velestin) cihetindeki Yunan askerine kumanda iden Miralay Simolenski'ye bir seyf-i iftihâr takdîmi içün i'âne defteri keşâdına teşebbüs olunmuş ise de bâlâda bir tafsîl yazıldığı vech ile birinci Velestin muhârebesi bir istikşâf-ı cibrî olmak üzere tertîb olunan harekât-ı 'askeriye esnâsında düşmanın za'findan ve henüz kendisini toplamasından bi'l-istifâde Velestin ve civârını da yed-i zabta geçirmek ve Golos yolunu açmak emeliyle icrâ edilmiş bir muhârebe olub bunu ordu-yu hümâyûnun pek cüz'î bir kuvveti icrâ itmiş ve sonradan Velestin civârına imdâden gönderilen kuvvet dahi yine düşman kuvvetinden dûn bulunmuş olduğundan 'asâkir-i 'Osmâniye'nin o civârda birden bire tamâmıyla muvaffak olmaması ehemmiyetsiz bir şey olub zaten ordu-yu hümâyûnun en büyük kuvveti düşman memâlikinin kalpkâhı olan Çatalca'ya doğru kemâl-i şâyân ve şerefle ilerlemekte bulunmuş olduğundan Yunanlıların küçük bir muvaffakiyeti bir muzaffariyet-i 'azîme olmak üzere telakkî eylemeleri de becâ değil idi ki mu'ahharan vukû'ât bu fikrin isâbetini göstermiştir.

Çatalca ve Golos'un işgâlinden sonra 'asâkir-i muzaffere-i 'Osmâniye içün tâ Otris Dağlarına kadar ilerlemek imkânı hâsıl olub düşmanın olsa olsa Dömeke ve Furka cihetinde 'asâkir-i 'Osmâniye'ye sedd-i râh olmak isteyeceği tabî'î ve bu iki noktada dahi mukâvemet-i lâzimedeki bulunamayınca 'asâkir-i mansûr'ul-livâ-yı şâhâne içün Atina tarîkinde keşâde bulunacağı pek bedîhî idi.

Ancak âtiyen temhîd ve hikâye idileceği vech ile düşman Dömeke'de mukâvemet göstermek isteyerek 'asâkir-i şâhânenin salvet-i şecî'ânesi üzerine muvaffak olamayınca artık Otris dağlarının bir silsile-i tabî'îye-i istihkâmiye olduğuna

bakmayarak Furka mu‘abber mühimmini de ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nin yed-i galebânesine terk ile ta Lamyâ ve Termopile kadar çekilmiş olduğundan bu keyfiyet düvel-i muazzamaca Yunanlıların bütün bütün mağlubiyetine delil ittihaz olunub derhâl ‘akd-i mütâreke için tevassut edilmiş olmasıyla bizim için Dömeke ve Furka muhârebâtını zikr itmezden evvel Yanya ciheti dâr’ül-harbında cereyân itmiş olan vukû‘ât-ı harbiyenin temhîd ve beyânına girişmek ve ba‘de Dömeke ve Furka muhârebâtında zikr ile rişte-i kelâmı ‘akd-i musâlaha mâddesine îsâl idub şu muhtasarı tertîbden maksûd bulunan bi’l-‘umûm vukû‘ât-ı harbiyenin ‘ale vech’il-icmâl irâe-i enzâr-ı kârî’în idilmesi emelini mükemmelen mevki’-i husûle getirerek (s.233) târihimize hâtimekeş olmak zarûret hükmünü almıştır.

2.2.6. Yanya Ciheti Dâr’ül-Harbi Vukû‘âtı

Ma‘lûmdurki hudûd-u ‘Osmâniye ve Yunâniyenin mevki’-i coğrâfisi îcâbınca Yunan’a nazaran biri şimâlî ve diğeri garbî olmak üzere iki dâr’ül-harbde muhârebe itmek tarafeyn için zarûri idi. Hatta şu zarûret mevki’iye ilcâ‘atıyla idi ki iki taraf dahi tertîbât ve ta‘biye-i ‘askeriyesini o sûretle icrâ itmiş, Saltanat-ı Seniyye Olimpos eteklerinden tâ Meçve’ye kadar bir hatt-ı müdâfa‘a teşkil eylediği gibi garb cihetinde dahi Yanya merkez olmak üzere Narda nehrinin sâhil-i garbîsi boyunca bir hatt-ı müdâfa‘a vücûda getirmiş ve kezâlik Yunanlılar’da en başlıca kuvvetlerini Teselya hudûduna cem‘ ittikleri hâlde merkezi Narda’da bulunmak üzere bir fırka askeride Narda Nehrinin sâhil-i şarkîsi boyunca imtidâd iden mevâki’e yerleştirmiş idi.

Yanya ordu-yu hümâyûnu daha bidâyet hâlde tedâfi‘î harekette bulunmağa me’mûr edilmiş olduğundan iki fırkaya ayrılmış ve birinci fırka doğrudan doğruya Yanya ve civârındaki mevâki’e ta‘biye idildiği gibi ikinci fırka dahi Preveze ile Narda karşısındaki mevâki’ ve nukâta ta‘biye kılınmış idi.

Yunanlılar Yanya cihetine tecâvüz idecek olurlarsa en evvel Narda Nehrinden geçmeleri zarûri olduğu cihetle Yanya kol ordu-yu hümâyûnun tertîbât ve ta‘biyesi bu ihtimâle mebnî icrâ edilmiş idi. Şöyle ki:

Asıl ordu-yu hümâyûnun kuvve-i mürettebesi otuz bir taburdan ‘ibâret olub bundan on dokuz taburundan merkezi Loros olmak üzere bir fırka teşkil idilub

kumandanlığı ferikân-ı kirâmdan sa‘âdetlü Mustafa Paşa hazretlerine tevdi‘ olunmuş ve diğer on iki taburdan müretteb fırkanın merkezi de Yanya şehri bulunmuş idi.

Mustafa Paşa fırkasının vazîfesi gâyet mühim idi. Bir defa Narda Nehrini berî tarafa geçmek isteyecek düşmana meydan vermeyecek ve şâyed düşman geçecek olursa kendisini karşılayub ilerilemekten men‘ idecek idi. Bunun için fırka-i mezkûre mevcûdu kısmen doğrudan doğruya hatt-ı harb olmak ve nehir boyunca düşmanın geçmek ihtimâli bulunan noktalara mukâbil bulunmak üzere ta‘biye idildiği gibi kısmen dahi Preveze, Kervansaray, Komçadis, Cevmernik⁷⁸, Kokonorya, mevki‘leriyle Faik Paşa Tepesine ta‘biye idilmiş idi ki **(s.234)** her bir mevki‘de bulunan taburların mikdârı ber vech-i âtî beyân olunur:

Preveze’de	4	tabur
Kervansaray’da	1	“
Komçadis	1	“
Cevmernik	1	“
Kokonorya	3	“
Faik Paşa Tepesi	2	“
Hatt-ı harb boyu	5	“
Loros merkezi	1	“

19 yekûn

Fırka-i mezkûrenin asıl müdâfa‘a ve muhâfazasına me’mûr olduğu hatt-ı harb boyu Salahora’dan bed‘ ile Nihor ve Çaprazlı ve mevâki‘-i sâireye kadar tahmînen 3:4 saat imtidâdında idi.

Fırkanın mürettebatı dâhilinde bulunan yirmi dört kıt‘a seyyâr mantıl topçuları ile altı kıt‘a cebel topçuları ve on sekiz nefer süvârîden mantıl topçuları

⁷⁸ Cemernik, Yanya

kısmen Faik Tepesine ve cebel topçularıda Kokonorya mevki'ine ta'biye idilmişler ve süvârîlerde hizmât-ı müteferrikada kullanılmak üzere merkezde alıkonulmuşlardı.

On iki taburdan müretteb olup Meçve, Beşpınar, Siraka ve mevâki'-i sâireyi müdâfa'a ve muhâfazaya me'mûr olan ikinci fırkaya gelince bunun merkezi Yanya olup kumandanı dahi Mirliya Sa'âdetlü Osman Paşa idi. Ancak Meçve cihetinden düşmanın imkân-ı tecâvüzü olmayub Narda Nehri cihetinden vukû'bulacak tecâvüz dahi birinci fırkanın tertîbâtıyla setr idilmiş olduğundan bu ikinci fırkanın Meçve cihetine ifrâz olunan kuvvetinden mâ 'adâsını birinci fırkanın ihtiyâtı 'add itmeğe imkân vardır.

Yanya cihetince Saltanat-ı Seniyye'nin tertîbât-ı vâkı'asına göre düşmanın ittihâz eylediği tertîbâta gelince kuvve-i 'umûmiye-i Yunâniye'ye dâir bâlâda bast ve beyân eylediğimiz ma'lûmâtтан müstebân olacağı üzere Yunan'ın merkezi Narda olmak üzere garb hudûdunda tâm bir fırka askeri var idiki fırka-i mezkûreye iltihâk iden gönüllü ve sâire ile beraber mevcûdu yirmi beş bin kişiden az değil idi.

Hâlbuki şehbenderler ve casuslar vâsıtasıyla istihsâl idilmiş olan ma'lûmât-ı sahîha-i resmiye kuvve-i mezkûreyi otuz otuz beş bin râddesinde gösteriyor idi.

Şu takdîrde düşman ilk hücûmda meydana yirmi bin nefer asker çıkarabilecek olsa dahi karşısındaki kuvve-i 'Osmâniye yine nısf derecesinde noksân bulunacak demek ise de 'asâkir-i 'Osmâniye'nin hâl-i tedâfi'ide kalması bu noksânı bir dereceye kadar cebr idebilecek idi. (s.235)

(Bkz: Ek-32) (s.236)

(Bkz: Ek-33) Saltanat-ı Seniyye tarafından Yunan'a i'lân-ı harb idilmiş olduğu cihetle 'asâkir-i hazret-i pâdişâhînin tedâfi'î ve tecâvüzî harekâta başlabileceğine dâir emir telgrafi mevâki'-i sâire-i 'askeriye gibi Yanya kolordu-yu hümâyûnu kumandanlığınada cumartesi günü akşama yakın teblîğ olunmuştur.

Bu hâlde daha cumartesi akşamı hatt-ı harb boyunda bulunan iki taraf askeri uzaktan uzağa top ve tüfenk muhârebesine başlamışlardır. Fakat i'lân-ı harbi müte'âkib vukû'bulân en mühim hâdise-i harbiye Yunan sefâin-i nakliyesinden

birisinin Preveze önünde (s.237) gark idilmesidirki şu hâdisenin sûret-i vukû‘u şöylecedir:

Hâdise-i mezkûreye dâir olan telgrafnâme-i resmî ber vech-i zîr derç olunur:

« Dün sabah⁷⁹ Narda Körfezinden hareket idub Preveze Boğazından dışarı çıkmak isteyen bir Yunan vapurunun men‘-i hurûcu için Preveze Kalesinden top endaht olunmasıyla ateşe başlanmış ve sâye-i satvetvâye-i hazret-i pâdişâhîden mezkûr Yunan vapurunun gark ve ihrâk idilmiş olduğu Yanya kolordu-yu hümâyûnu kumandanlığından bâ-telgraf bildirilmiştir. »

Saltanat-ı Seniyye’nin esâs maksad-ı ‘âlîsi hudûdun her cihetinde Yunanistan’ın tecâvüz-kâr olduğunu cihânın nazarında isbât itmek husûsu idi. Hatta henüz i‘lân-ı harb idilmezden ve ‘asâkir-i ‘Osmâniye tecâvüzî harekete başlamazdan evvel Yunan askerinin Dava Tepesi gibi bir iki tepeyi yed-i zabta geçirmelerine meydan virilmeside Yunan’ın tecâvüz-kâr olduğunu cihânın nazarında isbât itmek maksadına mübtenî idi.

Yanya ve Narda cihetinde de ta‘arruzun Yunan’a bırakılması matlûb bulunduğu hâlde nasılsa ilk gülleyi Osmanlı istihkâmı atarak Yunan vapurunu batırmıştır.

Bu bâbdaki istihbârât-ı husûsiyemize göre i‘lân-ı harbin ferdâsı demek olan Pazar günü bir Yunan vapurunun⁸⁰ dışarıya çıkmak üzere boğaza doğru gelmekte olduğu Preveze Kalesi kumandanlığı tarafından ikinci fırka kumandanı ferîk sa‘âdetlû Mustafa Paşa hazretlerine bâ-telgrâf bildirilmesi üzerine paşa-yı müşârun ileyh hazretleride evvel emirde boş topla hurûcu men‘ idilub işgâ itmediği takdîrde batırılması emrini virmiş ve vapur boş top ile idilen ihtârı dinlemeyub yolunu değiştirmediyğinden gark ve ihrâk idilmiştir.

İ‘lân-ı harb vukû‘undan sonra Osmanlı toplarıyla müdâfa‘a olunan bir boğazdan düşman bandırasını hâmil olan bir sefîneyi geçirmemek bir emr-i tabî‘î idi. Yunanlılar burasını bildikleri için belkide ta‘arruz evvel emirde taraf-ı ‘Osmâniyânda

⁷⁹ 6 Nisan sene 1313 Pazar

⁸⁰ Mezkûr vapurun ismi Makedonya idi.

vâki‘ olsun maksadıyla sûret-i mahsûsada sefine-i mezkûreyi sevk ve tahrîk ile boğazdan geçirmeğe teşebbüs itmişlerdir diyebiliriz.

Fakat bi‘l-faraz Yunanlıların fikir ve maksadı bu olsa dahi Saltanat-ı Seniyye Yunan‘ın tecâvüzât-ı gayri meşrû‘ası üzerine resmen kendisine i‘lân-ı harb ittiğinden sonra hudûdun bir tarafta ilk tecâvüzün hangi taraftan vâki‘ olmasında bir gûne ehemmiyet olmayacağı bedîhîdir. Gayet-i Devlet-i ‘Aliyye bu mes‘elede dahi hukûk-u düvel kavâ‘idince hâiz olduğu hakkı isti‘mâl itmiş demek idi.

Hatt-ı harb boyunda cereyân iden muhârebât-ı sâireye gelince birinci muhârebe Pazar günü vukû‘bularak Narda Nehrinin her iki tarafında bulunan muhâribler beş saat uzaktan uzağa top ve tüfenk ateşi icrâ itmişlerdir. Pazartesi günü güneş doğar doğmaz tekrar hatt-ı harb boyunda muhârebe başlayub bir müddet uzaktan uzağa top ve tüfenk ateşi icrâ idilmesini müte‘âkib Yunanlılar Narda şehri karşısındaki köprüden Osmanlı sâhiline geçmek teşebbüsünde bulunmuşlarsada ‘asâkir-i ‘Osmâniye tarafından gösterilen mukâbele-i şiddet-kârâne üzerine Yunanlılar husûl-ü maksattan me‘yûs olarak tekrar Narda‘ya ric‘at eylemişlerdir.

Pazartesi günü böylece vakit geçirildiği hâlde Salı günü ‘ale’s-sabah şiddetli hücûm ve muhârebe başlamıştır.

Yunan kumandanı Narda Nehrini geçmek üzere geceden tertîbâtını ikmâl idub Nihor’daki mevki‘-i ‘Osmâniyenin karşısına otuz kıt‘a cebel topu ta‘biye itmiş ve ‘ale’s-seher bu toplar mütemâdiyen ateş itmekte olduğu hâlde bir alay süvârîyi karşı sâhile geçirmek üzere nehre saldırmıştır.

Nihor’daki ‘asâkir-i şâhâne düşmanın kuvve-i külliye ile hücûmuna bakmayarak akşama kadar kendisiyle ateş te‘âtî idub harb eylemekte devam göstermişlerdir.

Hâlbuki Yunanlılar asıl kuvvetlerini Nihor’dan geçirmeğe teşebbüs eylediği sırada Kokonorya ve Komçadis ve Cevmernik taraflarındada nümâyişler icrâsına devam idub bu sûretle Loros fırkası kumandanını merkezden oraya kuvvet göndermeğe mecbûr itmek gibi bir mu‘âmele-i iğfâliyede bulunmuşlar ise de fırka

kumandanı müşârun ileyh Mustafa Paşa hazretleri bu hücûmların sahte olduğunu derk itmiş olmasıyla merkezden mevâki‘-i mezkûreye asker sevkine lüzûm görmemiştir.

Düşman piyâdesinide nehrin karşı sâhiline geçirub ‘asâkir-i şâhâne taburlarıyla mukâvemet idebilecek askere mâlik olduktan sonra en evvel nehirden geçirmiş olduğu süvârîsini etrâfa velvele virmek ve ‘asâkir-i ‘Osmâniye’yi güyâ şaşırtmak maksadıyla doğrudan doğruya Loros üzerine sevk itmiştir.

Şu ta‘arruz Loros’da bulunan fırka kumandanı Sa‘âdetlü Mustafa Paşa hazretleri tarafından haber alındığı zaman süvârî hücûmuna (s.239) (Bkz: Ek-34) süvârî ile mukâbele gösterilmesi lâzım geleceği düşünülmüş olduğundan paşa-yı müşârun ileyh hazretleri bir tedbîr-i ‘âcil olmak üzere îcâbı kadar hayvanlara piyâdeleri erkâb idub Yüzbaşı Ref‘atlı Mehmet Bey kumandasıyla hemen düşman süvârîsini istikbâle göndermiştir.

İşbu müfreze Loros’un bir saat kadar ilerisinde düşman ile karşılaşılarak akşama kadar harbte devam itmiş ve düşman süvârîsinin ilerilemesine mâni‘ olmuştur.

Şu hâl ile beraber düşmanın bir yerde cem‘-i kuvvet ittiğine nazaran ‘asâkir-i ‘Osmâniye’den birinci hattaki kuvvetin kısmen Gribova sırtlarına (s.240) çekilmesine dâir kumandan sa‘âdetlü Mustafa Paşa hazretleri tarafından birinci hatta bulunan Mirliva Sa‘âdetlü Süleyman Paşa’ya bâ-telgraf emir virilerek geceden bi’l-istifâde askerin hemen geri alınmasına müsâra‘at lüzûmu bildirildiği gibi diğer kuvvetin dahi Hamidiye serköprüsü civârında içtimâ‘ iderek ferdâsı günü toplu bir kuvvet ile düşmana cebheden bir hücûm idub kendisini tâ nehre kadar sürmek maksadıyla tertîbât-ı lâzime ahz olunmuş idi. Fakat sabaha yakın bir zamanda asker o mevki‘de artık sebât itmeyub Yanya’ya ric‘at etmek emeline düşmüş olduğundan gerçi kumandan müşârun ileyh ve ümerâ-yı sâire askeri iknâ‘ için pek ziyâde uğraşmışlarsada muvaffak olamadıklarından mevcûd topar ve zahâyirden nakli kâbil olanlar bi’l-istishâb Yanya’ya doğru ric‘at idilmiştir.

Dar’ül-harb-i garbînin Preveze’den yukarı cihetlerinde bâlâdaki ahvâl cereyân eylediği sırada Preveze Kalesine karşı vukû‘bulan hücûm-u Yunânî üzerine cereyân iden karşılıklı bombardımanıda burada zikir ve beyân etmek lâzımedendir.

Bâlâda beyân idildiği vecih ile Nisan'ın altıncı Pazar günü Preveze Boğazından dışarı çıkmak isteyen Makedonya vapurunun gark ve ihrâk idilmesi üzerine Yunan'ın Narda Körfezinde bulunan iki kıt'a zırhlı, beş kıt'a ahşab gemileri ile boğaz hâricinde Aya Mavra Limanında bulundurmakta olduğu biri büyük, diğeri küçük iki kıt'a zırhlı ve üç ahşab ve birde istimbot ki cem'an on üç kıt'a sefineleri dâhilen ve hâricen Preveze'ye top menzili kadar yanaşarak körfezden gelenler İsfidaki ve mülâzim çeşmesindeki ve hâricdekiler dahi Hamidiye, Hızır İlyas, Yenikale istihkâmalarını ve sarâ-yı tabyasını topa tutmuşlardır.

Lâkin i'lân-ı harbi müte'âkib düşmanın böyle bir hücumu melhûz olduğundan ikinci fırka kumandanı Sa'âdetlü Mustafa Paşa hazretleri tarafından bâ-telgraf Preveze mevki' kumandanına virilen emirde istihkâmâtta mevdû' büyük çaplı toplarında sâhilde mevâki'-i münâsebeye yerleştirilub düşman gereği gibi sokulacak olursa cümlesinin birden ateş idilmesi emir olub bu emir harfîyyen icrâ idildiğinden birinci hücumda düşman sefineleri gâyet şiddetli (s.241) bir ateşe tesâdüf itmiş ve hatta bazıları bu ateşten rahnedâr bile olmuştur.⁸¹

Yunanlılar pazar, pazartesi, salı, çarşamba günleri hep mu'ayyen bir vakitte içeruden, dışarıdan ve karşıdan Prevezeyi topa tutmuşlardır.

Bu dört gün zarfından Yunan sefâin-i harbiyesi ile karşıdaki istihkâmâtının Preveze'ye karşı attıkları güller dört bini ve mukâbeleten Osmanlı istihkâmâtından atılan güller dahi bini mütecâviz bulunmuştur.

Düşmanın Narda Körfezindeki sefâin-i harbiyesi tarafından atılan güller gâyet cesîm olub hep İsfidaki istihkâmına isâbet ittirildiğinden pazartesi günü istihkâm-ı mezkûr Haliç'e rahnedâr olmuş bulunuyor idi. Bu keyfiyet mevki' -i mezkûr

⁸¹ Mezkûr bombardımana dâir Yanya kolordu-yu hümâyûnu kumandanı Sa'âdetlü Ahmet Hıfzı Paşa hazretleri tarafından keşide kılınan telgrafnâme-i resmî şudur:

Yedisi Aya Mavra cihetinden ve mütebâkisi Narda Körfezinden gelub Preveze üzerine bombardıman ateşi icrâ eylemekte bulundukları 'arz olunan Yunan'ın on üç kıt'a harb sefinesine sâye-i seniyye-i hazret-i pâdişâhîde Preveze Kalelerinden olunan mukâbele esnâsında Hamidiye ve Yenikale istihkâmâtından atılan on beş santimetrelük topların üç sert düğüm dânesi iki zırhlıya isâbet itmiş ise de derece-i zararları anlaşılamadığı ve bunun üzerine Preveze karşısındaki gemilerin tekrar körfezde ve boğazdan hâricde bulunanlardan ikisi Parga ve üçü Paksos ve diğeri ikisi Aya Mavra cihetlerine doğru gittikleri ve dört buçuk saat devam iden işbu şiddetli muhârebede lehu'l-hamd bir güne zâyî'âtımız olmadığı ma'rûzdur.

Fî 7 Nisan sene 313

topçu zâbıtı tarafından Preveze Kalesi topçu kumandanlığına bildirilmesi üzerine pazartesi gecesi Preveze'den 'ale'l-'acele beş bölük 'asâkir-i şâhâne sevk olunarak sabaha kadar çalışmak sûretiyle istihkâmın rahnedâr olan mahalleri toprak ile imlâ edilmiş ve topların kamaları filânları düzledilub ateş idecek hâle gelmiş isede düşman sefâini irtesi günü yine istihkâm-ı mezkûru hedef ittihâz iderek muttasıl gülle yağdırmış ve istihkâmı tekrar tahrîb eylemiş olduğundan artık orada 'asâkir-i şâhânenin barınamyacağı anlaşılub topların kamaları çekilmiş ve yalnız düşman tarafından o istihkâmın bulunduğu mevki'a asker çıkarılmak teşebbüsünde bulunulacak olursa müdâfa'ada bulunmak üzere bir mikdâr piyâde askeri bırakılub topçu neferâtı Preveze'ye çekilmiştir.

Düşman birinci günkü bombardımanda besbelli Preveze istihkâmâtının derece-i metânetini (s.242) bilmiyor idi ki⁸² sefâin-i harbiyesini top menziline doğru pek ziyâde sokacak derecede Preveze'ye ilerilemiş idi. Osmanlı topçuları bu hâlden istifâde iderek (Hamidiye) tabyasından atılan büyük güllerin bir dânesi düşmanın bir zıhlısına ve diğer bir dânesi bir ahşab gemisine ve Mülâzım Çeşmesi istihkâmından atılan dânelerin bir dâneside körfezdeki zırhlı top çekerine ve (Vatı) nâm mevki'a vaz' edilmiş bulunan iki 'aded seyyâr mantıl toplarının dâneleride bir ahşab sefinesine tesâdüf iderek sakatlanmış olmaları üzerine sefâin-i mezkûrenin kumandanları sâhile pek ziyâde tekarrub itmenin vehâmetini takdîr iderek irtesi günü ve daha sonra pek uzakta durdukları hâlde bombardıman ateşini icrâ eylemişlerdir.

İşte tarafeynin top muhârebesi şu sûretle devam itmekte olduğu sırada Yunan'ın (Bonda) mevki'inde te'sîs eylediği piyâde siperlerine yerleştirilmiş asker dahi toplarımızın doldurulmasına ve sâir harekât-ı 'askeriyenin icrâsına mâni' olmak emeliyle Saray Tabya, Yenikale ve Mülâzım Çeşmesi istihkâmları üzerine karşıdan yaylım ateşi icrâ itmiş olduklarından Preveze cihetindeki piyâde siperlerine yerleştirilmiş bulunan Osmanlı piyâdesi dahi mukâbeleden geri durmamıştır

⁸² Yunan bahriye nezâretinde buunan avukat (Levidis)'in umûr-u bahriyeye 'adem-i vukûfunu ve her söylenen söze kandığını göstermek üzere ba'de'l-harb yine Yunan vükelâsından birisi tarafından (Rovovdoryan) gazetesiyle neşr olunan bir fıkra me'âline göre Yunan bahriye nezâretince Preveze'nin iki saatde zabt idilebileceği muhakkak imiş. Hatta Mösyö (Levidis) Yunan meclis-i vükelâsında saatine bakub « Şimdi artık Preveze alınmış olmalıdır » dimesi üzerine diğer refikleri bu ma'lûmâtı neden istintâç eylediğini sormalarıyla merkûm dahi « Preveze iki saatten ziyâde dayanamaz. Topa tutulması için emir vireli iki saat oldu » cevâb-ı garîbini vermiştir.

2.2.7. Preveze'nin Birinci Muhâsarası

Preveze Kalesi ile kolordu ve velâyet merkezi olan Yanya şehri arasında vâsıta-i muhâbere olarak iki telgraf hattı mevcûd olub bunlardan birisi Loros ve diğerde Margiliç üzerinden geçerek Yanya'ya müntehi olur. Nisan'ın dokuzuncu Çarşamba günü Loros hattı ile muhâbere idilemediği görülerek sakatlandığı anlaşılmış ve sakatlığının nerede bulunduğu görmek, ta'mîrât-ı lâzimeyi derhâl icrâ itmek üzere bir telgraf çavuşu gönderilmiş idi. Mûmâ ileyh 'avdetinde Yunan askerinin Loros Kazasına tecâvüz idub telgraf hattını kat' eyledikleri haberini getirmiş olduğundan keyfiyet Margiliç hattıyla makâm-ı vilâyete bildirilmiş (s.243) ve fakat cevâb almağa meydan bulmazdan evvel hatt-ı mezkûrunda munkatı' olduğu görüldüğünden bu hâlde Preveze'nin hâriçle muhâberesi kesilmiş demek idi. Düşmanın tecâvüzât-ı vâkı'asını, nerelerde bulunduğunu ve mümkün ise makâsıdı neden 'ibâret olduğunu anlamak üzere Preveze'den Loros ve Margiliç taraflarına doğru iki istikşâf kolu çıkarılıub şehirden bir müddet uzaklaştıktan sonra düşman piyâde ve süvârîsine tesâdüf idildiğinden hasmın oralarda kuvvetlice olduğu anlaşılabilmıştır.

Fi'l-hakîka Narda Nehrinden sûret-i mürûrları bâlâda hikâye idilmiş olan Yunan askerinin bir müfrezesi Preveze'ye tâbi' Kanca, Loros, Paloyofroz, Kamarine, Ralongo karyelerine kadar ilerileyub bi'l-'umûm ahâlisi Hıristiyanlardan 'ibâret olan kurâ-yı mezkûre ahâlîsine silah tevzi'yle cümlesini ayaklandırmış olduğundan Preveze'den derhâl mikdâr piyâde askeri sevk olunarak kurâ-yı mezkûrede Yunanlılar ve ânlar iltihâk itmiş olan yerli Hıristiyanlar ile harbe tutuşmuş ve bu sırada Margiliç kazasından tertîb idilen beş yüz gönüllü dahi Preveze'den sevk olunan müfrezenin imdâdına yetişmiş olduğundan Yunanlılar ve Hıristiyanlar püskürtülüb Margiliç tarîki açılmış ve telgraf hattı derhâl ta'mîr idilub muhâbereye başlanılmıştır.

Yunanlılar bâlâda esâmîsi beyân olunan köylere kadar ilerlemiş oldukları Preveze ahâli-i Hıristiyâniyesi tarafından içtimâ' olunması üzerine cuma günü artık 'asâkir-i merkûmenin Preveze'ye vâsıl olacakları tahmîn idilub âna göre hafiyyen istikbâl tedârikinde bulundukları sırada ahâli-i İslâmiye dahi savn ve 'inâyet-i rabbâniyeye sığınarak 'asâkir-i İslâmiye'nin mazhar-ı fevz ve nusret olması zımmında hâşi'âne ve mütezarri'âne du'âlarda bulunuyor idi.

Margiliç'den gelen imdâd ile Preveze'den sevk idilen 'asâkir-i şâhânenin Margiliç hattını açmağa sevk oldukları haberi Preveze'ye vâsıl oldukları zaman ahâlî müstebşir ve memnûn olmuş ise de diğer cihetten düşmanın Loros tarîkiyle Beşpınar'a kadar ilerlediği ve orasını da yed-i zabta geçirdiği ve Loros fırkasının dağılıb Yanya'ya doğru gittikleri haber-i eser âveri alındığından bu keyfiyet yeniden yeniye dağ derûn olmuştur.

Düşman askerinin Beşpınar Kalesini zabt iderek Yanya'ya doğru da ilerilemek 'azminde bulunduğu Yanya ahâlîsi arasında şâyi' olunca memleket mahşerden nümûne nemâ olacak bir hâlî kesb eylemiştir.

Bereket virsun ki böyle ahvâl-i vehâmet iştîmâlde hamîyyet-i İslâmiye galeyân ile halkı (s.244) me'yûsiyetten ziyâde mukâvemete sevk ider olduğundan Yanya ahâlî-i İslâmiyesi de « Düşman yakın gelmiş ise ne zarar? Bizde de silah yok mu? Hanelerimizi, çoluk çocuklarımızı müdâfa'aya çıkarız » fikr-i hamîyyeti uyanmış olduğundan taraf taraf « Yâ ma'sera'l-İslâm! Silahını alan gelsun! » nidâları işidilmekte herkes pür silah mahall-i içtimâ'a şitâb itmeğe, başlamıştırki bu galeyân-ı hamîyyet vatanperverânenin ta'rîf ve tavsîfi hamîyyet-i İslâmiye erbâbının tevekküllerini ürpertmemek, dîdelerinden işin te'essür akıtmamak kâbil olmaz.

Şehrin müteneffizân-ı İslâmiye'si ne yapılmak ve ne harekette bulunmak lâzım geleceğini istifsâr zımmında vâli ve kumandan Sa'âdetlü Hıfzı Paşa'nın nezdine giderlerse de paşa-yı müşârun ileyhten bir cevâb-ı şâfi alamayınca müdâfa'a-i memleketin bütün bütün kendi 'uhde-i hamîyyetlerine terettüb eylemiş olduğunu görerek bütün ahâlî-i müslime müselleh oldukları hâlde kale derûnundaki Fethiye Cami'-i-şerifinde postnişin reşadet olan Şeyh Ali Efendi'nin nezdine bi'l'azîme düşmana mukâbele için kendilerine rehber olmasını niyâz eylemişlerdir.

Şeyh mûmâ ileyh bir derd-i dermansuzun zahimnâkı bulunmağla berâber bu da'vet-i hamîyyetmendâneye derhâl icâbet iderek lihye-i sa'âdetlü cenâb-ı nebeviyyenin mahfûz mahfaza-i tekrîm ve ta'zîm bulunduğu mahall-i kudsiyede mevzû' livâ-yı zafer ihtivâ-yı Osmânîyi çıkarub hazardan bir yiğitin dost âhinîn muhâfazasına tevdî' eylemiş ve kendisi önde cemâ'at-i müsellehe-i müslimîn arkada tekbîr-hân oldukları hâlde çarşı ortasından kasabanın hâricine çıkılmıştır ki bu sırada

dâhil-i şehirde ötede beride müteferrik bir hâlde bulunan ehli İslâm dahi birer birer silahlanub sür'atle geldiklerinden cemâ'at-i ehl-i dîne iltihât eylemişlerdir.

Bu cemâ'at-i hamîyyet-mendân âvâze-i tekbîr ve tehlîl ile etrâf-ı âfâkı tanîn endâz itmekte oldukları hâlde Yanya'dan üç çaryek bu'd ve mesâfede kâin (Kırmızı Kilise) nâm mevki'a muvâselet eyledikleri zaman Loros'dan gelmekte olan 'asâkir-i şâhâneye tesâdüf eylemişlerdir. O hâlde Şeyh Muhterem Ali Efendi feth-i dehân-ı hamâset ve hamîyyet iderek cidden kulûb-ü ehl-i İslâma ihtizâz virecek ve herkesin damarlarında dem-i hamîyyeti galeyâne getirecek bir nutuk îrâd eylemiş olduğundan 'asâkir-i şâhâne bu kelimât-ı mü'essirenin te'sîriyle ağlamağa başlamışlar ve Loros'daki mevki'lerini terk idub gelmeleri nasılsa bir mülâhaza bir endâzâne hareket olub yoksa düşmandan kimsenin yüz çevirmek emelinde bulunmadığını (s.245) ve önlerine bir kumandan geçecek olursa yine hasmâ ile çarpışmağa âmâde bulunduklarını beyân eylediklerinden Şeyh müşârun ileyh « Öyle ise size ben kumanda ideceğim, haydi bismillah, tevekkeltü 'ala'llah! » seyl-i seyf celâdet ile öne atılınca ve arkasındaki ahâlî-i İslâmiye cümleten tehlîl ve tekbîre devam idince ortalığı bir mehâbet dîndârâne kaplayarak kulûb-u muvahhidîn kabarmış ve hemen hareket edilmeğe karar virilmiştir.

Hâlbuki Loros'tan gelen 'asâkir-i mezkûrenin kısm-ı küllîsi ve ümerâ ve zâbitân henüz mevki'-i mezkûra yetişmiş olmayub oradan iki saat mesâfede vâki' Fuad Bey Hanı ile civârında bulunuyorlardı. Mahall-i mezkûrda ümerâ-yı 'askeriye bir meclis-i müşâvere 'akd iderek askeri cem' ile düşmana mukâbele göstermek üzere ileri gidilmesi lüzûmu tezekkür idilmiş ve berât-ı redif alayı miralayı 'İzzetlü Mustafa Beyefendi kendisine müsâ'ade gösterilecek olursa dört taburu istishâben Beşpınar'a gideceğini beyân itmiş olduğundan mîr-i mûmâ ileyhin teklîfi şâyân-ı kabûl görülerek irtesi gün 'ale's-sabah hareket idilmek üzere müsâ'ade tahsîliçün kolordu-yu hümâyûn kumandanı Sa'âdetlü Hıfzı Paşa hazretlerine hitâben bir tezkire yazılmış ve bir çavuşa tevdî'an Yanya'ya gönderilmiştir.

İşbu tezkirenin gece saat beşte gelen cevâbda müşârun ileyh Hıfzı Paşa hazretleri Mustafa Beyefendinin 'asâkiri cem' iderek düşman ile çarpışmak üzere Beşpınar'a doğru gitmesi hakkında müsâ'ade gösterildikten başka erkân-ı harbiye kol ağalarından Recai Bey'i ma'îyyetine göndereceğini beyân eylemiş olduğundan şu

keyfiyet askere ihbâr idilmiş ve sabahleyin ‘asâkir cem’ olunub sağa sola çarh idildikten sonra mûmâ ileyh Mustafa Beyefendi düşmanın ileri hareketine mâni’ olmak üzere ileri gidileceğinden bi’t-tab’ vukû’ bulacak muhârebede şâyed kendisinde âsâr-ı ‘adem-i sebât görölürse asker tarafından urulmasını ve asker tarafından sebâtsizlik âsârı görürse kendisinin mütecâsirlerini telef ideceğini beyân zımmında bir nutuk îrâd idub önde Avalonya ve ânı müte‘âkib Nasiliç ve Görice redîf taburları ve birde nizâmiye taburu bulunduğu hâlde sevkü’l-ceyş tertîbiyle ve eski Yanya yolu tarîkiyle Beşpınar’a doğru hareket olunmuştur.

Bu sırada Yanya zabtiye tabur ağası Giritli Ali Ağa bir tabur ‘asâkir-i şâhâne ve bir mikdâr zabtiye neferâtı ve bir mikdâr gönüllü ile bi’l-‘umûm ahâlîsi Hıristiyan olub şecâ’atle ma‘rûf bulunan Lakka nâhiyesinde (s.246) bir fesâd ve ‘isyân zuhûrunu men’ itmek maksadıyla o cihete sevk olunmuş ve bakiyye-i ahâlî-i İslâmiye dahi ileri giden ‘asâkir-i şâhâneye ekmek pişirmek, levâzım-ı sâire tedârik itmek, cebhâne yetiştirmek gibi hizmetî der-‘uhde iderek bir tehlike-i ‘azîme karşısında ehl-i İslâmın nasıl yekten ve yekcihet olub çalışmaları lâzım geleceğine ciddiden insanın gözlerinden sirişk-i te’essür akıdacak bir hâlet ile çalışmağa başlamıştır.

Beşpınar tarîkine doğru ilerileyen Miralay Mustafa Bey müfrezesinden Avalonya taburunu teşkîl iden gâziler bir müfrezeye pişdârlık idiyordu. Müfreze-i mezkûre o gün sabahleyin saat üç buçukta Beşpınar’a vâsıl olarak ayağı tozuyla düşmanın kale ilerisindeki ileri karakollarıyla harbe tutuşub derece derece bunları püskürtmüş ve Yunanlılar bulundukları mevki’leri kademe kademe terk ittikçe ‘asâkir-i ‘Osmâniye ilerilemiş olduğundan nihâyet akşam saat on bir râddelerinde düşman bütün bütün kaleye tehassun eylemesiyle o zaman Miralay Mustafa Bey ‘asâkir-i şâhâneye boru ile hücum emrini virub cünûd-u zafer mev‘ûd pâdişâhî « Allah! Allah! » diyerek dört taraftan kaleye hücum itmiştir. Yunanlılar saat yarıma yani ortalık kararınca kadar sebât itmişlersede ‘asâkir-i ‘Osmâniye kaleyi pek yakından tazyîke başladığından Yunan kumandanı mahsûr kalub esîr idileceğini hisseylemesiyle gece karanlığından bi’l-istifâde askere ric‘at emrini virmiş ve bu sûretle Beşpınar kalesi altmış sekiz esîr ile beraber istirdâd kılınub livâ-yı zafer ihtivâ-yı ‘Osmânî yeniden burc-u bârûsuna zinet virmiş ve ‘asâkir-i şâhâne kumandanı Miralay ‘İzzetlü Mustafa

Bey tarafından virilen emir üzerine safbeste-i ihtirâm oldukları hâlde üç defa « Padişahım çok yaşa » du‘âsını tekrar ile i‘lân-ı muzafferiyet eylemiştir.

İşbu Beşpınar muhârebesinde Yunanlıların dört yüzü mütecâviz telefâtı bulunduğu irtesi günü kale etrâf ve hâricinde bulunan ecsâdın ta‘dâdıyla te‘ayyün eylemiştir.

Beşpınar’ı terk ve tahliye iden düşman Loros’a giden tarîk üzerindeki dar boğaz derûnunde bulunan ve Beşpınar’dan iki saat uzakta olan (Halazma) mevki‘ine çekilmiş idi.

İşbu mevki‘ her tarafı eflâka ser çekmiş dağlar olmak üzere bi’n-nisbe gayr-ı vâsi‘ bir ovacıktan ‘ibâret olub düşman oraya muvâseletini müte‘âkib tepeleri tutmuş ve ‘ale’l-fevr toprak istihkâmlar yaparak topraklarla teçhîz eylemiş idi. (s.247)

(Bkz: Ek-35) Müfreze-i muzaffere-i ‘Osmâniye o geceyi Beşpınar’da geçirub irtesi gün ‘ale’s-sabah esîr idilen altmış sekiz Yunanlı mûmâ ileyh Mustafa Beyefendinin yâver yüzbaşısı fütüvvetlü Besim Efendi ma‘rifetiyle Yanya’ya irsâl olunarak ‘asâkir-i mansûre-i hazret-i pâdişâhînin ilk muzafferiyeti âsârı Yanya’daki ehl-i İslâma meserret bahşolmuştur.

Beşpınar’a kadar ilerilemiş olan düşmanın bozulub firâr ittiği ve altmış sekiz esîr bıraktığı müjdesi Yanya’da şâyi‘ olub bâ-husûs üserânın kışla-i hümâyûna vâsıl olduğu haber alınınca ahâlî-i müslime ‘ide mülâkî olmuş gibi kemâl-i meserretle fevc-u fevç sokaklara düşüb kışla etrâfına gelmişlerdir. (s.248)

‘Asâkir-i mansûre-i hazret-i pâdişâhî ikmâl-i levâzımât içün yirmi dört saat Beşpınar’da tevekkuf ittiği müddetçe Ohri taburu ile nizâmiye yirmi ikinci alayın dördüncü taburu oraya gelub iltihâk eylediğinden kuvve-i mezkûrenin nısfı düşmanın Halazma’daki mevâki‘ine doğru keşşâf sûretinde ilerilemek üzere sevk olunmuş ve fakat mezkûr taburların kumandanlarına düşmanla harbe girişmekten geri durmaları emir ve tenbîh kılınmış idi.

Bu arada Halazma mevki‘indeki düşman Beşpınar üzerine dâne yağdırarak ‘asâkir-i şâhâneyi iz‘âç itmeğe başladığından Nisan’ın on altıncı günü mûmâ ileyh

Mustafa Beyefendi Beşpınar'daki üç taburu bi'l-istishâb Halazma'ya doğru ileri mevki'lerde bulunan 'asakir-i şahaneye iltihak eylemiş ve yevm-i mezkûrda saat üç raddelerinde iki asker arasında hûnrîzâne bir muhârebe başlamıştır.

Muhârebe mevki'i bâlâda beyân idildiği vech ile sarb bir boğaz olub tepelerde on iki tabur kadar düşman yerleşmiş, oralarını tahkîm eylemiş olduğundan hücum ile zabt edilmesi müşkil idi. Ma'mâfih 'asâkir-i mansûre-i hazret-i pâdişâhî her taraftan gazanferâne hücum ile muhârebeye giriştiklerinden ateş-i harb fevka'l-'âde kızıışmıştır. Ancak istihkâmât-ı düşmanın o gün zabtı mümkün olmadığından gece tarafeyn ateşi kesmiştir. Yalnız leylen müteferrik bölükler bir iki defa bir ateş patırdısı uyandırmışlarsa kumandanın emriyle men' olunmuşlardır.

Yevm-i mezkûrda saat sekiz râddelerinde ikinci fırka kumandanı Sa'âdetlü Osman Paşa ile erkân-ı harbiye binbaşılardan Rıf'atlü Recai Beyefendi mevki'-i harbe muvâsalet iderek mûmâ ileyh Mustafa Beyefendi'ye mülâkî olmuşlar ve Beşpınar'ı zabta muvaffak olduğundan dolayı 'avâtıf-ı şehriyârîden mirlivâlıkla taltîf buyurulduğunu kendisine tebşîr idub mevâkî'-i 'asâkir-i şâhâneye dâir ma'lûmât aldıktan sonra Beşpınar'a 'avdet itmişlerdir.

İrtesi günü sabahleyin tekrar top ve tüfenk muhârebesi ibtidâr iderek düşmanın istihkâmalarına her taraftan hücum gösterilmiş ve hatta hatt-ı ric'ati kesmek üzere dahi bir iki tabur asker sevk olunmuş ise de mevki'in fevka'l-'âde menâ'atine mebnî bu taburlar icrâsına me'mûr oldukları çevirme hareketini vücûda getirinceye kadar düşman işi süzerek saat on bir râddelerinde kemâl-i inhizâm ile firâra başlamış ve götüremediği toplardan birisininide uçuruma atmıştır.

Düşmanın buradan firârı pek perîşân (s.249) bir hâlde vukû'bulub Yunan askerinin şapkasını, yağmurluğunu tüfenkini atarak kemâl-i sür'atle firâr eylediği 'asâkir-i şâhâne tarafından görüldükçe « Yuha! » sedâları etrâf-ı tepelerde tanîn endâz oluyor idi.

'Asâkir-i şâhâne düşmanı bu sûretle püskürttükten sonra ta'kîbde devam idub Kervansaray hânına kadar ilerilemiş ve akşam Avalonya taburu o mevki'de ve Ohri taburu Komçadis mevki'inde ve bakiyye-i 'asâkir-i şâhânede ihtiyât olarak

Kervansaray'a nâzır en mürtefi' tepede kalmıştır. Taburlar bu sûretle mevâki'-i muzafferiyâtta yerleştikten sonra boru ile selam kumandası virilerek her mevki'de 'asâkir-i hazret-i pâdişâhî istâde-i tekrîm olub üç defa « Padişahım çok yaşa » nidâsıyla müjde-i muzafferiyet etrâfdaki tepelerde aks-i endâz olmuştur.

Ba'de mûmâ ileyh Mustafa Paşa (Halazma) muzaffariyet-i 'azîmesini ve düşmanın makhûran Loros cihetine firâr eylediğini tezkire-i mahsûsa ile Beşpınar'da bulunan mûmâ ileyh Osman Paşa'ya bildirmiştir.

İrtesi günü 'ale's-sabah ileriye doğru keşşâf kolları sevk idilmesini müte'âkib Yanya, Avalonya, Ergeri taburları dahi hareket ittirilmiştir.

'Asâkir-i 'Osmâniye'nin şu sûretle ileri hareketini haber alan düşman artık bir yerde sebât idemeyerek Loros tarîkini tutub kaçır iken esnâ-yı râhde diğer Yunan askerine tesâdüf idince « Türk geliyor! Kaçın! » diye ızhâr-ı celâdet cebînâne eylemiş olduğundan ilk ateş darbesine uğramış bulunan Yunanlıların havf ve dehşeti ânlarada sirâyet itmiş ve bu sûretle mikdârca 'asâkir-i şâhâneye kat kat fâik olan Yunanlılar gâyet perîşân bir hâlde kaçub soluğu Loros Kasabasında almıştır. Yunanlıların bu ric'ati bâlâda hikâye olunan Tırnova ve Yenişehir ric'atlerine mûmâsil olarak şâyân-ı tezkâr bulunduğundan bu bâbda Avrupa muhbirleri tarafından mensûb oldukları gazetelere yazılan ma'lûmâtın nûmûnesi olan fıkra-i âtiyeyi iktibâsa lüzûm gördük:

« Times » gazetesinin Arnavutluk cihetinde icrâ-yı harekât-ı 'askeriye iden Yunan ordusunun ileri karakollarında bulundurmuş olduğu muhbir Yunanlıların bu taraflardaki firâr ve mağlûbiyetleri hakkında ma'lûmât-ı âtiyeyi yazmıştır:

Patras 2 Mayıs

Yunanlılar solda Yanya câddesine ve sağda (s.250) Beşpınar'a giden eski tarîki hâkim bir tepe üzerinde ahz-ı mevki' eylemişler idi.

Çarşamba günü dört bin nefer Osmanlı askerinin mevki'-i mezkûra hücûmuyla berâber Yunanlılar Yanya'nın miftâhı demek olan mevki'-i mezkûru tahkîm ve takviye itmemişlerdir.

Mezkûr tepe üzerinde Yunan müfrezesinden altı yüz nefer Ezon ile iki top bulunduğu gibi ânın kurbündeki diğer küçük bir tepe üzerinde iki bölük Ezon ile iki bölük piyâde ve takrîben iki yüz kadar gönüllü ve iki top bulunmakta idi. Bu iki mevki‘ Yunanlıların ileri karakolları hükmünde olup biraz geride gâyet iyi bir mevki‘de 6500 nefer Yunan ‘asâkir-i muntazaması ile otuz top daha bulunuyorsa bunlar lüzûmu takdirinde ileri karakollara mu‘âvenet idemeyecek derecede ânlardan uzakta idiler.

Nisan’ın (Efrenci) 29.uncu günü akşamın saat dördünü çaryek geçerek altı yüz nefer Ezon’un bulunduğu tepenin sağ tarafında müthiş bir yaylım ateşi başlayarak saat beşe kadar devam itmiştir.

Saat beş râddelerinde 6000 kadar ‘asâkir-i ‘Osmâniye tepenin aşağısındaki vâdiden geçerek kayalar ve ağaçlar arasında siperlene siperlene tepeyi tırmanmağa başlamışlardı ki esnâ-yı su‘ûdlarında ikinci tepedeki Yunanlılar bunların üzerine ateş idebilmiş ise de asıl büyük tepedeki Yunan askeri bunları ateşe tutmamıştır. Nihâyet Osmanlı askeri tepeyi tırmanarak oradaki Yunanlıları mecbur-u firâr ettiğiinden sonra tepede yerleşince altı yüz Ezon’un bulundukları tepe artık kâbil-i müdâfa‘a olmak hâlinde çıktı.

Saat beşi çaryek geçerek Ezonlar mezkûr tepeden çekilmeğe başlamışlar ise de ric‘atlerinde bir güne âsâr-ı ‘adem-i intizâm görülmüyordu. Kendileri oradan çekilinceye kadar Osmanlılar ile ateş te‘âtîsinde ‘unûdâne sebât itmişler ise de mikdârlarının azlığı müddet-i medîde düşmana mukâvemet göstermelerine mâni‘ olmuş idi.

Lâkin bu ric‘at iden Yunanlılar bin kişi ile sekiz top tarafından muhâfaza idilmekte olan diğer bir tepede tevakkuf idub düşmana mukâbele gösterecek yerde ta‘kîbde devam iden Osmanlı askerinin önünde firâr ittiklerinden mezkûr bin kişi dahi sekiz topu yerleştirmiş oldukları mevki‘lerden çıkarub emr-i firârda ‘asâkir-i sâireye peyrev olmağa mecbûr olmuşlardır.

Şu sûretle başlayan firâr gecenin (s.251) hulûlü üzerine zihinlerde hâsıl olan dehşet ile bir kat daha karıştığından saat dokuzda (Komçadis) mevki‘ine muvâsalet

idildiği zaman oradaki üç bin kişi dahi firârlere iltihâk itmiş, artık ortalık fenâ hâlde karışmıştır.

Bir defa yılmış olan askerde artık muhârebe itmek heves ve arzusu kalmayub bir kuvve-i mukâvemetsuz cümlesini Narda'ya doğru cezbe idiyor gibi görünüyordu.

Askeri firârdan men'a ve tarîki intizâma idhâle muvaffak olamayan zâbitân me'yûs ve şerre mesâr oldukları hâlde yürüyorlardı.

Yunanlıların dördüncü mevki'-i müstahkemi ve Miralay Poçaris'in ordugâhı bulunan Hano Polo Mevki'ine muvâsalet idildiği zaman ric'atin önü alınmak istenilmiş ise de asker seyl gibi Narda'ya doğru akub gitmeğe başladığından kimseyi tutmak, alıkoymak kâbil olmamıştır.

Kadın, erkek, çoluk çocuk en kıymetdâr eşyâlarını sırtlarına alub kaçtıkça koyunları, keçileri, öküzleri sığırları dahi ânları ta'kîb eylemekte ve yolun kıvrıntı yerlerinde, dar noktalarında şu insan ve hayvan seyli sıkışınca herkes birbirini ezerek sedâ-yı canhırâş-ı mecrûhîn ayyûka çıkmakta idi.

Evlâdını gâib itmiş vâlideler, pederler, peder ve vâlidelerinden cüdâ olmuş çocuklar ellerinde bir fener bulunduğu hâlde karanlık arasında bağırarak birbirini aramakta idiler. »

İşte tafsîli bundan 'ibâret olan şu ric'at-i kahkariyeden sonra Yunanlılar Loros'ta ancak bir gece kalabilmişlerdir.

İrtesi günü 'ale's-sabah Osmanlı askerinin ta'kîb iderek yetişeceğini muhakkak bildikleri cihetle Yunanlıların istîlâsı üzerine Loros'ta bırakılmış olan 'asâkir-i 'Osmâniye mühimmât ve erzâkını, kendilerine mahsûs iki seyyâr firunu ve sâir birçok eşyâyı terk ile Loros'tan iki saat uzakta ovaya çekilmişlerdir.

Bundan sonra Osmanlı toprağında düşmana medâr-ı istinâd olacak bir notka kalmış ise o da Nişista Boğazı idi. Bu boğazdan bir kıt'a askeriye geçirmek şöyle dursun birle yan yürüyüş intizâmında küçük bir müfrezenin bile müşkil geçeceğini takdîr iden düşman, kuvâ-yı müteferrikasını orada cem' itmeğe ve kendisini ta'kîb ile oraya kadar gelen 'asâkir-i (s.252) 'Osmâniye'de bu boğaza ta'arruz etmek imkânını

düşünmeğe başlamış idi. Ancak piyâde ateşinin mevki'a olan te'sîrsizliği hasebiyle Yanya'dan celb olunan cebel topları ile düşman üç gün sonra buradan da püskürtülüb Narda'ya firâra mecbûr olmuştur.

Bu hâlde düşman ileri karakolarını Narda'ya mukâbil ve bizim tarafa 'âid Faik Paşa sırtlarında te'sîs eylediğinden kısım-ı küllîsi Loros'a gelen 'asâkir-i 'Osmâniye dahi Gribova sırtlarında ileri karakol tertîbâtını almıştır.

Beşpınar'a ihrâz-ı muzaffariyet iden fırka-i hümayûn muzafferan Loros'a gideceği sırada akdemce Lakka havâlisine gönderilmiş olan bir tabur 'asâkir-i şâhâne ile zabtiye tabur ağası Ali Ağa dahi ara yerdeki köyleri birer birer tarayarak Loros'a yetişmiştir. Şu sırada en evvel düşünülecek şeylerden birisi Preveze'nin imdâdına yetişmek ve muhâsarasını raf' etmek mes'elesi olmasıyla Ali Ağa keşşâf sûretiyle hareket etmek üzere bu husûsa me'mûr idilmiş idi. Mûmâ ileyh ile berâberindeki 'asâkir-i şâhâne Preveze muzâfâtından (Kanca) karyesine muvâsalet eyledikleri zaman Loros'tan firâr iden Yunanlıların bir kısmı ile bir mikdâr eşkıyâ karye-i mezkûreyi müdâfa'aya âmâde bir hâlde görüldüğünden ve hatta 'asâkir-i şâhâne karyeye gireceği sırada üzerlerine kurşun atmağa ictisâr eylediklerinden 'asâkir-i şâhâne dahi derhâl mukâbele iderek bunların cem'iyetlerini dağıtmış olduğu gibi esnâ-yı muhârebede karye dahi yanub hâksâr olmuştur. Ali Ağa ile ma'iyet-i mevcûdesi buradan Loros çiftliğine giderek Yunanlılar mahall-i mezkûrda dahi 'asâkir-i şâhâneye sedrâh olmak istediklerinden bi'l-mukâbele cem'iyetleri dağıtılmış ve bundan sonra Preveze'ye kadar 'asâkir-i şâhânenin icrâ-yı harekâtına mâni' ve müzâhim olacak bir kuvvet kalmadığından süvârîler ilerileyub Preveze'ye dâhil ve Beşpınar Loros ve mevâki'-i sâirede 'asâkir-i şâhânenin icrâz eyledikleri muzafferiyet-i kâmileyi, Yunanlıların dûçar oldukları hezîmet-i müdhişeyi ahâlîye tebşîr ile cümlelerin mahmedet ve teşekkürâtına nâil olmuşlardır.

'Asâkir-i şâhânenin Preveze'ye muzafferan duhûlü üzerine beş altı gün kadar fevka'l-'âde sıkılmış olan kulûb-ü ehli İslâmın kesb eylediği inşirâh ve sürûr hakîkaten ta'rîf idilemeyecek derecede idi. Bir suver-i meserret, bir 'îd-i mes'adet ehli İslâmı bu kadar (s.253) memnûn idemezdi! Herkes hâricten gelen 'asâkir-i şâhâneye güyâ yüz seneden beri müştâk itmişler gibi kendileriyle musâfahaya şitâb idiyor, taraf taraf « Padişahım çok yaşa » âvâze-i du'âsı îsâl-i bârigâh-i hüda kınıyordu.

Preveze'ye dâhil olan 'asâkir-i şâhâne orada yirmi dört saat kadar kaldıkları müddette Kanca, Loros, Palo Firoz karyelerinden püskürdülen Yunan askeri bazı eşkıyâ ile birleşerek Kamarine karyesi civârında menâ'at-ı mevki'asıyla müştehir tepelerde tahassun eyledikleri haber alındığından bunların oradan tard ve def' idilmelerine lüzûm görünerek der-'akab mikdâr-ı kâfî 'asâkir-i şâhâne tertîb olunmuş ve ahvâl-i mahalliye vâfık olan mûmâ ileyh tabur ağası berâbaer olduğu hâlde Kamarine'ye sevk olunmuştur.

Ali Ağa tarafından terk-i silah itmeleri hakkında vukû'bulan teklîfâta eşkıyâ cevâb-ı red virub hatta Preveze Metropolitidi tarafından kendilerine icrâ-yı va'z ve nasîhat iderek terk-i tarîka-i muhâlefet ile Hükûmet-i Seniyyeden istimân itmeleri vesâyâsını icrâ itmek üzere gönderilmiş iki râhibin teblîgâtına dahi havâle-i sem'-i i'tibâr itmemiş olduklarından tabur ağası Ali Ağa ve efrâd-ı ma'iiyetleri der-'akab kasabaya karşı hücum kolları tertîb idub ileriye hareket itmişler ve bu sırada eşkıyâ hânelerine tahassun idub 'asâkir-i şâhâne üzerine ateş ittiklerinden 'asâkir-i şâhâne hâneler ile köyü ihrâk eylemiştir.⁸³

⁸³ İşbu muhârebâta dâir Yanya kolordu-yu hümâyûnu kumandanlığından makâmâta çekilen telgrafnâmeler ber vech-i âtî derç olunur:

Yanya kolordu-yu hümâyûnu kumandanı ferîk sa'âdetlü Ahmet Hıfzı Paşa hazretlerinden fi 11 Nisan sene 313 târihiyle taraf-ı sâmi-i ser-'askeriye mevrûd telgrafnâmenin sûretidir:

Bugün kemâl-i şiddetle yedi buçuk saat devam itmiş olan muhârebe netîcesinde bu akşam saat on ikide diğer mevzi'ler misüllü Beşpınar kalesi dahi 'avn-i bârî ile zabt idilmiş olduğu 'arz-u tebşîr kılınur ferman.

Erkân-ı harb kolağası Miralay Mustafa Recai

Loros'tan geçen Yunanlıların tahassun ittikleri Beşpınar kalesinin istirdâdı hakkındaki telgrafnâme 'aynen bâlâya terkîm olunur:

§ Fî 15 Nisan 313 târihli telgrafnâmenin sûretidir:

Evvelki gün Pondoraki'de vukû'bulan muhârebe düşmanda bir top dahi olduğu hâlde yedi saat devam iderek 'asâkir-i şâhânenin gösterdiği savlet üzerine düşman yirmi kadar telefât ve daha ziyâde mecrûh virerek püskürdölmüş ve Plaka köprüsü ile karakolu zabt olunmuş ve 'asâkir-i şâhânenin bir yüzbaşı ile bir onbaşı ve üç nefer yaralı bulunmuş iduki ve 'asâkir-i şâhânenin Rapişte taraflarına hareket ittiği birinci livâ kumandanlığının iş'ârı üzerine ma'rûzdur.

§ Beşpınar ilerusunde vâki' Nişiste ve Kervansaray cihetine hâkim tepelere tahassun iden düşmanın bugün Mirliva Sa'âdetlü Mustafa Paşa kumandasında bulunan beş tabur tarafından idilen hücumu mukâvemet idemeyerek ric'at eylemeleriyle bi-'inâyetillâhi te'âlâ sâye-i kudretvâye-i hazret-i hilâfetpenâhîde mezkûr tepelerin işgâl idildiği cihet-i mezkûrede bulunan ferîk sa'âdetlü Osman Paşa hazretlerinden alınan telgrafnâmeden anlaşılmıştır:

§ Preveze üzerine evvelki gün dahi bombardıman icrâ iden Yunan sefâininden dört vapur hamd olsun bu kerede bir mezzarrat îrâs itmeyerek kalelerden endâhat idilen topraklarla birkaçı rahnedâr idilmiş olduğu Preveze'den vukû'bulan iş'âra 'atfen Yanya vilâyetinden dâhiliye nezâret celîlesine vârid olan fi 15 ve 16 Nisan sene 313 târihli telgrafnâmelerde izbâr kılınmıştır.

§ Fî 18 Nisan sene 313 târihli telgrafnâmenin sûretidir:

Kervansaray cihetinde ahz-ı mevki' itmiş olan iki alay ve batarya ile bir Efzon taburu ve dört kıt'a toptan 'ibâret düşman kuvveti 'asâkir-i şâhânenin dilîrâne olan tehâcumuna tâb âver mukâvemet

Yunanlılar Velestin ve Golos mevki'lerini 'asâkir-i 'Osmâniye'nin yed-i gâlibânesine terke mecbûr oldukları sırada Miralay Manos kumandasıyla Yanya vilâyetine tecâvüz iden 'asâkir-i Yunâniye'ninde ber vech-i bâlâ mağlûbiyetten mağlûbiyete (s.254) uğrayarak vilâyet-i mezkûre dâhilinde evvelce işgâl ittikleri mevâki'-i birer birer terke mecbûr olmaları Atina'da tebeddül-i vûkelâ vukû'uyla Mösyö Ralli'nin başvekâlet makâmında Deliyani'ye halef olduğu zamana tesâdüf itmiş idi.

Yunan hey'et-i vûkelâ-yı cedîdesinin en birinci işi Teselya ordusunun hâl-i hakîkisini ve Osmanlılara karşı mukâbele ve müdâfa'ada devam etmek imkânı bulunub bulunmadığını anlamak husûsu olmasıyla hey'et-i vûkelâ-yı cedîdeden Töteki ve Çamados Çatalca'da bulunan Prens Konstantin'in nezdine gönderilmiştir.

Bunlar oraya muvâsaletlerinde Prens Konstantin ve ümerâ-yı askeriye ile ayrı ayrı mülâkât ederek ahvâl-i 'askeriye hakkında cümlesinin re'y ve mutâla'asını istifsâr ve istihsâl eylediğinden sonra Mayıs Efrecinin üçüncü ve Nisan Rumînin yirmi birinci günü Atina'ya 'avdet etmek üzere Çatalca'dan hareket eylemiştir.

Mûmâ ileyhim Atina'ya muvâsalet idinceye kadar cereyân iden iki üç gün zarfında 'asâkir-i mansûre-i 'Osmâniye'de bâlâda beyân idildiği (s.255) vech ile üç koldan Çatalca üzerine yürüyerek şehir-i mezkûruda kabza-i teshîre geçirmiş ve Yunanlıları Dömeke'ye doğru mecbur-u firâr eylemiş olduğundan ve müte'âkiben Golos ve Velestin dahi zabt olunarak Miralay Simolenski fırkası Ermiye'ye ric'ate

olamayarak Kervansarayı terk ile firâra mecbûr olub bir 'aded topu dere içine atarak münhezimen Komçadis istikâmetiyle ric'at ittikleri ve bugün dahi mezkûr boğaza hâkim tepeler dahi tutularak keşif kolları ilerulemiş iselerde düşmandan eser görmedikleri İstaviz cihetinde kâim-makâm Mahmut Bey kumandasında bulunan kıt'ât-ı 'askeriye karşusunda ve Loros câddesi üzerinde Paşa Hanı gerusunda dahi düşmanın bir taburuyla iki üç kıt'a topu görülmüş ise de Kervansaray'dan düşmanın firârı hasebiyle ânlarında dikiş tutmayub ric'atine mecbûr oldukları ve bir iki güne değin kâmil münhezim ve perîşân idilerek Loros cihetinin düşmandan tahliyesinin müyesser olacağı eltâf-ı ilâhîyeden me'mûl olduğu ma'rûzdur.

§ Bi-lütfihi te'âlâ sâye-i muvaffakiyetvâye-i hazret-i pâdişâhîde bu sabah yeni ve eski Loros yollarıyla hareket olunarak keşif kollarının Loros'a duhûl eylediği ikinci fırka kumandanlığının iş'ârıyla ma'rûzdur.

Yanya Valisi ve kolordu-yu hümâyûn kumandanı ferik Ahmet Hıfzı

§ Evvelki gün üç koldan hareket iden 'asâkir-i nusret mü'essir şâhâne Loros Kasabasını işgâl ettiği gibi bi-lütfihi te'âlâ sâye-i satvetvâye-i hazret-i pâdişâhîde dün Narda karşusunda Faik Paşa sırtlarına hâkim ve nâzır olan Kalibrini Dağının en yüksek kotası üzerine sevk olunan 'asâkir-i şâhâneyi görmüş olan düşman derhâl oralarını tahliye ederek nokta-i mezkûrenin bilâ vukû'ât elde edildiği Yanya kolordu-yu hümâyûnu kumandanlığından mevrûd fî 22 Nisan sene 313 târihli telgrafnâmede iş'âr kılınmıştır.

mecbûr idildiğinden Avrupa devletleri artık muhârebeye hitâm bulmuş nazarıyla bakmağa mecbûr olmuşlar ve bunun üzerine matbû'ât-ı mütârekeden bahis eylemeğe başlamışlardır.

Bazı Avrupa gazeteleri 'akd-i mütâreke için tevassut edilmesini en evvel Avusturya devletinin teklîf itmiş olduğunu yazmışlarsada fî 8 Mayıs 1897 târihli « Nur » gazetesi bir fıkra-i mahsûsa neşriyle bu havâdisi bi't-tehzîb tevassut-u düveliyenin Rusya Fransa Hükûmetleri tarafından müdâhaleye lüzûm görülmesi ve bu müdâhaleyi teklîf iderek Rusya Hâriciye Nâzırı Kont Moraviyef tarafından kabinelere gönderilen bir notanın kabul edilmesi üzerine vukû' bulmuş olduğu yazmıştır.⁸⁴ (s.256)

Lâkin keyfiyet-i tevassut esâsen kabul edilmiş ise de Yunanistan'ın harbe netîce vermek üzere vesâtat düveliyeyi taleb eylemesine dahi lüzûm gösteriliyordu.

Hatta Atina'daki süferâ-yı düvel-i muazzama Mayıs'ın onuncu günü 'akd-i içtimâ' iderek harbe netîce virilmek üzere Yunanistan ve vesâtat-ı düveliyeye mürâca'at ittihâz olursa devletlerce ne hatt-ı hareket ittihâz olunması lâzım geleceği hakkında te'âtî-i efkâr eylemişlerdir.

Yine o gün süferâ-yı düvel-i muazzamanın en kıdemlisi olan Rusya sefiri Mösyö Ono Yunan Başvekili ile mülâkât iderek ahvâl-i harbiyenin kesb ettiği sûrete göre devâm-ı harbin Yunanistan için mûcîb olacağı tehlikeler hakkında mûmâ ileyhin nazar-ı dikaktini celb eylediği gibi Yunanistan tarafından vesâtat-u düveliyeye talep idilecek olursa Avrupa'nın mu'âvenetine hâzır bulunduğunu dahi beyân eylemiştir. O günün gecesi Yunan vükelâsı 'akd-i içtimâ' idub harbi netîcelerindirmek üzere düvel-i muazzamanın tevassutu iltimâs olunmasına karar vermiş ve irtesi günü Yunan hâriciye nezâreti tarafından bu iltimâsı hâvî olarak düvel-i muazzamaya bir nota

⁸⁴ [*] Yanya kolordu-yu hümâyûnu kumandanı ferîk sa'âdetlü Ahmet Hıfzı Paşa hazretlerinden dâhiliye nezâret-i celîlesine meb'ûs fî 26 Nisan 313 târihli telgrafnâmenin sûretidir:

Preveze'nin Kamarine cihetinde tahassun iden Yunan eşkıyâsı sevk olunan 'asâkir-i şâhâne üzerine ateş itmelerinden nâşî icrâ olunan tertîbât üzerine birkaç top atıldıktan sonra üç taburun koldan vukû'bulan hücumunda karye-i mezkûre cebren zabt ve ilerisundeki cibâl-i şâhika üzerindeki kiliseye tecemmu' ile yine asker üzerine tüfenk atılmasıyla taburlar o cihete bi'l-i'zâm mezkûr kilise dahi zabt edilmiş ve işbu muhârebede dört Yunanlı esir idildiği gibi bir hayli Yunan askeri ve eşkıyâ ecsâdı görülmüş ve Kılar Tepenin sağ ve sol taraflarından düşman fedâ'ilerini dere içine ve Aya Yorgi köprüsüne kadar indirub şiddetlice hücum icrâ itmiş ise de 'asâkir-i şâhâne tarafından olunan mukâbele üzerine düşman münhezimen ric'at itmiş olduğu birinci livâ kumandanı Mirliya Hüsnü Paşa'nın telgrafnâmesi üzerine ma'rûzdur.

gönderilmiş ve süferâ dahi Yunan'ın bu bâbdaki mürâca'atı hüsn-i niyete mübtenî olduğunu göstermek üzere Girit'teki Yunan askerinin geriye alınması ve Girit idâre-i muhtâresinin Yunanistanca tasdîk idilmesi ve Yunanistan'ın 'akd-i mütâreke ve müsâlaha emrinde düvel-i muazzama her neye karar virirlerse ânı bilâ kayd-ı ihtirâz kabul eylemesi lüzûmunu bâ nota Yunan kabinesine bildirmiştir.

Yunan Hükûmeti bu teblîgâta virdiği cevâbda süferânın beyân eylediği cihetleri kabûl eyledikten başka notada Girit'te bulunan Miralay Vassos ile diğer bir takım zâbitân ve dört yüz nefer asker ilk hamlede geriye çağırılıb müte'âkiben 'asâkir-i sâire dahi çekilmek mukarrer olduğundan 'asâkir-i mezkûrenin i'âdesini teshîl için amirallere ta'lîmât virilmesini dahi kabinelerden iltimâs eylemiştir.

Mayıs Efrecinin on birinci Salı günü akşama karîb bir zamanda Atina'daki düvel-i muazzama süferâsı tarafından Yunan Hâriciye Nezâretine teblîğ olunan bir tahrîrât-ı cevâbiyede düvel-i muazzamanın iltimâs-ı tevassutu kabûl ve is'âf itmiş oldukları beyân kılınmıştır.⁸⁵ (s.257)

Bunun üzerine dersâ'âdetteki süferâ dahi devlet matbû'larından almış oldukları ta'lîmât üzerine 'akd-i encümen müzâreke iderek Yunanistan'ın tevassut-u düvelîyi kabul eylediğine dâir olan tahrîrâtından bahisle bir nota yazılmasına ve işbu notada muhâsemâtın terk ve ta'tîl idilmesi husûsunun Bâb-ı 'Âlîden iltimâs idilmesine karar vermişledirki olbâbda tanzîm kılınan nota Mayıs Efrecinin on ikinci ve Mayıs

⁸⁵ Bu bâbda te'âtî olunan notaların sûret-i mütercemesi şunlardır:

Atina 11 Mayıs

İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, ve Avusturya Macaristan sefirleri müşkilât-ı hâzırının sûret-i müsâleket-kârâne ve kat'ıyyede halline mukaddeme olmak üzere Saltanat-ı Seniyye ile Yunanistan arasında mümkün mertebe sür'atle bir mütâreke 'akdi keyfiyeti için altı devletin icrâ-yı tevassuta hâzır bulunduklarını gerek kendi devletleri ve gerek Mösyö Otto'nun devlet matbû'ası nâmına beyân eylerler.

Fakat bu tevassutun icrâsı için Yunanistan'ın Girit'teki 'asâkirini çekmesi ve Girit idâre-i muhtâresini kabûl eylemesi ve 'akd-i sulhün te'mîni için devletler tarafından virilecek nesâyihî bilâ kayd-ı ihtirâz hüsn-i telakkî eylemesi lâzımdır. İmza

Otto

İşbu notanın cevâbı şudur:

Bugünkü târihle zât-ı 'âlî-i sefirânelerinin düvel-i muazzama süferâsı nâmına vukû'bulan teblîgâtına cevâben Yunan Hükûmetinin Girit'ten askerini çekmek, Girit idâre-i muhtâresini kabûl etmek husûslarına muvâfakat göstermiş olduğunu ve kendi menâfi'inin muhâfazasını altı devletin eydi-i muhâfazasına kemâl-i itmi'nân ile teslim eylediğini beyân eylerim.

Rûmînin birinci günü süferânın en kıdemlisi bulunan Avusturya sefiri Baron Dö Kalis tarafından hâriciye nâzırı Devletlü Tefvîk Paşa hazretlerine takdîm idilmiştir.

Fakat şu notanın takdîmi üzerine muhâsemâtın sûret-i terk ve ta'tîli hakkında müzâkerâta girişildiği sırada Yunanlılar tekrar Arnavutluk cihetine tecâvûze başlamışlardır.⁸⁶

Ba'de'l-muhârebe Hükûmet-i Seniyye ile düvel-i muazzama arasında tanzîm kılınan mukaddemât-ı sulhiye lâyihası Atina'ya gönderildiği ve meclis-i meb'ûsâna takdîm idildiği sırada başvekil Mösyö Ralli tarafından mütârekeden mukaddem ve mu'ahhar cereyân iden müzâkerât-ı siyâsîden ve Yunanistan'ın ahvâl-i 'umûmiyesinden bahisle îrâd olunan nutukta beyân idildiği vech ile mütâreke 'akdiçün müzâkerâta ibtidâr idildiği zaman Yunan vükelâsı Arnavutluk cihetinde sür'at ile bir iş görüb Preveze gibi bir mevki'-i mühimmî ele geçirmek lâzım geleceği fikrine düşmüşlerdir. Çünkü tahkîk-i ahvâl için Çatalca'daki orduya gitmiş olan vükelâdan iki kişinin Atina'ya getirdikleri haberler Yunanlıların Teselya cihetinden artık bir iş görmeleri (s.258) kâbil olmadığını nazarlarda ta'yîn itmiş ve müte'âkiben vukû'bulan Çatalca mağlûbiyeti dahi bu fikri te'yîd eylemiş olduğundan Yunanlılar için Arnavutluk cihetinde bir defa daha tâli'-i harbi denemek mecbûriyet-i kat'îsi hâsıl olmuş idi.

Yunan askeri Arnavutluk'a karşı vukû'bulan şu son hücumlarında muvaffak olubda mesela Preveze'yi veyâhûd Loros ve sair mevâki'i elde itmiş olsalar idi ve o hâlde Yunan vükelâsının esnâ-yı müzâkerât-ı sulhiyede « Osmanlılar Teselya

⁸⁶ Avusturya'nın Dersa'âdet Sefiri Baron Dö Kalis Mayıs'ın on ikinci günü terk-i muhâseme idilmesine dâir takdîm olunan nota me'âlini şifâhen dahi te'yîd itmek üzere 'îd-i edhânın üçüncü günü-ki Mayıs Efrencinin on beşinci gününe mütesâdif idi- hâriciye nâzırı Tefvîk Paşa hazretlerinin nezdine geldiği zaman aralarında şu muhârevere cereyân itmiştir:

Tefvîk Paşa – Zât-ı 'âlîiniz ile süferâ cenâbları Yunanistan'dan emin misiniz?

Baron Dö Kalis – Tamâmıyla eminiz, çünkü kendi nâmına Bâb-ı 'âlî ile müzâkerâta girişmek üzere bize me'zûniyet-i tâmmе virmişti.

Tefvîk Paşa – Biz Yunanistan'dan bir iyilik bekleyeceğimiz ve belki bu defaki hareketinde dahi bir sanî'a-i müstetir olduğunu bildiğimiz cihetle terk-i muhâseme bâbında iyice anlaşılmak arzusundayız.

Baron Dö Kalis – Emin olunuz ki bu defa Yunanistan'ın hareketi ciddidir. Biz murahhas sıfatıyla müzâkereye girişmeğe me'mûruz.

Tefvîk Paşa – Öyle ise müsâ'ade buyurunuzda Arnavutluk cihetindeki kumandanımızdan gelen telgrafnâmeyi zât-ı sefirânelerine irâ'e ideyim.

Bu söz üzerine Tefvîk Paşa hazretleri Yunanlıların Arnavutluk cihetine yeniden vukû'bulan tecâvüzlerini mübîn olan telgrafnâmeyi sefir-i müşârun ileyhe irâ'e eylemiştir.

cihetinde gâlib gelmişler ise Arnavutluk cihetinde de galebe bizim tarafımızda kalmıştır » iddiasında bulunarak tâli‘-i harbin muhârebelere karşı irâ‘e-i rûyi ikbâl eylemesi mütesâvî olduğunu beyân ile her hâlde Yunanistan için ağır olacağı kendilerinde mahsûs bulunan şerâit-i sulhiyeyi tahfîfe çalışacaklar idi. Fakat zîrdeki tafsîlâtta müstebân olacağı vech ile Arnavutluk cihetinde bu defada tâli‘-i harb Yunanlılara irâ‘e-i rû-yi ibtisâm eylemeyub hareket-i vâki‘aları bir me‘yûsiyet-i elîme ile nihâyetlenmiştir.

2.2.8. Yunanlıların Yanya Cihetine İkinci Tecâvüzü

Ma‘lûmdurki Beşpınar ve mevâki‘-i sâire mağlûbiyetlerinden sonra Yunanlılar tâ Narda Nehrine kadar çekilmişler ve Osmanlı toprağında yalnız bir iki tepede ileri karakollar te’sîs eylemişler idi.

Mayıs’ın birinci gününe kadar o cihetteki Yunan ileri karakolları uzaktan ‘asâkir-i ‘Osmâniye üzerine ateş icrâsıyla vakit geçirmiş oldukları hâlde yevm-i mezkûrda tecâvûze başlamışlardır ki bu tecâvüzât muhârebât-ı âtiyeyi intâc eylemiştir:

2.2.9. İkinci Loros Muhârebesi

Loros ovasına kadar püskürtülmüş olan düşman askeri şehir-i Mayıs’ın birinci Perşembe günü sabahleyin ‘asâkir-i şâhâne üzerine top atışına başlamıştır. Bunun üzerine ‘asâkir-i şâhânenin berâberinde bulunan toplar dahi mevâki‘-i münâsebeye yerleştirilub düşman üzerine gülle yağdırmağa başladı.(s.259)

Ve bu sûretle altı saat kadar top muhârebesi devam eyledi. Top muhârebisini müte‘âkib düşman piyâdesini ileri sevk iderek hücûma ibtidâr eylediğinden ‘asâkir-i şâhâne akşama kadar düşmana mukâbele itmiş ve güneşin gurûbu, gecenin hulûlüyle berâber muhârebe munkatı‘ olmayarak mevki‘ bi-mevki‘ sabaha kadar düşman ile ateş te‘âtî idilmiştir. Düşman geceden tertîbâtını ikmâl iderek ilk safta gönüllüler, ikinci safta ‘asâkir-i muntazaması, üçüncü kademedede süvârî ve dördüncü kademedede dahi topları olduğu hâlde şafakla berâber hatt-ı harb açup Narad köprüsünün sol cihetindeki Faik Paşa Tepeleriyle Gribova karyesi eteklerinde bulunan Osmanlı piyâdesi istihkâmları üzerine evvela gülle yağdırmağa başlayub bir haylî müddet bombardımanda devam ittikten sonra taraf taraf hücûma bi’l-ibtidâr bir iki defa

istihkâmât üzerine saldırmış ise de ‘asâkir-i ‘Osmâniye gâyet şiddetli mukâbele göstererek hasmın bir hutve bile ilerilemesine meydan vormemişlerdir. Düşmanın en ziyâde şiddet hücum gösterdiği mevâki‘ Yanya, Ohri, Avalonya, Nasliç taburlarıyla nizâmiye yirmi birinci alayın dördüncü taburunun muhâfazasına me’mûr oldukları istihkâmlar idi. Düşmanın o gün meydân-ı harbe sevk eylediği kuvvet on iki bin kişiyi mütecâviz olub bu kuvvetin nısfından ziyâdesi mezkûr taburların mevâki‘î üzerine mu‘annidâne hücumlara sebât itmiş ise de ‘asâkir-i mansûre-i mülûkânenin gösterdikleri âsâr-ı sebât kahırmânâne mukâbilinde hücumât-ı şedîde ve ‘adîde-i a‘dâ semeredâr olamamıştır.

Loros’a kadar ilerilemiş olan ‘asâkir-i ‘Osmâniye’ye kuvvet’üz-zuhr olmak üzere Yanya’dan yola çıkarılan bir batarya mantıl topları o gün ‘inde’l-hisâb ancak akşama doğru Loros’a vâsıl olacak idi. Fakat bu batarya Loros’a birkaç saat mesâfeye geldiği zaman Loros cihetinden şiddetli top ve tüfenk sedâları işidilub ‘asâkir-i hazret-i pâdişâhînin muhârebeye tutuştuğuna ihtimâl virilmiş ve binâen ‘aleyh bataryanın imdâda yetişmek üzere tesrî‘ hareketine lüzûm görünmüş olduğundan hayvanların yorgunluğuna filâna bakılmayarak derhâl yola çıkılub saat sekiz râddelerinde batarya Loros orgugâhına vâsıl olmuş ve topçu askeri ayağı tozuyla saff-ı harbe girub altı top birden düşman üzerine gülle yağdırmağa başlamıştır. Şu bataryanın böyle sür‘atle yetişmiş olması ‘asâkir-i mansûre-i hazret-i pâdişâhînin bir kat daha metânet-i kalbiye peydâ itmesine bâ‘is olduğu gibi hemen düşman üzerine gülle yağdırması ve mevâki‘-i muhtelifeye yerleştirilmiş diğer (s.260) on kıt’a top ile berâber düşmana göz açtırmamış olması da hasmın pâ-yı sebâtını lerzedâr itmeğe kifâyet itmiştir. Vaktâ ki Yunanlılar her taraftan ateş içinde kaldıklarını görerek ric‘ate başladılar ‘asâkir-i mansûre-i hazret-i pâdişâhî hemen « Allah! Allah! » nidâsıyla istihkâmlardan dışarı uğrayub hasmı ta‘kîb iderek yetiştiklerini süngü ile, yetişemediklerini uzaktan tüfenk ile urarak on on iki bin düşmanı çil yavrusu gibi Narda köprüsüne doğru sürmüşlerdir. Yollarda kalan düşman lâşeleri, tüfenkler, eşyâ-yı askeriye ve sâire bî nihâye olub ‘asâkir-i mansûr’ul-livâ-yı ‘Osmânî bunları kâffeten iğtinâm eylemişlerdir.⁸⁷

⁸⁷ Yanya vâli ve kolordu-yu hümâyûn kumandanı ferîk sa‘âdetlü Ahmet Hıfzı Paşa hazretlerinden makâm-ı vâlâ-yı seraskeriye mevrûd fi 1 Mayıs sene 313 târihli telgrafnâmenin sûretidir:

Bugün icrâ olunan muhârebeye dâir Gribova’da kâim-makâm Veli Bey’den alınan jurnalde düşman Gribova tepesiyle Kokonarya üzerine Karamenice karyesinin üst tarafındaki boğaz ve sırtlardan

ve Faik Paşa Tepesinin Karamenice cihetinden ve Kokonarya silsilesinin eteklerinden şiddetli top ve tüfenk atışına başlayub Karamenice karyesi cihetinden beri tarafa geçirdiği kuvvetle pek çok çalışmış ise de tevfik-i bâri ve meded-i risâlet hazret-i peygamberi ve yâveri-i ‘âli-i hazret-i şehriyârî âsâr-ı bâhırasıyla bi’l-‘umûm zâbâtân ve ‘asâkir-i şâhânenin kemâl-i sebât ve metânetle şîrâne ve merdâne mukâbele olunarak attığı pek çok dâne ve şarapnellerin kat’ıyyen te’sîrâtlarına ehemmiyet virilmeyerek mukâbele idildiği ve bu sırada düşman ziyâde tefelât virub buda Karamenice Köyünün üst tarafındaki çayırda iki yüzden mütecâviz askerın hâk-i helâka sürüldüğü görülmesiyle müstebân olduğu bildirilmiş ve imdâd için istenilen bir taburda son defa olarak gönderilmiştir. Papas köprüsüne gelen düşman piyâde ve topçusu oradaki ‘asâkir-i şâhâne tarafından püskürtülmüştür. Komçadis cihetinde de muhârebe olmuş ise de oradan tafsîlât alınamamıştır. Şu muhârebât akşam yarımâ değin devam idub mu’ahharan ateş kesilmiş ve her iki taraf yerli yerinde kalmıştır ve düşmanın yarın daha ziyâde bir şiddetle hücum itmesi muhtemel olduğu ve bu üç cihette vukû’ bulan muhârebede ‘asâkir-i şâhânede ne kadar şehîd ve mecrûh olduğu henüz tahkîk idilemeyub onunda ba’de bildirileceği ferîk Osman Paşa hazretlerinin iş’ârına ‘atfen ma’rûzdur.

§ İki günden beru gâyet şiddetli olarak on beş bin kadar düşman ile devam iden muhârebe netîcesinde tevfik bâri ve meded ruhâniyet hazret-i peygamberi ve yâveri-i tâli-i cenâb hilâfet-penâhî ile düşmanın evvelce zabt ettiği birkaç ehemmiyetli tepe ile kendi mevki’ini terk iderek Faik Paşa sırtlarıyla geru baştaki zeytunlûge çekilmiş olduğu Loros’ta bulunan Yanya kolordu-yu hümâyûnu ikinci fırkası kumandanı ferîk sa’âdetlû Osman Paşa hazretlerinden taraf-ı vâlâ-yı seraskeriye vürûd iden 3 Mayıs sene 313 târihli telgrafnâmeden anlaşılmıştır.

§ Yekdiğerini müte’âkiben iki gün devam iden muhârebede düşman telefâtının ‘adedi bini mütecâviz bulunduğuy ve düşman kuvvetinin bir kısmını Narda’ya geçirdiği gibi şimdide Gribova cihetlerindeki kısm-ı mütebâkisini geçürmekte olduğu ve gece olmak münâsebetiyle düşmanın ta’kibi mümkün olamadığı ferîk sa’âdetlû Osman Paşa hazretlerinin fi 3 Mayıs sene 313 târihli telgrafnâmesine ‘atfen Yanya vilâyetinden dâhiliye nezâret celîlesine meb’ûs fi 4 Mayıs sene 313 târihli telgrafnâmeden anlaşılmıştır.

§ Muhârebât-ı mezkûreye dâir Atina’dan keşide kılınan telgrafnâme-yide tevzîh-i hakikate medâr olmak üzere ber vech-i âtî derç eyledik:

Atina 14 Mayıs

Akşamın saat altısında Narda’dan ma’lûmât-ı âtiye virilmiştir:

Gribova muhârebesine dâir olan ma’lûmât şundan ‘ibârettir:

Muhârebe gâyet şiddetli ve hûnrizâne oldu.

İki livâ Yunan askeri berâberinde bir haylî top, iki bölük istihkâm askeri, bir bölük süvârî olduğu hâlde hemen hiç topu bulunmayan ‘Osmanlılarla şiddetli harb itmışlerdir.

Yunanlılar birinci hatta Osmanlıları püskürtebilmiş ise de ikinci hatta bir mukâvemet-i şedîdeye tesâdüf eylemiştir.

Birçok yerlerde iki asker boğaz boğaza harb itmeğe mecbûr olub karıştığından top isti’mâlî mümkün olamamıştır.

Yunanlılar 300 ve belkide 500 zâyî’âtı olduğu söyleniyor.

§ Yunanistan’ın Narda fırkası muhârebenin bidâyetinden beri Miralay Manos’un kumandası altında bulunduğuy ki ikinci defa vukû’bulan hücum dahi mûmâ ileyh miralayın kumandasıyla icrâ idilmiştir. Hücumdan bir iki gün evvel Miralay Manos’un yerine Girit’ten gelecek miralay (Vassos)’un ta’yîn idildiği i’lân idilmiş ise de mûmâ ileyh Narda’ya gelecek kadar zaman olamazdan evvel ikinci hücum vuku’bulduğundan zillet-i mağlûbiyet ikinci defa olarak Miralay Manos’a teveccüh eylemiştir.

§ Bu ikinci hücumâ Yunan ‘asâkir-i muntazamasından başka gönüllü İtalyan müfrezesi dahi iştirâk itmıştır.

§ Esnâ-yı muhârebede Yunanlılar tarafından cerîhadâr olanlar meyânında Matmazel Kostantinidi nâmında on yedi yaşında genç güzel bir kız dahi mevcûd idi. Batum’da Yunan teb’asından bir erkek ile bir kadının sulbünden gelen bu kız i’lân-ı harb idilir idilmez gönüllü olmak üzere Pire’ye gelmiş ve Narda fırkasına iltihâk etmek üzere müteheyyi-i hareket bulunan iki bin kişilik bir gönüllü fırkasına iltihâk eylemiş idi.

2.2.10. Preveze'nin İkinci Muhâsarası

Yunanlılar Mayıs'ın birinci Perşembe günü 'ale's-sabah Loros'a ta'arruza başladıkları sırada beş kıt'a ahşab top çekerin arkalarına asker memlû on sekiz 'aded büyük kayık ve sandal rabt idub 'asâkir-i merkûmeyi ibtidâ Skafidaki Tepesi kurbune çıkarmak istemişlersede mahall-i mezkûru müdâfa'aya me'mûr bir müfreze 'asâkir-i şâhâne tarafından gösterilen muhâfelet-i şedide üzerine muvaffak olamayarak Skafidaki mevki'inin üst tarafında bulunan Loros Çayağzına bi'l-'azîme vapurlarda ve sandallarda bulunan iki bin beş yüz nefer efrâd-ı (s.261) Yunânîyeyi karaya çıkarmışlardır. Mevki'-i mezkûrun muhâfazasına me'mûr olarak Yanyalı mülâzim Mustafa Efendi kumandasıyla kırk sekiz nefer 'asâkir-i şâhâne mevcûd olub bunlar düşman üzerine şiddetli ateş icrâsına başlamışlar ise de düşman dağınık ve külliyyetli olduğundan kendisine bi-hak mukâbele olunamayacağı anlaşılıb yarım saat ileride bulunan Berat taburundan istimdâd idilmiştir.

Bu tabur müfreze-i mezkûrenin imdâdına şitâb itmek istemiş ise de sâhile pek ziyâdece yaklaşmış bulunan düşman gemileri ile Preveze Boğazı hâricindeki düşman sefâ'ini müfrezenin bulunduğu mahalle ve imdâd sevk olunacak yola doğru yağmur gibi gülle yağdırmakta devam eylediklerinden Çayağzı'nı muhâfaza ve müdâfa'aya me'mûr müfrezeye imdâd sevki mümkün olmamış ve binâen 'aleyh karaya çıkan düşman askeri (Nikopolis) yani eski Preveze ile ânın civârında bulunan Klambora karyesinin cihât-ı erba'asındaki tepeleri zabt itmeğe muvaffak olmuştur. Düşmanın şu tecâvüzâtı Preveze'ye 'aks ider itmez mevki'-i mezkûr kumandanı Yanyalı Miralay 'İzzetlü Feyzi Beyefendi Preveze'den ma'iiyetine aldığı iki bölük 'asâkir-i şâhâneye Berat taburundan aldığı üç bölüğûda bi'l-'ilâve bu kuvvet ile hasmın tecâvüzâtını men'a ibtidâr eylediği gibi Kamarine karyesinde Binbaşı Ref'atlü Hüseyin Efendi kumandasında bulunan taburdan müfrez üç bölük ile mûmâ ileyh binbaşı ve Kanca karyesine me'mûr taburdan müfrez iki bölük (s.262) ile de mezkûr tabur binbaşısı Ref'atlü İsmail Hakkı Efendi dahi düşmanın hatt-ı ric'atı üzerine ilerileyerek her taraftan muhârebeye şiddet virmişlerdir. Karaya çıkan Yunan askerinin kuvvet'üz-zuhru düşman sefâin-i harbiyesi olub bunlar ise lâ yenkatı' karaya gülle yağdırmakta ve bu sûretle 'asâkir-i şâhâneyi şaşırtmak gayretinde bulunmakta idi. Ma'mâfih 'asâkir-i 'Osmâniye fevka'l-'âde âsâr-ı sebât göstererek o gün akşama kadar düşman

ile çarpışmış ve muhârebe bir netîce-i kat'ıye almaksızın akşam olmasıyla tarafeyn oldukları mevki'lerde kalmıştır.

Düşman eski Preveze civârında karaya çıkar çıkmaz Loros ve Margiliç cihetlerine giden telgraf hatlarını kesmiş olduğundan Preveze'nin tekrar merkez vilâyet ile muhârebesi munkatı' olmuştur.

Ahâlîyi yirleştirmek üzere mutasarrıf livâ sa'âdetlü Beyefendi ile Metropolit Efendi Yunanlıların hücumundan birgün evvel şehirden dışarı çıkmış olduklarından düşmanın hücum nâgihânîsini haber alır almaz keyfiyeti dört saat uzakta bulunan Loros kumandanı Sa'âdetlü Osman Paşa hazretlerine bi'l-iş'âr istimdâd eylemiş olduklarından paşa-yı müşârun ileyh hazretleri derhâl mikdâr-ı kâfi asker efrâzıyla Preveze'nin imdâdına göndermişlerdir. 'Asâkir-i mezkûre Binbaşısı Hüseyin ve İsmail Hakkı Efendilerin ma'îyyetindeki bölüklere iltihâk iderek (s.263) (Bkz: Ek-36) cuma günü akşama kadar düşman ile harbte devam itmişlersede yine bir netîce-i kat'ıye hâsıl olamamıştır. Fakat cumartesi günü bir taraftan Prevezeden gelmiş kuvvet ve diğer cihetten mûmâ ileyh binbaşılardan kuvveti düşman mevâki'ine kemâl-i şiddetle hücum iderek tepelerin kısm-ı küllîsi 'asâkir-i mansûre-i hazret-i pâdişâhînin yed-i zabtına geçmiştir. Diğer bir iki tepede kalmış bulunan düşman askeri mevki'lerinin vehâmetini derk ile gece karanlığından bi'l-istifâde Çayağzı'na doğru firâr eylediklerinden cünûd-u mansûre-i hazret-i mülûkâne sabahleyin kendilerini (s.264) bi't-ta'kîb telefât-ı külliye virdirmişlerdir. Ancak körfezin dâhil ve hâricindeki Yunan sefîneleri bugün dahi 'asâkir-i şâhâne üzerine gülle yağdırmakta devam ittiklerinden düşman bu hâlden bi'l-istifâde bakiyyetü's-süyûf askerini tekrar sandal ve kayıklara irkâb iderek karşı tarafa aşırmıştır.

Loros, Gribova, Komçadis, Kokonorya taraflarına hücum iden düşman dahi makhûriyet-i külliye ile mecbur-u firâr olub tekrar Narda köprüsünü mürûr ile Yanya cihetinde Osmanlı toprağını bütün bütün tahliyeye mecbûr olmuşlardır.⁸⁸

⁸⁸ Yunanlıların Yanya cihetine ittikleri bu ikinci hücum netîce pezîr olmadığı gibi Nisan'ın on birinde ittikleri donanma hücumu dahi semeresiz kalmıştır.

Yevm-i mezkûrda ikisi zırhlı ve mütebâkîsi kruvazör ve torpil sefinesinden 'ibâret cem'an yedi kıt'a Yunan sefâin-i harbiyesi Yanya'nın iskelesi olan Aya Sarandoz açıklarına gelub orasını topa tutmuşlar, iskeledeki ebniyeyi ihrâk eylemişlerdir.

Yunanlılar bir taraftan ‘akd-i mütâreke ve musâlaha için düvel-i muazzamayı tevsît idub durur ve diğer cihettende güyâ devletlerin evâmirine tamâm-ı mütâba‘at gösterdiklerini isbâten Girit cezîresindeki askerlerini geriye da‘vet eyler iken⁸⁹ bir taraftanda Yanya cihetine tekrîr-i ta‘arruz eylediklerinden nâşî bu keyfiyet Atina’daki düvel-i muazzama süferâsını Başvekil Mösyö Ralli’ye beyân-ı şikâyet mecbûr itmiş idi. Garibdir ki Mösyö Ralli dahi muhârebenin bidâyetinden beri Yunan Hükûmetinin iltizâm eylediği tarîka-i iftirâ kârîden ayrılamayarak güyâ bu defa Yanya cihetine vukû‘bulan tecâvûze Osmanlıların Gribova cihetinde istihkâm yapmaları sebebiyet vermiş olduğunu cevâben süferaya bildirmiştir.

Fakat işin daha garîbi Yunanlıların bir taraftan mütâreke ve musâlaha müzâkerâtına ibtidâr ile berâber bir taraftanda Yanya cihetine tecâvüzleri üzerine Devlet-i ‘Aliyye’nin dahi Teselya’da harekât-ı harbiyeye ibtidâr için kumandan devletlü Ethem Paşa hazretlerine emir virmeğe mecbûr olması ve bu emir üzerine paşayı müşârun ileyh hazretlerinin Dömeke’ye bi’l-hücûm orasını (s.265) ve Otris dağlarının en mühim memerrî bulunan Furka geçidini zabt ile ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nin pişdârları tâ Lamyâ cihetine vâsıl olması üzerine Mösyö Ralli’nin süferâya bir nota virub bunda Hükûmet-i Seniyye’nin mütâreke hakkında henüz bir karâr-ı kat’î

İskele topa tutulduktan sonra Yunanlılar yedi yüz kadar askeri sandallara irkâb iderek dışarıya çıkarmışlarsada mahall-i mezkûru müdâfa‘aya me‘mûr Yanya redif taburunun Çamlık bölüğü ve Delvine mu‘tebârından Mehmet Bey ile Feyzullah Ağa’nın kumandaları tahtında bulunan üç yüz kadar martini ile mücehhez Arnavut gönüllüleri Yunanlılar’a şiddetle mukâbele itmişlerdir.

Yunan askeri donanma gibi bir kuvvet‘üz-zuhra mâlik olduğundan ‘asâkir-i ‘Osmâniye’ye nisbetle kuvvetli demek olub Aya Sarandoz’da yerleşeceklerinden korkulur iken o gün saat sekiz râddelerinde Korfu’dan gelen bir küçük Yunan vapuru donanma kumandanına bir telgrafnâme getirmiş ve sonradan tahkik idildiğine göre bu telgrafnâmede Yunanlıların Yenişehir ve Tırhala cihetlerinde mağlûbiyetleri ihbâr idilmekle berâber Sarandoza çıkarılan askerin Korfu ve Aya Mavra’daki askere imdâd olarak Patras’a nakli emir olduğundan donanma kumandanı karaya çıkardığı yediyüz kişiyi tekrar sefinelere alarak Aya Sarandoz önünden savuşmuştur.

Donanmanın mahall-i mezkûr önüne gelmesi ve ebniyeyi topa tutmakla berâber karaya asker çıkarması ve donanma tarafından atılan büyük dânelerin Aya Serandoz’dan bir buçuk saat içinde kâin Finik karyesiyle Çavuş ve Pari çiftliğine kadar düşmesi Delvine civârındaki ahâli-i İslâmiye’yi Haliç’e tedhiş itmiş ise de Delvine Hânedânından sa‘âdetlü Ali Paşa ile mûmâ ileyh Mehmet Bey ve Feyzullah Ağa’nın himmetleriyle halka itmi‘nân-ı tâm virilmiş ve Yunan donanmasının mecbûr ‘avdet olması ise bu itmi‘nânı bütün bütün takviye eylemiştir.

⁸⁹ Fî 13 Mayıs Efrençi târihiyle Hanya’dan keşide kılınan bir telgrafnâme bu tahliye mâddesine dâir ma‘lûmât-ı âtiyeyi vermiştir:

Muhâberât-ı telgrâfiyece tesâdüf idilen müşkilâta mebnî bugüne kadar Girit’i terk ile ‘azîmet etmek üzere hiçbir emir almamış olan Yunan askerini almak üzere Platanya’ya üç vapur gelmiştir.

Amiraller Yunan askerinin geriye çağırılmasına dâir olan telgrafnâmelerin te‘âtisini teshîl ediyorlar. Yunan ‘asâkirinin birgün vapura irkâb idilecekleri ümid olunuyor.

virememek ile berâber ‘asâkir-i ‘Osmâniye’nin tecâvüzde devam itmesinden şikâyet itmiş olmasıdır. Muhârebenin bidâyetinden nihâyetine kadar cereyân iden ahvâl-i ‘umûmiyede her şeye Yunanlılar tarafından sebebiyet virildiği müsellemler iken Yunan ricâlinin yine hep Devlet-i ‘Aliyye’ye isnâd-ı kabâhat itmeleri Avrupaca da Yunanlıların yavukluklarına haml idilmek zarûret hükmünü aldığından artık o gibi notalara ehemmiyet virilmiyor idi. İşte Mösyö Ralli’nin notası dahi bundan dolayı hasır pâre-i nisyân altına giderek hiçbir te’sîr hâsıl itmemiştir.

Her ne ise Saltanat-ı Seniyye düvel-i muazzama süferâsının ‘akd-i mütâreke iltimâsıyla virmiş oldukları notaya ne cevap virilmesi lâzım geleceğini mutâla‘a ile meşgûl bulunduğu sırada Yunanlıların bağıteten Yanya cihetine ta‘arruzu üzerine Devlet-i Yunâniye’nin artık hiçbir kavî ve fî‘line emin ve i‘timâd câiz olmayacağını anlamış olduğundan mütâreke ve musâlaha müzâkerâtını esas kaviyyeye rabt etmek mecbûriyetinde bulunuyordu.

Fakat mütâkere müzâkerâtı cereyâna başlandığı bir sırada Yunanlıların gösterdikleri âmâl-i tecâvüz-kârâne kendilerinin bir defa daha hadlerini bildirub emri-i mütâreke ve musâlahada daha kuvvetli te’mînât almağa medâr olmak üzere Teselya cihetinden mühim bir hareket-i ‘askeriye icrâsına lüzûm hissettirdiğinden Çatalca ve civârında müçtemi‘ bulunub ileri karakolları Dömeke’ye doğru uzanmış olan ordu-yu (s.266) hümayûnun Dömeke üzerine yürümesi ve mümkün olursa Otris dağlarının hadd-ı fâsıl olduğu eski hudûda kadar ilerlemesi emri devletlü Ethem Paşa hazretlerine virilmiş ve bunun üzerine Dömeke meydân muhârebesi vukû‘bulmuştur ki bunun tafsîlâtı ber vech-i âtîdir:

2.2.11. Dömeke Meydan Muhârebesi

Ma‘lûmdurki Çatalca muhârebesini müte‘âkib Yunan askeri tâ Dömeke’ye kadar sürülmüş ve burada ahz-ı mevki‘ ile şimâlden doğru ilerilemekte olan ordu-yu hümayûna sedd-i râh olmak ümidine düşmüş idi.

Yunan başkumandanı Prens Kostantin Dömeke mevki‘inin metânetine ne derece güvenmekte olduğunu mübîn âsârdan olmak üzere fî 10 Mayıs Efrenci târihiyle Dömeke’de müçtemi‘ ‘asâkir-i Yunâniye’ye hitâben neşr itmiş olduğu emri-i âtîyi iktibâs etmek lüzûmu hiss olunmuştur:

« Yunan askerleri.

« Çatalca mevki'î matlûb vech ile metin olmadığı ve düşman ise 'adeden bize mütefevvik bulunduğu cihetle ordumuz Dömeke'ye çekilmiştir. Lâkin bugün tutmakta olduğumuz mevâki' o derece metîndir ki ordumuzu dûçâr-ı mağlûbiyet olması gayr-ı kâbil bir hey'et-i 'askeriye 'add etmek mümkün olur.

Yalnız 'adeden size fâik olacak düşman tarafından vukû'bulacak hücumâtı kemâl-i muvaffakiyetle red ve def' etmek ile kalmayarak karîben tecâvüzî harekâta başlayarak kendisini Yunan toprağını terk ve tahliye mecbûr ideceğinizde emin ve i'timâd-ı tamâm vardır.

Burada vatanın hâk-i pâkını, nâmûs-u hükümdâr ve milleti müdâfa'a ve muhâfazaya me'mûr bulunduğunuzu ve düşman askerine Yunan toprağında bir hutve daha ziyâde attırmamak lâzım olduğunu düşünmelisiniz. Bunca günler muhârebe ittikten sonra şimdiye kadar pek çok zahmet ve ızdırâb çekmiş olduğunuzu ve el-ân dahi bir takım mahrûmiyetlere katlanmakta bulunduğunuzu biliyorum. Lâkin vatana karşı der-'uhde itmiş olduğumuz vazîfeyi îfâ itmenin mûcib olduğu itmi'nân dâiresinde kalarak daha bir zaman her türlü mahrûmiyetlere kemâl-i sabır ile tahammül itmeliyiz. »

Prens Kostantin şu emri yalnız Yunan askerinin metânet-i kalbiyesini tezyîd ve takviye etmek maksadıyla neşr itmemiştir. Dömeke mevki'î yalnız Yunan başkumandanıyla erkân-ı harbiyesinin nazarında değil belki umûr-u 'askeriyeye cüz'î vukûfu bulunan adamlar 'indinde bile hücum ve ta'arruzu müşkil, müdâfa'sı gâyet sehîl tabî'attan müstahkem bir mevki' olmak üzere telakkî idilmek zarûri idi. (267)

Yunan askerinin yerinde metâneti, itâ'at-i 'askeriyesi mükemmel bir ordu bulunmuş olsaydı mevki'-i mezkûri bi-hak müdâfa'a ile Otris geçitlerinin kilidi mesâbesinde bulunan öyle bir nokta-i mühimmeyi yed-i hasma terk itmez ve bu sûretle 'asâkir-i 'Osmâniye'nin ilerilemesine sedd-i râh olmaktan hâlî kalmaz idi. Fakat Yunan askerinde o metânetten, o sebâtan eser bulunmadığı cihetle mevki'-i mezkûrun hüsn-ü müdâfa'asına muvaffak olamamışlardır.

Ordu-yu hümâyûna gelince Dömeke mevki‘inin ve Otris dağlarının en mühim geçidi olan Furka Boğazının elde idilmesi mümkün olursa Atina‘ya kadar ilerilemek kâbil olacağını nazar-ı dikkate alarak her türlü fedâkarlık ihtiyârıyla mevâki‘-i mezkûreyi zabt itmeğe âmâde bulunuyordu.

Bunun için Çatalca‘dan Dömeke‘ye doğru sarmak üzere Mayıs‘ın birinci gününden i‘tibâren tertîbâta ibtidâr olunmuştur.

Çatalca‘nın fethinden beri Tekke sırtlarında te‘sis-i karargâh itmiş olan ordu-yu hümâyûn kumandanı müşîr devletlü Ethem Paşa hazretleri ‘îd-ı edhânın birinci gününe müsâdîf olan perşembe günü karargâh-ı ‘umûmî erkân-ı harbiyesi hey‘etiyle berâber Tekke karargâhından Çatalca civârındaki Tatar Köyü mevki‘ine gelerek diğer fırak-ı hümâyûn kumandanlarıyla erkân-ı harbiye re‘îslerinde oraya da‘vet buyurmuşlardı. Gündüz saat üç dört râddelerinde sa‘âdetlü kumandan paşalar hazerâtıyla erkân-ı harbiye re‘îsleri Tatar Köyünde içtimâ‘ idub evvelâ merâsim-i tebrîkiye-i ‘îd-i edhâ ifâ kılındıktan sonra üçüncü fırka-i hümâyûn kumandanı Sa‘âdetlü Memduh Paşa hazretlerinin çadırlarında meclis-i harb in‘ikâd eylemiştir.

İçtimâ‘-i mezkûrda yalnız beşinci fırka kumandanı Sa‘âdetlü Hakkı Paşa hazretleri ile fırka-i mezkûre erkân-ı harbiye re‘îsi bulunamamıştırki bununda sebebi firkanın me‘mûr olduğu Velestin ve Golos civârı ile karargâh-ı ‘umûmî arasındaki mesâfenin bu‘diyetidir.

İçtimâ‘-i mezkûrda ‘umûmiyetle mevzû‘ mevki‘-i tezekkür olan mesâil düşmanın hangi cenâhtan hücûm ve ta‘arruz itmek muvâfık yani kendisinin Atina ile olan tarîk-i muvâselesini kesmek için ne cihetten hareket itmek daha münâsib olacağını ta‘yîn itmek cihetlerine münhasır kalmıştır. Esnâ-yı mezkûrda mübâhase uzayarak efkâr ve ârâ akşama kadar bir noktada içtimâ‘ idemediğinden akşama doğru meclise hitâm virilmiş ve hücûm ve ta‘arruz-u mutasavver hakkında bir karâr-ı kat‘î ittihâzı diğer bir içtimâ‘a ta‘lik idilerek devletlü müşîr paşa hazreleri karargâh-ı ‘umûmî erkân-ı harbiyesiyle (s.268) berâber tekrar Tekke karargâh-ı ‘umûmîyesine ‘avdet eylemiştir.

Dömeke mevzi‘inin müdâfa‘a nokta-i nazarından kıymeti pek ziyâde olmağla mevzi‘-i mezbûrdaki düşmanı cebheden işğâl ve iğfâl idub sağ veya sol tarafından çevirmek lâzım geleceği daha harîta mutâla‘asından anlaşılıyor idi. Lâkin bu çevirme hareketinin hangi cihetten icrâsı lâzım geleceğini ve muhârebe planının nasıl olacağı kesdirilmek iktizâ idub bunun için ise mevzi‘i evvelce gerek cebhesinden ve gerek cenâhlarından ra‘yü‘l-‘ayn görmek ve bâ-husûs mevcûd yolların hâli topçu mürûruna müsâ‘id olup olmadığını anlamak zarûret hükmünde bulunuyordu. Bunun için karargâh-ı ‘umûmî Tekke sırtlarında te‘essüs ideliden Mayıs’ın birinci ikinci gününe gelinceye kadar Dömeke’ye çekilmiş olduğu ma‘lûm bulunan düşmanın hâl ve mevâki‘ini anlamak üzere süvârî fırkası düşmanın cebhesi ‘aleyhine ve sol cenâhı istikâmetine doğru müte‘addid istikşâflar icrâ ettiğiinden başka karargâh-ı ‘umûmî erkân-ı harbiyesine me‘mûr erkân-ı mezkûre miralaylarından ‘İzzetlü Mahmut Beyefendi ile süvârî kolağalarından fütuvvetlü Aziz Beyefendi ve sâir erkân-ı harbiye zâbitânıda berâber bulunmak üzere Çamaş Boğazı yani düşman hatt-ı müdâfa‘asının sol cenâhı istikâmetinde düşman hutûtuna iyice yaklaşacak derecede keşifler icrâ eylemişlerdir.

Yekdiğerini ta‘kîb iden bu istikşâfâtan bi’t-tab‘ haberdâr olan düşman erkân-ı harbiyesi bulundukları mevki‘in icâbât-ı tabî‘iyesinide nazar-ı dikkate alub Osmanlıların en ziyâde hangi taraftan çevirme hareketi icrâ idebileceklerini ve o taraf-ı müsâ‘idin de Çamaş Boğazı ciheti olduğunu takdîr ve tahmîne muvaffak olduğundan mezkûr boğazın bulunduğu noktaya tesâdüf iden Yunan hatt-ı müdâfa‘asının sol cenâhı sağ cenâhından ziyâde takviye ve tahkîm idilmiş idi. Osmanlı karargâh-ı ‘umûmî erkân-ı harbiyesi düşmanın şu tertîbâtından tamâmıyla haberdâr olmuş olmağla berâber yine muhârebeye başlamazdan evvel son bir keşif icrâsına lüzûm görmüştür ki bu lüzûm cumartesi günü Teke’de Devletlü Ethem Paşa hazretlerinin çadırlarında mün‘akid meclis-i harbte takdîr olunarak düşmanın sağ cenâhı istikâmetinde olmak üzere bir keşif icrâsına erkân-ı harbiye kâim-makâmlarından ‘İzzetlü Hamdi Bey ve Sami Beyefendilerle erkân-ı mezkûre yüzbaşlarından fütuvvetlü Sermet ve mülâzimlerden hamîyyetlü Avni Efendilerden mürekkeb bir erkân-ı harbiye hey’eti me‘mûr olmuş ve hey’et-i mezkûrenin ma‘iyyetine iki bölükte asker virilmiş idi. (s.269)

‘İzzetlü Hamdi Beyefendi Mayıs’ın ikinci günü saat dörtte ma‘iyyetine lüzûmu kadar asker alub keşfe gitmek emriyle karargâh-ı ‘umûmîden Çatalca’ya muvâseletinde Hamdi Paşa fırkası erkân-ı harbiye re’îsi kâim-makâm ‘İzzetlü Sami Beyefendinin bir bölük askeri müsteshaben Çatalca cihetine doğru keşfe gitmiş olduğunu haber almış olduğundan ma‘iyyetine birkaç süvârî alub Sami Bey’e iltihâk itmek üzere Çatma Tepesinin cenûbunda bulunan Reis köyüne doğru gitmiştir. Bir iki saat sonra Sami Beyefendi ma‘iyyetindeki Boşnak bölüğüyle Hamdi Beyefendinin bulunduğu mevki’e gelerek netîce-i keşfiyâtı hakkında mîr-i mûmâ ileyhe ma‘lûmât virdikten sonra Boşnak bölüğünü de kendisine tevdi‘ iderek Çatalca’ya ‘azîmet eylemiştir.

‘İzzetlü Hamdi Beyefendi ma‘iyyetindeki bölük ile Reis köyüne iki kilometre mesâfede kâin bir küçük tepeye kadar ilerileyub burada bölüğü aşağıda bırakarak kendisi tepeye çıktığı sırada düşman tarafından bulunduğu tepeye bir kurşun atılmış olmasıyla tüfenk sesini işiden Boşnaklar mîr-i mûmâ ileyi muhâfaza maksadıyla derhâl tepeyi tırmanub Hamdi Beyefendinin yanına gelmişlerdir. Bu sırada ise mîr-i mûmâ ileyh dürbin ile etrâfı tedkîk iderek düşmanın hangi noktada bulunduğunu anlamak ile meşgûl bulunuyordu. Fakat besbelli düşman bir bölük askerin tepeye tırmandığını uzaktan görmüş olmalıdırki kendi mevki’ini belli itmemiş olmak üzere bir daha ateş icrâsından ictinâb itmiştir.

Bu hâlde Hamdi Beyefendi ma‘iyyetindeki mezkûr bölüğü iki takıma ayırarak birisini Reis köyünü işgâl itmek üzere oraya göndermiş ve diğer takımla berâber mezkûr köyün cenûb-u garbî cihetindeki tepeye tırmanmıştır. Yayaca çıkılmak zarûri olan bu tepenin eteği ile en mürtefi‘ noktası arasında bir saatlik mesâfe var idi. Hamdi Beyefendi nokta-i mürtefi‘ye vâsıl olduğu zaman Dömeke mevzi’i ile etrâfı ve Çatma Tepesini tamâmen müşâhedeye muvaffak olduğu gibi Çatma ve civârının dağlık olmasına nazaran topçu harekâtı icrâsına müsâ‘id olmadığını ve yalnız dağ taburlarının mürûru kâbil olacağını bi’t-takdîr saat sekiz râddelerinde bölük ile berâber Çatalca’ya ‘avdet eylemiştir. İrtesi yani Mayıs’ın üçüncü günü ise Aşağı ve Yukarı Şatırlı istikâmetinde keşfiyât icrâsı lâzım geldiğinden dağ muhârebâtıyla ülfet itmiş olan Arnavut ve Boşnaklardan ma‘iyyet-i ‘askeri tertîbine ibtidâr olunmuştur. (s.270)

Altıncı fırkada bulunan nizâmiye taburlarının birisinden bir Arnavut bölüğü ile gönüllü Boşnak taburundan bir bölük ki cem'an yüz altmış nefer asker istishâbıyla 'ale's-sabah Şatırlı köylerine doğru yola çıkılub saat bir de Yukarı Şatırlı'ya muvâsalet idilmiştir.

İşbu keşfin icrâsına erkân-ı harbiye yüzbaşlarından Fütuvvetlü Sermet Efendi ile erkân-ı harbiye mülâzimi Hamiyyetlü Avni Efendi dahi me'mûr idilmiş olduğundan Çatma silsilesinin cenûb tarafında bulunan arâziyi görmek için mezkûr köyün cenûbundaki silsile üzerine yirmi nefer Boşnak ile mûmâ ileyh Sermet Efendi gönderilmiştir. Lâkin bu müfreze sırtın üzerine çıkar çıkmaz tüfenk sedâları işidilmeğe başladığından Avni Efendi ile berâber Arnavut bölüğü kâmilen o cihete sevk idilmiş ve köyün boğazı ise seksen nefer Boşnak askeriyle tutulmuş olduğundan bunlar karşıdaki düşman ile kurşun te'âtîsine başlamışlardır.

Bu aralık Sami Beyefendi o küçük tepeye çıktığı gibi 'izzetlü Hamdi Beyefendide fırsattan istifâde ile köyün dâhilinden topçu mürûru kâbil olub olmadığını ve boğazdan geçen yolun ne hâlde bulunduğunu anlamak üzere ma'ıyyetine iki nefer süvârî alub boğaza girmiş idi. Bu sâyede boğaz istikâmetince yerleşdirilmiş olan bir düşman taburunun çadırlarını görmeğe muvaffak olmuş ise de boğazın ortasına yaklaştığı ve elinde dürbin ile uzaktaki düşmanın ahvâlini tedkîk ve tefahhus itmekte bulunduğu sırada karşıdaki düşman piyâdesi tarafından bulunduğu mahalle doğru iki yaylım ateş icrâ olunmuştur. Şu hâlde boğaz dâhilinde kalmak tehlike-i 'azîme teşkîl ideceğinden Hamdi Beyefendi oradan köye 'avdete mecbûr olmuştur. Sırt üzerine çıkmış olan Sermet ve Avni Efendiler ise ma'ıyyetlerindeki asker düşman ile kurşun te'âtî eyler iken etrâfı güzelce müşâhede ile ma'lûmât-ı lâzimeyi istihsâle muvaffak olmuş olduklarından artık orada temdîd-i ikâmete lâzım gelmeyub Sami Beyefendi tarafından virilen emir üzerine bölükler kademe nizâmıyla geri alınmış ve düşman dahi gitgide ateş kesmiş olduğu gibi ta'kîbde dahi devâm eylememiştir.

Mezkûr tepe üzerindeki bölük düşman ile kurşun te'âtî eyler iken cebhânesi tükenmiş bulunan bir Boşnak neferi Çatalca'ya 'avdetle keşfe giden bölüklerin düşman tarafından hasr ve tazyîk idilmiş olduğunu ve belkide (s.271) (Bkz: Ek-37) 'arz-ı teslîmiyet itmeğe mecbûr kaldıklarını fırka kumandanı Sa'âdetlü Hamdi Paşa hazretlerine bildirince müşârun ileyh hazretleri derhâl imdâd sevkine lüzûm his iderek

Bahtiyar Bey kumandasıyla üç tabur piyâde ve bir cebel bataryasını derhâl Yukarı Şatırlı istikâmetine sevk itmiş bulunduğundan keşiften ‘avdet itmekte bulunan bölükler yarı yolda müfreze-i mezkûreye tesâdüfle tehlike geçmiş olduğunu bi’l-beyân berâberce karargâha ‘avdet eylemişlerdir.

Ova cihetinde icrâ-yı keşfe me’mûr kılınmış olan erkân-ı harbiye miralayı ‘İzzetlü Rıza Beyefendi ile muhtâr paşazâde ‘İzzetlü Mahmut Beyefendi Bekriler köyüne kadar ilerilemişlersede mahall-i mezkûrda düşmanın kuvvetli bir süvârî müfrezesine tesâdüf eylediklerinden ileri gidemeyub garb cihetine teveccühle Demirli istasyonuna doğru çekilmeğe mecbûr olmuşlarsada ânlar dahi keşf idilmesi lâzım gelen cihetleri keşfe muvaffak olmuşlar idi. (s.272)

Şu hâlde her tarafca son keşif icrâ idilmiş demek olduğundan Mayıs’ın üçüncü günü akşamı karargâh-ı ‘umûmîde tekrar Devletlü Ethem Paşa hazretlerinin riyâsetleri tahtında ‘akd olunan meclis-i harbde Dömeke üzerine vukû‘bulacak hücumun planı sûret-i kat’ıyede kararlaştırılmıştır.

Şu son keşif icrâ idilmekte olduğu sırada ileriye hareket idecek fırak-ı hümayûnun mühimmât ve peksimed ve levâzım-ı sâiresinin dahi istikmâline sarf-ı himmet idilerek hîn-ı ta‘arruzda te’hîr-i harekâtı mücib olacak bir hâl vukû‘una meydan bırakılmamıştır.

Cumartesi günü in‘ikâd iden meclis-i harbde son keşiften hâsıl olan ma‘lûmât dahi mevki’-i tezekkûre konularak her cihet hakkında ‘arîz ve ‘amîk temhîd-i mutâla‘ât idilmiş olduğu gibi karargâh-ı ‘umûmî erkân-ı harbiyesi tarafından tanzîm kılınan ‘umûmî planda mevki’-i tezekkûre konularak fırka kumandanlarının bu plan hakkındaki mutâlâ‘âtı birer birer istifsâr olunmuştur. Ta‘kîb idilecek yollar mahdûd ve dik ve sarp olmakla berâber düşmanın sağ cenâhından çevirme hareketi ve cebhedende hücum icrası ve altıncı Hakkı Paşa fırkasında Veletin ve Ermiye taraflarında düşmana karşı nümâyiş icrâsıyla Simolenski fırkasını Dömeke’de düşman askerine mu‘âvenetten men’ itmesi ve bunun üzerine o gece fırak-ı hümayun kumandanlarına tebliğ idilmek üzere bir ordu emri tahrîr idilmesi karar-gîr olmuştur.

Her fırkanın ta'kîb ideceği tarîk, icrâ ideceği vazîfe ve harekât-ı 'askeriyeden bâhis olunub Pazar gecesi saat iki üç râddelerinde emir çavuşları vâsıtasıyla fırkalara teblîğ olunan bu ordu emrinde Dömeke Muhârebesinin yevm-i icrâsı olmak üzere ta'yîn olunan pazartesi gününden evvel yani pazar günü esnâsında her fırkanın icrâ ideceği harekât-ı 'askeriyeden başka düşmana karşı ne taraftan çevirme hareketi icrâ olunacağı ve fırka ve taburların ne kadar mühimmât ve erzâkı istishâb itmesi lâzım geleceği ayrı ayrı mâddeler ile ta'yîn ve irâ'e kılınmış idi.

Bu ordu emri mûcibince birinci Hayri Paşa fırkası Pazar günü İdris köyünden hareket iderek gurûb-u şems zamânında Demirli istasyonunda bulunabilecek sûrette dört beş saatlik bir yürüyüş icrâ edecekti. Bu fırkanın bir gün evvel yürüyüşe başlaması asıl muhârebe günü Dömeke silsilesi eteklerine kadar yetişebilmesini te'mîn eylemek maksadına mübtenî idi.

İkinci Neşet Paşa fırkasına gelince (s.273) fırka-i mezkûre zaten Çatalca muhârebesinden sonra Demirli istasyonunun hizâsında yani küçük Ahmetli civârında te'sîs-i karargâh itmiş olduğundan Pazar günü bir gûne harekette bulunmayacaktı. Yalnız irtesi günü vukû'bulacak muhârebede mezkûr fırkanın ta'kîb ideceği istikâmeti tamâmıyla bulmasını te'mîn için Demirli karyesinin ilerisindeki ileri karakol mevâzi'i Neşet Paşa fırkasının ileri karakol müfrezelerinden alınarak birinci Hayri Paşa fırkasının ileri karakol müfrezelerine virilmiş idi.

Üçüncü Memduh Paşa fırkası Pazar günü akşamüzeri gurûb-u şems zamânında Çatalca'nın şarkında ve Şatırlı köyü istikâmetinde iki üç saatlik bir gece yürüyüşü icrâ edecek idi. Bu fırkanın şu sûretle harekete me'mûr olması hem zaman kazanmak ve hem de irtesi günü icrâ idilecek harekât-ı 'umûmiyeden karşısındaki düşman ileri karakol müfrezelerine bir şey hissettirmemek maksadına mübtenî idi.

Altıncı Hamdi Paşa fırkasıda Pazar günü bir gûne hareket icrâ itmeyub Çatalca civârında taht-ı işgâlinde bulunan mevâki'de kalmış ve erzâk ve mühimmâtının itmâmıyla uğraşmış olduğu gibi dördüncü fırka dahi ihtiyât olmak üzere Tekke sırtlarındaki eski mevâzi'inde kalmış idi.

Velestin ve civârında bulunan beşinci Hakkı Paşa fırkasına gelince pazartesi günü icrâ kılınacak harekât-ı ‘umûmiyede Ermiye’ye doğru düşmanı ta’kîb ve işgâle me’mûr olduğundan o da mühimmât ve erzâk-ı ‘askeriyesini itmâm ile uğraşiyor, müstakil süvârî fırkası Pazar günü eski mevki’inde bulunduğu gibi kolordu topçusunda Tekke sırtlarındaki mevki’inde bulunuyordu.

Pazartesi gecesi karargâh-ı ‘umûmîde yapılan plan mûcibince tertîb kılınan ordu emrinde bâlâdaki tertîbâtta başka Dömeke Meydan Muhârebesinde bütün piyâde fırkalarıyla süvârî müstakil fırkasına ve kolordu topçusuna ‘âid olacak vezâ’if-i ‘umûmiye dahi birer birer ta’yîn ve irâ’e kılınmış idi.

Cumartesi günü vukû’a gelen içtimâ’da başkumandanın muhârebe günü ma’iyyet kumandanlarıyla muhârebe zaman ve mesâfesini azaltmak fikriyle mevcûd fırkalardan iki kolordu teşkîl etmek ve iki kolordunun biri Mehmet Hayri Paşa ve diğeri Neşet Paşa kumandasında bulunmak husûsunda karar virilmiş ise de Pazar gecesi virilen emir mûcibince bu kararın değiştirilmiş olduğu ve şimdiye kadar (s.274) olduğu gibi bundan sonrada Alasonya ordu-yu hümâyûnun ayrı ayrı fırkalar teşkîl iderek muhârebe itmesi tercîh idildiği anlaşılmış idi.

Ordu emri mûcibince fırkaların muhârebe tertîbât ve harekâtı ve vazîfeleri âtîde gösterildiği gibi ta’yîn ve tertîb idilmiş idi:

Birinci Hayri Paşa ve ikinci Neşet Paşa fırkalarından Hayri Paşa fırkası sağ taraftan ve Neşet Paşa fırkası tamâmıyla Çatalca, Dömeke yolu üzerinde yani düşmanın cebhesine karşı hareket ideceklerdi. Bundan başka birinci Hayri Paşa fırkası ordu emrinde gösterildiği vech ile ordunun sağ cenâhını (Camaş) Boğazına karşı müdâfa’a etmek için kuvvetli bir cânibdâr müfrezesi ayırmağa dahi mecbûr idi.

Hîn-i hâcette gerek birinci, gerek ikinci fırkalar yekdiğerine mu’âvenet etmek üzere hareket itmeğe kezâlik bâ-emr-i sâmi-i kumandanî me’mûr idiler.

Üçüncü Memduh Paşa fırkası Pazar günü akşamı gurûb-u şemsden sonra yani karanlık basıpta düşmanın firak idemeyeceği bir zamanda ordunun sol cenâhını teşkîl etmek üzere hareket itmiş idi.

Altıncı Hamdi Paşa fırkası ki Çatalca zabt olunduğu günden beri nefsi Çatalca ve civârında ordugâh kurmuş bulunuyordu. Bu fırka kezâlik Çatalca mevki'inden kalkarak ve kendisinin sol cenâhında bulunan üçüncü Memduh Paşa fırkasıyla temâsını gâib itmeyerek doğrudan doğruya cenûb istikâmetinde hareket idecekti.

Dördüncü Haydar Paşa fırkasının bir livâsı bizim sağ tarafımızdan giden birinci ve ikinci piyâde fırkalarına ihtiyât kaldığı gibi diğer livâsıda Memduh Paşa ile Hamdi Paşa fırkalarının ihtiyâtı olmuş idi.

Dömeke mevki'inde mütehassan bulunduğu tehakkuk itmiş olan düşmanın sağ ve sol cenâhlarından hangisini çevirmek lâzım geleceğine dâir müzâkerât cereyân eylediği sırada karargâh-ı 'umûmî erkân-ı harbiyesi ekseriyetle düşmanın sol cenâhını çevirmek daha münâsib olacağını dermeyân itmişde erkân-ı harbiye binbaşlılarından Rıf'atlü İzzet Beyefendi bu fikrin büsbütün aksini iltizâm ile serd-i delâil-i mukanne'a idub kendi planının isâbetini herkes nazarında isbât itmiş olduğundan en sonra ânın fikri kabul edilmiş ve bunun için altıncı Hamdi Paşa ile üçüncü Memduh Paşa fırkaları düşmanın sağ cenâhından çevirmeğe yani Dömeke Lamyâ ve Atina yolunu Furka Boğazı civârında kat' idecek vech ile çevirme hareketi icrâ itmeğe me'mûr olmuşlar idi. (s.275)

Müstakil süvârî fırkası pazartesi gecesini kendisine gönderilen ordu emri mûcibince çevirme hareketini yapmağa me'mûr olan fırkalar yanında harekete müsâ'id yer olmadığıçün ordu-yu hümayûnun açık olan sağ cenâhı gerisinde ve Çamaş Boğazından düşmanın melhûz olan tecâvüzlerine karşı hareket idecek idi.

Kolordu topçusu Sa'âdetlü Rıza Paşa'nın kumandasında olmak üzere bi't-tab' Çatalca Dömeke yolunun tarafeyninde kalacak vech ile harekete me'mûr idi. Fırkaların herbirisine 'âid olan vezâ'if şu sûretle taksîm idildikten sonra pekâlâ anlaşılır ki burada düşmanı mağlûb etmek veyâ mümkünse esir eylemek için sevk'ül-ceyşe en büyük te'sîr gösterecek fırkalar hasmının sağ cenâhını kuşatmağa me'mûr olan altıncı ve üçüncü piyâde fırkaları idi.

Birinci ve ikinci piyâde fırkalarına gelince Hamdi Paşa ve Memduh Paşa fırkalarına ta'yîn ve tahsîs idilen hisse-i vezâ'if tamâmıyla icrâ olunacağı zamana

kadar ve hafif bir sûrette icrâ edecekleri ateşlerle düşman kıt'ât-ı 'askeriyesini cebheden işgâl ve iğfâl itmiş bulunacaklardı.

Virilen ordu emri mûcibince pazartesi günü birinci Hayri Paşa ve İkinci Neşet Paşa fırkaları sabahleyin şafakla beraber yani saat onda hareket edeceklerdi birinci Hayri Paşa fırkası Miralay Sıdkı Beyin kumandasında olmak üzere Sinop alayı ve iki Piriştine gönüllü taburlarıyla beş cebel topundan mürekkebe olan bir kuvve-i askeriye Demirli istasyonundan sabah saat on bir râddelerinde Çamaş Boğazına yani ordunun cânibdârı olmak üzere ileriye doğru göndermiş idi.

Bu sağ cenâh koluna bir iki haftadan beri birinci Hayri Paşa fırkası erkân-ı harbiyesine me'mûr erkân-ı harbiye yüzbaşısı Fütuvvetlü Osman Senayi Efendi de me'mûr idilmişdi. Fırkanın kısm-ı küllîsi sağ cenâh kolu hareket ittikten yarım saat sonra harekete ibtidâr idub gündüz saat üç dört râddelerinde Hayri Paşa fırkasının kısm-ı küllîsine mensûb pişdâr bataryaları düşman üzerine tek tük ateş itmeğe başlamıştır.

Düşmanın birinci Hayri Paşa fırkasına mukâbil olan kuvveti sonradan dahi anlaşıldığı üzere bir livâ piyâdeden ve bir haylî gönüllü ile birkaç da topçu bataryasından mürekkebe idi.

Bu livânın yarısı fırkanın kısm-ı küllîsine (s.276) ve yarısında sağ cenâh koluna mukâbil olmak üzere Dömeke'nin garb cihetindeki sırtları Çamaş Boğazına kadar iştigâl itmişler ve birçok istihkâmlar ve siperlerle tahkîm itmişler idi.

Gündüz saat üçü on geçerek birinci fırkanın aşırılmış olduğu sağ cenâh kolu düşman istihkâmlarına yani Dömeke Yaylasının eteklerine üç kilometre kadar yanaşmış bulunuyordu. Bu sırada kısm-ı küllî ile hareket iden erkân-ı harbiye kâim-makâmı Hamdi Bey'den sağ cenâh kolunun biraz daha sür'atle ileri gitmesine dâir mezkûr kol erkân-ı harbiye riyâsetine bir rapor gelmiş idi. Karşıdaki mevâzi'in istikşâfiyla meşgûl olan Osman Senayi Efendi'de fırka kumandanına göndermiş olduğu bir raporda düşmanın sağ cenâh koluna karşı bulunan mevâzi'i birçok kademe vâri istihkâmlar ile tahkîm idildikten başka birkaçda batarya ile teçhiz idildiğine dâir ma'lûmât vermiş ve böyle metîn ve vâsi' bir cebheye hey'et-i 'umûmiyesi iki bin

beşyüz kişiden ‘ibâret bir kuvvet ve yalnız beş cebel topuyla ta‘arruz iderek zabt itmek iyice müşkil ve bundan dolayı fırka kısm-ı küllisi ile bulunan bataryalardan birisinin sağ cenâh koluna gönderilmesi pek münâsib olacağı bildirilmiş idi. Şu sırada Neşet Paşa fırkası ateş menziline yavaş yavaş girmekte olduğu için her iki taraf yani şimâl ve cenûb kıt‘ât-ı ‘askeriyesi birbirini top ateşiyle karşılamağa başlamışlardır.

Sağ cenâh kolu kezâlik sekiz yüz nihâyet bin hutvelik bir mesâfe kadar ileri gittikten sonra artık menzil dâhiline girildiği için yol kolundan yayılım tertibâtını almağa başlamış idi. Bunun için bidâyette iki tabur yekdiğerinden yüz yüz eli hutve fâsılalı olmak üzere ve muhârebenin birinci hattını teşkîl idecek sûrette avcıya yayılmışlar idi. Bu taburların ikişer bölüğü bidâyette yanaşık kol nizâmında kalmış ve avcılar hattının istinâdını teşkîl eylemiş idi. Diğer iki tabur ikinci hat olmak üzere ve ihtiyât sûretiyle sağ cenâh kolu kumandanı Miralay Sıdkı Bey kumandasında bulunacak vech ile geride dört yüz hutve kadar uzakta bulunuyordu.

Piriştine gönüllü taburlarından birisi Çamaş Boğazına karşı yani ihtiyât taburlarının sağ gerisinde ve ‘umûmiyetle diz çökmüş oldukları hâlde bulunuyorlardı. Diğer gönüllü taburu ihtiyât hattının sol cenâhında kalmış ise de mu‘ahharan kendiliğinden (s.277) muhârebeye başlayarak saat altı yedi râddelerinde o da birinci hatt-ı kıt‘âtı yanında muharebeye girişmiş bulunuyordu.

Bizim taraftan ateş başlamazdan evvel düşman bir tek mermi bile atmamış idi ki bu keyfiyet Dömeke cihetinde Yunanlıların tedâfi‘i hareketinde bulunmalarına dâir emir virilmiş olduğunu mübîn Atina’dan Avrupa gazetelerine bâ-telgraf virilen ma‘lûmâtı te’yîd ider ahvâldendir.

Neşet Paşa ve Hayri Paşa fırkaları saat beşten dokuza kadar şiddetli ateşler icrâsıyla düşman üzerine yürümekte bulundukları bir zamanda sağ cenâh koluda kısmen düşmanın işgâl ettiği mevâzi‘ eteklerine yüz hutve kadar yanaşmış ve kısmen bir kilometre kadar uzakta düşman ile muhârebe itmekte bulunmuş idi.

Sağ cenâh koluyla bulunan cebel bataryası birkaç el endaht ittikten sonra her neden ise ateş gitmiştir. Fakat piyâdeler gece saat yarımaya kadar ateşe kemâl-i şiddetle devam ve kısmen düşmanın bulunduğu arâziyi zabt itmişlerdi.

Süvârî fırkası bu esnâda gündüz saat üçten gece saat yarımaya, bire kadar sağ cenâh kolunun sağ cenâhı gerisinde ve düşman top mermilerinin te'sîri hâricinde saff-ı harb nizâmında bulunmuş idi.

Sağ cenâh koluyla asıl birinci Hayri Paşa fırkası arasındaki mesâfede ziyâdece açıklık bulunduktan başka fırka ile mezkûr sağ cenâh kolu beynindeki irtibâtı külliyyen men' edecek vech ile ara yerde büyük bir bataklık bulunmak hasebiyle sağ cenâh kolu bi't-tab' oldukça müşkil bir mevki'de bulunuyordu.

Bunun için gerek Miralay Sıtkı Bey ve gerek Osman Senayi Efendi tarafından muhârebe başlandığı ândan i'tibâren gündüz saat ona kadar birinci fırkaya gönderilen raporlarda sağ cenâh kıt'ât-ı askeriyesi ile düşman topçu ateşi karşısında düşman mevzi'lerinin en sırt ve en dehşetli olanları yanına kadar gidilmiş iken tekrar geri dönmeğe mecbûr oldukları bildirilmiş ve hiç olmazsa bir batarya gönderilmesi istihâm olunmuştur. Fakat her nasılsa top gönderilmemiş olduğu için sağ cenâh kolu Hayri Paşa'dan son rapor gelinceye kadar müte'addid hücumlar ile düşmanı işgâl itmiş ve bulunduğu yerden bir hutve bile geriye atmamıştır. Burada Binbaşı Ahmet Bey'in Piriştine gönüllü taburuyla sağ cenâhta düşman istihkâmlarına kadar giderek topçu ateşleriyle piyâde ateşleri arasında bilâ fütuvvet düşman istihkâmına sancak değişmiş olmaları cidden hayrete şâyân âsâr-ı gayret (s.278) ve şücâ'attan olduğu gibi merkezde bulunan Sinop taburunun harekâtında hakîkaten kahramanlık âsârından 'add idilmeğe şâyândır.

Gündüz saat dokuz dokuz buçuk sıralarında Çamaş Boğazından çıkan bir buçuk tabur kadar düşman askeri sağ cenâh kolunun sağ cihetini kuşatmak üzere ilerilemeğe başlamış idi. Bu düşmanın sağ cenâhtan gelen piyâdesini ihtiyât hattının iki kilometre gerisinde bulunan müstakil süvârî fırkası kumandanı Süleyman Paşa uzaktan müşâhede iderek erkân-ı harbiye yüzbaşısı Senayi Efendi'yi çağırub Çamaş Boğazından düşman yol kolu nizâmında ve muntazam hutve ile büyük bir kıt'ası geldiğini söylemiş idi. Bu esnâda sağ cenâh kolunun ihtiyât olmak üzere yalnız üç bölük piyâde askeri kalmış olub bu üç bölük piyâde yani ihtiyât-ı 'umûmî tarlalar içinden kuşatma hareketi yapacak vech ile ilerileyen kırmızı ceketli ve kırmızı

serpüşlü⁹⁰ askerlere karşı çıkarılarak teşkîl idilen ta‘arruzu bir koltuk ile düşmanın o cihetten ilerilemesi men‘ idilmiştir. Bu muhârebe hakîkaten saat gece yarısına kadar devam itmiş ve devâmî müddetçe Miralay ‘İzzetlü Sıtkı Beyefendi ile fütuvvetli Osman Senayi efendi avcı hattı dâhilinde bulunarak dâimâ kıt‘ât-ı askeriye-yi düşmana mukâbele idecek sûrette sevk ve teşcî‘ eylemek sûretiyle ibrâz-ı âsâr merdâne-i eylemiştir.

Düşman ihâta hareketini yapmağa kalkışacağı zaman Osman Senayi Efendi gerek şu vaz‘iyyetin fenâlığından ve gerek fırka kısm-ı küllisi ile müfreze arasındaki mesâfenin çokluğundan iyice telâşa düşerek birinci fırka kumandanlığına son bir rapor yazmış idi ki mezkûr raporun me‘âli şundan ‘ibâret idi:

« Sağ cenah müfrezesi saat beşten beri ateş içinde bulunuyor. İlk hatta bulunan taburlar düşmanın işgâl eylediği siperlere kadar birkaç defa gitmişlerse de gerek düşman topçusu ateşinin te’sîrinden ve gerek siperler dâhilinde yayılım ateşi icrâ iden piyâdenin gösterdiği şiddetten dolayı yine geri çekilmişlerdir. Şimdi (saat dokuz buçukta) düşmanın bir buçuk tabur kadar bir kuvveti müfrezenin sağ cenâhını kuşatmak üzere ilerilemekte bulunduğu için sağ cenâh kolu en son ihtiyât olmak üzere saklamış olduğu üç bölük askerini hatt-ı harbe sokmağa mecbûr olmuştur. Sağ cenâh kolunun bulunduğu vaz‘iyet pek müşkildir. Binâen ‘aleyh bize imdâd göndermenizi istihâm eyleriz. » (s.279)

Gündüz saat on bir buçukta birinci fırka kumandanından sağ cenâh kolu kumandanına gelen bir emirde fırka ile müfrezenin arası pek ziyâde açıldığı için karanlık basacağı sıralarda yani her iki taraf ateş kestikten sonra sağ cenâh kolunun kademe sûretiyle fırkaya yaklaşması bildirilmiş idi. Bunun üzerine sağ cenâh kolu kumandanı Miralay ‘İzzetlü Sıtkı Beyefendi emr-i mezkûru ma‘iyyet-i zâbitânına teblîğ ile gece saat yarımdan sonra her iki taraf ateş kseddiği sırada birinci Hayri Paşa fırkasına doğru çekileceğini bildirmiş idi. Sağ cenâh müfrezesi sabahtan akşama kadar kendisinin iki misli kuvvette olmağa berâber hâl-i müdâfa‘ada bulunan düşman askerine karşı muzafferâne muhârebe itmiş ve ‘umûm ordunun düşmana karşı olan harekâtı henüz kat‘î bir netice peydâ itmemiş iken mezkûr kolun terk-i mevzi‘ idişi

⁹⁰ Bunlar gönüllü İtalyanlar olacaktır.

tabî'î sevk'ül-ceyş ve ta'biyece iyi bir hareket 'add olunamazdı. Çünkü irtesi gün tekrar bir muhârebe idilmesi lâzım gelseydi düşman bir gün evvel kendisine karşı ve gece saat bire kadar ateş itmiş olan Osmanlı müfrezesini önünde görmeyince ileri hareket iderek ordu-yu hümâyûnun sağ cenâhı 'aleyhine büyük bir te'sîr göstereceği derkâr idi.

Sağ cenâh kolu birinci Hayri Paşa fırkasına doğru çekilir iken bir yarım saat kadar gittikten sonra çekilmesi nâ kâbil bir bataklığa tesâdüf itmiş, binâen 'aleyh bataklığın geçit virir bir mahallini buluncaya kadar üç dört kilometre kadar geriye doğru çekilmiş ve gece saat dörtten sonra Dömeke Çatalca yolunun cenûb-u garbîsinde toplanarak geceyi açıkta geçirmiştir.

Hayri Paşa fırkasıda gündüz saat beşten gece saat yarıma kadar düşman ile muhârebe ittikten sonra bir kısmı düşman mevzi'lerini işgâle muvaffak olarak geceyi düşman karşısında geçirmiş ve kısım-ı diğeri ise geride kalmıştır.

Mezkûr fırka kısım-ı küllîsinin düşmanın bir alay piyâdesine mukâbil uğraşmış ve muhârebe itmiş olması düşünülür ise yine o kadar düşman kuvvetiyle muhârebe itmiş olan sağ cenâh kolunun sebât ve harekâtı elbette şâyân-ı takdîr görülür.

Mezkûr fırkanın kısım-ı küllîsi muhârebe günü pişdâr alayıyla bir batarya hareket ittirmiş ve diğeri iki bataryasında asıl kısım-ı küllî ile kalmış ise de mu'ahharan bu bataryalar birleşerek düşman 'aleyhine ateş itmişlerdir. Hayri Paşa'nın eli altında bulunan piyâde kıt'âtı (s.280) başlıca üç hat üzere muhârebe tertîbâtı almış ve o sûretle muhârebe devam eylemiştir.

Düşmanın asıl Dömeke cebhesine karşı muhârebe iden Neşet Paşa fırkasına gelince Edirne'den gelen ve Mirliya Sa'âdetlü Nuri Paşa kumandasında bulunan Mavzerli Nizâmiye livâsı karagâhtan gelen emirler mûcibince gündüz saat beşte başlamış olduğu hücumlarını gece saat yarıma kadar imtidâd ittirerek haylice telefât ile en sonra düşmanın Dömeke Yaylasındaki mevzi'lerini işgâle muvaffak olmuş idi.⁹¹

⁹¹ Mezkûr livânın hareketine dâir olan ma'lûmâtı müstemil olarak meydân-ı harbtan yazılmış bir mektûb ehemmiyet-i mündericâtına binâen ber vech-i âtî derç olunmuştur:

« İkinci ordu-yu hümâyûndan hudûd-u Yunâniye'ye 'ale'l-'acele sevk olunan ve sekiz taburdan 'ibâret olan bir nizâmiye livâsıyla Edirne'den şemendiferle Selanik'e oradan Karaferye'ye ve Karaferye'den hiçbir mahalde meks ve ârâm itmeksizin şehr-i hâllin üçüncü günü Çatalca cihetinde

Kumandan devletlü Ethem Paşa hazretleriyle karargâh-ı ‘umûmî erkân-ı harbiyesi ve topçusu kumandanı düşmanın en şiddetli cebhesine tesâdüf iden bu fırkanın ta’kîb eylediği istikâmette gitmişler ve gündüzün saat yedi sekiz râddelerinde Çatalca Dömeke yolunun yakınındaki Taşlı Tepe’ye kadar ilerilemişler ve oradan tekâmîl-i harekâtı ta’kîb iderek îcâb iden yerlere evâmîr göndermekte bulunmuşlar idi.

Düşman Dömeke istihkâmlarında bulundurduğu büyük topar ile ileri mevzi’lerde tertîb eylediği müte‘addid istihkâm ve bataryalardan Neşet Paşa fırkası ‘aleyhine şiddetli ateşler açmış ise de ordu-yu hümâyûn topçusunun gösterdiği te’sîrât-ı kat’îye sâyesinde ve Nuri Paşa livâsının fedâkârâne hareketi ile en sonra düşmanın

tehaşşüd eylemiş olan ordu-yu hümâyûna iltihâk idub müşîr paşa hazretleriyle karargâhlarında mülâkât eyledik. Şehr-i hâllin dördüncü günü Çatalca’nın ilerisinde bulunan Neşet Paşa fırkası civârındaki karyeye ‘azîmetle alacağımız emre intizâr eylemekliğimiz hakkında makâm-ı müşîrîden aldığımız emir üzerine mahall-i mezkûra hareket ve muvâsalet eyledik ve akşam aldığımız emir ve ta’lîmât üzerine livâmız pişdâra ta’yîn ve muvakkaten Neşet Paşa fırkasına rabt ve ilhâk idilmiş olduğu ve icrâ olunacak Dömeke Muhârebesinin plan ve tertîbâtı iş’âr buyurulması üzerine keyfiyet Neşet Paşa fırkası hey’et-i erkânî ve kumandanı huzûrunda bi’l-müzâkere ferdâsı günü ‘ale’s-sabah on buçukta Ahmetli Karyesinden harekete mübâşeret kılındı. Dömeke mevki’i buraya üç buçuk saatlik bir mahal ise de sağ ve sol cihetlerinden hareket iden fırkaların lâzımgelen mahallere vusûlünü beklemek için Bekirler karyesi denilen mahallin ilerisindeki sırtta ve boğazda iki saat kadar tevakkufa mecbûr olduk. Nihâyet ordu kumandanıyla oraya vâsıl oldular ve pişdâr olan bizim livânın Dömeke üzerinden cebheden ovanın hareket ve şiddetle ta’arruz eylemekliğimizi emir verdiler bizde mütevekkelen ‘ala’llah harekete mübâderet eyledik Dömeke Kasabasının iki kilometre pişgâhında ve ovanın üzerinde vâki’ Kayalıtepe nâm mevki’i pişdâr taburuyla ve süvârî müfrezesiyle elde idub ve düşmanın gâyet mürtefi’ tepeler üzerindeki kalelerinden endâht eylediği menzil toparlarının ateşine kulak vermeyub levâzım kâmilan mezkûr tepenin arkasına içtimâ’ ittirildi. Düşman gerulerde top endâhtıyla ve sol cenâhımızı asker sevkiyle ve bir ufak tepe üzerine dağ topu vaz’ıyla işgâle başladığı bir zamanda vürûd iden emir « düşman Hamdi ve Memduh Paşalar fırkalarıyla şiddetli muhârebeye başladı siz düşmanın kuvvetini üzerinize celb için cebhe üzerine şiddetle ta’arruz idub Dömeke’yi zabta me’mûrsunuz » zemîninde idi bu emir üzerine tafsîlâtı daha pek uzun bir sûrette harbe mübâşeret eyledik ve bâ-yı hâl uzun bir hatt-ı harb açmağa ve düşman üzerine taburları hücum ittirmeğe mecbûr olduk. Muhârebe kesb-i şiddet ider itmez pişdâr bataryasından başka peyderpey vürûd iden fırka ve ordu bataryaları hatt-ı harbe dâhil olub onbir bataryaya iblâğ ile muhârebe top ve tüfenkle emsâli nâdir görülmüş bir sûrette kesb-i şiddet eyledi düşmanın kale üzerine vaz’ eylediği iki kıt’a cesîm ve menzil toparlarından mâ’adâ mevâki’-i muhtelifede ve tepeler üzerine yerleştirilmiş yedi kıt’a batarya kadar seyyâr toparları mevcûd idi. Açılmış olan kuvvetimiz üzerine düşman bir mahalden mukâbil hücum ider mutâla’asına mebnî ihtiyâta terk olunan iki taburdan birisi akşamın onbirinde sağ cenâhımızın sıkıştırılması üzerine oranın takviyeiçün sevk olunmuş ve saat on ikide ihtiyât livâsından iki tabur daha celbine lüzûm görünmüştür. Gece saat birde her taraftan ateş kesildi ve sabaha kadar meydân-ı harbe bir sükût-u ‘azîm icrâ-yı hüküm itti ve düşman ‘ale’s-sabah saat sekizde iki ‘aded boş top endâhtıyla ric’atı ‘umûm mevzi’lerine i’lân idub Dömeke’yi terk ile firâr eyledi menzil toparlarını götüremedi. Memduh ve Hamdi Paşalar fırkaları düşmanı beş saat kadar ta’kîb eylediler. Biz o gün akşama kadar livâyı bir mahalle toplayabildik bi’l-fi’l muhârebe cidden iştirâk eyleyen yedi taburdan bir Miralay ve bir kâim-makâm ve bir binbaşî şehîd ve iki binbaşî yaralı dâhil olduğu hâlde ümerâ ve zâbâtân ve efrâddan yediyüz fırkaların telefâtı dahi ‘ilâve olunursa mecmû’û bin ikiyüz elliye bâliğ olur. »

işgâl eylediği eteklere kadar gitmek ve ânların kısm-ı a‘zamını elde itmek mümkün olabilmış idi.

Cebheden hareket iden birinci ve ikinci firkaların muhârebeleri esnâsında karargâh-ı ‘umûmî asıl çevirme harekâtına me‘mûr olan Hamdi ve Memduh Paşaların harekâtına tabi vâkîf değil (s.281) idi. Çünkü hem aradaki fâsıla uzun, hemde Çatalca’dan Dömeke istihkâmında teşekkül iden silsile-i cibâl-i mezkûr firkaların karargâh-ı ‘umûmîden görülmesine kat‘ıyyen hâil idi.

Hamdi Paşa fırkası livâları müteferrik olmak üzere ‘adî ve keçi yollarından göç-ü hâl ile geçerek Çatalca’nın cenûb istikâmetinde iyice ileri gittikten sonra birden bire düşmanın o taraftaki ileri karakol müfrezelerine tesâdüf itmiş ve o cihetlerde de pazartesi günü ufak tefek muhârebeler vukû‘a gelmiştir. Evvelcede söylediğimiz gibi bu taraflardan piyâdeler bile bin müşkilât ile geçebildiği için firkanın sahrâ bataryaları geri gönderilmiş ve yalnız cebel bataryası istishâb olunmuştur.

En evvel düşman ateşine tesâdüf iden müfreze-i ‘askeri Arnavut Hasan Paşa livâsı idi. Müşârun ileyh şimdiye kadar olduğu gibi bugünkü muhârebede dahi düşman kıt‘âtı üzerinde fevka’l-‘âde te’sîr göstermiş bulunduğu için en sonra altıncı firkanın önüne tesâdüf iden düşman kıt‘âtı yavaş yavaş ve müte‘âkib mevzi’ler işgâl ide de geriye çekilmiştir. Lâkin firkanın livâları birbirinden pek ziyâde uzak düşdükları için gece bastığı zaman fırka-i mezkûrenin harekât-ı ‘umûmiyesinde matlûb olan irtibât mevcûd değil idi. Hâlbuki bu fırka ile yanındaki Memduh Paşa fırkası düşmana karşı çevirme hareketi icrâ edecekleri için livâların yekdiğerinden pek uzak ve ‘âdetâ birbirini gâib edecek vech ile bulunmaları tabî‘î sevkü’l-ceyşce ve ta‘biyece pek ziyâde tehlikeli idi.

Salı gecesi saat altı buçuk yedi (s.282) râddelerinde erkân-ı harbiye Miralayı ‘İzzetlü Mahmut Beyefendi ma‘iyyetinde yalnız bir emir atlısı olduğu hâlde karargâh-ı ‘umûmîden ayrılmış ve Hamdi Paşa fırkasında cereyân iden ahvâli tefîş ve tahkîk itmek için birçok sarp ve ‘ârızalı tepeleri aşarak fırka-i mezkûrenin karargâhına gelub Hamdi Paşa’nın biran evvel ilerilemesi esbâbı her ne ise âna tevessül olunmasını tavsiye eylemiştir.

Bundan sonra karargâh-ı ‘umûmî ile altıncı fırka beyninde muvâsale teşkîl edilmiş bulunuyordu.

Memduh Paşa fırkası ordunun büsbütün sol cenâhı istikâmetinde hareket iderek yanı başındaki altıncı fırka gibi o da hakîkaten pek sarp yerlerden geçmeğe mecbûr olduğu için topçusunu geriye göndermeğe lüzûm görmüş idi.

Fırka-i mezkûre (Darendeli) istikâmetine doğru ve başlıca iki kolda olmak üzere hareket itmiş ve Hamdi Paşa fırkası gibi o da düşmanın ehemmiyetsiz bir kuvvetine tesâdüf iderek muhârebede bulunmuştur.

Salı gecesı düşmanın karargâh-ı ‘umûmîsine giden raporlar bizim altıncı ve üçüncü fırkaların Dömeke Lamyâ yolunu kesmek üzere ilerilemekte bulunduğunu bildirdiği için Yunan Başkumandanı bu vaz‘iyyetin pek ziyâde tehlikeli olduğunu anlamış ve binâen ‘aleyh Dömeke mevâzi‘ini tahliye itmediği hâlde Yunan ordusunun takımıyla esir olacağını kat‘iyyen anlamış bulunduğu cihetle terk-i mevzi‘ ve ric‘at emrini vermiş idi.

Bu ric‘at harekâtını ‘umûm Yunan askerine bildirmek için sabah saat yedi buçukta (s.283) Dömeke Kalesi’nden iki top endâhat idilmiştir.

Bunun üzerine ric‘at harekâtı başlamış ve şafaklar berâber Osmanlı ordusu karşılarındaki düşman mevâzi‘inin tahliye idildiğini görerek ilerileyub Dömeke’ye girmiştir.⁹²

⁹² Dömeke Muhârebesine dâir hudûd-u Yunâniye kumandanı ve Ordu-yu Hümâyûn Müşîri devletlû Ethem Paşa hazretlerinden vârid olan fi 6 Mayıs sene 1313 târihli telgrafnâmenin sûretidir:

Dünkü pazartesi günü vukû‘bulan muhârebede ‘asâkir-i nusret mü’essir pâdişâhının dilîrâne savlet ve muhâcemetine düşman tâb âver mukâvemet olamayarak gece saat bire kadar fevka’l-‘âde şiddetli muhârebe ittikten sonra sâye-i muvaffakiyervâye-i cenâb-ı hilâfetpenâhîde ‘asâkir-i şâhâne Dömeke’ye duhûl ve zabt eylediği ve tafsîlâtı ba‘de ‘arz olunacağı ‘arz-u tebşîr olunur.

Ş Dömeke Muhârebesine dâir oraya gazetelerin neşr eyledikleri ma‘lûmât zîrdeki telgrafnâmelerden müstebân olacağı cihetle mezkûr telgrafnâmelerin de buraya derci münâsib görülmüştür:

Viyana 17 Mayıs Efrençî

Yunanlıların Arnavutluk cihetinde harekât-ı tecâvüziyeye ibtidâr itmiş olmaları Teselya’daki Osmanlı kumandanını ileriye doğru bir hareket icrâsına mecbûr eylemiştir. Çatalca’dan Ermiye yakınlarına kadar imtidâd iden hatt-ı harbin üzerinde takriben otuz bin kişiyi şâmil olan Ethem Paşa ordusu bu sabah Dömeke ilerisinde bulunan Yunan mevâki‘ine hücum itmişlerdir. Cereyân iden muhârebeye dâir alınan ilk haberler hep Yunan menâbi‘inden terâşsuh itmiştir.

Miralay (Kaklamanos) ve meb'ûsândan Tertisi kumandanları altında bulunan Yunanlıların sol cenâhı en evvel harbe girişmiştir. Büyük topları yedi bin metre mesâfeye dâne isâl iden Dömeke Kale'sinin himâyesi altında bulunan mezkûr fırka iyi müdâfa'ada bulunmuş gibi görünüyor. Saat ikide sağ cenâh dahi dûcâr-ı hücum olduğundan mezkûr cenâh kumandanı Miralay Mastrapas (Kırçovalı Muhârebisini gâib eylediğinden dolayı mu'âhaze idilen adamlar) Otris dağlarında kâin Furka geçidine doğru ric'ate başlamıştır. Akşamın saat beşinde ateş-i 'umûmiyet kesb idub şark cihetinde Miralay Simolenski'nin hutûtuna kadar yapılmıştır.

Mûmâ ileyh Miralayın başlıca kuvveti Ermiye'nin cenûbunda Sorpi nâm mahalde mütehaşşid bulunuyor.

Viyana 18 Mayıs Efrenç

Buraya vâsıl olan ma'lûmât-ı 'askeriye'ye göre 'asâkir-i 'Osmâniye en ziyâde Yunanlıların sol cenâhına hücum göstermişlerdir. Yunanlıların sağ cenâhı daha bidâyet-i harbte perişân olub ancak Furka Boğazında biraz toplanabilmiştir. Velihtin kumandasında bulunan merkez askerinde gece olur olmaz çekildiği hiss olunmuş idi. Nısfu'l-leylde Otris Dağlarına çekilmiş olan 'asâkir-i muhâfaza Dömeke'yi terk itmişlerdir.

Hatt-ı harbin garb cihetinde harbe tutuşmuş olan sol cenâh ne oldu? En son alınan telgrafnâmelerde ânâ dâir ma'lûmât yoktur. Osmanlıların fırka-i mezkûrenin Lamya'ya doğru olan hatt-ı ric'atlarını kesmeğe muvaffak olduklarından veyâhûd asker mürûruna gayr-i müsâ'id olan Otris Dağlarının mıntika-i garbiyesine doğru mecbûr ric'at ittiklerinden Atina'da korkuluyor.

Yunan mecrûhları meyânında Ceneral Mavro Mihalis'in dahi bulunduğu rivâyet olunuyor.

(Amiros) nâm Atina gazetesi dünkü nüshasında neşr eylediği bir fıkra da Dömeke'deki Yunan ordusu zâbitânın başkumandanlık tarafından emir virilmiş olsa dahi düşman muvâcehesinde bir hutve bile ric'at itmek üzere bir mazbataya vaz'-ı imzâ itmiş olduklarını yazmıştır.

Atina'dan keşide kılınan telgrafnâmelerde iki taraf kuvvetinin mikdârına dâir virilen ma'lûmâtın mütenâkız olmasından dolayı bugünkü Viyana gazeteleri kârî'lerinin hataya dûcâr olmamalarını ihtâr eylemişlerdir.

Yunanlılar Dömeke Muhârebesi vukû'bulmazdan evvel şehri mezkûr civârında otuz altı bin kişileri müçtemi' bulunduğu ve Miralay Simolenski kumandasıyla Ermiye ve Sorpi civârında bulunan on bin kişinin mikdâr-ı mezkûrda dâhil olduğunu i'lân eylemişlerdi.

Osmanlı kuvve-i 'askeriyesine gelince dün sabah saat dokuzda veliahtın keşide eylediği telgrafnâmede kuvve-i mezkûrenin otuz bin kişiden 'ibâret olduğu beyân idilmiş idi. Fakat Osmanlıların ilk muvaffakiyâtı üzerine veliaht karşısındaki düşmanlar askerinin kırk bin kişi olduğunu tahmin eylemiştir. Atina'da ise Osmanlı askerinin mikdârı elli bin kişi olduğu beyân olunuyor. Hâlbuki Dömeke'nin tahliyesini beyân iden muhtasar telgrafnâmede Yunan kuvvetinin üç mislinde düşmana müdâfa'ada bulunmak mecbûriyeti hiss olunduğundan dolayı mevki-i mezkûrun terki lüzûm his olunduğu beyân idilmiştir. Şu telgrafnâme muhteviyâtına inanılacak olursa Osmanlıların kuvveti yüz bin kişiye karîb olmak lâzım gelir.

Viyana 18 Mayıs Efrenç

Veliaht kumandası altındaki ordunun işgâl idildiği hutûtun şark cihetinde bulunan Simolenski livâsının bu saatte muhârebeye tutuşmuş olduğu maznûndur. Mezkûr livâ Lamya'ya doğru çekilecektir. Zaten Dömeke'deki mecrûhın oraya nakil olunmuştur. Miralay (Vassos)'un tavsiyesi üzerine Otris Dağlarında bir hatt-ı müdâfa'a daha vücûda getirilecektir. Miralay Vassos ile geriden gelen Miralay (Lamparidis)'in mezkûr dağlarda tecemmu' iden 'asâkirin kumandasını der-'uhde eylemek üzere Atina'dan hareket eyledikleri rivâyet olunuyor.

Viyana 19 Mayıs Efrenç

Dömeke civârındaki Yunan ordusunun ric'ati Miralay Mastrapa kumandasında bulunan sağ cenâhtan başladığı ve cenâh-ı mezkûrun besbelli Ermiye Sorpi taraflarında icrâ-yı hareket itmekte olan Simolenski fırkasıyla kesb-i ittisâl eylemek üzere şark taraflarında Kotokos'a kadar yayılmış bulunduğu te'mîn olunuyor.

Ordunun Ceneral Makris ve Miralay Mavro Mihalis kumandasında bulunan merkezi ile sol cenâhıda sağ cenâhın ric'ati üzerine mevki'lerini muhâfaza idemediklerinden Dömeke mevki'i geceleyin tahliye edilmiş ve bu sırada veliaht Miralay Simolenski'ye dahi cenûba çekilmesi emrini bâ telgraf i'tâ eylemiştir.

Ordunun kısm-ı küllisi Kariye (Kariyes), Antiniça, Fanizon ve nihâyet Furka Boğazına çekilmiş olub erkân-ı harbiye hey'eti el-ân Furka'da bulunuyor.

Hamdi Paşa ve Memduh Paşa fırkaları bulundukları istikâmetlerde ilerileyerek düşmanı kısmen takîb eylemişlerdir. Eğer bu iki fırka karargâh-ı ‘umûmî erkân-ı harbiyesinin tasavvur eylediği plan mûcibince ve tam zamanında hareket itmiş olsalar idi düşman Dömeke Lamya tarîki üzerinde basılarak hiç olmazsa kısım-ı ‘azîmi esârete gürüftâr olmuş bulunacaktı.

Lâkin gerek arâzînin pek ziyâde sarp olmasından ve gerek fırkaların harekâtınca zuhûra gelen te’ahhurâtan dolayı vaktiyle Furka Boğazını kapmak mümkün olmamış ve binâ’en ‘aleyh düşman o tarîk ile Lamya’ya doğru çekilmiştir.

Düşmanın Furka Boğazı medhalinde bıraktığı bir kuvve-i ‘askeriye Hamdi Paşa fırkasının Mirliya Seyfullah Paşa kumandasında bulunan bir alay piyâdesi ile Salı günü akşam ve Çarşamba gecesi iyice bir müddet muhârebe ittikten sonra çekilmiş olduğundan ‘asâkir-i ‘Osmâniye mezkûr boğazdan mürûr iderek Lamya’ya üç kilometre mesâfeye kadar düşmanı ta’kîb eylemişlerdirki burada mütâreke emri karargâh-ı (s.284) ‘umîmîden erkân-ı harbiye miralayı ‘İzzetlü Rıza Beyefendi vâsıtasıyla altıncı fırka kumandanına bildirilmiş olduğuçün harekât-ı ‘askeriye ta’tîl edilmiştir.

Dömeke Muhârebesinin bu netîceyi hâsıl itmesi üzerine ‘asâkir-i ‘Osmâniye içün artık Atina yolu tamamıyla açılmış demek idi. Gerçi arada (Termopil Geçidi) gibi ehemmiyet-i ‘askeriyesi ancak eski zaman ordularına karşı vücûd pezîr olmuş mühimce bir geçit var ise de artık tamamıyla perîşân olmuş bulunan Yunan askerinin kendilerini toplayub burada mukâvemete imkân bulacakları pek meşkûk idi.

Yunanlıların Dömeke civârındaki zâyî‘âtı mecrûh ve maktûl olmak üzere iki yüz yirmi kişiden ‘ibâretti. Dömeke Muhârebesi en ziyâde uzaktan uzağa top atışı te’âtisinden ‘ibâret bulunmuştur. Dömeke Kale’sinde nakli kâbil olmayan büyük toplar bırakılmıştır.

Son haberlere göre Osmanlı askerleri en ziyâde Yunanlıların şarka doğru pek ziyâde yayılmış olan sağ cenâhına hücum itmişler ve orasını çevirmek teşebbüsünde bulunmuşlardır.

Osmanlılar (Kotokos) Boğazı medhalinde gâyet şeci‘âne harb itmişlerdir. Osmanlı süvârileri Simolenski askeri tarafından tahliye edilmiş olan Ermiye’yi işgâl eylemişlerdir.

Miralay Simolenski ile askeri Golos Körfezinin cenûbunda kâin (Ta Amizola)’ya çekilmiş ve oradan şark filosunun himâyesiyle bahren İstiliya’ya ve mahall-i mezkûrdanda Lamya’ya gitmek emrini almıştır.

Bu sırada ise düvel-i muazzama bir mütâreke ‘akdiçün Saltanat-ı Seniyye ile müzâkerâtta bulunub Hükûmet-i Seniyye mütâreke ile berâber ‘akd-i musâlaha itmek niyetiyle şerâit-i sulhiyeyide dermeyân itmiş olduğundan mütâreke ‘akdinin biraz zaman uzayacağı melhûz bulunur iken mütâreke ‘akdine muvâfakat buyurulması iltimâsıyla taraf-ı eşref hazret-i pâdişâhiye Rusya İmparatoru haşmetlü Nikola hazretleri tarafından keşide kılınan telgrafnâme-i mahsûs üzerine ‘akd-i mütârekeye karar virilub Dersa‘âdet gazeteleri zîrdeki i‘lân-ı resmîyi neşr eyledikleri gibi her taraftaki kumandanlarada ta‘tîl-i muhâsemât için emir virilmiştir: (s.285)

2.2.12. İ‘lân-ı Resmî

Cümlelerin ma‘lûmu olduğu vech ile Devlet-i ‘Aliyyece sulh ve müsâlemetin emin ve âsâyiş-i memleketin devâmı ehas makâsıdı bulunduğu ve mülken ve siyâseten Hükûmet-i Seniyye’nin nazariyât ve mu‘âmelâtı ve düvel-i mütehâbbe ile olan münâsebâtı hep o maksada mübtenî olduğu hâlde Yunan Hükûmetinin meydânda bir gûne esbâb-ı mûcibe yok iken hukûk-u milel ve düvel kavâ‘idine ve mu‘âhedât-ı mun‘akide icâbâtına muğâyir olarak memâlik-i Devlet-i ‘Aliyye’ye ta‘arruz ve tecâvüzle harbe kıyâm itmesi ve bu hareketinin bi’l-cümle düvel-i mütehâbbe taraflarından haksız ve lâıksız görülmesi üzerine Devlet-i ‘Aliyyece bi’l-mukâbele ihtiyâr-ı muhârebeye mecbûriyet görünmüş idi. Bu mes‘eleden dolayı tertîb ve tahşîd olunan ordu-yu hümâyûnların harekât-ı tedâfî‘iye ve ta‘arruziyesinde ‘asâkir-i nusret mü’essir hazret-i pâdişâhînin bi-havlillâh-i te‘âlâ ihrâz itmiş oldukları muvaffakiyât-ı mütevâliye Yunanlıları iktizâ-yı mağlûbiyetle düvel-i muazzamaya mürâca‘ata mecbûr eylesine mebnî düvel-i müşârun ileyhim taraflarından sefk-i dimâya faysal virilmek için vukû‘ bulan tevassut-u müsâlemet-kârîyi müte‘âkib haşmetlü Rusya İmparatoru hazretleri cânibinden bu bâbda taraf-ı eşref hazret-i pâdişâhiye hissiyât-ı hâlisâneyi muhtevî telgrafnâme-i mahsûs irsâliyle diğer düvel-i mufahhama taraflarından dahi ibrâz olunan efkâr-ı sulhcûyâne te’yîd ve ‘asâkir-i şâhânenin muvaffakiyeti takdîr olunmuş ve Dömeke mevki‘inin zabt ve teshîri ordu-yu hümâyûnun harekât-ı ta‘arruzasınca bir hadd-i tabî‘î ta’yîn itmiş olduğundan Devlet-i ‘Aliyye’nin esâsen mültezimi olan meslek-i sulh ve müsâlemetin enzâr-ı ‘âlemiyâne karşı harben kazandığı mevki‘de dahi âsâr-ı fi‘liyesini irâ’e ve isbât için iki taraf kumandanları beyinde kararlaştırılacak sûretle bir ânda terk-i muhâsemât idilmesi

zımında hudûd-u Yunâniye kumandanı ve ordu-yu hümâyûn müşîri Devletlü Ethem Paşa (s.286) hazretleriyle Yanya kolordu-yu hümâyûnu kumandanı Sa‘âdetlü Ahmet Hıfzı Paşa hazretlerine meclis-i mahsûs vükelâ kararıyla bi’l-isti’zân şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i hazret-i şehinşâhî mantûk-u celîlî üzere taraf-ı vâlâ-yı ser-‘askerîden teblîgât-ı lâzime icrâ olunduğu ve bu cümle ile berâber Devlet-i ‘Aliyye’nin hukûk ve menâfi‘-i ‘âliyesinin mahfûziyet-i kâmile vâcibesince mütârekenin iktizâ ittireceği masâlih şurûtunun devletin hak ve mevki‘ine ve hudûd-u memâlik şâhânenin müstakbelen ve mütemâdiyen te’mîni ile müsâlemet-i ‘umûmîyenin vikâyesine sâlih olacak vecihle istihsâli ta’yîn ve ityân kılındığı i‘lân olunur.

İşbu i‘lân-ı resmîde beyân olunan mütâreke emr-i ‘âlîsinin Teselya ordu-yu hümâyûnuna vusûlünü mütê‘âkib kıt‘ât-ı ‘askeriye bulundukları noktalarda tevkîf edilerek iki taraftanda ateş kesilmiş ve Mayıs’ın yedinci günü sükûn ile geçirildikten sonra irtesi günü ‘akd-i mütâreke için ordu-yu hümâyûndan erkân-ı harbiye binbaşısı Ref‘atlı İzzet Beyefendi ile Yunan ordusu tarafından istihkâm yüzbaşısı Kondoryani me’mûr idilerek bunlar te‘ât-i efkâr eyledikten sonra zîrde sûreti mûnderiç mütâreke nâme-yi ‘akd ve imzâ eylemişlerdir:

2.2.13. Sûret-i Mütârekenâme

1897 senesi Mayıs’ın sekizinci günü ba‘de’z-zevâl saat üç buçukta Lamya Kasabası civârında kâin (Teratsa) Tepeleri üzerinde ordu-yu hümâyûn kumandanı Devletlü Ethem Paşa hazretleri tarafından meb‘ûs-i âtîde vâzi’ül-imzâ erkân-ı harbiye binbaşısı İzzet Bey ile Yunan ordusu Başkumandanı Prens Kostantin cenâbları tarafından me’mûr istihkâm yüzbaşısı Mösyö Kondoyani tarafeyn kumandanlarından aldıkları evâmir ve ifâsına me’zûn oldukları icrâ’âtı ber vech-i zîr beyân iderler:

Evvela her iki taraf me’mûrlarının mülâkâtlarından i‘tibâren tarafeyn-i muhâribîn arasında mütâreke ibtidâ ider.

Sâniyen Osmanlı ve Yunan kıt‘ât-ı ‘askeriyesi el-hâletü hezihî ileri karakolların bulundukları hattı taht-ı işgâlde bulunduracaklardır. Kıt‘ât-ı mezkûrenin ileri hareketlerine müsâ‘ade olunmayacaktır. Hatt-ı hudûd ve mütâreke müddeti bu

târihten bir gün sonra yani 10 ve 22 Mayıs 1897’de ta’yîn olunacak (s.287) zâbitân tarafından tahdîd olunacaktır.⁹³

İşbu mütârekenâme nüshateyn olarak bi’t-tanzîm tarafeyn kumandanlarına takdîm olunmuştur.

Devlet-i ‘Aliyye-i Osmâniye tarafından

Hükûmet-i Yunâniye tarafından

Erkân-ı harbiye binbaşısı

İstihkâm yüzbaşısı

İzzet

Kondoryani

93

Hudûd Protokolî

Mütâreke esnâsında Osmanlı ve Yunan ordularının arasını tefrîk iden hatt-ı hudûd hakkındadır. Ordu-yu hümâyûn müşîri devletlü Ethem Paşa hazretleri cânibinden erkân-ı harbiye binbaşısı İzzet ve yüzbaşısı Rıza Beyler ile Yunan ordusu Başkumandanı Prens Kostantin cânibleri tarafından süvârî binbaşısı Mösyö Karpami ve istihkâm yüzbaşısı Kondoyani Parnandi Furka Boğazlarıyla Lamya kurbündeki Teratsa (Traça) mevzi’î arasında bulunan Osmanlı ve Yunan kıt’ât-ı ‘askerîyesine göre hatt-ı hudûdu ta’yîn ittiler.

Evvela her iki tarafın ordularının en ziyâde ilerileyen ileri karakol kıt’âtının araları ber vech-i âtî bir mıntika-i bîtarafî ile tefrîk olunmuştur:

Şark cihetinde en taşkın nokta silsile-i cibâlin arka cihetinde kâin (Büyük Taleri)’nin bilâ fâsıla yakınındaki tepeler üzerindedir. Buradan i’tibâren hat Teratsa’nın şimalindeki tepelerin cihet-i şimalîyesinde bulunan hatt-ı içtimâ’ miyâhı ta’kîb ider ve ba’de Sent İliya (Saint İlia) sırtlarının şimalindeki Sirkioy Vadisine döner. Yunan ileri karakollarının nöbetçileri hatt-ı bîtarafeynin muntelhâ-yı şarkındaki noktanın şimalindeki ve bu hattın 800 metre mesâfede kâin münferid tepenin re’slerini işgâl idecektir.

Bundan sonra nöbetçi hatları cenûb-u garbîye teveccüh ider ve silsile-i cibâlin garbindeki hatt-ı içtimâ’ miyâhdan müteşekkil iki ordunun hatt-ı bîtarafeynin şark cihetinde işgâl olunmayan ve hatt-ı bîtarafî ile nöbetçi hatları beyninde kalan bir sırt dahi dâhil olacak vech ile işbu hatt-ı bîtarafinin şimalindeki sırtları re’slerinden geçer.

Garbinde hatt-ı bîtarafî (Nehopad) ve (Le İyitsa) Köyleriyle (Sent İliya (Saint İlia)) sırtlarının kâ’idelerinden mürûr iderki mezkûr iki köyden Osmanlı ordusu su almak hakkını muhâfaza ider.

Sânîyen Osmanlı ve Yunan ileri karakolları efrâdı ‘asâkir-i muntazamadan müteşekkil olacaktır. Her iki taraf ordusuna ta’alluk iden bu şart bir gün sonra yani 12 ve 24 Mayıs’ta tamamen icrâ idilecektir.

Sâlisen iki ordunun sevkü’l-ceyş cebhesi Otris Dağlarının hatt-ı taksîm miyâhından ‘ibârettir. Osmanlı ordusu tarafından işgâl olunan Furka ve Parta Nehri geçitleri müstesnâ olmak üzere bi’l-cümle geçitler bîtaraf kalacaktır.

Râbi’an her iki ordunun ileri karakollarının nöbetçi hatlarında ve hatt-ı bîtarafî üzerindeki beyaz bayrakların muhâfazasına mütemâdiyen dikkat olunacaktır.

Hâmisen işbu protokol iki nüsha olarak bi’t-tanzîm tarafeyne i’tâ olunmuştur.

Karpami Tepelerinde fi 10 ve 22 Mayıs 1897

Devlet-i ‘Aliyye-i ‘Osmâniye me’mûrları

Erkân-ı Harbiye Binbaşılardan

İzzet Bey

Yunanistan me’mûrları

Süvârî Binbaşılardan

Karpami

Erkân-ı Harbiye Yüzbaşılardan

Rıza Bey

İstihkâm Yüzbaşılardan

Kondoyani

Teselya ordu-yu hümâyûnunca bâlâdaki mütârekenâme ahkâmına göre ‘akd-i mütâreke idildiği gibi Yanya kolordu-yu hümâyûnunca dahi ikinci firkaya me’mûr erkân-ı harbiye binbaşlarından Mustafa ve Salih Beyler ve Yunan fırkası tarafından erkân-ı harbiye binbaşısı Aleksandros müzâkereye me’mûr idilmiş ve zevât-ı mûmâ ileyhim ileri karakol mevki’lerinde bi’l-içtimâ‘ cereyân iden müzâkerât netîcesinde Yunanlıların eski hudûdlarına çekilmesi ve Osmanlı toprağında Yunan askeri nâmına kimse kalmaması şerâitiyle fî 6 Mayıs 1897 târihinde akşamüzeri mütâreke mukâvelenâmesi ‘akd ve imzâ ve te‘âtî olunub muhâsemât ta‘tîl idilmiştir.

(Hâtîme-i Kısım-ı Evvel) (s.288)

2.3. Kısım-ı Sâni

Müzâkerât ve mukaddemât-ı sulhiye – Muhâkeme-i ahvâl-i ‘umûmiye

Bâlâda kısım-ı evvelin nihâyetinde bir nebze beyân idildiği vech ile Hükûmet-i Seniyye’nin efkâr ve âmâli mütâreke ile berâber şerâit-i sulhiyeyide kararlaştırarak işi sür’atlice netîce pezîr eylemek husûsu iken düvel-i muazzamanın ve bâhusus Rusya İmparatoru haşmetlü Nikola hazretlerinin doğrudan doğruya vukû’-u iltimâs üzerine Devlet-i ‘Aliyye Yunan ile ‘akd-i mütâreke eylemiş idi. Ma’mâfih Hükûmet-i Seniyye mütâreke teklîfi gelir gelmez hangi şerâit ile ‘akd-i musâlaha-i kat’ıye ideceğini düvel-i muazzaya beyân eylemiş olduğundan devletlerce şerâit-i mezkûre hakkında te’âtî-i efkâr idilmekte idi.

Ma’lûmdur ki bir muhârebe netîcelendikten sonra ‘akd-i musâlaha mâddesi gâyet nâzik bir mühimme-i siyâsiye teşkîl ider. Muhârebe-i ahîrede ilk tecâvüz-i gayr-ı muhikkâne Yunan tarafından vâki’ olmuş ve mağlûbiyet dahi Yunanistan’a teveccüh itmiş olduğundan Hükûmet-i Seniyye için ağır, hafif her türlü teklîfâtı Yunanistan’a kabul ittirmek imkân dâhilinde idi. Lâkin düvel-i muazzamanın muhâfaza-i menâfi’-i sulh ve salâh esâsı üzerine mübtenî olduğu rivâyet olunan meslekleri îcâbınca bâ husûs mesâ’il-i şarkiyede bir gâlibin mağlûba istediği şerâiti kabul ittirmesine meydan vermeyecekleri ⁹⁴ habâyâ-yı siyâsiyeye vâkıf olanlarca müsellemler bulunduğundan Yunanistan ile ‘akd olunacak musâlaha-i kat’ıye müzâkerâtında Devlet-i ‘Aliyye’nin muhterizâne ve nâzikâne davranması ve devletlerce câlib-i i’tirâz olmayacak ve bilâhare ta’dîle uğramayacak teklîfâtı dermeyân etmek ile iktifâ eylemesi lüzûmu bedîhi idi.

‘Asâkir-i Mansûre-i ‘Osmâniye’nin galebât-ı (s.289) müte‘âkibesiyile Yunan’ın bâzû-yu mukâvemeti tamamıyla kırıldığı ve artık kendisinde iktidâr-ı mukâvemet kalmadığı ve binâen ‘aleyh ‘akd-i mütâreke ve musâlaha imkânları hâsıl olduğu sırada Avrupa efkâr-ı ‘umûmiyesine tercümân olan matbû‘ât tarafından yazılan

⁹⁴ Çin ile Japonya arasında vukû’ bulan muhârebenin netîcesinde Japonya tarafından Çin’e kabul ittirilen ağır teklîfin Fransa, Rusya, Almanya devletlerinin müdâhalesiyile ta’dil edilmiş olması bu ifâdenin sıdkına bir delîl-i celîdir.

makâlât Devlet-i ‘Aliyye’nin galebe-i vâkı‘asından bihak istifâde eylemesine düvel-i muazzamaca meydân virilmeyeceği sûretini işrâb itmekte olduğu cihetle câlib-i enzâr-ı ehemmiyet oluyor idi.

Her ne ise Hükûmet-i Seniyye Yunanistan tarafından bunca tecâvüzât-ı gayr-ı muhikkaya dūcâr olmuş ve Yunan gibi bir komşusuyla muhârebeye girişmek hâtır ve hayâlinde bulunmadığı hâlde nazar-ı ‘âlemde hukûk-u mukaddesesini muhâfazaya muktedir bir devlet-i kaviye olduğunu isbât itmiş olmak üzere harbe girişmeğe mecbûr kalmış ve bi-‘avnillâhi te‘âlâ galebe dahi kendisine teveccüh itmişken izhâr-ı âsâr-ı i’tidâlde ifrât itmeside efkâr-ı ‘umûmiye-i ‘Osmâniye’ye karşı muvâfık olmayacağından yine her hâlde şerâit-i mu‘tedile olmak üzere Yunanistan’a en mühimleri Teselya kıt‘asının Hükûmet-i Seniyye’ye terki, sekiz milyon lira tazmînât i’tâsı, mu‘âhedât-ı ‘atîka ahkâmınca Yunan’ın hâiz olduğu hukûkun ilgâsı gibi şeyler olmak üzere bazı şeyler dermeyân eylemiştir.

Şerâit-i mezkûre düvel-i muazzama kabinelerine teblîğ olduktan sonra Saltanat-ı Seniyye süferâsı vâsıtasıyla tarz-ı telakkîsi sûret-i gayri resmîyede istinzâc olduğu zaman düvel-i muazzamanın şerâit-i mezkûreyi ağır görerek muhtâc-ı ta’dîl oldukları fikrinde bulunduğu anlaşıldığı gibi Avrupa matbû‘âtının en mühimleri dahi « Saltanat-ı Seniyye’nin teklîfât-ı vâkı‘ası Yunanistan’ı sahîfe-i ‘âlemden hakk itmek mâddesine mu‘âdildir » zemîninde gâyet mübâlağa-kârâne neşriyât ile halka velvele bahş olmağa başladılar. Hâlbuki Saltanat-ı Seniyye’nin teklîfât-ı vâkı‘ası bir gâlibin mağlûbun hak nâ-şinâse dermeyân ideceği şerâitin ahaffı demek olduğundan bu kadar i’tirâzâta hedef olmaması lâzım gelir idi. Her ne ise teklîfât-ı sulhiyeyi düvel-i muazzamanın sûret-i telakkîsi şerâit-i sulhiyeye karar virilinceye kadar müzâkerât-ı medîde cereyân ideceğini bi tarîki’l-istidlâl göstermiş olmasıyla Hükûmet-i Seniyye âna göre müzâkerâta girişmeğe hazırlanıyor idi. Mayıs Efrecinin nısf-ı evvelinde ve Mayıs Rûmînin ibtidâlarında düvel-i muazzama arasında te‘âtî olunan muhâberât netîcesinde Hükûmet-i Seniyye’nin teklîfât-ı vâkı‘ası ağır olub ta’dîli zımmında müzâkerât-ı siyâsiye icrâsıçün dersâ‘âdetteki süferâya ta‘lîmât virilmek üzere olduğu Hükûmet-i (s.290) Seniyyece istihbâr idilir idilmez Almanya Devlet-i Fahîmesinin henüz düvel-i muazzamanın ol-bâbdaki mukarrerâtına muvâfakat göstermediği nazar-ı dikkate alınub Almanya Devleti dâhîi dâire-i ittifâk-ı düveli olmayacak olursa

Hükûmet-i Seniyye'nin teklîfâtını redd itmek imkân-ı hâricine çıkar mülâhazasıyla bi'l-hâssa taraf-ı eşref hazret-i pâdişâhîden Almanya İmparatoru haşmetlü Wilhelm hazretlerine bir telgrafnâme-i hümayûn keşîdesiyle Saltanat-ı Seniyye'nin Yunanistan tarafından dûçar olduğu haksız mu'âmelâta göre ihrâz-ı galebeden sonra dermeyân ittiği teklîfâtın gâyet ağır olduğunu zan iden düvel-i muazzamanın tebdîl-i fikir ve nazarına Almanyaca sarf-ı himmet idilmesi ve Saltanat-ı Seniyye'nin galebe-i vâkı'asından bihak istifâde eylemesine meydân virilmesi iltimâs ve beyân buyurulmuş idi. Almanya İmparatoru haşmetlü Wilhelm hazretleri bu husûsa bi'z-zât pek ziyâde sarf-ı nüfûz itmişlersede ekseriyet-i düveliye istifâdenin tahdîdi cihetinde musir görüldüğünden nihâyet Almanya Devleti de düvel-i sâireye ittibâ'an Dersa'âdetteki sefirine virdiği ta'lîmâtta Hükûmet-i Seniyye'nin teklîfât-ı vâkı'asını ta'dîl için süferâdan mürekkeb olarak in'ikâd idecek olan bir konferans iştirâk eylemesini ve düvel-i sâire süferâsıyla muttehasan hareket itmesini bildirmiştir.

Bunun üzerinde Dersa'âdetteki süferâ bi'l-içtimâ' uzun uzadı müzâkerâtan sonra cânib-i bâb-ı 'âlîden dermeyân idilmiş teklîfâtın ne sûretle ta'dîli münâsib olacağından bahisle bir müşterek nota tahrîrine ve bu notayı Bâb-ı 'âlî ile Yunanistan'a teblîğe karar verdiler.

Düvel-i Muazzama süferâsının tahrîrine ittifâk-ı ârâ ile karar verdikleri bu nota evvel emirde kabinelere tebliğ olunub ba'de'l-muhâbere devletlerce tasdik idildikten sonra Mayıs'ın 28'nci günü Dersa'âdetteki süferânın en kıdemlisi olan Avusturya sefiri Baron Dö Kalis tarafından hâriciye nezâret-ı celîlesine ve Atina'da dahi süferânın en kıdemlisi tarafından Yunan Hâriciye Nâzırına takdîm edilmiştir.

Mezkûr notanın Saltanat-ı Seniyye'nin evvel emirde taleb buyurduğu sekiz milyon lira tazmînât-ı harbiyenin Yunanistan'ın istitâ'at-ı mâliyesine muvâfık olarak ta'yîn olunacak bir mikdâra indirilmesi, sâniyen Teselya'nın Devlet-i 'Aliyye'ye terkine mu'âdil Osmanlı ve Yunan hudûdunca ta'dîlât icrâ edilmesi ve mu'âhedât-ı 'atıkanın ilgâsı talebinin reddi teklîf edilmiştir.

Hükûmet-ı Seniyye bi't-tab' şu notanın muhteviyâtını defaten kabul eylemediği gibi Yunan matbu'ât ve hükûmeti de öteden beri sâlik oldukları meslekte devam ile Devlet-i 'Aliyyeye (s.291) (Bkz: Ek-38) tazmînât virilmesi ve tashîh-i hudûd

mu'âmelesi bile icrâ olunmaması talebiyle yaygara icrâsına başlamış olduklarından birkaç gün söz uzamış ve nihâyet mukaddemât-ı sulhiyeyi hazırlamak üzere Dersa'âdette Saltanat-ı Seniyye Hâriciye Nâzırı ile süferâ-yı düvel-i muazzamadan mürekkeb bir konferans in'ikâdı taht-ı karara alınmıştır.

Konferans Mayıs Rûmînin yirmi ikinci ve Haziran Efrencinin üçüncü gününe tesâdüf iden Perşembe günü ilk defa olarak tophâne-i 'âmire meydanında kâin Kasr-ı 'Âlîde bi'l-in'ikâd taraf-ı Saltanat-ı Seniyye'den Hâriciye Nâzırı Devletlü Tevfik Paşa hazretleri ve düvel-i muazzama tarafındanda Dersa'âdet sefirleri murahhas sıfatıyla hâzır bulunarak birinci günü (s.292) bu gibi ictimâ'ât-ı diplomasiyede mu'tâd olan merâsim icrâ ve konferansta sekreterlik vezâîfî kimler tarafından icrâ idilecek ise zevât-ı mûmâ ileyhim ta'yîn kılınmıştır.

İşbu konferans her pazartesi ve perşembe günleri içtimâ' etmek üzere ancak iki üç ayda müzâkerâtını netîcelendirebilmiştir.

Esnâ-yı in'ikâdında süferâ ketm-i esrâr husûsuna fevka'l'âde i'tinâ itmiş ve hatta rivâyete göre ilk içtimâ'da müzâkerât-ı câriye hakkında ketm-i esrâr etmek üzere her sefir devletinin namus ve haysiyet nâmına parol dö nor virmiş olduğundan bir iki ay müddet Kasr-ı Hümayûn mezkûrunda cereyân iden müzâkerât hakkında hâricde hiç kimse ma'lûmat alamamış ve hatta Avrupa matbû'âtı bile bu bâbda ma'lûmât neşr idememiştir.

Mişvâr ve efkâr-ı âhâlî garîb olduğundan bazıları ictimâ'âtın hitâmında süferânın sîmâ ve edâlarından istihrâc-ı me'al ve ma'nâ maksadıyla tophâne meydanı önünde durarak ictimâ'âtın hitâmında süferâ çıktıkları zaman çehrelerine 'atf-ı nazar-ı dikkat eylemeği iltizâm ve bu hâldeki müşâhedelerini, müte'âkiben mahallelerinde kahvehâne ve mehâfil-i sâirede ittihâz-ı medâr-ı keslâm eylemişlerdir.

Haziran Efrencinin yirmi birinci ve Haziran Rûmînin dokuzuncu gününe tesâdüf iden Pazartesi günü Tophâne Kasrında süferâdan başka ma'îyyet-i seniyye-i mülûkâne erkân-ı harbiye ferîki Sa'âdetlü Abdullah Paşa hazretleriyle ferîkân-ı kirâmdan Sa'âdetlü Sadettin Paşa hazretlerinden ve erkân-ı harbiye-i 'umûmiye dâiresine me'mûr Binbaşı 'İzzetlü Fuad Bey'den ve düvel-i muazzama sefâretleri ateşe

militerlerinden mürekkeb olarak bir hey'et-i mahsûsa daha in'ikâda başlamıştır ki bunun vazîfesi mukaddemeât-ı sulhiyenin birinci mâddesinde zirkedilen hudûd mu'âmelâtına mute'allık olan harîta ve sâireyi hazırlamak husûsuna inhisâr eylemiştir.

Ateşe militerlerin bu ictimâ'âtı on beş yirmi gün kadar devam eylemiştir. İctimâ'ât-ı mezkûrenin hitâmında konferans yine müzâkerâtında devam iderek fakat ba'zen süferâ devlet matbû'âlarına mürâca'atla ta'lîmât almak mecbûriyetine düşdüğünden şu hâl ile müzâkerât lüzûmundan ziyâde uzamış ve artık netîceleneceği imkânı hâsıl olduğu sırada Almanya murahhısı devlet matbû'asından aldığı ta'lîmât üzerine Yunanistan'ın duyûn-u 'atîkası sâhiblerinin - ki ekseriyetle Alman teb'asından 'ibâret idiler – hukûkunu vikâyeten tazmînât-ı harbiye ile berâber duyûn-u 'atîkanın çâre-i tesviyeside düşünülmesi ve Yunanistan'da bir murâkebe-i mâliye teşkîl edilmesi (s.293) teklifini dermeyân idiyormuştur. İşte konferans müzâkerâtının lüzûmundan pek çok ziyâde uzamasına düvel-i muazzama arasında bâ'is te'âtî-i efkâr olan bu teklîf en çok sebebiyet virmiştir. Yunanlılar murâkebe-i mâliye keyfiyetinden haberdâr olunca yaygarayı 'ayyûka çıkararak « Yunanistan kâmilten batarda böyle bir şeye muvâfakat göstermez. » diye redd-i murâkabeye kıyâm ittikleri gibi Avrupa matbû'âtının bir büyük kısmıda zâhıran Yunanistan'a tarafgîrlilik itmek ve bâtinen ise Almanya 'aleyhinde söz söylemek üzere türlü neşriyâta devam itmişlersede bu gibi kavliyat Almanya gibi bir devlet-i muazzamayı dermeyân eylediği teklîften vazgeçirmeyeceğinden devlet-i müşârun ileyhâ teklîfinin behemehâl kabûl edilmesinde ısrâr itmiş ve Rusya ve düvel-i sâirede Almanya'ya mûmâşât itmeğe lüzûm görmüş olduklarından nihâyet mürâkabe mes'eleside karar-gîr olarak konferansın müzâkerâtı netîcelenebilmiş ve ahkâmı ve Yunan Devletince mecbûrî'l-icrâ olmak üzere on bir mâddeden mürekkeb olan mukaddemât-ı sulhiye kararlaştırılarak 1313 senesi Eylül'ün altısına ve 1315 senesi Rebiülâhirin 21'nci gününe tesâdüf iden Cumartesi günü (M.18 Eylül 1897) Hâriciye Nâzırı Tevfik Paşa hazretleriyle düvel-i muazzama süferâsı tarafından imzâ edilmiştir.

Mukaddemât-ı sulhiyeyi imzâ itmek üzere konferans in'ikâd idildiği gün süferânın en kıdemlisi olan Avusturya sefirî Baron Dö Kalis bir nutuk îrâd iderek evsâf ve mehâmid-i seniyye-i hazret-i pâdişâhîyi yâd ve îrâd ve esnâ-yı müzâkerâtta Hükûmet-i Seniyye cânibinden ibrâz olunan mü'essir i'tilâfcûyâneyi bir lisân-ı takdîr

ile ta'dâd eyleyerek düvel-i muazzama süferâsı nâmına beyân-ı teşekkür eylemiş ve Hâriciye Nâzırı devletlü Tevfik Paşa hazretleri tarafindanda mukâbeleten kelimât-ı münâsebe îrâd olunmuştur.

Mukaddemât-ı sulhiye lâyihasının imzâlanmış olduğu irtesi günü telgrafnâme-i âtî ile makâm-ı celîl sadâret-'uzmâdan ordu-yu hümâyûn müşîri Devletlü Ethem Paşa hazretlerine iş'âr idilmiştirki mezkûr telgrafnâme ber vech-i âtî derç olunur:

« Düvel-i muazzama-i mütevassıta süferâsıyla icrâ olunan müzâkerât üzerine Devlet-i 'Aliyye ile Yunan Hükûmeti beyninde 'akdi lâzım gelen mu'âhede-i kat'ıyeye esas olmak üzere hukûk ve menâfî'-i Saltanat-ı Seniyye'ye muvâfık vech ile kararlaştırılan mukaddemât-ı sulhiye lâyihası dünkü gün imzâ olunmuş ve bu cihetle Devlet-i 'Aliyye ile Yunanistan beyninde hâl-i harb hitâm bulmuş olduğu beyân olunur.

Fî 7 Eylûl sene 1313

Sadrâzam

Rıfat

(s.294)

Akd ve imzâ idildiği bâlâdaki telgrafnâme-i sâmi ile iş'âr idilmiş olan mukaddemât-ı sulhiye lâyihasının tercümesi fî 15 Eylûl sene 1313 târihine müsâdif olan Pazartesi günü Dersa'âdetteki evrâk-ı havâdis ile resmen i'lân idilmiş olup bir sûreti ber vech-i zîr derç ve tezbîr olunmuştur:

Mukaddemât-ı sulhiyenin tercümesidir:

Hükûmet-i Yunâniye Devlet-i 'Aliyye ile i'âde-i sulh ve müsâlemet maksadıyla kendu menâfî'-inin muhâfazasını düvel-i muazzamaya tevdi' itmiş ve Bâb-ı 'Âlî düvel-i müşârun ileyhimin tevassutunu kabul buyurmuş olduğundan devleteyn beyninde müstakbelen cereyân idecek münâsebâtca kat'ı ve başluca esas ittihâz olunması lâzım gelen şerâit-i âtiye bir taraftan Hâriciye Nâzırı devletlü Paşa hazretleri

ve diğler taraftan Almanya İngiltere Avusturya Fransa ve İtalya ve Rusya sefirleri beyninde kararlaştırılmıştır.

Birinci mâtde Devlet-i ‘Aliyye ile Yunanistan beynindeki hudûd mufasssal ta‘rifnâme ile birlikte merbût harîta üzerinde gösterilen güzergâha tatbikan tashîh olunacaktır. Şurası mukarrerdirki güzergâh hudûdun arz üzerinde hîn-i tatbîkinde sevkü’l-ceyş nokta-i nazarınca menâfi‘-i Devlet-i ‘Aliyye’ye ‘âid bazı ta‘dîlât-ı cüz’iye Bâb-ı ‘Âlî ile düvel-i muazzama delegeleri beyninde bi’l-ittifâk icrâ olunabilecektir. İşbu tahdîd-i hudûdun teferru‘âtı ‘alâkadâr olan tarafeyn delegeleriyle düvel-i muvassata sefârât-i ‘askeri delegelerinden mürekkeb bir komisyon tarafından mahallinde ta‘yîn kılınacaktır.

Tahdîd-i hudûd komisyonu işbu sened târihinden i‘tibâren on beş gün müddet zarfında veyâ mümkün ise daha evvel ictimâ‘ idecek ve mukarrerâtını işe dâhil olan üç tarafın ekseriyet ârâsıyla ittihâz eyleyecektir.

İkinci mâtde Hükûmet-i Yunâniye Devlet-i ‘Aliyye’ye dört milyon lira-yı ‘Osmânî tazmînât-ı harbiye te’eddiye idecektir.

İşbu tazmînâtın sûret-i te’eddiyesini teshîl için iktizâ iden sûret-i tesviye Yunanistan’ın düyûn-u ‘umûmiyesi tahvîlâtını hâmil olan eski dâyinlerin hukûk-u müktebesine îrâs-ı hâlel itmeyecek sûrette düvel-i muazzamanın mu‘âvenetiyle yapılacaktır. Bunun için düvel-i mutavassita vekillerinden mürekkeb olmak ve düvel-i müşârun ileyhden her biri birer a‘zâ bulundurmak üzere Atina’da muhtelit bir komisyon teşkîl idilecektir. Hükûmet-i Yunâniye komisyonun mu‘âmelâtını tanzîm ider ve evvel bi-evvel devletler tarafından tasvîb olunmuş bir kânûnu kabul ittirecektir ki işbu kânûn mûcibince tazmînât-ı harbiye için akd olunacak istikrâz ile düyûn-u milliye-i (s.295) (Bkz: Ek-39) sâirenin tesviye-i tekâsitine kâfi vâridâtın sûret-i istîfa ve isti‘mâli mezkûr komisyonun murâkebe-i mutlakası tahtına vaz‘ olunacaktır.

Üçüncü mâtde Teb‘iye-i Yunâniyenin kable’l-muhârebe düvel-i sâire teb‘ası misüllü müstefid oldukları mu‘âfiyât ve imtiyâzâtın kâ‘idesine dokunulmaksızın konsolosluk mu‘âfiyetince sû-i isti‘mâlât vukû‘una mahal bırakmak ve lâzime-i ‘adâletin hüsn-ü cereyânına hâil olan ahvâli men‘ itmek ve i‘tâ olunan

i'lâmâtın icrâsını te'mîn ve iflâs işleri dâhil olmak üzere Yunânîler ile olan ihtilâfâtta teb'a-i 'Osmânîye ve ecnebiyenin menâfi'ini muhâfaza eylemek maksadıyla suver-i tesviye-i mahsûsa 'akd olunacaktır.

Dördüncü mâtde İşbu mukaddemât-ı sulhiyenin tasdîkinden on beş gün sonra veyâ mümkün ise daha evvel iktidâr ve me'zûniyet-i lâzimeyi hâiz Yunan delegeleri mu'âhede-i sulhiye-i kat'ıyenin emr-i tanzîm ve imzâsına Devlet-i 'Aliyye murahhaslarıyla birlikte mübâşeret itmek üzere Dersa'âdete (s.296) geleceklerdir. Mu'âhede-i mezkûre işbu sened ahkâmının esâsı üzerine 'akd idilecek ve bundan mâ 'adâ üserâ-yı harbiyenin mübâdelesi ve 'afvv-ı 'umûmî ve i'âde idilen arâziden mütemekkin ahâlînin serbesti-i muhâcereti ve burda kuvâ-yı Yunâniye tarafından îrâs idilen hasârâtın dolayı efrâd-ı ahâlîye i'ta olunacak tazmînâtın sûret-i te'eddîyesi hakkında bir takım mevâddı muhtevi olacağı gibi posta ve telgraf münâsebâtının bu münâsebâtı tanzîm iden mukâvelât-ı 'umûmiyeye tevfikân 'idâdesi dahi meşrût bulunacaktır.

Beşinci mâtde Âtî'z-zikr mukâvelâtın üç ay mühlet zarfında 'akdi için dahi aynı vakit ve zamanda Dersa'âdetde icrâ-yı müzâkerâta mübâşeret olunacaktır.

Evvela Mu'teriz fihâ olan tâbî'iyet mesâ'ilini bin sekiz yüz yetmiş altı târihinde Devlet-i 'Aliyye ile Yunanistan beyrinde tezekkür olunan lâyihanın esâsları üzerine tanzîm ider bir mukâvelenâme

Sâniyen Üçüncü maddede musarrah şerâit dâhilinde olarak bir konsolosluk mukâvelenâmesi

Sâlisen Hukûk-u 'umûmiye mücrimîninin mütekâbilen teslîmi için bir i'âde-i mücrimîn mukâvelenâmesi

Râbi'an Tarafeyn hudûdu üzerinde harekât-ı şekâvetkârânenin men' ve tenkîli hakkında bir mukâvelenâme

Altıncı mâtde Mukaddemât-ı sulhiye imzâ olunur olunmaz Devlet-i 'Aliyye ile Yunanistan beyrinde hâl-i harb hitâm-pezîr olunacaktır.

Teselya'nın emr-i tahliyesi ikinci maddenin son iki fıkrasında musarrah şerâitin îfâ olunduğu devletlerce tasdik ve tazmînât-ı harbiye için 'akd idilecek istikrâzın zamân-ı neşri mâtde-i mezkûrede musarrah sûret-i tesviye-i mâliye ahkâmı mûcibince muhtelit komisyon tarafından ta'yîn idildiği günden i'tibâren bir ay müddet zarfında icrâ kılınacaktır. Tahliye olunacak mahallerin sûret-i tahliyesiyle me'mûrîn-i Yunâniye'ye sûret-i teslimi düvel-i muazzama delegelerinin inzimâm-ı mu'âvenetiyle 'alâkadâr olan tarafeyn delegeleri cânibinden ta'yîn kılınacaktır.

Yedinci mâtde İşbu mukâvelenâme imzâ ve tasdik idilince Devlet-i 'Aliyye ile Yunanistan beyninde münâsebât-ı muntazamaya tekrar mübâşeret olunacak ve iki hükûmetten her birinin nazar-ı kânûnda hâl ve mevki'i muntazam olan teb'ası diğerinin arâzisi üzerinde kemâ fi's-sâbık serbestce ikâmet ve devr ve seyâhat idebilecek ve serbesti-i ticâret ve seyr-i sefâin sûret-i mütekâbilede i'âde kılınacaktır. Tarafeyn ilerude bir ticâret ve seyr-i sefâin mu'âhedenâmesinin 'akdî salâhiyetini muhâfaza iderler.

Sekizinci mâtde Mukâvele-i hâzıra tasdik olunur olunmaz konsolosluklar tekrar te'sîs olunabilecek ve bunların her iki memlekette esnâ-yı muhârebede kendu teb'alarının menâfi'ini muhâfazaya me'mûr olmuş olan devletler sefirlerinin inzimâm-u mu'âvenetiyle îfâ-yı vazîfe idebileceklerdir beşinci maddenin (s.297) 'akdine ve mevki'-i icrâyâ vaz'ına değin konsoloslar idâreye müte'allık vazîfelerini muhârebeden evvelki 'aynî esaslar üzerine îfâ eyleyeceklerdir. Teb'a-i 'Osmâniye ile teb'a-i Yunâniye beynindeki mesâlih-i 'adliyye gelince i'lân-ı harbten mukaddem muhâkeme havâle idilmiş bulunan mesâlih-i 'adliye hakkında memâlik-i şâhâned e muhârebeden evvel mer'al'l-icrâ olan usûle tevîfikan mu'âmelede devâm olunacak ve i'lân-ı harbten sonra zuhûr iden mesâlih hakkında ise Devlet-i 'Aliyye ile Sırp Hükûmeti beyninde mun'akid fi 26 Şubat ve 9 Mart sene 1896 târîhli mukâvelenâme esâsına müsteniden Avrupa hukûk-u düveliyesi kavâ'idine tevîfikan mu'âmele idilecektir.

Dokuzuncu mâtde Esnâ-yı müzâkerâtta Devlet-i 'Aliyye ile Yunanistan beyninde ihtilâf vukû'u takdîrinde 'alâkadâr olan tarafeynden biri veyâ diğeri nukât-ı mu'teriz fihâyı Dersa'âdette mukîm düvel-i muazzama süferâsının (arbitraj)ına havâle idebilecek ve bunların mukarrerâtı devleteyn için mecbûrî'l-icrâ olacaktır. İşbu

(arbitraj) sûret-i müşterekede veyâ ‘alâkadârânın mahsûsan irâe idecekleri vech ile ve gerek doğrudan doğruya ve gerek mahsûs delegeler ma‘rifetiyle icrâ olunabilecektir. Tesâvi-i ârâ vukû‘unda hakemler bir hüküm-ü sâlis intihâb ideceklerdir.

Onuncu mâtde Teselya’nın Yunanistan’a terki hakkında fî 24 Mayıs sene 1881 târihli mukâvelenâmenin ahkâm ve şerâiti işbu sened ile ta’dîl edilmiş bulunan ahkâm ve şerâit müstesnâ olmak üzere ibkâ edilmiştir. Bâb-ı ‘Âlî mezkûr mukâvelenâme ahkâmından münba‘is mesâilin tesviyesi hakkındaki teklîfâtını mukâvele-i mezkûreyi imzâ iden devletlere tebliğ ve havâle eylemek hakkını muhâfaza buyurur. Düvel-i müşârun ileyhimin mukarrerâtı Hükûmet-i Yunâniye tarafından kabûl idilmek lâzım gelur.

On birinci mâtde Devleteyn beyninde münâsebât hasene-i hemcivârînin te’mîni maksadıyla Devlet-i ‘Aliyye ile Hükûmet-i Yunâniye kendu ülkelerinde hükûmet-i mütecâvizenin huzûr ve emniyetini ihlâl idebilecek tahrîkât ve tesvîlât vukû‘unu tecvîz itmemeği ta‘ahhüd eyleyeceklerdir.

Hâtıme

İşbu mukaddemât-ı sulhiye sekiz gün mühlet zarfında taraf-ı eşref hazret-i pâdişâhîden tasdîk buyurulur buyurulmaz ahkâm ve şerâit-i mûndericesi düvel-i muazzama süferâsı tarafından Atina kabinetosuna tebliğ kılınacak ve mecbûrî’l-icrâ ‘add olunacaktır.

2.3.1. Muhâkeme-i Ahvâl-i ‘Umûmiye

Vukû‘ât-ı târihiyi sâdece yazub hikâye itmek târih yazmaktan maksûd olan fâideyi te’mîn idemez bir mütehassıs teşrîh, emrâzın dâhil-i bedende hâsıl eylediği te’sîrât-ı muhribeye bihak kesb-i vukûf için cesed-i mevtâyı nasıl en derin noktalarına kadar açub tedkîk eyler ise târih yazmak vazîfesini der-‘uhde iden bir muharrerde hikâye eylediği ahvâlî güzelce (s.298) muhâkeme iderek kârî’ler için medâr-ı istifâde ve ‘umûm için bâ‘is-i ‘ibret ve intibâh olacak bir netîce istihrâcına çalışmak mecbûriyetindedir.

Vekâyi‘-i siyâsiye ve harbiyesi bâlâdaki kısımlarda uzun uzadıya bast ve hikâye olunan Yunan muhârebesinde her hükûmet için medâr-ı intibâh olacak pek çok ahvâl görülmüştür.

Yunan Devleti gibi küçük bir hükûmet nasılsa tafra fûrûşâne mu‘âmelâtı kendisine ‘âdet idinmiş, altı yüz senelik bir mebnâ-yı kavî bulunan Devlet-i ‘Osmâniye’ye meydan okumayı eshel umurdan ‘add idegelmiştir. Zamân-ı âsâyîşte bile bu memleket matbu‘âtının kullandığı lisâna bakılacak olsa hâl-i hâzır şarkı bir anda alt üst itmek Yunanlıların yed-i iktidârında imiş zan olunurdu. Böyle küçük bir hükûmetin mu‘âmelât-ı tafra fûrûşânesi neden ileri geliyor mu dincek? Orasının izâhı pek kolaydır. Yunan Devleti öteden beri şarkta menâfi‘-i mahsûsası bulunan düvel-i muazzamadan birisine müntemî olub ânın himâyesi sâyesinde her türlü küstâhâne hareketinin cezâsız kalacağı ve sıkıldığı zaman himâye olunacağını bildiği cihetle şevket ve kudret-i ‘askeriyesi kendisini ân-ı vâhidde berbat itmeğe kifâyet iden Hükûmet-i ‘Osmâniye’ye karşı serkeşâne mu‘âmelâta ictisârdan hâlî kalmıyordu. Fi’l-hakîka tarihimizin bi’l-hâssa bir ‘asırlık vukû‘âtı gözden geçirilecek olursa hükûmât-ı sağîra-i Balkâniyenin düvel-i muazzamadan birine kesb-i mukâranetle Hükûmet-i Seniyye’ye meydan okurcasına mu‘âmelâta cür’etine dâir pek çok emsâle tesâdüf eyleriz.

Rusya ve Avusturya gibi şarkta doğrudan doğruya menâfi‘-i mahsûsası ve İngiltere gibi çevrilecek entrikası bulunan devletlerin îcâbât-ı ‘umûmiye-i siyâsiyeden olarak Balkan Hükûmât-ı Sağîrasını dâimâ istedikleri gibi kullanageldikleri ma‘lûmdurki bu hükûmetlerden biriside Yunanistandır.

Hükûmet-i mezkûra en büyük menfa‘ati mevki‘-i coğrâfisi iktizasınca ve konumu nokta-i nazarınca her devletten ziyâde râbıta-i kaviyyesi olan Devlet-i ‘Osmâniye ile tahkim-i ravâbıt çalışmak keyfiyeti olduğundan zuhûl iderek bir takım âmâl-i tecâvüz-kârâneye kapılmakla şimdiye kadar hem kendisine ve hemde Devlet-i ‘Aliyye’ye pek çok zarar vermiştir.

Yunanistan ahvâl-i mâliye ve iktisâdiyesi pek fenâ bir surette bulunduğu ve binâen ‘aleyh münâsebât-ı ‘azîme-i tecâvüziyesi olan Saltanat-ı Seniyye ile hoş geçinerek Yunan teb‘asının memâlik-i ‘Osmâniye’de iktisâb idegeldikleri menâfi‘i

‘azîmeyi baltalamamak mecburiyetinde olduğu hâlde dahi Yunan ricâl devleti ve ez cümle Deliyani ile tarafdârânı ötedenberi memâlik-i Devlet-i ‘Aliyye’ye tecâvüz arzusunu beslemekte bulunmuşlardı.

Bundan on on iki sene evvel bu arzularını mevki‘-i fi’le çıkarmak istedikleri zaman (s.299) düvel-i muazzama zarfından dûcâr oldukları darbe-i red ve te’dîb Yunanlıları ancak on oniki sene kadar rahat durmağa mecbûr idecek kadar te’sîr göstermiştir. Bunlar geçen iki üç sene zarfında memâlik-i ‘Osmâniyede te’âküb iden gavâil-i dâhiliyeyi ve bunun Avrupaca hâsıl eylediği te’sîrâtı görünce icrâ-yı âmâl-i tecâvüz-kârâne için tam fırsat zamanı gelmiş olduğuna ve tecâvüz-kârlıkta bulunacak olurlarsa Avrupa düvel-i muazzaması tarafından mümâna‘at değil belki men‘an ve fi‘len muzâheret göreceklerine ihtimâl virerek böbürlenmeğe başlamışlar ve « biz ahvâl-i şarkiyeyi böyle alt üst ideriz, şöyle yaparız » gibi sözler söylemekte bulunmuşlar idi.

Yunanlıların başlıca vâsita-i tehdidi « Elenizm » sözü olub memâlik-i ‘Osmâniye’de bulunan Rumlarında kâmilten kendileriyle hem efkâr ‘add eylerler ve küçük bir işâretleri üzerine Yunan nesline mensûb olanların ‘umûmen kendileriyle berâber hareket ideceğini zan iderler idi. Hatta harb başlamazdan evvel Yunan ricâlî tarafından Avrupa gazeteleri muhbirlerine bu cihet sarâhaten beyân olunarak Yunan’ın bir işâretiyle Yunan nesline mensûb olanların kâmilten ayaklanacağı ve ektâr-ı şarkiyenin baştan başa ateş içinde kalacağı söylenmiş ve bu sûretle Avrupa tehdîd idilmek istenmiştir.

Harb-ı ahîr Yunan ricâlinin bu sözleri ne kadar bî-asıl ve esâs olduğunu tamamıyla zâhire çıkarmış, « Elenizm » dinilen tehdîd kalkanının te’sîrsiz, hükümsüz bir şey olduğunu Avrupa anlamıştır. Fi’l-hakîka bundan yetmiş seksen sene ve belkide otuz kırk sene evvel « Pan-elenizm » fikri fevka’l-‘âde revâc bularak Yunan ricâl ve mütemevvilânı bu fikrin tervîci zımmında her türlü fedâkârlığı icrâdan geri durmamış ise de o zamandan beri Avrupa siyâsiyât-ı ‘umûmiyesinde görülen tebeddül-i ‘azîm bu fikrin kâbil-i husûl olmadığını ekser Yunanlılar nazarında isbât eylediği gibi Yunan ricâlininde bir türlü te’mîn-i hüsn-ü idâre-i memlekette muvaffak olamayışları ve ahvâl-i mâliye ve iktisâdiye-i memlekette günden güne fenâlaşmış eski Yunan muhiblerinin zevâl-i teveccüh ve muhabbetine pek ziyâde yardım eylemiş idi. Bunun

içündürki harb-i ahirde Yunan'a nakden mu'âvenette bulunan mütemevvilân az görülmüş ve kimsede « Pan-Elenizm » gayreti sûret-i fevkâl-âdede tecellî idememiştir. Harb-ı ahirin vukû'uyla şu hakîkatin meydana çıkması Yunanistan için pek mühim zâyî'ât-ı ma'neviyedendir. Bundan sonra Avrupa'ya ve Devlet-i 'Aliyye karşı medâr-ı tehdîd ittihâz idecek bir « Pan-Elenizm » vücûdundan bahis itmek mümkün olamayacağı gibi bahis idilse dahi Avrupa nazarında zerrece hükmü görülmeyecektir.

Harb-ı ahirde ne Yunan ricâl-i siyâsiyesi kendilerinden me'mûl bulunan basiret-kârâne ve 'âkilâne ve dûrendişâne harekâtı gösterdiler, ne Yunan ordusu ile donanması kendilerine (s.300) 'âid bulunan vazîfeyi bihak îfâ ittiler. Bunların harekât-ı 'umûmiyesi eski Yunânîlik gayretinin pek ziyâde sönmüş olduğunu nazar-ı 'âlemde isbât itmeğe kifâyet itmiştir. İşte harb-ı ahirin Yunanistan için hâsıl eylediği netîceler, mûcib olduğu ma'nevî zararlar bundan 'ibârettir. Yunan ricâli dûrendişlik idub memleketlerini bu zararlardan muhâfaza idememiş olduklarından dolayı târih nazarında ilelebet mes'ûldirler.

Hükûmet-i Seniyye ile millet-i 'Osmâniye'nin harb-ı ahirde gösterdikleri mu'âmelâtın muhakemesine gelince Osmanlı erbâb-ı siyâseti gayet dûrendişâne davranmışlardır. Yunanlıların Girit'e tecâvüzü üzerine Devlet-i 'Aliyye hemen Yunan'a i'lân-ı harb itmesi lâzımgelir iken bu bâbda iltizâm-ı isti'câl kılınmayub evvelâ Girit ihtilâfını bildikleri gibi halletmek üzere keyfiyet devletlerin re'yine havâle idilmiş ve bu sûretle düvel-i muazzamanın âmâl-i âsâyışcûyânesine mümâşât gösterilmiştir. Yunânîler Giritçe mevki'-i fi'le çıkaramadıkları âmâl-i tecâvüz-kârâneyi berren vücûda getirmek üzere hududa asker sevkiyatına başladıkları ve donanmalarını hazırladıkları zaman dahi Devlet-i 'Aliye müte'enniyane hareketle kendisinin Yunan'a karşı bir gûne emel-i tecâvüz-kârânesi bulunmadığı ve fakat Yunan tarafından tecâvüz idilecek olursa mecbûr müdâfa'a olacağını devletlere ifhâm itmiş ve tecâvüz vukû'unda müdâfa'a-i meşrû'ada bulunmak Devlet-i 'Aliyyece mümkün olub buna düvel-i muazzama tarafından ses çıkarılmayacağı cevâbı alınarak o cihetçe de mevki'-i siyâsi-i 'Osmânî te'mîn idildikten sonra zuhûr-u hâle intizâr idilmiştir. Kable'l-harb bir devlet için mevki'-i siyâsîsini bu sûretle te'mîn eylemek

ve muhâfaza-i bî-terafî hakkında düvel-i muazzamadan söz almak husûsunun ne kadar mühim olduğu âzâde-i külf-i beyândır.

Yunan ricâl-i düvel-i muazzamanın bu kararından habîr olduktan sonra Yunan ordusunun Devlet-i ‘Aliyye ordusuyla çarpışması mağlûbiyetten başka bir şeyi intâc itmeyeceğini nazar-ı dikkate almak lâzım gelir iken yine tecâvüz fikrinde ‘inâd ve ısrar göstermeklede memleketlerinin menfa‘atine hizmet itmemiş oldular. Bu nokta-i nazardanda kendilerine mes’ûliyet teveccühü tabî‘idir.

İ‘lân-ı harbtan sonra cereyân iden ahvâlde dahi Hükûmet-i ‘Osmâniye ile ahâlî-i ‘Osmâniyenin Yunan Hükûmetiyle Yunan ahâlîsine fâik-i meziyyât-ı mahsûsaya mâlik oldukları sâbit olmuştur.

Yunan teb‘asının memâlik-i ‘Osmâniye’de mâlik olduğu envâ‘-ı müsâ‘edât Yunan için bir lütf-u mahsûs olup Yunan ricâlî burasını takdîr ile Saltanat-ı Seniyye’nin dürüstlüğüne herşeyden ziyâde ehemmiyet virecekleri yerde hukûk-u mukaddese-i Saltanat-ı Seniyye’ye ta‘arruza kıyâm itmeleri ahâlî-i ‘Osmâniye’yi ve bâ-husûs ehl-i İslâm’ı pek ziyâde dilgîr itmiş ve Girit’te Yunan tahrikâtı yüzünden zuhûr iden ahvâl-i mü’limede kulûb-u ehl-i İslâm’da bir ceriha peydâ (s.301) eylemiş olduğundan i‘lân-ı harb idilir idilmez hukûk-u hem-civâriye ri‘âyet itmez, ni‘met kadri bilmez bir kavmin haddini bildirmek için silaha sarılmağa nefsiçün ferâizden ‘add iderek gönüllü yazılmağa başlamışdı. Bu bâbda en ziyâde ileri gidenler Kosova Vilâyeti ehl-i İslâm’ı ile Arnavutluk dilâverânî olmuştur. Bunlar meydân-ı muharebeye başıbozuk tarzında gitmeyerek mükemmel ve muntazam tabur teşkîl etmek ve zâbitân-ı ‘askerî kumandasında bulunmak üzere taraf-ı Hükûmet-i Seniyye’den vukû‘bulan teklife cân-u dilden ‘arz-ı mutâva‘at iderek meydân-ı muharebeye şitâb ile el-hak cansipârâne hizmet ifâsına muvaffak olup Osmanlılığın şânını i‘lâya ve hukûk-u mukaddese-i ‘Osmâniye’ye zerrece tecâvüz idildiği zaman Osmanlıların nasıl seve seve kanlarını dökeceklerini bütün cihâna irâ‘eye muvaffak olmuşlardır.

Hâlbuki efrâd-ı millet-i ‘Osmâniye’nin devlet ve vatanın muhâfaza-i tamâmiyet ve idâme-i şân ve şevketi uğrunda katlandığı fedakârlık yalnız buna münhasır olmayub te’sîsât-ı ‘askeriyenin ikmâl-i noksânı zımmında keşâd olunan

i'âne-i 'umûmiyeye herkes halli hâlince iştirâk itmek sûretiylede büyük bir eser-i hamîyyet göstermişler velhâsıl Hükûmet-i Seniyye muhâfaza-i hukûk-u devlet ve vatan için her neye lüzûm göstermişse cümlesini samîmî bir arzuyu vicdân ile ifâ eylemişlerdir. Bir takım yalancı seyyâhlar ve muharrirler tarafından neşr olunan erâcîfe kapılarak ehl-i İslâm'da hiss-i hamîyyet ve fedâkarı azalmış olduğuna ihtimâl viren Avrupa bir küçük hâdisede şu derece galeyân-ı hamîyyeti görünce ve bâ-husûs hukûk-u efrâd ve beyne'l-milele ri'âyet husûsunda Osmanlıların Yunanlılar ile nisbet kabul itmeyecek derecede âsâr-ı tefavvuk göstermiş olduklarını nazar-ı takdîre alınca hey'et-i 'Osmâniye'ye başka bir nazar-ı ihtirâm ile bakmağa başlamıştır.

Hâlbuki muharebeden bir ay evvel Avrupa'nın üzerimize atf eylediği nazar ile bu sonraki nazar-ı ihtirâmı yekdiğeriyle mukâyese idilecek olursa muhârebenin yalnız böyle bir tahavvülü istilzâm iden galebe-i ma'neviyesi Osmanlılar için cihân değer bir keyfiyet olduğu teslîm olunur.

Halîfe-i 'âli'l-'âl Rasulullah olan pâdişâhın efrâd-ı millet hakkındaki teveccüh ve muhabbeti ve efrâd-ı milletinde pâdişâhlarına olan mutâva'at ve taviyyeti bu muhârebede pek celî bir surette nümuvdâr olarak makâm-ı akdes-i hilâfetin bir emir ve işâreti üzerine hey'et-i 'Osmâniye'nin nasıl fedâkârlıklar göstereceği anlaşıldığı gibi devlet ve vatanın hukûk-u mukaddesesini müdâfa'a emrinde fedâ-yı nefis iden gâziyân-ı kirâmı makâm-ı akdes hilâfet-i 'uzmânın ne sûretle taltîf ideceğide taraf-ı eşref hazret-i pâdişâhîden mecrûhîn-i guzât-ı kiramın hüsn-ü tedâvîlerini te'mînen masruf buyurulan 'inâyât ve kumandan efrâda varıncaya kadar Teselya ordusu hakkında (s.302) şeref-tevâlî iden iltifât-ı cihândercât-ı mahsusa ile rehîn-i mevki'-i bidâyet olmuştur.

Kumandanlara müzeyyen kılıçlar, harbe iştirâk iden ümerâ ve zâbitân ve efrâdın cümlesine ve berâ-yı tedâvî Dersa'âdete gelubde iktisâb-ı 'âfiyet iden mecrûhîn-ı guzâta huzûr-u me'âlî nuşûr-u şâhânede madalyalar ihsânı hep efrâdın devlet ve vatan hakkındaki fedâkârlıkları bihak takdîr idildiğine dâl olan mü'essir 'ulviye-i şâhânedan olmasıyla şâyân-ı tebcîl ve ihtirâm olan ahvâldendir.

Hülâsa Osmanlılar her hâl ve kârda yekdil ve yekcihet olarak çalıştıkça tevaffukiyât-ı samediyenin 'azmimizde bize yâr ve yâver olacağı harb-i sâbıkın ahvâl-

i mahsûsası delâletiyle müstebân olduğundan bu ciheti her zaman nazar-ı basîret ve ‘ibret önünde tutmak hey’et-i ‘umûmiyemiz iün vecâibdendir.

**

Dersa‘âdete gelubte iktisâb-ı ‘âfiyet eyleyen mecrûhîn-i guzâta ihyâ-yı merâsim taltîfâtperveri maksad-ı celîliyle madalyaların hîn-ı tevzî‘inde taraf-ı zîşeref hazret-i pâdişâhiden îrâd buyurulan nutk-u ‘âlî-i hümâyûn ile Teselya ve Yanya ordu-yu hümâyûnlarında kumandan paşalar hazerâtıyla ümerâ ve zâbîtân ve efrâd-ı besâlet süyûf-u murassa‘ ve madalyalar tevzî‘i me‘mûriyetiyle mevâki‘-i mezkûreye gönderilen yâverân-ı hazret-i şehriyârîden ferîk sa‘âdetlü Vehbi Paşa hazretlerinin mecrûhîn-i guzâta teblîğe me‘mûr oldukları irâde-i taltîfât-ı mu‘tâde-i hazret-i zıllullâhiyi ber vech-i zîr derc-i sûtûn tekrîm iderek târihimize hüsn-ü hâtime viririz:

Sûret-i nutk-u hümâyûn hazret-i pâdişâhî

« Sevgili evlâdlarım »

« Emelimiz sulh-u müsâlemetin muhâfazası »

« Böyle hareket itmeyub memleketimize tecâvüz »

« itmek istediler ve nakd-ı ‘ahd ile hareket eylediler »

« Hukûkumuzu muhâfaza itmek »

« toprağımızı çiğnetmemek üzerimize farz-ı »

« ‘ayn oldu. Allah’a güvendik muharebeye »

« giriştik. Yüz bin kere hamd ve şükür »

« olsun Tanrı Te‘âlâ hazretlerini ‘avn »

« ve ‘inâyeti ve peygamberimiz Sallahu te‘âlâ aleyhi ve sellem »

« efendimiz hazretlerinin imdâd-ı ruhâniyeti »

« ile muzaffer olduk. Bu muhârebede asker- »

«lerimin gösterdiği gayret ve cesâret bana »

« ne büyük memnuniyet virdi. Ne kadar »

« iftihâr ittim. Hele muzafferan girdikleri »

« yerlerde görülen hüsn-ü hareketlerine »

« herkes âferîn-hân oldu. Bunun »

« içinde memnun ve bahtiyârım. Bu Yunan »

« muhârebesinde kazanılan muzaffariyâtın hâtıra-i »

« fâhırası olmak için bir madalya yaptırdım. »

« İstikâmet ve hizmet ve sadâkat ve şücâ‘atinizi »

« bihak takdîren üzeri kelimetullah ile müzeyyen »

« olan işbu sancak altında birer dâne »

« viriyorum. » (s.303)

(Bkz: Ek-40) Sûret-i irâde-i ‘inâyet ‘âde-i hazret-i hilâfetpenâhî

« Gît benim gâzi evlâdlarımı gör ve benden »

« selam söyle. Onlar benim arslanlarım ve kendi »

« çocuklarımdan hiç farkı olmayan evlâdlarımdır »

« Bu defa Yunan muhârebesinde gösterdikleri »

« şücâ‘at ve sadâkat, hamıyyet ve gayret Allah’ı »

« râzı ve peygamberi hoşnûd itti. Bende »

« babaları olmak münasebetiyle kemâl-i memnuniyet ile »

« çoluğumla çocuğumla gece gündüz ânların »

« sıhhat ve selâmetini Cenâb- Haktan tedarru‘ ve niyâz »

« idiyorum. Ve kendilerine yâdigâr-ı harb olmak »

« üzere bir de madalya ihsân ittim. Ânlarıda »

« götür. Seniyye-i sadâkatlerine ta‘lîk it. »

« Merak itmesunler inşallah karîben kesb-i sıhhat »

« iderek memleketlerine selâmetle vâsıl olurlar. »

İntehâ (s.304)

SONUÇ

19. yüzyılın son çeyreği Osmanlı Devleti için iki büyük savaşın yaşandığı kritik bir dönem olmuştur. Bu savaşlar 1877-78 yıllarında Ruslarla yapılan 93 Harbi ve 1897 yılında Yunanlar ile yapılan Osmanlı-Yunan Harbi'dir. 93 Harbi'nin yıpratmış Osmanlı ordusunun modern savaş mekanizmalarına sahip olmak için yoğun reform programları çerçevesinde yeniden şekillendiği bilinmektedir. Nitekim Balkanlarda baş gösteren isyan hareketlerine karşı ordu ve hükümetin yetersiz kalması da bu reformların gerekliliğini ön plana çıkarmaktaydı. Abdulaziz döneminde adeta Haliç'te çürümeye terk edilen Osmanlı donanmasının dönemin şartlarına uygun olarak yenilenmesine öncelik verilmesi bu reformlardan birine örnek verilebilir. Bu reform sonucunda donanmadan 93 Harbinde istifade edilmiş lakin 1897 Harbi'nde karada savaşa son verildiği için donanmadan tam anlamıyla istifade edilememiştir. 1897 Yunan Harbi yapılan bu reformların Osmanlı ordusuna ne kadar faydası olduğunun test edildiği bir imtihan vasfı taşımaktaydı. Kazanılan bu kritik zaferle birlikte 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda kaybedilen askeri itibar bir nebze olsun geri kazanılmış ve Avrupa'nın Osmanlı Devleti hakkında çizdiği "Hasta Adam" imajı kısmen de olsa ortadan kalkmıştır.

Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında uzun süre boyunca ferah ve huzurlu bir yaşam süren Girit halkı Yunanistan'ın kışkırtmaları nedeniyle bağımsızlık için isyanlar çıkarmıştır. Yunanistan isyanlar için adadaki Rum çetelere maddi ve manevi desteklerde bulunmuştur. Bu isyanlar Yunanistan'ın Megali İdea adını verdiği topraklarını genişletme politikasına hizmet etmiştir. Girit Adasındaki karışıklıklar nedeniyle Osmanlı Devleti ile Yunanistan'ın ilişkileri gerilince Avrupa devletleri adaya müdahale edip barış ve sükûneti tesis etmek istemiştir. Fakat bu müdahale arabuluculuktan ziyade Yunanistan'ın adayı ilhak etme politikasına destek mahiyetinde gerçekleşmiştir.

1897 Yunan Harbi'ni kazanmasına rağmen adadaki hakimiyeti zayıflayan Osmanlı Devleti için bu durum çöküşün bir parçası olmuş ve 1913 yılında Girit Adası Yunanistan'a ilhak olmuştur. Böylelikle günümüze kadar süren Ege Denizi'ndeki hakimiyet mücadelesinde Yunanistan ilk adımlarını atmıştır.

Özelde Girit Adasındaki bunalım, genelde ise Yunanistan'ın Megali İdea ideolojisinin neden olduğu 1897 Yunan Savaşı, elbette halkın yakından takip ettiği ve birçok yazarın eserlerinde, gazete köşelerinde ve mecmualarında kaleme aldığı bir gelişmedir. Nitekim Tanzimat dönemi ve Takvim-i Vekayi'nin yayına başlamasıyla Osmanlı Devleti'nde yayın faaliyetleri modernleşme yolunda önemli bir gelişme göstermiş ve devletin son yıllarına kadar gelişmesini sürdürmüştür. Bu süreçte dönemine damgasını vuracak birçok yazar büyük girişimlerde bulunarak gazete ve mecmualar kurmuşlardır. Basın faaliyetlerinin artmasına paralel olarak dönemin bilinen isimlerinden olacak olan yazarların sayısında da artış görülmüştür.

Bu yazarlardan birisi de Selanikli Tevfik'tir. Tarik, Sabah ve Teavün-i Aklam gibi dönemin çok okunan gazetelerinde yazarlık ve başyazarlık görevlerini üstlenen Selanikli Tevfik, aynı zamanda yabancı dillerde yazılmış dönemin meşhur romanlarını çeviren ve mekteplerde muallimlik yapan bir zattır. Selanikli Tevfik'in yaptığı çalışmaların tür ve içerik bakımından geniş bir yelpazeye sahip olması, yaşadığı dönemde gazete, dergi ve kitaplara ne kadar çok ilgi ve merak duyulduğunu göstermektedir. Gazete yazıları ve tercüme çalışmalarının yanı sıra telif ettiği eserleri de bulunan Selanikli Tevfik'in en önemli eserlerinden birisi de Mirât-ı Vukû'ât-ı Harbiye eseridir.

Selanikli Tevfik, Osmanlı-Yunan Savaşı'nın okuyucular tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için belirli bir zemin oluşturmak istemiştir. Bu amaca binaen de savaşın meydana gelmesinde büyük bir faktör olan ve isyanların yaşandığı Girit Adasının tarihinden söz ederek esere başlamıştır. Yazar bu şekilde başlayarak eserinin ne kadar kapsamlı olduğunu göstermiştir.

Yazarın Etniki Eterya Cemiyeti ve Helenizm ideolojisinden beslenen Yunanistan'ı savaşın sorumlusu olarak görmesi eseri yazmasındaki temel yapı taşlarından birisidir. Nitekim yazarın birçok noktada Yunanistan'ı savaşı başlatan taraf olarak vurgulaması, Düvel-i Muazzama'nın savaşı başlatan tarafın savaş sorumluluğunu alacağını ifade etmesi ile örtüşmektedir.

Yazar, savaşı anlatırken Osmanlı ordusunun düzenli, eğitilmiş ve hareket kabiliyetinin yüksek olduğundan bahseder. Bu durum da 93 Harbinden sonra orduda

yapılan ıslahatların ne kadar başarılı olduğunu gösterir. Savaştan bahsederken de anlattıklarının ispatı olması adına hem Avrupa gazetelerine hem de Osmanlı ve Yunan gazetelerine gönderilen telgrafnamelerin suretlerini verir. Bu durum ise aktardığı bilgilerin doğruluğu hususunda okuyuculara kolaylık sağlamaktadır.

Tevfik, okuyucularına eserinde sadece savaşı anlatmak yerine savaş-kamuoyu ve basın manzarasını sunmuştur. Nitekim eserinde anlattığı olaylara ilişkin haber yapan çoğunluğu Avrupa'ya ait 20'den fazla gazetenin demeçlerini sunan yazar, her topluluğun fikir ve görüşlerine eserinde yer vermektedir. Böylelikle savaşın sadece savaş meydanı ve masada değil kamuoyunda da gerçekleştiğini göstermektedir. Bunun yanında Avrupa halkının görüşlerini yansıtabilmek için gerek Osmanlı lehinde gerekse de aleyhinde yapılan gösteri ve propaganda faaliyetlerini detaylarıyla kaleme alır. Gazeteci kimliğine sahip olmasından kaynaklanan bu durum Selanikli Tevfik'in eserinin şeffaflığı konusundaki hassasiyetini de ön plana çıkarmaktadır.

Yazarın bu derece kapsayıcı ve detaylı bilgiler içeren bir eser hazırlaması onun öğretmen kimliğine sahip olmasıyla bağdaşmaktadır. Tarih yazmanın geçmiş olayları sadece anlatmak ve hikâye etmekle yapılamayacağı düşüncesinde olan yazar, bu eserinde bir tarihçi olarak olayları tüm yönleriyle anlatırken herkes için bir ders niteliğinde sonuç çıkararak okuyucularına sunmuştur. Çıkardığı sonuçları ise eserinin sonunda değil olayların hemen ardında sunarak bütüncül bir yaklaşım sergilemiştir.

Gazetecilik ve yazarlık konusunda Osmanlı basın ve yayın hayatının önde gelen isimlerinden olan Selanikli Tevfik'in edebiyat, tarih, siyaset, kültür vb. alanlarda kaleme aldığı eserlerinin transkripsiyonunun ve değerlendirilmesinin yapılarak okuyuculara ulaştırılmasına ihtiyaç vardır. Bu sayede de Selanikli Tevfik'in basın yayın camiasına olan katkıları ve etkileri birçok araştırmacının dikkatini çekecektir.

KAYNAKÇA

"Tevfik, Selânikli", **Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedi**, C. 19, Sabah Yayınları.

Abdullah, Fevziye, "Muallim Naci ile Recaizâde Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebebi Olduğu Edebi Hâdiseler", **Journal of Turkology**, C. 10, s. 159-200.

ADİYEKE, Ayşe Nûkhet, **Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1980)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Celâl, Mehmed, "Tercüme Numûneleri", **İrtikâ**, nr.91, 8 Kanun-i Evvel 1316.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Mahreç", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 22, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara 2003.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, Türk Yarih Kurumu Yayınları, C. 5, Ankara 2007.

NURDOĞAN, Arzu M., "II. Abdulhamid Döneminde İlköğretim Okullarındaki Ders Kitapları ve Tarih Öğretimi", **Türk Tarih Eğitimi Dergisi**, C. 3, s. 82-111.

OĞUZ, Mustafa, "Bir Osmanlı Aydınının Portresi II. Abdülhamid Dönemi: Selanikli Tevfik", **Tarih Alanında Seçme Yazılar-1**, Özgür Yayınları, Gaziantep 2023, s.257-287.

ORTAYLI, İlber, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.

ÖZDEMİR, Rifat, **XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara**, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri, Ankara 1986.

ÖZTÜRK, Mustafa, **Tarih Felsefesi**, Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

ÖZTÜRK, Necdet, **İmparatorluk Tarihinin Kalemli Muhafızları Osmanlı Tarihçileri**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2018.

ŞİMŞİR, Bilal Niyazi, **Ege Sorunu Belgeler**, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989

TAHİR, Bursalı Mehmed Bey, **Osmanlı Müellifleri**, Meral Yayınevi, İstanbul 2011.

TEVFİK, Selânikli, "İbtidâ", **Teâvün-i Aklâm**, nr.1, 3 Temmuz 1303.

TEVFİK, Selânikli, "İlân", **Teâvün-i Aklâm**, nr. 1, 4 Mayıs 1303.

TEVFİK, Selânikli, Nâci, Muâllim, **Teâvün-i Aklâm**, nr. 1-45. 3 Temmuz 1302 – 2 Nisan 1304.

TUNAYA, Tarık Zafer, **Türkiye’de Siyasal Partiler**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.

TÜMER, Cemşems, “İki Kişilik Bir Şirket Dergisi Teavün-i Aklam”, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı. 2, s. 45-49.

ÜNAL, Mehmet Ali, **Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2013.

YAZICI, Nesimi, “Tarık”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul 2011.

EKLER

Ek.1. Girit sularındaki sefâin-i ecnebiyye kumandanları

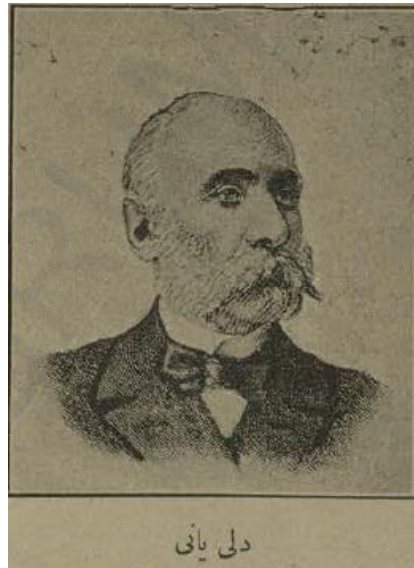

“Girit sularında sefâin-i ecnebiye kumandanları”

(Soldan sağa) “Almanya Miralay Golter, Avusturya Amiral Hinke, İtalya Amiral Kannavaro, Fransız Amiral Potya, Rusya Amiral Andriyef, İngiliz Amiral Haris”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.40

Ek-2. Yunan Başbakanı Deliyani’nin bir resmi

“Deliyani”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.44

Ek-3. Miralay Vassos'un bir resmi

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.52

Ek-4. Girit Adası haritası

“Nüfûs-u ‘umûmîsi: 280.000 - Nüfûs-u İslâmiye: 90.000 – Nüfûs-u Hristiyâniye: 190.000”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.72

Ek-5. Ethem Paşa'nın bir fotoğrafı

“Hudûd-u Yunâniye ‘Umûm Kumandanı Müşîr ve Yâver-i Ekrem Hazret-i Şehriyârî Devletlû Ethem Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.96

Ek-6. Mehmet Hayri Paşa'nın bir fotoğrafı

“Alasonya Ordu-yu Hümâyunu Birinci Fırka Kumandanı Ferîkân-ı Kirâmdan Sa‘âdetlû Hacı Mehmet Hayri Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.104

Ek-7. Ömer Neşet Paşa'nın bir fotoğrafı

“Alasonya Ordu-yu Hümâyunu İkinci Fırka Kumandanı Ferîkân-ı Kirâmdan Sa‘âdetlü Ömer Neşet Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.112

Ek-8. Memduh Paşa'nın bir fotoğrafı

“Hudûd-u Yunâniye Üçüncü Fırka-i Hümâyûnu Kumandanı Ferîkân-ı Kirâmdan Sa‘âdetlü Memduh Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.116

Ek-9. Ömer Rüştü Paşa'nın bir fotoğrafı

“Alasonya Ordu-yu Hümâyûnu Erkân-ı Harbiye Reisi Ferîk Sa‘âdetlü Ömer Rüştü Paşa Hazretleri”

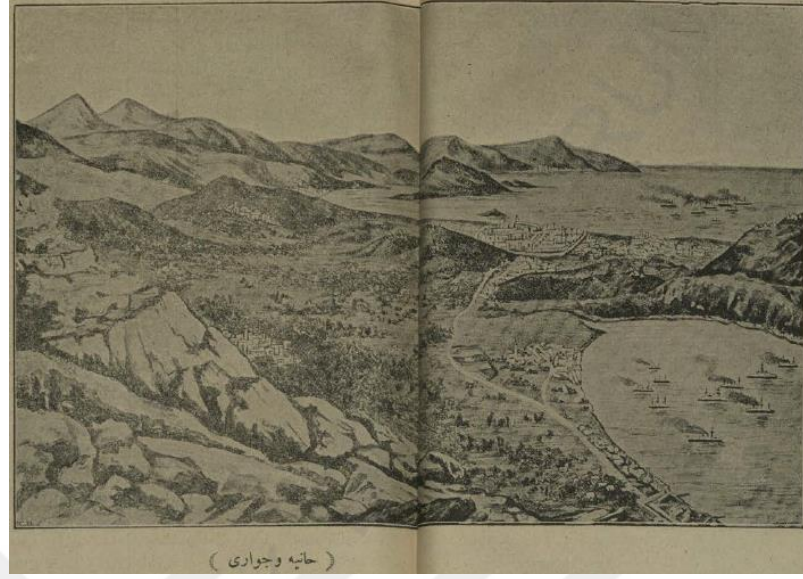
Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.117

Ek-10. Karanya hücumunu gösteren bir görsel

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.124-125

Ek-11. Hanya ve civarını gösteren bir görsel

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.132-133

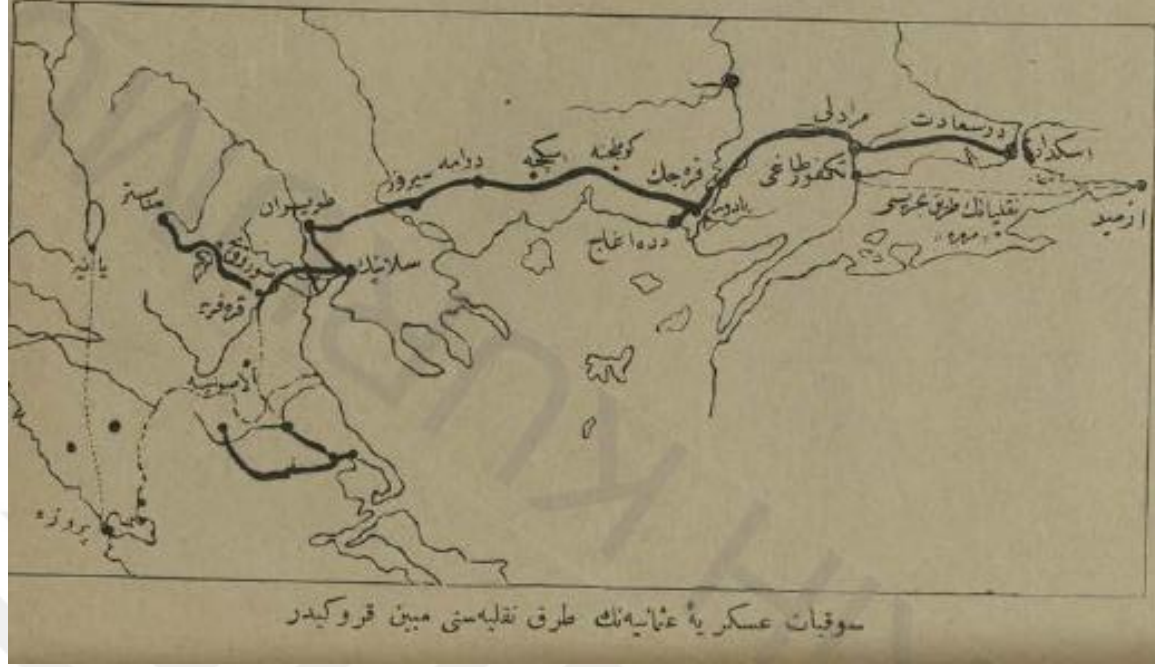
Ek-12. Haydar Paşa'nın bir fotoğrafı

“Hudûd-u Yunâniye Dördüncü Fırka-i Hümayûnu Kumandanı Mirlivâ Sa‘âdetlü Haydar Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.136

Ek-13. Osmanlı askerinin cepheye sevkiyatını gösteren bir kroki

“Sevkîyât-ı ‘askeriye-i ‘Osmâniye’nin turuk-u nakliyesini mübîn krokidir”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.148

Ek-14. Hakkı Paşa'nın bir fotoğrafı

“Hudûd-u Yunâniye Beşinci Fırka-i Hümayûnu Kumandanı Ferîk Sa‘âdetlü Hakkı Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.152

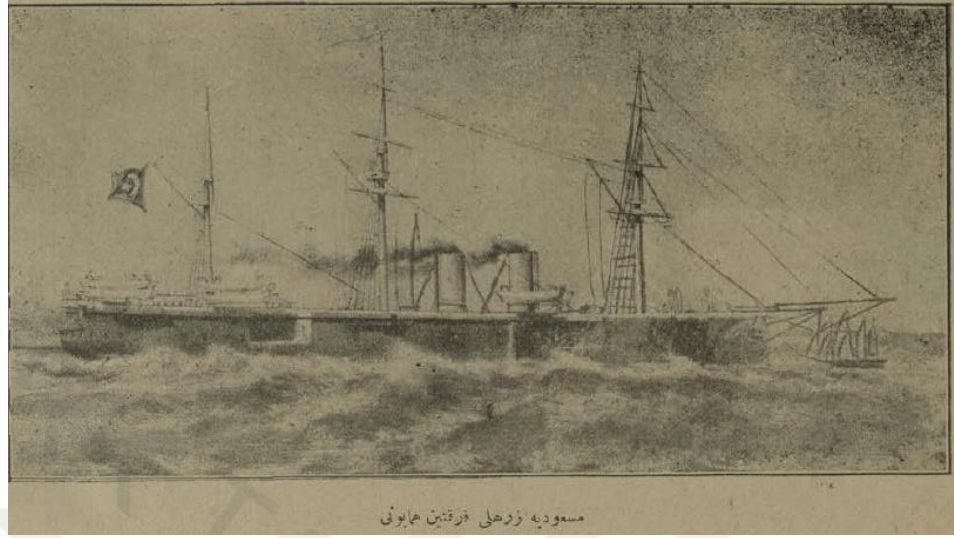
Ek-15. Hasan Rami Paşa'nın bir fotoğrafı

“Bahriye Ferîkân-ı Kirâmından Birinci Filo Kumandanı Sa‘âdetlü Hasan Rami Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.156

Ek-16. Mesudiye Zırhlısının bir resmi

“Mesudiye Zırhlı Fırkateyn-i Hümayûnu”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.157

Ek-17. Hamidiye Zırhlısının bir resmi

“Hamidiye Zırhlı Fırkateyn-i Hümayûnu”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.160

Ek-18. Hamdi Paşa'nın bir fotoğrafı

“Hudûd-u Yunâniye Altıncı Fırka-i Hümâyunu Kumandanı Ferîk Sa‘âdetlû
Hamdi Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.164

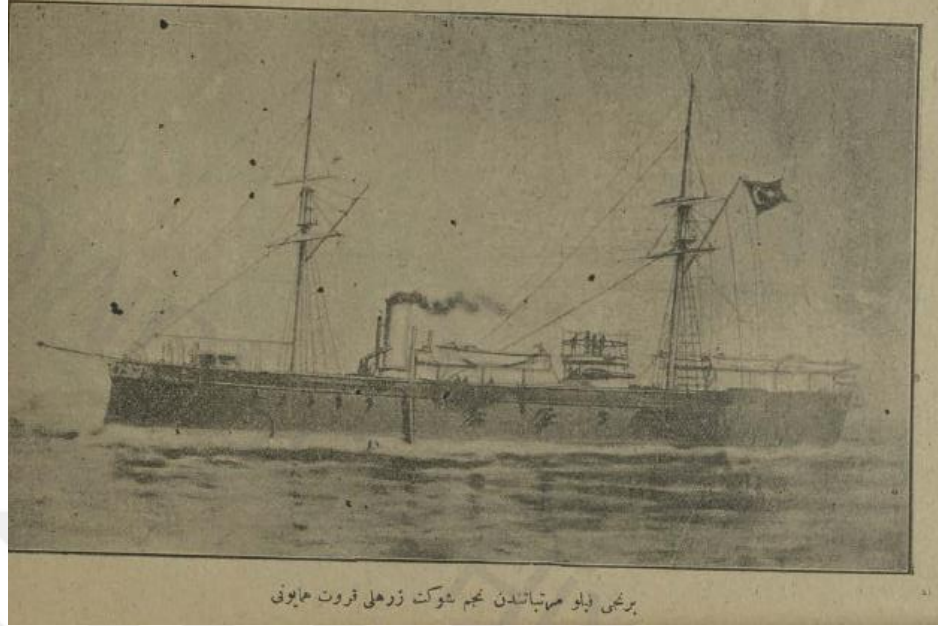
Ek-19. Hıfzu'r-Rahman Zırhlısının bir resmi

“İkinci Filo Mürettebâtından Hıfzu'r-Rahmân Zırhlı Fırkateyn-i
Hümâyûnu”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.168

Ek-20. Necim Şevket Zırhlısının bir resmi

“Zırhlı Filo Mürettebâtından Necim Şevket Zırhlı Korvet-i Hümâyûnu”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.176

Ek-21. Şehit Abdulezel Paşa’nın bir fotoğrafı

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.180

Ek-22.Şehit Celal Paşa'nın bir fotoğrafı

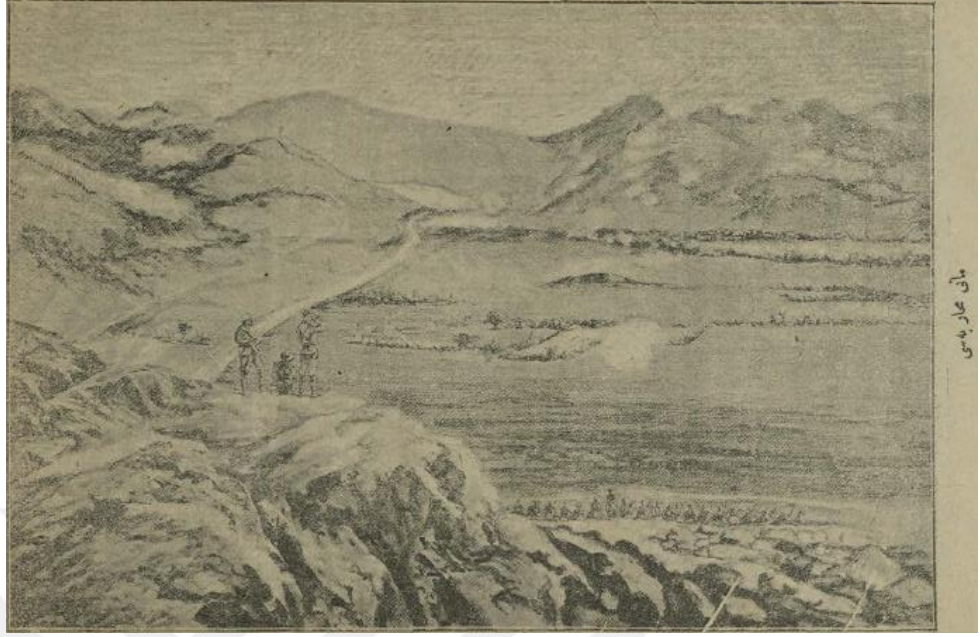
Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.184

Ek-23. Müşir Gazi Osman Paşa'nın bir fotoğrafı

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.189

Ek-24. Mati Muharebesini gösteren bir görsel

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s. 200

Ek-25. Mirliva Seyfullah Paşa'nın bir fotoğrafı

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.204

Ek-26. Karamikof Paşa'nın bir fotoğrafı

“Ferîkân-ı Kirâmdan Topçu Muallimi Sa‘âdetlü Karamikof Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.205

Ek-27. Yunanların Yenişehir’den kaçışını gösteren bir görsel

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.208

Ek-28. Miralay Mahmut Bey'in bir fotoğrafı

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.212

Ek-29. Birinci Velestin Muharebesini gösteren bir resim

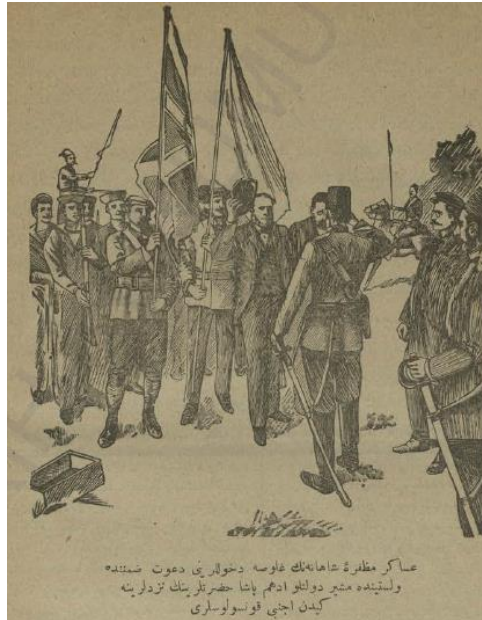
Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.216

Ek-30. Enver Paşa'nın bir fotoğrafı

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.224

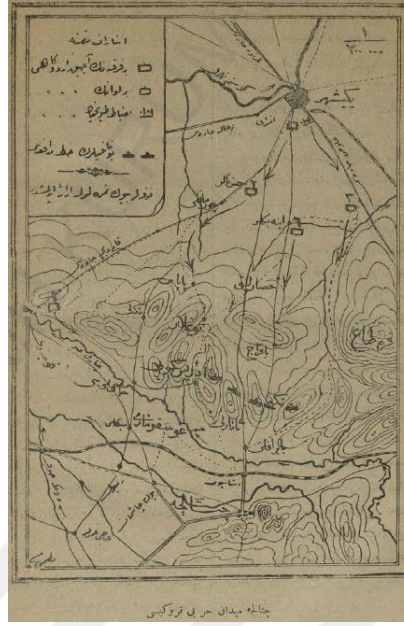
Ek-31. Ethem Paşa'nın yanına gelen konsolosların bir resmi

“Asâkir-i Muzaffere-i Şâhânenin Golos’a duhullerini da‘vet zımmında Velestin’de Müşîr Devletlû Ethem Paşa Hazretlerinin nezdlerine giden ecnebî konsolosları”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.232

Ek-32. Çatalca Meydan Muharebesini gösteren bir kroki

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.236

Ek-33. Ahmet Hıfzı Paşa'nın bir fotoğrafı

“Yanya Kolordu-yu Hümâyûnu Kumandanı Ferîk Sa‘âdetlü Ahmet Hıfzı Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.237

Ek-34. Osman Paşa'nın bir fotoğrafı

“Yanya Kolorduyu Hümâyûnu İkinci Fırka Kumandanı Ferîk Sa‘âdetlü
Osman Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.240

Ek-35. İbrahim Paşa'nın bir fotoğrafı

“Yanya Kolorduyu Hümâyûnu Fırka Kumandanlarından Mirlivâ Sa‘âdetlü
İbrahim Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.248

Ek-36. Mustafa Paşa'nın bir fotoğrafı

“Beşpınar Kalesini yed-i a‘dâdan istirdâd itmeğe ve Yunânileri Narda Nehrine kadar sürmeğe muvaffak olmak suretiyle memdûh’ul- hidme bulunan Mirlivâ Sa‘âdetlü Mustafa Paşa”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.264

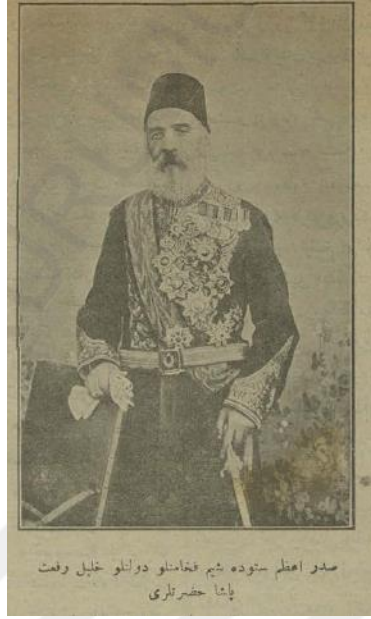
Ek-37. İzzetli Hamdi Bey'in bir fotoğrafı

“Dömeke Muhârebesinin emr-i istihzârında cedîr-i takdir hidmâtı sebk itmiş olan Erkân-ı Harbiye Kâim-makâmılarından ‘İzzetlü Hamdi Beyefendi”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.272

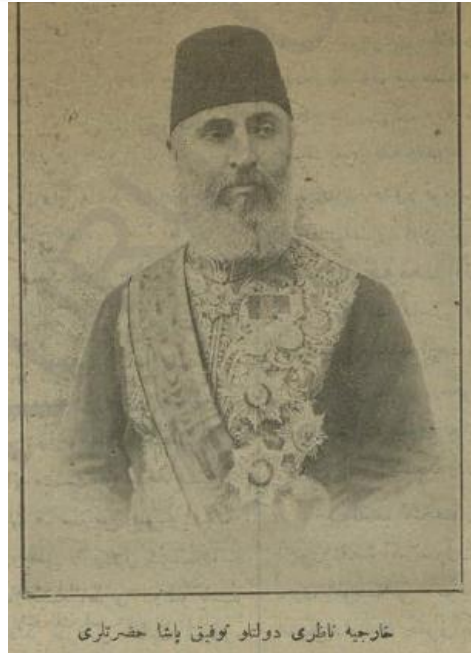
Ek-38. Halil Rıfat Paşa'nın bir fotoğrafı

“Sadrazam Sütûde-şîm Fehâmetlü Devletlü Halil Rıfat Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.292

Ek-39. Tevfik Paşa'nın bir fotoğrafı

“Hâriciye Nâzırı Devletlü Tefvîk Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.296

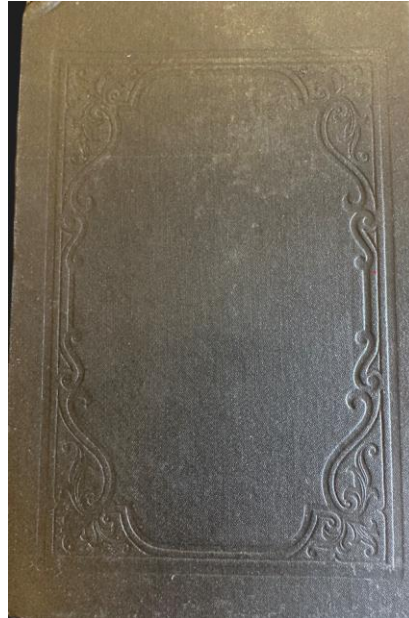
Ek-40. Rıza Paşa'nın bir fotoğrafı

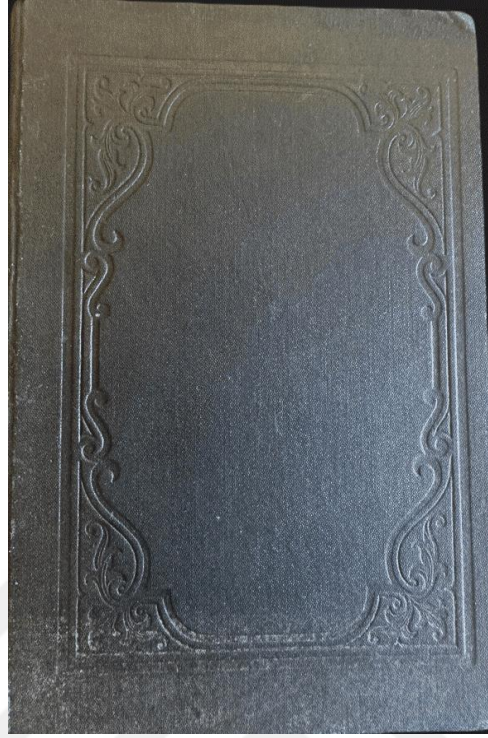
“Serasker Zafer-Peyker Devletlü ‘Atûfetlü Rıza Paşa Hazretleri”

Kaynak: *Mirât-ı Vukuât-ı Harbiye*, s.304

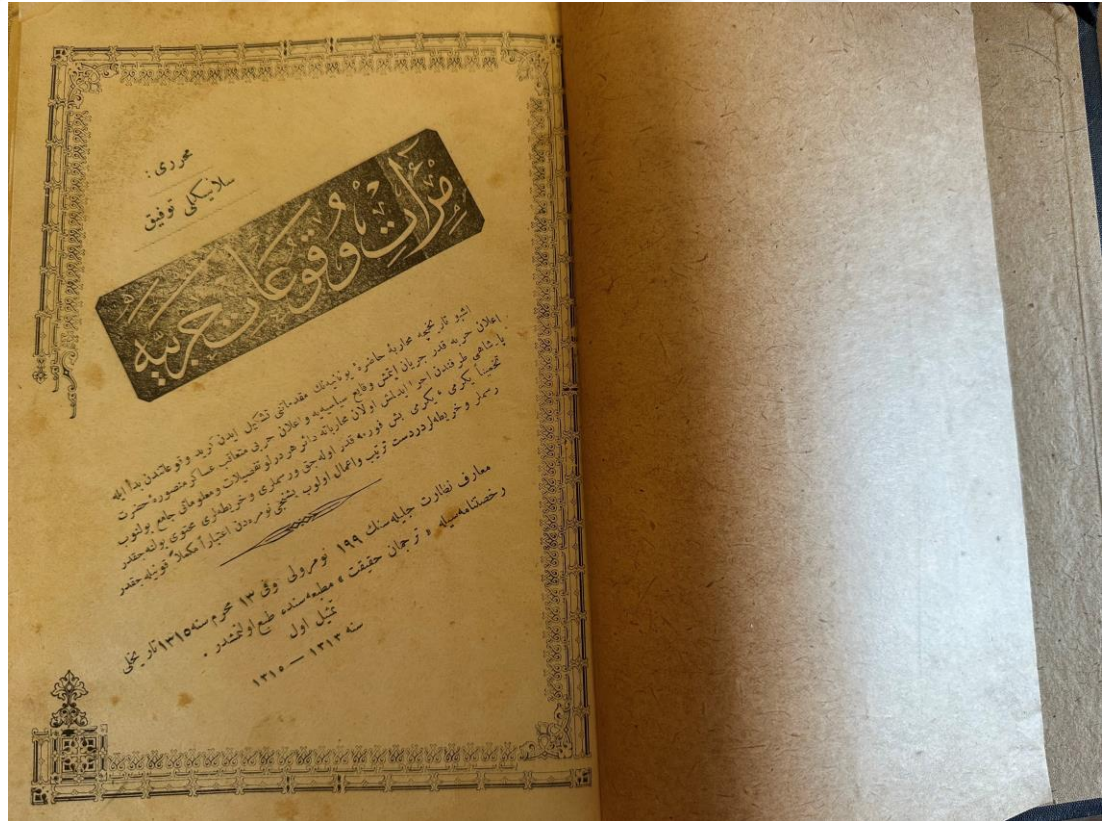
Ek-41. Eserin Ön Kapağı

Ek-42. Eserin Arka Kapağı

Ek-44. Eserin İç Kapağı

Ek. 43. Eserin kapağında yer alan Selanikli Tefvik Efendi'nin bir fotoğrafı

Ek-44. Eserin içinden bir sayfa

